
3 1761 07329759 0

Historiske Efterretninger

om

Herlufsholms Stiftelse

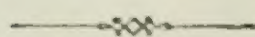
af

H. B. Melchior,
Professor, Dr. phil., Overlærer.

Paany udgivne, fra 1788 omarbeidede og fortsatte

af

Albert Leth,
Overlærer, Inspecteur.

Næstved.
A. P. Bangs Bogtrykkeri.
1865.

Historiske Efterretninger

om

Herlufsholms Stiftelse.

Indhold.

I.

II.

I.

Fra Skorklosters Tid til 1788.

Af

Hans Bochman Melchior.

Deres Excellence

Geheime Stats- og Justits-Minister,

Cancelliepræsident

Fr. Julius v. Kaas

Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebroge
og Dannebrogsmand,

de Kongelige Ordeners Vice-Kantsler, Chef for
Kiøbenhavns Politievæsen,

Director for Herlufsholm

underdanigst helliget.

Den udmærkede Kiærlighed, Deres Excellence bærer for det Sted, hvis Historie her leveres, og den uafbrudte Virksomhed for dets Hæder og Vel, hvormed De alt i en lang Række af Aar har lagt denne Kiærlighed for Dagen, ei blot berettiger men forpligter endog Forfatteren til at hellige Deres Excellence dette Arbeide, hvor de i Fremstillingen af de sidste sytten Aars Begivenheder overalt vil gienkiende Deres eget Værk. Deres Excellence modtage da dette som et skyldigt Offer af Taknemmelighed, og som et offentligt Vidnesbyrd om dets Forfatters Høiagtelse og tillidsfulde Hengivenhed. Med det Ønske, at Herlufsholm endnu længe maa nyde den Lykke at staae under Deres Excellences Bestyrelse, har jeg den Ære at undertegne mig

Deres Excellences

underdanige

H. B. Melchior.

Fortale.

Ved at fremlægge nærværende Arbeide for Publicums Domstoel kan Forfatteren ei tilbageholde den Frygt, at mangen af Læserne muligen ei vil finde sine Fordringer tilfredsstillede, og fornemmelig, at eet eller andet Afsnit vil forekomme Mangen behandlet med større Udførlighed, end han havde ønsket. Forf. maa derfor giøre opmærksom paa, at han under Udarbeidelsen har været nødt til at tage Hensyn til to Slags Læsere: dem, for hvem Stiftelsen er, saa at sige, fremmed, og dem, der enten have Deel i dens Bestyrelse, eller nyde godt af dens Velgierninger. Naar hine maaskee vilde nøies med en almindelig Udsigt over dens Historie og nærværende Indretninger, fordre disse en langt mere i det enkelte gaaende Underretning, fornemmelig om Fortidens Indretninger; ældre Reglementer f. Ex., for Underviisningen, for Disciplinen, for Bespiisningen eller andet, kunne ofte give høist nyttige Vink og Oplysninger, naar nye skulle forfattes, og kunde derfor i Skolens Historie ei udelades, uden at savnes af dens Foresatte nu og i Fremtiden. Spørges der om Indretningen af Bygningerne i ældre Tider, da fordrer og den, der nøiere kiender Stedet, en langt omstændeligere Underretning, end en Fremmed: hvortil, spørger man, brugtes i Munketiden eller i Skolens ældre Tid denne eller hiin Bygning, dette eller hiint Værelse? og et saadant Spørgsmaal burde vel, saavidt Omstændighederne tillade det, Historien ei lade ubesvaret. Forf. har saaledes anseet sig forpligtet til en vis Omstændelighed i sine Beretninger; men hvor han troede, at een eller anden Beretning blot for enkelte Læsere vilde have Interesse, har han anført den under Texten som Anmærkning. Til Beqvemmelighed for dem, der om een eller anden enkelt Gienstand ønske sig Oplysning, har han tilføiet et alfabetisk Navne- og Sag-Register. Saavidt om Planen.

Kilderne til sine Beretninger har Forf. stedse anført, naar samme havdes trykte. Enhver, som selv har arbeidet i det Historiske, veed af Erfaring, hvor vigtigt det

ofte er, at kiende Kilden til en Andens Beretning, og at derfor Citationer i historiske Skrifter ere nødvendige. Hvor saadan Angivelse her savnes, er Beretningen grundet enten paa Archivdocumenter, eller, hvis den angaaer den senere Tid, deels paa egen Erfaring, deels paa ældre paalidelige Mænds Underretning.

De vigtigste Kilder til Skovklosters Historie har den lærde Geheime-Archivarius, Etatsraad Langebek, samlet i sine **Scriptores rerum Danicarum**, 4de Tome. Disse ere:

1. **Calendarium beati Petri Nestvediensis**, som her findes omtalt Pag. 15. Foruden nogle korte Efterretninger til Danmarks Historie i Almindelighed, indeholdes heri Navnene paa Klosterets Velgiørere, for hvilke der skulde holdes Sielemesser, samt en Fortegnelse over saavel disses som Munkenes og andre Klosteret vedkommende Personers Dødsdage, dog ikke fuldstændig, ligeledes over Abbederne m. m.

2. **Obituarium Nestvediense** indeholder, ligesom det førstnævnte Document, en Fortegnelse over Klosterets afdøde Stiftere og andre Velgiørere, dog noget forskiellig fra det foregaaende, samt Taxten for Klosterets Aflabshandel.

3. **Liber donationum monasterii beati Petri Nestvediensis & Skovkloster** (nærmere omtalt Pag. 21) indeholder udførlige Udtog, saavel af Kongernes og Biskoppernes Klosteret Tid efter anden tilstaaede Privilegier, som af Gavebreve og Tingsvidner, der hiemle det nogen Rettighed.

Blandt de Manuskripter, Forf. har benyttet til Klosterets Historie, fortiener her særskilt at nævnes Abbed Jeips originale Regnskab over dets Gods-Indtægter og Folkeløn i Aarene 1467—81, som endnu haves paa Herlufsholm under Titel: **Liber reddituum monasterii Sancti Benedicti de Nestveth per me fratrem Jacobum Abbatem loci exactorum annis 1467—1481.** Ved Ælde og skiødesløs Behandling i Fortiden er vel dette Manuskript endeel beskadiget, men kunde dog, hvis det engang skulde være saa heldigt at blive behandlet af en anden Langebek, give et udentvivl ei uvigtigt Udbytte i Danmarks ældre Jordbrugs- og Pengevæsens-Historie.

For de trykte Kilder, Forfatteren har benyttet til Skolens Historie, behøver han her ei at giøre Regnskab, da de stedse hver paa sit Sted i Texten findes angivne. Archivefterretningerne maae søges paa forskiellige Steder. I Rentekammerets Archiv haves fra Aar 1690 af (d. e. fra den Tid Geheimeraad Marcus Giøe som Skoleherre foranstaltede Regnskabet der revideret) samtlige Stiftelsens originale Regnskaber, foruden adskillige vigtige Commissionsforhandlinger (fra 1669, 1675 og 1684), Forpagtningscontracter m. m. Ogsaa Cancellie-Archivet indeholder endeel Oplysninger Herlufsholm vedkommende.

For Grev Holstein blev Skoleherre, laae de fleste af Stiftelsens Papirer deels i Skoleherrens, deels i Forvalterens Giemme, nogle i Rectors eller Andres, og saaledes udsatte for at ødelægges, deels ved skiødesløs Behandling, deels ved Ildsvaade

eller andet Uheld. For at sikkre dem mod Ødelæggelse lod Holstein dem da alle samle og ordne, og saaledes hensætte til Opbevaring i de brandfrie Kieldere, hvor Cancelliets Archiv giemmes; men af de vigtigste Documenter — af alle dem, som hiemle Skolen nogen Rettighed — lod han iforveien tage verificerede Gienparter, eet Exemplar til Opbevaring hos Skoleherren, og eet hos Forvalteren.

Siden det her nævnte Tidspunct ere flere særskilte Archiver fremkomne, hvoraf det vigtigste hos Skoleherren; her findes, foruden nysnævnte Copier, Skoleherrerne Holsteins, Thotts, Schack Rathlous og Brandts Brevvexlinger Herlufsholm vedkommende, ei blot samtlige af dem modtagne Breve, men og Copier af de afsendte; endvidere samtlige til disse Patroner indkomne Forslag, Regnskaber og Beretninger, saavel Stiftelsens oekonomiske som videnskabelige Forfatning betræffende, samt alle af dem udfærdigede Resolutioner, Reglementer o. desl. Salig Geheimeraad Brandt lod dette Archiv (ved sin Privat-Secretær, Skolens nuværende Bibliothekar) ordne, og en fuldstændig meget vel ordnet Catalog derover forfatte; og af hans Excellence den nuværende Director er det overleveret til Skolens Bibliothekar, der nu som Archivarius har det under sin Varetægt.

Hos Rector findes adskillige ei uvigtige Documenter, fornemmelig ældre og nyere Reglementer og Skoleprotokoller m. m. Den ældste Skoleprotokol er fra Marcus Giøes Tid, og indeholder en fortsat Fortegnelse over Disciple og Lærere fra 1690 til 1798. Blandt de Mannskripter, Rector har i Gjemme, er og den ovlig omtalte **liber reddituum.**

Den Adgang, Forf. har havt til de her nævnte Archiver, har han stræbt efter Evne at afbenytte; dog maa han bemærke, at Hovedarchivet, som opbevares i Cancelliet, er for vidtløftigt til, at hans Tid kunde tillade ham at gjennemgaae det heelt; han maatte derfor nøies med at undersøge de Documenter, han ansaae for de vigtigste, og muligen vil en tilkommende Bearbeider af Stiftelsens Historie her finde adskilligt, som er undgaaet den nærværendes Opmærksomhed.

Trende af Skolens Rectorer, **Mag.** Steensen og Prof. Bernth, have i sin Tid tænkt paa at skrive dens Historie, men det er hos dem begge bleven ved Forsættet. Den Førstes Undersøgelse have vi imidlertid at takke for den Fortegnelse over Rectorerne, som findes hos Thura (**Idea hist. litterariæ** Pag. 45—52), og som her er afbenyttet; om den Sidstes Forsæt findes her Oplysning Pag. 138.

Nogle nyere Forfattere have omtalt Herlufsholm, nemlig Hr. Professor Chr. Molbech i „Blade af en Reisendes Tegnebog", indført i Maanedskriftet Athene 9de Bind (foruden i sine Ungdomsvandringer), Hr. Salomon Soldin i „Fire Dages Reise i Sielland" i sit Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn for 1817, Nr. 62—79, og Hr. Hofboghandler Beeken i sin „Sommerforlystelse eller Tre Dages Reise 1817". Disse Reisebeskrivelser, som der i nærværende Historie ei har været Anledning til at citere, har Forf. her villet nævne, deels for at have Literaturen til Stiftelsens Historie samlet, deels til Underretning for dem, som ogsaa ønskede at kiende Andres

Efterretninger og Domme om Stedet, hvorved dog maa bemærkes, at det sidstnævnte Skrift indeholder ikke faa Urigtigheder.

Til Slutning maa det bemærkes, at, da en rum Tid er forløben imellem Udarbeidelsen af den første og sidste Deel af Værket, saa vil det maaskee paa sine Steder spores, at de ere udarbeidede under andre Forhold mellem Penge og Naturalier, end de nærværende *). Den Ulighed i Materiens Behandling, som deraf kan være en Følge, saavelsom Bogens øvrige Ufuldkommenheder, ville den gunstige Læser bedømme med Skaansomhed.

Herlufsholm den 16 August 1822.

---

*) Da den sidste Deel af Melchiors Bog i nærværende Udgave er heelt omarbeidet, maa den ovenstaaende Bemærkning nu modificeres derefter. Udg.

Første Afdeling.

Stiftelsens Historie som Kloster.

Aar 1135—1560.

Det nuværende Herlufsholm var før Reformationen et Munkekloster for Benedictinernes Orden. Under Kong Erik Emunds Regiering blev det anlagt i Nestved Aar 1135 a); det indviedes til Sanct Peder, og fik derfor Navn af St. Peders Kloster (monasterium beati Petri) b). Klosterets Stiftere vare: Ridderen Peder Botildsøn, tilligemed hans Brødre Greve Jorghen og Ridder Hemyngh og deres Moder Frue Botild c).

Peder Botildsøn var i sin Tid een af Landets meest anseete Høvdinge; af alt, hvad Historien melder os om ham, lære vi ham at kiende som en nidkiær, klog og dierv Mand, der med Kraft søgte at sætte den Sag igiennem, som han eengang havde begyndt paa. Omtrent i Aaret 1124 udmærkede Peder Botildsøn sig allerede som een af dem, der meest drev paa at indføre den ugifte Stand blandt den danske Geistlighed — en Sag, der blev dreven med saadan Iver, at

---

a) Stiftelsesbrevet er af 29 November 1135, og findes hos Stephanius i hans **Notæ in Histor. Dan. Saxonis Gramm., P. 231.**

b) I mange Documenter kaldes det ogsaa Nestved-Kloster, eller Benedictinerklosteret i Nestved.

c) Sædvanligen anføres Peder Botildsøn allene som Klosterets Stifter, formodentlig fordi han saavel i **Calendarium** som i **Obituarium Nestvediense** kaldes **fundator huius loci** (**Langebeks Scriptores, Tom. IV, Pag.** 289 og 324); men at Æren for dets Stiftelse tilkommer samtlige her nævnte Personer, sees tydeligt af det Diplom, som anføres i følgende Anm. (g), og hvor der endog er antegnet, hvad enhver af dem har bidraget til Klosterets Oprettelse (**conf. Langeb. loc. cit. Pag. 324**).

det endog gik til Grusomhed *). Aar 1131 reiste han med flere om paa Thingene for at ophidse Folket til at hevne Knud Lavards Drab **) 1137 tog han virksom Deel i Bistop Eskilds Opvør imod Kongen ***; men i det følgende Aar see vi ham som klog Fredsmægler, da han ved sin Anseelse og sit vise Raad stiller den heftige Strid, der var opkommen imellem Bistopperne Eskild og Riko om Erkebispestolen i Lund ****). I de Privilegier, som af Kong Erik meddeeltes Klosteret Aar 1140, omtales Hr. Peder som endnu levende, men senere melder Historien intet om ham; hans Dødsdag, den 29 April, har Klosterets Munke af Taknemmelighed antegnet i deres Calendarium, for at kunne aarlig paa denne Dag erindre ham i deres Bønner; men hans Dødsaar vides ikke d).

Peder Botildsøns Brødre omtales vel mindre i Historien; men alle vare de dog Mænd af Anseelse og høi Byrd; og det er ikke usandsynligt, at de endog vare beslægtede med det danske Kongehuus.

Til Klosterets Oprettelse gave Stifterne allerede i levende Live ikke allene deres Eiendomme i Nestved og dens Omegn, men endog Gods paa Falster og Møen; og ved den Roeskildske Bistop Eskilds Gavmildhed, der ønskede i denne Verden at deeltage i Æren og i hiin Verden i Belønningen e) for Klosterets Stiftelse, erholdt Stifternes Gave en ei ubetydelig Tilvæxt; strax ved Klosterets Oprettelse skienkede nemlig denne Prælat det, for sig og Efterkommere paa Roeskilde Bispestol, den bistoppelige Tiende af Fierdeparten af hele Ty-

*) Langebeks Script., Tom. I, P. 380.

**) Saxo ed. Stephanii, P. 240.

***) Saxo, P. 249.

****) Langeb. Scr., Tom. I., P. 386.

d) Af det her anførte er det klart (hvad Langebek først har viist i Script, Tom. I, P. 380, og Tom. IV, P. 289, og hvad der nu er temmelig bekiendt), hvor meget de tage feil (Hvitfeld, Stephanius, Pontoppidan og andre, som have fulgt Hvitfeld), der sammenblande denne Ridder Peder Botildsøn med Bistop Peder i Roeskilde, som faldt i Slaget ved Fodvig d. 4 Junii 1135.

e) Huic eorum pio affectui justæqve petitioni libenter annuens Ego Eskillus servorum Dei servus, simulqve cum ipsis in Resurrectione partem beatam habiturum me credens volui &c., siger Bistop Eskild selv i sin Stadfæstelse paa Klosterets Fundats; og paa et andet Sted i samme Document: propter spem retributionis æternæ, ad memoriale perpetuum, tam nostri qvam et successorum nostrorum, volumus ecclesiam hanc in bonis omnibus augere.

bierg Herred; Kirkerne i Nestved, i Tiærebv og Haarsløv f) frigav han desuden, til Fordeel for Klosteret, for alle bispoppelige Skatter og Byrder, tilstod Klosteret Tiendefrihed for alle dets daværende og tilkommende Eiendomme i hele sit Bispedømme, og fritog Munkene for at staae under nogen anden geistlig eller verdslig Øvrighed end den Biskop, i hvis Stift Klosteret laae; og for at sikkre Klosteret saavel dets Eiendomme som de Privilegier, der saaledes vare det tilstaaede, lyste Biskoppen Kirkens Band og Fordømmelse over enhver, det være sig Geistlig eller Verdslig, som i Fremtiden vilde understaae sig at forgribe sig paa nogen af Delene g). Vigtige for Klosteret

f) Hos Stephanius (Notæ in Saxonem, P. 321), taldes disse to Byer Chierby & Haslevæ; men i det Document, som anføres i følgende Anm., Tiæreby & Haasloffue. Det kan herved erindres, at Tiærebv (ifølge et gammelt Manuskript, som Forf. har havt i Hænde) formodes at have oprindeligen havt Navnet Kiærbv af de mange Moser og Kiær, hvoraf Byen har været, og tildeels endnu er, omringet. Saavel Tiærebv som Haarslov ligge begge i en Afstand af nogle faa Miil fra Nestved. Tiærebv Kirke blev Klosteret i Besiddelse af lige til Reformationen; men Haarslov Kirke med tilliggende Præstegaard bortbyttedes til Roeskilde Domkirke Aar 1355 (Langeb. Script., Tom. IV, Pag. 346).

g) Biskop Eskilds aabne Brev af 29 Novb. 1135, hvorved han stadfæster Klosterets Stiftelse, viser tillige, hvilke Klosterets Eiendomme vare strax ved dets Oprettelse. Dette Stadfæstelsesbrev findes fuldstændigt hos Stephanius (Notæ in Sax. Gramm., P. 321). men anføres her blot i Udtog, saaledes som det findes i lib. donationum mon. beati Petri hos Langebek Tom. IV, P. 343: Eskillus Episcopus Roskildensis, omnibus notificat, qvaliter Petrus Botiildis filius, fratres qvoqve eius Hemmingus & Georgius, cum matre sua, Ecclesiam in Nestuet, qve juris eorum videbatur, ad monasticam vitam instituendam secundum regulam S. Benedicti, delegaverunt, per manus suas. Ad stipendia Monachorum, suum participati sunt patrimonium, Petrus in Lathby & Bucketorp curiam suam, & unum mansum dimidium, & quadrantem dedit, & sex partes silve, que Faxingævoræ dicitur. In Møen in villa Kælby V. mansus & dimidium. Hemingus in villa Alæbæch dimidium mansum, & in Falstria in Getæsby mansum unum. Georgius in Getæsby & Skiælby & Wallness II mansos. Botiildis mater eorum, in Nestuet parva, medietatem ville & silve, qve Ladbyworæ dicitur, & Torp, & in Nestuet maiore mansum unum & qvadrantem, & molendinum (d. e. Magle Mølle) dedit. Idem Eskillus Ecclesiam in Nestuet, in Tiæreby, in Haasloffue manumisit, & omne Episcopale servicium eis remisit. Et concessit fratribus sui juris decimam in toto qvadrante de Tyudebergxherret (Tybiergherred) item decimas omnium monasterii possessionum in suo Episcopio presentium & futurarum, ita ut Abbas propriis expensis vadat ad Synodum, vel alibi vice Episcopi.

vare disse det tillagte Herligheder, der dog rimeligviis lige saa meget vare en Følge af den nøie verdslige Forbindelse imellem Peder Botildsøn og Eskild, som af dennes Haab om at fortiene Himmerige ved sin Gavmildhed: den mægtige Biskop, som ikke var bange for at begynde aabenbar Feide mod sin Konge, trængte til den mægtige kraftfulde Ridder, som det maatte være ham vigtigt at giøre sig forbunden; og hvorledes kunde han dette bedre end ved den kraftige Understøttelse, han forundte dennes nye Stiftelse? I det Oprør, som Eskild begyndte mod Kong Erik noget over et Aar efter Klosterets Stiftelse, see vi derfor ogsaa Peder Botildsøn som en af Biskoppens ivrigste Tilhængere, der fortrinligviis bidrog til at opflamme Almuen imod Kongen, og som ved sin Iver endog bragte det dertil, at denne maatte flygte fra Siellands. Biskoppen havde altsaa ikke forgieves viist sin Goddædighed mod Hr. Peders Stiftelse — en Goddædighed, som desuden i Klosterets Calender (Calendarium Nestvediense; Langeb., Tom. IV) har forskaffet ham Navn af Hr. Peders Medhielper og Medarbeider i Stiftelsen (coadjutor & cooperator in fundatione Domini Petri). Ikkun een Betingelse havde Biskop Eskild tilføiet sin Gave til Klosteret: naar det nemlig i Fremtiden skulde blive Abbeden paalagt af Biskoppen, at drage enten til Kirkemøder eller andensteds hen i Kirkens Ærinde, enten paa Biskoppens Vegne eller tilligemed denne, da skulde han foretage Reisen paa egen Bekostning. Man erindrer sig den Pomp, hvormed Prælaterne i fordums Dage pleiede at drage frem, da det ikke var usædvanligt at see en Biskop ledsaget af sin Livvagt paa flere hundrede Ryttere, og dertil af en Sværm af høiere og lavere Betiente, af Kieldermester og Kieldersvende, Kokke, Bagere m. fl.; og i Forhold dertil stod og den Pragt, som de mindre Prælater førte paa deres Reiser. At reise paa egen Bekostning var altsaa for en Abbed ikke ubetydeligt; men noget kunde der og udrettes med Fierdeparten af et heelt Herreds Tiender, foruden mere, i aarlig Indkomst.

Klosteret var saaledes af sine Stiftere vel grundlagt, og dets Magt og Anseelse udvidedes derefter stedse mere og mere. Hertil bidrog fornemmelig de Privilegier, som fem Aar efter dets Oprettelse, i Aaret 1140, tilstodes det af Kong Erik Lam, og som siden af de følgende Konger fornyedes og forøgedes. Ifølge disse Privilegier var Klosteret med alle sine Eiendomme ikke allene fritaget for alle kongelige Skatter og Tynger, saavel i Krig som i Fred *), men det

*) Langebek, Tom. IV, P. 342, XXX.

eiede endog hele Næstved By næsten med fuld Souverainitetsret: Byen stod ganske under Klosterets Jurisdiction; det hævede Tolden og alle andre kongelige Skatter af Byen, indsatte og afsatte Øvrigheden *), og var i alle Maader Byens Herskab; senere hen erholdt det endog Ret til at dømme i Livssager **). Ikkun een Forpligtelse, og den ubetydelig, havde Kong Erik i sine Privilegier paalagt Næstvederne, og Klosterets øvrige Undergivne, til Fordeel for Landets Regent: naar nemlig enten Kongen selv eller nogen af hans Folk vilde reise til Falster, Lolland eller nogen af de hosliggende Øer, da skulde Klosterets Undergivne være forbundne til een Dag aarligen at være behjælpelige med Transporten h). Men ogsaa denne Byrde ønskede

*) Langebek, Tom. IV, P. 340, XVII.

**) Ibid., P. 342, XXXII.

h) Kong Eriks Privilegier fra Aar 1140 haves endnu i Herlufsholms Archiv, og ere aftrykte i et Program af Prof. Bernth for 1774. Det væsentligste heraf er følgende: Ego Ericus Rex Danorum pro salute anime mee & pro regni tranquillitate Domino monente ac rogatu Domini Petri nec non fratrum suorum Georgii & Hemming. monachis Deo et sancto Petro in cenobio Nestwett servientibus forum ville prenominate ac omnia fori jura cum omni justicia ac Danorum consvetudine concedo. Nominatim autem trium marcarum ac quadraginta foris factura (d. e. tre Marks og 40 Marks Sagefald) qvod ad regiam dignitatem pertinet, cum debito. qvod Danico vocabulo dicitur mith sumeres chield (ɔ: Midsommersgeld). Pro expedicione (ɔ: Ægter, Pligtkiørseler), qve ad homines ville Nestuett & ceteros colonos monachorum pertinet. statuo. ut me uel meos ad Falstriam uel Lalandiam. uel ad alias insulas circumjacentes deducendo. semel in anno, si necesse fuerit. per unum diem deseruiant. &c. Stadfæstelse, og tildeels Forøgelse og nærmere Bestemmelse af disse Privilegier haves i lib. donationum mon. b. Petri (i Langeb. Script., Tom. IV. P. 337-43) af Kongerne: Waldemar I, II og III, Erik Plougpenning, Abel, Christopher I, Erik Glipping, Erik Menved, Christopher II, Waldemar IV (om hvilken der tillige siges: habuit monasterium supportatum & liberum ab hospitalitate & gravamine suorum familiarium, eqvorum et canum. Propter qvod locus dimisit ei in recompensam Turebølle øræ, Faxinge & Præstø met syt fang), Erik af Pomern, Christopher af Baiern, Christian I og II, Hans og Frederik I. Udførligst fremsættes Klosterets Rettighed over Næstved i Kong Hans's Privilegium af 1493 saaledes: Konning Hans stadfæster, forclarer, fuldbyrder, og udtrycker gamble Kongeligæ privileger oc friheder. Och sigær altsaa; ath them for Gud bør Closter at nyde oc frilicken brugæ effter gammel seedvane. Først Kongelig Domstædt oc Ræætt, som ær Fogedy (ɔ: Fogdiet) i Næstuet. Met allæ værtzligæ oc Kongeligæ Rættær, Ræntther oc Rættighet, met alle Konnelige faltzmaal. Særdelis benæffnde tre marckis og XL marckis sagæ

Klosteret at vorde fritaget for, og afstod derfor til Kronen noget af sit Gods paa Møen i). Sanct Peders Kloster var saaledes, som en lille souverain Stat, fritaget for alle Forpligtelser mod Landets Regent; det stod ene under Paven og Bispen i Roeskilde, hvilken sidste ogsaa var af Paven bemyndiget til, i Forening med Provsten sammesteds, at udnævne Abbederne *)

Ved saa betydelige Privelegier tiltog Klosterets Anseelse; og, da tillige from Overtro og hellig Iver stedse vedblev mere og mere at forøge dets Formue ved betydelige private Gaver, saa blev St. Peders Kloster inden kort Tid et af de rigeste og berømteste i Landet k). Klosterets Velgiørere vare mange: i den Fortegnelse over disse, som endnu haves **), opregnes ikke mindre end henved halvtrediehundrede Personer, som ved deres Gaver havde gjort sig fortjente til at antegnes blandt dets Velgiørere, samt til at indsluttes i de Forbønner, som dagligen holdtes for disse i Kirken. Men intet Under, at Gaver til Klosterne vare mange i en Tidsalder, da man troede, at Himmerige kunde kiøbes for Penge. Blandt de Personer, som berigede Klo-

---

fald, Halss och hand, Torg, Torggiald (ɔ: Penge, som betales for at maatte sælge noget paa Torvet), oc annen Told, som kallis Torgørtug, badæ aff Løgæ vagne (ɔ: Vogne, som bringe Løg og andet Grønsel til Torvs), Fiskæ badhæ (ɔ: Fiskerbaade), oc andre wagne, eller ehuad mode som Torgæt væræ kan, Fredkøff (Boder for Manddrab) aff Nestwett oc andre closters tjænere, Mitsommers gjeld, Toffstegjæld, oc alle andre smaretzler, Ræntther og Rættigheder, som Konning Erics breff udwiser, og annet, som forscrefne Fogædy tiilfallendis worder i Nestuett. Bywdendis Borgemestere, Radh, oc almwæ, atj giffue oc giøre Closter forscrefne Ræntthæ oc Rættighedt æffter gammel seedwanne, oc værer fogeden tiil help oc trøst. 2c.

i) Nemlig: 3½ Gaard i Chelby, een Gaard i Toreby og en halv Gaard i Albech, i alt fem Gaarde (**Langeb., Tom. IV, P. 337**).

*) **Langeb., T. IV, P. 342, XXX.**

k) I Kong Waldemar II Stadfæstelse paa Klosterets Privilegier, af Aar omtrent 1203 (**Langeb., T. IV, P. 337**) anføres Klosterets daværende Eiendomme saaledes: Nestvet ex utraqve parte amnis (d. e. Store- og Lille-Nestved), **Grimstorp, Ladby, Ladbytorp, Faxingæ, Tiæreby, Hom, Halstat** (nu: Holsted), **Opetorp** (nu: Overup), **Saltorp** (nu: Sallerup), **Nagby** (Naaby), **Trælosæ, Gaffno, Appenæs, Nicholastorp** (Nielstrup) cum aliis locis. Ved at sammenligne denne Fortegnelse med den Fortegnelse over Klosterets Eiendomme ved dets Oprettelse, som forhen er anført (i Anm. g) seer man, hvilken betydelig Tilvæxt dets Formue allerede i de første 70 Aar havde erholdt.

) Calendarium Nestvediense: **Langeb., T. IV, P. 289-97.

steret med deres Gods, var der nogle, som uden Forbeholdenhed offrede deres Gave, andre derimod betingede sig visse ugentlige eller endog daglige Messer, som deels i deres levende Live, deels efter deres Død, skulde holdes for des snarere at udfrie deres Siæle af Skærsilden; nogle overlode til Klosterets Godtbefindende at bestemme Anvendelsen af deres Gave, andre bestemte den selv. Her nogle Exempler, tagne af Klosterets Gavebog:

Johannes Dam skienkede Klosteret sin Gaard i Broby, med nogle Huse af Værdi otte Mark Sølv, samt 15 Læster Byg, 12 Læster Havre, to Læster Rug og een Læst Hvede. Dette og mere gav han til derfor at bygge en Gaard paa Jorden, for hvis Indkomster skulde vedligeholdes en brændende Lampe i Kirken, samt anskaffes Viin, Oblater og Røgelse. Aar 1244 *).

Mattheus, Joh. Ebbesøns Søn, testamenterede Klosteret alle sine Eiendomme i Tetztorp (Thestrup), rørlige og urørlige, for at der hver Dag skulde holdes Siælemesse for ham. Aar 1288 **).

Hermann Draff gav Klosteret sin Gaard paa Kiøbmagergade i Nestved, paa Vilkaar, at Klosteret ved en Vicarius skulde ugentlig lade holde fire Siælemesser for ham ved Sanct Peders Alter i Nestved. Aar 1315 ***).

Frue Sile gav noget Gods i Meynstorp, og lagde det til Hellig-Kors's Alter, til Voxlys der at brændes. Aar 1368 ****).

Niels Jacobsen Lunge, Kannik i Roeskilde, gav Klosteret sit Gods i Raffnstorp, i Nørre-Kirkeby Sogn, nemlig tre Gaarde, for at Brødrene skulde holde en Messe for ham daglig ved Sanct Birgittes Alter, samt prædike paa hendes Fest, og Dagen derpaa holde en Begængelse (anniversarium, en aarlig Erindringsfest) for ham. Aar 1396 *****).

Oleff Axelsøn med sin Hustru Johanne stiftede et Capel i Klosteret, og gav dertil to Gaarde i Axeby, som kunde give een Mark Korn 1) og to lødige Mark for hver Dags Messe. Dersom Messen forsømtes, skulde Godset tilfalde Arvingerne. Aar 1430 ******).

---

*) Langeb., Tom. IV, P. 351.

**) Ibid., P. 390.

***) Ibid., P. 374.

****) Ibid., P. 404.

*****) Ibid., P. 355. See og Danske Magazin 1 B., P. 269-72.

1) Et Pund Korn var fire Tønder, altsaa en Mark Korn formodentlig to Tdr.

******) Langeb., T. IV, P. 347.

Boo Jensson, Væbnere, tilligemed hans Hustru Margrethe, gav til Klosteret Gerderop med al dens Fang; derfor skulde Klosterbrødrene holde en Messe Hellig Trefoldighed til Lov om Søndagen for vor Frues Alter, og to Begængelser om Aaret, saalænge Giverne levede; men efter deres Død skulde der holdes een Messe om Søndagen, og een om Onsdagen for christne Siæle. Saalænge de levede, skulde de desuden af Klosteret have frit Huus og Livs Ophold. Aar 1486 *).

Juliane, Jacob Spikedynes Efterleverske, gav Klosteret alt sit Gods i Raaby, paa Vilkaar, at der skulde holdes en Begængelse for hende om Aaret, og at hun maatte boe i Klosteret. Aar 1357 **).

Disse Exempler maae være nok til at vise Sammenhængen med en Deel af de Gaver, ved hvilke Klosteret Tid efter anden berigedes.

Længe stod Klosteret ikke i Nestved: i Aaret 1261 — altsaa 126 Aar efter dets Stiftelse — afbrændte, paa tredie Paaskenat (den 26 April) ***) alle dets Bygninger paa Kirken nær, hvorefter det blev udflyttet i den strax ved Byen liggende Skov, hvor det under Navn af Skovkloster (Claustrum sylvestre) opbyggedes igjen i forherliget Glands; og nitten Aar senere, i Aaret 1280, da en stor Ildebrand overgik Nestved By, maatte Kirken friste samme Skiebne m). Men Luernes Graadighed har dog ikke ganske kunnet udslette Sporet af det gamle Sanct Peders Kloster. Den afbrændte Kirke opbyggedes igien paa samme Plads, hvor den tilforn havde staaet, vedblev som Klosterets Eiendom at staae under Munkenes Bestyrelse, og bærer endnu, til Vidnesbyrd om sin Herkomst, Navn af St. Peders Kirke; og af Klosteret selv ere endnu umiskiendelige Levninger tilovers: den hvel-

*) **Langeb., T. IV, P. 356.**

) **Ibid. P. 404.

***) **Ibid., T. I, P. 371.**

m) Det er mærkeligt, at Nestved i et Tidsrum af nogle faa Aar er bleven fire Gange hiemsøgt af Ildebrand: Aar 1261 brændte Klosteret, 1271 Byen, 1280 den største Deel baade af Store- og Lille-Nestved tilligemed St. Peders Kirke (**Ecclesia maior**, siger Fortælleren; hvorved det maa bemærkes, at St. Peders Kirke endnu sædvanlig kaldes Store-Sogns Kirke, i Modsætning af St. Mortens, som kaldes Lille-Sogns Kirke), og 1297 en stor Deel af Byen tilligemed Magle-Mølle. Da dette berettes af en samtidig Skribent (**Anonymus Nestvediensis; Langeb., T. I, P. 371** og **372**) saa kan man ikke vel andet end ansee som en Feiltagelse den nyere Beretning (**Marmora Dan., T. I, P. 184**), ifølge hvilken Kirken skulde være ødelagt ved Ildebranden 1271. **Conf. Petri Olai Annales dan., Langeb., T. I, Pag. 187.**

vede, brandfrie Kielder under det saakaldte Viinhuus (der nu er, og vistnok især for denne udmærkede Kielders Skyld i umindelig Tid har været i en Viinhandlers Eie) med sine mere end to Alen tykke Mure, beliggende strax ved Sanct Peders Kirke, kan man ikke see uden at antage den for en Levning af det afbrændte Kloster; Huset hvorunder denne Kielder findes, er af Bindingsværk — Beviis nok for, at Huset og Kielderen ikke oprindelig høre sammen o).

Ogsaa i en anden Bygning, ligeledes beliggende i Nærheden af Kirken, paa Hiørnet af Torvet og det smalle Graabrodrestræde (den Gaard, som i mange Aar tilhørte afdøde Geheimeconferenceraad Bielke, og siden det Venskabelige Selskab) har man, efter ældgammelt Vidnesbyrd, fundet Levninger, som man har antaget at være af Sanct Peders Kloster p); og tildeels findes saadanne Levninger maaskee endnu, da Kieldermurene i denne Bygning (der i øvrigt er af Bindingsværk) ved deres Tykkelse og store Murstene i det mindste ikke modsiger Tanken om en Alder af nogle Aarhundreder. Men neppe er dette Levninger af Sanct Peders Kloster, hvilket man maatte tillægge en alt for stor Udstrækning, hvis man vilde henføre baade disse og de nys omtalte Levninger, foruden Kirken, dertil. Høist rimeligt er det derimod at antage dem for Levninger af det ødelagte Graa-

---

o) For Eftertidens Skyld, der maaskee ikke vil kiende dette Huus under sit her anførte Navn, anmærkes, at det er beliggende paa Hiørnet af Hellig-Trefoldigheds-Gade og det lille Stræde, som gaaer langs med Kirkemuren.

p) I en haandskreven Beretning om Nestved By, hvilken i Aaret 1744 er af Byens Magistrat tilstillet Stiftamtmanden, Baron Gersdorph, og hvis Forfatter røber baade Sagkundskab og Paalidelighed, meldes saaledes: „Af hvad „Orden Sct Peders Kloster paa de Tider har været, veed vi ikke: men af et „lidet Stræde, der gaaer fra Sct Peders Kirke ud til Torvet, hvor der endnu „paa den ene Side findes af Klosterets Mure, hvilket Stræde kaldes Graa„brødrestræde, slutter man, at det maa have været af den Orden. I Enden „af fornævnte Stræde ud til Torvet har en Borger for 70 Aar siden (altsaa „omtrent 1674) opbygt et to Lofts høit tavlmuret Huus, som endnu (1744) „staaer (dette Huus er i Aaret 1819 for en Deel bygget om), og da de grov „til Kielder under Jorden, træffede de paa Grundmur af Klosterets Funda„ment, og en muret Gevelft, hvorudi vare 7 Borgerlæs døde Menneskebeen, „som bleve henførte paa Sct Jørgens Hospitals Kirkegaard, og der i Jorden „nedgravede, hvilket en Byfoged-Enke her i Byen, 86 Aar gammel, som endnu „lever ved god Fornuft og Sandser, har seet i hendes unge Aar, da hun den „Tid som eget Barn var hos den Mand i samme Gaard, som Huset lod bygge.“

brødrekloster, som vi vide at have ligget ved det nuværende Torv pp).

Skjøndt Klosteret blev udflyttet af Næstved, mistede det dog ingenlunde sit Herredømme over Byen, men blev fremdeles i Besiddelse af denne Herlighed saavel som af sine øvrige Privilegier. Undertiden søgte vel Næstved Borgere at unddrage sig fra den Lydighed, de vare Klosteret skyldige; men stedse vidste Abbederne, ved Kongernes kraftige Medvirkning, at hævde Klosterets Rettighed. Strax efter dets Udflyttelse af Byen prøvede saaledes nogle af Næstved Indvaanere paa at skyde sig ind under mægtige Beskyttere („tutores"), som de valgte sig andenstedsfra, og troede derved at kunne undslaae sig for at svare Abbeden i Rette for deres Forseelser. Men paa Abbedens Klage forbød Kongen en saadan Adfærd, ikke allene under sin Kongelige Naades Fortabelse, men endog under Fortabelse af alle den Skyldiges Eiendomme q). Og nogle Aar senere (Aar 1290) indskærpedes paa ny dette Forbud mod at indskyde sin Sag under fremmed Forsvar, hvorhos det tillige forbødes Næstved Borgere at sælge, ja endog at falbyde Huus eller Grund i Byen uden Abbedens Samtykke r).

---

pp) Helvaderi Sylva chronologica circuli baltici, 2 Th., P. 89. Herved kan dog anmærkes, at der ogsaa paa et andet Sted, hvortil Torvet forhen har strakt sig, noget bagved den nuværende Vagt (paa Hiørnet af Gaden Ramsherred), har existeret Rudera af meget anseelige Grundmure, som flere endnu levende Mænd har kjendt, og som af en endnu levende Murmester ere ophuggede. Skulde disse, som man har meent, være Levninger af et Kloster, saa maatte man vel her søge Graabrødreklosters Plads; og maaskee kunde man da antage, at Sct Peders Kloster har bestaaet af forskiellige fra hinanden adskilte Bygninger, og en af disse staaet paa den ovenfor betegnede Plads.

q) Om denne Kglige Resolution er af Aaret 1265 (altsaa af Erik Glipping) eller maaskee af 1255 (altsaa af Kong Christopher I), er uvist (Langeb., T. IV, P. 339, XII). Forresten sigtes her til den i den gamle danske Rettergang brugelige Skik, at en mægtigere Mand kunde, naar ham for godt syntes, paatage sig en andens Sag, gjøre den til sin egen, og derved hendrage den under et andet Værnething m. m., til Skade for Modparten. Conf. Dr. G. L. Badens Notitser i Dansk Minerva for Junii 1818, P. 481 og 482.

r) Ericus (Menved) districte prohibet, ne qvis civium in Nestuet curiam aliqvam seu fundum in civitate vendere vel venalem alicui exponere presumat, nisi de licentia Abbatis & consensu. Neu aliqvis sibi aliunde defensorem seu causarum executorem recipiat in prejudicium Conventus & Abbatis (Langeb., T. IV, P. 339).

Disse og andre Privilegier, og sin hele Herskerret over Nestved, beholdt Klosteret lige til Reformationen s).

Hvor stort Munkenes Antal har været, vide vi ikke med Vished; i Begyndelsen har det neppe oversteget elleve eller tolv t); og kunde vi forlade os paa Nøiagtigheden af Klosterets Calender (Calendarium Nestvediense), og især deleshed paa den i samme anførte Dødeliste, da maatte vi antage, at dette Antal senere snarere var formindsket end forstørret u). Imidlertid synes det ikke rimeligt, at Klosteret ved tiltagende Rigdom skulde have nedsat Antallet paa de Personer, for hvis Skyld det var stiftet. Vi kan vel altsaa med Grund formode, at Munkenes Antal i den følgende Tid enten er bleven forøget, eller i det mindste ikke nedsat. Bliver det endog af denne Formodning en Følge, at vi maae antage den i Klosterets Calender an-

---

s) Efter Hoffmann (Danske Atlas, Tom. VI, P. 403) blev Nestved lagt under Kronen Aar 1426, hvilket aabenbare strider imod det forhen i Anm. h) anførte Kong Hans's Privilegium af 1493, hvilket af Kong Fred. I blev stadfæstet 1525 (**Langeb., T. IV, P. 343**).

t) I **Calend. Nestv.**, hvori Munkene har begyndt deres Optegnelser formodentlig strax efter Klosterets Stiftelse, og siden efterhaanden fortsat dem, siges der strax i Begyndelsen: **Nomina fratrum nostrorum vivencium. Dominus Johannes. Georgius. Martinus. Jacobus. Johannes. Michael. Johannes. Nicolaus. Johannes. Jacobus. Trugillus.** Dengang var altsaa Klosterbrødrenes Antal elleve, af hvilke den førstnævnte formodentlig var Abbeden, thi denne tillagdes sædvanlig Titelen **Dominus**. Blandt Klosterets første Abbeder var der flere af Navnet Johannes.

u) Den i **Calend. Nestv.** indførte Dødeliste er indrettet som en Calender, og anfører hver Dag de paa samme afdøde Munke m. fl., dog uden at tilføie Aarstallet; og efter denne Liste (Pag. 298-318), som gaaer fra Klosterets Oprettelse 1135, og er fortsat indtil Begyndelsen af det 16de Seculum (og altsaa indbefatter et Tidsrum af omtrent 380 Aar) er Antallet paa de i dette Tidsrum afdøde Munke ikke uden omtrent 165 (egentlig anføres ikkun 138 afdøde Munke; men da Listen er defect, og ikkun indeholder Optegnelsen for omtrent 10 Maaneder af Aaret, saa maa Antallet for samtlige 12 Maaneder efter Probabilitet antages at være 165). Hvis vi nu vilde antage Munkenes stadige Antal at have været 12, saa blev Middeltallet af den Tid, enhver af dem skulde have tilbragt i Klosteret, noget over 27 Aar, hvilket Middeltal neppe er for stort, naar man tager Hensyn til, at adskillige af disse **patres** allerede i deres Drengeaar have taget Munkekappen paa. Men skulde dette Middeltal synes for høit, saa maatte enten den i Calendariet anførte Optegnelse paa de Afdøde ikke være fuldstændig, eller og Munkenes stadige Antal maatte have været mindre end 12. Antoge vi f. E. deres Antal for 8, saa blev Middeltallet af deres Opholdstid i Klosteret omtrent 18 Aar.

førte Dødeliste for ufuldstændig, da bør vi ikke undres over, om en Fortegnelse, som igiennem flere Sekler er bleven fortsat, ei altid er bleven ført med Nøiagtighed.

En af Klosterbrødrene havde Titel af Prior, og var de andres Formand i geistlige Sager; men iøvrigt stod hele Klosteret under en Abbed, der styrede saavel dets verdslige som aandelige Anliggender. Ham skulde samtlige Klosterets Personer vise Hørighed og Lydighed, og ham allene tilkom Titelen: Herre; i Tilskrift til Abbeden brugtes stedse den Hæderstitel: Hæderlig og reenlivet (eller: hæderlig og regelbunden) Mand Hr. N. N., da Munkene derimod blot fik Titelen Reenlivet. Naar Abbeden ikke paa egen Haand vilde tage en Beslutning i Klosterets Anliggender, kunde han sammenkalde Brødrene til Raadslag, og Beslutningen sagdes da at være tagen af „Abbeden og Conventet".

Foruden de egentlige Munke havde dette Kloster, ligesom de fleste andre, endnu adskillige Laibrødre og Converser, der ligesaavel som Munkene toge Deel i Klosterlivet. Laibrødrene (eller Lægbrødre, Laici) vare næsten i alt at ansee som virkelige Munke: de toge samme Deel som disse i Klosterøvelserne, og vare underkastede den hele Klostertugt, men kunde ikke indvies til Præster. Converserne (Conversi d. e. de Omvendte) derimod vare egentlig tienende Brødre, der meest besørgede de huuslige Sysler, for at Munkene kunde have des mere Rolighed til at passe deres aandelige Forretninger. Disse maatte, ligesom Laierne, omskifte den verdslige Dragt med Munkekappen, og aflægge Klosterløftet; men de vare forresten ikke saa strengt som Munkene bundne til Klostertvangen. Conversernes Antal var mindre end Munkenes; og Laierne vare de færreste v).

Foruden disse tienende Brødre havde Munkene ogsaa deres egentlige Tyende, hvoriblandt endog Qvindespersoner, som ikke allene fik Kost og Løn, men endog alle deres Klæder, lige indtil Støvler, Skoe og Linned. I Abbed Jeips Regnskab for Aarene 1467—1481 x)

---

v) For samme Tidsrum, som **Cal. Nestv.** anfører 138 afdøde Munke, anføres der af Laibrødre ikkun 52, og af Converser 87 som afdøde.

x) Det Manuskript, som under Navn af **Liber reddituum monasterii Sti Benedicti de Nestveth** omtales i Fortalen, og som endnu i Original haves i Herlufsholms Archiv. Ved Slutningen af hvert Aars Regnskab anføres under Navn af Swenæløn (ɔ: Svendeløn, Tyendeløn), hvad enhver af Tjenestefolkene erholdt saavel i Klæder som i Penge. For at give et Begreb saavel om Pengenes Værdi paa den Tid, som om Lønningsmaaden, anføres her et Par

anføres saaledes: et Par Kokke, to Bryggere og en Bryggersvend, en Humblæmester (ɔ: Gartner), Kjøghemester, Kielderdreng, nogle Vognsvende, to Fiskere, en Skovfoged, foruden en heel Deel andre, hvis blotte Navne anføres, dog tildeels med saadant Tillæg, som viser deres Forretninger, som: Bænt i Koladhen, Ingeborg i Stegherset o. dsl. Klosteret havde desuden sin egen Skriver *).

At i øvrigt foruden de Personer, som egentlig tilhørte Klosteret, ogsaa andre undertiden kunde der faae Bopæl, naar de for Gaver betingede sig den, har vi allerede forhen seet Exempel paa y); flere Exempler forekomme i Klosterets Gavebog; og formodentlig maae vi deraf forklare os, hvorledes Folk, som ellers maatte synes at være Klosteret uvedkommende, kunne findes i dets Kirke begravne z).

Hensigten med Klosternes Oprettelse var, som bekiendt, nærmest, at forskaffe nogle Mennesker Leilighed til at opoffre sit Liv ganske til Andagt og Gudsdyrkelse. Bøn og Sang med andre religiøse Handlinger skulde altsaa være Munkenes vigtigste Syssel. Vel afvege Klosterne efterhaanden meget fra deres første Bestemmelse; og vi vide, at Hovmod og Yppighed, ja Ryggesløshed selv, efterhaanden tog Sæde i mange af de Boliger, som vare bestemte til at fremme Ydmyghed, Tarvelighed og rene Sæder. Men, uagtet sand Religiøsitet sielden havde hiemme i Klosterne, saa vedblev man dog der nogenledes at holde over de udvortes Skikke, som enhver Ordens Love foreskreve; saaledes ogsaa i Skovkloster: flere gange daglig maatte Munkene forsamles til Bøn og Sang i Kirken; ja ikke engang Nattens Timer gik hen uden Gudspaakaldelse: de saakaldte Vigilier vare Andagtsøvelser, som Munkene paa en bestemt Time af Natten maatte

---

Exempler paa Lønninger efter dette Regnskab: (Af Regnskabet 1467) „Hen„ning Fiskær 3 ß., 3 Aln Wadmel 3 ß., 4 ß. till Wadhmel, 2 Grot Skræder„løn, 3 Aln Klæde Alnen for 18 Grot, 1 Grot ath løsæ Hoser (ɔ: Buxer) „met, et Par Sko for 4 ß. Grot. Bo Kok 2 Aln Wadmel for 2 ß. 4 Grot „till Skoo, 2 ß. Grot for 3 Alne Klæde, et Par Skoo for 4 Grot." (Af Regnskabet 1475) „Margretæ i Devægorden et Par Sko, en Grot til Lært til „Forklædhæ, 5 Grot for 3 Aln Lært" o. s. v.

*) Langeb., T. IV., P. 373, XLVI.

y) Jacob Spikedynes Efterleverske, Pag. 14.

z) F. E. Henricus Golsmet 1322; Ole Biørnsen og Kone 1381. Vid. Antiquariske Annaler, 1 B., Pag. 158.

holde i Kirken a); og endnu have vi et Mindesmærke om disse iblandt os: den Klokke, hvormed Skolens Disciple nu kaldes til Lovsang Morgen og Aften, er den samme, som fordum sammenkaldte Klosterbrødrene til deres natlige Gudsdyrkelse, hvorom følgende Paaskrift paa Klokken endnu vidner:

Temppus ego noctis servandum prædico doctis;
signo freta Dei prænuncia sum reqviei.

Foruden den ordentlige Gudstjeneste maatte ogsaa den overordentlige give Brødrene endeel at bestille, da det ikke var et ringe Antal Personer, for hvem der skulde holdes deels daglige, deels aarlige Siælemesser, ja for nogle endog Vigilier *), saa at man vel sielden har kunnet nærme sig Skovklosters Kirke, enten Nat eller Dag, uden at høre Munkenes Lovsange, eller og deres Messe, tone derfra.

Men ikke alle kirkelige Forretninger kunde udføres af Munke; prædike f. Ex., døbe og uddele den hellige Nadvere maatte Ingen uden den, som var viet til Præst b). Klosteret havde derfor sine Præster, og disse valgtes for det meste blandt Munkene selv, saa at de allerfleste Munke tillige vare Præster; undertiden valgtes dog ogsaa Præster blandt Converserne, og ikkun enkelte synes at have været Klosterets Præster uden tillige at være enten Munke eller Converser. Præsternes Udnævnelse beroede paa Abbeden. Nogle af Munkene vare ogsaa tillige Degne (Opvartere ved Gudstjenesten) c).

---

a) Efter Benedictinerordenens Love skulde der i Vigilierne hvergang synges 12 Psalmer, foruden Kyrieleison, Litaniet og Haleluja. Imellem Psalmerne skulde Brødrene skifteviis forelæse Stykker af det gamle og nye Testamente samt af Kirkefædrenes Skrifter — i alt fire Læsninger; Abbeden skulde læse Velsignelsen m. m. Messe skulde der ikke holdes ved Vigilierne, men ved Gudstjenesten om Dagen. I alt skulde der syv gange daglig holdes Gudstieneste i Kirken (**Hospinianus de ortu & progressu Monachatus, Fol. 120 & 121**). I saadanne Fordringer var der noget at slaae af paa.

*) **Langeb., T. IV, P. 366.**

b) **Monachus non doctoris sed plangentis officium habet: sacerdotum autem est populum docere, baptizare, sacram coenam administrare etc.; unde et nomen sacerdotis habent, qvod sacrum dent. (Hospinianus de Mon., Fol. 2 b, & 71 b).**

c) Blandt de i **Calend. Nestv.** anførte 138 afdøde Munke vare de 101 tillige Præster, og 13 vare Degne. Af Converserne nævnes tre som Præster, og tre Personer benævnes blot som „Stedets Præst“ (**Sacerdos huius loci**).

Men uagtet Gudstienesten saaledes udgiorde Munkenes Hovedbeskieftigelse, levnedes dem dog stedse Tid nok ogsaa til andre Sysler, især deles hed da de Tider kom, da man formodentlig her som andensteds begyndte, efter den gamle Munkeregel, at noies med: facere officium suum taliter qualiter, og altsaa blev mindre noieregnende med Klosterøvelserne. Studeringerne bleve i Skovkloster ikke tilsidesatte: Klosteret havde sit Bibliothek, bestaaende saavel af trykte som skrevne Bøger, og adskillige af de sidste endog forfattede af Klosterbrødrene selv. Ved Reformationen maatte dette Bibliothek dele Skiebne med de øvrige Klosteres Bogsamlinger: det blev adspredt, og tildeels ødelagt. De af Manuskripterne, som indtil vore Dage har vedligeholdt sig, enten i Original eller Afskrift, og har været at overkomme, har den utrættelige og skarpsindige Historiegrandsker Jacob Langebek samlet i sine Scriptores rer. danicarum medii ævi. Af de i Fortalen anførte fire Skrifter, hvilke alle i Klosteret ere forfattede, udmærker sig fortrinligen Calendarium Nestvediense. Dette Pragtmanuskript, som endnu tilhører Universitetsbibliotheket i Kiøbenhavn, er paa fiint Pergament i stor Qvartformat, heelt igiennem nitid skrevet, skiøndt med forskiellige Hænder, tildeels med farvede Bogstaver, og ziret med sex forskiellige Malerier, med fine Farver og Forgyldning. Da dette Manuskript er begyndt strax efter Klosterets Oprettelse, og siden efterhaanden fortsat indtil henimod Reformationen, saa er det saa meget mere til Ære for Klosterets vedvarende Flid og Munkenes Kunstsands. Af Klosterbibliothekets trykte Bøger vides ikke mere end een endnu at være i Behold; det er Rudimentum Noviciorum, som tilhører det Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn; foran i Bogen findes antegnet, at den i Aaret 1482 er Skovkloster skienket af Provisoren for Nonneklosteret paa Gavnø, Johannes Tydekini; og at samme Mand siden efter (Aar 1500) skienkede Klosteret adskillige andre Bøger, har Munkene taknemmeligen anmærket i deres Calendarium *).

Efter Benedictinerordenens Love kunde Drenge, endog i en meget tidlig Alder, antages som Klosterbrødre; og at dette ogsaa har været Brug i Skovkloster, viser dets Calender, hvor der blandt de hensovede Brødre nævnes to som Drenge. Heraf er det indlysende, at Munkene ogsaa maae have givet sig af med Underviisning, og formodentlig er denne bleven meddeelt i Klosteret selv. At i øvrigt Skolen i Nestved har staaet under Skovklosters Bestyrelse, og at denne Skole

*) Langeb., T. IV, P. 308.

maaskee endog af Videnskabernes Befordrer, Klosterets Medstifter, Biskop Eskild er bleven oprettet paa samme Tid som Klosteret selv, maa man med saa meget større Sandsynlighed formode, som denne Skole netop laae paa Sanct Peders Kirkegaard, ei langt fra den Plads, hvor det oprindelige Sanct Peders Kloster maa antages at have staaet; men Vished derom haves ikke d).

Sin vigtigste Indtægt havde Klosteret af sit Bondergods, hvoraf det oppebar saavel Tienden som en Afgift i Penge og Naturalier af hver enkelt Gaard. Men som Penge i de Tider vare sieldnere, saa var og Klosterets Pengeindtægt i de første Tider efter dets Stiftelse ikkun ringe, nemlig 150 Mark i daværende gangbar Mynt e). Derimod var Naturalindtægten des større, da hver Bonde maatte yde Lam, Sviin, Gæs, Høns, Smør, Rug, Byg o. s. v. Den Bispetiende af en Fierdepart af Tybierg-Herred, som Eskild paa egne og Efterkommeres Vegne havde skienket Klosteret, blev dette stedse i Besiddelse af, skiøndt det ikke var langt fra, at en af Abbederne ved sin Stridighed havde skilt det ved denne vigtige Herlighed: Biskoppen i Roeskilde havde nemlig paalagt Abbeden, paa sine Vegne at reise til Rygen for at visitere; men den stolte Abbed, som nødig vilde lade sig noget befale, protesterede formelig for samtlige Roeskilde Kirkes Prælater mod den givne Befaling; for Kirkens Æres Skyld vilde han vel foretage sig Reisen, sagde han, men ingenlunde som en Pligt. Herover opkom der Strid imellem begge benævnte geistlige Herrer, og Enden paa Striden blev, at Abbeden maatte frasige sig al den Biskopstiende, som Eskild forhen havde tillagt Klosteret. Men den ædelmodige Biskop, som formodentlig fandt det for haardt at lade Klosteret bøde for Abbedens Forseelse, lod det være sig nok at have ydmyget dennes Stolthed, og skienkede Klosteret paa ny de Herligheder, som dets Abbed havde forbrudt, dog med fornyet Indskærpelse af den Forpligtelse, som allerede Eskild havde giort til Betingelse for Gaven, at nemlig Abbeden skulde paa egen Bekostning reise i Biskoppens Ærinde,

---

d) Denne Formodning er først fremsat af Prof. J. Møller i hans Skrift: De to Holme, i Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter 1815, Pag. 25. Den latinske Skole i Nestved blev ophævet 1732; Skolehuset er en ældgammel grundmuret Bygning, som endnu er ved Magt, og nu bruges til dansk Skole. At Skolen i Nestved var til allerede Aar 1401, sees af Lib. donat., Langeb., T. IV, P. 375, XVII.

e) Taxus mon. beati Petri Nestw. Centum qvinqvaginta marcharum in moneta usuali (Langeb., T. IV, P. 289).

hvorhen det forlangtes. Det var i Aaret 1300 under Biskop Johannes denne Sag saaledes blev afgiort; men Navnet paa den stridige Abbed har Historien ikke bevaret *).

Foruden af Tybierg-Herred hævede Klosteret ogsaa Tiende af de Sogne, hvis Kirker det eiede, som Tiærebv og Nestved.

En tredie Indtægtskilde for Klosteret var dets egne Marker: nogle af disse synes det for egen Regning at have drevet f); de øvrige vare bortleiede til Borgerne i Nestved g).

Men en vigtigere Indtægt havde det af Nestved By: Klosteret hævede her Told af alle de Vahre, som bragtes til Torvs (Torggield); desuden Tofftegield h) (ɔ: Grundskat, Afgift af den Grund, ethvert Huus stod paa); Midsommersgield (en Skat, som skulde betales ved Midsommerstid), Lethingsgield (Krigsskat), Sagefald (ɔ: Bøder, som Nogen idømtes for Retten), endog 3 Marks og 40 Marks Sagefald, som Kongerne ellers overalt havde sig selv forbeholden. Denne Ret til Sagefald havde Klosteret ogsaa overalt paa sit Bøndergods og over sit Tyende, ligesom ogsaa Ret til Helligbrøde (Bøder for Helligdages Overtrædelse); for denne sidstnævnte Ret maatte det dog betale til Biskoppen i Roeskilde (som Helligbrøde ellers tilkom) aarlig en Mark (to Tønder?) Meel **). Hvis Nogen i Nestved blev dømt til Døde, da tilfaldt al hans Eiendom Klosteret. Af enhver Arv i Nestved, der maatte tilfalde nogen Udenbyes, skulde tre Mark forlods betales Klosteret af hver enkelt Arving; og meldte sig ingen saadan inden Aar og Dag, da hiemfaldt hele Arven til Klosteret ***). Desforuden maatte hver Borger i Byen aarlig betale noget

---

*) **Langeb., T. IV, P. 345, XVI & XVIII.** I det under Nr. **XVI** anførte Aarstal **MCCCXI** synes der at være en Feil; maaskee skal det være **MCCXCI**.

f) I den forhen anførte Liber reddituum (i Slutningen af Regnskabet for 1467) forekommer følgende Udgiftspost, som tydelig synes at vise, at Klosteret har havt sin egen Avling: „4 par sko plovmæn fingæ, oc den som saadhæ 1 par skoo oc Brod fik eet par sko for han groff grøfter oc ogh møgh i en kaalhave".

g) Det var de Marker, som nu tilhøre Nestved By. Aar 1528 vare de bortleiede til Nestved for 28 Mark aarlig.

h) Efter en Bestemmelse af 1484 skulde der af hver Gaard betales i Toftegield en halv Grot, og af hver Bod, som ei var sammenhængende med nogen Gaard, een Engelsk (**Langeb., T. IV, P. 362**).

) **Langeb., T. IV, P. 344, VII.

***) **Ibid., P. 362, II.**

vist i Næringsskat. Dette var i Førstningen ubestemt, men blev ved en Overeenskomst mellem Klosteret og Byens Borgere af 1484 fastsat saaledes *), at hver Brygger skulde give aarlig to Grot; hver Flætter ligeledes to Grot; hver Aembitzmann (d. e. Haandværksmand) 7 Lybske; hver Bulsmet (Hovsmed) eengang Hestesko; hver Bager aarlig 7 Sterling, og hver Løverdag et Hvedebrød; hver Kiødmanger 4 Grot, og hver anden Søndag en Steg i); alle Sudere (Skomagere) en halv lødig Mark og et Par Støvler; hver Skrædder 4 Aengelske k); alle Kræmmere et Pund Ingefær; alle Skindere (Feldberedere) en Skindkiortel saa god som 3½ Skilling Grot. Af hver Fad Viin, som blev sat, skulde Abbeden have et Stob til Gudstienesten, hvorfor ogsaa enten Abbeden selv eller hans Bud maatte være tilstede, naar Vinen skulde sættes. For at vinde Borgerskab maatte der betales til Abbeden 6 Grot o. s. v.

Endnu een Indtægtskilde for Klosteret var Afladshandelen (Syndsforladelsen for Penge); og fra Tidsalderens Tænkemaade at slutte har denne Indtægtskilde vistnok ikke været ubetydelig. Ved at offre paa visse bestemte Festdage paa et eller andet af Kirkens Altere erhvervede man sig Syndsforladelse for en vis bestemt Tid: den f. E., som paa det hellige Korses Fest, paa Vor-Frue-Dag, Sanct Hans-Dag, Benedictidag, eller paa Klosterets Indvielsesfest offrede paa Hellig-Korses Alter, fik derfor tohundrede Dages Aflad; den, som paa Allehelgensdag, eller Søndagen derefter, paa Langfredag, anden Paaskedag eller Christi Himmelfartsdag offrede paa Alle-Helgens Alter, erholdt derfor Syndsforladelse for 400 Dage. Paa Høialteret stod Jomfru Marias Billede; og den, som for dette nedlagde sit Offer, eller som der med Andagt læste sit ave Maria, erholdt Aflad for 40 Dages Synder **). En lignende Bestemmelse gieldte for de øvrige Altere l).

---

*) Langeb., T. IV, P. 362. f.

i) Det kan herved erindres, at efter Benedictinerordenens Love maatte Munkene ikke spise Kiød.

k) Ved Aengelsk forstaaes sædvanlig engelsk Klæde; her maaskee det betyder Klædninger.

**) Langeb., T. IV, P. 333 og 334.

l) Af Kirkens Altere kiende vi syv (og maaskee den havde endnu flere): 1) Høialteret, som stod i Choret; 2) Sanct Olufs Alter, hvilket ogsaa havde Plads i Choret paa venstre Side af Høialteret; 3) Hellig-Korses Alter; maaskee stod dette i Sacristiet, der hvor endnu et fem Alen høit Trækors findes indsat i Muren; 4) Jomfru Marias Alter (altare beatæ virginis), ved hvilket der

Som Afladshandelen var til Fordeel for Klosteret, saa var og Abbedens Ret til at lyse i Band; denne Rettighed, som dog ikke strakte sig uden over Klosterets egne Undergivne, erholdt Abbeden af Erkebiskop Anders Sunesen ikke meget længe efter dets Stiftelse *); og man synes at have forstaaet, i det mindste undertiden, at giøre denne Rettighed frugtbringende. Herpaa følgende Exempel af Klosterets Gavebog: I Anledning af en Gaard, som var Skovkloster skienket, havde en af Giverens Arvinger anlagt Sag mod Klosteret for at erholde Eiendommen tilbage, og vilde ikke, uagtet de tilveiebragte Beviisligheder, give Slip paa sin formeentlige Ret; men Abbeden lyser sin Modstander i Band; og ydmyg maa nu denne bede om Naade, lovende, at han gierne vil lade Sagen fare, naar ikkun Banden maa vorde hævet **).

Rigdom giver Anseelse: det rige Skovkloster var derfor ogsaa berømt ei allene hiemme, men ogsaa blandt Fremmede: baade i Rusland, Sverrig, Norge og Island havde det Velyndere. Biskop Oleff af Reval tilligemed hans Broder Boetius; Magister Birghe af Sverrig; Niels Rusjere, Erkebiskop i Trondhiem; Biskop Arnuz af Island, tælles alle blandt dets Velgiørere, foruden adskillige indenlandske Biskopper, Konger og Dronninger, og andre af Landets anseeligste Mænd og Qvinder ***). Men en saa almindelig Yndest, som denne udbredte Velgiørenhed mod Klosteret synes at forudsætte, og som vedligeholdt sig igiennem alle Perioder af dets Tilværelse, fra dets

---

daglig holdtes Messe til den hellige Moders Ære; 5) Sanct Birgittes; 6) Sanct Cbatarines, og 7) Alle Helgens Alter. Formodentlig havde de fleste af disse Altere deres Plads deels ved Pillerne af Muren, som Skik er i de catholske Kirker (thi de Stolestader, som nu opfylde Kirkegulvet, fandtes ikke i Munketiden, men bleve først af Herl. Trolle indrettede, da Klosterkirken forandredes til Sognekirke), deels i egne Capeller, som vare byggede i Sammenhæng med Kirken. At et saadant Capel af anseelig Størrelse har staaet ind i den nuværende Spisemesterens Gaard, er endnu tydeligt at kjende paa den Deel af Kirkemuren, som vender ind imod samme Gaard. Et Par andre mindre synes (som Kirkemuren udvendig viser) at have staaet der, hvor Marcus Gioes Begravelse nu er, udad mod Aaen, og maaskee ligeledes i den anden Arm af Korset udad mod Aaen.

*) Langeb., T. IV, P. 345, XIX og XXI. Anders Sunesen var Erkebiskop 1201-1223; i dette Tidsrum maa altsaa benævnte Privilegium være Klosteret meddeelt.

**) Ibid, P. 360.

***) Ibid, P. 323, 324, 329, 391 m. fl. St.

Oprettelse til dets Undergang, kan ikke forklares uden at antage, at Skovklosters Munke maae, i det hele taget, have udmærket sig ved en ulastelig Vandel; heller ikke har Historien opbevaret noget eneste Træk, som modsiger denne Formodning, da man derimod fra adskillige andre Klostere finder Beviser nok for deres Beboeres ryggesløse Levnet. Med Naboklosterne i Nestved levede vore Benedictinere stedse i god Forstaaelse, og viiste sig ved alle Leiligheder tienstagtige og føielige mod dem; deres Gavebog indeholder flere Exempler som Beviis herfor. Saavel med Dominicanerne (Sortebrødrene) som med Franciskanerne (Graabrødrene) i Nestved havde de indgaaet Broderskab m); ligeledes med Benedictinerne i Ringsted, med Brødrene i Øre Kloster i Jylland, og med dem i Antvorskov, samt med Brødrene og Søstrene i Mariebo. Ogsaa med adskillige Gilder stode de i Broderskabs Forbindelse, og med enkelte mægtige Personer, som Biskop Nigellus af Stavanger, Dronning Margrete o. fl. n).

Men skiøndt Skovkloster saaledes var et af de rigeste og meest anseete i Landet, og dets Abbeder altsaa henhørte til Landets mægtigste Prælater, saa har dog Historien ikke bevaret os andet Minde om de fleste af disse end deres blotte Navne o). Blandt de faa, som historiske Mindesmærker give os nogen nærmere Kundskab om, fortiener at nævnes: Abbed Mattes (lat. Matthæus), som døde 1419, efter at have forestaaet Abbedposten i 28 Aar. Paaskriften paa hans Ligsteen i Herlufsholms Kirke bevidner, at han som en brav Mand sørgede for Klosteret, og istandsatte dets forfaldne Bygninger *).

Fra Abbed Jeip (Jeppe) have vi endnu i Herlufsholms Archiv hans originale Regnskab over Klosterets Indtægter i Aarene 1467-81

---

m) Sortebrødrene vare Munke af den saakaldte Prædikerorden. Formedelst et Stykke Jord, som Skovkloster havde overladt dem 1434 (det Vænge, som endnu ligger til Sortebrødre), skulde de, istedetfor at betale Toftegield, imellemstunder prædike i Skovkloster, naar forlangtes (**Langeb., T. IV, P. 374**). Graabrødrene vare Franciskanere af Minoritererdenen. De førstes Kloster staaer endnu i Nestved; de sidstes derimod blev (udentvivl formedelst Munkenes Ugudelighed) i Reformationstidens Hede (1531) af Almuen nedbrudt, og en Kag opreist paa det Sted, hvor forhen Høialteret havde staaet (**Helvaderi Sylva chronologica**, 2 Th., P. 89).

n) De, som indgik Broderskab med et Kloster, bleve derved deelagtige i Fortjenesten af Munkenes saakaldte gode Gierninger. (**Langeb., T. IV, P. 333, 297.**)

o) Abbedernes Navne anføres hos **Langebek** (**T. IV, P. 318 og 319**).

*) **Marmora dan., Tom. I, P. 187**; Danske Magazin, 1 B., P. 367.

(formodentlig hans hele Bestyrelsestid), hvorved vi sættes istand til noget nøiere at kiende dets Oekonomie. I den latinske Titel paa Regnskabet kalder han sig selv Jacobus; men at hans danske Navn var Jeip, vise Archivdocumenterne. Han døde i September 1482.

Oluff Perssøn (lat. Olauus) var Abbed 1488, og maaskee før, og forblev det til sin Død 1503. Den saakaldte Kirkegang — en muret hvelvet Gang, som fører til Kirken, og er en egen Tilbygning tilligemed den derover værende Munkegang — (Tab. III, No. I, C, i, og No. 2, C, m) har han ladet opføre, som en Inskription over Kirkegangen med forgyldte Munkebogstaver endnu udviser. Han var yndet af Fyrster og Herrer, og roses som en Mand, der i alle Stykker var nidkiær for sine Pligter; og endnu findes adskillige Documenter i Skolens Archiv, der vise os ham som en driftig Forstander for sit Kloster p).

Rasmus Daw var Abbed 1515-32, altsaa i den farlige Tidspunkt, da den Lutherske Lære begyndte at fortrænge Catholicismen. Hans Omhyggelighed have vi at takke for den vigtige Samling af Klosterets Privilegier og Gavebreve, som vi endnu ere i Besiddelse af, den Gavebog (Liber donationum monasterii beati Petri Nestvediensis), som endnu er Hovedkilden til vor Kundskab om Klosterets ældste Forfatning. De Fremskridt, som den Lutherske Lære i hans Tid giorde her i Landet, og den Fare, som derved truede Klosterne, var formodentlig det, der fornemmelig bevægede denne driftige Abbed til, i Aaret 1528, at lade forfatte bemeldte Gavebog, der egentlig er et Register over Klosterets Archiv, og indeholder et udførligt Ud-

---

p) Inskriptionen over Kirkegangen er: Anno Dm̄ (ɔ: Domini) MDII Abbate Olauo p̄sidī (ɔ: præsidenti). Hans Gravskrift findes hos Langebek (Pag. 319) saaledes:

MD tribus junctis Annos numerando salutis,
(ɔ: MDIII)
Qvarto subdendas Augusti dico Kalendas,
(ɔ: IV Kalend. Aug.)
Abbas in Christo dormivit Olauus ab isto
Mundo secessit reor, ut cum pace qviescit.
Mors Corpus stravit, spiritus sursum volitavit.
Pro grege commisso responsurus bene Christo
Principibus cunctis dominisqve fuit gratiosus,
Virtutum punctis in omnibus atqve zelosus.
Ipse chori medio tumbam noscatur habere.
Qva velut in gremio matris possit remanere.

tog af alle de Documenter, som hiemle det nogen Rettighed. Adskillige Inskriptioner saavel i Nestved Kirker som fordum i Herlufsholms vidne om Abbed Rasmus's Driftighed q).

Ved den Lutherske Reformations Indførelse i Danmark blev det, i Aaret 1530, Munkene over hele Riget tilladt, efter eget Valg, enten at forlade deres Klostere eller forblive i dem til deres Død. Et stort Antal Klostere bleve efter denne Kongelige Tilladelse strax af deres Beboere forladte *), derefter nedlagte, og inddragne under Kronen. Men isærdeleshed var det Tiggerordenerne (Dominicanerne, Franciskanerne og Karmeliterne), den mod Klosterne udslyngede Lynstraale først rammede, da disse Ordener nødvendig maatte undergaae, saasnart det var dem forbudet offentligen at indsamle Almisse. Benedictinerklosterne derimod, og alle de øvrige saakaldte Herreklostere, der selv besad Eiendomme nok til, at deres Beboere kunde leve utrængende, bleve ved Magt endog nogen Tid efter Reformationens Indførelse, da Munkene i disse levede for godt til, at de frivilligen skulde have Lyst at forlade Landet; og Abbederne vedbleve at have Bestyrelsen og at nyde Indkomsterne. Skovkloster fik saaledes ikke allene Lov til at beholde sin Abbed Rasmus Daw indtil hans Død 1532 (altsaa to Aar efter at man havde begyndt med Klosternes Inddragelse), men erholdt derefter endog en ny i Christopher Hansen, som ligeledes beholdt Abbedposten eller i det mindste Abbedtitelen, indtil sin Død 1550 r). I hans Tid maatte dette Kloster dele Skiebne med alle de øvrige: det blev inddraget under Kronen. Hvad Aar dette skede, vides ikke med fuldkommen Vished; dog er det temmelig sandsynligt, at denne Forandring med Skovkloster maa være foretagen 1536, som det Aar

q) De Inskriptioner i Herlufsholms Kirke, som angaae denne Abbed, og som efter **Resenii Atlas mscr.** anføres af Pontoppidan (**Marm. dan., Tom. I., P.** 168 og 190) har i Forfatterens Tid ikke existeret. Af **Marm. dan., P.** 185 sees, at han var Abbed allerede i 1515.

*) Exempler nok herpaa findes i Pontoppidans Reformationshistorie d. Dänischen Kirche; som: Pag, 240, 245, 248, 254 o. fl. St.

r) Efter **Langebek** (**Tom. IV, P. 319**) blev denne Chr. Hansen andengang beskikket til Abbed 1555; men at dette ikke kan forholde sig saa, viser hans Gravskrift i Herlufsholms Kirke, som er tydelig at læse (indført i **Marm Dan., T. I, P. 187**): **Anno Domini MDL obiit vir eruditus & præclarus Christophorus Johannis Abbas huius Monasterii &c.** At her derimod har været en anden Abbed af samme Navn efter 1555, omtales baade af **Resenius** (**Atl. mscr.**) og Hoffmann (Suppl. til D. Atl.), og stemmer overeens med Herlufsholms Archiv.

der udmærkede sig ved samtlige catholske Bispers Afsættelse, og Pavedømmets fuldkomne Afskaffelse her i Riget.

Men førend det opløstes, kunde det dog ikke undgaae at føle Følgerne af det Had mod Klostere og den Lyst til at berige sig af deres Eiendomme, som i Reformationstiden var saa almindelig. Under de Krigsuroligheder, som hærjede Landet strax efter Kong Fred. den Førstes Død — i den saakaldte Grevens Feide — da den Oldenborgske Grev Christopher, i Aaret 1534, spillede Mester i Siælland, var der nogle af Næstved Borgere, som ikke vilde lade Leiligheden gaae forbi til at fiske i de rørte Vande: Seirherren var en ivrig Lutheraner, og derfor ingen Ven af Klosterne; mod Almuen derimod viste han sig gunstig, ligesom han igien blandt dem og Bønderne havde sit fornemste Tilhæng; og derover maatte Skovkloster undgielde. For at vise sin Føielighed mod Borgerne i Næstved tvang han Abbeden til at fraskrive sig sin Ret baade til Magle-Mølle og adskillige andre af Klosterets Eiendomme til Fordeel for Byen; og Abbeden maatte give efter for Overmagten. Men aldrig saasnart havde den Oldenborgske Greve forladt Landet og den retmæssige Regent tiltraadt Regieringen, før Abbed Christoffer fremstod med en Klage over den tilføiede Forurettelse. For at undersøge Sagen blev da en Commission nedsat, bestaaende af Bisp Ove Bilde af Aarhuus, Abbed Henrich Christiernsen fra Sorø, og Rigens Hofmester Mogens Gøye. Commissionen samledes i Roeskilde, og sluttede der (Tamper-Onsdag for Juul 1535) følgende Forlig imellem Abbeden paa den ene og Næstved Borgere paa den anden Side: at den aftvungne Forskrivelse skulde Abbeden tilbageleveres som ugyldig; derimod skulde Borgerne i tvende fulde Aar afgiftsfrit beholde det Overdrev (de nuværende Næstved Marker), som de hidtil havde havt i Leie af Klosteret; og i lige saa lang Tid skulde Borgemester og Raadmændene i Byen uden Betaling have Brugen af Raadmandshaugen s); dog skulde Abbeden, efter gammel Skik, have sin Fædrift paa Overdrevet hvert tredie Aar. Denne mindelige Overeenskomst ender med den kiærlige Formaning af Commissionen, at der for Fremtiden, ligesom tilforn, skulde holdes Venskab og godt Naboskab imellem Klosteret og Næstved Indbyggere, at

s) Ved Raadmandshaugen forstodes dengang ikke hele den Skov, som man nu sædvanlig tillægger dette Navn (fra Magle-Mølle til Jernbroen), men blot den Halvdeel deraf, som ligger Næstved nærmest, og som forhen ved et Gierde har været adskilt fra den øvrige Deel af Skoven. Man seer her Anledningen til Navnet.

disse skulde vise Abbeden Velvillie og Kiærlighed, søge Klosterets Gavn og afværge dets Skade og Forderv, saavidt det stod til dem t).

Efterat Klosteret var kommet i Regieringens Eie, beholdt det dog fremdeles sin Abbed saavelsom sine Munke, indtil disse efterhaanden uddøde; men deres gyldne Tid var forbi: istedenfor at de forhen i magelig Overflødighed kunde mæske sig med Klosterets hele Fedme, maatte de nu tage til Takke med tarvelig Underholdning, da Lehnsmændene, til hvilke Bestyrelsen af Regieringen blev overdragen, oppebare Klosterets Indtægter.

I Aaret 1537 blev den lærde, retsindige og virksomme, men formedelst Reformationen afsatte Biskop, Ove Bilde, som et Beviis paa særdeles Kongelig Naade, forlehnet med Skovkloster u), hvor han tog sin Bopæl og siden opholdt sig indtil sin Død; og neppe skulde Klosteret paa nogen for dets Beboere mere umærkelig Maade have kunnet giøre Overgangen fra sin forrige Magt til sin følgende Opløsning, end ved at komme under denne ædle Mands Styrelse; thi den humane Biskop, som selv af Erfaring vidste, hvad det er at nedstyrtes fra sin Vælde, vilde ikke mere, end Nødvendighed fordrede, lade Munkene føle deres Afhængighed: skiøndt Herre over Klosteret afgiorde han dog intet af Vigtighed i dets Anliggender uden først at indhente Abbedens og Conventets Samtykke v). Ove Bilde døde 1555 i en Alder af henved 80 Aar, og blev, efter sin egen Bestemmelse, begravet hos sine Forfædre i Antvorskov Kloster, hvor Kongen selv, for at vise sin Agtelse mod den Afdøde, ledsagede ham til sit Hvilested. Hans Testamente haves endnu; og deraf see vi, at Skovkloster ved hans Død — næsten tyve Aar efterat det var inddraget under Kronen — endnu havde baade Munke og Abbed. Testamentet er forfattet i Julii 1554; og foruden flere Gaver til Skovkloster saavelsom til samtlige hans Betiente (hans Capellan, to Skrivere, Kammertiener og fem andre Tienere, to Kokke, Bager, Brygger, o. s. v., o. s. v.), de Fattige og

t) Forliget haves endnu i Hrlhs Archiv. Conf. Pontoppidans Kirkehistorie, 2 Th., Pag. 887.

u) At denne Forlehning skede 1537, og ikke 1540, som Langebek antager (T. IV, P. 319), sees udtrykkelig af Nye Danske Magazin, 1 B., P. 240.

v) I et Fæstebrev af 1543, hvorved Ove Bilde overdrager Abbeden Christopher Hansen en Bondegaard i Ladby til afgiftsfri Besiddelse for sin Levetid (hvad enten Abbeden selv vilde afbenytte Gaarden eller overlade den til andre), see vi, at han endnu, efter at være afsat, betiener sig af det Biskoppelige Vi. Fæstebrevet begynder saaledes: „Wii, Offve Bilde, giøre vitherligt alle, at wii met menige Convents uti Skoucloster Vilge og Samtykke haffue undt oc tilladt" o. s. v.

Kirkerne i Nestved, og mange flere, indeholder det ogsaa følgende: „til Abbeden i Skovkloster 10 Daler, og alle Brødrene tilsammen 20 Mark“; og ved et Tillæg til sit Testamente forøgede han end videre, samme Aar som han døde, sin Gave til Abbeden med 20 Alen Engelsk (ↄ: Klæde) x).

Foruden Ove Bilde siges Skovkloster endnu at have havt tvende Lehnsmænd, Johannes Friis og Lage Ulfstand; men Forfatteren finder ingen tilstrækkelig Hiemmel for denne Paastand y), lige saa lidet som for den Efterretning, at J. P. Lyschander (som først var Præst, siden Professor og Lector Theologiæ i Malmø) skulde i nogen Tid her have været Befalingsmand *). Saameget er vist, at Klosteret efter Ove Bildes Død blev bestyret af en Abbed Christopher, og at dette var den sidste, til hvem Bestyrelsen var overdragen, før det kom i Herloff Trolles Eie z). I Aaret 1556 var den Contract udløben, ifølge hvilken Nestved Borgere skulde have Overdrevet afgiftsfrit i tyve Aar; og af Nidkiærhed for Klosterets Rettigheder fremkom da Abbeden med den Paastand, at samme Afgift, som tilforn havde været erlagt af bemeldte Jord (28 Mark aarlig), igjen for Fremtiden skulde betales til Klosteret; men paa Borgernes Ansøgning fritog Kongen dem for Afgiften indtil videre. Og dette er den sidste Prøve paa Abbedens Virksomhed, hvorom Historien melder.

I Tidsrummet fra Ove Bildes Død indtil 1560 ere formodentlig samtlige til den Tid overblevne Munke uddøde tilligemed Abbeden, saa at Regieringen først da har faaet fuldkommen fri Raadighed over Klosteret.

---

x) Testamentet er indført i Nye Danske Magazin, 1 B., hvor tillige denne hæderlige Mands vigtigste Levnetsomstændigheder findes.

y) Efter **Resenius** (**Atl. mscr. Tom. II**), som Hoffmann har udskrevet i Supplementet til 2 og 3 Tome af Pontopp. Danske Atlas (P. 302), skal Johannes Friis have været Lehnsmand omtrent 1553, efter ham Lage Ulfstand, derpaa Ove Bilde, og tilsidst Christopher Hansen. Hvorfra **Resenius** har denne Efterretning, har Forf. ei kunnet komme efter: ikke et eneste af de Archivdocumenter, som Forf. har havt i Hænde, nævner enten nogen Friis eller Ulfstand: men i alle Documenter før 1536 nævnes blot Abbeden som Klosterets Forsvar, imellem 1537 og 1555 Ove Bilde, og efter 1555 igien Abbeden, saa at Resens Efterretning synes at være en Feiltagelse.

*) Worms Lexicon over Lærde Mænd, 1 D., P. 644.

z) I det Mageskiftebrev, hvorved Skovkloster overdrages Herloff Trolle 1560, siges udtrykkelig, at han skal have det med alt Tilbehør, intet undtaget „saaledes som Abbed Christopher det sidst i Værge havde“.

Anden Afdeling.

Skovklosters Overdragelse til Herloff Trolle. Skolens Stiftelse og første Indretning. Stifternes Characteristik.

1560—1567.

Af den utallige Mængde Klostere, hvormed from Overtro i Pavedømmets Tid havde opfyldt Landet, kom de allerfleste Tid efter anden i private Mænds Eie. Ikke faa af de rigeste Klostere forvandledes da til mægtige Herresæder, hvis Undergivne ofte hørtes sukke under det Jernscepter, hvormed de beherskedes. Indkomsterne af de Stiftelser, som Fædrenes fromme Sind havde bestemt til at fremme Gudsfrygt og Dyd, bleve saaledes i Fremtiden ofte ikkun Midler til at nære Overmod og Despotisme. Skovkloster var heri lykkeligere end de fleste af dets Søstre, i det heldige Omstændigheder bragte det i en Mands Værge, hvis ædle Tænkemaade vilde, at det ogsaa igiennem kommende Aarhundreder skulde virke til samme Maal, hvortil det af sine første Stiftere var bestemt — til Menneskers Forædling. Lig Sommerfuglen, der i sin Forvandling antager en ny og skiønnere Skikkelse, skulde Skovkloster gienfødes til et nyt og ædlere Liv: Klosteret forsvandt; og af dets Opløsning udviklede sig en ny Stiftelse, som vi nu skulle lære at kiende.

I Aaret 1560 bortbyttede Kong Frederik den Anden Skovkloster til Admiral Herloff Trolle, og erholdt i dets Sted Herloff Trolles tvende Godser Hyllerødtzholm og Græsede. Det var Kongens Kiærlighed til det yndige Hyllerødtzholm, der foranledigede Byttet, og be-

stemte ham til, paa Herregaardens Grund at opføre sig et Lystslot, hvilket dog siden efter af Sønnen, Danmarks store Christian den Fierde, for det meste blev nedrevet for at give Plads for et større og prægtigere, det navnkundige Frederiksborg; og endnu findes over en af Portene paa dette Slot, til Erindring om det her nævnte Mageskifte, følgende Indskrift med forgyldte Bogstaver:

Friderick then anden goed och from
hans naade giorde thette bytthe
Ath hyllersholm under kronen kom
oc herloff till Skougkloster flitthe.
MDLX.

Ligesom og til Minde om samme Begivenhed findes følgende Indskrift paa den yderste Hvælving over Choret i Herlufsholms Kirke: **HERLOF TROLLE OG FRU BIRGITE GIØE SOM GAF FRIDERICHSBORG OG GRÆSEI GAARD MEERE GODS FOR DETTE STED OG GODS OG KALDEDE DETTE HERLOFSHOLM, AAR MDLX** a). Ogsaa er dette Mageskifte foreviget ved en liden Guldpenge, som i samme Anledning blev slagen, og som endnu er til b).

Med Klosteret erholdt Herloff Trolle tillige alt det dertil liggende Gods, med Skov, Fiskeri, og al anden Herlighed. Hvor betydeligt dette Gods var, viser Mageskiftebrevet af 1 Julii 1560, som endnu findes i Herlufsholms Archiv; nemlig, foruden Nestved-Mølle (d. e. Magle-Mølle) endnu følgende Byer: Britzløse, 13 Gaarde; Holsted, 10 Gaarde; Offverup, 10 Gaarde; Appeneſs, 10 Gaarde; Riisløffue, 14 Gaarde og en øde Jord; Gierderupe, 4 Gaarde; Raabye, 5 Gaarde og en øde Gaard; Kallebye, 10 Gaarde foruden Boerupgaard; Grymstrup, een Gaard; Ladbye, 16 Gaarde og 3 øde Jorder; Guderup, 3 Gaarde; Holdløsse, 2 Gaarde; Tiwelse, 8 Gaarde; Lille-Nestved, 19 Gaarde; tilsammen altsaa 126 beboede og 5 øde Gaarde; foruden endeel Huse. Ved denne Overdragelse blev tillige Birkerettighed over hele Skovklosters Gods forundt Herl. Trolle og Arvinger c); og istedetfor Ladby- og Bridtz-

a) Af Orthographien i denne Inskription sees det tydeligt, at den ikke kan være samtidig med Skolens Oprettelse, men maa være endeel yngre.

b) Denne Guldpenge findes aftrykt og beskreven i Danske Magazin, Tom. 1, Pag. 133.

c) Ved den forundte Birkeret (Ret til at have sit eget Birkething, og dertil beskikke Dommer) vandt Gedsiets Beboere og øvrige Vedkommende det, at de

løse Kirker, som nu bleve nedlagte, blev Klosterets Kirke giort til Sognekirke, og Patronatsretten dertil (Ret til at beskikke Præst og oppebære Kirkens Tiende) ligeledes forundt Klosterets nye Eiermand og hans Arvinger d).

Herloff Trolle, som strax gav sit nye Gods Navnet Herloffsholm e), var Ridder, Rigens Raad og øverste Admiral; og blandt Danmarks Søhelte staaer Herloffs Navn antegnet med Hædersbogstaver; de flere Søtræfninger, i hvilke han i Aarene 1564 og 65 med Heltens Mod og den Erfarnes Klogskab førte den forenede danske og lybske Flaade imod de Svenske, vidne om, hvad han var som Admiral. Videre at omtale disse, hører ikke herhen; thi det er ikke Mandens udførlige Levnetsbeskrivelse, men allene Grundtrækkene af hans Characteristik, vi her ville forsøge at fremstille f). Men det er ikke blot Heltens Laurbær, der hiemle Trolle den Hæder, hvormed Fædrenelandets Aarbøger nævne hans Navn: Borgerens Egekrands fortiener lige saa meget som Heltens Laurbærkrands at omslynge hans Tinding. Betragte vi Trolle som Embedsmand, som Lærd, som Videnskabernes Beskytter og Befordrer, eller som god Huusfader

---

uden vidtløftige tidspildende og pengespildende Reiser kunde møde ved deres Værnething, naar behøvedes; og i de Tilfælde, hvor Øvrighedens hurtige Nærværelse udkrævedes, havde man ham i Nærheden; deres Sager til Thinge kunde de ogsaa vente snarere afgiorte af en Dommer, som ikke havde mere end eet Godses Sager at oversee, end af den, som havde et meget vidtløftigere District, maaskee de og af en Dommer, som kiendte dem alle, kunde ved adskillige Leiligheder vente en billigere Behandling end af en fremmed.

d) Da der til den nye Sognekirke ingen Præstegaard havdes, saa skienkede Kongen strax til dette Brug en Gaard i Reinstrup; men formedelst dennes Fraliggenhed fra Kirken gav siden H. Trolle og hans Hustru (1563) en Gaard i Lille-Nestved med tilliggende Jord til stedseværende Bolig for Sognets Præst — den samme Gaard, som endnu er Præsteresidents.

e) Saaledes skriver Trolle selv bestandig Stedets Navn; men, da det siden er bleven almindelig vedtaget at skrive Herlufsholm, hvilket ogsaa allerede findes i endeel gamle Documenter, saa beholdes her bestandig denne sidste Skrivemaade.

f) Den Skildring af Skolens Stifter, som her leveres, er, som et Brudstykke af nærværende Historie, af Forfatteren allerede forhen meddeelt Publicum i hans Indbydelsesskrift til Herl. Trolles Jubelfest 1816, og kunde for saavidt her synes overflødig; men den syntes ham at staae i saa nøie Forbindelse med Skolens Historie, at den her ikke burde udelades. De, som ikke havde ønsket at læse den andengang, bedes med Overbærelse at undskylde Gientagelsen. Om Herl. Trolles Søtræfninger findes Efterretning i hans Levnet af Boesen, Pag. 88-139, og i Danmarks Søkrigshistorie af Graah, Pag. 51-72.

og kiærlig Ægtemage, finde vi ham fra alle Sider lige agtværdig; hans usminkede Gudsfrygt og Retskaffenhed fortiener at fremsættes som Mynster til almindelig Efterligning; og hans sieldne Godgiørenhed vil stedse bevare hans Navn i en taknemmelig Efterslægts Erindring.

Som Videnskabsmand finde vi Trolle i Brevvexling med sin Tidsalders ypperste Lærde, Philip Melanchthon; og Trolle var den Mæcenas, til hvem flere af hans samtidige Lærde fandt det passende at hellige deres Skrifter g). Latin talede han med Færdighed, saa at han endog paa Sygeleiet, da Præsten (hans Ven, den lærde Professor N. Hemmingsøn) kom for at berede ham til Døden, kunde bede denne føre Samtalen paa Latin, for at hans tilstædeværende Hustru ei skulde mærke, hvorom Talen var. For sit Fædrenelands Historie havde Trolle megen Kiærlighed; og maaskee er det ham, vi fornemmelig have at takke for det Lys, som hans Søstersøn, den berømte Arrild Hvitfeld, siden tændte i Danmarks Middelalders Historie: for egen Regning underholdt Trolle tvende Studerende, som maatte samle og afskrive Documenter til den danske Histories Oplysning; og denne Samling kom efter Trolles Død i Arrild Hvitfelds Eie, og blev af ham afbenyttet ved Udarbeidelsen af hans Historie. Som Historien havde ogsaa Digtekunsten og Musikken i Trolle en Velynder: i vore ældste Psalmebøger findes endnu Psalmer med Trolles Navn under; og Herlufsholms Bibliothek giemmer Nodebøger, som Skolens Stifter har efterladt os *).

Men over denne Syslen med de blide Muser satte Trolle dog ingenlunde alvorlige Forretninger tilside. Tvende Konger — Christian den Tredie og Frederik den Anden — kiendte hans Embedsduelighed og Redelighed, og vidste at skatte og benytte disse Egenskaber. Som Rigens Raad tog Trolle ikke allene Deel i Rigets almindelige Anliggender, men ogsaa adskillige vigtige Sager bleve ham særskilt overdragne. Disse ville vi her ikke stykkeviis opregne, men blot i Al-

---

g) Siellands første evangeliske Biskop, P. Palladius, har tilegnet H. Trolle sin Tractat om St. Peders Skib, eller Christi Kirkes Forfølgelse, Kbh. 1554; Henrich Smith i Malmø en af sine Lægebøger (sin liden Bog om Menneskens Vand 2c. 1557); og den Wittenbergske Professor, Ph. Melanchthon, har sat en Fortale til H. Trolle forved Biskop Palladii Catalogus aliquot **Hæresium huius ætatis & earum refutatio**, Wittenberg 1557.

*) Om H. Trolles Psalmer findes Efterretning i Nyerups og Rahbeks Danske Digtekunsts Historie, 1 D., Pag. 209.

mindelighed bemærke, at Trolle aldrig svigtede den Tiltro, hans Konge viste ham.

Tid efter anden bleve adskillige Forlehninger overdragne Trolle af Regieringen: paa eengang var han forlehnet med Ring Kloster i Jylland og med Krogens Slot (siden Kronborg) ved Helsingøer; derefter med Roeskilde Lehn, og siden med Kiøbenhavns Slot; og ethvert Sted, som saaledes kom under Trolles Bestyrelse, kunde ansee dette som en Lykke for sig; thi ikke allene omgikkes han stedse sine Underhavende med Mildhed og Godhed, men paa intet Sted havde han i nogen Tid sit Ophold uden at efterlade der varige Spor af sin Veldædighed. Saaledes skienkede han (da han forlod Krogens Slot) til den i Helsingøer nylig oprettede Latinskole en Sum af 2000 Rhinske Gylden i Guld (en for de Tider meget anseelig Gave) foruden en Gaard der i Byen og tvende Hauger, hvoraf Fordelen endnu for nogle Aar siden kom saavel Lærerne som nogle af Disciplene tilgode h); og ti Aar senere — samme Aar som han døde — gav han endnu til Skolen og de Fattige i Helsingør en Sum af 400 Rigsdaler. Hvormeget Trolle skienkede til Roeskilde Skole, vides ikke; men at ogsaa denne har nydt godt af hans Gavmildhed og Forkiærlighed for Skolevæsenet, derom vidner Dr. Hemmingsøn *). De Fattige i Roeskilde bleve eiheller forglemte, medens Trolle der var Lehnsmand: for egen Regning lod han til dem bygge otte Fattigesboder, hvortil han henlagde en Bondegaard (af hvis Afgift Boderne skulde vedligeholdes) og en Hauge. Endnu for omtrent halvtredsindstyve Aar siden havde 12 a 16 Fattige der fri Bolig og hver sin Part i Haugen **); og formodentlig vedbliver endnu denne velgiørende Stiftelse at virke til Herloffs Ære og til den lidende Menneskeheds Husvalelse. Ogsaa Armoden i Hovedstaden var en Gienstand for Trolles Velgiørenhed: til Huusarme i Kiøbenhavn skienkede han til evig Tid en aarlig Gave af otte Daler (som var Afgiften af et Huus, han havde solgt paa Kiøbmagergade); og endnu halvtrediehundrede Aar efter Giverens Død vedbliver ogsaa denne Gave at bære Frugter ***).

---

h) Trolle forlod Krogens Lehn 1554; og den her omtalte Gave skede ved Gavebrev af 1 Jan. 1555. Ved denne Gave forpligtedes Skolens Rector tillige med Disciplene til hver Tag at holde Lovsang Morgen og Aften i Olai Kirke, derved at læse et Capitel i Bibelen, og bede for Kirken og Riget (Trolles Levnet, P. 67).

*) I sin Ligprædiken over H. Trolle.

**) Hoffm. Fundatser, Tom. VII, P. 264.

***) Hoffm. Fund., Tom. X, Pag. 231 og 251.

Til den latinske Skole i Nestved gav han 400 Rigsdaler, og til aarlig Uddeling blandt fattige Skolebørn der i Byen hele Leien (20 Mark aarlig) af de Marker, som han havde overdraget Byen til Brug.

Saaledes var det Trolles Glæde trindt omkring sig at udsprede Velgierninger; men han nøiedes ikke med for Dieblikket at aftørre Armodens Taarer, eller paa anden Maade at virke til Fordeel for sin egen Tidsalder; ogsaa de kommende Slægter skulde høste Frugter af hans Veldædighed.

Som Trolle i Almindelighed var Religionens uskrømtede Ven, saa var det i Særdeleshed en af hans ivrigste Bestræbelser at kunne fremme den her i Riget nylig indførte Lutherske Reformation. Til den Ende lod han for sin egen Regning Tid efter anden adskillige unge Mennesker reise til Wittenberg, og underholdt dem der i Luthers og Melanchtons Huse, for at de skulde erhverve sig grundige Kundskaber i den evangeliske Religions Sandheder og siden udbrede disse i Fædrenelandet *). Ogsaa her hiemme lod han endeel unge Mennesker studere paa sin Bekostning; og at han ikke uden Omhu valgte de Ynglinge, han saaledes vilde understøtte, derom bare disse selv siden Vidne, da man saae Professorer ved Universitetet, Biskopper og andre hæderlige Mænd, som saaledes vare fremhiulpne ved Trolles Understøttelse.

Disse Kiendsgierninger kunde maaskee være nok til at bedømme den ædle Stifters Værd som Menneske og som Borger; men den sande Ædle bliver os kiærere, jo nøiere vi lære ham at kiende, ligesom det sande Skiønne, jo længere det betragtes; Forf. vil derfor her endnu tilføie Stifterens Characteristik, saaledes som den er efterladt os af en af hans Samtidige, som nøie kiendte ham: „H. Trolle „gav enhver sin tilbørlige Ære", siger Dr. N. Hemmingsøn **), „anseende hver at være en gavnlig Lem i vor Herres Jesu Christi „Legeme. Han ikke saa holdt af den ene Stand, at han forsmaaede „den anden, som mange giøre, men var dennem alle tilfællig med al „Retfærdighed, Medlidighed og Belevenhed. Hvorudaf han og bekom „den Frugt, at hver Mand havde hannem kiær; Klerke, Borgere og „Bønder agtede hannem ikke anderledes end som en mild Fader udi „alle Maade. Adelsmænd og Fruer gierne omginges med hannem „baade i Medgang og Modgang. Udi Medgang var han beleven,

*) Mallings Store og gode Handl.

**) I sin Ligprædiken.

„lystig, venlig, yndelig. Udi Modgang var han baade med Trøst, „gode Raad, og anden Bistand behielpelig. Kortelig at sige, hver „Mand vilde gierne omgaaes med hannem, vare glade af hans Nær„værelse, og nødigt vilde være hannem qvit. Hans Embede forestod „han med al Troskab. Rigets Lov var hans Regel. Han optænkte „ikke ny List til at besnære fattige Undersaatter med. Hvor Naade „og Barmhiertighed var til Skade, der brugte han Straf efter Loven; „men hvor han kunde spare nogen uden Skade, beviste han Mildhed. „Det giorde ham ondt, naar nogen saaledes forsaae sig, at han „nødtes til at lade ham straffe paa Livet eller paa Helbreden. „Endog Fremmede kunde vidne om hans tappre Mod. Man hørte „ofte disse Ord af ham: frygter Gud, og ærer Kongen. Naar han „var ude med Flaaden, holdt han sit Folk til Gudsfrygt, og viste „sig imod alle som en Fader. Nærmede han sig Fienden, maatte „alle falde paa Knæ og giøre deres Bøn, hvorhos han formanede „dem at ihukomme deres Pligt imod Kongen og Riget. Det var „hans Viis, at han altid udi sit eget Huus, uden at Fremmede for„tog hannem det, stod med sit Folk og læste til Bords, og bad vor „Herre om sit daglige Brød. Hver Morgen og Aften læste han eet „eller to Capitler i Biblen; og om Aftenen maatte alle Jomfruer, „Qvindfolk og Drenge, som tilstede vare, siunge en Psalme. Han „sparede ingen Bekostning paa Skoler at fremme, og skikkelige Per„soner at holde til Studium baade her udi Riget og andensteds, saa „at man har seet Professores ved Universitetet i Kiøbenhavn, Bisper „udi begge Riger, Sognepræster og andre nyttige Mænd, som ere op„dragne og fremkomne ved Trolles Hielp."

Men isærdelesheb characteriseres Trolles Tænkemaade ved hans Svar til Forfatteren af ovenanførte Stykke, da denne udlod sig med Forundring over, at Trolle (som just var iførd med at giøre Tilberedelser til sit forehavende Søtog) nu paa ny vilde udsætte sig for Krigens Farer: „Mister jeg mit Liv," svarede Trolle, „jeg faaer vel „Liv igien. Vide I, hvorfore vi hedde Herremænd, hvi vi bære Guld„klæder og have Jordegods, og ville være ypperligere end andre? „Derfore have vi denne Ære for andre, at naar vor Konge og Herre, „Land og Rige, have det behov, da skulle vi afværge Rigens Fiender, „beskytte og beskierme vort Fædrene-Rige med Magt og al Formue, „at vore Undersaatter maae boe og være udi Fred og Rolighed: Ja! „ville vi have det søde, saa maae vi og have det sure med." Og at dette ei var tomme Ord, udviste Trolle siden i Gierningen: Han drog i Striden, førte Flaaden som kyndig Sømand, søgte sin Fiende, stred

som Helt, og blev saaret; og hans Saar var ei ubetydelige; de forvoldte hans Død faa Uger derefter. Men endskiøndt saaledes saaret, baade i Hoften og den ene Arm, vedblev han dog, uden at lade sig mærke med sin Forfatning, at commandere som før. Slaget endes, og Saarlægen vil nu først sørge for Admiralen; Blodet rinder; men Trolle vil ikke tillade ham at forbinde sine Saar, førend alle de Officerer og Matroser ere forbundne, som ere haardere qvæstede end han selv. Ei ved Ord, men ved Daad, viser sig den sande Storhed.

Herloff Trolles Ægtefælle var den hulde Birgitte Gøye i) — Datter af Rigens Hovmester Mogens Gøye — en Danneqvinde, som i Gudsfrygt og Dyd, i Gavmildhed og ædel Tænkemaade, ingenlunde stod tilbage for hendes Herre. Deres eenogtyveaarige Ægteskab manglede intet uden Børn for at være fuldkommen lykkeligt. Men i Mangel af egne Børn antoge de sig begge des ivrigere andres; og det var ikke et ringe Antal Ynglinge, som skyldte Trolle, ei et ringe Antal Piger, som skyldte B. Gøve deres Opdragelse og Lykke. Dog, dette var dem endnu ikke nok: begge ønskede de at gavne med deres Midler saa meget de kunde; ei allene i levende Live, ogsaa efter deres Død vilde de gavne, og overlagde derfor med hinanden, paa hvad Maade dette bedst kunde skee.

Det danske Skolevæsen var dengang i en slet Tilstand: Latinskoler manglede der vel ikke, da næsten hver Kiøbstad havde sin; men disses Forfatning var i flere Henseender maadelig. For at bidrage til Forbedring i denne vigtige Sag havde derfor Trolle og hans Hustru allerede viist deres Goddædighed mod adskillige Skoler; thi han vidste vel, siger Dr. Hemmingsøn, at saalænge der gives Skoler, gives der ogsaa Personer, som kunne tiene den christne Menighed. Saaledes havde, som forhen viist, baade Helsingørs Skole, Nestved- og Roeskilde-Skole høstet Frugter af hans Nidkiærhed for det lærde Skolevæsens Opkomst. Men da han siden var kommen til Kundskab om, at der i Tydskland gaves nogle Skoler, i hvilke Børnene ikke allene nyde fri Underviisning, men tillige stode under Lærernes sær-

i) Hendes Fornavn findes skrevet paa forskiellige Maader: Birritte, Beritte, Berette, Birgitte, Byrgithe m. m., endog hvor det maa antages at være egenhændig skrevet af hende selv eller af hendes Mand (f. Ex. i endeel Bøger af Skolens Bibliothek, som have tilhørt hende, og som bar den Antegnelse, at de enten af H. Trolle eller andre ere hende forærede): Tilnavnet Gøve derimod findes næsten altid uforandret, blot undertiden skrevet Gøië, hvilket først i en sildigere Tid forandredes til Giøe.

deles Tilsyn *), saa besluttede han, efter Overlæg med sin Hustru, at indrette Herlufsholm med hele dets tilliggende Gods til en saadan fri Skole. Til denne Beslutning skal de, som der fortælles **), end mere være bleven opmuntrede af den Omstændighed, at de begge, den første Nat de laae paa Herlufsholm, havde drømt, at dette skulde blive et helligt Sted — en Drøm, som lettelig lader sig forklare af begges overeensstemmende, fromme, og i alle Ting til Gud henvendte Tænkemaade. Men denne Stiftelse skulde ikke først tage sin Begyndelse efter deres Død (det er kun en ringe Fortieneste at give bort hvad man selv ei længere kan giøre Brug af); strax — medens begge endnu levede — vilde de hengive denne deres kostbare Eiendom til en Skoles Oprettelse, blot forbeholdende sig, for at være des sikkrere paa at faae Alting ved Stiftelsen ordnet efter Ønske, at de selv i levende Live, den ene efter den andens Død, vilde være Forstandere for Skolen og Godset. Efter begges Død skulde Rigens Raad antage sig Stiftelsen, og udnævne „en gudfrygtig og vel beskeden Adelsmand" til Forstander. Denne skulde uden nogen Fordeel for sig selv bestyre Skolen og Godset, og tillige være pligtig, aarlig (til hver Herredag) at give Rigens Raad Underretning om Skolens Forfatning; dog skulde han ei behøve at giøre Regnskab for Indtægt og Udgift k); han skulde bestyre Stiftelsen paa Tro og Love, saaledes som han det for Gud vilde ansvare; men skulde Rigens Raad bemærke nogen Utroskab hos ham, da skulde han strax afsættes, og en anden udnævnes i hans Sted. Skolen bestemtes for adelige og andre ærlige l) Mænds Børn, og blev af Stifterne selv tillagt det Navn, som den siden med en ringe Forandring stedse har beholdt: **Danmarks Adels frie Skole** m).

Den 23 Mai 1565, et Par Dage før Herloff Trolle sidste Gang gik til Søes for at commandere Flaaden mod de Svenske, blev Fun-

---

*) Hemmingsøns Ligprædÿ.

**) Pontoppidans Kirkehist., Tom. III, Pag. 400.

k) Denne Bestemmelse blev dog siden af Frue Birg. Gøye forandret; hvorom i det følgende.

l) Vi sige i samme Betydning: „skikkelige Folk," „honette Folk," i Modsætning af den lavere Almue.

m) Istedetfor den af Stifterne valgte Titel bruges allerede i meget gamle Documenter Benævnelsen „adelig fri Skole," hvilken Benævnelse siden er bleven almindelig Brug; hvor Skolen paa Latin omtales, har man kaldt den **Schola libera illustris Herloviana** (f. E. i **Vindingii Acad. Hafn.** o. fl. St.)

datsen underskreven; og da denne er det Document, hvorpaa hele Stiftelsen grunder sig, saa har Forf. troet, at den, skiøndt den flere Steder haves trykt, her burde fremsættes Ord for Ord. Den lyder saaledes n):

„Eptherthii at alle Mennisfe ere skabthe till Guds Ære, oc skyl-„dige then att forøge oc formere: Saa ere the oc plictige at lade „theris Eptherkomere thend rette Guds Dyrckelse y Sandhed oc Guds-„frøcht, Gud tiill Loff oc Ære, Land oc Riiger tiill Forbedring, att „alle som y Lande boer maa wiide at ære Gudt af Hiwf oc Hierthe „y alle theris wæsenn oc Gierninger. Therfore haffuer ieg Herloff „Trolle, Her Jacob Trollis Sønn, og Jegh Biirgitte Gøie, Her „Magnus Gøies Datther, wii baade samtliigen oc huer for siig mett „beggis wore welbetenckte Raad, Samtycke oc gode wiillge ydi wor „wellmacht aff thend Gudz Benedidelse oss vntt oc forleentt er, „skickett oc ordinerit thendt allmectigste Gudt wor kiere himellske Fader „tiill Ære, mett Loffsang, Gudeliige Bønner oc hans reene hellige „Ordz Forkyndellsse, thesliigeste ocsaa menige Edlinger oc andre „Erliige Mendz Børnn y Danmarcks Riige till Lærdom „oc gode Seder, oprettett en Schole, hvortill wii haffue tillagt „oc giffuet, oc nu mett thette wort opne Breff, tiilegge oc giffue „tenne wor Seddegaardt Herloffsholm, som wii nu besidde, oc til-„fornn er kallit Schow-Closter, oc wii finge till wederlagge for mitt „Birgitte Gøiess retthe Arffue Guodz, som er Hylleritzholms Gaardt „Guodz og Bygning, som nu kallis Fredericksborg, aff Kongl Maye-„stætt Koning Frederick thendt andenn, mett alt forn. Herloffsholms „Guods, som udi Herloffsholms Biirck ligger, som thett nu forfundit „er, Thermett indregnitt mit Herloff Trollis Arffue Guodz, epther „thendt forseglede Jordebog wii therpaa giortt oc giiffuet haffuer. „Huillchenn forn. wor Sædegaardt, Guodz oc Eiendom wii nu, sampt-„liige oc hver for siig, skiøde frann oss oc wores Arffuinger oc Ep-„therkommere, fødde oc vfødde, tiill samme Scholis Opholdt, som wii „y Gudz Naffnn nu strax oprettbe, oc wiille thendt selffue y vor Well-„mact oc leffuende liiff, thenndt ene epther thendt andens affgang, „forestaa. Oc wiille haffue kierliigen ombeditt Danmarck Riigess „Raadt, ath wiille haffue thendt Ymage for Gudz skyldt, att were „(epther beggis woris Dødt) Patron og Forsuar for samme Schole „oc Stedt, oc tiillskicke en gudtfroctig oc wellbesbiedenn

n) Original-Fundatsen haves endnu i Herlufsholms Archiv.

„Adellsmandt, att were Forstandere for forn. Herloffsholms
„Schole, Gaardt, Guodz oc Eiendom; saa forn. Schole bliffuer erliigenn
„oc well wedt Mact holldenn, vdenn hans egenn synnderliige
„Nytthe oc Fordeel vdi noger Maade, oc att holle Kiircken,
„Gaardenn oc Guodzett well ferdigt oc wiidt guodt heffdt oc for=
„suare Bønderne tiill retthe. Schall oc samme Forstander
„were forpliigt att møde tiill huer Herredag, at giffue Dan=
„marcks Riigis Raadt, som Pathron ere, hues Leylighed
„oc Brøst paa ferde er tiillkiende, oc the for Gudz shüldt, och
„epther theris Raads Eedt the haffue suoritt; Thesligest ere theris
„Fæderne Riige pligthiige, att wiille haffue it gott Indseende, att
„alltingst maa rettis, hues forsømpt er, oc gaae tilbørligen y alle
„Maade; oc icke tillstede, at besvere Steden, Bønderne eller forn.
„Scholis Thienere mett Eckter, Gesterii, eller nogenn andenn Thyenge.
„Men att Danmarcks Riigis Raadt tillhielper, att samme Schole
„hollis tiilbørligen wedt heffdt, liige oc mact, baade Guodz oc Thie=
„nere; saa att Scholen bliffuer widt Macht, oc Forstanderen oc Thie=
„nerne thertiill ey vforrettis y nogen Maade. Dog skall same
„Forstandere icke vere forpligt att giøre Regennshaff for
„Indtegt oc Udgiftt, men paa Thro oc Love forestaa, som
„handt for Gudt ansuare wiill. Formerckis oc nogenn
„hans Vtroshab, saa Danmarcks Riiges Raadt thett y Sandhed
„kanndt forfare; Tha shall thendt icke vdermere bethrois for samme
„Schole, men strax affsettis, oc tiilshickes enn andenn throfast igien.
„Thesliigest oc naar nogen Forstandere afdøer: Tha shall Danmarcks
„Riiges Raadt y liige Maade tiilshicke en andenn tiill Forstandere,
„som forskreffuet staar. Item mett Kiircke Thienistenn shall thett
„hollis, som thett nu hollis, oc tillshickes enn Gudfrøchtig Prest,
„som shall were Forstander for Choritt, og haffue tiill sig
„fiire Personer, som nogit forfarne ere, att shulle mett alle Schole=
„Børnene dagliige siunge udi Choret Morgenn og Affthen
„altiidt epther Ordning, som thett hollis y Roshiille Dom=Kiircke, oc
„samme Prest oc fiire Personer att belønnis therfore, hwes rett er.
„Doch shall Herloffsholms Sogenn altiidt thesforvdenn haffue
„enn Sogne Prest oc Sogne=Degenn, som shulle giøre Thie=
„niste y forn. Kiircke mett Messe oc Predickenn, oc giøre Sogne=
„Folckit theris rede, som the thenum pliigtig er, oc shulle beholle
„thendt Prestegaardt og Degne=Staffnn, som ther nu tiillagt er, mett
„all syn rette Tiilliggellse, Thiende, Renthe oc Rettighedt vbeshoritt
„y alle Maade. Item vdi Scholenn shall thett saa hollis oc tiillskickis,

„enn lærdt Manndt att vere Scholemestere, oc forestaae Vngdommen mett Lærdom oc gode Seeder, oc shall haffue enn Personn vnder sig, shall vere Hørere, oc shall Børnene forelesßis the Bøger og Lectzier, epther theris wiilkor, som thenum bequeme ere, epther thendt Skick, som thett hollis y Roshiille Dom-Schole, oc thenum att beløunis therfore, huess rett er. Thenne forshreffne Fundatzs wii forn. Herloff Trolle oc Frv Biirgitte Gøie samptliigenn oc huer for siig wiille fæstliigen oc vgiennkallit hollit haffue wiidt alle synne Puncther oc Artikler, som forshreffuit staar i alle Maade. Oc kiennde oss huer for sig oc wore Arffwinger epther thenne Dag ingenn Partt, Deel eller Rettighedt at haffue tiill forn. Herloffsholms Schole, Gaardt, Guodz eller Egendom, som forn. beseglde Regiister og Jordebog indeholler; Doch att saa lennge wii baade leffue, thendt ene epther thendt andenn, shulle wii vere Forstandere, forn. Schole, Gaardt, Guodz oc Eygendom att holle wiidt liige oc Mact epther denne Fundatzis Liudelse, oc skall Danmarckes Riiges Raadt strax epther beggis woris Dodt oc Affgang, tiillshicke enn Adellsmandt, tiill Forstander y thendt Stedt epther oss, som forshreuet staar.

„Forbiudendes samtliigen oc hwer for siig, beggis woris Arffuinger fødde oc vfødde her emodt att giore nogenn Forhindring, Modtstandt eller Giensigellsse y nogenn Maade, vnder Gudz rettferdiige Heffn oc Straff. Thiil vdermere Windsburdt haffuer wii baade samptliigenn oc hver for siig vndershreffuet huer mett synn egen Haandt, oc trucktt wore Siignether her for nedenn. Giiffuet oc shreffuit paa Herloffsholm, otthensdagen nest epther Dominicam Cantate, som er tendt 23 Mai Anno Domini MDLXV o)."

Ogsaa af denne Fundats fremlyser overalt Trolles ædle Tænkemaade: man bemærke, hvor meget Bøndernes Vel ligger ham paa Hiertet; paa flere Steder i Fundatsen gior han Skolens tilkommende Bestyrere det til Pligt, at tage Bønderne i Forsvar, og ikke tilstede, at disse paa nogen Maade forurettes eller besværes. Trolles egen Retsindighed kiender ingen Mistro; derfor tager han ikke i Betænkning at overdrage Skolens tilkommende Forstandere at bestyre hans elskede Stiftelse paa Tro og Love: hans egen Ærlighed kan ei give den Tanke Rum i hans Hierte, at nogensinde en Adelsmand kunde være uædel nok til at misbruge den Tiltro, som vistes ham; og for

o) Hovedpuncterne af Fundatsen ere her trykte med udmærket Stiil; i Originalen findes denne Udmærkelse ikke.

den kloge og nidkiære Bestyrer vilde han ingen Hindringer lægge i Veien, som kunde indskrænke hans Virkefrihed.

Et Par Dage efter Fundatsens Affattelse gik Trolle til Søes, stred mandeligen, og vendte, som oven meldt, saaret tilbage til Kiøbenhavn. Hans Svaghed tog dagligen til, og han følte, den vilde snart giøre Ende paa hans Liv; men hans nye Stiftelse var ham desuagtet stedse i Tankerne: „Der er nu ingen Ting, jeg vilde længere leve for", sagde han engang til Prof. Hemmingsøn (som var den, der i hans Sygdom mest omgikkes ham), „end at jeg maatte komme vor nye Skole til Gang; men jeg vil dog befale den den almægtigste Gud; han finder vel Raad efter sin allerhelligste Villie." Dog — dette Ønske skulde Trolle ikke see opfyldt: den 25de Junii 1565 hensov han, noget over 49 Aar gammel p), begrædt af en sørgende Ægtefælle, begrædt af sine Venner og af enhver som kiendte ham, begrædt af hele Nationen. Velsignet være hans Minde! Han døde i Kiøbenhavn, hvorfra hans Lig strax blev bragt til Herlufsholm og der i Kirken begravet.

Efter Fundatsen var det nu overladt hans Enke at bære Omsorg for deres fælles Stiftelse. Men formodentlig har hendes Mands Død givet hende saa meget andet at tage vare, at hun ikke strax har faaet Leilighed at sørge for, at Skolen kom i Gang; ligesom og de til dette Øiemeed nødvendige Forandringer og Indretninger ved Bygningerne (hvis disse ikke maaskee før Fundatsens Udfærdigelse vare besørgede) nødvendigen maae have medtaget nogen Tid. Dette veed man dog, at Frue B. Gøye sørgede for, at Skolen jo før jo hellere kunde komme istand, og overlod ei allene efter Fundatsen Gaard og Gods, men tillige al Gaardens Huusgeraad og Bibliotheket til dens Brug; og udentvivl har Skolens Virksomhed taget sin Begyndelse et Aars Tid efter Trolles Død, omtrent i Midten af Aaret 1566 q).

---

p) Han var født den 14 Januar 1516.

q) I Hemmingsøns Ligprædiken over B. Gøye (som døde d. 25 Julii 1574) omtales det, at Skolen da havde staaet i 8 Aar. Vel findes der i fire forskiellige Bøger i Herlufsholms Bibliothek følgende gamle Optegnelse, i dem alle skrevne med samme Haand, formodentlig ei længe efter H. Trolles Død: **Hic liber a præstantissima foemina Domina Byrgitta Göye datus est liberæ Herlofsholmensi Scholæ: qvam cum clarrissimo viro, piissime memoriæ, Domino Hermolao Trolle, equite aurato, charissimo suo marito, ex hæreditariis suis bonis, accurate fundauit & aperiri fecit: Anno nobis parte salutis MDLXV mensis Mai die 26**; hvoraf man skulde troe, at Sko-

Selv blev Frue B. Gøye formodentlig boende paa Herlufsholm, saalænge hun vedblev som Forstanderske at bestyre Skolen; men dette varede ikke længe: i Marts 1567 frasagde hun sig Forstanderskabet, og overleverede Rigens Raad et Stadfæstelsesbrev paa hendes og hendes afdøde Mands forhen forfattede Fundats. I dette Brev gientager hun sin Anmodning til Rigens Raad om at være Patron for Skolen og Stedet, og at have Tilsyn med, at Alting vedligeholdtes efter Fundatsen. Tillige indeholder samme Brev det Tillæg til Fundatsen: at Forstanderen skal være enten af hendes eller hendes Mands Slægt, og aarlig giøre Rigens Raad Regnskab for Stiftelsens hele Indtægt og Udgift; og „hvad som overbliver af samme Regnskab," hedder det, „skal allene komme Herloffsholms Skole til Fremtarv og Bedste, og ingen anden r)."

Efterat Frue B. Gøye havde frasagt sig Forstanderskabet, vedblev hun dog, efter Rigsraadets Bestemmelse, at have det øverste Tilsyn med Skolen, dog saa, at hun intet skulde have at bestille med Indtægten eller Udgiften. Hun blev nu ikke længere boende paa Herlufsholm, men tog sit Ophold i Magle-Mølle — den allerede forhen nævnte Vandmølle strax ved Næstved, som dengang tilhørte, og indtil for nylig stedse har tilhørt Herlufsholm s). Her tilbragte hun sin meste Tid med Andagtsøvelser og Godgiørenhed, og især deleshed vedblev hun at vise Godhed imod den Stiftelse, som skyldte hende selv og hendes afdøde Mand sin Tilværelse: med Moderkiærlighed antog hun sig de Børn, som bleve sendte til Skolen, og det var hende en Fornøielse at see dem tilgode. Ogsaa var det hendes Glæde at drage Omsorg for Kirkens Prydelse: med egen Haand syede hun Alterklædet, og skienkede desuden en af Alabaster skiønt udarbeidet Altertavle, begge Dele prydede med hendes egne Klenodier, hendes

---

lens Virksomhed var begyndt den 26 Mai 1565 — tre Dage efter Fundatsens Underskrift, og altsaa før H. Trolles Død; men da dette synes at staae i Modsigelse med ovenmeldte Beretning af Prof. Hemmingsøn, og tillige med H. Trolles her strax forhen anførte Udladelse paa hans Dødsseng, som viser, at Skolen ved hans Død endnu ikke var kommen i Gang, saa maa man vel antage, at her den 26 Mai, som den Dag paa hvilken Fundatsen blev af Kongen confirmeret, er bleven anseet som Skolens Stiftelsesdag, istedetfor den 23 Mai, da Fundatsen af Stifterne blev underskreven.

r) Det her omtalte Stadfæstelsesbrev, som er af 22 Marts 1567, findes i Hoffmanns Fundationer, Tom. VIII, Pag. 91.

s) Denne Mølle (som var en af Frue Botilds Gaver til Klosteret ved dets Oprettelse) er for faa Aar siden (1809) ved Arvefæste afhændet fra Herlufsholm.

Perler og Ædelstene, som hun fandt hun ei paa bedre Maade kunde anvende. Hver Dag lod hun i sin Enkestand forelæse sig noget af Bibelen af en Dreng, som hun derfor underholdt, og hun havde saaledes flere gange giennemlæst hele Bibelen *). I Huset hos sig havde Frue B. Gøye stedse adskillige unge Piger, som hun opdrog til Gudsfrygt og Ærbarhed, og siden vel forsørgede; thi efterat hun havde bortgivet sin Andeel i Herlufsholm, eiede hun endnu adskilligt Jordegods, som hun siden for største Delen bortskienkede til sin Søstersøn Peder Oxe **). Desuden havde hun endnu efter sin Mands Død noget af Kronens Gods i Forlehning, hvoraf hun havde Indtægter t). Man spurgte hende engang, om hun ikke fortrød, at hun havde bortgivet sit Gods? „Nei," svarede hun, „dette er aldrig kommet mig i Tankerne; men jeg vilde endnu gierne give to gange saa meget bort, om jeg havde det." Til Understøttelse for Trængende i Herlufsholms Sogn skienkede hun en Capital af 200 Rigsdaler, og til de Fattige i Nestved 400 Rdlr til Udsættelse paa Rente u). Efterat hun i 8 Aar havde nydt den Glæde, at see sin Stiftelse heldigen at trives, hensov hun den 25 Julii 1574 i sin Alders 63de Aar. I Herlufsholms Kirke hvile hendes Been ved Siden af hendes elskede Herloffs. Paa den sorte Marmorkiste, der indeslutter Støvet af dem begge, skue vi deres Billeder i Legems Størrelse, dem Konstneren dannede sin Gienstand værdige. Ved hans Fødder hviler passende en Løve, og ved hendes en Hund — Symboler paa Mandighed og paa Troskab. En stor Marmortavle strax derhos, indsat i Væggen, fortæller os om Herloff og hans Daad. Birgitta selv opreiste dette Minde, og, som Historien beretter, gik hun ofte eensom hen at betragte det, for at qvæge sin Siæl ved Tanken om det Himmelske og ved Tanken om at samles med sin Herloff. Med den dybe Ærefrygt, Dyden opvækker, skue vi nu disse Elskedes Ansigtstræk, som vi ikke med Ligegyldighed

*) Hemmingsøns Ligprædiken over Frue B. Gøye.

**) Trolles Levnet, Pag. 155 og 158.

t) Hun beholdt Ring Kloster i Forlehning indtil 1571, og var siden et Aars Tid forlehnet med Aakiær Slot og Lehn. (H. Trolles Levnet Pag. 55 og 154.)

u) Disse 400 Rdlr skulde saaledes fordeles: Renten af de 200 til Huusarme; Renten af de 100 til Skoe, Klæder og Bøger for fattige Skolebørn, og af det fierde 100 Rdlr. til de Fattige i Hospitalet (Hoffm. Fund., Tom. VIII, Pag. 88 og 451). Til de Fattige i Herlufsholms Sogn uddeles endnu Renterne af B. Gøyes Legat hver Juleaften af Stedets Præst.

kan betragte, saalænge Taknemmeligheds-følelse ei ganske er forsvunden af vor Barm.

Saasnart Frue B. Gøye havde frasagt sig Forstanderskabet, og bedet Rigens Raad antage sig Skolen, udnævnedes af dette strax en Commission, bestaaende af Rigsraaderne Ottho Krumpen og Byrge Trolle (Herloffs Broder), Superintendenten i Siellands Stift Hans Albertsen og Professor Niels Hemmingsøn, som skulde i Overeens-stemmelse med Fundatsen udarbeide de nærmere Love for Skolens Indretning og Godsets Bestyrelse. Den Lov, som af disse Mænd udfærdigedes, fik Navn af Skolens Ordinants, og vedblev i meget lang Tid at ansees som dens Grundlov v).

Efter den ved Ordinantsen giorte Indretning kunde Stiftelsen ansees som en Huusfader, der selv driver sin Avling, og selv bestyrer sin hele Huusholdning. Til dens Fuldmægtig blev antaget en Skri-ver, der skulde føre Regnskabet over dens hele Indtægt og Udgift, have Tilsyn med Avlingen, og sørge for Bespiisningen ikke allene af Skolens Personer, men ogsaa af Stiftelsens samtlige Betiente; thi ingen af disse fik sin egen Huusholdning.

Stiftelsens vigtigste Indtægter bestode dengang, som endnu, i Bøndernes Tiende, Landgilden x) og Hovedgaardens Avling. Ingen

---

v) Denne Ordinants er udfærdiget den 30 Marts 1567 (altsaa 8 Dage efterat Fru B. G. havde frasagt sig Forstanderskabet). Dens Forfatter er, efter al Sandsynlighed, Herl. Trolles Ven, den lærde og for Skolevæsenet nidkiære Profess. og Doct. Theol. N. Hemmingsøn. Den haves fuldstændig i Her-lufsholms Archiv. Et Udtog deraf findes hos Nyerup i hans Historisk Statist. Skildring af Tilstanden i Danm. og Norge, 3die B., 1ste Halvpart, Pag. 37.

x) Ved Landgilde forstaaes den Afgift i Naturalier, som Bønderne aarlig, for-uden Tienden, maa yde Herskabet af deres Gaarde. Denne Afgift var ikke lige stor for hver Gaard; saaledes maatte hver af Gaardene i Britzløse og Holsted betale i aarlig Landgilde en Tonde Smør, en Gaas, 4 Høns, et Lam, 1 Skilling grott og 10 Skilling; i Appeness derimod gav de fleste en lødig Mark, et Lam, en Gaas, 4 Høns; i Riisløffue eet eller to Pund Rug, og 1 eller 2 Pund Byg (et Pund Byg var 4 Tønder, og et Pund Rug udentvivl ligesaa meget), 2 Skill. grott, et Lam, en Gaas, 4 Høns. I Lille-Nestved derimod betaltes Landgilden med Penge, og hver Gaard gav da 9 a 15 Skill. grott. Magle-Mølle gav aarlig 3 Læster Meel, to Pund Hvedemeel, et Pund Peber (hvoraf et lille Vænge, som hører til Møllen, og hvorpaa denne sidst nævnte Afgift hæftede, endnu kaldes Pebervænget), og hver Løverdag om Aa-ret 18 grott. Da hele Godset havde 126 beboede Gaarde, foruden adskillige Huse og nogle øde Gaarde, saa kan man heraf omtrent dømme om Godsets Indkomster.

af disse Indtægter var bortforpagtet; men Bøndernes Afgifter bleve af Stiftelsen modtagne in natura; og Avlingen og Fiskeriet bleve for Stiftelsens Regning drevne under Skriverens Bestyrelse. De Heste, Køer, Sviin, og andre Kreaturer, samt Bistader o. dsl., som holdtes ved Gaarden, vare Stiftelsens Eiendom. De Fødevare, som til Disciplenes og Lærernes saavelsom Betienternes Bespiisning udfordredes, maatte Skriveren indkiøbe for Stiftelsens Regning. Hvad der af Avlingen ikke blev forbrugt i Huusholdningen, solgtes. Og for alt dette maatte Skriveren aarlig til hver 1ste Mai aflægge Regnskab.

Til at bestyre Bøndergodset beskikkedes en Foged. „Fogden skal", hedder det i Ordinantsen, „regiere over alle Bønderne, Godset og daglige Arbeidstienere; han skal have Magt til at tage hvad Arbeidstienere han haver behov til den daglige Tieneste."

Skriveren og Fogden skulde i Forening med Skolens Forstander (Skoleherren) aarligen giøre Regnskab for Danmarks Riges Raad, eller for dem, som af Rigens Raad bleve beskikkede til at undersøge Regnskabet paa deres Vegne.

Af Lærere skulde Skolen have tre: en Skolemester (Rector), som først, inden han antoges, skulde overhøres af Biskoppen og den fornemste Læsemester i den hellige Skrift (ɔ: den øverste Professor Theol. ved Universitetet) for at erfare hans Dueligheb; og to Hørere, som skulde staae under Skolemesteren.

Disciplenes Antal blev fastsat til 42, som alle skulde nyde fri Kost og Underviisning, Lys og Varme samt Blæk og Papir. De fattigste, hvis Forældre ei formaaede at klæde dem, fik tillige frie Bøger, Skoe og Klæder; men de mere formuende maatte selv holde sig med disse Fornødenheder. Men hvis nogen Discipel blev bevilget at antages over det her nævnte Antal, enten det var af Adelens eller andre gode Mænds Børn, da skulde der for en saadan betales aarlig 30 Daler, og desuden skulde han holde sig selv med Klæder og Seng. Disse betalende Disciple vare nærmest berettigede til at indtræde i de frie Pladser, naar nogen blev ledig, og fik derfor i den følgende Tid Navn af Expectanter.

Som Stiftelsens Pengeindtægter dengang ikkun vare smaa, saa var ogsaa Betienternes Løn ringe. Rectorens Løn var aarlig „60 Daler a) i Daler og dansk Mønt", 10 Alen godt Engelsk (d. e. Klæde)

---

a) En Mark regnedes dengang for 20 Stilling, og en Daler for 4 Mark, altsaa 80 Skill.

og 10 Alen Foderdug. „Og om nogen Edelmand eller anden (siger Ordinantsen) vil forære hannem med noget, maa han det vel annamme; hans Løn maa og forbedres i Fremtiden efter Leilighed, som hans Flittighed befindes til." Den øverste Hører fik i aarlig Løn halv Degnerente af Herlufsholms Sogn b) og 40 Mark Dansk. Den anden Hører fik den anden halve Deel af Degnerenten og 30 Mark Dansk; han skulde desuden være Organist, hvorfor han fik 18 Mark aarlig.

Fogdens aarlige Løn var 30 Mark, en Klædning og Foder til to Heste; og han maatte for Skolens Regning holde en Dreng. Skriverens Løn var 24 Mark danske og en Klædning.

Skolemesteren, Hørerne, Disciplene og Klokkeren (hvis Forretning det var „at opvarte ved Bordet, stille Klokken, og rede Børnenes Senge") indbefattedes under Navn af Skolens Personer, og spiste for sig selv i Skolens Spisestue (det nuværende Vaskerhuus); men Fogden og Skriveren maatte tage til Takke med, som Ordinantsen udtrykker sig, at „æde udi Borgestuen med Gaardsens Folk".

Klokken 7 om Morgenen skulde Disciplene have Daure, „Øllebrød, Suppe eller andet, efter Tidens Leilighed, og som Dagen tilhørte". Middagsmaaltid holdtes Klokken 10, daglig bestaaende af fire Retter, og Aftensmaaltidet Kl. 5, bestaaende af tre Retter; men hvilke Retter der skulde gives, var ikke bestemt. Øl skulde de have paa enhver Tid af Dagen, naar dem tørstede; men „Ingen maatte sidde til Sæde at drikke eller lade hente Øl fra Nestved". Under Maaltidet vare Disciplene fordeelte ved forskiellige Borde; tolv sadde ved hvert Bord; ved det øverste af disse sad Rectoren, og ved hvert af de to følgende en af Hørerne. Skolemesteren skulde have Tilsyn med at Disciplenes baade Mad og Drikke var forsvarlig; fandtes derpaa Noget af Betydenhed at klage, da skulde han først underrette Fogden derom; men hvis denne ikke raadede Bod paa Feilen, skulde det meldes til Forstanderen.

Hvori Disciplene strax efter Skolens Oprettelse, have nydt Underviisning, derom haves ingen bestemte Efterretninger; hverken Fundatsen eller Ordinantsen fastsætter noget i denne Henseende. Men da Underviisning og Opdragelse har sine Moder, ligesaavel som alle andre Indretninger i Verden, og det derfor sielden er Tilfældet, at

b) Degnekornet — ogsaa kaldet Hørerkornet — af hele Sognet udgiorde omtrent 9 Tdr. Rug og 46 Tdr. Byg.

enkelt Stiftelse hæver sig betydeligen over den Tidsalders Aand, som gav den Tilværelse, saa feile vi neppe, naar vi antage Datidens Smag i Underviisningen som Maalestok for Underviisningen i vor Skole; og saa meget mere ere vi berettigede til denne Slutning, som Fundatsen udtrykkelig fastsætter, „at Underviisningen i Herlufsholm skal indrettes ligesom i Roeskilde Domskole“, d. e. overeensstemmende med den da gieldende Skoleanordning — Kirkeordinantsen af 1539 c). Underviisningen i denne, ligesom i alle øvrige Danmarks Skoler strax efter Reformationen, kan derfor ei antages at have strakt sig udenfor de snevre Grændser af Latin (som fornemmelig gik ud paa at lære at tale Sproget, samt skrive latinske Breve og Vers), Skrivning, Luthers Catechismus, og Sang, hvortil i øverste Classe kom Melanchthons Dialectik og Rhetorik, og maaskee endnu Begyndelsesgrundene af Græsk d).

Ingen maa undres over at finde af denne Lectionsplan saamange Videnskabsfag udeladte, hvilke vi nu ansee som uundværlige for den dannede Mand: vore Forfædre vare heri, som i saa meget Andet, tarveligere end vi, og de kunde være det; thi deres videnskabelige Fornødenheder vare færre end vore: fremmede levende Sprog behøvede de ei at kiende; thi Bøger skrev man dengang blot for Lærde, og skrev dem stedse i de Lærdes Fællessprog — Latinen. Modersmaalets Dyrkning maatte af samme Grund synes lige saa overflødig, som de øvrige levende Sprogs. Kyndighed i de egentlige Videnskaber maa altid have været en Prydelse for deres Besidder; men paa en Tid, da ikkun faa besadde en saadan Indsigt, kunde Ukyndighed i disse ei være nogen Skam. De egentlige Videnskabers umiddelbare Nytte for den geistlige Stand indsaae man ikke; og paa en Tid, da Studeringer ei ansaaes som nyttige uden for Geistligheden, kunde man altsaa ei tillægge dem nogen høi Værd. Endnu kunde man maaskee anføre een vigtig Grund til, at Underviisningsfagene i

---

c) I Nyrups Statist. historisk Skildring, 3die B., 1ste Part, Pag. 28, anføres vel en Skolelov for Roeskilde Domskole, som i Henseende til Underviisningsgienstandene ikke fuldkommen retter sig efter Kirkeordinantsen; men denne Lov er fra Aar 1570, og altsaa baade yngre end Herlufsholms Fundats, og yngre end denne Skoles Ordinants, og kan følgelig ikke have tient til Rettesnor for Underviisningen i Herlufsholm.

d) Ifølge den Forandring af Kirkeordinantsens Forskrift, som blev besluttet ved Synodaldecretet i Antworskou Anno 1546. (vid. Nyerup, loc. cit., Pag. 16, og sammesteds, Pag. 42, Lin. 12).

Skolerne i ældre Tider vare færre end nu: vore ærlige Forfædre troede, at Mennesket dannes bedre ved at lære faa Ting grundigt og tilgavns, end ved at vide noget af alt, men have mindre tydelig Indsigt i hver enkelt Ting; de frygtede, at Grundigheden skulde lide ved at begynde paa for meget; og Pædagogerne ere jo ikke engang i vore Dage fuldkommen enige i dette Punct. Kirkeordinantsen fastsætter derfor om Latinskolerne: „I disse Skoler skal der ikke læres andet end Latine, fordi Latine Skoler forderves gierne af de danske og tydske Skoler;" og paa et andet Sted: „Deres Mening er ulidelig, som ville, at Børnene skulle lære Greisch og Hebreisch, førend de faae noget fremmelig forbedret sig udi Latinen."

Men vare Underviisningsfagene kun faa, saa vare Underviisningstimerne det ikke; især deleshed om man dertil vil tillige regne den Tid, som dagligen anvendtes til Gudstienesten. Klokken 5 om Sommermorgenen, og 6 om Vinteren, finde vi Trolles unge Fostersønner ei allene opstaaede, men allerede ordentligt og reenligt paaklædte, ilende til deres Dagsarbeide; og fra denne Morgentime af lige til Klokken 6 a 7 om Aftenen, og endnu senere, finde vi dem aldrig ledige, men, naar Spisetiden og to Legetimer fraregnes, stedse sysselsatte med bestemte Arbeider. Enten finde vi dem, i Samling med alle deres Lærere, beskiæftigede med Andagtsøvelse i Kirken, eller og med Pennen eller Bogen i Haanden sysselsatte i Skolen; ja ikke engang Spisetiden gaaer hen uden Underviisning.

For des lettere at kunne overskue Disciplenes daglige Anvendelse af Tiden hidsættes her i tabellarisk Form et Udtog af Skolens Ordinants denne Gienstand betræffende.

Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag.	Søndag og andre Helligdage.
Kl. 5. Alle Disciplene ere oppe,	have paaklædt, vasket og kæmmet sig.
5-6. Chorsang i Kirken (tilligemed Rector og begge Hørerne), som varer omtrent tre Qvarteer, hvorefter Disciplene læse over paa deres Lectier til næste Time.	Chorsang i Kirken.
6-7. Underviisning i Skolen.	Catechismus læses, og Børnene overhøres deri.

Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag.	Søndag og andre Helligdage.
Kl. 7-8. Daure. Derefter skulle de indbyrdes conferere og disputere om det de have hørt. I det sidste Qvarteer læse de over paa deres Lectier til næste Time.	
8-9. Underviisning i Skolen.	Alle møde i Messen (som formodentlig har vedvaret nogle Timer), hvor der foruden den sædvanlige Sang synges et Stykke Diskant.
9-10. Componere (d. e. skrive lat. Stiil) enten hver Dag, eller i det ringeste hver anden Dag.	
10-11. Middagsmaaltid e). Ved Bordet maae Disciplene skifteviis læse Bordlectie, enten af Bibelen eller Historier efter Skolemesterens Tykke f).	
11-12. Lege Bold, slaae Top, og anden Børneleg.	
12-1. Musik, Sang og Skrivning g).	
1-2. Underviisning i Skolen.	
2-3. Arbeide paa egen Haand med at repetere, læse, skrive og conferere.	
3-4. Chorsang i Kirken.	

e) At denne tidlige Middagsspiisning ikke var noget egent for Hrlb., men Datidens almindelige Brug, sees af Universitetsfundatsen af 1539, hvor det befales, at Professorernes Disputatser skulde holdes i de to Timer for Middagsmaaltidet, Kl. 8-10. I Fundatsen for Sorø Skole af 1586 er ogsaa Middagsspiisningen fastsat til Kl. 10, og Aftenspiisningen til Kl. 5 (Nyerup, lib. cit., Pag. 34).

f) Om disse Bordlectier blot bestode i Forelæsning inden Maaltidet, istedenfor Bøn, eller i Forelæsning under Maaltidet, kan Forf. ikke bestemt sige, men formoder det sidste.

g) Ordinantsen har: „Mellem 12 og 1 skulle Børnene exerceris in Musica & Graphica". Formodentlig forstodes ved det første saavel Instrumentalmusik som Sang, efter Synodaldecretet i Antworskov (vid. Nyerup loc. cit., Pag. 15-16).

Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag.	Søndag og andre Helligdage.
Kl. 4-5. Underviisning. Henimod Kl. 5 skulle Notarii fremkaldes af hver Lectie, som skulle opregne dem, der have talet Dansk, stimet eller slagets, og de derfor straffes med Riis.	
5-7. Nadvere med Læsning og Sang som om Middagen, og derefter Leg.	
7 og fremdeles. Læse sine Lectier, hver paa sit Kammer.	

Om **Onsdagen og Løverdagen** skulde intet læses for Børnene, men de skulde overhøres i det, som de de andre Dage havde hørt, og deres skriftlige Arbeider („hvad de have componeret", siger Ordinantsen) skulde giennemsees og rettes. Løverdag Eftermiddag skulde desuden Søndags-Evangeliet læses.

Ved den daglige Chorsang i Kirken skulde der om Morgenen 1) synges 3 Psalmer paa Latin — saaledes at man begyndte forpaa Psalteren (som indeholdt Davids Psalmer), og vedblev, uden Udvalg af Psalmerne, indtil Bogen var udsiungen —; 2) læses et Capitel i Bibelen paa Dansk; 3) synges Te Deum paa Dansk efter sal. Herloff Trolles Oversættelse gg); og 4) til Slutning skulde læses en Collect med Bøn „for Kongen, Rigens Raad og anden Nødtørftighed". Chorsangen om Eftermiddagen og Helligdagene var næsten som den om Morgenen.

Eengang om Ugen skulde Skolemesteren „give materiam compositionis for, notere de besynderligste Argumenter, og siden lade Børnene skrive videre." Men om der ved denne materia compositionis

gg) Dette er Psalmen „O store Gud, vi love dig", som i alle nyere Psalmebøger (baade Kingos, Guldbergs og den nu brugelige evangeliske) forekommer omarbeidet. Efter Herl. Trolles Oversættelse findes den i den ældste danske (Hans Thomissøns) Psalmebog med den Begyndelse: „O Gud vi love dig, vi betiende dig". Efter Omarbeidelsen vedblev denne Psalme daglig at synges i Disciplenes Morgen-Lovsang lige indtil Aaret 1796.

forstodes opgivne Themata, hvorefter skriftlige Udarbeidelser skulde forfattes (saaledes som det nu er Brug i vore Skoler), eller blot dicterede danske Stykker, der skulde oversættes paa Latin (Stile), kan Forf. ikke bestemme. Ordene synes dog meest at tale for den første af disse Meninger; og formodentlig har denne materia compositionis, efter Tidsalderens Aand at slutte, bestaaet fornemmelig i Opgaver til latinske Breve og Vers.

Egentlige Examina (i den Betydning Ordet nu bruges) finde vi ikke Spor til i Skolens Begyndelse; dog forsømtes det ikke ganske at anstille aarlige Prøver med Disciplene, deels for at erfare deres Fremgang deels for at anspore dem til indbyrdes Kappelyst. „Hver Tamper Løverdag, det er fire gange om Aaret, (siger Ordinantsen) skal Skolemesteren og Hørerne høre Børnene disputere med hverandre, og sætte hverandre Spørgsmaal for om det, de have hørt det Fierdingaar næst tilforn. Den, som da vinder, skal sættes ovenfor den anden; men den, som taber, skal sidde en heel Dag paa bart Gulv til en Straf for sin Forsømmelse.“ Desuden skulde Biskoppen og den øverste theologiske Professor ved Universitetet (eller hvem anden disse i deres eget Sted vilde dertil befuldmægtige) eengang aarlig, ved Bartholomæi Tid (d. e. sidst i August), reise til Herlufsholm for at undersøge Disciplenes Fremgang, for hvilken Uleilighed hver af dem fik en Rosenobel h). Desuden var det Rectoren paalagt, at han, foruden at læse med Disciplene i sin egen Lectie, ogsaa skulde flittig, efter som Tiden tillod det, overhøre Børnene som vare i Hørernes Lectier.

Af Omhu for Ungdommens Moralitet, for at de ikke ved mistænkelig Omgang eller slette Exempler skulde fordervES, var det i Ordinantsen forbudet Gaardsens Folk, Fogeden og andre, at have noget med Disciplene at giøre; dog skulde de underrette Skolemesteren, om de skulde see nogen slet Opførsel af Disciplene. Hvis nogen af Gaardsens Tienere lokkede nogen af Skolebørnene til sig, og holdt dem til Drik eller anden Uskikkelighed, da skulde han derom førstegang paamindes; men giorde han det andengang, skulde han forvises sin Tieneste. „Hvo som beligger Qvinde eller Pige, som der tiener, (hedder det videre) være sig enten Foged eller Skriver eller anden, da

---

h) Af Værdi 5 Rigsdaler og 4 Mark (omtrent 9 Rigsbankdaler og 6 Skill. i Sølv). Denne Indretning vedligeholdt sig endnu i Begyndelsen af forrige Seculum; i Aaret 1717 finde vi saaledes endnu denne Rosenobel udbetalt til disse Examinatorer.

straffes af Forstanderen paa hans yderste Formue, og strax forviises Gaarden, med den, som han beligget haver". For Resten holdtes Disciplene, som Tidens Skik medførte, under streng Disciplin: uden Rectors særdeles Tilladelse maatte de aldrig gaae udenfor Skolegaarden; og fik de Lov at gaae nogensteds hen, maatte det ikke skee uden Ledsagelse; men til Restved maatte det slet ikke tillades dem at komme.

Det almindelige Straffemiddel var Riset; og at dette ikke er bleven sparsomt anvendt, have vi god Grund til at slutte; thi ikke mindre end fire Koste ugentlig finde vi bestemte „til at reengiøre Skolen med og til at giøre Riis af." Ovenfor have vi desuden seet, at hver Dag ligesaavel havde sin bestemte Tid til at bruge Riset, som til at spise, læse og lege; saa at det næsten synes, at Riis dengang er bleven anseet for lige saa nødvendigt som dagligt Brød. Dog var Riset ikke det eneste Straffemiddel: Den, som tabte ved de fierdingaarsviis anstillede Disputereprøver, skulde, som ovenfor er viist, til Straf sidde en heel Dag paa bart Gulv, og desuden i Skolen flyttes nedenfor den, som vandt. Viste Nogen sig lad, og aldeles ikke vilde forbedre sig, eller og han viste Mangel paa Nemme, da skulde det meldes til Forstanderen; en saadan maatte da forlade Skolen, og en anden i hans Sted antages, „hvad enten han var fri (af Adel) eller fattig". At straffe med Ferle, var forbudet, saavelsom at slaae i Hovedet eller drage i Haaret.

At anvende nogen særdeles Omhu paa at uddanne Legemets naturlige Anlæg; ved regelmæssige Øvelser at befordre dets Styrke, Smidighed, Haardførhed, blev i ældre Tider ikke anseet nyttigt eller passende uden for Adelen og Krigsstanden. Vi kunne altsaa ikke vente, at der i Skolens ældste Love skulde være taget noget synderligt Hensyn til den legemlige Opdragelse. Det eneste, som maaskee hertil kunde henføres, er Omsorg for Reenligheden; og derom fastsætter Ordinantsen blot dette: „hver fiortende Dag skulde Qvindfolkene toe Børnenes Skiorter og Lagen, og hver ottende Dag skulde Børnenes Hoved toes, saaledes at Halvparten af dem blev toet om Onsdagen, og Halvparten om Løverdagen. I den forbi Gaarden løbende Aa maatte ingen af Børnene enten bade eller toe sig for Fares Skyld.

Ingen Discipel maatte antages uden baade med Forstanderens og Skolemesterens Samtykke, og ingen, før han var ti Aar gammel, og i det mindste havde bragt det saa vidt, at han kunde stave og læse Latin, og endelig ingen, uden han var født af lovligt Ægteskab. Ingen Discipel maatte forblive i Skolen længere end sex Aar; hvis han efter den Tids Forløb ikke fandtes moden til Universitetet,

da maatte han forlade Herlufsholm, og gaae til en anden Skole for derfra at dimitteres i).

Efter saaledes at have lært at kiende Skolens første oekonomiske Indretning, samt hvad Fremgangsmaade der fulgtes ved Ungdommens Behandling og Dannelse, ønskede maaskee mangen af Læserne at kunne i Indbildningen vandre omkring i Herloffs Borg for ved Hielp af Historiens Fakkel at see, hvorledes den var indrettet, da den først aabnede sine Læresale; og gierne ønskede Forfatteren at tilfredsstille disses Videlyst; men for ham selv brænder kun svagt den Fakkel, som her skulde veilede; han maa derfor bede om Undskyldning for, hvis ikke alt skulde vise sig i saa klart et Lys, som man ønskede at see det, eller om han selv maaskee, vildledet af Tusmørket, endog skulde tage feil af den Gienstand, han paaviser.

Foruden Munkenes grundfaste Borg (Tab. III og IV), som nu i mere end halvsiette Aarhundrede har trodset den fortærende Tid, maa Klosteret allerede i dets ældste Tider have havt adskillige andre, fornemmelig til Avlingens Drift henhørende, Bygninger: i Abbed Jeips forhen anførte Regnskab for Aaret 1470 nævnes saaledes Koladen og Deyægaarden — en Benævnelse, som nødvendig forudsætter, at der dengang har været flere end een Gaard, hvilket ogsaa lader slutte til forskiellige Bygninger; og rimeligviis vare baade den grundmurede Lade og Kostald (Tab. I, X og P), som begge indtil vor Tid (dog med nogen Forandring) har vedligeholdt sig, Levninger fra Munketiden; thi der findes intet Spor til, at disse Bygninger efter Skolens Indstiftelse ere opførte, og deres kraftfulde Mure lade og med Grund formode en saadan Ælde. Foruden Hovedbygningen og Ladegaardsbygningerne stod sikkert ogsaa før Herl. Trolles Tid den grundmurede Bygning (Tab. I, E), som stedse har været Rectorbolig k). Men forrige Forvalterbolig (Tab. I, V) med sine tilhørende Bygninger ere af yngre Oprindelse.

---

i) Denne Bestemmelse blev dog ei altid overholdt; allerede i Stiftelsens første Tid findes (efter **Windingii Academia Hafn.**) flere Exempler paa Disciple, som have freqventeret Skolen i 7 Aar eller længere, f. Ex. J. C. Brochman (1604—11), E. P. Winding, Schandorph o. fl. Nogle Exempler findes dog ogsaa paa dem, som har maattet gaae til andre Skoler, fordi deres sex Skoleaar paa Herlufsholm vare udløbne.

k) Aar 1792 blev den gamle Rectorbolig nedreven formedelst Ælde, og en ny paa samme Sted opført. Den gamle sees i Thuras danske Vitruvius, Tom. 2, Tab. 100.

Efter Ordinantsen skulde „Skolemesteren og Hørerne have hver sit Herberge med Varme om Vinteren til Nødtørftighed, og Hørernes Herberge være saa, at de kunde høre, hvorledes det i Skolen gik til." Men hvor disse Herberger bleve dem anviste, derom tier Archivet. Kunne vi imidlertid antage, at hver af Lærerne har ved Skolens Oprettelse havt samme Bopæl, som de et Aarhundrede senere var i Besiddelse af (og adskillige Grunde giøre dette rimeligt), saa har Skolemesteren og den ældste Hører havt deres Værelser i nuværende Rectorbolig, hver med sin Lectie ved Siden af sig; den yngste Hører har derimod beboet det nordre Hiørnekammer i andet Stokværk i Hovedbygningen (Tab. III, No. 2, b), som indtil Aaret 1809 stedse var Bopæl for en af Lærerne; han kunde ligeledes gaae fra sit Værelse ind i sin Lectie, og Underviisningsværelserne vare saaledes, ligesom Lærernes Bopæle, fordeelte i to forskiellige Bygninger. Men rimeligviis have disse Lectier ikke været forsynede med Kakkelovne, og altsaa blot været til Brug om Sommeren; thi lige indtil sextenhundrede og nogle og tyve maatte man ogsaa betiene sig af Skolens Spisestue til Underviisningen 1).

Disciplene har udentvivl havt deres Værelser deels i det Fløi af Hovedbygningen, hvor de indtil 1809 havde deres Kamre (Tab. I, A), deels i Rectorboligen, hvor Rector selv ikke havde mere Huusleilighed end han som ugift Mand uden Huusholdning behøvede; i det mindste var det saaledes hen i det første Seculum efter Skolens Stiftelse. Efter Ordinantsen skulde de have smaa Kamre, og to smaa Træsenge i hvert Kammer; men disse deres Kamre vare blot til at sove i, og vare desaarsag ikke forsynede med Kakkelovne. Det var derfor tillige bestemt, at „der skulde være en gemeen (ɔ: fælles) Stue om Vinteren med Varme, som alle Børnene maatte søge, naar der ikke læstes, eller og en Kakkelovn i Skolen." Dette Fællesværelse, som sædvanlig kaldtes Conventstuen eller Conventhuset (maaskee det

1) Om Mag. P. J. Colding (som bestyrede Skolen 1622--31) siges der i **Windingii Acad. Hafn. P. 158**: „Locum scholæ nitidum ordinavit, segregatum a coenaculo, in qvo etiam ante docebatur." Men at man, paa samme Tid man brugte Spisestuen til Underviisningsværelse, ogsaa havde andre Lectier at læse i, sees af Jersins **Brevis** *Διαγραφὴ καὶ ἔκφρασις* **illustris & generosæ Holmiæ Herlovianæ**, som er trykt 1606, hvori det udtrykkelig siges, at Rector kunde gaae fra sin Stue ind i Skolen; men ved Skolen kan her ei menes Spisestuen, thi denne var ikke i samme Bygning som Rectors Bolig. Det kan herved erindres, at Skolen lige indtil Midten af forrige Seculum vedblev at have særskilte Sommerlectier og Vinterlectier.

samme, hvor Munkenes Convent holdtes), var det hvelvede Kielder-værelse i den nordlige Ende af Disicipelbygningen. Strax derhos, blot ved den smalle Trappegang adskilt fra Conventstuen, var Spisestuen (ogsaa kaldet Disciplenes Borgestue), ligeledes et hvelvet Værelse af anseelig Størrelse, som ligger nogle Trappetrin lavere end den tilstødende Skolegaard. Baade denne Spisestue og Conventstuen beholdt saavel deres oprindelige Bestemmelse som deres Navn indtil Midten af forrige Seculum, da den første forandredes til Vaskekielder (sædvanlig kaldet Vaskerhuset), hvortil den endnu bruges; den sidste til Thingstue, hvortil den anvendtes, indtil den for nogle Aar siden sank ned til at blive Oldfruens Tørve- og Brænde-Kielder, og derved erholdt en Bestemmelse, hvortil den, efter vor Tidsalders Fordringer, synes bedre passende end til at være Rettens ærværdige Sæde m).

Til Brug for Skolens Oekonomie anvendtes udentvivl omtrent de samme Værelser som nuomstunder. Køkkenet (det nuværende Bryggers) stødte lige til Skolens Spisestue, hvormed det ved en Dør var forbundet; og Skriveren, som den der forestod Bespiisningen, maa altsaa rimeligviis have beboet de samme Værelser som Spisemesteren nu har, hvortil der ogsaa i adskillige af de ældste Documenter findes Spor. Borgestuen for Gaardsens Folk synes at have været i Enden af Staldbygningen, Tab. I og II, X.

---

m) Conventstuen indbefattede foruden Thingstuen tillige den tilstødende i Enden af Bygningen beliggende Kielder, som, fordi der ingen Kielder er under Rectorboligen, er overdraget Rector til Afbetiening (Tab. III, No. I, b og c).

Tredie Afdeling.

Stiftelsens Historie fra dens første Indretning indtil Skolens Nedlæggelse.

1567 — 1729.

Bestyrelsen.

Ligesom ved Staternes Historie Regentens Characteer og Levnet stedse bliver en Hovedgienstand for Undersøgelsen, da man som oftest retteligen heri søger Kilden til Statens Vee og Vel, saa bliver det ogsaa ved vor Skoles Historie bestandig et vigtigt Spørgsmaal: hvo var til enhver Tid Forstanderen? Af Forstanderens Vink afhænger her Alt: Stiftelsens Indkomster forøges eller formindskes, anvendes hensigtsmæssigen eller bortødsles, alt efter hans Virksomhed eller Søvnagtighed, fornuftige eller ufornuftige Adfærd ved deres Bestyrelse; duelige Lærere fremsøges og deres Flid opmuntres, eller Dorskhedsaand udbreder sig og indsnigende Uordener trives, alt efter Forstanderens Nidkiærhed eller Ligegyldighed for dens Vel, efter hans større eller mindre Lyst til Orden. Igiennem Stiftelsens hele Historie ville vi næsten overalt, hvor vi ere forsynede med tilstrækkelige Data til at anstille Sammenligning imellem Bestyrerne og Stiftelsens Forfatning, finde dette stadfæstet. Hvad Historien melder om Bestyrernes Bestræbelser for den til deres Forsorg overdragne Stiftelse, ville vi nu anføre; men hvor Historien tier — stundom maaskee blot, fordi den intet havde at sige — troe vi dog, ei at burde undlade i det mindste at anføre Bestyrerens Navn.

Ved Frue B. Gøyes Nedlæggelse af Forstanderskabet udnævnedes strax af Rigsraadet til Forstander, efter hendes eget Forlangende, hendes afdøde Mands ældre Broder Byrge Trolle, Ridder, Rigens Raad og Herre til Lilløe, dog saaledes, at hun selv, saalænge hun levede, skulde (som forhen meldt) vedblive at have det øverste Tilsyn med Skolen. At den for Skolens og Godsets Bestyrelse lagte Plan er bleven overholdt, og Stiftelsens sande Vel søgt og fremmet under Byrge Trolles Forstanderskab — og saalænge Frue B. Gøye levede — er ikke at tvivle om: Byrge Trolles inderlige Hengivenhed for sin afdøde Broder, og hans egen retskafne Tænkemaade, kunde umulig tillade ham at vise Lunkenhed mod sin Broders Stiftelse; og selv havde han jo desuden været Deeltager, og vel ikke uvirksom Deeltager, i at forfatte den Plan, han nu skulde sætte i Udøvelse. Men vor Overbeviisning om Skolens hensigtsmæssige Bestyrelse i de første Aar efter dens Oprettelse behøver ei at grunde sig paa blotte Formodninger; en Mand, som baade maatte kiende, og som kunde bedømme dens Forfatning paa den Tid, har herom efterladt os sit Vidnesbyrd: oftnævnte Professor Niels Hemmingsøn, der, som summus Theologus ved Universitetet, skulde efter Ordinantsens (d. e. efter hans egen) Forskrift aarligen undersøge Skolens Tilstand, skriver i sin Ligprædiken over Stifterinden: „Allerede ere her udi disse „forgangne 8 Aar mange fine Personer opdragede; og endnu findes „mange tilstede, som mærkeligen ere i deres Ungdoms Lærdom for„fremmede, hvorfor jeg og forhaaber, at salig Hr. Herluff Trolles „og Frue Birrittes Arvinger, Slægt og Byrd, skulle vel handthæve, „fremme og forbedre samme frie Skole til det bedste". Kun i fire Aar blev det Byrge Trolles Lod at kunne fremme Stiftelsens Vel; han døde endnu før Stifterinden n), og beviste sin Kiærlighed til Skolen ved i sit Testamente at skienke den en Gave af eet tusinde Rigsdaler.

Efter ham beskikkedes til Forstander, ligeledes efter Stifterindens Begiering, Rigens Raad Hr. Oluf Mauritzen Krogenos til Bollerup, en Søstersøn af Frue Trolle. Ogsaa hans Forstanderskabstid blev kun kort: efterat have bestyret Skolen omtrent i halvandet Aar, døde han, i Begyndelsen af Aaret 1573; dog skulde saavel han som

n) Han døde d. 28 Julii 1571 i en Alder af 70 Aar, og blev, efter eget Forlangende, begraven hos sin Broder i Herlufsholms Kirke, hvor hans Gravsteen endnu findes. Hans Levnet findes i N. Hemmingsøns Ligprædiken over ham, hvor hans Kiærlighed til sin Broder, hans Mildhed og Godgiørenhed, især med sine uformuende Bønder, og hans andre Dyder meget roses.

den ædle Stifterinde opleve den krænkende Sorg at see et Uveir trække op over den nye Stiftelse, hvilket siden under hans Eftermand saaledes traf sammen, at det truede med, ja næsten syntes at bebude dens Undergang.

Allerede ved Skolens Oprettelse havde adskillige af Stifternes Familie lydelig yttret deres Misfornøielse over, at de maatte opgive Haabet om en saa betydelig Arvepart, og at man, som de sagde, „havde faaet Peblinge saadant Gods at løbe med". „Der findes mange", siger Prof. Hemmingsøn allerede i sin Ligtale over Herl. Trolle, „som man ofte hører, hvilke mene, at det ikke var vel giort „af Hr. Herloff, at han skulde koste saa meget paa en Skole, og der„iblandt hvad ugudelig Tale de kan paafinde. Men hvad kan man „svare med Rette? Havde salig Hr. Herloff og Frue Birritthe solgt „samme deres Gods, omkommet det med Pral, Panket, Drik, Dobbel „og udi andre utilbørlige Maader, hvad vilde man have sagt andet „end, hver Mand maa giøre af sit hvad han vil! man haver Recessen „med sig! Ingen kan forbyde, at man maa jo efter sin Villie bruge „det hannem tilhører. Men nu kunne de ikke være tilfreds, men „knurre herimod og mene, det ikke var ret giort at faae Peblinge „saadant Gods at løbe med. Hvad er det andet at sige, end saa, „havde salig Hr. Herloff og Frue Birritthe offret deres Gods til „Dievelen i Helvede, da havde det været vel givet; men at de have „offret det til Guds Ære, hans christelige Kirkes Opbygning og Ri„gens Bedste, kan ikke lides. Men det vil jeg derhos have sagt, at „den almægtigste Gud skal ikke holde dennem tilgode, som ville denne „Hr. Herloffs og Frue Birritthe Gøyes Skole omstøde og ødelægge, „men skal dennem vel hiemsøge paa sin Tid, at deres onde Forsæt „skal komme dem lidet til fromme." Tvende af disse Misfornøiede, Hr. Christoffer Gøye til Gunderslevholm og Hr. Jørgen Marsvin (gift med Frue Trolles Søsterdatter) gik tilsidst endog saa vidt, at de endnu i Frue Trolles levende Live giorde Forsøg paa at kuldkaste hendes Stiftelse.

For ganske at sikkre Stiftelsen mod alle dens Modstanderes Angreb havde Forstanderen Oluf Mouritzen forlangt Kongelig Laas paa Fundatsen o); og ved denne Leilighed fremstod benævnte tvende Mænd,

o) Laasebrev var den endelige Dom, hvorved en ny Besidder af en Eiendom sikkredes for, at Nogen for Fremtiden kunde paatale hans Eiendomsret, og hvorved (som Laasebrevet altid udtrykte sig) den omhandlede Sag „sattes evindelig Tielse paa". Før et saadant Laasebrev kunde udstedes, maatte der først

og nedlagde for Retten den Paastand, at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Andeel deri angik, skulde erklæres ugyldig; thi hun som Enke, sagde de, var ifølge Lovene uberettiget til at afhænde sit Gods uden sine Frænders Villie og Samtykke.

Sagen gik til Proces; og efter ovenmeldte Forstanders Død maatte hans Eftermand Albert Oxe, Herre til Nielstrup og Lehnsmand over Aalholms Amt (en Søstersøn af Stifterinden, og Broder til den bekiendte Peder Oxe), fortsætte Processen. I Sagen mellem Christoffer Gøye og Skolen blev afsagt Dom d. 25 Febr. 1573 ved Tinget i Ringsted, hvorved Skolen aldeles blev frifunden for bemeldte Chr. Gøyes Tiltale. Men Sagen med Marsvin, som senere var begyndt, overdrog Albert Oxe til Skolens daværende fortiente Rector, Magister Hans Michelsen. Sagen indstevnedes først for Tinget i Nestved, hvor Rectoren ved at fremlægge Frue Trolles Skiødebrev, ved hvilket hun frasiger sig sin Eiendomsret til Herlufsholm, tillige viste, at dette var udstedet med hendes Frænders Samtykke, og at endog Jørgen Marsvins Kones Moder havde som Enke ved sin Underskrift samtykket i Frue Trolles Fundats, og selv fraskrevet sig og sine Arvinger den Ret, hun ellers kunde havt til Arv efter Stifterinden; og paa Grund heraf faldt Dommen, at Jørgen Marsvin ei paa sin Kones Vegne kunde blive Frue Trolles Arving, og følgelig eiheller være berettiget til at hindre Fundatsens Confirmation (Laas). Denne Dom blev afsagt d. 25 Juni 1574, og altsaa endnu før Frue Trolles Død. Men ved Marsvins Svigermoders Underskrift var den Formalitet forsømt, at hendes Værge, eftersom hun var Enke, burde underskrevet med hende. Ved Tinget i Nestved havde vel Marsvin beraabt sig paa denne Omstændighed; men da den her ikke havde bevirket det forønskede Udfald af Sagen, indstevnede han denne for Skaane-Landsting, hvor da kiendtes for Ret: at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Gods angik, var giort imod Loven (og for saavidt kunde altsaa Jørgen Marsvin og Medarvinger tilbagekalde den), og at Skolens Forstander altsaa ikke kunde erholde Laas paa mere end den Deel af Godset, som ifølge Skiødet var af Herloff Trolles eget Gods;

---

hos Rigens Cantsler erhverves fire Dombreve (det ene sex Uger efter det andet), hvorved den Ansøgende tildømtes uhindret Besiddelse af sin Eiendom, „saafremt Ingen meldte sig med bedre Beviisning"; og derefter blev der udstedt en almindelig Stevning paa eet Aar og 6 Uger, inden hvilken Tid de maatte melde sig, som troede sig berettigede til at gjøre Indsigelse mod den ansøgte Laas.

og denne Dom blev derefter af Rigens Raad saaledes stadfæstet, at samtlige H. Trolles Arvinger bleve tildømte at stande J. Marsvin til Rette, dersom han kunde bevise at have lidt nogen Skade ved det Skiøde, H. Trolle havde udstedet paa sin Hustrues Gods. Den 20 October 1575 kom endelig den for Skolen vigtige Dag, som skulde ganske giøre Ende paa Sagen: Stevningstiden var nu udløben, og Rigens Raad skulde dømme. Foruden Rigsraadets egne Medlemmer maatte paa den Dag, fordi Sagen angik en gudelig Stiftelse, følgende Mænd som overordentlige Assessorer tage Sæde i Retten: Biskoppen i Siellands Stift, Doct. Poul Madsen; de tvende Doctores Theol., Niels Hemmingsen og Anders Lauritzen; Doct. Juris Alb. Knopper; og Doc. Medic. Hans Philipsen. For Retten mødte paa Skolens Vegne Rectoren H. Michelsen, og forlangte Laas paa Fundatsen; men mod Meddelelsen af Laasebrevet blev protesteret af H. Trolles Arvinger, paa Grund af nysnævnte Dom, som forpligtede dem til at stande J. Marsvin til Rette; og Rettens Kiendelse ville vi, for dens Vigtigheds Skyld, her fremsætte med dens egne Ord: — „da effther Tiltaldt, Giensuar og Sagsens Leylighed effther then Dom tillforne er „gangitt till Skonne Landztinng, saugde wi der saa paa for Rette, „att paa saa møgitt aff Frw Byrgitte Gøyes Guodtz och Eiendom, „som fornæffnte Herluff Trollis Skiøde og Fundatz paalydder; ther „bør icke forneffnte Herluffsholms Skolis Forstandere effter Herluf „Trollis Skiøde og Fundatz att fange Laas paa, epttherdi thenn Fun„datz och Skiøde er dømpt att verre giortt emodt Lougen; Men huis „Guodtz som findis y samme Skiøde och Fundatz att verre aff Herluff „Trollis egett Guodtz, ter bør forneffnte Albrickt Oxe och hanns Fuld„mecthiige paa Skolens wegne att fange Laas paa, eptherdi thet lou„liigenn epther Rigens Rett forfulgt till Laas.“

Sagen syntes saaledes afgiort til Tab for Skolen. Men ikke længe havde Marsvin Aarsag til at glæde sig over vunden Seier. Allerede d. 21 October — Dagen efterat nys anførte Dom af Rigens Raad var afsagt — see vi atter Mester Hans Michelsen for samme Ret at fremlægge, foruden Frue Trolles Skiødebrev (af 22 Marts 1567) og et kongeligt Stadfæstelsesbrev paa Fundatsen (af 26 Mai 1565) — hvilke begge Documenter ogsaa ved de forrige Retter vare fremlagte — endnu et saakaldet Opdragelses- (ɔ: Overdragelses-) brev af Stifterinden; — og nu nyder han den Løn for sin Iver, at see sine Bestræbelser kronede med et heldigt Udfald: de forhen omtalte i Ringsted og Næstved afsagte Domme stadfæstes, og han erholder den længe attraaede Laas paa Fundatsen, hvorved Jørgen Marsvin, Chri-

stopher Gøye og øvrige Frue Trolles Arvinger aldeles fradømmes al Ret til Fordring paa noget af Skolens Gods. Saaledes stod da Trolles skiønne Bygning, endnu bedre grundfæstet efter Fiendens Anfald; dens Grundpiller bestormedes, men de vare for vel byggede til at kunne omstyrtes.

Her kan Forfatteren ikke undlade at anføre en Anekdot, som man paa flere Steder finder fortalt, og som, skiøndt den har et noget fabelagtigt Udseende, dog i Hovedsagen ei ganske er blottet for Sandsynlighed. Aftenen før den endelige Dom skulde afsiges, gik Mag. H. Michelsen (til hvem, som vi have seet, Stiftelsens Forsvar var overdraget) meget bekymret til Sengs, fordi han ikke saae sig i Stand til at fremlægge tilstrækkelige Documenter til Stiftelsens Forsvar. Medens Bekymringerne forjoge Søvnen, viste sig Frue Trolles Geist for ham, nærmede sig Bordet, paa hvis Fod den gav nogle Slag og derpaa forsvandt. Rectoren eftertænkte om Natten denne Begivenhed, undersøgte om Morgenen nøie Bordets Fødder, fandt derved en Skrue, som han omdreiede, og opdagede saaledes et hemmeligt Giemme, hvori de Documenter laae, ved hvilke han siden vandt Sagen. Naar fra denne Fortælling borttages hvad Tiden kan have tillagt til dens Udpyntning; naar man betænker hine Tiders almindelige Tro paa Aander, Varsler o. dsl.; og tillige forestiller sig, at Manden maaskee allerede iforveien har havt en dunkel Forestilling om, at Bordet kunde indeholde et hemmeligt Giemme, og at maaskee denne dunkle Forestilling ved Siælens Virksomhed under Legemets Slummer er bleven bragt til Klarhed (man veed, hvor levende Billeder en virksom Imagination kan fremtrylle i Drømme, og at Siælen endog i Søvne kan have klare Forestillinger og rigtige Tanker), saa indeholder Fortællingen i det væsentlige intet utroligt. Vel findes ikke i Domsslutningen omtalt, at noget Document har manglet til Sagens Oplysning; men da vi see Rigens Raad den ene Dag tilstaae den Confirmation, det Dagen tilforn har negtet, saa er det ikke usandsynligt, at et nyt Document kan være tilveiebragt, som ved at fremlægges har givet Sagen en anden Vending; maaskee f. Ex. har det været B. Gøyes saakaldte, nylig nævnte, Opdragelsesbrev, som har indeholdt nærmere Oplysning om hendes Ret til at bortskienke sit Gods. Maaskee ogsaa (og det rimeligst) det heldigviis fundne Document ikke just ved Sagens Slutning er bleven opdaget (thi i hver enkelt Omstændighed kan man vel ei sætte Lid til Fortællingen), men imedens den endnu svævede for Underretten; og maaskee da har det været det Document, som skulde godtgiøre, at Donationen var skeet

med hendes Frænders Samtykke. Men Gietning giver ikke historisk Vished; vi ville derfor lade videre Gietning fare. Af Hoveddocumenterne manglede intet: saavel Fundatsen selv, som det Kongelige Stadfæstelsesbrev paa samme, og Stifterindens Skiødebrev finde vi under hele Sagens Førelse at have været tilstede p).

Ovenanførte Anekdot fortælles af Etatsraad P. Resen *), hvis Fader var Rector paa Herlufsholm 1621=24 (og altsaa ikkun nogle og fyrretyve Aar efter den herombhandlede Tildragelse) og det med dette Tillæg: „Jeg, som skriver dette, har med mine egne Øine seet Bordet, og undersøgt saavel Skuffen som Kammeret, hvori Tildragelsen er skeet.“

Albert Oxe døde den 7 Septb. 1577; og Herloff Skave til Eskildstrup, Landsdommer i Sielland (Sødskendebarn til Herl. Trolle) q), blev hans Eftermand som Skolens Forstander; men om hans Forstanderskabstid vides intet r). Han døde d. 2 Marts 1583.

Efter Herloff Skave tilfaldt Bestyrelsen en Mand, hvis Kiærlighed for Stiftelsen ikke var mindre end hans Kiærlighed for Videnskaberne — den som Danmarks Historieskriver noksom bekiendte Arrild Hvitfeld, Rigens Raad og Cantzler, Herre til Odisberg m. m., en Søstersøn af Herl. Trolle. Selv fortrolig med Videnskaberne maatte han nødvendig bære Omhu for en Stiftelse, hvis Bestemmelse var at være disses Pleiemoder. Saavel ved at ansætte duelige Lærere, som ved at give nøiere bestemte Skolelove s), og giøre andre nyttige Ind=

---

p) Denne Sag har Forf, saa omstændelig omtalt, deels formedelst dens Vigtighed for Stiftelsen, deels og fordi man adskillige andre Steder, f. Ex. i Pontoppidans Kirkehistorie, Tom. III, H. Trolles Levnet af Boesen, o. fl. St. finder den noget anderledes fortalt. Saaledes som Sagen her er fremsat, er den uddragen af nogle af Skolens Documenter, som opbevares i det danske Cancellies Archiv.

*) I hans bekiendte Atlas mscr., som findes i det Kgl. Bibliothek.

q) Herl. Trolles Moder, Kirsten Skave, var Søster til Herl. Skaves Fader.

r) Det kan dog her erindres, at denne Mand, før han blev Forstander, havde forhiulpet Stiftelsen til at erholde den under Navn af Liber donationum forhen omtalte vigtige Samling af Skovklosters Privilegier og Gavebreve, som i saa lang Tid havde været borte, at den troedes ganske tabt. Originalen, som giemmes i Skolens Archiv, har derfor denne Paaskrift: „Herluffsholms Scholes Bog, lenge søgt epther og nu Scholen tilskicked af Velbyrdig Mand Herloff Skaffue till Eskelstrup, Anno 1577. die Ianuarii 3.“

s) Disse anføres i det følgende i Afsnittet om Underviisningen, ligesom Lærerne i Afsnittet om Rectorerne.

retninger, sørgede han for Ungdommens hensigtsmæssige Dannelse. Lærernes Antal forøgede han, saa at der fra nu af, foruden Rectoren, blev tre Hørere istedetfor to. Selv forfattede han adskillige Psalmer, udentvivl til Brug for Disciplene ved den daglige Chorsang *). Ikke mindre Opmærksomhed og Omhu værdigede han Stiftelsens oekonomiske Forfatning, og aarvaagen var han for dens Rettigheder: hvor der om disse (f. E. om Jagtret, Fiskerie o. dsl.) kunde være nogen Uvished, der søgte han altid enten ved mindelig Forening eller ved lovlig Dom at hevde Stiftelsens Ret; og for i Fremtiden at forebygge Dispyter, eller endog Tab for Stiftelsen, sørgede han omhyggeligen for, at Grændseskiellet, som hidtil paa mange Steder var uvist, imellem dens Eiendomme og dens tilstødende Naboers, overalt blev nøie og lovligen bestemt. Antallet af de Documenter, hvilke Skolens Archiv bevarer som Vidner om hans Virksomhed i disse Henseender, er ei ubetydeligt.

Da Arrild Hvitfeld formedelst Alderdom og Skrøbelighed havde nedlagt sit Embede som Rigets Cantsler, og tillige efter Begiering var bleven forløvet fra Draxholms Lehn, hvor han tilforn meest havde opholdt sig, flyttede han Aar 1608 til Herlufsholm for der i Rolighed at henleve sin Alderdom. Her delede han Tiden imellem Studeringer og Omsorg for Skolen; men denne hans Rolighedsperiode varede ei længe; omtrent halvandet Aar efter at han var kommen til at boe paa Herlufsholm endte han, i December 1609 t), sit virksomme Liv i en Alder af 60 Aar. Hans Lig blev indbalsameret og hensat i Herlufsholms Kirke, hvor det endnu ligger ganske heelt — dog ikke med Skiæg, som man paa nogle Steder læser — men ei altid har nydt den Fred, hans Fortienester af Skolen ikke mindre end et Gravsteds Hellighed berettigede ham til u). Hvitfeld

*) Hoffmans Portraits historiques, Tom. I.

t) I Hoffmans Portraits historiques, saavelsom i H. Trolles Levnet af Boesen, ogsaa hos Holberg, staaer 1608, hvilket strider imod Indskriften paa hans Ligsteen.

u) Han blev nedsat i en aaben Begravelse, hvorover hans Ligsteen endnu findes, strax ved Herl. Trolles Gravminde. For omtrent 40 Aar siden, da hans første Kiste af Ælde var opraadnet, laae Liget nogle Aar udsat for enhver Behandling, som man kunde vente af Ungdoms Ubesindighed. Det fik da en ny simpel Kiste, som dog siden ei sielden af Nysgjerrighed blev aabnet (dog uden at der efter den Tid blev udøvet nogen Raadhed mod Liget.) Ved den Hovedforandring, som blev foretagen med Kirkens Indvortes i Aaret 1812, blev Hvitfelds forrige Begravelse tillukket, og han erholdt en ny meget ziirlig Egekiste, hvori han blev hensat inderst i Choret, og nyder nu fuldkommen Fred.

levede stedse i ugift Stand, og fordrede for sin Person ikke meget; han kunde derfor paa Herlufsholm, uden at falde Stiftelsen til Byrde, letteligen finde den Leilighed, han behøvede. Til Beboelse havde han her to Værelser, som siden lige indtil 1785 vedbleve at være Skoleherrens Værelser, og som endnu indtil Midten af forrige Seculum kaldtes med Arrild Hvitfelds Navn, nemlig den Hiørnesal (Tab. III, No. 2, i), hvor siden i endeel Aar det physiske Kabinet var, tilligemed den dertil stødende Sal (Tab. III, No. 2. h) som 1785—1806 var Conrectors Køkken og siden er indrettet til Beboelse for en af Lærerne. Som Beviis paa hine Tiders Tarvelighed saae man disse Skoleherrens Værelser nøies med samme røde Teglsteens Gulv, som Disciplenes paa samme Tid; og endnu for henved 70 Aar siden fandtes der hans simple Sengested tilligemed et lige saa simpelt ottekantet Bord af Askeetræ opbevarede som hans Reliquier. Desuden havde han endnu et Qvistværelse oven over Hiørnesalen til sit Bibliothek.

I Arrild Hvitfelds Tid begyndte Titelen Forstander efterhaanden at gaae af Brug som Benævnelse paa Skolens Bestyrer, og i dens Sted finde vi Benævnelsen Skoleherre (Scholarcha) indført — en udtryksfuld Titel, som siden stedse har vedligeholdt sig. Ogsaa en anden af Stiftelsens Embedsmænd finde vi til samme Tid at have skiftet Titel: istedetfor en Skriver, som Ordinantsen ansætter til at bestyre Stiftelsens Oekonomie, haves nu en Inspectør, eller, som han ogsaa kaldes, Tilsynsmand (hvor han paa Latin omtales, kaldes han Oeconomus), hvis Forretninger i øvrigt vare de samme, som forhen Skriverens.

Men mere mærkelig end denne Titelforandring var den Mand, som den nye Titel først blev til Deel, Mogens Berthelsen Dalin, en Videnskabsmand, hvis Kundskaber i Naturlæren synes at have været nogle Skridt forud for hans Tidsalders; thi det, hvorfor han meest er bleven bekiendt, er hans Indsigter i Troldomskunsten. Men ikke skulde han i Skolens Historie fortient at nævnes, hvis dette var hans eneste Adkomst til at mindes. Mogens Berthelsen havde studeret ved det dengang berømte Wittenbergske Universitet. Hans Indsigt i de physiske Videnskaber var det vel, der fornemmelig forskaffede ham sit Navn som Magiker; men desuden besad han, som det synes, udbredte Kundskaber i mange forskjellige Fag, ogsaa i Skolevidenskaberne, Philologie og Theologie, og i det hele mange Aands og Legems Talenter forenede. De unge Mennesker, som i Skolen udmærkede sig ved Flid og Talenter, antog han sig som en Mæcenas, og saavel fremhjalp som opmuntrede dem i deres Studeringer. At han

for Stiftelsen var en udmærket driftig Embedsmand, deri stemme alle de Vidnesbyrd overeens, som af hans Samtidige ere os efterladte; og saavel for sin Embedsdriftighed, som for sine Kundskaber og mange sieldne Talenter besad han baade Hvitfelds og andre udmærkede Mænds fortrinlige Yndest og Agtelse. Han stod i Venskabsforbindelse med den berømte Tyge Brahe *), og ligeledes med dennes Broder, Rigsraaden Steen Brahe. Blandt de flere gode Indretninger, han giorde for Stiftelsen, kan det erindres, at han lod alle de i og omkring Hovedgaarden værende Fiskeparker, som allerede i Munketiden vare indrettede, paa ny istandsætte og besætte med Fisk, blandt andre med Karper, som dengang først kort forhen her i Landet vare indførte. Og den Virksomhed, hvormed der under Hvitfeld sørgedes for Stiftelsen, er maaskee nok saa meget at tilskrive Mogens Berthelsen som Hvitfeld selv. I dennes sidste Levetid var Mog. Berthelsen tillige Foged; men et Par Aar efter Hvitfelds Død forlod han Herlufsholm v), og begav sig til Cantsleren Christian Friis til Borrebye — der, som bekiendt, var en stor Ven og Befordrer af lærde Mænd — og efter dennes Død 1616 til en af Herlufsholms forrige Disciple, Rigets Skatmester, Enevold Kruse paa Langeland, hvor han forblev til sin Død omtrent 1619 x).

---

*) Danske Magazin, 2 B., P. 291 o. frdl.

v) At Mogens Berthelsen endnu ikke havde forladt Herlufsholm i Novbr. 1610, sees af Nye Danske Magazin, 2 B., Pag. 160.

x) Nogle af de mærkeligste Udladelser om denne Mand af hans Samtidige ville vi her anføre til Underretning for dem af Læserne, som kunne ønske nøiere at kiende ham. Af Jersin (som i M. Berthelsens Bestyrelsestid var først Discipel og siden Hører paa Hrlh.) ophøies M. B., i hans **Brevis** *Διαγραφή*, overalt med største Berømmelse, og tiltales: „**Magne** (ɔ: Mogens), **Thaliæ laus nostræ, ludi decus, o laudabile Magne!**"; og ligeledes: „**Musarumqve o tu qvi, maxime Magne, Author eras, auctorqve manes, fautorqve mearum!**". Og i samme Forfatters **Brevis tractatus continens officia discipulis necessaria &c.**, som han har skrevet ved sin Afsked fra Skolen som Lærer, kalder han Mog. Berthelsen: „**Spes maxima rebus meis, rutilans studiorum Aurora meorum!**"; og ligeledes: „**Magne, nomine qui possis mutato rite vocari Maximus!**". Den mærkelige Gravskrivt, som en af Dalins Venner, Rigsraaden Steen Brahe, satte ham, og som synes at være en Blanding af Spøg og Alvor, findes fuldstændig i **Resenii Atlas mscr.**, og et Udtog af den i Pontoppidans **Marmora Dan.**; den er for vidtløftig til heelt at anføres, men nogle af de Udtryk i den, som meest characterisere Manden, ville dog vel de fleste af Læserne her ikke finde paa urigtigt Sted. I Overskriften kaldes han: **Magnus Bartholinus Dalinus, Theologus magnus, mysticus, ereme-**

Om Stiftelsens Bestyrelse under den følgende Skoleherre, **Mogens Gøye**, Herre til Bollerup og Gunderslovholm, en Brodersøn af Birgitte Gøye, haves næsten ingen Efterretning. Dog synes det, som Stiftelsen under hans Bestyrelse snarere er gaaen tilbage end frem. Han døde 1618, og efterlod sig en Giæld til Skolen paa eettusinde Daler, som han af Stiftelsen havde laant, og for hvis Betaling der efter hans Død maatte giøres Indførsel hos Sønnen, som negtede at betale dem.

Ikke mere tilfredsstillende ere Efterretningerne om dennes Eftermand, **Christopher Ulfeld** til Svenstrup y), der som Skoleherre forestod Stiftelsen indtil 1620 eller 21. Den maadelige Forfatning, hvori Stiftelsen et Par Aar efter hans Fratrædelse befandtes, synes dog at vise, at Tilsynet under hans Forstanderskab neppe har været som det burde. Hans Eftermand var:

Palle Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Befalingsmand over Vordingborg Slot og Lehn z). Rosenkrantz havde i sin Ungdom nydt en videnskabelig Opdragelse, og havde siden reist endeel i fremmede Lande. Ved Krigens Udbrud med Sverrig 1611 traadte han i Militærstanden, og viste sig i Felten som en kiæk Officeer. Efter Fredens Slutning blev ham Tid efter anden betroet adskillige Ge-

---

ticus spiritualis, Philologus, Politicus, Iuridicus. Necromanticus clarrissimus, consultissimus, amplissimus, Abbas, Oeconomus vigilantissimus, Mechanicus, Tormentarius, Bombardarius, Hydrophanta solertissimus, consummatissimus, Philosophus amicissimus. I Gravskriften selv: Qvi cineres & busta legis, persiste Viator paululum, et ex parvo monumento maxima disces: Invida fata virum clausere, ast nescius orbis, Heros an sit Semi-Deus vel an omnia dæmon; omnia nam parvo radiabant corpore Magni grandia, qvæ veniens tandem mirabitur orbis. Rarus Philosophus, Physicus, Cabalisticus ingens, Opticus &c. Illecebras Veneris cernens atqve abdita regna, dulce in amore mori dixit perfectus amator. Urit voce, manu, tum gressu, pectore, ocellis; si digito attigerit silvam incendit simul omnem; invitæ seqvebantur aqvæ, si ad sidera vellet. Nec thalamis usus justis, usus nec iniqvis; doctus et ampullas dulci evacuare falerno in multam noctem &c. In parvo Magnus brevis et suffuscus in albo corpore, fuste potens, ferro, validusqve pharetra; dextris virgineum sed nescit volvere plectrum, qvo minor et Psalti sensus, cithara tamen canere ut David non valuit, non omnia possidet unus. Vix superi dare plura homini potuere creato; Magnus abit, Magnusqve manet, maiorqve futurus &c. Endnu en anden Gravskrift over ham findes ogsaa hos Resenius.

y) En Dattersøn af Herloff Trolles Søster, Ellegaard Trolle.

z) Nedstammede paa fædrene Side fra Margrete Trolle, Faster til Herl. Trolle.

sandtskaber til forskiellige Hoffer, og dette deels før, deels efter at han var bleven Skoleherre. Men af den kiække Officeer og den snilde Statsmand kan man ei altid vente den duelige Skoleforstander. For sin Post som Skoleherre synes Rosenkrantz ingen synderlig Interesse at have havt, og derfor (uagtet han modtog Bestyrelsen i sin kraftfuldeste Alder — i en Alder af omtrent 33 eller 34 Aar; uagtet han dengang som Lehnsmand opholdt sig for det meste paa Vordingborg Slot — altsaa blot fire Mile fra Herlufsholm — og havde paa den Tid ellers intet offentligt Embede at tage vare) havde han ikke meget over et Aars Tid været Skoleherre, før han overdrog Stiftelsens Bestyrelse til sin forrige Hovmester og Skolekammerat, Magister Poul Jensøn Colding. Var det, fordi han derved vilde velte af sine Skuldre en Byrde, han fandt trykkende? eller maaskee, fordi han saa nøie kiendte Mandens Duelighed, i hvis Hænder han overdrog den ham selv tilkommende Myndighed, at han beskeden erkiendte, hvor meget Stiftelsen maatte vinde ved Byttet? eller var det, som rimeligst, en Blanding af begge disse Grunde, der giorde Udslaget?

Magister Colding — eller, som han sædvanlig kaldtes, Mester Poul Jensøn — var af Rosenkrantz kaldet til Sognepræst for Herlufsholm; og efter Rosenkrantz's Forslag og Anmodning blev det ham ved Kongelig Befaling med det samme overdraget, fra 1 Mai 1622, under Navn af Forstander at paatage sig Stiftelsens Bestyrelse, dog saaledes, at Rosenkrantz under Titel af Skoleherre skulde vedblive at have Overbestyrelsen. Fra nu af begyndte saaledes en ny Bestyrelsesmaade, som siden i temmelig lang Tid vedblev. Som Forstander fik Colding ikke allene den umiddelbare Bestyrelse af Stiftelsens hele Oekonomie, og alle de Forretninger, som fra Førstningen Skriveren havde havt; men han blev tillige begavet med en Skoleherres næsten fuldkomne Myndighed: de Indretninger, han fandt tienlige for Stiftelsen, kunde han foretage paa egen Haand; saavel med Skolen som med Godset skulde han have Tilsyn, og derfor bleve saavel Rector og Fogeden som Stiftelsens øvrige Betienter ham underordnede a). Men den Myndighed, som var ham betroet, anvendte Colding ikke uden til Stiftelsens Bedste: da han modtog Forstanderskabet, forefandt han Skolens Sager i slet Tilstand *); men det varede ei længe, inden Alt fik et andet Udseende: Oekonomien

a) I et Archivdocument, som dog er noget yngre end Mag. Coldings Tid, tituleres Forstanderen endog af Ridefogeden med: Gunstige Husbond.

*) Vindingii Academia Havniensis, Pag. 458.

blev ordentligere bestyret, Indkomsterne forøgedes, Bygningerne forbedredes, og adskillige hensigtsmæssige Indretninger foretoges, saa at Skolen af denne virksomme og retskafne Mands Nidkiærhed høstede de meest velgiørende Frugter. Fra nyt af lod han opføre et grundmuret Porthuus paa to Stokværk, der hvor endnu Forvalterboligen er (Tab. I. V), hvoraf den ene Side indrettedes til Bolig for Ridefogden, den anden for Ladegaardsfogden med Arrestkamre under b). For Disciplene indrettede han beqvemme Værelser og en smuk Underviisningssal (den nuværende Spisesal), istedetfor at Spisestuen (det nuværende Vaskerhuus) tilforn ogsaa brugtes til Underviisningen. Jordegodset forøgede han ved Tilkiøb af nyt Gods for nogle tusinde Rigsdaler c); og han sørgede lige saa meget for at istandsætte det gamle som for at kiøbe nyt d). Dog ei ene Coldings huusholderiske Bestyrelse af Oekonomien skyldte Skolen den betydelige Tilvæxt, dens Eiendomme erholdt ved det nye Godskiøb; ogsaa havde den herfor at takke sin store Velynder og Velgiører, Biskoppen i Siellands Stift, Professor Theol. Hans Poulsen Resen. Ved Gavebrev af 14 Julii 1624 skienkede nemlig Biskop Resen tilligemed sin Hustru, Anne Eisenberg, Herlufsholm en Capital af eettusinde Rigsdaler i Specier, for

---

b) Ladegaardsfogdens Værelser vare blot 2 smaa Kamre paa den ene Side af Porten; al den øvrige Deel af Bygningen med sine huuslige Beqvemmeligheder var bestemt for Ridefogden; og da denne i Huusholdningsregnskabet for 1624, og fremdeles, ikke findes anført blandt de Personer, som nyde Skolens Kost, saa maa han fra denne Tid af, som det synes, have faaet sin egen Huusholdning, hvilket hidtil ingen af Skolens Betienter, Forstanderen undtagen, havde havt. Dette Porthuus, hvorigiennem Indkiørselen var til Gaarden, blev nedrevet 1812 og 13, og et nyt Huus for Skolens Forvalter opført paa samme Grund, tildeels endog af samme Mure, dog lidet længere end det forrige, og uden Gjennemkiørsel. Over Porten havde Colding ladet sætte en sort Marmorsteen med en Inskription (som findes i **Marmora Dan., Tom. I, Pag. 190**). Denne Steen er, for ei at forkommes, igien bleven anbragt paa den nye Forvalterbolig.

c) 1624 kiøbtes Svenstrupgaard (beliggende i Veilø Sogn strax ved Nestved) med Svenstrup By og Veirmølle og øvrige tilliggende Gods i Basnæs, Rettestrup, Sibberup, Borup i Rønnebeks Sogn og Ellevænget, som tilsammen indbefattede, foruden Hovedgaarden, 19 Gaarde og 15 Huse. Aaret derpaa kiøbtes tre Gaarde i Kiøberup (i Riisløv Sogn) med noget tilhørende Skov. Dette sidstnævnte Gods tilhører endnu Herlufsholm; men Svenstrup Gaard og Gods blev igien solgt efter at have været henimod 70 Aar i Skolens Eie: hvorom i det følgende (**Langebek, Tom. IV, Pag. 362 og 383**).

d) See til Exempel **Langeb. Script., T. IV, Pag. 351.**

hvis Renter tvende Disciple skulde underholdes i Skolen med fri Kost og øvrig Underholdning, ligesom de andre Disciple; og disse tvende Disciple skulde de selv, saa længe de levede, og i Fremtiden deres nærmeste Arvinger, den ene efter den anden, have Ret til at udnævne e). Men da benævnte 1000 Rigsdaler sammenlagte med de Penge, Stiftelsen selv kunde tillægge, ei vare tilstrækkelige til Indkiøbet af Svenstrup-Gods, saa overdrog Resen til dette Øiemed endnu andre 1000 Rdlr. til Stiftelsen, paa Vilkaar, at den aarlige Rente af disse Penge skulde til hver Pintsedag overleveres Biskoppen i Siellands Stift med 50 gode Speciedaler til Understøttelse for en trængende Student f); og ved denne Understøttelse saae Stiftelsen sig istand til at slutte et Kiøb, hvis Vigtighed fornemmelig i de sidst henrundne Aaringer skulde viist sig, hvis ikke ligegyldig og ufornuftig Bestyrelse i Fremtiden havde nødet Stiftelsen til at give Slip paa en Eiendom, som Forfædres Gavmildhed i Forening med klog Sparsomhed havde erhvervet den.

Som en Beundrer af Herl. Trolles og hans ædle Hustrues ophøiede Dyd satte Biskop Resen dem begge et Minde, som endnu forefindes i Herlufsholms Kirke. Tvende sorte Marmortavler med latinske Indskrifter, indsatte i Muren, vidne om den Høiagtelse, han bar for begges Daad. Ved Resens Død (1638) satte igien Mag. Colding denne Stiftelsens Velgiører et lignende Erkiendtligheds-minde ved Siden af dem, han selv havde opreist for Skolens Stiftere g).

Under Coldings Bestyrelse voxede Disciplenes Antal til den største Høide, det nogensinde har opnaaet: efter Bespiisningsregnskaberne

e) Denne Rettighed vedblev den Resenske Familie at udøve indtil 1754; men senere er ingen Discipel bleven udnævnt som **alumnus Resenianus**. Det her omtalte Gavebrev findes ikke i Hoffmanns Saml. af Fundationer.

f) Dette Stipendium var egentlig et Tillæg til et andet paa 1000 Daler, som Resens Formand Biskop Vinstrup havde stiftet, og som derefter fik Navn af **Stipendium Vinstrupio-Resenianum**. Formedelst den slette Forfatning, Stiftelsen siden kom i, bleve Renterne ikke altid ordentlig udbetalte, hvorover Stipendarii lede Tab. Stipendiets Ephorer, Biskop Chr. Worm og Prof. Steenbuch, dreve derfor paa at erholde Capitalen udbetalt af Herlufsholm til Universitetet, hvilket ogsaa skede i Aaret 1738. Et Udtog af Fundatsen findes i Hoffmanns Saml. af Fundationer, **Tom. I.** Det kan iøvrigt erindres, at i Resens Gavebrev vexelviis nævnes Daler og Rigsdaler som eenstydige, og at altsaa den aarlige Rente, som Herlufsholm skulde give til Universitetet, var 50 Specie-Rigsdaler.

g) Disse Indskrifter findes saavel i **Marm. Dan.**, som i H. Trolles Levnet **Pag.** 179 og 180, og i Badens Tidsregister over Biskopperne, **P. 47.**

for Aarene 1624—27 var det nemlig afvexlende imellem 69 og 82 Personer h). Dog var der af dette Antal ikke uden to og fyrretyve, som af Stiftelsen holdtes frie; de øvrige maatte betale Kosten i). Lærernes Antal var paa samme Tid, som det under A. Hvitfeld var blevet, tre Hørere foruden Rector; og Disciplene maa altsaa have været inddeelte i fire Classer.

Som Forstander maatte Colding med sin Familie boe paa Herlufsholm — i de samme Værelser, som nu Spisemesteren beboer — skiøndt han ellers som Præst havde sin Residents i Lille-Nestved; og endnu haves i Skolens Archiv hans Huusholdningsregnskaber (thi Forstanderen besørgede Kosten), der fuldkommen vidne saavel om hans ombyggelige Nøiagtighed som om hans Virksomhed i at befordre Stiftelsens Vel.

Efter at have bragt Skolen i en blomstrende Forfatning frasagde Mag. Colding sig Forstanderskabet i September 1631, træt af de Besværligheder, som vel ikke kunde andet end ledsage et Embede af den Natur, og for at opoffre sin øvrige Tid til Studeringer og til sine Kaldsforretninger som Præst. Til Herlufsholms Sogns Fattige skienkede han en Capital af 100 Rigsdaler, hver Daler til to Lod godt Sølv, som bleve modtagne i Skolens Kasse, saaledes at Renten deraf, 5 Rdlr. aarlig, skal til hver Mikkels-Aften uddeles blandt de meest trængende i Sognet k). Colding døde d. 18 Octbr. 1640; og ligesom han selv havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Colding, saa antoge hans Sønner Tilnavnet Vinding efter den By, hvori deres Fader først var Præst l); og saaledes er Colding Stamfader til den hele i Literaturen berømte Vindingske Familie.

---

h) Vel findes der i en af Herlufsholms Præstekalds Embedsprotocoller følgende Udtryk af Præsten **Mag.** Munkgaard i en Indberetning om Kaldets Indtægter af Aar 169*: „Herlufsholms Kalds Indkomst har tilforn bestaaed meest udi Offeret, da der har været 130 Disciple, og nu gandske saae som give noget, enddog Forældrene baade Geistlig og Verdslig ere Velhavende, saa maa jeg sige Herligheden er flyed fra Israel ɔc."; men Forf. finder ingensteds i Documenterne Hiemmel for denne Paastand.

i) I Palle Rosenkrantz's og Mag. Coldings Tilstaaelse for at have modtaget af Biskop Resen 1000 Rigsdaler til to Disciples frie Underholdning hedder det, at de skulle indskrives iblandt de 42. Conf. Nye Danske Magazin, 2 Bd. P. 160.

k) Fundatsen findes i Hoffmanns Saml. af Fund., **Tom 8.** Renterne af Legatet blive endnu aarlig uddeelte efter Bestemmelsen.

l) Byen Windinge er siden bleven nedlagt, og Præstegaarden forflyttet til Ovislemark. Coldings vigtigste Levnetsomstændigheder findes i **Vindingii Acad.**

Et Aars Tid førend Colding nedlagde sit Forstanderskab, havde allerede Palle Rosenkrantz frasagt sig Overbestyrelsen af Stiftelsen. Som Skoleherre bekostede Rosenkrantz af egne Midler den Prædikestol, som endnu pryder Herlufsholms Kirke m). I øvrigt befattede han sig intet med Stiftelsen, men overlod alting til Forstanderen. P. Rosencrantz's Levnet haves (i Rothes danske Mænds og Qvinders Eftermæle) for største Delen forfattet af ham selv; og ikke allene hans vigtigste Levnetsomstændigheder, men endog mange Smaating af hans Liv, findes deri optegnede; kun, at han var Skoleherre paa Herlufsholm, omtales ikke med et Ord.

Rosenkrantz's Formand blev ogsaa hans Eftermand; Christopher Ulfeld, Herre til Svenstrup, Ridder, Rigens Raad og Befalingsmand paa Helsingborg-Slot, tog efter hans Fratrædelse atter Stiftelsens Roer i Hænde. Men da han ved sine øvrige Forretninger fandt sig hindret fra at kunne anvende paa Stiftelsen saa megen Tid, som dens Forsorg udfordrede, saa valgte han, ligesom Formanden, en Forstander, der i hans Sted kunde være Stiftelsens nærmeste Bestyrer. De Forstandere, som under Ulfelds Patronat, den ene efter den anden, bestyrede Stiftelsen, vare, efter Coldings Fratrædelse,

Hafn., Pag. 458, og i Worms Lexikon, hvor tillige hans Skrifter opregnes, af hvilke her kan bemærkes hans Dictionarium Herlovianum, et af de ældste latinsk-danske Lexika. Han blev begraven i Herlufsholms Kirke, hvorfra hans Levninger 30 Aar derefter af Sønnen E. P. Winding bragtes til Kbh. for at hensættes i vor Frue Kirke; Dattersønnen, Mag. P. Munkgaard, som var fortrydelig over denne Flytning, tog derefter Graven i Besiddelse, og satte sin Gravskrift under Morfaderens. Paa Ligstenen staaer: „Her hviler hæderlig og „høilærd Mand S. M. Povel Jensøn Kolding, fordum Sognepræst og Forstandere her til denne adelig fri Sted Herlovsholm og Provist i Øster Flakeberre Hærrit med sin Hustru, hæderlig og dydig Matrone, S. Johanne „Peders Datter, som begge døde og bleve begravne den 30 Octbr. Aar 1640. „Gud give dem paa Dommedag en glædelig Opstandelse. Post translata „Hafniam a nobilissimo Vindingio prænominatorum ossa hoc sibi suisqve „monimentum parari fecit Beati Coldingii nepos Paulus Munkgaard ecclesiæ huius pastor et Flacchebergensium præpositus spe futuræ quietis „sibi et uxori Elisæ Mai, superstites rogans, intacta qviescere sinant illa-„torum ossa nec lædant mortuum qvi vivus nemini nocuit, sacri huius „loci qvantum potuit assertor et vindex. An. MDCLXXXV." Desuden er en Tavle med en udførligere Inskription over Colding (saavelsom en Dito over P. Munkgaard) ophængt i Kirken.

m) Den Indskrift, som i denne Anledning blev sat paa Prædikestolen til Erindring om Giveren, findes i Marmora danica.

Mester (ɔ: Magister) Christen Clemendsen udentvivl til 1642, Mester Niels Andersen (som siden efter blev Præst til Blenstrup i Jylland) til omtrent 1646, og Peter Holm. Men neppe besad nogen af disse Mænd Coldings Nidkiærhed for Stiftelsen eller Coldings Duelighed; og Ulfeld selv tog sig ikke personlig af den. Følgerne viste sig: da Ulfeld, formedelst Alderdom og Skrøbelighed, i Aaret 1653 n) frasagde sig Bestyrelsen, var Stiftelsens Forfatning kun maadelig: Godsets Tilstand var ikke god; Gaardens Bygninger vare maadelige, ja nogle næsten faldefærdige; og Skolen selv var ved Rectorens Mag. Lunds o) Forsømmelighed ikkun i slet Tilstand. Giensidige Klager af Rector Lund og Forstander Holm imod hinanden giorde, at en Commission blev nedsat for at undersøge Sagen. Commissarierne vare: Skoleherrens Søn Knud Ulfeld, Rigens Raad og Befalingsmand i Landskrone, og Siellands Biskop Jesper Brochman, som selv havde været baade Discipel, Hører og Rector paa Herlufsholm, og altsaa bedst kunde kiende Skolens Tarv; og, da Rectoren blandt andre Klager ogsaa havdeført endeel Ankeposter over Maden (hvilken Holm som Forstander skulde besørge), saa gav dette Anledning til, at Commissionen, for at forekomme lignende Besværinger i Fremtiden, forfattede for Skolen det første Spisereglement; men derom ville vi i det følgende paa mere passende Sted faae Leilighed at tale p).

Efterat Christopher Ulfeld havde frasagt sig Tilsynet med Skolen, blev samme overdraget en Mand, som under heldigere Omstændigheder sikkert vilde bragt Stiftelsen i blomstrende Tilstand, ligesom han nu næsten reddede den fra Ødelæggelse; og denne Mand var Jørgen Rosenkrantz til Kieldgaard, Oberhofmester paa det ridderlige Akademie Sorøe (hvor han boede), Befalingsmand paa Børlum Kloster o. s. v. q). Da Stiftelsens Forfatning baade fra den oekonomiske og den literære Side, ikkun var maadelig, saa var det ei uden ved megen Overtalelse af Rigsraadet, at Rosenkrantz blev formaaet til at paatage sig denne Post, som han tiltraadte i August 1653; og til

n) I Stamtavlen over den Ulfeldske Familie i Hofmans Portraits historiques er det anmærket, at denne Ulfeld døde 1652, hvilket er en Feiltagelse.

o) Zacharias Lund var Rector 1646—54.

p) Spisereglementet omtales i Afsnittet om Oekonomien, den øvrige Deel af Klagen i Afsnittet om Underviisningen.

q) Han nedstammede paa mødrene Side fra Birg. Goves Broder, Falck Gøye. Hans Slægtskab med Stifterinden vises nærmere i H. Trolles Levnet, P. 174.

Forstander valgte han strax en Mand, som Herlufsholm med lige saa megen Erkiendtlighed bør erindre sig som Rosenkrantz selv — den af Stiftelsen høist fortiente Christen Bollesen Lüxdorf.

Et par Aar efter at Skolen var kommen under denne Bestyrelse, begyndte den ubeldige Krig, som Frederik den Tredie førte med Sverrig. Saalænge Krigen blot førtes udenfor Landets Grændser, følte Skolen og Godset næsten intet til dens trykkende Byrder; thi paa Rosenkrantz's Forestilling fornyede Kong Fred. den Tredie strax det Privilegium, som af Fred. den Anden var givet Skolen ved dens Oprettelse, „at Skolen og dens Tienere (ɔ: Bønderne) skulde for be„standig være og forblive befriede for al Skat, Besværing og Udgift, „i hvad Navn det nævnes kan"; „anseende", lægger Kongen til, „den „ringe Ting kan dog ikke meget forslaae, og den Sted til god Be„fordring og Gode kan være"; (dog undtages herfra Brand- og Baun-Vagt i Krigstider, som Skolens Bønder skulde vedblive at tage vare paa lige med andre omliggende Bønder r). Men da omsider Svensken trængte ind i Landet selv, og Kiøbenhavn var det eneste Punct af Danmark, som Fiendehaand endnu ikke besad, da formaaede den landsfaderlige Omhu ei længer at beskytte ved Privilegier: Herlufsholm maatte føle Landets almindelige Skiebne: Skovene bleve ødelagte; adskillige Gaarde nedbrevne; Godset trykkedes af Contributioner, Brandskade, Indqvartering o. dsl.; Indkomsterne af Avlingen saavelsom Landgilden hævede Fienden; og da man bad dem at vise Skaansomhed mod Skolen, svarede de, „at de vare ikke komne i Lan„det for at holde Skolen vedlige; de vilde have de Penge, som af „deres Qvarterer vare dem anviste." Under saadanne Omstændigheder kunde Skolen ikke bestaaet, hvis ei Forstanderen saavelsom Patronen, for at vedligeholde den, havde af egne Midler forstrakt den til de nødvendigste Udgifter (skiøndt næsten uden Haab om at kunne erholde de forstrakte Summer tilbagebetalte), og iøvrigt paa alle Maader sørget for Skolen saa godt de kunde. Da omsider Freden sluttedes 1660, og Fienden forlod Landet, var Skolen nedsiunken i en betydelig Gield; mange af Bøndergaardene vare nedbrevne, eller paa anden Maade ødelagte, og skulde opbygges; endnu flere laae øde, og gave ingen Indtægter. Rosenkrantz indgav strax efter Fredslutningen sin Beretning til Regieringen om Skolens Tilstand, med Forslag til sammes Forbedring, og bønfaldt om, at der maatte dra-

r) Dette vigtige Privilegium af 10 December 1657 forefindes endnu i Herlufsholms Archiv.

ges Omsorg for Stiftelsen. Men Regieringen var dengang sysselsat med saa mange vigtigere Anliggender, at man ikke bør undres over, om den ei strax kunde antage sig denne Sag. Rosenkrantz erholdt intet Svar paa sin Ansøgning. Imidlertid beordredes dog Rigsraadet i Slutningen af Aaret 1660 at sammentræde for at raadslaae om, hvorledes Skolen efter det af Rosenkrantz indgivne Forslag kunde igien bringes paa Fode, og ud af den under Krigen paadragne Gield. Men af denne Raadslagning kom intet andet ud, end at en Commission, næsten to Aar derefter, blev nedsat for at undersøge Forstanderens Regnskaber; disse bleve befundne rigtige; men Skoleherren erholdt ingen Resolution.

Omsider, efter flere gientagne Ansøgninger, blev ham, efter syv Aars Forløb (1667), svaret, „at Hans Maiestæt vilde have Arvingernes Erklæring om, at reducere Skolen til et vist Tal paa nogle Aars Tid", hvilket just var noget af det, som Rosenkrantz havde foreslaaet. Men paa en senere Ansøgning samme Sag angaaende erholdt han den Resolution, „at Hans Majestæt vilde intet have med denne Sag at giøre; det var jo Arvingernes egen Skole, og de skulde selv giøre deri, hvad ret var." Rosenkrantz tog derfor et Par andre af Herl. Trolles og Frues nærmeste Slægt i Raad med sig; men ubeldigviis døde disse; og efter lang Overveielse besluttede han da paa egen Haand at foretage med Skolen de Forandringer, han troede tienlige til dens Opkomst. Disciplenes Antal blev da indtil videre nedsat til ti, Lærernes til tre (Rector og to Hørere), Antallet paa Betienterne betydelig formindsket, og med Oekonomien en Hovedforandring foretaget, som siden (i Afsnittet om Oekonomien) nærmere skal omtales. Efterat alt dette var saaledes ordnet, nedsættes der omsider (1669) af Regieringen en Commission s), som beordres at reise til Herlufsholm for i alle Maader at undersøge baade Skolens og Godsets Forfatning, afgive deres Betænkning om samme, og giøre Forslag til, hvorledes Alting for Fremtiden kunde indrettes paa den meest hensigtsmæssige Maade. Men Rosenkrantz havde handlet efter modent Overlæg, og Commissionen fandt netop de Indretninger, han havde foretaget sig, at være de mest hensigtsmæssige, der kunde giøres for at ophielpe Stiftelsen. I øvrigt fandt Commissionen Skolens Bygninger endnu vel ikke i god Stand, men dog i Rosenkrantz's Tid

s) Commissionens Medlemmer vare: Geheimeraad Corfitz Trolle (som siden blev Skoleherre), Justitsraad Otto Skeel, General Procureren Dr. P. Skavenius, og N. Oberberg.

meget forbedrede; den forhen forfaldne Magle-Mølle havde han ladet istandsætte; Godsets Forfatning fandt man ikke god, men dog bedre, end man paa de Tider kunde ventet (og dog henlaae endnu — ni Aar efter Fredens Slutning — 7 a 8 Gaarde aldeles øde!); den Reduction med øvrige Indretninger, som Rosenkrantz havde foretaget, bifaldtes ganske; og saavel Forstanderen som Skoleherren tillagdes af Commissionen for deres Ordentlighed og Virksomhed den Berømmelse, de fortiente. Skolens Gield beløb sig til henimod 8300 Rdlr.

Strax efter denne Commissions Nedsættelse døde den retskafne virksomme Christen Bollesen; og hans Død blev beklaget af enhver, som ønskede Skolens Vel t). De Penge, som han, efter hvad forhen er meldt, havde forstrakt Skolen, beløb sig ved hans Død til noget over sextusinde og syvhundrede Rigsdaler, som Stiftelsen ikke strax saae sig i Stand til at udbetale Arvingerne. Efterhaanden søgte den dog at afdrage paa Gielden; men dens Evne var kun ringe, og med Afbetalingen gik det langsomt. Omtrent en Snees Aar efter Christen Bollesens Død beholdt hans Søn, Obersecretær og Etatsraad Bolle Lüxdorf, som i sine yngre Aar havde været Hører (formodentlig ogsaa Discipel) paa Herlufsholm, endnu 1537 Rdlr. tilgode, hvilken Capital han, efter Overeenskomst med daværende Skoleherre Geheimeraad Giøe, skienkede til Stiftelsen, paa Vilkaar, at han selv, og nærmeste Arvinger til evig Tid, skulde have Ret til at indsætte tvende Disciple i Skolen til at nyde fri Kost, Underviisning og øvrige Fordele lige med de andre Disciple; men skulde der fra Skolens Side blive lagt Arvingerne nogen Hindring i Veien for Udøvelsen af denne Rettighed, da kunde de opsige Capitalen til Udbetaling, og skienke den til en anden Skole eller til andet gudeligt Brug u).

Til Forstander efter Lüxdorf antog Rosenkrantz Landsdommeren i Siælland, Jesper Sørensen Hiort, som dog blot et Par Aar (1670-72) beholdt denne Post, og efter ham agtbare og fornemme

---

t) Af den Gravskrift, som Skolens Rector, Magister Brunsmann, satte ham, og som ikke findes i Marm. Danica, ville vi blot anføre følgende: Vir maxime, Christiane Bollere, summi qvi apud nos fuisti pretii etc.

u) Denne Fundats er af 11 Junii 1691, og haves i Herlufsholms Archiv. I Hoffmanns Saml. af Fundationer omtales den vel, men anføres ikke. De af de Lüxdorfske Arvinger antagne Disciple kaldtes alumni Luxdorfiani. Efter 1754 findes intet Spor til, at de Lüxdorfske Arvinger har betient sig af den Rettighed, Fundatsen hjemler dem.

Mand Jens Christensen, som vedblev Bestyrelsen indtil Rosenkrantz's Død. Om disse tvende Forstandere haves ingen synderlige Efterretninger; men neppe kunde nogen af dem erstatte Lüxdorfs Savn: i ham havde Rosenkrantz mistet en tro Medarbeider i Skolens Anliggender; selv ældedes han nu, var fraværende fra Stedet, og kunde ikke med fornøden Driftighed virke for Stiftelsen. Ved hans Død vare derfor ogsaa baade Bygningerne og Godset endnu i maadelig Stand. 1675 døde Rosenkrantz i en Alder af 68 Aar, efter at have i to og tyve Aar med faderlig Omhu sørget for Stiftelsen. Af Skolens Gield til Lüxdorfs Arvinger havde han før sin Død faaet afbetalt henimod 2700 Rdlr. Rosenkrantz var en godmodig Mand af en ædel Characteer, som altid ønskede at gavne; han var desuden en Mand af Kundskaber, som selv har forfattet adskillige Skrifter, meest af theologisk Indhold, og havde arvet sin lærde Faders Kiærlighed for Videnskaberne og Lyst til at befordre samme v).

Som den nærmeste af Stifternes Familie blev efter Rosenkrantz's Død Geheimeraad Corfitz Trolle til Sandholt, Ridder (ↄ: Storkors) af Dannebroge, af Regieringen udnævnt til Skoleherre x). I Krigen 1658 havde han fortrinlig udmærket sig; han roses tillige som en gudfrygtig og from Herre *); men som Skoleherre var han ikke paa sin rette Plads. Som første Medlem af den Commission, der skulde undersøge Stiftelsens Forfatning under hans Formand, havde han ganske bifaldet de Foranstaltninger, denne havde giort til Stiftelsens Opkomst; men aldrig saasnart var han selv bleven Skoleherre, før han ophævede den fordeelagtige Indretning ved Oekonomien, som Formanden havde giort, og indførte igien den gamle: istedetfor at Forstanderen skulde, efter Rosenkrantz's Indretning, mod en aarlig Forpagtningsafgift drive Gaardens Avling for egen Regning, og da

---

v) Hans Skrifter opregnes i Worms Lexicon. Hans Fader var den lærde Holger Rosenkrantz, Rigens Raad og Herre til Rosenholm, som foruden sine egne Børn opdrog i sit Huus en stor Mængde andre, deels adelige deels uadelige, unge Mennesker, som han siden underholdt ved Academiet i Kiøbenhavn, og lod derefter reise udenlands paa sin Bekostning; og opdrog dem saaledes, at 10 af disse bleve deels Bisper, deels Professorer, foruden mange andre som bleve duelige Præster. Det var ogsaa denne Mand, som Kongen meest betiente sig af til det Soroeske Academies Stiftelse og Indretning.

x) Han var en Sønnesøns Søn af Herl. Trolles Broder Niels Trolle til Trolholm.

*) See Herl. Trolles Levnet Pag. 175; Hoffmanns Portraits histor. P. II; H. Rostgaards Levnet i Journal f. Politik Novemb. 1813, o. fl. St.

for visse ugentlige Kostpenge bespise Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter, saa skulde nu Avlingen igien drives og Huusholdningen føres for Skolens Regning. Men i Axel Larsen (som af Trolle beskikkedes) var Stiftelsen saa uheldig at træffe en uredelig Forstander, som, ubekymret om Skolen, kun søgte sin egen Fordeel; og fordi Indtægten af Avlingen var, efter Forstanderens Beregning, betydelig mindre end Forpagtningsafgiften vilde været, tabte Skolen aarlig nogle hundrede Daler, foruden hvad den tabte ved uredelig Beregning over dens øvrige Indtægter. Omtrent 1683 erholdt denne Forstander sin Afsked; men Skolen vandt intet ved Byttet; med hans Eftermand Peder Als havde den næsten endnu mere Aarsag til at være misfornøiet. Disciplenes Antal vedblev under Ghrd. Trolle at være det samme, som det efter hans Formands Reduction skulde være; men Betienternes Antal forøgedes saaledes, at det snart oversteg Disciplenes. I de ni Aar, denne Trolle var Skoleherre, blev derfor af Gielden ikke afbetalt mere end eethundrede Rdlr.; men Renterne bleve ubetalte, hvorved Gielden steg fra omtrent 4000 til over 6400 Rdlr. Bøndergodsets Forfatning blev slettere og slettere: de fleste af Bønderne formaaede ei at betale deres Skatter, og Skolen var selv alt for forarmet til at kunne betale for dem. I Aaret 1678 saae Skoleherren sig nødt til at ansøge om, at Bøndernes Skattekorn maatte for det første henstaae uden Execution; og tre Aar derefter, da endelig en Deel af dette Skattekorn var ved Execution inddreven, saae man sig atter nødt til at ansøge Regieringen om fuldkommen Eftergivelse af det øvrige, som det var lige saa umuligt for Bønderne som for Skolen at betale. Det ansøgte blev bevilget. Men Bøndernes Forfatning var derved ikke bleven bedre; deres aarlige Landgilde til Skolen magtede de lige saa lidet at betale, som deres Skatter til Regieringen; og Restantserne af Landgilden vare saa betydelige, at de ved Trolles Død 1684 y) beløb sig, naar Varerne ansloges til Penge efter de Tiders Priser, til noget over 6000 Daler; og dette var paa en Tid, da en Tønde Rug beregnedes til 9 Mark, en Tønde Byg til samme Priis, en Tønde Havre til 4 Mark, og en Gaas til 12 Skilling z).

y) Corf. Trolle døde den 21 Marts 1684 i sit 56de Aar.

z) Dersom vi, efter Forholdet af de her anførte Priser og de nu (1818) gieldende, ville anslaae Pengenes daværende Værdi til omtrent sex Gange saa stor som deres nuværende (een Rigsdaler dengang for sex Rigsbankdaler nu), saa var en Restants af 6000 Daler dengang det samme, som en Restants af 24,000 Rbdlr. nu vilde være.

Efter Geheimeraad Trolles Død fandt Regieringen det atter nødvendigt at nedsætte en Commission til at undersøge Skolens og Godsets Tilstand og derom giøre Indberetning a); og foruden hvad der allerede er anført om begges beklagelige Forfatning fandt Commissionen tillige de forarmede Bønder stærkt besværede med Hoveri og Reiser, og desuden næsten ødelagte ved de Executioner, som havde fundet Sted til Skatternes Inddrivelse, Bøndergaardene i maadelig Stand, og Hovedgaardens Bygninger brøstfældige; det eneste, man fandt i nogenledes Stand, var Fiskeriet. Det Onde havde slaget for dybe Rødder til at kunne afhielpes uden ved en Radicalcur; skulde Skolen bringes igien paa Fode, da maatte der Anstrengelse til. Commissionen foreslaaer derfor Kongen: 1) at eftergive Bønderne deres Skatter for nogen Tid; 2) at skienke dem noget Sædekorn; 3) at udnævne en ny Forstander, og sætte Oekonomien igien paa samme Fod, som den i de sidste Aar af Rosenkrantz's Bestyrelse havde været; 4) at sælge Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var kiøbt til Skolen, for derved at faae Penge til Gieldens Afbetaling; og 5) at udnævne en ny Skoleherre i sal. Ghrd. Trolles Sted.

Under disse Omstændigheder overdroges Patronatet, i April 1685, til den nærmeste af Stifternes Slægt, Hr. Marcus Giøe til Brahesborg og Hvidkilde, Ridder (ɔ: Storkors) af Dannebroge, Geheimeraad, Stiftamtmand i Lolland og Falster 2c. (og siden efter Oberhofmester over det ridderlige Academie i Kiøbenhavn), en Mand af udmærkede Talenter og Kundskaber, Videnskabernes Velynder og tillige deres Fortrolige, som forhen med megen Berømmelse havde været brugt som Ambassadeur ved adskillige europæiske Hoffer b).

Stiftelsens Bestyrelse kom saaledes i en Mands Hænder, som man med grundet Haab kunde vente at ville antage sig den med Kiærlighed; og dette Haab svigtede ikke. Men da den velgiørende Christian den Femte, som ikke sparede, hvor en gavnlig Indretning behøvede hans Hielp, af den nys omtalte Commission var bleven

a) Commissionens Medlemmer vare: Geheimeraad Krabbe, Høiesterets-Assessor Foss og Bisskop Bagger.

b) I Thuras **Idea hist. liter. Danorum** kaldes Ghrd. Marcus Giøe: **vir eloqventia singulari præditus, & vere Cicero Danicus.** Hans Skrifter og Levnetsomstændigheder anføres i Worms Lexicon. See ogsaa: **Pia memoria Marci Giøe aut. Wandalino**; og P. Jespersens Ligprædiken over sal. Hr. Marcus Giøe. Han var en Sønnesøns Sønnesøn af Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld.

underrettet om, at Stiftelsen ei uden ved Regieringens virksomme Mellemkomst kunde igien bringes paa Fode, tilmeldte han ikke den nye Skoleherre hans Ansættelse uden tillige at underrette ham om, at han (Kongen), for at komme Skolen til Hielp, „der var kommen i slet Tilstand, en stor Deel formedelst ond Administration og dens, som dermed Opsigt skulde have, slette Conduite", havde 1) eftergivet al Skolens og Godsets Restants af Kongelige Skatter; 2) tilstaaet ti Aars Skattefrihed for de øde Gaarde (fra Nytaar 1685) og fem Aars Skattefrihed for de forarmede; 3) at den øvrige Deel af Godset, som ei var øde eller forarmet, skulde for Fremtiden nyde Frihed for det halve af alle Skatter og Contributioner. Endvidere 4) havde Hans Majestæt strax til Skolens Bønder skienket tohundrede Tønder Byg til Sædekorn, hvilket Giøe skulde uddele iblandt dem; og 5) tilladt, at det Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var kiøbt til Skolen, nu igien maatte sælges til Gieldens Betaling. Grunden til Godsets Forbedring var derved lagt; og paa denne Grundvold blev der ved Giøes Virksomhed ogsaa bygget. Endeel af de øde Gaarde bleve opdyrkede, Bøndernes Velstand tiltog, og Skolens Indtægter forøgedes saaledes, at endeel af Gielden efterhaanden kunde betales (foruden hvad der ved at sælge Svenstrup Gods strax var bleven betalt), de forfaldne Bygninger istandsættes og Disciplenes Antal forøges saa betydeligt, at han, som modtog Skolen med ti Disciple, efterlod den med et Antal af syv og tredive c). Dog ei blot den nys omtalte kongelige Gavmildhed, lige saameget Giøes Betænksomhed og Aarvaagenhed, skyldte Skolen sin tiltagende Velstand: Giøe paasaae nøie, at enhver af Betienterne efterkom sin Pligt. Skolen var i hans Tid saa heldig at have i Magister Sandro en duelig og retsindig Mand til Rector; men samme Held havde den ei i Valget af Forstander. Da der over denne klages deels formedelst Disciplenes uforsvarlige Bespiisning, deels formedelst Skiødesløshed i det ham paaliggende Tilsyn, utilladelig Skovhugst, Uordentlighed ved hans Regnskab o. dsl., foranstalter Giøe strax en Commission af Regieringen nedsat for at undersøge Klagen; denne befindes grundet; og nu meddeles Forstanderen (Peder Als) sin Afsked. Og da den følgende Forstander — Stedets Præst, Magister Poul Munkgaard, som var Forstander

c) Af disse vare de 30 frie, men de øvrige vare Expectanter, som betalte for sig, indtil de kunde indtræde i en fri Plads.

1690-94 — heller ikke ganske nøie efterkommer den med ham indgangne Contract, opsiges ogsaa ham sin Tieneste d).

Men lige saa lidet som Giøe vilde vise utidig Skaansel mod Betienternes Forsømmelighed, hvor han fandt, at denne vilde være Skolen til Skade, lige saa lidet vilde han, at Skolens Velgierninger skulde bortødsles paa uduelige Personer. Han anordnede derfor, at naar en Discipel et halvt Aar havde været i Skolen, skulde Rector bestemme, om han var duelig til Studeringer, eller ei; i første Tilfælde skulde Rector staae til Ansvar for, at han lærte noget, saa at Skolen kunde have Ære af ham; i sidste Fald vare Forældrene forbundne til strax at tage ham af Skolen; „thi Meningen med Forfæ„drenes Institution", skriver Giøe, „er ingenlunde at føde unyttige „og utienlige, men at Guds Ære og det algemene Beste maa frem„mes, og den uskikkede til Studeringer ei betage den velskikkede Plad„sen i Skolen." Tillige giorde han det til en Regel, hvorom Rector saavelsom Forstanderen skulde underrette Forældrene, at ingen maatte antages i Skolen som Discipel, med mindre Forældrene vilde forbinde sig til, „at han, naar han befandtes at være et godt ingenium, maatte udbie sin Tid i Skolen saalænge, indtil han kunde, dem selv til Glæde, sig til Nytte, og Skolen til Credit, vedbørlig dimitteres derfra." Naar en Discipel havde været sex Aar i Skolen, skulde hans Fremgang prøves af Præsten; og fandtes han da ikke duelig til Academiet, skulde Forældrene tage ham tilbage. Dog kunde det ogsaa i saadant Tilfælde blive dem bevilget, at lade ham endnu i nogen Tid forblive i Skolen, imod at de fra Sex-Aars-Dagen selv betalte hans Kost, hvilken Betaling da var, ligesom for en Expectant, aarlig 30 Rdlr.; og paa denne Maade findes enkelte Disciple endog i 8-9 Aar at have opholdt sig i Skolen.

For selv at fritages for et møisommeligt Arbeide, og for tillige at bidrage til Stiftelsens Sikkerhed i Fremtiden, udvirkede Giøe det Kongebud, at Forstanderens Regnskab a a r l i g e n skulde revideres af den Person, som af Stiftamtmanden og Biskoppen blev antagen til at revidere de andre offentlige Stiftelsers Regnskaber. Og for at giennemsee Herlufsholms Regnskab og bedømme dets Rigtighed blev der for Revisor fastsat en aarlig Betaling af 18 Rdlr. e).

---

d) Munkgaard havde ladet Stiftelsen giøre Gield til sig som Regnskabsfører, hvilket var imod hans Contract; i øvrigt synes han at have været en duelig Forstander.

e) Skolens Regnskabers Revision er nu henlagt under Rentekammeret, hvor Revisor endnu for nogle Aar siden erholdt ovennævnte Betaling, som senere er forhøiet til 50 Rdl. Sølv.

Tre og tredsindstyve Aar gammel døde Marcus Giøe, d. 28 April 1698, i Kiøbenhavn, hvorfra hans Lig blev ført til Herlufsholms Kirke, og nedsat i en der for ham indrettet aaben Begravelse. Hans efterlevende Enkefrue, Jytte Dorothea Thott, har der ladet ham opreise et Monument af hvidt og sort Marmor, hvorpaa han selv ligger udhuggen i Legems Størrelse med Viisdomsgudinden, Minerva, paa den ene Side, Retfærd paa den anden, og over Hovedet Fama svævende, som udbasuner hans Roes, hvilken Efterverdenen villig erkiender, ikke, som saa ofte er Tilfældet, at skylde hykkelsk Smiger sin Oprindelse. Monumentet selv, forfærdiget af Konstneren Thomas Qvilin, er et af de prægtigste og kostbareste Monumenter, Danmark har at fremvise. I Graven hos Giøe hviler hans efterladte Frue, hans Datter, og Svigersønnen den mandhaftige Oberst Manderup Due, som faldt i Slaget for Helsingborg 1710. Marcus Giøe var den sidste af Giøernes Familie paa Mandslinien f).

Den følgende Skoleherre, Baron Friderich Trolle, Friherre til Baroniet Brahetrolleborg, der efter Giøes Død selv meldte sig som den nærmeste af Familien til at paatage sig Skolens Bestyrelse, var her for kort Tid til, at hans Direction kan komme i synderlig

---

f) En vidtløftig Gravskrift over ham af Biskop Kingo, hvilken staaer paa Monumentet, findes i Hofmans **Portr. hist. Tom. II.** Hans Lig ligger endnu uforraadnet. Den kobberbeslagne Egekiste, hvori hans Levninger giemmes, stod en Tidlang aaben og noget mishandlet, men er ved nærværende Skoleherre, Geheimeraad Kaas's Omsorg blevet tillukket og istandsat. Paa Kisten ligger et stort Kobberskiold med hans Familievaaben med denne Paaskrift: **Dette Er hans Excelence Her Marcus Gøes federne Vaaben Og som hand Er den siste aff den stame paa suer siden Nedlegis det med hanem i graffuen med ære 1698.** Hans efterladte Frue og Datter ligge i prægtige Marmorkister. Over Manderup Due ere tre Faner ophængte strax ved Monumentet. Efter Mand. Dues Død blev hans Enke (Marc. Giøes eneste Datter, som døde 1724 i en Alder af 35 Aar) formælet med Grev Christian Rantzau til Braheesborg, og tvende af hendes Børn med denne Mand findes ligeledes her i Graven nedsatte. Efter Sagn skal Ghrd. Giøe have skienket til Herlufsholm 1000 Rdlr. (Hoffm. Fundat. **Tom. 8., Pag. 88**); i Archivet findes dog herom ingen Oplysning, men formodentlig er det hertil Kingo sigter med følgende Ord af Gravskriften:

Sit Hvilested han sig ved Herlufsholm opsøgte,
hvor han den Kirkes Gavn og Indkomst saa forøgte,
at rundeligen hun derfore blev betalt
hans Eftermæle til Berømmels overalt.

Betragtning i Skolens Historie; thi ikkun lidet over et Aar efter sin Ansættelse som Skoleherre døde han g).

Efter Baron Trolle udnævntes Hr. Henrik Juel til Tindeberg h); men da han formedelst Alderdom frabeder sig den ham tilbudne Post, seer man tvende Mænd paa eengang kappes om at erholde Stiftelsens Ror i Hænde, begge beraabende sig paa at være Stifternes nærmeste Beslægtede — to Mænd, af hvis Kappelyst man skulde troe at kunne med Sikkerhed slutte til varm Interesse for Stiftelsens Vel — to Mænd, som begge, den ene efter den anden, opnaaede deres Onskes Maal — men Skolen kun til liden Baade. Disse Mænd vare Justitsraaderne Brahe og Trolle. Efter Stiftamtmandens Erklæring udnævnedes den første af disse til at erholde den attraaede Post.

Justitsraad Jørgen Brahe, Herre til Gauno, Stamherre til Hvedholm og Landsdommer i Fyen, blev Skoleherre i Begyndelsen af Aaret 1701 i). I de første Aar tog Brahe sig endeel af Skolen, besørgede i Aaret 1703 et nyt Orgel opsat i Kirken, og denne overalt repareret, fornyede de af Arrild Hvitfeld givne Skolelove, og viste ogsaa i adskillige andre Dele Omhu for Stiftelsen; men længe varede det ikke, inden denne Omhu afløstes af Lunkenhed, og Lunkenheden af fuldkommen Kulde. Tilsidst kom han endog flere Aar i Rad slet ikke til Skolen, eller bekymrede sig om, hvorledes det gik den, men lod Enhver ved Stiftelsen giøre og lade hvad ham lystede, og Alting gaae som det kunde. Hvad Under, at der under saadanne Omstændigheder fremstod Folk, som ved den forladte Stiftelses Ruin søgte

g) Denne Baron Fr. Trolle var en Søn af forhen omtalte Skoleherre Corfitz Trolle. I Danske Atlas nævnes ikke denne Frid. Trolle som Herre til Brahetrolleborg; men der siges (3 Tome, Pag. 547), at Birgitte Trolle ved sin Død 1687 efterlod Baroniet til sin Brodersøn Corfitz Trolle, som beholdt det indtil 1701, da det tilfaldt hans Broder Niels Trolle. Men dette maa være en Feiltagelse; thi Birg. Trolles Brodersøn Corfitz Trolle var netop den før omtalte Skoleherre, som døde 1685; og hans to Sønner vare Frid. Trolle og Niels Trolle. (See herom Trollernes Stamtavle i Hoffm. Portr. hist., Tom. II). I to originale Documenter, som Forf. har for sig, nævnes udtrykkelig i det ene Frid. Trolle som Friherre til Baroniet Brahetrolleborg 1698, og i det andet af 4 Jan. 1701 omtales han som nylig død.

h) Hans Moder, Ide Gøye, var en Sønnedatter af Birgitte Gøyes Søskendebarn, Eskild Gøye.

i) Brahes Moder var den lærde Susanne Giøe, Søster til forrige Skoleherre Marcus Giøe.

deres egen Fordeel: hvor Aadslet er, der forsamles Ravnene. Forstanderen Ulrich Mogensen og Ridefogden Niels Fuglede vare især de to, der, som Ulven og Biørnen i Fabelen, delede Rovet imellem sig: Skovene ødelagde de; Bønderne udsugede de; Skolen besvege de — alt, uden at Skoleherren enten paatalede det, eller i mindste Maade bekymrede sig derom. Omsider gik disse Mænds Forurettelser saa vidt, at endog Bønderne ei længere kunde bære deres trykkende Aag, men vovede at indgive Klage, især over Ridefogden, umiddelbart til Kongen; og vistnok skulde der meget til, inden den trælbundne Bonde for eethundrede Aar siden vovede at anklage sit Herskab. Man høre engang Hovedpunkterne af denne Bøndernes Klage i Aaret 1715, hvilke alle ved nærmere Undersøgelse bleve befundne grundede: „Vi „have hverken Herre eller Husbond (sige de), for hvilken vi vor Nød „kunne klage; vel var der forordineret en Skoleherre til Forsvar over „os; men som ikke i nogle Aar hos os er seet, derfor eiheller veed „hvad vi lider; men han haver sat en Ridefoged over os &c." De oplyste, at Brahe dengang i fire Aar ikke havde været her i Landet k); og da de tilforn havde henvendt sig til ham med deres Klager, havde de ingen anden Trøst faaet end denne: „han skulde lade dem pine, saa de skulde blive sorte." Deres Klager mod Ridefogden vare fornemmelig følgende: 1) han havde indkrævet en Skat, som af Regieringen var eftergiven, uden siden at godtgiøre Bønderne den; 2) han havde Skolens Skovstempel i Forvaring, og havde dermed i Skoven udslaget en stor Mængde Træer, som han havde solgt til sin egen Fordeel; 3) til Forstanderen havde han ladet udvise Træer i saadan Overflødighed, at denne havde deraf ladet hugge Bygningstømmer til hele Lader og Bønderhuse, som Bønderne havde maattet age til Korsør (hvor Forstanderen eiede en Gaard). Ved Vidneforhøret blev det endog oplyst, at Forstanderen havde saaledes i en Tid af sex Aar faaet udviist 10856, skriver titusinde ottehundrede og sex og halvtrediesindstyve Læs Brænde, skiøndt hans Contract ikkun tilstod ham „det fornødne Brænde til Brændsel". 4) Naar Skolens Bønder havde skovet, og bragt Brændet paa Gaarden, saa tillod han, at Forstanderens egne Bønder fra Korsør hiemkiørte til deres Gaarde saa meget af Skolens Brænde, som dem lystede; og var der ikke Brænde nok paa Gaarden, saa fik de Lov til at kiøre i Skoven og omhugge hele Træer. 5) Han bortleiede Bønderne til Nestved-Borgere, for at kiøre til Marked, naar Veiene vare saa slemme, at Ingen

k) Han opholdt sig meest paa sit Gods Hvedholm i Fyen.

andre vilde føre. 6) Han havde taget en heel Deel Ager og Eng fra nogle af Bønderne, og tillagt Forstanderen, hvorom Bønderne siden havde maattet føre Proces for at faae deres Jord tilbage, og vare derved blevne forarmede. 7) Han var Aarsag i, at Magle-Mølle laae øde, uagtet den til Skolens Fordeel kunde været bortleiet; og Bønderne maatte betale Møllens Skatter og Skattekorn, men uden at Ridefogden anførte dette i sit Regnskab. 8) Der var paa Godset adskillige øde Gaarde, hvis Jorder Bønderne maatte pløie og besaae, men Ridefogden førte sig Avlingen til Nytte 2c. 2c. Saaledes var der i alt tretten Klagepunkter. At anføre dem alle, vilde være at trætte Læsernes Taalmodighed: de anførte kan være tilstrækkelige til at vise Godsets Forfatning og Bestyrelsen under en Mand, som lod alle disse Uordener gaae i Svang aldeles upaaankede og ligesom useete. Efterat omtalte Klage var undersøgt og opløst, fastsattes det, at ingen Brændeudviisning af Brahe eller hans underordnede Betiente maatte skee uden i Overværelse af en forstkyndig Person, som dertil af Regieringen blev udnævnt; Forstanderen dømtes i en Mulct til Skolen paa 1000 Rdlr., Ridefogden i en Mulct paa 500, og begge at betale Processens Omkostninger med 400 Rdlr. Men hvad vilde en Mulct sige, der ikke var at ansee uden som nogle Procent af den havte Fordeel. Begge de tiltalte Personer havde ved Skolen samlet sig betydelige Midler, medens Skolen selv havde paadraget sig en Gield af 15 a 16000 Rdlr., hvoraf ommeldte Fuglede beregnede noget over 7500 Rdlr. som Gield til sig selv 1). Men det var ikke nok, at man havde paadraget Stiftelsen en saa betydelig Gield; endog Kilden til dens Velstand havde man næsten udtørret; Bønderne vare lige saa forgieldede og udsugede som Stiftelsen selv: Foruden en Restants paa Godset af 15000 Rdlr., som Fuglede anfører i sit Regnskab (dog uden at give Oplysning om, hvorfra denne Restants reiser sig), fordrer han, saavelsom Forstanderen, ogsaa Bøn-

1) En Synderlighed ved denne Fordring kan Forf. ikke lade uanmærket: Af disse fordrede 7500 Rdlr. tilstaaes Fuglede ved Dommen ikkun 2350 Rdlr.: de øvrige ansees som ubiemlet Gield; men skiøndt disse Penge af Retten vare ham tilkiendte, kunde han dog siden hverken erholde Capital eller Renter udbetalte. I Aaret 1735 (omtrent 20 Aar efter at Pengene vare ham tildømte) var hans Tilgodehavende med Renter og Renters Renter opløbet til 7248 Rdlr. Men da det af Regieringen blev ham formeent at giøre Indførsel i Skolens Gods for at giøre sig betalt, saa nødtes han til at gaae paa Akkord med Skolen, og istedetfor de 7248 at nøies med 2000 Rdlr., som skulde ham udbetales i tre Terminer.

derne for betydelig Gield til sig selv; og aldrig saasnart erfare disse to Mænd, at de skal tiltales for deres Forhold, førend de strax fremkomme med deres Fordringer, næsten til hver Bonde paa Godset, og lade deres Mærke sætte paa Bøndernes Køer, Stude, Tyre, Faar, Lam og Sviin, for ved dem at giøre sig betalte. Men da der ogsaa herover itide indgives Klage (af Oberst Anders Trolle), og Hans Majestæt befrygter, at Bønderne derved skal blive „aldeles ruinerede", saa fastsættes det ved Kongebud, „at ingen Creditor maa blive noget „af Skolens Bønders Qvæg, Gods og Indehavende følgagtigt, førend „Hans Majestæt for sine havende Fordringer først vorder fornøiet."

Denne vigtige Sag var endnu ikke ganske tilendebragt, da Brahe døde (som Etatsraad) i Begyndelsen af Aaret 1716; og sørgmodig maatte Stiftelsen nu, med de sorte Uveirsskyer svævende over sit Hoved, see tilbage til den skiønne saa meget lovende Morgenrøde i Giøes Dage: Frugterne af Giøes Stræbsomhed og vel overlagte Foranstaltninger vare af Uveiret nedslagne; Skolens og Godsets begyndende Velstand var forandret til Armod, og Skolens Haab var forsvundet. Stiftelsens Ødelæggelse var af Brahe begyndt, men havde endnu ikke naaet sit høieste; hans Eftermand var det forbeholdet at fuldføre det begyndte Værk.

Justitsraad (siden Etatsraad) Børge Trolle, Herre til Lykkesholm, Nakkebølle, Rødkilde og Lyngholm, blev (som den nærmeste af Stifternes Familie) udnævnt til Skoleherre, strax efter Brahe, i Begyndelsen af Aaret 1716 m). Ogsaa han syntes i Førstningen at vise Interesse for Stiftelsen, og at ville oprette, hvad der under Formanden var nedbrudt. Den noksom omtalte Fuglede blev afskediget n), og en ny Ridefoged i hans Sted antagen. Forstanderen Mogensen søgte han ogsaa at befrie Skolen for; men da Trolle uden lovformelig Fremgang satte Forpagtningen til Auction, og Mogensen beraabte sig paa sin Contract med forrige Skoleherre, ifølge hvilken han var berettiget til at vedblive baade Forpagtningen og Forstanderskabet indtil 1 Mai 1718, saa opstod heraf en for Stiftelsen kostbar Proces, hvorved Trolle dog ikke opnaaede sin Hensigt, at blive Mogensen qvit før hans Forpagtningscontract var udløben. Den næsten nedfaldne Magle-Mølle, som i adskillige Aar havde staaet øde,

---

m) Han var en Brodersøn af forben omtalte Skoleherre Ghrd Corfitz Trolle, og en Sønnesøns Sønnesøn af Herl. Trolles Broder, Niels Trolle til Trolholm.

n) Fuglede blev siden efter Cancellieraad.

lod han af ny opbygge og til Skolens Fordeel bortfæste o). Over Skovenes Ødelæggelse, og den slette Bestyrelse under Formanden, klagede han saa meget, at man næsten skulde anseet det for hans oprigtige Forsæt heri at ville handle bedre; men dette Forsæt var desværre ikkun tilsyneladende, eller og meget kortvarigt. Efter faa Aars Forløb hørtes over ham tildeels de samme Klager, som over Brahe. Ogsaa han lod Skovene ødelægge: Skolens Skovstempel havde han betroet til Ridefogden, Birkefogden (ɔ: Birkedommeren) og tvende Skytter, hvilke ei allene udviste og uddeelte Træer til Skolens egne Underhavende, men endog til deres Bekiendtere i Næstved, og til andre Skolen uvedkommende Personer. Ved ikke at betale til dem, som Stiftelsen var Penge skyldig, og ved anden Uefterrettelighed, indviklede han den i adskillige unyttige og kostbare Processer. Skatterne af Skolen og Godset betalte han ikke, men lod dem, uagtet Rentekammerets gientagne Erindringer, bestandig voxe til, saa at Restancen af de kongelige Skatter i Aaret 1719 udgiorde omtrent 7700 Rdlr. i rede Penge, foruden en betydelig Qvantitet Rug, Byg og Havre. Regnskab indleverede han aldeles ikke, uagtet han ogsaa derom erholdt idelige Erindringer af Rentekammeret; og da der heller intet Regnskab for Stiftelsen var aflagt i de sidste fire Aar af Brahes Tid, saa var der i Aaret 1724 i hele tolv Aar intet Regnskab indleveret til Revision. Efter flere gientagne Paamindelser af Rentekammercollegiet svarede endelig Trolle, at han ifølge Fundatsen ikke ansaae sig forpligtet til at aflægge Regnskab. Ved en kongelig Skrivelse erindredes han da om: at det Punkt af Fundatsen, ifølge hvilket han troede sig fritagen for Regnskabs Aflæggelse, var af Birg. Gøye forandret, som ved en senere Bestemmelse selv havde anordnet, at Regnskab aarlig skulde aflægges for Rigens Raad; og at denne Anordning var af Kong Christian den Femte forandret derhen, at dette aarlige Regnskab skulde aflægges for Biskoppen og Stiftamtmanden; hvorfor Trolle nu forpligtedes til, uden videre Forevending, strax at indsende Regnskab. Men han var saa langt fra, heraf at lade sig bevæge til at forandre sin Opførsel, at han endog lod denne Kongelige Skrivelse aldeles ubesvaret; og først efter gientagen Trudsel med, at blive af General-Fiskalen tiltalt for sin Overhørighed mod de Kongelige Mandater, beqvemmede han sig omsider til at lade sin Ridefoged levere

o) Til Erindring herom staaer endnu en vidtløftig Inskription over Indgangen til Møllen.

et Slags Regnskab; men da dette hverken var fuldstændigt eller af ham selv underskrevet, og atter gientagne Erindringer forbleve frugtesløse, saa blev han omsider fiskaliter tiltalt som de Kongelige Mandaters modvillige Overtræder, og i Aaret 1727 fradømt sin Bestalling som Skoleherre, men dog desuagtet forpligtet til inden tre Maaneder at indlevere det omtvistede Regnskab. Hele Regnskabet for 1712-28 blev da ogsaa virkelig under eet indleveret i Aaret 1728. Men da man herpaa endnu formerede ham en ny Proces for at afgiøre, hvorvidt han skulde være forpligtet til, af egne Midler at betale de resterende Kongelige Contributioner, saa forlod han, af Frygt for Følgerne af denne Sag, Landet, og vendte siden ikke tilbage, men døde i Antverpen 1739.

Omtrent i eet og et halvt Aar derefter var Skolen ganske uden Patron. Lærerne erholdte imidlertid ingen Gage udbetalt; Forstanderen maatte for en stor Deel staae i Forskud for Spiisningen; ei engang de ubetydelige Penge til Kirkens Viin og Brød, til Sognets Fattige, til Skolens Skrivematerialier o. dsl. kunde udbetales, fordi — Skolens Kasse var tom. Skolens Bygninger vare saa forfaldne, at de ikke uden meget stor Bekostning kunde istandsættes; paa Skolen heftede en anseelig Restance af Kongelige Skatter og anden Gield; Godset var i saa ussel Forfatning, at tredive Gaarde hverken kunde svare Skatter eller Landgilde o. s. v.

I April 1729 tilbydes General-Major (siden General-Lieutenant) Gregers Juel Patronatet, som den nærmeste af Stifternes Slægt; men saasnart han erfarer Stiftelsens slette Forfatning, frabeder han sig denne Post, hvorpaa det da af Regieringen besluttes, at Skolen i nogle Aar skal nedlægges, Disciplene (dengang nogle og tyve i Tallet) hensættes i andre Skoler, og Lærerne befordres til andre Embeder p). Og da Stiftelsen ei engang havde Evne til at udbetale Rector, de to Hørere, og Stiftelsens øvrige Betiente deres tilgodehavende Løn, maatte disse ved deres Afgang fra Skolen nøies med Løfte om at erholde denne udbetalt i tre paa hinanden følgende Aar.

Og her, hvor Teppet for den ædle Herloff Trolles og Birg. Gøyes Gavnelyst i nogen Tid nedfalder, her ville vi med stille Vee-

p) Samme Aar (1729) blev Rectoren Mag. Steensen kaldet til Rector ved Cathedralskolen i Bergen, og tillige til Sognepræst for Hammer Menighed; den ene af Hørerne, H. Bager, blev Sognepræst for Faaborg og Diernis Menigheder i Fyen; og den anden, J. Feldmann, blev indkaldt til Akademiet i Kbhavn, hvor han strax erholdt Plads paa Borchs Collegium som Alumnus.

mods Følelse hidsætte det Vers, som ledsager den Beretning om Skolens Opløsning, hvormed dens virksomme Rector Mag. Steensen ved sin Bortreise tog Afskeed fra den ødelagte Skole q):

Qvi legis hæc, Lector, legis & dispendia Trolle.
Ac Gioæ moerens grandia damna legis.
Hæc loca divitiis Arabum ditavit uterqve:
Hinc laudem doctæ Nobilitatis habent.
En novus atqve vetus Byrgerus Trolle, Scholarcha!
Hoc duce Palladiæ floruit artis honos.
Ast novus, ingenio Proavum qvi dispar, egena
Efficit, ut videas, Herloviana loca;
Dumqve timet poenas Superum, dolet, aufugit, atqve
Has stolida Musas suspicione gravat.
Viderat has clades, harumqve misertus iussit
Rex noster clemens: Musa tacebit inops!
Interea crescant, nobis curantibus, illa,
Qvæ legaverunt Trolle Gioeqve, bona.
Ipsa Ceres tacuit, Cereriqve invisa Minerva:
Iussu hoc audito, conticuere simul.

Luxuriæ gnata est Inopia.

Underviisningen og Opdragelsen.

1567 — 1729.

Den ved Skolens Oprettelse udstedede Ordinants vedblev ei længere end i et Tidsrum af omtrent firretyve Aar at være dens eneste Lov. At Hvitfeld i sin Bestyrelsestid gav Skolen nye Love, er forhen omtalt; dog var det ingenlunde hans Hensigt derved at ophæve Ordinantsen; de nye Skolelove skulde blot ansees som Tillæg til denne, og som nøiere Bestemmelse af adskillige Poster i samme; kun i enkelte Punkter forandrede de den: saaledes skulde Disciplene, efter de Hvit-

q) Dette Vers er af Skolens følgende Rector Werring, og findes af ham indført i Rectors Embedsbog, hvori Disciplenes og Lærernes Ankomst til Skolen og Bortgang er antegnet fra 1690 til 1798.

feldske Love, være oppe om Sommer-Morgenen Klokken 4, og om Vinteren Klokken 5, istedetfor at Ordinantsen fastsatte een Time sildigere. Om Aftenen maatte ingen uden særdeles Tilladelse være oppe længere end til Kl. 9. Foruden Chorsangen i Kirken hver Morgen og Eftermiddag, som Ordinantsen fastsætter, skulde der nu ogsaa holdes Bøn om Aftenen; og efter Middagsspiisningen skulde de synge over paa de Psalmer, som ved Chorsangen skulde bruges. Den ene Discipel maatte ikke komme paa dens andens Kammer; men hvad de kunde have at afgiøre med hinanden angaaende deres Studeringer, maatte de aftale enten i Kirken eller i Skolen. Udenfor Skolegaarden maatte Ingen komme uden Tilladelse. Naar de fik Lov at spadsere ud i Marken, hvilket skede under en af Hørernes Tilsyn, maatte Ingen uden Rectors Tilladelse blive hiemme. De maatte ikke hente Drikkevare eller deslige fra Nestved, eller svire og spille Kort paa Kamrene; heller ikke maatte de tage Øl eller Mad med sig fra Bordet paa deres Kamre; eiheller laane Penge eller Klæder af hinanden, endnu mindre sælge eller bortgive noget af deres Sager. Den, som saae een af sine Meddisciple fornærmes af en anden, og ikke strax angav det for Rector eller en af Hørerne, skulde ansees lige med den Skyldige. Dansk maatte de aldrig tale indbyrdes, men blot Latin.

Dette var Hovedpunkterne af Hvitfelds Skolelove; men da disse i Forening med Ordinantsen vedbleve næsten i halvandet Seculum (indtil 1731) at ansees som eneste Rettesnor for Disciplinen, saa kunne de vel fortiene her fuldstændig at fremsættes, og det saa meget mere, som de hidtil ingensteds findes trykte.

Articuli legum pro necessitate & utilitate scholæ Herlovianæ nobis, ordinatione piorum fundatorum et senatorum regni, commissæ, secundum qvos posthac se habeant regere*) discipuli & præceptores.

1mus.

Hora matutina ad minimum qvinta, hyberno tempore, omnes sine mora surgunto, et officia scholastica exseqvuntor; æstivo qvarta.

2dus.

Hora sexta, anteqvam incipiantur preces, in universum omnes adsunto, se & studia sua Deo commendantes.

*) Et andet Exemplar læser: posthac habeant legere.

3tius.

Tam septima antemeridiana, qvam tertia pomeridiana omnes simul templum frequentanto, ac tam Hypodidascalis præsentibus, quam ipsi Rectori modestiam & observantiam debitam exsolvunto.

4tus.

Non aliter in prandio ac coena mature præsentes inveniuntor ac similiter Hypodidascalis modestum silentium præbento. etiam si Rector absens fuerit.

5tus.

Hora duodecima ab Hypodidascalo vocati supremæ classis discipuli, sine mora omnes in scholam veniunto. & cantiones in templo celebrandas modeste ac diligenter exercento: reliqui omnes per totam horam adsunto.

6tus.

Precibus vespertinis omnes pariter intersunto, ordine suo stantes devote modesteque sine ullo strepitu, tam post finitas quam ante inceptas preces.

7timus.

Hora nona omnes pariter in lecto reperiuntor. nec ullus sine peculiari venia diutius sedeto.

8tavus.

Compotationes et chartularum lusus in cubiculis non exercento, sed aut lectionum auditarum repetitioni aut aliarum rerum honestarum studiis vacanto.

9nus.

Nemo prorsus in alienis cubiculis invenitor, nedum ibi nugas aut tricas nectens desideto. qvod si qvid forte conferendum de studiorum ratione habent, in templo aut schola id faciunto.

10mus.

Culinam aut cellam nemo ingreditor sine peculiari venia Rectoris.

11mus.

Porta interioris areæ r) nemo egreditor sine peculiari venia Rectoris.

12mus.

Data in campum exeundi venia, nemo sine permissu Rectoris domi maneto, omnes simul exeunto, omnes simul redeunto.

---

r) Skolegaarden, Tab. I.

13tius.

In campo nullus a conspectu Hypodidascalorum longius divagator, multo minus in civitatem s) aut pagum digreditor.

14tus.

Qvoties importatur in scholam cerevisia, qvem sitis urget, ille intrans pro necessitate bibito, nemo qvicqvam in cubiculum deportato.

15tus.

Ex civitate nullum potionis genus discipulorum qvisqvam adferri curato.

16tus.

Læsi ab aliis talionem non reddunto, sed ad Rectorem vel Hypodidascalum deferunto; qvicunqve subticuerit, cognita deinde causa, punitor.

17mus.

Qvicunqve alium ab alio lædi vel offendi viderit aut cognoverit, ipse Rectori vel uni Hypodidascalorum e vestigio aperire rem teneto, aut in eadem culpa cum aliis hæreto.

18tavus.

Testudinem templi nemo conscendito, nemo item lusibus aut ineptiis intempestivis locum sanctum profanato.

19nus.

Nemo de suis rebus qvicqvam vendendo aut aliis donando distrahito, qva in causa emens vel vendens, donans vel accipiens eiusdem sortis habentor.

20mus.

Qvod si etiam Hypodidascali et maiores discipulorum qvenqvam contra has leges aut alios bonos mores peccare viderint aut cognoverint, in ipso facto eum primo ad bonam frugem adhortari, contumacem vel punire, vel publice vel privatim coram Rectore accusare tenentor.

21mus.

Nemo pecunias aut vestes mutuator sine Rectoris vel Hypodidascalorum utriusqve diiudicantium assensu et suffragio.

22dus.

A templo, a schola et a mensa nemo sine facultate & permissu Rectoris vel Hypodidascali, qvi eius loco fuerit constitutus, abesto.

---

s) Nestved.

23tius.

Diebus dominicis singuli suas vestes immundas lotioni tradunto, earumqve numerum in charta sibi notanto.

24tus.

Reportatis e lotione vestibus, omnes in schola adsunto et unusqvisqve suas deligito, præsenteqve Hypodidascalo, si qvid desideratur, significato.

25tus.

Nemo per id temporis e schola exito, anteqvam singularum classium supremus discipulus de numero omnium vestium certiorem fecerit Hypodidascalum, qvi tum, rebus compositis, primus e schola exibit.

26tus.

Cibum a mensa nemo deportato sine Rectoris vel Hypodidascali ipsius vicem tuentis permissu.

27timus.

Latino sermone omnes omni loco ac tempore utuntor.

Mandamus itaqve serio et severe, tam hos legum articulos, qvam qvos in posterum sumus additur, stricte et sine prævaricatione servari usqve, qvi ausu temerario et contumaci contraiverint, scholastico more corripi ac castigari; impunita vero transgressionis culpa, si qvid invenietur, in Rectorem concidit. qvod si ipse Hypodidascalorum in hisce et aliis officiis exigendis industriam desideraverit, illi malam superiorum gratiam incurrent.

Dabatur Drachsholmiæ 4to Die Januarii 1605.

Arnoldus Hvitfeldius,
Scholarcha.

Ligesom de Herlufsholmske Skolelove under Hvitfeld bleve udvidede, saaledes er det formodentlig ogsaa gaaet med Underviisningen. Vel forefinde vi herom ingen bestemte Efterretninger; men da Christian den Fierdes Skoleforordning af 1604 forøger de dengang brugelige Underviisningsfag med Tillæg af Græsk og Arithmetik, samt Begyndelsesgrundene af Hebraisk og Geometrie, saa kan vi med Rimelighed antage, at denne Udvidelse ogsaa har strakt sig til vor Skole t).

t) At dog Græsk er læst paa Herlufsholm allerede før denne Forordnings Udgivelse, og sandsynligviis lige fra Skolens Oprettelse, sees af følgende Titel paa en Bog, som er trykt i Rostock 1594, og udgiven af Skolens daværende Rector P. J. Borch: **Tractatus de vocibus Græcorum encliticis, superiori anno in libera schola Herlovisholmiensi propositus &c.**

Og denne Formodning nærmer sig til Vished, naar vi ved at gaae lidet bedre frem i Tiden finde ei allene de her nævnte Videnskaber at være Gienstand for Underviisningen, men endog disses Antal forøget med flere. Efter en Underviisningsplan af 1643, som Archivet giemmer, læstes der dengang i øverste Classe:

1) Latin: Grammatik; Orat. Cic. pro Deiotaro & pro Ligario; Cic. Somnium Scipionis; Virgilii Aenæid. lib. II: Ovid. Metamorph. lib. XIII; Horatii Odæ, ars poet., & epist. lib. I.
2) Græsk: Grammatik; Isocrat. orat. ad Demonicum; Hesiodi opera & dies; acta apostolorum; epist. Pauli ad Romanos & Ephes.
3) Græske og latinske Stiiløvelser.
4) Begyndelsesgrundene af Hebraisk.
5) Theologie: Cathechismus Lutheri, og Loci communes Brochmanni.
6) Logica, Rhetorica & Oratoria Bartholini.
7) Begyndelsesgrundene af Geometrie, Arithmetik, og Astronomia sphærica.

I alle disse Videnskaber underviistes der om Formiddagen Kl. 6 til 7 og 9 til 10, om Eftermiddagen Kl. 1-2 og 4-5; Løverdag Formiddag Kl. 8-10 holdtes Examen over det, som var læst den hele Uge, og Censur over hele Skolens skriftlige Udarbeidelser; Søndag Formiddag Kl. 6-8 forklaredes det nye Testamente, og rettedes Stile; Onsdag og Løverdag Eftermiddag havde Skolen Ferie.

Af den her anførte Underviisningsplan see vi, at endskiøndt Ordinantsen dengang (1643) endnu var den gieldende Skolelov, saa gik det den, som det saa ofte gaaer de borgerlige Love: naar de begynde at ældes, begynde de at glemmes. Vel bemærke vi i denne Læseplan Spor af de Fremskridt, Videnskaberne havde giort siden Reformationen; adskillige vigtige Videnskaber see vi her at indrømmes fortient Plads blandt de øvrige Skolefag; men Underviisning i Skiønskrivning og ligeledes i Sang, hvortil Ordinantsen fastsætter een Eftermiddagstime daglig, finde vi her slet ikke omtalt; er det, fordi man har ophørt med disse Øvelser? eller blot fordi man har anseet dem som den egentlige lærde Underviisning uvedkommende, og derfor har undladt at anføre dem i Læseplanen? Formodentlig er dog det sidste Tilfældet. Læseplanen har ogsaa om Formiddagen ikkun to Underviisningstimer, istedetfor at Ordinantsen fastsætter tre; og saaledes har vi her ikkun fire daglige Underviisningstimer (eller fem, hvis Synge- og Skrive-Timen skal regnes med) istedetfor de i

Ordinantsen fastsatte ser. Men den Tid, som var bestemt til daglige Andagtsøvelser, vedblev at være uforandret.

Omtrent paa samme Fod, som vi her har seet Underviisningen indrettet efter nys anførte Læseplan, vedblev den i meget lang Tid. Fra 1643 og lige til 1731 omtaler Archivet aldeles ingen Forandring i Underviisningen.

Men hvorledes gik det i denne lange Periode med den egentlige Opdragelse? Nye Love blev der fra Hvitfelds Tid indtil Periodens Slutning (1729) ikke givet; og hvorledes de gamle overholdtes, derom meddele de os fra hiin Tidsalder efterladte Documenter ikkun sparsomme Oplysninger. Men for enhver, som af Erfaring kiender noget til offentlige Stiftelser, kan det ikke være fremmed, at der ved disse alt for ofte er stor Forskiel paa de Regler som haves, og de Regler som følges; og ei sielden har de offentlige Skoler maattet friste denne Lod; thi naar vi stundom finde disse dybt nedsiunkne under det, hvad de efter deres Bestemmelse burde være, da er deres Forværrelse vistnok langt sieldnere en Følge af Mangel paa gode Love, end af Mangel paa disses Overholdelse. Ikkun lidet nytter det, at rigtige Grundsætninger fremsættes, og gode Love deraf udledes, hvis disse enten ikke efterkommes, eller dog efterkommes med en Lunkenhed, som nøies med blot at følge Forskriftens Overflade uden at bekymre sig om dens Aand. Efter Rimelighed kunne vi vel antage, at Skolen i den dunkle Periode, som her omtales, har fristet de offentlige Stiftelsers sædvanlige Lod — Afvexling af god og slet Bestyrelse. Dog udmærker sig den første Halvdeel af Perioden (omtrent til sextenhundrede og nogle og fyrretyve) saa fordeelagtigen, at man endog maa ansee denne Tid som Skolens meest glimrende Periode: de mange udmærkede Mænd, som Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt, ere talende Beviser paa Bestyrelsens Godhed i Almindelighed u). Men den sidste Halvdeel af Tidsrummet kunne vi ei tillægge samme Roes. Med Magister Zacharius Lunds Ansættelse som Rector, i Aaret 1646, synes et for Skolen ufordeelagtigt Tidsløb at have taget sin Begyndelse: ved hans Forsømmelse af sin Pligt og Ligegyldighed med Tilsynet udenfor Skoletimerne begyndte Usædelighed og Ryggesløshed saaledes at udbrede sig blandt Ungdommen, at der ei allene klagedes over, og bevistes, at de begik de værste Uordener hiemme, men endog, at de drak og svirede i Næstved, og begik flere Uordener, som maatte bringe Skolen i ondt Rygte.

u) Dette sees i det følgende af Fortegnelsen over Disciplene.

Under de følgende Rectorer findes der vel ikke Spoer til en saadan Forsømmelighed som den her omtalte; men sammenligne vi det Antal af udmærkede Mænd, som Skolen før Rector Lunds Tid har frembragt, med de faa, ja næsten ingen Hædersmænd, som den efter 1650 kan fremvise af sine Lærlinger, saa viser Skolens videnskabelige Forfatning for dette Tidsrum sig ikke i det fordeelagtigste Lys.

Bestemte Ferier havde man ved Skolens Indretning ikke sørget for. Men det er dog saa naturligt, at Forældre ønske at kunne engang imellem see deres Børn hos sig; ja dette er endog nødvendigt naar Forældrene selv skal forsyne dem med de fornødne Klæder, Linned o. desl. Det blev derfor snart Brug, at Forældrene hentede deres Børn hiem til sig engang om Aaret, sædvanlig i Hundedagene, dog ogsaa til andre Tider — en Skik, som nødvendig maatte have en ufordeelagtig Indflydelse paa Underviisningens regelmæssige Gang, og som dog vedvarede næsten et heelt Seculum efter Skolens Stiftelse. Ikke før i Aaret 1650 blev det fastsat (af den for at undersøge Rector Lunds Sag nedsatte Commission), at naar Forældrene begierede deres Børn hiem, skulde Rector mage det saa, „at det kunde skee i Hundedagene, da mindst læstes, at de da maatte komme tilbage sidst i August, og at de (lægges der meget oekonomisk til) noget tidlig kunde reise, og Skolen derved spares paa Kosten".

Skolens Disciple 1567 — 1729.

Hvorvidt har Herloff Trolles og B. Gøyes Stiftelse opfyldt sin Bestemmelse? Hvorledes skulde Forfatteren mere tilfredsstillende kunne besvare dette Spørgsmaal end ved en tro Fremstilling af, hvad de Mænd bleve i deres Manddom, hvilke skyldte Stiftelsen deres Ungdoms Dannelse; af sine Frugter skal Træet kiendes. Sandt er det: Mandens Værd skyldes ikke hans Skoledannelse allene; ved en Samling af mangehaande Forhold i Livet og af mangeslags Omstændigheder dannes Mennesket til det han vorder. Men er det end ikke paa Skoleunderviisningen og Ungdomsopdragelsen allene Menneskets tilkommende Duelighed og deraf følgende Stilling i Livet beroer, saa kan dog den Indflydelse, Ungdomsdannelsen har paa Mandens tilkommende Stilling, ikke miskiendes: slumrende Anlæg kunne ved omhyggelig Behandling vækkes til at bære Frugter,

ligesom og paa den anden Side de herligste Anlæg ved slet Behandling i Ungdommen kunne qvæles, som den spæde Plante af det Overhaand tagende Ukrud. Uden den Ungdomsdannelse, han fik, var sielden nogen stor Mand bleven netop til det han blev. Skolen kan derfor uden daarlig Forfængelighed vel altid tilegne sig nogen Andeel i den Hæder, som i Tiden bliver dens Fostersønner til Deel; og Forfatteren vil derfor her forsøge at give en Udsigt over de mærkeligste Mænd, som ere udgangne fra vor Skoles Læresale. En fuldstændig Underretning om Herlufsholms Lærlinger er ikke muelig; Skolens Archiv giemmer ingen Optegnelse paa sine Fostersønner, som er ældre end fra Aaret 1690. Vel finder man ogsaa før denne Tidspunkt paa forskiellige Steder adspredte Efterretninger om Mænd, som erholdt deres Ungdomsdannelse paa Herlufsholm; men disse Efterretninger angaae for det meste blot saadanne, som siden i Literaturen ere blevne bekiendte; af det vistnok langt større Antal af Herlufsholms Disciple, som uden at have vedblevet den literære Bane dog siden i forskiellige Embedsstillinger have viist sig som duelige Mænd, findes ikkun faa omtalte; men det vil dog neppe være urigtigt, fra det ei ubetydelige Antal af hine at slutte sig til et vistnok endnu betydeligere Antal af disse. Man vente altsaa her ingenlunde opregnet alle de Hædersmænd, Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt; her anføres ikkun de, som Forfatteren af forskiellige trykte Skrifter har kunnet indhente Efterretning om v).

Dimitteret
fra Skolen.

Henrik Lykke blev Rigets Raad og Lehnsmand over Vordingborg . . . . omtrent 1571 ell. 72.

Enevold Kruse, Stamherre til Hiermitsløffgaard, Rentemester hos Kong Christian den 4de og Statholder i Norge *) . . . . 157*.

Johan Jensen Alanus blev først Rector paa Hrlholm, siden Professor ved Kiøbenhavns Universitet . . 1582.

Herman Nielsen (eller Nicolai) blev efter 6 Aars Underviisning paa Hrlholm, fordi han ikke længer maatte

v) De fleste af disse ere tagne af Vindingii Acad. Hafniensis, Worms Lexicon over Lærde Mænd og Herl. Trolles Levnet af Boesen. Ved dem, som andensteds fra ere tagne, anføres Hiemmel.

*) Vid. Jersins Διαγραφὴ καὶ εὐφημία, og Dedicationen til Borrichi Tractatus de vocibus Græcorum encliticis.

Dimitteret fra Skolen

nyde Skolens Beneficier, sendt til Roeskilde, og derfra dimitteret 1589; var Prof. Lingv. Hebr. ved Kiøbenhavns Univers. . . . . omtrent 1588.

Jesper Brochmann, først Rector paa Hrlholm, siden Prof. & Doct. Theol. og Biskop i Sielland . . 1601.

Holger Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Commandant paa Bornholm *) . . . . . . omtr. 1603 ell. 4.

Claus Plum, Prof. & Doct. Juris ved Kbhavns Univers. x) 1604.

Jens Dinesen Jersin, Prof. Metaphysices ved Kbhavns Univers.; siden Biskop i Ribe og Doct. Theologiæ . . . . omtrent 1605 ell. 6.

Jacob Finke, Prof. Physic. ved Kbhavns Universitet . 1608.

Jacob Brochmann, Rector paa Hrlholm, siden Prof. pædagogicus ved Univers. i Kbhavn . . . . . 1611.

Hans Brochmann, først Prof. Philosophiæ, siden Prof. og Doct. Theol. ved Univers. i Kbhavn . . . . 1611.

Niels Trolle, Herre til Trolholm y) og Gaunø, Ridder af Elephanten og Statholder i Norge omtr. 1613.

Jørgen Urne, Herre til Alsløv, Ridder af Elefanten, Rigets Raad og Marsk . . . . . omtrent 1614.

Niels Poulsen Scandorph, Rector paa Herlufsholm, siden Prof. og Doct. Theologiæ . . . . 1616.

Stephanus Johannis Stephanius, Prof. Historiarum ved Sorø Academie og kongelig Historiograf omtr. 1616 ell. 17.

Christian Stougaard freqventerede Skolen fra sit 9de til 17de Aar; blev Prof. eloqventiæ og Doct. medicinæ 1617.

---

*) Vid. Hoffmanns Portraits historiques, Part. 4, Pag. 9.

x) Plum var den første danskfødte Prof. juris ved Kbhavns Universitet, og udmærkede sig ved den Opmærksomhed, han viste for Fædrelandets Love (vid. Badens Lovkyndighedslære).

y) Det nuværende Holsteinborg. Aar 1562 blev denne Gaard (dengang Braadegaard) af Kong Fred. 2den ved Mageskifte skiødet til gamle Niels Trolle, hvis Søn, den her omtalte N. Trolle, gav den Navnet Trollholm. Aar 1708 oprettedes Stedet til Grevskab under sit nuhavende Navn. Denne Anmærkning (der skyldes et Manuskript i det Holsteinborgske Bibliothek, som Grevskabets nuværende Besidder har havt den Godhed at meddele Fors. til Afbetiening) anføres her til Rettelse af hvad Hoffmann siger i Portraits historiques. Part. 2, Pag. 96, at Trollholm i mere end 500 Aar havde været den Trolleske Families Eie.

	Dimitteret fra Skolen
Peder Spormand freqventerede Herlufsholm blot i to Aar, og kom herfra i Odense Skole; blev Prof. Histor. & Geographiæ ved Univers. i Kbhavn	1620.
Niels Pedersen (Nicolaus Petræus) blev Prof. lingv. oriental., Doct. og Prof. Theol. ved Univers. i Kbhavn	1621.
Hans Poulsen Winding blev Prof. Theol. ved Gymnasiet i Odense	1626.
Ebbe Ulfeld. Denne i den danske Historie navnkundige Mand (en Søn af Skoleherren Christopher Ulfeld) blev fra Herlufsholm dimitteret til Sorø Academie. Blev Kong Christ. den 4des Svigersøn, Ridder af Elefanten, og Lehnsmand over Bornholm, men forlod tilsidst af Misfornøielse Riget, og gik i Svensk Tieneste	1629.
Rasmus Poulsen Winding gik i Hrlholms Skole i 7 Aar; blev først Prof. lingvæ græcæ, og siden Prof. histor. ved Univers. i Kbhavn, tilsidst Referendarius i Høieste Ret og virkelig Etatsraad. . .	1632.
Peder Reetz freqventerede Hrlholms Skole fra sit 18de til 21de Aar, og udmærkede sig allerede dengang ved sit Genie, ligesaa meget som han siden udmærkede sig i sine forskiellige Embedsstillinger. Blev herfra dimitteret til Sorøe Academie. Blev Herre til Tygestrup, Turebyholm, Børlum Kloster m. fl. St. Efter at have været brugt ved adskillige Ambassader, og i flere for Riget vigtige Anliggender, blev han Rigets Canzler, Geheimeraad, Præsident i Cancelliet, Patron for Universitetet, Ridder af Elefanten m. m. *)	1635.
Jørgen Eilersen (Georgius Hilarius) blev Rector i Kiøbenhavns Skole og Prof. literarum humaniorum	1635.
Rasmus Envoldsen Brochmann blev Rector paa Herlufsholm, siden Prof. eloqventiæ ved Univers. i Kbhavn	1637.

*) Hoffmanns Portraits histor., Part. 4.

	Dimitteret fra Skolen
Hans Envoldsen Brochmann, Prof. Theol. designatus og Biskop i Aarhuus	1638.
Tonne Juel, Herre til Thaarupgaard og Rigets Raad	1638.
Jens Jensen Bircherod blev Prof. Philos., Prof. lingv. græcæ, Prof. Theol. og tilsidst Doct. Theol. ved Univers. i Kbhavn.	1640.
Wilhelm Lange blev Prof. Mathematum superiorum, Informator hos Kronprindsen (siden Christian den 5te) og Assessor i Høieste Ret	1641.
Jacob Casparsen Bartholin blev Prof. designatus ved Sorøe Academie	1641.
Rasmus Casparsen Bartholin, Prof. Geometriæ, Prof. Medicinæ, Assessor i Høieste Ret og Etatsraad	1642.
Jacob Jensen Bircherod, først Prof. Philos. & Matheseos, siden Prof. Theol. ved Odense Gymnasium, tilsidst Doct. Theol. og Assessor i Consistorio . .	1642.
Jørgen Hammer, Prof. Logices ved Univers. i Kbhavn.	1652.
Niels Bentzon, Doct. Juris, Vice-Præsident i Commerce-Collegiet, Geheimeraad og Ridder (ɔ: Storkors) af Dannebroge	1660.

Herlufsholm har saaledes i det første Aarhundrede af sin Tilværelse frembragt et saa anseeligt Antal af udmærkede Mænd, som vel neppe nogen anden Skole i et lige Tidsrum, og med et lige Antal Disciple, har at fremvise, saa at Skolen, efterat den i et Seculum havde blomstret, med Rette kunde gives det hæderlige Vidnesbyrd (af Winding i hans Academia Hafniensis 1665): Schola Herloviana vix est alia præclarorum ingeniorum magis foecunda. Men efter dette første Aarhundredes Forløb, og i næsten hele det følgende Seculum af dens Tilværelse, var det ogsaa som om en ond Dæmon svævede over Skolen: i hele det lange Tidsrum fra 1660 og lige til 1754 veed Forfatteren ingen af Herlufsholms Disciple at nævne, som enten i den lærde Republik eller i Staten har erhvervet sig nogen udmærket Plads.

Rectorerne

1567 – 1729.

For at have alt samlet, hvad der vedkommer Underviisningen, maae vi her lære at kiende de Mænd, til hvem den har været betroet. Men de Efterretninger, man forefinder om de fleste af Herlufsholms Rectorer, ere kun faa: deres Navne, deres Skrifter, og hos nogle af dem deres vigtigste Levnetsomstændigheder have adskillige Skribenter efterladt os Underretning om a); men det, som vi helst ønskede at vide — hvad disse Mænd vare for den Skole, hvis Bestyrelse var dem betroet — derom haves saagodt som intet. Næsten alle bleve de, efter faa Aars Skoletieneste, befordrede til andre, for det meste geistlige eller academiske Embeder — Beviis paa, at Herlufsholms Rectorat dengang, ligesom de fleste øvrige Skoleembeder, ikke er bleven anseet uden som en Forfremmelsespost for unge Mænd, hvorfra siden Overgangen kunde giøres til noget bedre. Men de Embeder, hvortil en stor Deel af disse bleve befordrede, viser tillige, at Herlufsholm ofte har været heldig i at erholde duelige og lærde Mænd til dens Styrere. Af Rectorerne fra Skolens Oprettelse indtil dens Nedlæggelse 1729 bleve otte befordrede herfra til Professorater; tre af disse, samt tvende andre, bleve siden Bispopper; og nogle bleve befordrede til adskillige andre hæderfulde Poster. Her følge de nu i deres Successions Orden.

Magister Hans Michelsen (Johannes Michaelides) var Skolens første Rector b). Som et heldigt Varsel for Skolen kunde man ansee denne duelige unge Mands Ansættelse til at være den første, der fik dens Ror i Hænde. For sin Ansættelse ved Herlufsholm havde Hans Michelsen i adskillige Aar været Hovmester for Herloff Trolles Søsterson, Jacob Hvitfeld (Broder til Arrild Hvitfeld) c), og i Selskab med dette unge Menneske reist udenlands.

---

a) **Resenius** i sit **Atlas mscr** (paa det Kongelige Bibliothek) af 1695, **Tom. 2**; Albert Thura i sin **Idea Historiæ litterariæ Danorum**; Worm i sit Lexicon over Lærde Mænd; Winding i **Academia Hafniens.** o. fl.

b) Blandt Videnskabsmænd var det, som bekiendt, i ældre Tider Brug at give sig latinske Navne; mange ældre Skribenter ere endog langt mere bekiendte under deres latinske end under deres danske Navne. For ei at volde Forvirring anføres Rectorerne her baade ved deres latinske og danske Navne, undtagen hvor kun eet af begge har været Forf. bekiendt.

c) Ved en Feiltagelse angiver Pontoppidan i **Marmora Danica** (**Tom. I., Pag.** 267) denne Jacob Hvitfeld for Fader til Arrild Hvitfeld. Men Jacob Hvit-

Dog var det ikke blot den Leilighed, han som Hovmester for Herl. Trolles Søstersøn havde havt til at blive kiendt af Frue B. Gøye, der forskaffede ham Adgang til den nye Skoles Rectorat; flere af hans Samtidige have efterladt os de berømmeligste Vidnesbyrd, saavel om hans Nidkiærhed i denne hans første Lærerpost, som om hans Flid som Rector og hans fortrinlige Lærerduelighed. Og netop denne sidste Egenskab bragte ham siden i en Post, hvor han fik Leilighed at giøre sig fortient til hæderlig Erindring, ei blot i Herlufsholms men og i Danmarks Historie: af Kong Friderich den Anden udkaaredes han nemlig til Tugtemester for Kronprindsen — Danmarks store Christian den Fierde — og fik derved sin Andeel i denne udmærkede Konges Dannelse; og den fortrinlige Fremgang, den unge Prinds giorde under Hans Michelsens Veiledning, bidrog endnu mere til at udbrede Lærerens Roes. Det Held, hvormed han som Rector reddede Skolen ud af den farlige Proces, som nogle af B. Gøyes Slægtninge opvakte imod den, er forhen omtalt. Hvor længe han vedblev Rectoratet, vides ikke; at han dog ikke havde nedlagt dette Embede 1577, sees af Archivdocumenterne. Han blev derefter Stiftelsens Præst d), siden Slotspræst til Frederiksborg, derfra Tugtemester for Kong Christian den Fierde som Kronprinds, og tilsidst, 1597, Forstander for Sorøe Skole, hvor han døde 1601 *)

Magister **Jacob Poulsen Bager** (Jacobus Pauli Pistor) blev siden Rector i Nestved, tilsidst Sognepræst i Nystæd.

Laurentius — — blev siden Præst til Herlufsholm.

Mag. **Jens Mortensen Pilt** (Janus Martini s. Janus Piltius) døde som Sognepræst i Slangerup 1595.

Mag. **Jørgen Christophersen** (Georgius Christophori) blev siden Præst i Skaane.

---

feld døde (ifølge sin Gravskrift paa anførte Sted samt Hans Mogensens Ligprædiken over ham) 1583 i sit 36 Aar; han var altsaa fød 1547, men Arrild Hv. var fød 1549, og begges Fader var Christopher Hvitfeld.

d) At han skulde have været baade Rector og Præst paa eengang (som Nogle have meent), strider imod Fundatsen. Desuden vides det, at Stiftelsens første Præst var **Michael Jacobi Scanus.**

*) **Pontopp. Marmora Dan., Tom. I.** Rothes Danske Mænds og Qvinders Eftermæle, i Henrich Lykkes Levnet. Hans Mogensens Ligprædiken over Jacob Hvitfeld. Maanedskriftet Athene for Novbr. 1813, S. 238 o. frdl., Zwergii Siellandske Cleresie S. 540.

Mag. **Peder Iversen Bordh** (Petrus Ivari Borrichius) var Rector 1593 til 95, og udgav i disse Aar nogle Smaaskrifter til Brug ved den græske Underviisning i Skolen. 1594 blev han Magister. Af samtidige Skribenter roses han som en ziirlig Poet. Blev derefter Lector Theologiæ i Trondhiem. Han levede endnu 1621 e).

Mag. **Petrus Arræus**; Rector 1595—97; blev siden Præst i Fyen.

Johan Jensen Alanus (Joh. Jani Alanus) havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Ala i Halland; var fød 1563. I den svenske Krig under Fred. II. flygtede hans Moder med ham til Siælland, hvor Frue B. Gøye tog sig af ham, og satte ham i Herlufsholms Skole. Efter ti Aars Skolegang blev han herfra dimitteret til Universitetet 1582. Som Hovmester for en ung Adelsmand, Hans Brahe, reiste han siden udenlands; og efter at have i et Tidsrum af ni Aar giennemreist næsten hele Europa, blev han ved sin Hiemkomst, 1597, strax af Skoleherren Arrild Hvitfeld antagen til Rector. I fem Aar bestyrede han Skolen som en retsindig og duelig Lærer, og nød ogsaa i den følgende Tid den Løn for sit Arbeide at see ikke faa af sine Disciple, baade adelige og uadelige, som duelige Mænd befordrede til de vigtigste saavel geistlige som verdslige Embeder. Efter adskillige i Rectorembedet udstandne Bryderier f) blev han, 1602, udnævnt til Profess. Pædagogicus ved Kbhavns Universitet, blev samme Aar Magister. skiftede siden flere gange Professorat, og blev saaledes Prof. Rhetoricus, Græcus, Logicus, og tilsidst igien Græcus. Døde 1631.

Sin egen forrige Discipel, den siden saa berømte **Jesper Brockmann**, som faa Aar derefter blev Rector, antog han til Hører ved Skolen 1601.

Mag **Vincents Finno** (Vincentius Findius) var Rector 1602—4, og blev siden Præst i Norge.

Villichius Vesthovius, fød 1577, blev efter flere Aars Udenlandsreise Rector 1604, men frasagde sig Embedet 1608, blev nogle Aar derefter adlet og fik Ridderorden af Kong Christ. IV. Han blev i sin Tid anseet for en udmærket Digter, og som saadan af Kei-

---

e) I Worms Lexicon, 1 og 3 D., omtales han saavel under Navn af **Borrichius**, som under Navn af **Petrus Iversen**.

f) **Multis in officio isto devoratis molestiis commissum est ei Professorium munus in hac Academia**, siger Winding om ham i **Acad. Hafn.**, men uden at nævne, hvori disse **molestiæ** har bestaaet.

feren creeret til Poeta Laureatus og tillige til Comes Palatinus (Pfaltsgreve), og en af hans Samtidige kalder ham for hans Digtertalent: „Skolens ypperste Ziir og udødelige Prydelse." Men oftere gaaer det Digterne saa: Samtiden spaaer dem Classikernes Udødelighed; Eftertiden kiender dem neppe af Navn. Han døde som Canonicus i Lund 1643 *).

En af Vesthovs egne forrige Disciple, **Jens Dinesen Jersin**, (en for sin Lærdom og Duelighed bekiendt Mand, Forfatter af den første latinske Grammatik med dansk Forklaring over Reglerne) var under ham Hører 1606—7, og har ved denne Leilighed udgivet et Par Smaaskrifter, som give nogen Oplysning i Skolens Historie, nemlig: Brevis Διαγραφὴ καὶ εὐφημία illustris & generosæ Holmiæ Herlovianæ, og Brevis tractatus continens officia discipulis ad doctrinam conseqvendam necessaria &c., cum Musis Herloviholmianis prid. Cal. Junii Anno 1607 valediceret **).

Mag. **Jesper Brochmann** (Casparus Erasmi Brochmannus), fød 1585, blev fra Herlufsholm til Academiet dimitteret 1601; blev strax derpaa Hører ved Skolen, men forlod denne Post og reiste udenlands 1603—8. Fra sin Udenlandsreise blev han ved Skrivelse fra Skoleherren Arrild Hvitfeld hiemkaldt for at modtage Rectoratet. Ved sin Hiemkomst blev han Magister. Rectorembedet beklædte han omtrent i to Aar 1608—10, og blev derfra indkaldt til Kbhavns Universitet som Professor Pædagogicus; blev derefter Prof. lingvæ græcæ, Prof. og Doct. Theol., Hovmester for Kronprinds Christian (Christian den Fierdes ældste Søn, som døde før Faderen). 1639 blev han Biskop i Sielland, i hvilket Embede han døde 1652. Som Biskop havde Brochmann stedse i sit Huus en Samling af unge Mennesker, deels adelige, deels borgerlige, som han opdrog og siden sørgede for (blandt hvilke den siden berømte Griffenfeldt); og fra denne hans vedvarende Omhu for Ungdommen kunne vi vel være berettigede til at slutte, hvad han har været for Skolen som dens Rector. Af alle denne lærde Mands mange Skrifter (hos Worm opregnes 57) er der intet, der saameget har forplantet hans Navn til vor Tidsalder som

---

*) Vid. Worm; Thura; Jersins **Brevis tractatus**; Fortalen til **Helvaderi Sylva Chronologica** o. fl. St.

**) Jersins Levnetsbeskrivelse findes udførlig foran hans „Tvende opbyggelige Skrifter: den sande Livsens Vei &c., Kbhv. 1738"; conf. Nyerups latinske Skolers Hist. pag. 95.

hans Huuspostil, der har havt det sieldne Held at opleve ti Oplag, og som endnu hos Almuen paa sine Steder har vedligeholdt sin Yndest som Andagtsbog; og blandt de Studerende er Brochmanns Stipendium (2000 Rd. for en Studiosus Theologiæ) ei ubekiendt *).

Mag. **Peder Hie** (Petrus Petri Hiennius), fød 1584, var Rector fra 1610 til April 1613, da han blev Sognepræst i Wordingborg; døde 1625 som Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kbhavn. Ved Mag. Hies Ombu blev Skolens Bibliothek foroget med Tilkiøb af endeel, mest philologiske Værker, hvilket saameget mere fortiener til Mandens Hæder her at erindres, som han er den eneste af de gamle Rectorer, denne Roes kan tilkomme.

Mag. **Johannes Knopf** (Joh. Christophori Knopfius) var Rector 1613 til 1617, da han blev Informator for Hertug Frederik (siden Kong Fred. III.)

Mag. **Jacob Brochmann** (Jacobus Erasmi Brochmannus), Broder til nys anførte Jesper Brochmann, havde selv i sin Ungdom, omtrent i syv Aar (fra Febr. 1604 til Mai 1611) freqventeret Herlufsholms Skole, hvis Rector han blev sex Aar derefter, fra 1617 til 1621, da han blev indkaldt til Universitetet som Professor pædagogicus.

Mag. **Hans Hansen Resen** (Joh. Johannis Resenius), en Søn af Siellands berømte Biskop, Herlufsholms Velgiører, Hans Poulsen Resen, fød 1596, blev efter flere Aars Udenlandsreise, som en for sin Lærdom bekiendt ung Mand, tilbudt Rectoratet og forestod dette Embede omtrent i tre Aar, fra April 1621 til Marts 1624; blev derpaa Prof. Philos. og siden Prof. og Doct. Theol.; døde som Biskop i Siælland 1653.

Mag. **Niels Poulsen Scandorph**, fød 1596, freqventerede Herlufsholms Skole omtrent i syv Aar under Rectorerne Jesp. Brochmann, Hie og Knopf, og udmærkede sig imidlertid ved fyrigt Genie og utrættelig Lærvillighed. I en Alder af tyve Aar blev han dimitteret til Universitetet, hvor hans forrige Rector Prof. Brochmann med Fadersind tog sig af ham. I halvandet Aars Tid var han Rector i Slagelse, reiste derpaa udenlands i omtrent tre Aar, blev ved sin Hiemkomst 1624 Rector paa Herlufsholm,

*) Foruden de i Almindelighed anførte Kilder see: Nyerups Kbhavns Universitetsannaler pag. 116; Zwergii Siellandske Cleresie; Badens Tidsregister over Bisperne, og hans udførlige Levnetsbeskr. af Prof. J. Møller i Historisk Calender.

og kort derpaa Magister, men forestod dette Embede ikke meget over et Aar, da han allerede i Julii 1625 blev kaldet til Rector ved Viborg Cathedralskole, indtraadte Aaret derpaa i den geistlige Stand som Sognepræst i Aalborg, blev siden Sognepræst i Kbhavn, og tilsidst (1639 og 40) Prof. og Doct. Theol. ved Universitetet, i hvilken Post han døde 1645. Denne Mands korte Embedstid paa Herlufsholm har vel ikke tilladt ham at virke meget for Skolen; men i Almindelighed roses han som en Mand af en samvittighedsfuld Embedsførelse og en blid Characteer.

I endnu kortere Tid var Rectoratet overdraget til dennes Eftermand Mag. Christophorus Christiani Holbecensis (formodentlig **Christopher Christensen** fra Holbek), som efter at have bestyret Embedet i tre Fierdingaar kaldtes til Rector for Sorøe Skole d. 1 Mai 1626. 1630 blev han Sognepræst i Stege paa Møen.

Mag. **Vichmann Hasebart** (ell. **Hassenbart**), fød 1601, var Rector 1626 til 28, da han blev Informator for Grev Waldemar, Kong Christian den Fierdes Søn. 1636 blev han Sognepræst i Odense, 1640 Stiftsprovst og Sognepræst til Frue Kirke i Kbh., 1642 Biskop i Wiborg, hvor han døde samme Aar.

Mag. **Laurids Pedersen Tura** (Laurentius Petræus Tura eller Thura, som alle hans Descendenter skreve sig), fød i Skielskør 1598, og skrev sig derfor ogsaa Laur. Petri Schelsorensis. Efter at have først i $1\frac{1}{4}$ Aar været Hører i Slagelse (hvor han blev ansat 1619, samme Aar som han derfra Skolen var dimitteret), derefter som Hovmester reist udenlands, været Rector i Nestved og Conrector i Kbhavn, blev han i Marts 1628 ansat som Rector paa Herlufsholm; to Aar derefter blev han Sognepræst i Nyekiøbing paa Falster, hvor han døde 1655. Han var isærdeleshed bekiendt for at besidde store Kundskaber i de orientalske Sprog. *).

Mag. **Bertel Jørgensen Gerson** (Bartholomæus eller Bartolus Georgii Gersonius) blev Rector 1630, og forestod Rectoratet til April 1632. Han blev siden Præst i Biergby i Sielland. Hans Eftermand var

Mag. **Jacob Pedersen Spielderup** (Jac. Petri Spielderupius) g), som

*) L. P. Turas Levnet i Danske Magazin, 5 B., Pag. 215.

g) Resenius kalder ham Schielderupius; men at dette er en Feiltagelse, viser en egenhændig Antegnelse af denne Rector i en Bog, som endnu haves i Herlufsholms Bibliothek. Conf. Hofmans Saml. af Fundatser, Tom. 8, pag. 151.

fra Slagelse Rectorat (hvilket han i omtrent 1½ Aar havde beklædet) blev forflyttet til Herlufsholm. 1635 blev han Præst til Hyllested og Vensløv.

Den i Skolehistorien berømte **Hans Michelsen Rafn** (Joh. Mich. Corvinus), som 1640 blev Rector i Slagelse, var i hans Tid Hører her ved Skolen *).

Mag. Johannes Theodorici (ell. Dieterici) Barscherus (**Bartsker**), fød 1611, blev Rector paa Hrlholm 1635, og efter sex Aars Forløb Sognepræst sammesteds. Herfra indkaldtes han 1651 til Kbh. som Hofprædikant, blev 1653 Doct. Theol., og 1659 Biskop i Viborg, hvor han døde 1661.

Mag. **Niels Lauridsen Aagaard** (Nicol. Laurentii Aagardus), fød 1612, blev efter tre Aars Udenlandsreise Rector i Begyndelsen af Aaret 1641, efter fire Aars Forløb Sognepræst og Provst i Farø, 1647 Prof. eloqventiæ og Bibliothekar i Sorøe, i hvilket Embede han døde 1657.

Jens Jensen Bircherod, som siden blev Prof. ved Kbhavns Universitet, var under ham Hører ved Skolen 1642—45.

Rasmus Envoldsen Brochman (Erasmus Enevaldi Brochmannus), en Brodersøn af de to forhen anførte Rectorer af samme Navn. Han var fød 1619, og nød i sin første Ungdom privat Underviisning af Farbroderen Prof. Jesper Brochman; med gode Forkundskaber kom han i Herlufsholms Skole 1633, og blev derfra efter fire Aars Forløb med udmærket Hæder dimitteret til Universitetet, hvor han i sine lærde Farbrodres Huus, og under deres Veiledning, udvidede sine Kundskaber og uddannede sine Talenter. I det latinske Sprog besad han fornemmelig udmærket Indsigt. Paa sin fireaarige Udenlandsreise, 1640—44, lagde han sig fornemmelig efter Veltalenhed, Politik og Historie; og ved sin Hiemkomst blev han anseet for en ung Mand af udmærket Lærdom, og som saadan kaldet til Herlhs Rectorat 1645; og med hvor stor Duelighed han forestod denne Post, siger Winding **), beviser den Kiærlighed og Ærefrygt, Disciplene bare for ham. Men denne hans Virkekreds varede saare kort; thi allerede i det følgende Aar efter hans Ansættelse ved Skolen, Aar 1646, indkaldtes han til Universitetet som Prof. eloqventiæ. 1647 blev han Magister. Under Kbhavns Beleiring var han

*) Worms Lexicon, 1 D.; og Nyerup lat. Skol. Hist., Pag. 114.

**) I Academia Hafn.

Rector magnificus, og sørgede i denne farlige Tidspunkt med Kraft og Held for Universitetets Bedste. Han døde 1662 *)

Mag. Zacharias Lund (Zach. Lundius), fød 1608, regnedes blandt sin Tidsalders lærdeste og meest smagfulde Philologer, og for en udmærket latinsk Digter h). Han har efterladt mange Skrifter, deels trykte, deels utrykte, som kunne stadfæste denne Dom. Efter at have tilbragt adskillige Aar som Hovmester hos private Mænd, deels hiemme, deels udenlands, blev han her ansat som Rector 1646, og vedblev dette Embede til 1654, men ikke til Skolens Baade. Hvorledes Usædelighed udbredte sig blandt Disciplene under hans Bestyrelse, er forhen omtalt, saavelsom og, at en Commission blev nedsat for at undersøge Rectorens og Forstanderens giensidige Klage imod hinanden. Men ved Sagens Undersøgelse befandtes Rectorens Klagepunkter næsten alle enten ugrundede eller ubillige, da derimod de af Forstanderen mod Rector fremførte Ankeposter vare saadanne, at Commissionen saae sig nødt til, formedelst Lunds store Forsømmelighed i sin Embedsførelse og hans i mange Henseender uoverlagte Opførsel, at idømme ham en betydelig Mulct, og tillige at give ham de alvorligste Erindringer om, i Almindelighed at holde over Orden blandt Disciplene, og i Særdeleshed „inqvirere, om nogen af dem gik til Restved eller bedrev Modvillighed i anden Maade." Efter at have bestyret Rectoratet i otte Aar blev Mag. Lund af den lærde Landsdommer Jørgen Seefeld antagen til Bibliothekar ved dennes meget anseelige Bogsamling, og henlevede da sin øvrige Tid for sine Yndlingsstudier, Philologien og Digtekunsten. Da det store Seefeldske Bibliothek i den svenske Krig var bleven ødelagt, blev Lund af Kong Frederik III antagen til Archivsekretær, i hvilket Embede han døde ugift 1667.

---

*) „Nogle Efterretninger om Dr. Rasm. Env. Brochmans Rectorat ved Kjøbenhavns Universitet, et Indbydelsesskrift af Prof. Engelstoft 1803."

h) Lundi, qvem faciles Musæ, qvem blanda Charita
Jam dudum prohibent post tua fata mori;
Nunc tu Mænalios demulces carmine Cimbros,
Et stupet ad citharam pontus uterqve tuam.

Saaledes skriver Vinc. Fabricius i Poemat. juvenil., lib. I, eleg. II; og en anden af Lunds Samtidige kalder ham Philologus eximius & Poeta felicissimus. Flere lignende Vidnesbyrd om ham findes i Mölleri Cimbria literata, Tom. I. See ogsaa Thuræ Idea histor. litterariæ paa flere Steder, og Worms Lexicon.

Lund havde selv en udvalgt Bogsamling, hvoraf han før sin Død skienkede Universitetet nogle Manuskripter; og iblandt Haandskrifterne i det store Kongelige Bibliothek i Kbhavn haves endnu adskillige af hans Arbeider, af hvilke vi her ville nævne en Samling af alle de Skoletestimonier, han udstedte, medens han var Rector, tilligemed hans Affskedstale, da han forlod Rectoratet, og hans øvrige i Skolen holdte Taler. *)

I de to sidste Aar af sit Rectorat havde Lund til Medlærer den bekiendte **Henrik Gerner**, der siden blev Præst i Birkerød, og som i den svenske Krig var nær ved at blive et Offer for sin Patriotisme, da han søgte at spille Kronborg igien i de Danskes Hænder.

Mag. **Jørgen Michelsøn** (Gregorius Michaelis), fød omtrent 1626, blev, efter at have i 9 Aar været Hører i Roeskilde, Rector 1654, Aaret derpaa Magister, og 1658 Præst til Herlufsholm, i hvilket Kald han døde efter ti Aars Forløb, og blev begraven i Herlufsholms Kirke, hvor hans Ligsteen endnu findes med en forblommet Indskrift, som strax efter hans Død gav Anledning til Disputter, fordi Skoleherren, J. Rosenkrantz, ansaae den (vel ikke uden Grund) som stiklende paa sig **).

Mag. **Christopher Hansson Schletter** (Christoph. Johannis Schletterus), fød 1629, blev Rector 1658, og to Aar derefter Magister, bestyrede Rectoratet indtil 1668, da han blev Lector Theol. ved Gymnasiet i Roeskilde og Canonicus sammesteds. 1672 blev han Prof. Theol. ved Universitetet i Kbhavn, og 1678 Biskop i Trondhiem. Døde 1688.

Bolle Christensen Lüxdorf, som siden blev Obersekretær, Ridder (ↄ: Storkors), Ambassadør ved det Svenske Hof m. m., var under ham Hører ved Skolen.

Mag. **Johan Brunsmand** (Johannes Brunsmannus) fød 1637, var Rector 1668—77; blev Magister 1669. Formedelst Svagelighed frasagde han sig Rectoratet, og blev to Aar derefter (1679) Præst til Warton Hospital, Børnehuset og Sygehospitalet i Kbhavn, hvilke to sidste Embeder han dog ligeledes faa Aar derefter formedelst sit Helbreds Svaghed maatte frasige sig, og

*) Vid. Erichsens Udsigt over Manuskriptsamlingen i det Kgl. Bibliothek, Pag. 68, 121 og 125.

**) Marmora Dan., Tom. I, Pag. 188.

han var da indtil sin Død (1707) allene Præst til Wartou. Det mest bekiendte af denne Mands mange literære Arbeider er nok det berygtede Kiøge-Huuskors, hvilket han har forfattet, medens han var Rector paa Herlufsholm; ogsaa har han skrevet et Beviis for, at der gives Hexer, og at Dievelen endnu vandrer omkring blandt Menneskene. At han forresten var en god Latiner, derom vidne nogle latinske Breve af ham, som ere indførte i Dänische Bibliothek, som og hans øvrige latinske Skrifter.

Mag. **Christian Sandro** bestyrede Skolen i to og tyve Aar (1677—99) som en retsindig Mand og duelig Rector. I Aaret 1699 (eller maaskee 98) forlod han Skolen; men om han blev befordret til andet Embede, eller han efter denne Tid levede af Pension, derom haves ingen Efterretninger.

Mag. **Michael Hiort** (Mich. Cervinus), blev Rector 1699, men synes ei at have med synderlig Virksomhed antaget sig Skolen. Han døde 1709, og var saaledes den første af Skolens Rectorer, som i dette Embede gik til Hvile.

Mag. **Helmuth Ottho Sebbelow**, fød 1684, Rector 1709—17; blev Sognepræst til Herlufsholm, i hvilket Embede han døde 1751.

Mag. **Jacob Steensen** fortiener at tælles blandt Herlufsholms virksomste og dueligste Rectorer. I den for Stiftelsen uheldige Periode, da enhver af dens Betienter under Etatsraad Trolles skændige Bestyrelse giorde hvad dem lystede, og da Stiftelsen stedse mere og mere syntes med stærke Skridt at vandre sin Ødelæggelse i Møde — fra Aaret 1717 indtil Skolen for en Tid ganske nedlagdes d. 30 Mai 1729 — i denne Periode blev det Steensens Lod at sørge for Skolen. Som Rector var hans Forfatning og hans Udsigter ikke blidere, end den Stiftelses, til hvis Skiæbne hans Lod var bunden; thi Stiftelsens Tilstand var (som forhen er omtalt) tilsidst saa ussel, at den ei engang formaaede at udbetale enten Rector eller de øvrige Lærere deres Lønninger. Vistnok havde det været at undskylde, om Lærernes Virkelyst under saadanne Omstændigheder var bleven kølnet; men dette var ikke Tilfældet med Steensen: han havde stedse havt Kiærlighed for Herlufsholm, og dette Sindelag forlod ham ikke: han giorde for Skolen hvad han kunde; med ufortrøden Flid sørgede han for Underviisningen og Tilsynet med Disciplene; og da det tilsidst kom saa vidt, at det var bleven besluttet at lade Skolen for nogen Tid gaae ind, indleverede han til Regjeringen et Forslag om, hvorledes den ødelagte Stiftelse atter

kunde bringes paa Fode. Dette Forslag gik fornemmelig ud paa, ved adskillige angivne Midler at forbedre Bøndernes Kaar, at forskaffe en forhøiet Indtægt af Hovedgaardens Marker og af Fiskeparkerne paa og omkring Gaarden, og at afskaffe Stiftelsens overflødige Betiente. Disse Forslag bleve af Regieringen saa vel optagne, at det blev Steensen overdraget, som Raadgiver at gaae den angaaende Herlufsholms Opkomst nedsatte Commission tilhaande; og inden Aarets Udgang (1729) blev han kaldet til Rector for Bergens Cathedralskole, og tillige til at være Sognepræst for Hammer Menighed. Ogsaa i dette nye Rectorat udmærkede han sig som en nidkiær og tænkende Skolemand, og Bergens Skole har endnu Rector Steensen at takke for Oprettelsen af sit Seminarium Fredericianum, en Anstalt (hvortil uden tvivl Indretningen paa Herlufsholm havde givet ham Ideen), hvor de unge Mennesker, som skulde freqventere Skolen uden at have deres Forældre eller Værger i Byen, kunne blive antagne under fornødent Tilsyn. Mag. Steensen var en af sin Tids første Skolemænd, og blev ogsaa anseet derfor; og det var fornemmelig hans Ideer, som bleve lagte til Grund for Skoleforordningen af 1739. 1733 fik han Titel af Overrets-Assessor; 1747 blev han Justitsraad, og døde 1749 i).

Oekonomien

1567 – 1729.

Til at bestyre Stiftelsens hele vidtløftige Oekonomie udfordredes naturligviis en stor Mængde Underbetiente. Hvor stort disses Antal ved Skolens Oprettelse har været, derom haves ingen bestemte Efterretninger; men af et Huusholdningsregnskab for Aaret 1624 finde vi deres Antal paa den Tid at have været omtrent 30 Personer, og meget mindre har det vel fra Forstningen eiheller været. Disse Betiente — hvilke samtlige indbefattedes under Navn af Gaardsens Per-

i) At Steensen ikke blev Assessor i Høieste Ret (som berettes i Worms Lexicon), men blev ved Skolen indtil sin Død, sees af Nachr. von d. Zustande der Wissensch. u. Künste in d. Königl. Dänischen Reichen, 3 B., Pag. 399, og Nyerups latinske Skolers Historie, Pag. 215 og 228. See og sammesteds Pag. 184.

soner (i Modsætning af Skolens Personer) — vare: Forstanderen (som umiddelbart bestyrede hele Oekonomien, og desuden havde Overtilsyn saavel med Skolens som Godsets Bestyrelse), Fogden (som bestyrede Godset), Skriveren (der var at ansee som Forstanderens Fuldmægtig), Fogdens Dreng, Kieldersvenden, Bryggeren, Bryggersvenden, Kokken, to Kokkedrenge, Ladegaardsfogden, Udrideren, Postvognsvenden, Arbeidsvognsvenden, Fiskeren, Fiskerdrengen, Fyrbøderen, Svinemanden, Koemanden, Homblemanden (d. e. Gartneren), Qvægvogteren, Portneren, Faaredrengen, Fadbursqvinden, Fadburspigen, Melkedeien, to Melkepiger, Sygestueqvinden. Da slet ingen af disse, Forstanderen undtagen, fik sin egen Huusholdning, saa nøde de samtlige foruden deres Løn ogsaa fri Kost. Men ikke allene Stiftelsens egne Betienter nøde Skolens Kost: ingen Bonde giorde Hoveri for Gaarden, ingen Haandværksmand eller Dagleier arbeidede for Stiftelsen selv eller for Disciplene, ja ingen Betler indfandt sig ved Spisetiden, uden at kunne giøre sikker Regning paa Stiftelsens Giestfrihed. Ja denne Giestfrihed gik saa vidt, at der i det Aars Regnskab, som Forf. har for sig (Regnskabet 1624), sielden nogen Dag anføres under 30, men ofte over 60 — undertiden over 70 Maaltider for saadanne uvisse Kostgængere k); og efter et Middeltal af Maaltiderne for hele Aaret (som tilsammen udgiorde 132,676) kan Stiftelsen regnes at have bespiist dagligen omtrent 121 Mennesker, og givet hver af disse tre Maaltider. En betydelig Deel af Indtægterne medgik saaledes til Kosten; Betienternes Lønning derimod udgiorde ikkun en liden Sum: uagtet denne fra Skolens Oprettelse indtil 1624 var ei ubetydelig forhøiet, beløb den sig dog endnu blot til nogle faa hundrede Daler l). Foruden Lønnen fik

---

k) Hver Persons Spiisning for eengang regnedes for et Maaltid. Til Beviis paa Stiftelsens store Godgiørenhed mod Fattige maa det erindres, at der af saadanne næsten daglig anføres een, to eller tre, som fik Mad, og til Juleaften blev givet „til Fattige for Porten“: tre Tønder Meel bagte i Brød, en Tønde Øl, tre Sider Flesk og to Kroppe Faarekiød.

l) Hvor betydelig Lønningerne vare forhøiede fra Skolens Oprettelse indtil 1624, kan sees af følgende Sammenligning:

	ved Skolens Oprettelse	1624
Rectors Pengeløn	60 Daler	?
Øverste Hørers	10 —	18 Daler.
2den Hørers	7 — 2 Mk.	14 —
Nederste Hørers	(existerede ikke ved Skolens Oprettelse	16 —
Fogdens	7 Daler 2 Mk.	?
Skriverens	6 —	20 —

alle Gaardsens Folk (Forstanderen og Fogden undtagne) Penge til Høitidsoffer; adskillige af dem fik ogsaa Penge til Skoe eller Klæder m).

Efter den Fod, paa hvilken Skolens Huusholdning fra Førstningen var indrettet, skulde man ansee de faa Bestemmelser, som Ordinantsen indeholdt angaaende Bespiisningen, som tilstrækkelige til at sikkre Skolen forsvarlig Kost; thi da alt, hvad der forbrugtes til Madlavningen, anførtes i Regnskabet til Udgift for Stiftelsen, saa tabte Forstanderen selv intet ved at give god Kost. Men Erfaring lærte desuagtet, at Vedkommende ei altid kunde finde sig tilfredse med Bevertningen, og for at forekomme i Fremtiden de Disputer, som desangaaende baade kunne reise sig og havde reist sig, blev det anseet for nødvendigt, nøiere at bestemme Skolens Fordringer og Forstanderens Forpligtelser i Henseende til Kosten. I Aaret 1650 blev derfor det første Spisereglement for Skolen forfattet. Ifølge dette skulde Skolemesteren for sin Person have maanedlig to Tønder

---

Hver Daler beregnet til fire Mark, og hver Mark til 20 Skilling. At den nederste Hører havde større Pengeløn end den 2den, var fordi han spillede paa Orgelet. Foruden Pengelønnen havde Hørerne ogsaa Degnekornet til Deling, som for hele Sognet udgiorde omtrent ni Tønder Rug og 46 Tønder Byg. Desuden havde de ogsaa andre Degneindtægter, saaledes f. Ex.: for at synge for Lig (hvorfor Betalingen var heel forskiellig, undertiden sex Daler, undertiden een Mark). Hørerne og Disciplene sang ogsaa til Brylluper for Betaling. En Bryllupssang, som de ved flere Leiligheder brugte, blot med Forandring af Brudens og Brudgommens Navn, findes i nogle af Nodebøgerne i Skolens Bibliothek. Men ikke altid erholdt de disse Degneindkomster uden Bryderier: efter Thingprotokollerne af 1629 og 1630 maatte Hørerne indstevne Ladby Mænd for 15 Skiepper Byg, som disse forholdt dem af Degnekornet; Mændene svarede til Stevnemaalet, at de havde ydet deres Rettighed, ligesom deres Formænd i 80 Aar, nemlig 45 Skpr. Byg med to Topper; de 15 Skpr. Byg, som de kaldte Almissekorn, havde det været gammel Skik, at Oldermanden skulde brygge en Tønde Øl af, naar Hørerne fik deres Rettighed, og dette drak Bymændene og hvad Stakler der kom for Gildeshuset, og vare da bemeldte Hørere med at drikke af samme Øl saa meget som de vilde. Men Dommen faldt, at Bønderne skulde betale det omtvistede Korn. Paa saadanne Søgsmaal, saavel for Degnekornet, som for at følge Lig og synge ved Graven, afgive Thingprotokollerne af 1629, 30 og 33 flere Exempler.

m) Til hver Høitid fik Skriveren til Offer 16 Skill.; de andre Betienter hver deels 8 Skill., deels 4 Skilling. Foruden sin Løn fik Rectoren aarlig (som forhen meldt) 10 Alen Klæde og 10 Al. Foderdug. Skriveren og Fogdens Dreng fik hver til to Par Skoe een Daler og 16 Skill. o. s. v.

Øl n); de tre Hørere tilsammen maanedlig 4 Tønder (d. e. for hver daglig næsten 6 Potter); Disciplene daglig hver 3½ Pot; Folkene i Borgestuen daglig: Mandfolkene hver 4 Potter, Qvindfolkene 3 Potter. Men dette Øl skulde ikke være af eens Beskaffenhed: af eet Pund (d. e. 24 Skiepper) Byg-Malt og fem Skiepper Preussisk Humle skulde der brygges til Rector 5 Tdr. Øl, til Hørerne 7 Tdr., til Disciplene 9 Tdr.; men til Folkene af eet Pund Malt og fire Skpr. Humle 12 Tønder Øl. Hele Sommeren, fra Sanct-Hans-Dag til Mortensdag, skulde gives fersk Kiødmad; og for at ogsaa om Vinteren fersk Kiød kunde afvexle med det salte, skulde der til Skolens Bord i det ringeste hver fiortende Dag slagtes et Nød paa i det mindste 15 eller 16 Lispund, og desuden afvexles med fersk Kalvekiød, med Grise og Sviin (som dog først skulde fedes), Faar, Beder, Gæs og Høns efter Aarstiden. Steg skulde gives i det allermindste to gange om Ugen, og fersk Fisk tre gange, eller om mueligt 4 a 5 gange, Aborrer eller Gieder, saa tit de vare at bekomme, men i Mangel af disse undertiden stegte Skaller. Af hver Ret skulde gives gode forsvarlige Portioner, af Flesk ¼ Skaalpund, og af fersk Oxekiød et Pund til hver. Ved hvert Bord skulde sidde tolv Personer efter Ordinantsens Forskrift, og paa hvert saadant Bord skulde gives en Gaas, en god Treugers Griis, to store Høns eller tre middelmaadige, to Ænder, een Hare ell. dsl. Paa hver Skolens Person regnedes til hvert Maaltid 16 Lod Brød, men til Frokost 8 Lod; for Gaardsens Folk derimod til hvert Maaltid 20 Lod, til Frokost 10 Lod: men for Tærskere til hvert Maaltid 24 Lod, Frokost 16 Lod Brød. Ingen maatte tage noget med sig fra Bordet. I øvrigt skulde der, som hidtil, gives om Middagen fire Retter, om Aftenen tre. Hidtil havde det været Brug, at Disciplene til hver af de sædvanlige hellige Aftener fik en Tønde Øl, og Glas at drikke af; men da man befrygtede, at de derved skulde vænne sig til Drik, saa blev det nu fastsat, at de ikke maatte faae Glas at drikke af, men de skulde have tre Tudekander af Forstanderens bedste Øl, saa at de, foruden hvad de drak til Maaltidet, ei kunde faae mere end een Pot Øl hver, desuden skulde de de hellige Aftener have Æbler af Præstehaven og Nødder, naar disse vare at bekomme o).

n) Naar Tønden regnes, som sædvanlig, til 136 Potter, saa udgiør Rectors Ølportion daglig næsten 9 Potter. Formodentlig er der ved denne Mængde taget Hensyn til, at han burde have Noget tilovers for Andre.

o) Bønderne maatte som Hoveriarbeide plukke Nødder for Skolen, i større eller

Efter dette Spisereglement vedblev altsaa Oekonomien i det væsentlige at være uforandret, saa at Huusholdningen endnu, som forhen, skulde føres ganske for Stiftelsens Regning; og det kan ikke negtes, at jo denne Indretning, som ved Ordinantsen var indført, maatte være til Stiftelsens sande Fordeel, naar den kunde bestyres med samme Iver og med samme Redelighed, som en fornuftig og driftig Huusfader bestyrer sin egen Oekonomie; men netop dette var sielden at vente; thi her kunde Stiftelsen som Huusfader ikke selv virke, men maatte overlade sig til sin Fuldmægtigs — Skriverens eller Forstanderens — Ærlighed; og det kan da eiheller negtes, at der ved den indførte Bestyrelsesmaade var for den uredelige Fuldmægtig aabnet en viid Mark til Underslæb; thi hvorledes kunde der holdes Control med hans Regnskab? De mange Betiente, som for Stiftelsens Regning maatte holdes, fordrede store Udgifter; og man veed, hvorledes det gierne gaaer ved offentlige Stiftelser: Mange søge ubillig Fordeel, og Underbetientene troe at have giort alt, hvad der kan fordres af dem, naar de for heel Betaling have giort halvt Arbeide. Med Skolens Finantsvæsen gik det derfor ogsaa frem og tilbage: alt, hvad Stiftelsen under den redelige og virksomme Mag. Coldings Bestyrelse havde vundet, det tabtes under dennes ligegyldige Eftermænd; og for at ophiælpe Stiftelsens forfaldne Tilstand fandt man det omsider nødvendigt at foretage en Hovedforandring med dens Oekonomie.

Ifølge denne Forandring, som tog sin Begyndelse til 1 Mai 1668 under Rosenkrantz's Bestyrelse, ophævedes Huusholdningen for Stiftelsens Regning, saa at Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter skulde nu af Forstanderen bespises for visse ugentlige Kostpenge p). Hovedgaardens Marker og Hauge skulde Forstanderen dyrke, og Jagten saavelsom Fiskeriet skulde han drive for egen Regning imod en vis aarlig Forpagtningsafgift q), men Landgilden skulde han modtage og derfor giøre Regning efter Capitelstaxten.

---

mindre Mængde efter som Aaret var mere eller mindre nødderigt; saaledes f. Ex. i Aaret 1662 maatte hver Heelgaard levere en Skieppe Nødder, hver Halvgaard en halv Skieppe, og hver Huusmand et Fierdingkar.

p) De Personer, for hvilke der saaledes betaledes Kostpenge (for hver 4 Mark ugentlig foruden Brænde) vare: Skolemesteren, to Hørere, ti Disciple (af hvilke den ene var Chordegn, og havde derfor i Løn aarlig 2½ Daler), Klokkeren, Forstanderen og hans Kone, Ridefogden, Kieldersvenden (som tillige var Kornmaaler), Forstanderens Skriverdreng, Portneren, Postvognkudsken, Forbederen, Vaskerpigen og Kokkepigen.

q) Markerne skulde drives ved Bøndernes Hoveri, og den aarlige Forpagtnings-

Ved denne Indretning af Oekonomien sparede Stiftelsen betydeligt ved Afskaffelsen af alle de Betiente, som forhen udfordredes til Avlingens, Jagtens og Fiskeriets Drift; saavel Stiftelsens Indtægter som Udgifter bleve derved satte paa en fastere Fod, saa at man nu med større Sikkerhed kunde anstille Beregning over begge; og Stiftelsen var nu ei saa meget som forhen udsat for Følgerne af en egennyttig Forstanders Lyst til at berige sig. Men hvor meget der i det hele vandtes ved Forandringen, viste sig tydeligst, da Rosenkrantz's Eftermand, Geheimeraad Corfitz Trolle, atter indførte den gamle Oekonomie, hvorved Stiftelsens Pengevæsen paa ny faldt tilbage i samme Vilderede, hvoraf det ved Rosenkrantz's vel udtænkte Foranstaltninger allerede havde begyndt at udvikle sig r). Efter Ghrd. Trolles Død blev Avlingen derfor atter bortforpagtet og Skolens Personer bespiste for Kostpenge, ved hvilken Indretning det siden stedse er forbleven.

Til nærmere Oplysning om Stiftelsens oekonomiske Forfatning strax efter den her omtalte med Oekonomien foretagne Forandring vil Forf. hidsætte følgende korte Oversigt over dens Indtægter og Udgifter i et af de første Aar, efterat denne Forandring havde taget sin Begyndelse.

I Aaret 1690 vare Herlufsholms Indtægter følgende:

	Slettedaler	Mk.	Skill.
1. Indtægterne af Bøndergodset vare efter Jordebogen:			
a. i Penge	228	=	=
b. Rug, Byg, Havre, Kalve, Lam, Høns, 2c. 2c. som leveredes in natura, anslaaet til Penge .	2515	=	=
Lateris	2743	=	=

---

afgift af det hele var 750 Daler (500 Rigsdaler). Af Jagten og Fiskeriet maatte han intet afhænde til andre.

r) Og at det netop var Forandring af Oekonomien, der under Ghrd. Trolles Bestyrelse voldte Stiftelsens Forfald, sees tydeligt af den Commissions Forhandlinger, som efter bemeldte Skoleherres Død blev nedsat for at undersøge Skolens Tilstand. I Commissionens Indberetning hedder det: „C. Trolle havde ved sin Directions Tiltrædelse 1676 strax ophævet den forrige Forpagtning, som Rosencrantz havde sluttet med daværende Forstander om 750 Daler aarlig, og fornndt den til itzige Forstander Axel Larsen paa bart Regnskab uden nogen vis aarlig Afgift, ved hvilken Forandring Skolen har lidt betydelig Skade, da Indtægten af Avlingen i de fem Aar fra 1676 til 81 har været 1112 Daler mindre, end Forpagtningsafgiften vilde været. Desuden ere Tienderne, Lam o. dsl. beregnede Skolen lavere til Indtægt, end de burde have været; Kornet er ei solgt til saa høi Priis, som det kunde været solgt" o. s. v.

	Slettedaler	Mk.	Skill.
Transport	2743	=	=
2. Forpagtningsafgiften af Hovedgaardens Marker, Tiender, Jagten og Fiskeriet	1100	=	=
3. Indkommen af gamle Restancer	408	=	=
4. Penge for Reiser, Hoveri, Leiermaalsbøder, Tærskepenge, Kirkeskat ꝛc. ꝛc.	464	=	=
Summa Indtægt	4715	=	=

Udgifterne i samme Aar vare følgende:

	Slettedaler	Mk.	Skill.
1. Rectors og Hørernes Kost og Løn s)	472	2	12
2. Stiftelsens øvrige Betientes Kost og Løn t) . .	526	1	=
3. Disciplenes Kost (en Daler ugentlig for hver) .	1117	3	14
Lateris	2116	3	10

---

s) Deraf erholdt Rector: som Løn 125 Daler; til et Fad Saltmad og en Kande Smør ugentlig 2 Mk., er 26 Daler; hver ti Uger et Pund Malt til Øl, er 40 Daler 1 Mk. 12 Skill.; Humle til Øl 17 Daler 4 Skill.; to Tønder Tormaaneds Øl 8 Daler; desuden betales for hans Kost 52 Daler . . . . 268 D. 2 Mk. = Sk.

Tredie Lectie-Hørers Løn 22 Daler 2 Mk.; 12 Tønder Øl om Aaret, hvortil bruges 9 Tønder 5½ Skp. Malt, er 19 Daler 1 Mk. 8 Sk.; og Humle 8 Daler 6 Sk.; Kost 52 Daler . . . . 101 — 3 — 14 —

Desuden havde denne Hører i Degnekorn, som reparteredes paa Sognets Bønder, 8 Tdr. 7½ Skp. Rug, og 19 Tdr. 2½ Skp. Byg.

Anden Lectie-Hørers Løn 16 Daler; for at lege paa Orgelværket 6 Daler 3 Mk.; Øl som forrige, 27 Daler 1 Mk. 14 Sk.; Kost 52 Daler . . . . . . 102 — = — 14 —

Desuden i Degnekorn: 26 Tdr. 5½ Skp. Byg.

t) Deraf var:

1. Forstanderens Løn 50 Daler; hans og Kones Kost 104 Daler . . . . 154 D. = Mk. = Sk.
2. Ridefogdens Løn 26 Daler; Kost 52 Daler; Havre til Hestene 28 Daler 3 Mk. . . . . 106 — 3 — = —
3. Skovriderens Kost og Løn . . . . 100 — = — = —
4. Klokkerens Løn 8 Daler; Kost 45 Daler . . . . 53 — = — = —
5. Chordegnens (som var en af Disciplene) Løn . . 2 — 2 — = —
6. Børnenes Vaskerpiges Løn 10 Daler; Kost 45 Daler 55 — = — = —
7. Kokkepigens Kost og Løn . . . . 55 — = — = —

	Slettedaler	Mk.	Sk.
Transport	2116	3	10
4. Løn til Birkefogden (45 Daler), Birkeskriveren (30 Daler), Skolens Læge og Badsker u)	119	1	8
5. Kongelige Skatter, indkiøbte Bygningsmaterialier m. m.	2527	=	6
6. Rentepenge af bortskyldige Capitaler	87	=	=
Summa Udgift	4850	1	8

Men enhver Indretning har baade sin gode og onde Side: ved den indførte Forandring af Oekonomien vandt Stiftelsens Kasse; men Forstanderens Interesse, som Spisemester, kom derved med Kostgængernes i et uundgaaeligt Sammenstød, der lettelig kunde have en for disse ubehagelig Indflydelse paa Madens indvortes Godhed. For at sikkre Kostgængerne for Fremtiden god og forsvarlig Føde, blev det derfor nødvendigt at paalægge Forstanderen bestemtere Forskrifter end hidtil angaaende Kostens Beskaffenhed: hidindtil havde desangaaende blot været givet nogle Regler i Almindelighed; men vilde man ei, at Forstanderen for sin egen Fordeels Skyld stedse skulde give den meest oekonomiske Kost, saa maatte det nu ogsaa fastsættes, hvilke Retter der daglig og efter Aarstiden skulde gives, og hvorledes Boniteten af disse skulde være. Et saadant Spisereglement blev (saavidt det af Dokumenterne kan sees) først udstedet af Geheimeraad Giøe v), fornyedes siden, blot med en eller anden ubetydelig Forandring, af enhver af de følgende Skoleherrer og forplantedes saaledes i det væsentlige uforandret indtil Begyndelsen af nærværende Seculum. Istedetfor at Disciplenes Bord lige siden Skolens Oprettelse daglig havde prunket med fire Retter Mad, blev det nu ved Giøes Reglement fastsat, at der blot de hellige Dage x) skulde gives fire Retter

u) Deraf erholdt Doct. Ebling for sin Opvartning ved Skolen aarlig tilstaaet af Skoleherren . . . . 30 D. = Mk. = Sk.
Skolens Badsker fik Smør, Rug, Byg og et Skovsviin,
hvilket alt beregnet til Penge udgiorde . . . . . 14 — 1 — 8 —
Det er maaskee for flere af Læserne ikke af Veien at anmærke, at en slet Daler efter den her anførte Beregning udgiorde $\frac{2}{3}$ Rigsdaler (4 Mark i gamle Penge), hvilket svarer til $1\frac{1}{8}$ Rigsbankdaler.

v) Marcus Giøes Spisereglement findes vel ikke i Archivet, men de Brudstykker deraf, som paa et og andet Sted forekomme, har saa megen Lighed med de Reglementer af de følgende Skoleherrer, som Archivet fuldstændig bevarer, at man neppe feiler ved at antage hiint som Originalen til disse.

x) Disse Helligdage vare: de tre Juledage, Paaske, Pintse-, Nytaars- og Hel-

om Middagen (hvoraf den fierde altid var en Tærte paa hvert Bord), men ellers ikkun tre. De saa kaldte hellige Aftener y) skulde der ligeledes gives fire Retter Mad, samt dertil Viin og Miød z) og desuden paa hvert Bord et Fad Æbler og Nødder. Disciplenes Frokost bestod om Sommeren i Smørrebrød med saa meget Øl til, som de vilde drikke; men om Vinteren fik de baade varmt Øllebrød og Smørrebrød. Hver af Lærerne derimod fik til Frokost ugentlig et Brød og et Pund Smør. Til enhver Tid af Dagen skulde enhver have saa meget Øl, som han vilde drikke, hvilket paa Helligdagene skulde være saa kaldet Godt-Øl a); ligesom der ogsaa paa Helligdagene til alle Maaltider skulde gives Sigtebrød. „Og det er ikke nok (siger Reglementet) at Spisematerialierne anskaffes akkurat efter Reglementet; men det skal ogsaa være upaaklageligt, og som det i en particulier og skikkelig Huusholdning kan passere."

Trolles Fostersønner kunde saaledes, naar de givne Bestemmelser fulgtes, ikke allene leve taaleligt, men de kunde leve godt — leve saaledes, som man maatte formode den gavmilde Trolle og hans ædle Hustru vilde unde deres Børn. Den veludtænkte Forskiel, som Reglementet fastsatte imellem daglig Kost og Helligdagskost, maatte skaffe baade Disciple og Lærere en behagelig Afvexling, ikke lidet bidrage til at giøre dem deres Opholdssted kiært, og formindske hos Ungdommen Savnet af deres Forældres Huus. Eensformighed kieder; endog det behageligste og bedste bliver os ligegyldigt, naar vi nyde det dagligen; men en Behagelighed, som med Sparsomhed nydes til Afvexling, er et Krydderi paa Livet, der opmuntrer Sindet og giør os des villigere til siden at tage fat paa vort Arbeide. Man veed, at Smaating ofte fornøie Ungdommen langt mere end det allervigtigste: en festlig Anretning, en kiærkommen Ret, er ofte istand

ligtrekongers-Dag, Kyndelmisse, Taksigelsesfest, Marie Bebudelsesdag, Skiær-Torsdag, Langfredag, Christi Himmelfartsdag, Sanct Hansdag, Marie Besøgelsesdag, Mikkelsdag og Alle-Helgensdag.

y) Dette var Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers-Aften.

z) Disciplene spiste dengang ved tre Borde (hver Classe med sin Lærer); til hvert af disse Borde gaves en Flaske Viin med Sukker til at dyppe Grøden i (Risengrød med Kaneelbark og Sukker paastrøet), og to Potter Miød til at drikke, men paa Rectors Bord tre Potter.

a) Det daglige Øl maatte dog ei være slettere, end at der paa een Tønde Malt bryggedes to Tønder Øl.

8*

til i eet Dieblik at fremtrylle en heel Samling af glade Ansigter. Ved sit Reglement angaaende Maden viste Giøe, at han kiendte Mennesket, og tillige, at han havde Kiærlighed til den Ungdom, som det var ham overdraget at sørge for. Men som Menneskekiender vidste han og, hvor lidet det nytter at gode Love gives, naar der ikke tillige træffes Foranstaltninger til deres Overholdelse. De Anordninger, som deels af Giøe, deels af de nærmest følgende Skoleherrer bleve givne for at sætte Grændser for Spisereglementets Overtrædelse, vare især følgende: Saavel Rector som Hørerne skulde stedse spise ved Skolens Bord; Forstanderen skulde ogsaa undertiden spise der b), og Rector skulde have Tilsyn med, at Spisereglementet efterlevedes i alle dets Puncter uden ringeste Undtagelse. Hvis billig Klage over Maden skulde foranlediges, da skulde Rector derom advare Forstanderen, for at Feilen en andengang kunde ændres; men hvis denne Advarsel var forgieves, skulde Rector, eller en anden af Lærerne, som var tilstede, tage den Mad til sig, hvorover der klagedes, og lade den besigtige af skiønsomme og upartiske Folk c), og fandtes Klagen da grundet, maatte Forstanderen uden videre Proces bøde fire Rigsdaler, som skulde anvendes til derfor at kiøbe Bøger for de fattigste Disciple; men skulde samme grundede Klage over Maden flere Gange indløbe, da skulde Forstanderen ei allene betale nys nævnte Mulct, men skulde tillige være forpligtet til, hvis det af Skoleherren forlangtes, at forlade saavel Forpagtningen som Spiisningen til næstkommende første Mai. Men for at denne Lov, hvis umiskiendelige Hensigt var at værne om Disciplenes Rettighed til god og forsvarlig Kost, ei skulde forlede en eller anden stridig eller ved Kræsenhed forvant Yngling til ubillig Madvragen, saa føiede en af de følgende Skoleherrer d) hertil endnu denne Artikel, at den Discipel, hvis Klage over Maden blev befunden ugrundet, skulde straffes de andre til Afsky, „paa det", lægger han til, „at Skolens Renomee maa herefter være og forblive god."

---

b) Forstanderen skulde spise der „for at paasee, at ingen af Disciplene uden lovligt Forfald spiser for sig selv", siger Giøes Reglement. Men i B. Trolles Reglement af 1726 hedder det: „Forstanderen skal i det ringeste to Gange ugentlig spise med Børnene til desto nærmere Opsyn om god Spiisning".

c) Efter et Spisereglement af 1729 skulde Rector i Tilfælde af saadan Klage lade Birkedommeren og Ridefogden kalde for at bedømme Maden. Til andre Tider findes disse Dommere at skulle være Præsterne i Nestved.

d) General-Lieutenant Juel.

Klokkeren, Klokkerdrengen (som spiste frit af hvad der levnedes fra Skolens Bord) og Vaskersken opvartede ved Bordet. Forstanderen skulde holde Skolen med rene Duge, saa lange at de paa alle Sider kunde hænge tre Qvarteer nedenfor Bordet, imod at hver Bonde, som ikke gav Hoveripenge, skulde spinde for ham to Pund Hørgarn om Aaret.

Endnu foretoges henimod Slutningen af nærværende Periode den Forandring med Stiftelsens Oekonomie, at den fælleds Huusholdning, som for samtlige Gaardens Beboere tilforn havde været ført af Forstanderen, efterhaanden mere opløste sig, i det Rector nu (under Etatsraad Trolles Bestyrelse), ligesom Ridefogden allerede forhen, oprettede sin egen Huusholdning, hvilken disse tvende Embedsmænd fra den Tid af stedse har vedligeholdt. Ridefogden erholdt til sin Huusholdning det meste, han behøvede, leveret i Naturalier e); Rector fik Kostpenge. Den første af Rectorerne, som i dette Embede levede gift, var Magister Steensen f). Men endskiøndt Rector ved denne Leilighed fik sin egen Huusholdning, blev han dog ikke fritagen for den Forpligtelse, under Maaltidet Middag og Aften stedse at være tilstede ved Skolens Bord.

---

e) Ridefogden fik istedenfor Kosten: 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 16 Rdlr. i Penge; desuden frit Græs og Foder til fire Heste, fire Køer, ti Faar og tvende Soesviin med deres Yngel; frie Køkkenurter og Kaal af Haugen, samt nogle Gæs, Ænder og Høns til Huusfornødenhed, at fodres frit med Forstanderens eget.

f) Han giftede sig med den Aar 1721 afdøde Forstanders Peter Feldmans Enke.

Fierde Afdeling.

Fra Bestyrelsens Overdragelse til Rentekammeret indtil Grev Holsteins Død.

1729 — 63.

Bestyrelsen.

Medens Skolen var nedlagt, bleve dens Indtægter tilligemed Godset umiddelbar bestyrede af Rentekammercollegiet, i Forening med Stiftamtmanden Baron Gersdorph og Biskoppen Christen Worm. For ikke at lønne flere Betienter, end Nødvendighed fordrede, bleve nu alle nogenledes undværlige Betieninger afskaffede, og blandt disse ogsaa Forstanderens, hvilken allerede en Tidlang havde viist sig saa saare lidet til Stiftelsens Fordeel. De fleste af de Forretninger, som fra Skolens Oprettelse af vare af denne blevne besørgede, bleve nu Ridefogden overdragne (som man fra denne Tid af for det meste finder benævnt med Titel af Forvalter). Foruden Bestyrelsen af Godset, som hidtil havde været Ridefogdens eneste Forretning, blev det nu ogsaa hans Pligt at have Tilsyn med Skovene og Skolens Bygninger, modtage Stiftelsens Indtægter og besørge dens Udgifter, forestaae Bygnings- og Material-Regnskabet, og i det hele være Stiftelsens Regnskabsfører. Forstanderen blev saaledes egentlig ikke andet end Skolens Forpagter og Spisemester, dog beholdt han Titel af Forstander, hvorved man endnu for faa Aar siden almindeligen hørte Spisemesteren benævnes af Bønderne.

Skolens fuldkomne Uvirksomhedstilstand vedvarede dog ikke meget over et Aar: i Mai 1729 blev den ophævet, og i Juli 1730 blev

der allerede antaget fire Disciple a) og en Lærer (som dog ikke strax fik Navn af Rector), der, foruden at læse for Disciplene, skulde tillige som Degn forestaae Sangen i Kirken, og til Lettelse for Skolens Kasse have sin Indtægt af Degnekornet og Offeret. For at spare desmere skulde der for disse faa Personer ingen særskilt Huusholdning finde Sted, men saavel Læreren som Disciplene skulde spise ved Forpagterens eget Bord.

Men endogsaa ved den saaledes frembragte Besparelse vilde det varet længe, inden den ødelagte Skole kunde kommen paa Fode igien, hvis den ved egne Kræfter skulde arbeidet sig frem af sit Intet: den hentærede og fra Dødens Arme nylig udrevne Syge kommer kun langsomt til Kræfter. Vel havde den nye Bestyrelse faaet afbetalt en Deel af Gielden, og sørget for at skaffe Beboere i adskillige af de øde Bøndergaarde; men af disse nye Beboere var det saa langt fra Stiftelsen strax kunde vente Fordeel, at den endog det første Aar maatte anvende ei ubetydelige Summer paa at skaffe Gaardene Besætning af Heste, Køer, o. dsl., og desuden betale deres Skatter. Af Omhu for Stiftelsens Vel, og „for at Fundatorum christelige Intention kunde opnaaes" (som det hedder i den kongelige Resolution) besluttede derfor Hans Maiestæt at eftergive alle Godsets resterende Skatter, og i April 1731, atter at udnævne Generallieutenant Gregers Juel til Skoleherre.

Med Virksomhed antog denne Mand sig strax den ødelagte Stiftelse. Disciplenes Antal forøgede han til ti, Lærernes til to, og forøgede ogsaa for at skaffe disse en anstændigere Lønning b). Til Ordens Fremme giorde Juel mange ypperlige Bestemmelser. Istedetfor Arrild Hvitfelds Skolelove, som hidtil havde været gieldende, gav han nye og gode Reglementer, saavel for Lærernes og Disciplenes Forhold

a) Dette var de fire, som Skolen efter det Resenske Stipendium af 1624, og det Lüxdorffske af 1691 var forbunden at underholde.

b) Rector fik i Løn 100 Rigsdr., og som Kostpenge (fordi han var gift) 50 Rdlr.: dog blev han derfor ikke fritagen for under Spiisningen at være tilstede ved Skolens Bord. Høreren fik 40 Rdlr. og fri Kost, og Degneofferet i Kirken skulde deles lige mellem dem begge. Dog bleve de fritagne for Sangen og den øvrige Degneopvartning i Kirken, hvortil der blev antaget en Substitut, som Skolen lønnede, imod at Degnekornet skulde tilfalde Skolens Kasse. Introduction og Nytaar af Disciplene (som tilforn, lige siden Skolens Oprettelse, havde været Brug) maatte der efter Juels Instrux aldeles ikke tages. Det kan ved denne Leilighed erindres, at ingen af Skolens Personer har fra den Tid af havt noget med Degnetienesten at bestille.

i Almindelighed, som for Underviisningen i Særdeleshed. Men for at have Alt, hvad der angaaer Underviisningen og de egentlige Skolelove, samlet paa eet Sted, ville vi her indskrænke os til at bemærke, at alle Juels Foranstaltninger syntes at love Stiftelsen i sin nye Bestyrer en virksom, selvtænkende og for dens Bedste aarvaagen Patron. Han havde saaledes besluttet, allerede i det følgende Aar at begynde paa de deels faldefærdige, deels nedfaldne Bygningers Istandsættelse, og desuden end mere at forøge Disciplenes og Lærernes Antal; men uden at faae disse nyttige Planer udførte døde han, i December 1731, samme Aar han havde modtaget Bestyrelsen. Han var den sidste Skoleherre af Stifternes Familie c).

Da nu Ingen meldte sig eller fandtes, enten af Trolles eller B. Gøyes Slægt, som efter Fundatsen kunde ansees berettiget til Stiftelsens Bestyrelse, saa udnævntes under 18 Jan. 1732 Stiftamtmanden, Kammerherre Johan Ludvig Holstein d) og Biskoppen Christen Worm til at „paatage sig Bestyrelsen i Skoleherrens Sted"; og det fastsattes, „at de skulde aflægge aarligt Regnskab til Cancelliet, men Fogden skulde igien aflægge Regnskab til dem, og han, saavelsom alle Skolens øvrige Betiente, af dem dependere". Og med Bestyrelsens Overdragelse til disse to Mænd begynder med Rette en ny Epoke i Herlufsholms Historie. Med utrættelig Iver arbeidede Holstein og Worm paa at fremskynde Stiftelsens Opkomst, og deres Bestræbelser vare ikke frugtesløse. Fra den usleste Forfatning skulle vi nu see Skolen selv, Godset, Bygningerne, kort: Alt, i en lang Række af Aar med faste og stadige Skridt vandre fremad til Flor. I en Tid af fem Aar bestyrede disse nye Skoleherrer Stiftelsens Anliggender i Forening; men fra Worms Død 1737 var Holstein ene Skoleherre.

---

c) Han nedstammede fra Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld, saaledes: Henr. Gøye — Eskild Gøye — Henr. Gøye til Krenkerup — Ide Gøye, gift med Jens Juel til Lindberggaard — Peder Juel til Ørsløvkloster — Gregers Juel. (See Juelernes og Giøernes Stamtavler i Hoffmans **Portr. Histor.**)

d) Holstein blev et Par Aar derefter (1735) Oversekretær (Præsident) i det danske Cancelli, og siden Patron for Universitetet (1740), Præses i det Kgl. Videnskabernes Selskab i Kbhavn, General-Kirkeinspectør, Præses i **Collegio de cursu evangelii promovendo**, Greve til Lethraborg, Ridder af Elefanten, Geheimeraad i Geheime-Conseilet.

Hvad der meest trængte til hastig Hielp, var: de forfaldne Bygninger, som nu i mange Aar havde henstaaet uden Reparation e), og disses Istandsættelse blev derfor af de nye Bestyrere strax besluttet; men Midler hertil havde Stiftelsen ikke; den nødvendige Capital maatte altsaa (efter kongelig Tilladelse) laanes. For at spare saa meget mueligt, lod man en Teglovn indrette til at brænde de fornødne Steen: og for de Bygningsmaterialier, som udenrigs fra indførtes, udvirkede Holstein Toldfrihed. Alle Bygninger bleve saaledes efterhaanden istandsatte, og de nedfaldne opbyggede. Alt, hvad der byggedes, sørgede Holstein for, blev baade smukt og trofast Arbeide; men især udmærkede sig blandt disse hans Bygninger den skiønne grundmurede Lade, som han paa meget lidet nær lod ganske fra Grunden opføre, og som endnu indtil denne Tid maaskee ikke i hele Landet har havt sin Mage f). De forhen forfaldne Bygninger stode nu færdige; men Skolen havde og derved paadraget sig en Gield, der skulde afbetales. For des snarere at opnaae dette, uden paa ny at falde Regieringen til Byrde, havde Holstein den heldige Idee, med Kgl. Tilladelse at oprette et Classelotterie, saaledes indrettet, at der af hver Gevindst over 500 Rdlr. skulde, til Fordeel for Herlufsholm, fradrages 12 Procent, og af de mindre Gevindster 10 Procent g);

e) I hvad Stand Bygningerne vare, kan sluttes af det Overslag, som blev giort over deres Istandsættelse: Kirkens og Taarnets Reparation blev anslaaet til 1910 Rdlr.; Kornladens og Studehusets til 1260 (af Ladens Grundmuur, som var 76 Al. lang, maatte de 63 Alen ganske i Grunden nedrives); Kohusets til 800 Rdlr. Ved Enden af Laden (hvor Forpagterboligen siden efter kom til at staae) laae 18 Fag Huus (som tildeels havde været Tinghuus) ganske nedfaldne, og deres Opbyggelse blev anslaaet til 472 Rdlr; alt foruden hvad der skulde tillægges af Skolens Skove. Man betænke nu, at Stiftelsens hele aarlige Indtægt var 2600 a 2700 Rdlr., og at Pengenes Værdi var saadan, at en Tønde Rug beregnedes til 8 Mk., en Td. Byg til en Rdlr., en Td. Havre til 3 Mk. Det giorte Overslag beløb sig altsaa til 4442 Tønder Byg.

f) Ved de Forandringer, som af Skolens nuværende Bestyrer [Geheimeraad Kaas] ere foretagne med Hovedgaardens Marker, blev denne Lade overflødig, og derfor i Aaret 1806 nedreven, og en ny Skolebygning opført paa den forrige Lades Grund; men Tømmeret af den gamle Bygning befandtes fuldkommen tienligt til igien at anvendes i den nye.

g) Af de ved disse Procenter vundne Penge skulde Herlufsholm svare 1500 Rdlr. til en anden offentlig Stiftelse; det øvrige skulde den selv beholde. Planen til Lotteriet blev udkastet af daværende Regne-Informator hos Kronprindsen, siden Etatsraad, Chr. v. Clausberg.

og denne Plan havde saa heldigt et Udfald, at den største Deel af Bygningsomkostningerne derved tilveiebragtes: efter alle fradragne Omkostninger var nemlig Stiftelsens rene Forbeel af Lotteriet noget over 3700 Rdlr. Men den havde endnu mere Gield at betale; den trængte endnu til mange Forbedringer, til hvilke dens sædvanlige Indtægter ei vare tilstrækkelige; og Holstein, den ømme Fader, der ei vilde overlade sit Barn til sig selv, saalænge det endnu trængte til hans Understøttelse, undlod derfor ikke, ved alle Leiligheder hvor det uden Andres Fornærmelse kunde skee, at benytte sin Indflydelse hos Regieringen til at afhielpe Stiftelsens Trang. Det var i den Tid ikke ualmindeligt, at enten Embeder overdroges, eller Rangtitler og Adelskab tilstodes, imod at erlægge en vis større eller mindre Pengesum til offentlig Brug; men af de saaledes indkomne Penge sørgede Holstein stedse for, at endeel tilflød hans Yndlingssted. Og de Summer, han paa denne Maade forskaffede Stiftelsen, vare ei ubetydelige — adskillige gange 1000, eet Aar endog 3000 Rdlr., uden at nævne de mindre Summer.

Ved de saaledes tilveiebragte Penge, ved klog Sparsomhed, og endeligen ved mere og mere at ophielpe Bønderne, bragte Holstein det omsider saa vidt: at han ei allene kunde afbetale Skolens hele Gield, men endog beholde Penge tilovers til at foretage sig flere og flere betydelige deels Forskiønnelser ved Bygningerne og Gaardens Omegn, deels væsentlige Forbedringer ved Skolen, Skovene og Bøndergodset. Eet af disse Holsteinske Mindesmærker er den anseelige, af tilhugne Kampestene opmurede, og af sex Hvelvinger bestaaende Bro, som formedelst sit Jernrækværk er bekiendt under Navn af Jernbroen, og som paa den Tid, den byggedes, ikke lettelig udenfor Hovedstaden skulde finde sin Mage h). Ham have vi og at takke for den skiønne Allee, som, i en Længde af henved en Fierdedeel Miil, fra to forskiellige Sider fører til Gaarden i); hvert Træ i den har han ladet plante; hver Steen i den har han ladet lægge. Men han

h) Pontoppidan omtaler den derfor (i Danske Atlas) som en Bro, der paa andre Steder fortiente at efterlignes.

i) Denne Allee blev ikke anlagt der, hvor den forrige Vei gik: Landeveien gik nemlig tilforn igiennem Raadmandshaugen, paa et Sted hvor man endnu [1818] tydeligt seer en Udhugning imellem Træerne, over en Træbro, som var omtrent lige ud for Gaardens Hovedbygning, langs op ad Ladegaarden. Denne Træbro kostede Skolen betydeligt at vedligeholde, fordi den idelig ødelagdes i stærkt Vandløb; dens Afskaffelse var altsaa en aarlig Besparelse for Stiftelsen.

udførte ikke saadanne Arbeider ved Bøndernes Sved; vel kunde han, for at faae slige Arbeider des lettere udførte, betient sig af disses Hoveriepligtighed, men han vilde ei ved at paalægge Bønderne overdrevent Arbeide svække Grundpillerne til Skolens Velstand, og lod derfor dette Arbeide forrette ved nogle Compagnier Soldater, som han til den Ende havde erholdt Tilladelse til at lade komme fra Kiøbenhavn. Hvo har i de forhen saa yndige Philosophgange (af hvilke der nu desværre ikke er meget uden Rudera tilbage) nogentid nydt den blide Naturs Tillokkelser; hvo gaaet her, medens disse Gange endnu vare nogenledes istand, og i krumme Bugter snoede sig mellem en Hær af mindre og større Parker, uden at føle sig giennemtrængt af Taknemligheds-følelse for den Mand, hvem disse Anlæg skyldte deres Tilværelse. Disse saakaldte Philosophgange bleve vel ikke egentlig anlagte af Holstein; allerede fra Munketiden havde de, saavelsom den Mængde Fiskeparker, mellem hvilke de bugtede sig, deres første Oprindelse; men da de før Holsteins Tid vare deels saa tilgroede, deels saa forhuggede, at det neppe var at kiende, hvor de havde været, saa lod han dem beplante og istandsætte; og saalænge han levede, holdtes bestandig saavel disse Gange, som Sidealleerne, der ved Hovedalleen ere anlagte for Fodgængere, pyntelig skuffede, og de paa begge Steder hensatte Bænke indbøde til vederqvægende Hvile. Fiskeparkene i og omkring Gaarden lod han oprense, forbinde med nye Sluseværker og besætte med Karper, Karudser og anden Fisk. Til Prydelse for Gaarden, og til Behagelighed for dem, som ønskede at nyde Konstens og Naturens Tillokkelser forenede, lod han paa en venlig Plads mellem Gaarden og Aaen — hvor den ærværdige Munkeborg kneisende paa den ene, og den sagterindende Susaa, bekrandset af Skoven, paa den anden Side, frembøde en af de behageligste Udsigter, som dengang fandtes ved Herlufsholm — anlægge en aaben Lysthauge, beplantet blot med Blomster og Hækker, som endnu bærer Navn af Ny-Hauge, skiøndt næsten ethvert Spor af Haugeanlæget allerede i nogle Aar har været forsvundet k).

---

k) I Begtrups Beskrivelse over Herregaardene i Siellandanføres den under Navn af Skoleherrens Hauge. For Holsteins Tid var samme Plads vildt bevoxet med Træer; men at der dog ogsaa i ældre Tider har været Hauge, beviser Pladsens ældgamle Navn: Munkehaugen. For omtrent 30 Aar siden stode Hækkerne der endnu, og hele Anlæget kiendtes, skiøndt allerede dengang meget forfaldet.

Til Skolehaugens saavelsom Alleernes og de øvrige Spadsereganges Anlæg og Vedligeholdelse blev der af Holstein antaget en Gartner l); thi skiøndt Skolehaugen nærmest var bestemt for Skolens Oekonomie, og Spisemesteren skulde høste Fordelen deraf, vilde Holstein dog ikke, at den skulde være blot Frugt- og Køkken-Hauge; den skulde tillige ansees som en Lysthauge for Skolen, hvortil Rector, Hørerne og Oldfruen havde fri Adgang, ikke allene for sig selv, men ogsaa for Fremmede, de vilde medbringe. Ogsaa Disciplene havde Tilladelse, undertiden at fornøie sig der, dog under Lærernes Tilsyn. Med Hensyn dertil var Haugen anlagt, og skulde vedligeholdes.

Saaledes sørgede Grev Holstein bestandig for at forskiønne Herlufsholms nærmeste Omegn, og paa Gaarden selv sørgede han ikke mindre for, at Pyntelighed og Orden overalt kunde findes.

Skovene skaanede han, saa meget muenligt; og for at forebygge saadanne Uordener, som forhen havde fundet Sted, medens Brændeudviisningen skete af Ridefogden, havde Holstein og Worm, saasnart Stiftelsens Bestyrelse var bleven dem overdragen, truffet den Foranstaltning, at den aarlige Udviisning altid skulde foretages af den Kongelige Oberførster, hvilken da med det samme skulde syne Skovene og paasee, at de ikke mishandledes m).

Ved Bestyrelsens Overdragelse til Grev Holstein, bestod Skolen ikkun af 10 Disciple og to Lærere. Dette Antal var altfor ringe efter Stiftelsens Bestemmelse. Men Holstein var for klog og sindig til at gaae overilet tilværks, og for betænksom til at paalægge Stiftelsen forøgede Udgifter, før han var forvisset om, at den og kunde bære disse: han tænkte derfor ikke paa at forøge Disciplenes Antal, inden han iforveien havde tilstrækkelig forøget Skolens Indtægter.

---

l) Gartner havde Stiftelsen forhen holdt, lige fra sin Oprettelse indtil 1668. Ved den Forandring med Oekonomien, som da blev foretagen, afskaffedes Gartneren, og Skolens Hauge blev overladt Forstanderen til Dyrkning, dog paa Vilkaar, at han skulde vedligeholde den, og deri plante og pode aarlig fire Pære- og otte Æble-Træer. Fra den Tid af og indtil Holstein holdtes afvexlende undertiden Gartner, undertiden ikke.

m) Denne Bestemmelse vedblev at følges indtil strax før sal. Geheimeraad Brandts Død (da den Kgl. Oberførster, som denne Forretning i endeel Aar havde været overdragen, nylig ved Døden var afgaaet). Siden (1805) erholdt Stiftelsen sin egen Forstinspectør; men da Overtilsynet med Skovene senere atter blev henlagt under Forvalteren, saa besørges nu [1818] Udviisningen af ham og Skovrideren, samt to af Retten udmeldte eedsvorne Mænd, som dog ikke maae være af Skolens Gods.

Men forinden dette kunde iværksættes, skulde ogsaa hele Hovedbygningens Indretning forandres; den trængte til baade at indrettes beqvemmere og skiønnere; men især undergik de tvende Fløie af samme (Tab. I., B og C) meget betydelige Forbedringer: de forrige mørke Værelser med deres smaa Blyvinduer forandredes her overalt til lyse og smagfulde Sale; Steengulvene maatte vige for Brædegulve, og forrøgede Trælofter for den hvide Gipsning. Den forrige Spisestue (et stort hvælvet Kieldenværelse) bestemtes til Vaskerhuus, da en moderne Spisesal et andet Sted indrettedes; og Disciplenes forrige Conventstue blev deels til Ølkielder, deels til Tingstue. De forrige Lectier, som af Mangel paa Kakkelovne blot kunde bruges om Sommeren (da Lærerne om Vinteren maatte læse hver paa et ved Siden af hans Kammer beliggende Værelse, som kaldtes Vinterlectie) forvandledes til et stort smagfuldt Auditorium, bestemt deels til Brug ved offentlige Høitideligheder, deels til dagligt Forfriskningssted for Disciplene, naar Veiret ei tillod dem at lege i fri Luft; og beqvemmere Lectier, der kunde bruges baade Vinter og Sommer, indrettedes i den ene Ende af Rectorboligen. De to øverste Etager i den vestlige Deel af Hovedbygningen (Tab. I, A.) bleve indrettede til 13 Værelser for Disciplene, en rummelig Sygestue, og i hver Etage Værelser til een af Hørerne n). Et til Maltgiøren forhen anvendt Loftsrum indrettedes til tvende rummelige Værelser for Oldfruen. At opregne alle Forandringer med Bygningerne vilde være for vidtløftigt; kun dette maa tilføies, at Hensigtsmæssighed og Smag aldrig savnedes ved Holsteins Indretninger.

Saasnart alt dette saaledes var forberedet, kunde den forestaaende Hovedforbedring ved Skolen tage sin Begyndelse, og den 7de September o) 1755 blev bestemt til denne vigtige Forandrings høitidelige Indførelse. Paa denne Dag ankom den nye Rector p) Professor Bernth, tilligemed endeel nye Disciple, hvis Antal for det første

---

n) Paa hvert Kammer laae to Disciple. Kammerets Møblering var en Seng med Gardiner, to Træstole og et Bord, men ingen Kakkelovn. Sengklæder maatte Disciplene selv skaffe (hver til en halv Seng). Hvert Discipelkammer var paa eet Fag (hvoraf to Værelser paa nederste Gang vare i Taarnet). Sygestuen paa to Fag med Kakkelovn. Andenlectie Høreren havde to Værelser ved den nordligste Ende af nederste Gang; Førstelectiehøreren havde det nordligste Hiørnekammer paa øverste Gang.

o) Grev Holsteins Fødselsdag.

p) Den forrige Rector Mag. Buck var død kort forhen.

var bestemt til 20. I Forhold til Disciplene forøgedes og Antallet af Lærere og Betiente. Alt ved Skolen ordnedes nu efter en fast og vel giennemtænkt Plan; og Holstein holdt derefter stadigt Øie med, at denne Plan fulgtes med Nøiagtighed, ligesom den var udkastet med Betænksomhed. Men da disse i Henseende til Underviisningen og Opdragelsen foretagne Forandringer skulle omtales i det følgende, saa forbigaaes de her.

Holsteins inderlige Kiærlighed til Stiftelsen, og Lyst til at gavne den, kølnedes aldrig; han ophørte ikke at virke for dens Vel — før han ophørte at leve. Den 29 Januar 1763 var den for Herlufsholm sørgelige Dag, der berøvede Skolen denne sin Fader og anden Stifter, hvis Roes min Pen er for svag til at skildre, som han fortiente det; hvis Historie ikke kan skrives uden at skrive en Lovtale. O lykkelige Herlufsholm, om Holsteins Aand altid maatte hvile over dine Styrere! I eet og tredive Aar nød Stiftelsen hans faderlige og vise Pleie: nedsiunken i Armod og Gield modtog han den, næsten tom for Disciple og Lærere, med ødelagte Bygninger, ødelagte Bønder, ødelagte Skove; men Alt efterlod han i den mest blomstrende Tilstand q), og Skolen, alle Forbedringer uagtet, ikke allene gieldfri, men endog med en Capital af tyvetusinde Rigsdaler paa Rente. Som anført, gav Holstein Skolen en ganske ny Organisation; men de Indretninger, han giorde, vare ei allene nye — de vare og hensigtsmæssige. Ingen Forandring indførtes, inden han nøie havde giennemtænkt den, og forvisset sig om, at det Nye, han vilde indføre, var bedre end det Gamle, han forkastede; hans Forandringer vare derfor og sande Forbedringer. Men ikke allene det nødvendige sørgede han for, ogsaa for det blot Behagelige og Nyttige. Saaledes vilde han f. Ex. at Skolen skulde vise de Fremmede, der undertiden kunde besøge den, enten for at see til deres Børn eller Bekiendtere eller af andre Aarsager, den samme Giestfrihed, man kan vente af enhver liberaltænkende Privatmand. Saadanne Fremmede kunde nemlig af Rector eller Oldfruen paa Skolens Regning indbydes til dens Bord r), og for at de kunde blive anstændigt beværtede, havde

q) Hvor meget Bøndernes Velstand havde tiltaget under Holstein, sees deraf, at deres Skatterestancer ved hans Tiltrædelse var over 1000 Rdlr., men ved hans Død 1763 ikkun 44 Rdlr.

r) Til Beviis paa Stiftelsens Giestfrihed kan det anføres, at de Maaltider, som Fremmede havde nydt ved Skolens Bord i de 8 Maaneder fra 7 Sept. 1755 til 1 Mai 1756, beløb sig til 259. At dette dog ikke var nogen ny Indretning af Holstein, er forhen viist.

han endog anviist Viin til dette Brug, ligesom han og havde bestemt, at de med Lærerne havde Adgang til Skolens Hauge. Til Rectors Brug havde han ladet bygge en Stald, men derhos bestemt, at den tillige skulde tiene til Giestestald for saadanne Reisende. Saaledes viste sig hans Betænksomhed endog i det Mindste.

Grev Holsteins Valgsprog var: „ordine cuncta vigent"; og dette Valgsprog fulgte han troligen. Uagtet sine mange vigtige Forretninger, som Statsminister, Cancellie-Præsident og Universitetspatron, kom han dog nogle Gange aarlig til Herlufsholm, og opholdt sig her da altid nogle Dage, ofte endog med sin hele Familie. Han gik da omkring med vedkommende Betiente, for med egne Øine at eftersee, hvad der trængte til Forandring eller Forbedring, hvilket han alt indførte i sin Tegnebog, og udstædede da derefter de fornødne Ordres. Naar han næste Gang kom hertil, gik han atter omkring med sin Tegnebog, for at eftersee, hvorledes det sidst Anordnede var udført; og hvis da noget stod tilbage, maatte Vedkommende giøre ham Rede for Grunden dertil; men ikke lettelig vovede Nogen at vise sig efterladen i sine Pligter under en Mand, der brugte sine egne Øine saa meget som Holstein.

Ved alle Leiligheder søgte han at opmuntre Skolens Lærere til tro og nidkiær Opfyldelse af deres Pligter; vel fordrede han af dem alle streng Arbeidsomhed (maaskee endog han i denne Henseende fordrede vel Meget), men saa vidste han og at giøre dem deres Stilling i andre Henseender behagelig. Især delesheb viste han Skolens Rector al mulig Opmærksomhed, og stræbte ved alle mulige Leiligheder at forbedre hans Kaar. For at forøge saavel Lærernes, som Skolens øvrige Betientes Indtægter, uden dog at falde Skolens Kasse til Byrde, forhøiede han de betalende Disciples (de saakaldte Expectanters) aarlige Afgift til 100 Rigsdaler, hvoraf omtrent det Halve betaltes for Kosten, medens Resten skulde deles imellem Lærere og Betiente s). Ogsaa for de Disciple, som Stiftelien ellers holdt frie,

---

s) Af disse 100 Rdlr. fik Spisemesteren 52 Rdlr.; Bibliotheket 3 Rdlr.; Rector 26 Rdlr. 3 Mk. 4 ß; den Hører, i hvis Lectie Expectanten var, 6 Rdlr.; den anden Hører 3 Kroner = 2 Rdlr. 12 ß.; Sognepræsten, (som Lector i Theologie og Hebraisk) 4 Kroner = 2 Rdlr. 5 Mk.; Hoitidsoffer (til Præsten 2 Mk., og til Hørerne, som havde Degneofferet, 1 Mk. hver Hoitid) 1 Rdlr. 3 Mk.; Oldfruen 3 Rdlr.; Tugsvenden 2 Rdlr.; Skolens Vaskerpiger 1 Rdlr. Forhen betalte en Expectant blot for Kosten; og den aarlige Betaling herfor var 30 Rdlr. Lige fra Skolens Oprettelse havde der næsten uafbrudt være

fastsatte han noget vist at betales af hver til Fordeel for Lærerne; dog var denne Afgift for hver enkelt Discipel saa ringe, at den ei kunde findes trykkende t). Degnekornet, som af Juel var henlagt til Skolens Kasse, blev af Holstein atter tilstaaet Hørerne, som tillige vedbleve at beholde Degneofferet til Deling.

Men den Omhu, hvormed Skoleherren saaledes stræbte at forøge Lærernes Indtægter, var ikke det eneste Middel, hvorved han søgte at oplive og vedligeholde disses Embedsiver. Den Overbeviisning, at man ved at arbeide med Nidkiærhed ikke arbeider upaaskiønnet, er for den ærekiære Lærer en Spore, der virker mere end Sølvet; og næst den behagelige Selvbevidsthed, at have bidraget hvad man kunde til Menneskers intellectuelle og moralske Dannelse, og Haabet om mange af disses Kiærlighed og Erkiendtlighed i Fremtiden, er ophøiede Foresattes Bifald og Agtelse en Opmuntring, der ikke lidet bidrager til at giøre Skolemanden sit Arbeide behageligt; og denne Opmuntring savnede Lærerne aldrig under Holsteins Bestyrelse. Selv kiendte han Videnskaberne, og agtede dem og deres Dyrkere; selv ønskede han at kiende Enhvers Duelighed, og vidste at bedømme og paaskiønne den.

Holsteins sande Glæde var det at overvære Underviisningen og Disciplenes Lege; og jo muntrere han da fandt Ungdommen, des kiærere var det ham. Men hvorledes skulde vi bedre kunne fremsætte hans Forhold mod Disciplene, end med en Mands Ord, hvem Herlufsholm giør sig enÆre af at regne blandt sine Fostersønner, som endnu med Varme erindrer sig Holstein, og hvis Roes som Øienvidne maa have dobbelt Vægt. „Greve Holstein", siger Professor Horneman u) „kom ofte til Herlufsholm; det var en Fest for Disciplene, „naar hans Ankomst forkyndtes; hans første Forretning var hver„gang, at gaae fra Vognen ind i det Værelse, hvor alle Disciplene

---

saadanne betalende Disciple, som havde Navn af Expectanter, fordi de, efter at have betalt Kosten i eet eller to Aar, sædvanlig gik over blandt de frie. I Grev Holsteins Tid havde Skolen sædvanlig fire à sex saadanne Expectanter.

t) Efter Holsteins Bestemmelse skulde hver Discipel ved sin Ankomst i Skolen give Introduction: til Bibliotheket 3 Rdlr.; til Rector 6 Rdlr.; til den Hører, i hvis Lectie han kom, 2 Rdlr.; Oldfruen 1 Rdlr.; Dugsvenden 1 Rdlr. Til Nytaar skulde gives til Rector 5 Rdlr. At give Nytaar og Introduction havde ogsaa forhen bestandig været Brug, men ikke fastsat som Rettighed.

u) See Dr. C. F. Hornemans Levnet i Fallesens Magazin for Religionslærere 1796; (ogsaa særskilt aftrykt).

„vare samlede, glædes ved at see dem glade, og tale et Par Ord til „hver især fra den første til den sidste; han bivaanede Underviisningen i Skolen med deeltagende Opmærksomhed indtil Spisetimen; „saalænge han var paa Gaarden, maatte hele Skolen spise i samme „Værelse som han, og nogle af Disciplene verelviis hver Dag ved „hans eget Bord med ham selv og hans Familie og andre indbudne „Fremmede v). Disciplene beholdte især den Dag i levende Erindring, „da han med sin Medarbeider i det Geheime Stats-Raad, Greve „Bernstorff, delede den Glæde, han følte over at see sig omringet af „saa mange unge Mennesker, hvilke alle elskede ham som Velgiører „og Fader. Ved samme Bord med Statens første Mænd Holstein „og Bernstorff sade og nogle af Skolens ikke adelige Disciple. Det „var et yndigt Syn at see den ærværdige Olding hver Aften sidde i „sit Kammer og tage Deel med den forsamlede Mængde i Uskyldig„hedens Lovsange til den Høiestes Ære; himmelsk Glæde smilede i „hans Øie, hellig Andagt talede af hver hans Mine, og aflokkede de „unge, endnu skyldfrie Hierter det brændende Ønske: o! at du engang „kunde nærme dig Graven saa rolig, som Han!"

Underviisningen og Opdragelsen.

1729 — 63.

Tidens Strøm ruller frem; Menneskenes Tænkemaade og Vedtægter forandres; hvad Fortiden antog for rigtigt og godt, forkastes af Eftertiden, og faa ere de menneskelige Indretninger, som efter Seklers Forløb ville endnu i deres oprindelige Form findes passende til Tiderne. De Skolelove og den Underviisning, som i Aarene 1567 og 1605 bleve med Bifald antagne, kunde ikke tilfredsstille de Fordringer, Begyndelsen af det attende Seculum maatte giøre; og dog var der fra Arrild Hvitfelds Tid indtil forrige Periodes Slutning aldeles Intet i de Herlufsholmske Skolelove udtrykkelig forandret. Men skiøndt Ordinantsen og de Hvitfeldske Love endnu vare Skolens eneste Rettesnor, da man intet Nyt havde sat i deres Sted, og skiøndt de

v) H. meldte sædvanlig sin Ankomst forud; men, da han nogle Aar før sin Død var bleven Eier af Næsbyholm (et Herresæde et Par Miil fra Herlufsholm), kom han ofte derfra uanmeldt, blev en Dag over, og spiste da ved Disciplenes Bord deres sædvanlige reglementerede Kost.

Hvitfeldske Love endog vare af Etatsraad Brahe fornyede, saa bleve de dog i de fleste Punkter ansete som forældede og derved ugyldige. Ved Skolens nye Indretning blev det derfor nødvendigt at tænke paa en Forbedring i Skolelovene; og at dette var en af de første Punkter, hvorpaa Generallieutenant Juel henvendte sin Opmærksomhed, saasnart han i Aaret 1731 var udnævnt til Skoleherre, er forhen omtalt. Med Underviisningen foretog han strax den Hovedforandring, at han afskaffede den i Logik, Rhetorik x) og Mathematik, og indførte derimod Geographie, Verdenshistorie, Tydsk, Regning, Skrivning og Musik y); og Underviisningstimerne bleve med det samme betydelig forøgede.

Underviisningen i Skolen skulde være: om Sommeren Kl. 7—12 og 2—5; men om Vinteren: Kl. 8—12 og 2—5.

Den første Lectie hele Skolen over skulde være: Luthers danske Katechismus. Forresten skulde der til Kl. 10 læses Latin, Græsk og Hebraisk.

Fra Kl. 10 til 12 skulde Rector underviſe alle Disciplene z), saavel Hørerens som sine egne, Onsdag og Løverdag i Regning og Skrivning, men de øvrige fire Dage i Tydsk, almindelig Verdenshistorie og Geographie, og især delesheb søge at giøre dem Landkortene nøie bekiendte; og til dette Øiemed forærede Juel selv til Skolen et Atlas med halvtredsindstyve Kort a).

x) Hvad Skolen tabte ved disse Videnskabers Afskaffelse, sees bedst af dens forrige Rectors Mag. Steensens Aaret derpaa (1732) til Regieringen indgivne Betænkninger om Skolevæsenets Forbedring, hvori det hedder, „at Rhetorica paa den Maade den i Skolerne læres, ikke kunde ansees for andet end en blot Glosebog; og af Logiken", siger han, „hvormed Skolerne hidtil have banet sig selv Veien til Pedanteri, har man slet ikke lært andet end at formere en Syllogismus" (Nyerups latinske Skolers Historie S. 189 og 190).

y) Underviisning i Skrivning og Musik havde allerede ved Skolens første Indretning været indført (See Pag. 46), men var, som det synes, igien gaaen af Brug. Siden havde man vel atter tænkt paa at indføre Musikunderviisning i Skolen; thi efter en Contract af 1720 havde Musikant Westermann i Nestved Møllervænget i Fæste for 24 Rdlr. aarlig, imod at han, hvis Skoleherren forlangte det, skulde, istedetfor at erlægge bemeldte Afgift, lade to Instrumentister møde hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag, to Timer ad Gangen, og uden Betaling underviſe dem af Disciplene, som vare oplagte til Musik. Men dette blev aldrig forlangt af Skoleherren.

z) Skolen havde dengang ikkun 10 Disciple og 2 Lærere.

a) I det første Par Aar af Forfatterens Skolegang brugtes endnu dette Atlas; men uden Tilsyn laae det omslængt paa Skolen, og var næsten ødelagt.

Om Eftermiddagen Kl. 2—5, de fire Dage om Ugen, giordes latinsk Stiil, og forklaredes Auctores og Poeter. Onsdag og Løverdag-Eftermiddage læstes der ikke; men om Onsdagen skulde Høreren underviise Disciplene i Vocalmusikken, og Løverdag-Eftermiddag synge over med dem paa de Psalmer, der den følgende Søndag skulde bruges i Kirken.

Kl. 5—6 de fire Dage om Ugen skulde Høreren „exercere Disciplene i at lege paa eet eller andet musikalsk Instrument".

Fire gange aarlig skulde Rector examinere Disciplene overalt; og eengang aarlig, nemlig Ugen efter Sanct-Hans-Dag, var der Forflyttelse i Skolen.

Om Formiddagen begyndte og om Eftermiddagen endte Underviisningen med Bøn og Sang; og dette var ingen kort Sang b). Ligeledes blev der baade før og efter Maaltidet siunget Psalmer, og desuden læst til og fra Bords. Men det var ikke nok med disse Andagtsøvelser: hver Morgen Kl. 5½, og hver Aften Kl. 9 var der Lovsang, som holdtes, efter Rectors Godtbefindende, enten paa Lectien eller paa Spisestuen, og hvergang bestod af to Psalmer og en Bøn; og end videre hver Formiddag (Kl. 6 om Sommeren, 7 om Vinteren), og hver Eftermiddag Kl. 1, Chorsang i Kirken, som om Søndagen, under Navn af Aftensang, og om Mandagen var meget vidtløftig, men de øvrige Dage bestod hvergang af blot to Psalmer c). Ved Lovsang og Chorsang skulde baade Rector og Høreren være tilstede. Rector valgte Psalmerne (de latinske undtagne), som skulde være deels danske, deels tydske, og forandres, naar Disciplene havde lært Tonerne. Saaledes bortødsledes daglig flere Timer paa Bøn og Sang, og paa at bibringe baade Disciple og Lærere

b) Før Læsningen blev 1) siunget en dansk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3) siunget et lat. Vers. Efter Læsningen om Eftermiddagen Kl. 5: 1) siunget en latinsk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3 og 4) to smaa latinske Vers; 5) **Pater noster**; 6) en Psalme.

c) Søndag Eftermiddag var Chorsangen følgende: 1) en Psalme; 2) Een af Disciplene messer Søndagsepistelen i Chorsdøren; 3) Choret synger **Kyrie eleison**; 4) Collecten collecteres af samme Discipel i sit Sæde; 5) en Psalme; 6) Een af Disciplene læser i Chorsdøren den første Davids Psalme. Mandag Formiddag og Eftermiddag var Chorsangen med Messe o. s. v.: endnu vidtløftigere end Søndag Eftermiddag. Søndag Morgen holdtes ingen Chorsang; men førend de gik i Kirken maatte Disciplene tilligemed Lærerne møde i Lectien, og der synge to Psalmer. Det her omtalte Bønne-Reglement var indrettet af Rector Werring efter Juels Ordre.

Væmmelse for Forretninger, der ikke burde være Nogen ligegyldige. Juels Eftermand, Grev Holstein, indsaae ogsaa det Overdrevne i disse daglige Andagtsøvelser, og indskrænkede dem derfor til Lovsangen, Chorsangen samt Aftensangen Søndag-Eftermiddag. Af Holsteins Eftermand, Grev Thott, afskaffedes Chorsangen; og i de første Aar af sal. Geheimeraad Brandts Bestyrelsestid faldt Søndags-Aftensangen efterhaanden bort af sig selv, efterat den iforveien Tid efter anden havde undergaaet adskillige Forandringer; saa at man nu af alle ovennævnte Andagtsøvelser blot har beholdt Lovsangen, dog i en noget indskrænket Form.

Af Juels Instruxer, ved hvilke han søgte at fremme Sædelighed, Orden og Flid i Skolen, anføres her følgende Punkter som nogle af de mærkeligste:

„Rector haver mig flittig at tilmelde, hvorledes enhver Discipel „isærdeleshed forholder sig i sine Studeringer, Lydighed, Opførsel og „anden Honnettité, som ziirer og anstaaer et ungt Menneske, paa det „unyttig, vanartig, doven og uskikkelig Drog ikke skal gaae og oppebære Skolens Velgierning".

„To gange om Ugen, naar Rector synes, skal han tage Hørerne „til sig og visitere Disciplenes Kamre, for at see, hvorledes deres Op„førsel der er, at de ikke have Kort eller slige fordærvelige Ting „hos sig."

„Hørerne d) skal være Rector lydige i alt hvad der sigter til „Skolens Nytte, og maae ingentid forsømme Lovsang eller Chorsang, „eiheller gaae fra Skolegaarden forinden det er givet Rector tilkiende „og skeer med hans Minde, saasom Disciplene stedse skal være under „Lærernes Opsigt".

Vi gaae nu over til den Periode i Skolens Historie, som stedse, fra hvad Side den end betragtes, fremskinner som en Stierne af første Rang: Holsteins Bestyrelsestid.

Holstein blev Skoleherre 1732; men først med Aaret 1755 begyndte de Hovedforbedringer, han foretog sig ved Underviisningsvæsenet; thi hans forehavende Planer medførte betydelig Forøgelse i Stiftelsens Udgifter, og deres Udførelse kunde altsaa ei begynde, før dens aldeles forfaldne Finantsvæsen først var bragt paafode; og dertil udfordredes ikke kort Tid. Imidlertid vedbleve Juels Instruxer at være de gieldende Love for Skolen.

---

d) Vel var der ved Skolen kun een Hører, da denne Instrux blev given; men Juel havde isinde at forøge baade Lærernes og Disciplenes Antal.

Den 7de September 1755 blev den længe forberedte Hovedforbedring ved Underviisningen høitidelig indført. Disciplenes Antal var nu forøget til 20. Til disses Underviisning var der, foruden Rector, antaget tvende Hørere, og desuden fastsat, at Sognepræsten skulde som Lector underviise øverste Classe i Religion og Hebraisk, og Spisemesteren hele Skolen i Skrivning og Regning. Til dette Lærerpersonale kom endnu faa Aar senere en fransk Sprogmester, samt en Lærer i Botanik og Physik e). Foruden at besørge Underviisningen skulde Hørerne og Sprogmesteren ugentlig og skifteviis, under Rectors Overtilsyn, have Inspection med Disciplene udenfor Underviisningstimerne, og især desbed møde med dem i Lovsang og Chorsang, samt have Tilsyn med dem i Forberedelsestimerne og i visse bestemte Legetimer.

For at have Tilsyn med Inventariet og Værelsernes Reenholdelse, samt besørge Skolens og Disciplenes Vask, og i Almindelighed have Tilsyn med sidstnævntes Reenlighed og Ordentlighed, blev der ved den omtalte Forandring i Skolens Indretning ansat en Oldfrue, der under sig skulde have tvende Piger, som Stiftelsen lønnede f). Visse Tider om Dagen skulde denne Oldfrue være tilstede hos Disciplene i deres Legetimer; hos hende samledes Ungdommen Middag og Aften før Spisetiden, for at hun kunde have Leilighed at paasee, om de alle vare vaskede, kæmmede, og i alle Maader reenlig og ordentlig paaklædte; ved Spisebordet var det fornemmelig hende, som skulde paasee, at Øllet og Maden var vedbørligen behandlet og tillavet. Desuden skulde hun ogsaa ved Bordet have Tilsyn med Disciplenes Sæder og Manerer. Deres Linttøi havde Disciplene vel selv i Forvaring, men hun skulde paasee, at de dermed omgikkes ordentligen, giemte det rene for sig, og det skidne for sig, samt at de to gange ugentlig, Onsdag og Søndag, forsynede sig med reent Linttøi. For dettes Reparation skulde hun og ligesaavel sørge, som for Vasken. Hvis det i Almindelighed kan ansees som afgiort, at den offentlige

---

e) Til dette Fag valgtes en Doctor medicinæ, som fik Bolig paa Herlufsholm og tillige blev Stiftelsens Læge; men ved hans Underviisning udrettedes der næsten slet Intet; og, da Grev Holstein døde Aaret efter hans Ansættelse, tog han sin Afsked, og denne Lærerplads gik da ind igien.

f) Forhen var Vasken saavelsom Disciplenes Reenlighed og Værelsernes Reenholdelse bleven besørget, under Forstanderens Tilsyn, af en Vaskerske, som Skolen lønnede, men som ofte mere maatte forrette Forstanderens end Skolens Arbeide.

Opdragelse er des bedre indrettet, jo mere den nærmer sig den huuslige, saa maae vi ogsaa erkiende denne Idee med en Oldfrues Ansættelse for grundet paa rigtige pædagogiske Principer. Ligesom Rector her forestiller hele Familiens Fader, der styrer Alt, og interesserer sig for hver enkelt Fosterson, ligesaa vel som for det hele; saaledes skulde Oldfruen erstatte Opdraglingerne Savnet af deres Mødre. Og Forfatteren troer ikke at feile, naar han anseer Oldfruens Post (efter den Holsteinske Indretning) som den vigtigste ved Stiftelsen næst Rectors; naar en saadan Oldfrue var, hvad hun burde; naar hun besad den Ømhed, og viste det Moderhierte mod de Unge, der skulde være istand til at erstatte dem Savnet af deres naturlige Mo-der; naar hun dertil var sindig og overbærende, og saa forstandig og selvstændig, som nødvendigt er for at kunne lede den ofte ubesindige Ungdom; meget vilde hun da kunne bidrage til at stemme de Unge til en vis Blidhed i Characteren, som desværre altfor ofte tabes ved den offentlige Opdragelse; meget vilde hun da kunne bidrage til, at Lyst til Orden og Reenlighed blev herskende Tone blandt Institutets Ungdom. Men for at kunne gandske opfylde sit Kald maatte saadan en Pleiemoder nødvendig besidde den fornødne Autoritet, og i Tilfælde, hvor det kunde behøves, ei savne den fornødne Understøttelse fra Rectors Side. Sieldent er det vel at finde hine fordrede Egenskaber samlede; men at dette dog er muligt, derpaa kan Herlufsholms Historie fremvise Exempel; og jo sieldnere da en saadan Forening af fortrinlige Egenskaber er, des mere fortiener den, hos hvem de ere fundne, med Taknemmelighed og Agtelse at erindres.

Endvidere blev der af Holstein ansat en Dugsvend, (ɔ: Taffeldækker), som foruden at dække og opvarte ved Bordet tillige skulde pudse Lærernes og Disciplenes Støvler og Skoe; vække Disciplene om Morgenen til bestemt Tid; hielpe dem med at pudse deres Klæder og accommodere deres Haar; og i det hele være Disciplenes og Lærernes Opvarter; han skulde desuden til visse Tider som Opsynsmand være tilstede ved Disciplenes Lege, samt ledsage dem, naar de samtlige fik Lov at spadsere i Marken eller i Skoven. Ham paalaae det ogsaa at besørge Ringningen med Kirkeklokkerne, saavel de søgne Dage til Spiisningen, Lovsangen og Chorsangen, som om Helligdagene; hvorfor han ogsaa af mange blev betitlet: Klokker *).

---

*) Dugsvenden skulde være en ugift Person, som skulde boe paa Skolen (i nuværende Vægterens Kammer, Tab. III, Nr. 3, a); men da han efter nogle

Det var Holsteins Grundsætning, som han ved mange Leiligheder yttrede: at Disciplene aldrig maatte være sig selv overladte. Ifølge denne Grundsætning blev det specielle Tilsyn med de unge Mennesker saaledes fordeelt imellem Lærerne, Oldfruen og tildeels Dugsvenden, at de til enhver Tid af Dagen vare under Opsyn. Følgende Tabel viser den daglige Anvendelse af deres Tid.

Disciplenes daglige Beskieftigelse efter Reglementet af 1755.

Om Søndagen og andre Helligdage.

Kl. 6-7. Naar Klokken ringer 6, vækkes Disciplene af Dugsvenden, klæde sig paa, og indfinde sig i Spisestuen, hvor de holde Lovsang tilligemed den inspectionshavende Hører, og derefter spise Frokost.

— 7-8. I samme Hørers Overværelse overlæse de i Lovsangsstuen det, der skal examineres til Aftensang.

— 8-9. Dugsvenden hielper dem at accommodere deres Haar. Naar der ringes anden Gang, gaae de alle parviis til Rector, den ene Hører forved, den anden bagved. Naar der ringes sammen, fører Rector dem i Kirken, og begge Hørerne slutte. *

— 9-12. Høimesse. Fra Kirken gaae de, i samme Orden som de kom derind, til Lovsangsstuen; derfra enhver paa sit Kammer, og samles henimod Spisetiden hos Oldfruen, som efterseer, om de i alle Henseender ere ordentlig paaklædte.

— 12-1. Middagsmaaltid tilligemed alle Lærerne og Oldfruen.

— 1-2. Disciplene lege i Auditoriet i Oldfruens Overværelse.

— 2-3. I Lovsangsstuen repetere de Høimesseprædiken med den inspectionshavende Hører. Naar der ringes anden Gang, gaae de til Rector, og føres af ham til Kirken ligesom om Formiddagen.

— 3-5. Aftensang i Kirken.

— 5-7. De drikke Thee hos Oldfruen med andre Tilstedeværende, og lege siden paa Auditoriet eller i Skolegaarden i Dugsvendens Overværelse.

— 7-8. Naar Klokken ringer syv, samles de hos Oldfruen, og holde derpaa Aftensmaaltid tilligemed hende og samtlige Lærere.

Aars Forløb fik Tilladelse at gifte sig, fik han Bopæl i et Huus, som dengang laae for Enden af Alleen, imod lille Nestved, og som efter sin Beboer fik Navn af Klokkerhuset. For nogle og tyve Aar siden blev dette Huus nedrevet; og et andet, som i dettes Sted noget derfra blev opført, er det, som siden efter stedse har beholdt anførte Navn.

Kl. 8-9. Lege paa Auditoriet i Oldfruens Overværelse.
— 9-10. Lovsang i Spisestuen tilligemed den inspectionshavende Hører, hvorefter enhver forføier sig paa sit Kammer. Klokken 10 maae alle være til Sengs, og alle Lys slukkede.

	Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag.	Onsdag.	Løverdag.
Kl. 6-7.	Disciplene vækkes, holde Lovsang og spise Frokost, ligesom om Søndagen.		
— 7-8.	De læse over paa deres Lectier i Skolen, hvorved begge Hørerne ere tilstede, og gaae dem tilhaande.		
— 8-9.	Chorsang (i Kirken).	Maaned: 1ste Onsdag: see Anm. g). — 2den Onsd.: to Orationer. — 3die Onsd.: Disputats. — 4de Onsd.; Examen og Repetition af hvad der er læst hele Maaneden.	Lectio 1ma af Præsten i øverste, og Hørerne hver i sin Classe.
— 9-10.	Lectio 1ma af Rector og Hørerne.	— 5te Onsd.; Examen i Theologien.	Chorsang.
— 10-11.	Lectio 2da.	Lectio 1ma af Præsten og Hørerne, hver i sin Classe.	Disciplene for dem selv at kæmmes, toes o. s. v.
— 11-12.	Lectio 3tia.	Lectio 2da.	Lectio 2da.
— 12-1.	De samles først hos Oldfruen, og holde derpaa Middagsmaaltid tilligemed hende og samtlige Lærere.		
— 1-2.	De lege paa Auditoriet, eller, hvis det er godt Veir, paa Skolegaarden, i den inspectionshavende Hørers Overværelse.		
— 2-3.	Regning og Skrivning.	Lectio 3tia.	Lectio 3tia.
— 3-4.	Chorsang.	Chorsang.	Lectio 4ta.
— 4-5.	Lectio 4ta.	Lectio 4ta.	Gaae i Skoven, eller lege paa Auditoriet eller i Skolegaarden, i Dugsvendens Overværelse.
— 5-6.	Lectio 5ta.	Drikke Thee hos Oldfruen; lege siden paa Auditoriet eller paa Skolegaarden i Dugsvendens Overværelse, men samles, naar Klokken ringer syv, hos Oldfruen.	
— 6-7.	Enhver gaaer paa sit Kammer, men samles henimod Spisetiden hos Oldfruen, som efterseer deres Klæder, Lintøi o. s. v.		
— 7-8.	Aftensmaaltid tilligemed samtlige Lærere og Oldfruen.		
— 8-9.	Lege i Auditoriet i Oldfruens Overværelse.		
— 9-10.	Lovsang i Spisestuen med den inspectionshavende Hører; derpaa enhver paa sit Kammer, og inden Klokken 10 alle til Sengs.		

g) Paa den første Onsdag i hver Maaned holdtes der Gudstjeneste i Kirken med Prædiken fra Kl. 9 til 11; og i Skolen underviistes da af Præsten og Hørerne Kl. 8—9 og 11—12.

Ifølge dette Reglement anvendte altsaa hver Discipel ugentlig til Underviisning i Skolen 34 Timer; til at læse over paa sine Lectier udenfor Skolen 7 Timer; til Andagtsøvelser, naar Lovsang Morgen og Aften beregnes hvergang til en halv Time *), omtrent 22 Timer, eller efter Middeltal daglig næsten 6 Timer til Underviisning i Skolen, een Time til Overlæsning paa deres Lectier, og over 3 Timer til Andagtsøvelser. Disciplene vare inddeelte i tre Classer; for øverste Classe læste Rector de 4 Dage om Ugen (Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag), og Sognepræsten de tvende øvrige Dage; denne Theologie og Hebraisk, Rector de øvrige Videnskaber. For de to andre Classer læste Hørerne; og Spisemesteren underviiste giennem alle Classer i Skrivning og Regning. Underviisningsgienstandene vare for hele Skolen: Latin, Græsk, Hebraisk (dog dette blot i de to øverste Classer), Theologie, Verdens-Historie, Geographie og Skrivning; desuden i øverste Classe: Begyndelsesgrundene af Geometrien (efter Euclidis Elementa) og Philosophien (Logica, Onthologia, Etica og Physica); alt efter den da gieldende almindelige Skoleforordning af 1739. Hertil kom nogle Aar senere (1760) endnu det franske Sprog, som lærtes igiennem alle Classer, og for en kort Tid tillige lidet Botanik og Physik. Tydsk lærtes vel ikke egentlig ved Skolen; dog havde Holstein ogsaa tænkt paa de Disciple, som allerede for deres Ankomst havde giort nogen Fremgang i dette Sprog, eller som havde Lyst til at lægge sig derefter; til Øvelse for disse lod han paa Skolens Regning holde de tydske Aviser, samt, for at anspore Disciplene til paa egen Haand at læse Fransk, ligeledes franske Aviser. Da der i den almindelige Underviisningsplan ikke var bestemt, hvorledes Underviisningen i de forskiellige Videnskaber skulde fordeles, saa paalaae det Rector, eengang aarlig (eller, hvis fornødent giordes, tvende gange) at indsende til Skoleherrens Approbation et Forslag

*) Ved Morgenlovsangen blev 1) sunget den Psalme: O store Gud vi love dig: 2) læst en lang Morgenbøn af Kingos Psalmebog, med Fader vor: 3) sunget et eller to Vers. Aftenlovsangen var: 1) en Psalme; 2) et Capitel i Bibelen: 3) Dagens Aftenbøn efter Kingos Psalmebog, og Fader vor; 4) en Psalme. Hvilke Psalmer, der hver Aften skulde synges, var ved Reglementet bestemt. Ved Chorsangen skulde synges de i Kirke-Psalmebogen foreskrevne Psalmer, og læses af en Discipel to Capitler i Bibelen, saaledes at den 7de Septbr. begyndtes, og den 31te Julii sluttedes Bibelen; dernæst en af Davids Psalmer, saaledes at Psalteren kunde giennemlæses to gange om Aaret; til Slutning en Bøn.

om, hvorledes Underviisningen for det næstfølgende Aar eller Halvaar kunde indrettes af ham og Hørerne; og et lignende Forslag i Henseende til Underviisningen i Theologie og det hebraiske Sprog skulde Sognepræsten indsende.

Til Opmuntring baade for Disciple og Lærere fastsattes Ferierne. Hovedferien varede fra 1ste August til 6te September inclusive, i hvilken Tid Alting ved Skolen ophørte. Disciple saavelsom Lærere erholdt da ved Stiftelsens hoverigiørende Bønder fri Befordring til hvilket Sted i Siælland de ønskede. Men ikke blot de i Siælland hiemmehørende Disciple kunde da besøge Forældre og Venner; ogsaa for dem, som havde Forældre i de øvrige Provindser, var Ferietiden lang nok til Reisen; og udentvivl var det fornemmelig med Hensyn hertil Hovedferierne havde erholdt en Udstrækning, som vel ellers i andre Henseender maatte ansees for betænkelig. Den 7de September, første Dag efter Ferien, blev anseet som Festdag; ved et Høitidsmaaltid bød da Skolen sine unge Fostersønner et Velkommen; og den 8de begyndte igien den sædvanlige Underviisning. De mindre Ferier vare: fra 25 December til 6 Januar, fra Skiærtorsdag til Onsdagen efter Paaske, fra første Pintsedag til Onsdagen derefter (alt inclusive), Sanct Hans Dag og Mortensdag. I disse Ferier holdtes dog Lovsang og Chorsang, som ellers. Hertil kan endnu regnes Kongens Fødselsdag, paa hvilken der af Disciplene holdtes i Kirken tre Orationer: en latinsk, en dansk, og en fransk, hvortil i den senere Tid som oftest endnu kom en tydsk. Til at høre disse Taler indbødes Stiftelsens og Egnens Honoratiores, der efter Høitideligheden bevertedes ved Skolens Bord med Middagsmaaltid. Til den hele Høitidelighed blev af Rector indbudet ved et latinsk Program h).

Lærerne og Skolens Betiente fik af Holstein særskilte Instruxer; og saalænge han levede, bleve disse i alle Dele med temmelig Nøi-

h) Disse Programmer vedbleve at trykkes, og Talerne at holdes, indtil 1793 inclus.; men i de sidste Aaringer med saare liden Høitidelighed, hvorfor de ogsaa, efter Geheimeraad Brandts Ordre, ganske ophørte. Ved Programmerne havde Professor Bernth til Hensigt at levere Materialier til Herlufsholms Historie; men, naar et Par ubetydelige Diplomer undtages, som af Skolens Archiv ere aftrykte i det for 1774, og et almindeligt Udkast til Skolens Historie, som findes i samme, indeholde disse Programmer blot et Aftryk af nogle af de Documenter angaaende Skovkloster, som ere indførte i Langebeks Scriptores. I den Tid Forf. har kiendt Skolen (siden 1784) bleve de trykte Programmer aldeles ikke uddeelte; ja ei engang Skolens Lærere saae eller kiendte dem.

agtighed fulgte. Tid efter anden ere vel en stor Deel af de specielle Forskrifter i disse ved forandrede Indretninger blevne ubrugelige; men altid vil dog det Holsteinske Reglement fortiene at kiendes, ikke blot formedelst det Lys, som derved udbredes over et af de mærkeligste Tidsrum i Skolens Historie, men endnu mere, fordi det til alle Tider vil kunne tiene som Mønster paa bestemte, med hinanden sammenpassende og efterlignelsesværdige Forskrifter. Og om endog mange af dets speciellere Bestemmelser nu ikke længer kunne følges, saa ere dog de i samme givne almindelige Forskrifter byggede paa saa sunde pædagogiske Grundsætninger, og til alle Tider saa anvendelige, at de vel endnu i Meget kunde fortiene at tages til Følge.

Instruction for Lærerne ved Herlufsholms Skole (dat. d. 25 Aug. 1755).

Capitel 1.

Om Lærernes Pligt i Almindelighed.

Art. 1. Det udfordres først og fremfor alle Ting af den, som skal underviise andre, at han maa have den sande Hensigt og det rette Oiemerke ved Underviisningen for Oine, som er at giøre dem, der ere ham betroede (saavidt det staaer i hans Magt) dydige og beqvemme til deres tilkommende Forretninger i Verden, hvorved Guds Ære og det almindelige Bedste beforbres.

Art. 2. For des bedre at naae dette sit Oiemærke maa han for det første selv have Lyst til sit Arbeide, hvilken isærdeleshed opvækkes af en fornuftig Kierlighed til de unge, og Begierlighed efter at befordre deres sande Velfærd, saavelsom ved Betragtning af de Fordele, baade timelige og evige, en grundig Underviisning har Forsikkringer om.

Art. 3. For det andet maa han og søge at befordre samme Lyst hos Discentes, hvilket fornemmelig opnaaes paa tvende Maader; 1) ved at giøre dem Arbeidet at lære (saavidt muligt) let og behageligt; 2) ved at sætte sig i Credit hos dem, og vinde deres Kierlighed.

Art. 4. Det første kommer fornemmelig an paa Foredraget og Maaden at informere paa, som bør være a) tydelig, at Disciplene ei plages med at lære noget udenad, som jo tilforn grundig er bleven forklaret og oplyst; b) ordentlig, at der, saavidt mueligt, er en Sammenhæng og Overeensstemmelse i de foresatte Videnskaber, samt det lettere og forstaaeligere

alletider først fremsættes, hvilken Orden ei allene hielper meget til at styrke Hukommelsen, men har og for Resten sin store Nytte, da de Unge derved efterhaanden vænnes til Ordentlighed i alle andre Ting; c) saa kort som mueligt; men at ramme den rette Maade derudi, overlades Lærernes egen Skiønsomhed, da den bør indrettes efter Discentium Capacité, dette allene iagttaget, at ikke for stor Korthed foraarsager Utydelighed, ei heller for stor Tydelighed, Vidtløftighed og Kiedsommelighed.

Art. 5. Det andet, nemlig at vinde Disciplenes Yndest, vil ikke falde vanskeligt for den, som besidder ovenmeldte Qvaliteter. I Almindelighed er det i den Henseende fornødent a) at overbevise dem om, at man giør Alting til deres eget Bedste; b) saavidt mueligt, besynderlig under Informationen, at tiltale dem med en venlig Mine og et mildt Ansigt, og ikke enten ved en stoisk Ubevægelighed, eller Catonisk Surseenhed, betage dem Mod og Lyst til at lære og spørge sig for. Dette maa dog skee med Forstand, og Mildheden saaledes tempereres med Alvorlighed, at Læreren ei taber den fornødne Myndighed og Respect; c) at modtage deres dubia eller Forespørgseler med Sagtmodighed, og ikke overfalde nogen med Bebreidelser eller Skieldsord, fordi han er senere af Begreb; d) at bære over med taalelige Forseelser for at forekomme større, og efter Mulighed tage Deel i de Tildragelser, som glæde eller bedrøve dem.

Capitel 2.

Om Straffen.

Art. 6. Hensigten af al Straf maa være den Straffedes Forbedring, og skee for i Fremtiden at forebygge samme Feil hos andre: Dette er en Grundregel, hvorefter Disciplinen i Almindelighed i alle forekommende Tilfælde bør indrettes.

Art. 7. Det er ikke at vente, at alle Discentes, fornemmelig de yngre, formedelst deres flygtige Væsen, ganske kunne undvære Straf; der gives og undertiden saadanne, fornemmelig blandt de ældre, i hvis Forseelse fremskinner Ondskab og en uundskyldelig Modvillighed; samme Forskiel maa ihenseende til Straffens Indrettelse nøie iagttages.

Art. 8. a) Den første Grad, og som bedst kommer overeens med fornuftige Creature, er: paa en alvorlig og overbevisende Maade af Guds Ord og Fornuften at overtyde peccans om

sin Forseelse, tydelig vise Følgerne deraf, hvor daarligt han handler, og at det er hans egen Velfærd han løber Storm til. Vil det intet hielpe, efterat det en og anden gang er igientaget, maa man bruge andre Midler.

Art. 9. I hvilken Fald merkes b), at Straffen skal skee med Riis eller en tynd Stok, hvormed Discentes i Henseende til deres Lemmers Brug ikke kan beskadiges; følgelig forbydes Slag i Ansigtet, Örefigen, Trækken i Haaret, Støden rc., som det tillige forraader et iilsindet Gemyt, og er en Lærer uanstændigt, der i alle Ting bør foregaae Discentes med Sagtmodigheds Exempel.

Art. 10. c) Det er bedre, at Straffen bruges sielden og er derhos noget ømfindtlig, end at den formedelst Vanen, ved en idelig og daglig Igientagelse, skulde omsider blive taalelig, eller ganske foragtet og uden Virkning.

Art. 11. d) Den bør ei skee med Forbittrelse, et vredt Ansigt, Vanden, Skielden rc. (hvorved man paa en Slags Maade giver en syndig Hevngierrighed tilkiende, og søger at køle sin Vrede), men meget mere med Medlidenhed, at man ved Ord og Lader bevidner, hvor nødig man end vilde, efter Pligt og Samvittighed, af Kierlighed til den, der har forseet sig, og for i Fremtiden at forebygge samme eller deslige Uorden, at være nødt dertil.

Art. 12. e) Til den Ende er det i visse Tilfælde ei utienligt, at Straffen bliver opsat indtil Lectionstimen er forbi, da Læreren baade imidlertid selv kan recolligere sig, og tillige vinde saameget derved, at den, der haver forseet sig, af Frygt for at fordobble Straffen, ei lettelig paa nye begaaer noget usømmeligt.

Art. 13. Begaaes noget af Discentes, som er strafværdigt, enten i Kirken, Skolen eller udenfor, skal samme strax, under vedbørlig Straf, meldes til Vedkommende af dem, som have været nærværende, at det onde ei, ved at forties af en taabelig Medlidenhed, skal blive til en Vane, som siden med Møie aflægges.

Art. 14. Befindes nogen, enten han har med Informationen at giøre eller ikke, at colludere med Disciplene, forføre dem til noget ondt, føre liderlige Discurser, eller tale foragteligt om Lærerne o. dsl. i deres Overværelse, da skal samme efter Forseelsens Beskaffenhed exemplariter straffes som den, der hindrer Informationens Nytte og Hensigt.

Art. 15. Skulde imod Forhaabning Efterladenhed eller Ondskab saaledes tage Overhaand hos nogen af Disciplene, at der ved Straffens Igientagelse og Skærpelse ei kunde raades Bod derpaa, maa det uden Ophold meldes til Skoleherren, som, ifald ingen Forbedring inden en vis foresat Tid følger, erklærer samme uværdig til længere at nyde Skolens beneficia og Information med de andre.

Capitel 3.

Om Rectors Pligt i Særdeleshed.

Art. 16. Rectors Function bestaaer fornemmelig i at dirigere Disciplenes Information i de anordnede og foreskrevne Videnskaber, og derved selv at forrette sine partes, som og at have Tilsyn med Disciplene baade i Kirken og udenfor. I den Henseende staae begge Hørere under ham, og har han at reglere, hvad i enhver Classe skal læres, samt have Indseende med, at de troligen og flittigen forrette hvad paalægges.

Art. 17. Om Søn- og Helligdagene, naar det ringer sammen, fører han den hele Skole til Kirken, gaaer selv foran, og Hørerne slutte. I samme Orden gaae de ud af Kirken, hvor han har Øie med, at Disciplene holde sig stille og andægtig.

Art. 18. Som istedenfor Aftensang holdes Catechisation, hvilken forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og de tvende Hørere, saa forsømmer han ikke sine partes naar Turen falder ham til. Catechisationen skeer efter Lutheri liden Catechismo, som inddeles saaledes, at den kan gaaes igiennem i et Aar, nemlig fra September Maaned, indtil Ferierne i følgende Aars Augusti Maaned indfalde. Trende forrettes af Præsten og de tvende Hørere, men den fierde af Rector, som forklarer de trende Symbola oecumenica og den Augsburgiske Confession, og det saaledes, at han absolverer det hvert Aar.

Art. 19. I Henseende til Informationen indfinder han sig fire Dage om Ugen baade For- og Eftermiddag til den bestemte Tid i Lectierne, og docerer i sin Classe, hvad ham in specie paaligger.

Art. 20. Han indgiver hvert Aar, eller, om fornødent giøres, hvert Halvaar, et Project, hvorledes han formener, at Videnskaberne, som han og Hørerne i Skolen docere, kunne indrettes og forandres, til Skoleherrens Approbation.

Art. 21. Den anden Onsdag i Maaneden præparerer han og Hørerne om Morgenen fra 8 til 9 slet Disciplene til de tvende

Orationer de da skal holde fra 9 til 10, den ene paa Latin, den anden paa Dansk, og vænner dem til at perorere med anstændig Frihed.

Art. 22. Det samme skeer og, naar Disciplene den tredie Onsdag i hver Maaned skal ved samme Tider holde en Disputats.

Art. 23. Den fierde Onsdag i hver Maaned holder han Examen, og repeterer med Disciplene, hvad de i den forbigangne Maaned have lært; ligesaa og Hørerne hver i sin Classe, eller Rector, om han det finder fornødent.

Art. 24. Til Spisetiden Middag og Aften indfinder Rector sig i Spisestuen og spiser med Disciplene i). Han og en Hører sidde ved det ene, og Madamen (ↄ: Oldfruen) med den anden Hører ved det andet Bord; men de skifte daglig Bord.

Før og efter Maaltid læser en af Disciplene med lydelig Røst Bønnerne af Luthers liden Catechismo, som høre til Maaltidet. Men Lærerne føre over Borde opbyggelige og nyttige Discurser, og Rector især, samt Madamen give Disciplene Anledning til selv at tale noget.

Art. 25. Skulde nogen af Hørerne befindes enten ikke at efterleve sin Pligt, eller i andre Maader at føre et forargeligt Levnet, da advarer Rector hannem først i Kierlighed, og søger at forekomme Uordenen i sin Fødsel; vil dette intet hielpe, igientager han sin Formaning i den anden Hørers Nærværelse; og ifald dette ogsaa gaaer frugtesløst af, skal det uden Ophold for Skoleherren anmeldes.

Art. 26. Rector seer derhen, at Hørerne efterleve hvad dem i deres Instrux er foreskrevet. I øvrigt omgaaes han dem kiærligt, og søger at opvække en Fortrolighed til sin Person derved, at han i alle billige Ting befordrer deres Nytte, handthæver deres Respect hos Disciplene, tiltager sig ingen utilbørlig

---

i) Da Rector Prof. Bernth i Aaret 1760 indlod sig i Ægteskab, erholdt han saavel for sin Frue som for sig selv fri Kost ved Skolens Bord baade Middag og Aften, men blev ved samme Leilighed fritagen for den Forpligtelse, ved hvert Maaltid at indfinde sig ved Bordet, og for Fremtiden blot forbunden til at spise med Disciplene idetmindste sex Maaltider om Ugen, deels Middag, deels Aften, paa ubestemte Dage. Dog nøde de begge denne frie Kost blot naar de personlig indfandt sig ved Skolens Bord; og Spisemesteren erholdt derfor og kun Betaling for saa mange Maaltider, som de havde været tilstede ved, hvorover Rector skulde holde Bog.

Myndighed, og overalt ei taler eller giør noget hvorved deres Kierlighed og Høiagtelse for ham kan formindskes.

Art. 27. Han er undertiden tilstede ved Hørernes Information; og finder han noget derved at erindre, lader han sig ikke strax merke dermed, men opsætter det i Eenrum og Fortrolighed at tale derom.

Art. 28. Iligemaade bespørger han sig flittig med Hørerne, hvorledes enhver især af deres Anbetroede sig forholder baade i Opførsel og Lærdom, samt overlægger, om noget til almindelig Nytte kunde forandres. Dette skeer i Besynderlighed, naar Projectet til hvad der skal doceres, efter Art. 20, af Rectore indgives.

Capitel 4.

Om Hørernes Pligt i Særdeleshed.

Art. 29. Hørerne ved Herlufsholms Skole, nu værende og tilkommende, have, foruden deres ordentlige Information i Classerne, bestandig og idelig Inspection med Disciplene, i hvilken Forretning de ugentlig, fra Søndag til Søndag, alternere med hinanden, saaledes at altid en af dem staaer for Ugen.

Art. 30. Den Hører, som har Ugen, er altid tilstede, naar Disciplene holde Lovsangen i den dertil anordnede Stue, og seer derhen, at samme ordentlig og andægtig bliver forrettet.

Naar Disciplene efter Lovsangen i samme Stue spise Frokost, skeer det i samme Hørers Overværelse.

Aftenbønnen holdes altid, uden Forskiel paa Tiden og Dagen, om Aftenen imellem 9 og 10 slet, hvorved Gaardsens Folk og kan være tilstede k). Naar Aftenbønnen er til Ende, forføie alle Disciplene sig til deres Kamre, og have da begge Hørerne, hver i sin Etage, Indseende med, at de ere i Seng præcis Klokken 10.

Art. 31. Ligeledes naar Bønnen holdes i Kirken, som skeer tvende gange om Dagen, nemlig om Morgenen imellem 8 og 9 slet, og om Eftermiddagen imellem 3 og 4 slet, følger den samme Hører alle Disciplene til Kirken i Choret, og holder der Bøn med dem. Om Eftermiddagen holdes Bøn som sædvanligt.

---

k) Naar Grev Holstein opholdt sig paa Herlufsholm, indfandt han sig stedse selv ved Skolens Aftenbøn. Ligesaa sal. Ghrd. Brandt og Hans Excell. Skolens nuværende Directør [Ghrd. Kaas].

Art. 32. Naar Disciplene om Søn- og Hellig-Dagene skal gaae i Kirken, og til den Ende har forsamlet sig i Lovsangstuen naar det ringer andengang, følge begge Hørerne, den ene foran og den anden bagefter, hen med dem til Rector, og Rector igien fører dem til Kirken i Choret naar det ringer sammen, og begge Hørerne slutte. I samme Orden gaae de baade For- og Eftermiddag til og fra Kirke. Paa samme Maade forholdes det til Onsdags Prædiken, til de maanedlige Bededage og Fasteprædikener.

Art. 33. Om Eftermiddagen Klokken 2, naar det ringer første gang til Aftensang eller Catechisation, indfinde alle Disciple sig igien hos den Hører, som har Ugen, hvilken repeterer Hoimesse-prædiken med dem, og tillige vænner dem til skriftlig at forfatte Exordium, Propositionen og Inddelingen, samt de fornemste usus af Prædikenen; hvilke Opsatser giemmes og indbindes naar Aaret er omme 1).

Art. 34. Og som istedenfor Aftensangsprædiken holdes Catechisation, som forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og Hørerne paa Kirkens Gulv af de tilforn anførte libris symbolicis, saa afvarter og hver Hører i denne Post sine partes naar Turen ham tilfalder. Tienesten begyndes og endes med den Dags Aftensangspsalmer. De libri symbolici inddeles saaledes at de kan examineres igiennem fra September til August i det følgende Aar, naar Vacancerne begynde.

Art. 35. Angaaende den ordentlige Information i Skolen, da er det Hørernes Pligt, hver Morgen fra Klokken 7 til 8, at præparere Disciplene til de Lectier, som den Dag skal holdes, gaae dem tilhaande derudi, og give dem Anledning til at spørge om det som de behøve Oplysning om.

Art. 36. Derpaa naar Lectierne begynde, som om Mandagen, Tirsdagen, Torsdagen og Fredagen i alle trende Classer holdes til een og den samme Tid, doceres følgende Timer, nemlig om Formiddagen efter Bedetimen fra 9 til 10, fra 10 til 11 og fra 11 til 12 slet. Om Eftermiddagen fra 2 til 3, som er Skrive- og Regnetimen, og efter Bønnen fra 4 til 5 og fra 5 til 6 slet; men Onsdag om Morgenen fra 8 til 9 og fra 11 til 12, og om Eftermiddagen fra 2 til 3, og efter Bønnen i Kirken fra 4 til 5 slet forsamle Hørerne samtlige Disciple

---

1) Af saadanne Prædikensudtog haves nogle i Skolens Bibliothek.

rette Tide i Lectierne, ere selv begge tilstede hos dem, og forrette troligen hvis dem med Ungdommens Underviisning hver i sin Deel paaligger. Ligesaadan forholdes det om Løverdagen; men som samme Eftermiddag ingen Chorsang holdes, ere lectiones fra Klokken 2 til 4.

Art. 37. Den anden Uge i hver Maaned imellem 8 og 9 præparere docentes Disciplene til de tvende Orationer, som de holde fra 9 til 10, den ene paa Latin og den anden paa Dansk.

Art. 38. Den tredie Uge i Maaneden præparere de dem ligeledes til den Disputats, som skal holdes af dem, alt til forbenævnte Tid.

Art. 39. Den fierde Uge i hver Maaned repetere samtlige Docentes med Disciplene, hvad de i den hele forrige Maaned i alle trende Classer have pertracteret, og examinere dem derudi; den øvrige Tid anvendes som sædvanligt.

Art. 40. Og om den femte Uge i een eller anden Maaned skulde indfalde, saa repeteres og examineres ligeledes i foranmeldte Tid, hvis af Sognepræsten og Hørerne in Theologicis tilforn har været foretagen.

Art. 41. Til Spisetiden Middag og Aften indfinde begge Hørerne sig i Spisestuen og spise med Disciplene; Rector og en Hører ved det ene, og Madamen og en Hører ved det andet Bord; men de skifte daglig Bord. Lærerne føre under Spiisningen opbyggelige og nyttige Discurser.

Art. 42. Forresten rette Hørerne sig i alt efter Rectors Sigende, forespørge sig hos ham i alle tvivlraadige Tilfælde, og uden hans Vidende foretage de ingen Forandring i Lectionerne; men hvad Manuductionen in Theologicis og det hebraiske Sprog er anlangende henvises de til Sognepræsten.

Ligesom de øvrige Lærere fik og Sognepræsten som Lector sin særdeles Instrux; men, da de fleste Punkter i denne allerede i det foregaaende ere berørte, saa anmerkes blot her, at det, foruden at undervise i øverste Classe Onsdag og Løverdag (baade Formiddag og Eftermiddag) de i Lectionsplanen fastsatte Timer, samt skifteviis med de øvrige Lærere at deeltage i Catechisationen (efter Reglementets Art. 18), ogsaa paalaae Præsten at indrette Gudstienesten i Kirken med Hensyn til Skolens Tarv: saaledes skulde han om Søndagen og Helligdagene mage det saa, at Tienesten (som begyndte Kl. 9) kunde endes henimod Kl. 12, og til den Ende skulde han hver anden Søndag, naar han catechiserede for Bondeungdommen, ikkun

holde halv Messe; ved Onsdags-Gudstienesten (som holdtes eengang maanedlig, og desuden i Fasten) skulde han indrette sin Prædiken saaledes at hele Kirketienesten kunde være forbi til Kl. 11. Hertil maa endnu føies følgende Artikel: „Naar Sognepræsten om Søn- og „Hellige-Dage, Onsdagen og Løverdagen, bliver inviteret at spise „med Disciplene, indretter han sin Leilighed saaledes, at han, i det „mindste nu og da kan blive hos dem; og naar det skeer, fører han, „tilligemed de øvrige Docentes og Madamen, opbyggelige og nyttige „Discurser, samt opmuntrer Disciplene og giver dem Anledning til, „at de ogsaa tale noget" m).

Ogsaa Oldfruens Instrux har Forfatteren troet at fortiene fuldstændig at anføres. Den lyder saaledes:

Art. 1. Madamen ved Herlufsholms Skole haver visse Timer om Dagen Tilsyn med Disciplenes Conduite og Manerer, fører Direction over deres og Skoleoeconomiens Lintøi, og sørger for Disciplenes saavelsom for alle Værelsers Reenlighed i Almindelighed.

Art. 2. Men i Særdeleshed tager hun alt det Lintøi, som bruges til Disciplenes og Betienternes Borde, Senge og Værelser, og hvilket hende ved sin Tienestes Tiltrædelse med rigtig Fortegnelse under Skoleherrens Haand skal vorde overleveret, i sin Forvaring og Giemme, staaer derfor til Ansvar, og holder det vedlige med Reparation, indtil nyt behøves, da hun saadant betimeligen for Forvalteren anmelder, som derom til Skoleherren giører Forestilling.

Art. 3. Ligeledes lader hun sig af de herefter i Skolen indkommende Disciple give en Fortegnelse over hvis Lintøi enhver tilhører, vedligeholder og samme med fornøden Reparation, og tilseer, at enhver Discipel har sit Lintøi i god Giemme, det rene og skidne hver for sig; og hvis een eller anden skulde have Mangel paa Linned til Fornødenhed, haver hun derom at erindre deres Forældre eller andre Vedkommende.

Art. 4. Om Søndagen leverer hun reent Dækketøi til Dugsvenden, og lader sig det skidne give tilbage af ham.

---

m) Sognepræstens Instrux findes fuldstændig i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in d. Königl. Dän. Reichen u. Ländern, 3 B., S. 287, hvor tillige endeel flere Efterretninger findes om de Holsteinske Indretninger paa Herlufsholm.

Art. 5. Iligemaade tilseer hun, at Disciplene med reent Lintøi hver Søndag og Onsdag Morgen vorde forsynede.

Art. 6. Naar Disciplene komme til hende imod Middagsmaaltidet, taler hun med dem om hvad hun kunde finde fornødent at erindre; efterseer, om de ere ordentlig paaklædte, kæmmede, toede og reenlige i alle Ting; og skulde der findes Mangel i eet eller andet, undersøger hun, hvis Skyld det er, enten Pigernes, Dugsvendens eller Disciplenes selv, da hun paa staaende Fod sætter den skyldige derfor tilrette, og, om det gode ei vil hielpe, melder det for Rector.

Art. 7. Hun spiser Middag og Aften med Disciplene, føres til Bords af en af dem, og sidder med en Hører en Dag ved et, en anden ved et andet Bord. Over Maaltidet haver hun Indseende med Disciplenes Sæder og Manerer, søger at regulere dem paa anstændigste Maade, discurerer med dem, og giver Disciplene Anledning til ogsaa at tale noget. Hun paaagter tillige, at Maden og Øllet er sundt, reenligt, vel tillavet og aldeles forsvarligt.

Finder hun at paa noget stielligen er at udsætte, advarer hun Spisemesteren underhaanden og i Godhed derom; ændres det efter et Par gange giorte Erindring ikke, andrager hun det for Skoleherren.

Art. 8. Den Time Disciplene efter Middags og Aftens Maaltid lege i Auditoriet, bliver hun tilstede ved dem og seer til, at intet uordentligt bliver foretaget, men at enhver diverterer sig, gaaer, løber og springer omkring, efter som hans Alder og Helbred det vil tillade. Men lege de i bemeldte Timer i godt Veir paa Skolegaarden, er den Hører, som staaer for Ugen, tilstede hos dem.

Art. 9. Naar Disciplene imod Aftensmaaltid indfinde sig hos hende, forholdes det som om Middagen.

Art. 10. Madamen overlades tvende Værelser til Beboelse og Brug.

Art. 11. Og til Varme i samme Værelser, samt fornemmelig til Tvetten, tilstaaes hende otte Favne Brændeved og tyve Læs Tørv; hun kan og føre sig Asken af Rectors og Hørernes Kakkelovne til Nytte dertil.

Vasken skeer hver femte Uge, og til hver Vask faaer hun, foruden Pigerne, to Koner til Hielp i tvende Dage, og to Huusmænd een Dag at rulle, og een Dag at hugge Brænde.

Art. 12. Hun antager, lønner og holder paa Skolens Bekostning

tvende Piger, som skal nyde fri Kost og ti Rigsdaler i aarlig Løn.

Art. 13. Samme Piger dependere vel i alle Maader af hende, men hun lader ved dem forrette det fornødne Arbeide ved Skolen, kæmme og toe Disciplene tvende gange om Ugen, og tiere om behøves, rede Rectors og Hørernes samt alle Disciplenes Senge, og holde deres Værelser, hvor de læse og ligge, rene.

Rectorerne og Disciplene

1730 — 55.

Som der ved Skolens Gienfødelse i Aaret 1730 medrette begyndes et nyt Afsnit i Skolens Historie i Almindelighed, saaledes ogsaa i Rectoratets Historie. Hidtil havde dette ikke været anseet som noget egentligt Levebrød, hvorved en Mand kunde ernære en Familie, men snarere som en Forfremmelsespost for talentfulde unge Mænd, som ved at udmærke sig i denne Post kunde giøre sig sikkert Haab om god Befordring enten til geistlige eller Akademiske Embeder; og naar de sex sidst anførte Rectorer undtages (af hvilke Mag. Sandro beholdt Rectoratet i 22, og hver af de andre i 8 à 12 Aar), vare alle de foregaaende sex og tyve, paa faa Undtagelser nær, blevne befordrede til gode Embeder efter to—tre eller fire Aars Skoletieneste. Vel er det en Sandhed, at idelig Omskiftning af Lærere, og især alt for hyppig Omvexling af Skolens første Lærer og Bestyrer — Rectoren — ikke i Almindelighed er til Fordeel for Underviisningen; men paa den anden Side er Haabet om hæderfuld Befordring en mægtig Drivefieder for den unge Mand, som i sine fyrigste Aar faaer Leilighed at udmærke sig: en Drivefieder, som ansporer ham til at arbeide med Lyst, og ved Driftighed og Duelighed i sit Kald at fortiene den Løn, han kan giøre sikker Regning paa. Ogsaa lærer Erfaring, at Skolens meest blomstrende Periode netop var den Tid, da Rectorerne saa hastig afvexlede med hinanden; aldrig siden har Skolen forholdsviis frembragt saa mange ved Lærdom og Duelighed udmærkede Mænd. Hidtil havde ingen af Rectorerne (den sidst nævnte Mag. Steensen undtagen) været gift eller selv havt Huusholdning; huuslige Sysler eller Bekymringer skulde altsaa ikke være til Hinder for deres Embedspligters Opfyldelse; de spiste med Disciplene, vare stedse sovselsatte med dem; og saaledes vare Rectorerne og Disciplene ved den

idelige Omgangs Baand nøiere forenede med hinanden; men kunde dette vel andet end være til Skolens Fordeel? Fra Begyndelsen af den Periode derimod, som her omhandles, har alt dette været anderledes: fra denne Tid af have alle Rectorer været gifte og havt deres egen Huusholdning.

Efterat Skolens fuldkomne Uvirksomhed havde varet lidet over et Aar, og det var bleven besluttet at antage for det første fire nye Disciple, blev Studiosus **Rasmus Werring** (som siden efter blev Magister) i Julii 1730 beskikket til Lærer for disse, dog ikke strax med Titel af Rector; og skulde tillige som Degn forestaae Sangen og Opvartningen i Kirken. Werring var dengang allerede en Mand i sit sex og tredivte Aar, og gift før sin Ansættelse ved Skolen n). Omtrent et Aars Tid var han ene Lærer; men da Disciplenes Antal i det følgende Aar forøgedes, blev foruden ham endnu en Hører ansat, og Werring fik Titel af Rector. Men i Valget af begge disse Lærere havde man været uheldig. Vel ikke fra Kundskabernes, men des mere fra Moralitetens Side fortiente Werring Navn af en maadelig Rector; i sin Embedsførelse viste han i ingen Henseende tilbørlig Nidkiærhed. Tilsynet med Disciplene udenfor Skoletimerne bekymrede han sig intet om, og med Underviisningen var han i høi Grad forsømmelig; og da Høreren ihenseende til sine Pligters Opfyldelse fulgte Rectors Exempel o), hvor kunde dette da andet end have sørgelige Følger for den Ungdom, der betroedes til saadanne Læreres Forsorg. Af de fem og tredive Disciple, som under Werrings Rectorat, d. e. i et Tidsrum af 17 Aar, Tid efter anden indkom i Skolen, bleve ikke uden trende af ham fra Skolen dimitterede til Universitetet p); alle

---

n) Da der ved Skolen blev to Lærere, erholdt Werring Kostpenge, paa Grund af at han selv havde Huusholdning, og blev fritagen for at spise ved Skolens Bord — en Fritagelse som hidtil ingen anden Rector end Mag. Steensen havde havt —; dog var han forbunden at være tilstede under Spiisningen.

o) I en Klage af 1736, som Werring indgiver til Skoleherrerne over sin Collega Medelfart, fordi denne havde viist sig opsætsig imod ham, anfører han blandt flere Besværinger, at Medelfart nu i to Aar aldrig havde været i Lovsangen om Morgenen, uagtet han var forbunden til at møde der daglig.

p) At dette netop var de to første Disciple, som i Werrings Tid indkom i Skolen, og at den ene af dem (Martin Mathiasøn Thye) med udmærket Hæder erholdt den Akademiske Examen, synes at vise, at Werring ikke i Begyndelsen af sit Skoleembede har været saa forsømmelig som han siden blev. I Nyerups Forfatterlexicon anføres Jacob Klingberg som dimitteret fra Herlufsholms Skole 1738; men han blev af sin Fader (Raadmand Hans Kl. i Næstved)

de øvrige saae Forældrene sig nødte til at tage af Skolen (nogle endog efter 5—6 Aars Skolegang) for enten at hensætte dem i andre Skoler eller lade dem give Slip paa Studeringer. Da hans Forsømmelighed stedse tiltog, og han desuden førte et i flere Henseender forargeligt Levnet, saae Skoleherren sig omsider nødt til, efter næsten sytten Aars Tieneste ved Skolen, at meddele ham sin Afsked. Med en aarlig Pension af 100 Rdlr., som Eftermanden i Embedet maatte betale ham q), drog Werring til Kiøbenhavn i Mai 1747, og døde der efter et Par Aars Forløb r).

Hans Eftermand var Mag. **Marcus Buck**, som forhen i syv Aar havde været Hører ved Helsingørs Skole. Først i Mai 1747 begyndte han Underviisningen, at jeg skal bruge hans egne Ord s), „for de af „Mag. Werring efterladte fem vanvittige og vankundige Disciple", thi saa stor var mod Slutningen af dennes Rectorat den offentlige Mistillid til Skolen, at ei engang det ringe Antal af 10 Disciple kunde være fuldt. I sex Aar var Buck eneste Lærer ved Skolen; men til Lettelse i sit Embede erholdt han i Februar 1753 sin egen Broder til Medlærer. Mag. Buck var en paapassende Mand i sit Embede, og Disciplene giorde under hans Veiledning god Fremgang; kun maatte man ønsket, at han havde vidst ved en mildere Behandling at vinde Ungdommens Kiærlighed. Buck døde i Slutningen af Aaret 1753, i sit to og fyrretyvende Aar, efterladende sig baade som Menneske og som Lærer et hæderligt Minde; og Broderen H. J. Buck, som den afdøde Rector kort før sin Død selv havde indsat som Medlærer, maatte nu ene forestaae Skolen næsten i to Aar, indtil den nye Rectors Ansættelse i Septb. 1755.

Bucks Eftermand var Professor **Johan Ludvig Bernth**.

Blandt de Mænd, som efter Skolens Gienfødelse her have nydt deres Ungdomsdannelse, kan Herlufsholm med Hæder nævne Absalons Lovtaler, den af de skiønne Videnskabers Studium saa hoiligen fortiente Conferenceraad **Christian Frederik Jacobi**, død 1810 som

---

efter 5½ Aars Ophold paa Hrlh. taget ud af Skolen i Jan. 1737, og er formodentlig Aaret derpaa bleven privat dimitteret.

q) Holstein tilstod aldrig Pensioner af Skolens Kasse.

r) I Rectors Embedsprotocol findes af Werring ved hans Afsked fra Skolen følgende Linier med hans Navn under: **Fata iubent mutare locum; melioribus utrum Fatis? Concedens fato sua fata docebit.** Men derunder har hans Eftermand skrevet: **Sui cuique mores fingunt fortunam.**

s) I Rectors Embedsprotocol.

første Assessor i Høieste-Ret, hvis Talenter allerede i Skolen røbede, hvad Videnskaberne i Tiden kunde vente sig af ham. Efter omtrent sex Aars Skolegang under Rector Buck og Broderen H. J. Buck blev han af denne dimitteret til Universitetet 1754 [1]).

Blandt Herlufsholms øvrige Disciple af denne Periode er der ingen, som har Adkomst til her at nævnes.

Oekonomien

1729 – 63.

Da slet Huusholdning og egenraadige Betienters Rovgierrighed under Skolarkerne Brahe og Trolle havde bragt Stiftelsen paa Bredden af Ødelæggelsens Afgrund, hvorfra Juels Anstrængelser vare for kortvarende til fuldkommen at kunne drage den tilbage, da fremstod Holstein som en frelsende Engel, der med kraftfuld Arm ei allene standsede dens Fald, men endog lidt efter lidt bragte den tilbage til Velstand. Mange af de Midler, han betiente sig af for at ophielpe Stiftelsens forfaldne Finantser, ere forhen anførte; her ville vi derfor allene omtale de Forandringer, han foretog med den egentlige Oekonomie.

Før Holsteins Tid havde Forpagteren tillige været Skolens Spisemester. Men da det var Stiftelsens Fordeel, at Hovedgaardens Marker saavelsom Tienderne bortforpagtedes til den Høistbydende; og det

---

1) Jacobis vigtigste Levnetsomstændigheder findes i Kiøbenhavns lærde Efterretninger for 1810 Nr. 47. Som et Bidrag til denne fortiente Mands Ungdomshistorie, og tillige som et opmuntrende Exempel for Herlufsholms yngre Fostersønner, maa følgende Udskrift af Rectors Embedsprotocol staae her: „Christian Frideric Jacobi, en Søn af Sl. Hrr Jacobi, forhen Sognepræst „udi Asminderød, ankom hertil Skolen d. 3 Novembris 1748, og blev fierde „nederst, men formedelst sine gode Naturens Gaver snart vil blive een med „de beste". Og til Beviis for, at denne gode Formodning ikke slog feil, er hertil senere føiet: „Hand blev sendt til Academiet d. 19 Junii 1754 og an- „taget med største Berømmelse". Og de academiske Aarbøger vidne, at Ynglingen Jacobi vedblev ved Universitetet at udmærke sig, ligesom han i Skolen havde begyndt. I en Indberetning af 1759 fra Procantsleren til Kongen omtales Studenten Jacobi som en, der fortiener at regnes „blandt ingenia exstantiora". (Engelstofts Annaler 1813, 1 H., Pag. 15). Urit mature, qvod vult urtica manere.

letteligt kunde vorde Tilfældet, at den, som bød høiest Afgift, ikke havde Lyst eller Duelighed til at paatage sig Skolens Bespiisning: saa fandt Holstein det tienligst at adskille Forpagtningen fra Bespiisningen. Forstanderens Betiening ophævedes da aldeles; Hovedgaardens Marker og Tienderne bortforpagtedes for sig selv; til Forpagteren opførtes en ny Bolig; (Tab. J, R og S), hvorimod Spisemesteren fik den, som Forstanderen hidtil havde havt u). Stiftelsens Jagtret, saavelsom Fiskeriet og Haugen, havde siden Rosencrantz's Tid været Forstanderen overdragen til fri Afbenyttelse, men paa hans egen Bekostning, dog saaledes, at han intet deraf maatte afhænde til Andre. Nu derimod blev Fiskeriet særskilt bortforpagtet, ligesom Jagtrettigheden allerede i Juels Tid var bleven Forstanderen fratagen v). Af Haugen skulde Spisemesteren vedblive at have Fordelen; dog skulde dens Dyrkning for Fremtiden ikke besørges af ham selv, men af den med Løn af Stiftelsen antagne Gartner.

Rimeligt er det, at denne Forandring, i det Dieblik den foretoges, har været til Stiftelsens Fordeel; men om den, i det hele taget, ogsaa fremdeles blev det, er vel vanskeligt at afgiøre. Lettelig indsees det, at Spisemesteren, ved at have enten den hele Forpagtning af Hovedgaardens Marker eller nogen betydelig Deel deraf, til alle Tider vilde være mindre afhængig af Fødevarernes stigende Priser, hvoraf han til Ex. for nogle Aar siden — Skolen til liden Baade — trykkedes haardt. Derfor er ogsaa under nuværende Skoleherre [Geheimeraad Kaas] noget af Hovedgaardens Marker atter tillagt Spisemesteren til Afbenyttelse.

Ved Skolens Bespiisning giorde Holstein ingen Forandring af Betydenhed, men beholdt, paa faa Afvigelser nær, det ældre fra Giøe nedstammende Reglement. Saaledes som dette 1755 indførtes, vedblev det over et halvt Seculum at være Rettesnoren for Skolens Bevertning; og Forf. troer det passende her at anføre dets vigtigste Punkter, for at vise, hvorledes Skolens Bespiisning var, eller i det ringeste skulde være, indtil for faa Aar siden, da dette Reglement afløstes af et nyere. Den daglige Bevertning var nemlig følgende:

u) Dette var den samme Bolig, Spisemesteren endnu har: hele det nederste Stokværk i Bygningerne Tab. III, Nr. 1, B og C.

v) Angaaende Vildtet gav Juel den Bestemmelse, som siden stedse er bleven fulgt, at hvad der blev skudt, og ei leveredes til Skolens Bord, skulde af Skytten indsendes til Skoleherren — et saare billigt Vederlag for saa megen Uleilighed, hvorfor denne, ifølge Fundatsen, ingen Betaling maa tage.

Frokost, saavel til Lærerne som Disciplene: Smørrebrød med Ost eller Kiød paa x).

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Grønt, eller med Risengryn og Svedsker, hvori skulde være et forsvarligt godt Stykke Kiød til hver; 2) fersk Fisk; 3) en Steg saa stor, at hver Person ved Bordet kunde faae en god Portion.

Aften: 1) Velling af Perle- eller Risen-Gryn, eller andre deslige Gryn, kogt i sød Melk; 2) Frikassee, eller anden Kiødmad; 3) tynde Kager, to til hver.

Mandag Middag: 1) Hønsekiødsuppe med Grønt og skaaret Brød i; 2) Høns med Peberrods- eller Persillie-Sauce; 3) Mortelsbakkelse, een til hver.

Aften: 1) Sødgrød af Boghvede- eller andre Gryn; 2) Bankekiød eller Ragout; 3) Plukkefisk.

Tirsdag Middag: 1) Grøn Søbekaal, kogt paa fersk Kiød; 2) Saltet Lamme- eller Oxe-Kiød med røget Flesk; 3) Budding med Viinsauce eller Smør.

Aften: 1) Boghvede- eller Byggryns-Velling; 2) Ragout eller anden Kiødmad; 3) Gartengevext eller Bakkelse.

Onsdag Middag: 1) Viinsuppe af Perle-, Manna- eller deslige Gryn, hvori skulde være Viin, Rosiner og Korender, og sødgiøres med hvidt Sukker; 2) Steg; 3) Vafler, to til hver.

Aften: 1) Byggryns-Vandgrød med kogt Melk til, omtrent en Pægel til hver Person; 2) Lammefrikassee eller anden Kiødmad; 3) Æbleskiver, to til hver.

Torsdag Middag: 1) Sød Risengrynsvelling; 2) Steg; 3) salt Torsk med Smør og Sennop, eller i dets Sted hakkede Æg og Persillie i Smør.

Aften: 1) Hauresuppe med bagt Brød, Rosiner og Sukker; 2) en Ret Kiødmad; 3) opstuvede Æbler eller kogte Svedsker med ristet Hvedebrød.

Fredag Middag: 1) Afsiede Ærter, kogte paa ferskt Kiød; 2) Kiødet, som Ærterne ere kogte paa, med en god Sauce over; 3) fersk Fisk.

---

x) Efter et ældre Spisereglement af Holstein fra 1751 var Frokosten, for Disciplene, overeensstemmende med det Giøiske Reglement: fra Marie Bebudelsesdag (25 Marts) til Alle Helgensdag (1 November) blot Smørrebrød; men fra 1 Novbr. til Marie Bebudelsesdag baade varmt Øllebrød og Smørrebrød; for hver Hører ugentlig et Brød og et Pund Smør. Ved Forandringen synes her Intet vundet.

Aften: 1) Sødgrød; 2) en Ret Kiødmad; 3) en Pandekage eller et Fad Bakkelse.

Løverdag Middag: 1) Revet Øllebrød med Sukker i; 2) Boeuf à la Mode med en god Sauce til; 3) tørre Giedder eller gode Flyndre med hakket Persillie og Smør.

Aften: 1) Melkesuppe med Tvebakker i; 2) Ragout; 3) en Ret Kage.

Til Bordet skulde stedse leveres saa meget vel bagt Rugbrød og vel kogt brunt Øl, som behøvedes. [Om Helligdagene skulde de have Godt-Øl og Sigtebrød. De Syge skulde have saadan Mad, som dem var tienlig, og dertil Sigtebrød] y). I øvrigt indskærper Reglementet paa mange Steder, at Alt, hvad der til Bordet leveredes, baade skulde være af forsvarlig Godhed, vel behandlet, og leveres i tilstrækkelig Mængde. Alle Høitidsdage z) skulde der gives samme Mad, som om Søndagen, og desuden som fierde Ret en Tærte paa hvert Bord med syltede Kirsebær eller Svedsker i. Alle Høitidsaftener a) sød Risengrød med Sukker og Kaneelbark paa, Steg (Mortens-Aften Gaasesteg) og Bakkelse; [desuden et Fad Æbler og Nødder b). Naar Disciplene engang om Aaret reiste ud med Hørerne at plukke Nødder, eller og nød anden Frihed, saa at de ei spiste hiemme om Middagen, da skulde de om Aftenen have 4 Retter Mad]. Første-Jule-, Paaske- og Pintse-Dag, samt første Dag efter Ferierne skulde paa hvert Bord gives en Flaske Franskviin til Hørerne og Disciplene; ligesom der hver Uge gaves en Flaske Franskviin til Rector, og en til Oldfruen, til dem selv og til de Fremmede, som bevertedes ved Bordet c). Saavel

---

y) Hvad her er indklamret nævnes vel ikke udtrykkelig i Spisereglementet af 1755; men da der i Slutningen af samme siges: „Det øvrige kan blive som „forhen er reguleret"; saa maa man, for at have Reglementet af 1755 fuldstændigt, udfylde det ved Hielp af det fra 1751, hvilket her er skeet og betegnet ved Indklamring [ ].

z) Disse vare: Første Juledag, Nytaarsdag, Helligtrekongersdag, Kyndelmisse, 1 Februar (Taksigelsesfesten), Marie Bebudelsesdag, Første Paaskedag, Christi-Himmelfartsdag, Første-Pintsedag, Sanct Hansdag, Marie Besøgelsesdag, Mikkelsdag, Mortensdag, Alle Helgensdag, og første Dag efter Ferien (7 Sept.).

a) Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers Aftener.

b) Hertil lægger Reglem. af 1751 endnu, foruden fierde Ret: paa hvert Bord en Flaske god Viin med Sukker i til Grøden; desuden paa Rectors Bord tre Potter Miød, og paa det andet Bord to Potter; men dette bortfaldt ved det nye Reglement.

c) I den følgende Tid, da Rector ikke længer spiste med Disciplene, under Geheimeraad Brandts Bestyrelse, blev det fastsat, at den Viin, som tilforn Rector

Oldfruen som Rector havde Tilladelse at indbyde til Bordet deres Bekiendtere, eller hvilke andre Fremmede dem syntes; men Hørerne havde ikke denne Tilladelse, uden først derom at have henvendt sig til Rector d). At Disciplene Søndag- og Onsdag-Eftermiddage drak Theevand hos Oldfruen i Selskab med Lærerne er forhen omtalt e); forresten fik de intet Andet at drikke end Øl, hvoraf de til hver Tid af Dagen kunde faae saa meget de vilde. Til Skolens Bord skulde af Skytten aarlig leveres 8 Dyr (Raadyr eller Daadyr), 32 Harer, og 30 Vildænder eller andet Fuglevildt f); og af Fiskeriet aarlig 1040 Pund (ugentlig 20 Pund) fersk Fisk, foruden de Kræbs, som i Forpagtning af Kræbseriet bleve erlagte g).

Mange ville maaskee troe, at Herlufsholms Ungdom ved den i det Holsteinske Reglement foreskrevne Bevertning vænnedes til et Vellevnet, de siden ved at forlade Skolen føleligen maatte savne; Forfatteren har i det mindste mere end eengang hørt denne Mening fremsættes. Ungdommen, siger man, og det med Rette, bør vænnes til Tarvelighed; hvor mangen Yngling kan ved Universitetet giøre

---

havde havt, skulde af Spisemesteren anskaffes, og af ham paa den inspectionshavende Lærers Forlangende udleveres, naar Fremmede spiste ved Skolens Bord.

d) For saadanne Fremmede blev der af Skolen godtgjort Spisemesteren det samme, som i Penge betaltes for en Discipels Kost, nemlig for 14 Middags- eller Aftens-Maaltider 5 Mark.

e) Saalænge Holstein levede, og siden efter, saalænge Jomfrue Block var Oldfrue', gik det med denne Theevandsdrikken meget ordentligt; men efter den Tid kom den efterhaanden mere og mere af Brug, indtil den for omtrent en Snees Aar siden (omtrent 1800 eller 1801) af sig selv ganske ophørte.

f) Angaaende Vildtet fastsætter Reglementet: at Spisemesteren maa aldeles intet deraf enten sælge eller bortforære; men det skal spises paa Disciplenes Borde; dog ham uformeent, undertiden, naar det ikke skeer for ofte, selv deraf noget at bruge.

g) For dem, som desangaaende kunne ønske sig underrettede, anføres her den Betaling, Spisemesteren for Kosten erholdt; den var følgende: for hver Person, som spiste ved Bordet, ugentlig 5 Mark, men for de Disciple eller Lærere, som i Ferierne vare bortreiste, erholdt han imidlertid ingen Betaling; desuden aarlig 20 Tønder Rug, 24 Tdr. Byg, frit Foder Sommer og Vinter til 8 Køer, 16 Faar, 10 a 12 Sviin (desuden Avner til 6 Sviin) og Fiederkreature, toldfrie Maling af alt sit Korn til Skolens og egen Huusholdning, i Magle-Mølle, Ugedagsarbeide af 6 Huusmænd; desuden frit Brændsel, Haugen frit dyrket, endeel fri Kiørsel, og andre mindre Fordele. For denne Betaling bespistes 20 Disciple, 3 Lærere og Oldfruen samt Skolens Tienestefolk; dog var Pengebetalingen for disse sidste ugentlig ikkun 4 Mark.

Regning paa tre Retter Mad daglig, og hvor tungt da at vænne sig til at nøies med det ringere! Saa siger man. Men udentvivl vil den, som af Erfaring kiender til offentlige Stiftelser og offentlig Bespiisning, aldrig befrygte, at Ungdommen derved forvænnes; ei heller har Forfatteren, der i saa mange Aar har kiendt Skolen og de Ynglinge, som have forladt den, nogensinde fundet en saadan Frygt stadfæstet af Erfaring. Ved en offentlig Stiftelse, hvor Bespiisningens Godhed staaer i et uundgaaeligt Sammenstød med den Bespisendes Interesse, maa man aldrig giøre Regning paa en fuldkommen Efterlevelse af nogetsomhelst Spisereglement; at der paa Bordet gives de anordnede Retter og ingen andre, kan vel paasees, saavelsom og at disse har visse i Reglementet foreskrevne Egenskaber; men Godheden af Mad er i mange Tilfælde saa vanskelig at bestemme, at der ikke altid kan drages nogen fast Grændselinie imellem god og taalelig, imellem taalelig og uforsvarlig Kost. Ved et saadant offentligt Bord vil man derfor i Almindelighed ikke kunne giøre Regning paa nogen udmærket god Kost; naar Bespiisningen er taalelig, faaer man som oftest dermed være tilfreds. Ungdommen staaer altsaa, fra denne Side betragtet, ikke Fare for at forvænnes. Men hvad Retternes Antal angaaer, da kunde det vel stundom indtræffe, at en enkelt af dem var saadan, at man ei ganske havde Grund at være tilfreds med samme, og dog maatte dermed tage til Takke; og i et saadant Tilfælde kunde da en tredie Ret bøde paa Manglerne ved en af de andre, og blev altsaa ikke overflødig; thi man vil dog ei saaledes kalde alt, hvad der ikke udfordres til det blotte Livsophold: noget over det blot nødvendige giør ethvert Menneske Fordring paa; og et vist, om end tarveligt, Vellevnet burde vel derfor ved Skolens Bord ikke savnes; thi lige saa lidet som de unge Mennesker her maae forvænnes, lige saa lidet bør de savne deres Forældres Bord. Karrighed mod Skolens Ungdom stemmer desuden vist ikke med Stifternes Villie. Omtrent saadanne Betragtninger var det rimeligviis, der ei tillode Holstein at indskrænke Antallet af de Retter, Middagsbordet havde Fordring paa. At fastsætte lige saa mange Retter for Aftensbordet kunde vel ansees overflødigt; men formodentlig vilde den betænksomme Mand ikke giøre noget Indgreb i en gammel Rettighed, Skolen fra dens Oprettelse havde faaet Hevd paa, som han overalt stedse var opmærksom paa alt det, han troede at kunne paa nogen Maade bidrage til Skolens Glands.

Femte Afdeling.

Stiftelsens Skjæbne under Skoleherrerne Grev Thott og Schack-Rathlou.

1763—1788.

Bestyrelsen.

Holsteins Eftermand som Patron ved Universitetet og Oversecretær i det danske Cancelli Grev Otto Thott h) blev tillige hans Eftermand som Directør for Herlufsholm; og det kan ikke negtes, at hans vidtudstrakte Lærdom og Kiærlighed til Litteraturen gav ham en ustridig Ret til denne Post. Hans Bestyrelse blev dog ikke Stiftelsen til Fordeel. Men ligesom Historien skylder Sandheden denne Bemærkning, saa skylder den og Billigheden at erindre, at deels var Grev Thott, da han tiltraadte ovennævnte Embeder, allerede over den Alder, da Ungdomsfyrighed opflammer Manden til Selvvirksomhed og driver ham til at arbeide med Lyst og Kraft (han var dengang over 62 Aar), deels indtraf under ham adskillige for Landmanden vanskelige Aaringer, som betydeligt bidroge til at forringe Bøndernes Kaar i). At Stiftelsen under hans Bestyrelse gik tilbage, var

h) Herre til Gaunø, Lindersvold og Strandegaard, Ridder af Elefanten, Geheimeraad i Geheime-Conseilet, Præses i det Kjøbenhavnske Videnskabernes Selskab, Præses i collegio de cursu evangelii promovendo og første General-Kirkeinspectør.

i) Deels nogle Misvæxt-Aaringer, deels den her paa Godset som over hele Landet 1763 og 64 grasserende Qvægsyge.

derfor ingenlunde en Følge af Skolarkens Ligegyldighed for dens Vel; thi paa Villie til at gavne Herlufsholm manglede det aldrig Grev Thott; men havde meget mere sin Grund deels i nysanførte Omstændigheder, deels i en vis Mangel paa Driftighed hos Oldingen selv, især i hans sidste Leveaar, deels endelig i Lunkenhed hos de Underordnede, til hvis Forsorg Skolen, Gaarden og Godset vare betroede. Forhindret baade af sin Alder og af sine mange og vigtige Embeder kom Thott sjeldent til Herlufsholm. Istedetfor at see med egne Øine maatte han derfor stole paa Andres ofte usikkre Beretninger, og paa disses Redelighed og Virksomhed allene beroede da Stiftelsens Vel. I de første Aar, efter at Bestyrelsen var blevet Grev Thott overdraget, havde den i Hans Klaumann og Iver Bruun 2 efter hinanden følgende duelige Forvaltere k), hvis Forslag til Godsets Bedste og Bygningernes Vedligeholdelse Thott villigen fulgte, dog ikke uden egen Prøvelse; og i disse Mænds Tid sørgedes der upaaklageligt baade for Gaard og Gods. Men under deres tvende Eftermænd Forvalterne Carlsen og Gierlev (hvilke Skoleherren efter nogle Aars Forløb saae sig nødt til at afskedige Begge, den Ene især formedelst slet Regnskabsførelse, den Anden for slet Administration) kom baade Godsets og Gaardens Bygninger mere og mere i Forfald. De Holsteinske Anlæg omkring Gaarden havde allerede siden deres Stifters Død været sig selv overladte, saa at Fiskeparkene var det Eneste af dem Thott havde sørget for at vedligeholde l). Men nu savnede ogsaa Bygningerne det fornødne Tilsyn; disse forfaldt derfor, og deres Istandsættelse udfordrede tilsidst maaskee langt over det Dobbelte, af hvad deres Vedligeholdelse vilde kostet. Med Godset gik det ikke bedre: mangen forarmet Bonde maatte tilsidst forlade sin faldefærdige Hytte og gribe til Bettelstaven, fordi man havde vægret sig ved i Tide at tilstaae ham den høist nødvendige Understøttelse; og for Skolen medførte det da betydelig Udgift, inden en saadan Gaard igjen kunde bringes i Drift. Men sikkert skete Saadant mod Thotts Villie; thi til hans Ære maa det siges, at saa nøieregnende han ellers var endog med de mindste Udgifter, og saa meget han end krympede sig ved at tilstaae Udgifter, han troede burde spares, saa villigt laante han Øre til enhver Forestilling om Understøttelse for

k) Klaumann var Forvalter i Aarene fra 1729—64 og Bruun fra 1764 – 70, begge til deres Død. Den Sidste var Fader til Digteren Professor Th. Chr. Bruun.

l) Da Fiskene i nogle af Parkene vare uddøde, bleve alle disse i Aaret 1767 efter Grev Thotts Befaling paany besatte med Karper og Karudser.

Bønderne, naar Forvalteren viste ham, den var nødvendig. Men Thott vidste ei altid, hvorledes det gik, og især desesheds lod han i sine sidste Leveaar Stiftelsen mere skiøtte sig selv, end den netop paa den Tid kunde taale.

Med Skolen selv gik det under Thott ikke bedre end med Godset; ogsaa der viste sig en Mangel paa det vedbørlige Tilsyn med sine uudeblivelige Følger. Men derom siden.

Ved streng Sparsomhed voxede vel under Thotts Bestyrelse Stiftelsens Capital fra 20,000 til omtrent 30,000 Rd., og han saae sig derved istand til at forhøie Fripladsernes Antal fra 20 til 26; men dog kan man ikke sige, at Disciplenes Antal derved i det Hele forøgedes; thi faa Aar, efterat han var blevet Skoleherre, ophørte her at være betalende Disciple, og Antallet af de frie var meget sjeldent fuldt. Men den Forøgelse i Indtægt, som Kapitaltilværten frembragte, var langtfra at opveie mod Bygningernes Forringelse og det aarlige sande Tab, der nødvendigt maatte følge af Godsets Forarmelse.

Ingen Forandring af Betydenhed undergik Skolen i Thotts Tid, og for Holsteins Eftermand kunde der vistnok heller ikke være Noget at forandre. Dog bør det ei med Taushed forbigaaes, at den tidspildende Chorsang — som hidtil tvende Gange daglig var blevet holdt i Kirken, men som sikkert lige saa lidet var skikket til hos Ungdommen at opvække Andagt som Lyst til Kirkegang — afskaffedes af ham efter Professor Bernths Forslag; ligesom det ogsaa bør mindes, at der af ham ansattes en Conrector til at dele Byrden af Skolens Bestyrelse med daværende Rector, som efter 30 Aars Tjeneste begyndte at ældes og trættes. Men fornemmelig bør det til hans Berømmelse erindres, at han skiænkede Skolen og det endnu i levende Live en betydelig Bogsamling, bestaaende af mere end 5000 Bind, hvoriblandt ikke faa kostbare Værker i forskjellige Videnskaber m); og kan Thott vel ikke regnes blandt Stiftelsens driftigste eller heldigste Bestyrere, saa vil dog denne Gave give ham Adkomst til stedse at nævnes blandt dens store Velgiørere og som saadan at være i taknemmelig Erindring. Han døde den 10de September 1785 i en Alder af 84 Aar og

m) Grev Thott eiede i sin Tid den anseligste Bogsamling i Danmark, bestaaende ialt af henimod 150,000 Bind (Maanedskr. Athene, Septbr. 1816 P. 232). Katalogen derover haves trykt i 11 tykke Octavbind og det var tildeels Doubletter af denne Samling, han i Aarene omtrent fra 1777—83 udsendte som Gave til Skolen, men mange betydelige Værker anskaffede han ogsaa af nye blot i den Hensigt at skiænke dem til Stiftelsen.

skiænkede ved sit Testamente til Herlufsholms Fattige en Kapital af 1000 Rd. n)

Stiftelsens Bestyrelse blev derpaa af Regieringen overdraget Geheimeraad, Statsminister og Ridder af Elefanten Joachim Otto Schack-Rathlou, der ligesom hans Formand var Patron for Universitetet og Præsident i det Danske Cancelli: en Mand med en lys Aand og et hurtigt Overblik; en kyndig Godsbestyrer, men uden synderlig Interesse for Videnskaberne eller deres Dyrkere. En Synsforretning, han over hele Bondergodset lod optage, viste tydeligen dets høist usle Forfatning; og for at faae denne efterhaanden forbedret, begyndte den nye Skoleherre strax med at lade Bondergaardenes forfaldne Bygninger istandsætte. Men da det Bidrag af Tømmer, som Skolens egne Skove hertil kunde yde, ikke var tilstrækkeligt, og der af Stiftelsens aarlige Indtægter intet Overskud var til at bestride saadanne Udgifter, saa fandtes det nødvendigt at optage Noget af Stiftelsens Kapitaler, samt at lade tvende Discipelpladser gaae ind. Naar man med Gaardenes Opbyggelse var blevet færdig, skulde flere Forbedringer ved Godset været foretagne, men uden at Noget af Betydenhed var blevet foretaget, tog Schack-Rathlou sin Afsked fra Herlufsholm i Juni 1788, da han med det Samme efter Ansøgning erholdt Afsked fra sine øvrige Embeder, og han levede derefter sin Tid som Privatmand paa sine Godser i Jylland o).

Underviisningen og Opdragelsen.

Med Underviisningen foretoges under Grev Thotts Bestyrelse itkun saa Forandringer. For at spare afskaffede han den franske Sprogmester og overdrog til en af Hørerne at læse Fransk een Time daglig, men blot for øverste Classe p). De tydske og franske Aviser af-

n) 10 gamle og trængende afsatte Gaardmænd og Huusmænd eller Gaard- og Huusmændsenker skulde deraf nyde hver aarligen 4 Rd. Til dette Legat skal Skoleherren udnævne efter Sognepræstens og Forvalterens Forslag og over Legatet skal holdes en særskilt Protocol, hvori Sognepræsten aarlig bør attestere, at Forvalteren i hans Overværelse til Enhver i rette Tid har udbetalt det ham Tilkommende.

o) Han var Herre til Stamhuset Rathlousdal og Gerstorffslund. Han døde omtrent 1801.

p) Paa denne Maade fortsattes Underviisningen i det franske Sprog under Ho-

skaffede han. Underviisningen i Theologi og Hebraisk, som efter Holsteins Indretning hidtil havde paaligget Præsten, overdrog han til Rector og tilstoppede derved en Kilde til Misfornøielse mellem disse tvende Embedsmænd, som aldrig kunde mangle Næring, saalænge de, uafhængige af hinanden, skulde bestyre Underviisningen i samme Klasse q). Iøvrigt skulde Holsteins Indretninger vedblive. Reglementet for Underviisningen blev altsaa under Thott næsten som det havde været under hans Formand; men det blev ikke fulgt som under denne. Thott erkyndigede sig aldrig personlig om Skolens Forfatning; Lærerne savnede under ham aldeles de Opmuntringer, de under Holstein havde havt r). Hertil kom, at den ene af Hørerne

rerne Magister Bastholm og Mag. Lund indtil dennes Forflyttelse fra Skolen Aar 1791; men ved denne Underviisning udrettedes aldrig Noget af Betydenhed, og kunde Intet udrettes formedelst den blandt Disciplene dengang herskende skadelige Fordom, at øverste Klasses Disciple vare for gode til at staae under en af Hørerne.

q) De tvende første Lectorer (Nannestad og Stubsgaard) blev det i deres Kaldsbrev paalagt foruden at undervise i Theologi og Hebraisk tillige at svare til Skolens Kasse en aarlig Afgift af 100 Rd., for hvilken dog Stubsgaard ei længe efter sin Ansættelse ved Kgl. Resol. 1760 blev fritaget. Ved dennes Forflyttelse 1770 var det, Rector paatog sig ovennævnte Underviisning imod en aarlig Godtgjørelse af 50 Rd., som Stubsgaards Eftermand Provst Hammer paa Grund af sin Fritagelse for Lectoratet maatte udrede, indtil bemeldte Afgift ved en af Grev Thott udvirket Kgl. Resol. af 1779 blev paalagt Skolens Kasse, „saalænge", siger Resol., „Professor Bernth der som Rector forbliver, da det, naar der kommer en anden Rector, bliver dennes Pligt ligesom i andre Skoler at læse for Disciplene i Theologien og det hebraiske Sprog uden særdeles Belønning derfor". Efter Provst Hammers Død ei blot fornyedes men og forhøiedes Paalæget, saa at hans tvende Eftermænd Mag. Fog og Pastor Petersen paa Grund af den paa Kaldet forhen hvilende Forpligtelse blev paalagt at yde til Skolen aarlig 100 Rd. og „desuden", sige Kaldsbrevene, „skal han (Præsten) og være forpligtet til, i Tilfælde af at Sygdom maatte hindre en eller anden af Skolens Lærere fra selv at forrette deres Embede eller Vacance i en eller anden Lærerpost maatte indtræffe, imidlertid at opfylde de Læreren paahvilende Pligter." Istedetfor denne sidste Forpligtelse, hvis Opfyldelse aldrig er blevet fordret og ifølge sin Natur ei heller vel kunde blive det, synes det meer passende, om det blev paalagt de følgende Præster ved Disciplenes Forberedelse til Confirmationen at rette sig efter Skolens Leilighed saavel med Hensyn til Tiden (hvorom nærmere Bestemmelse kunde skee i Kaldsbrevet) som til Stedet.

r) Saaledes f. Ex. forringede han Lærernes Kaar ved at afskaffe Expectanterne. Ved ingen Leilighed tog han sig af dem. (See Mere herom i Prof. Bernths Characteristik.)

under mange Aars Tieneste var blevet gammel og aflægs s), ligesom og Rector selv begyndte at ældes og slappes. Hvad Under altsaa, at Uordener begyndte at indsnige sig og gribe om sig, og at det Holsteinske Underviisningsreglement med hans øvrige Forskrifter lidt efter lidt kom i Forglemmelse. Disciplenes Skoletimer vare faa, deres ledige Timer mange t): ved at afskaffe Chorsangen uden at bestemme, hvortil den derved vundne Tid skulde anvendes, var iktun de ledige Timers Antal blevet forøget, og derved Anledningen til Uordenerne forstørret, og, naar de daglige Underviisnings- og Spisetimer fraregnedes, vare Disciplene næsten ganske sig selv overladte.

For under saa mislige Omstændigheder at lette Skolens aldrende Rector sit Arbeide og for at ophielpe Skolen, fandt Grev Thott det tienligt at ansætte en Conrector, hvis Forretning blev at dele Underviisningen med Rector og i Forening med ham at antage sig Skolens Bestyrelse, samt tillige at være Bibliothekar. I Begyndelsen af Aaret 1785 ankom Mag. Anders Winding Brorson som Conrector; og hvor meget baade Sædelighed og Flid tiltog blandt Disciplene ved hans virksomme Deeltagelse i Skolens Bestyrelse, er endnu Mange i friskt Minde. Underviisningen i øverste Classe var fra nu af saaledes deelt, at Rector docerte Theologi, Hebraisk, det Halve af Græsken og det Halve af Latinen (Prosaisterne) de 3 første Dage af Ugen; Conrector de 3 sidste Dage Historie og Geographi samt det Øvrige af Græsken og Latinen (Digterne) og en af Hørerne Fransk. Inspectionen over Disciplene i Fritimerne vedblev efter Holsteins Indretning at være deelt mellem de tvende Hørere, saaledes at de ugeviis dermed skiftede, dog under Rectors og Conrectors Overtilsyn. Men denne Hørernes Inspection var mere i Navn end i Gavn og bestod ikke i meget Andet end i af og til at møde i Lovsangen Morgen og Aften u),

s) Han døde som Hører 1786 i en Alder af over 60 Aar.

t) De almindelige Underviisningstimer vare fra Kl. 10--12 og 3—5; men dertil kom for øverste Klasse Kl. 8--9, som var fransk Time, og for de 2 nederste Klasser Kl. 2—3, som var Skrive- og Regnetime. Om Sommeren begyndte Formiddagsunderviisningen en Time tidligere, men endte da Klokken 11. Onsdag og Løverdag Eftermiddag læstes der ikke, men var fuldkommen Fribed. Ferierne vare ved Misbrug saaledes udvidede, at Hovedferien varede fra 1ste August til midt i September, Juleferien 3 Uger, Paaskeferien 2 og Pintseferien 1 Uge, foruden de enkelte Dages Ferie, som Kongens Fødselsdag, 4 Markedsdage o. desl.

u) Aftenlovsangen holdtes altid Kl. 9, men Morgenlovsangen til ubestemt Tid, sædvanligt mellem Kl. 7 og 8, dog vedblev Lovsangsklokken stedse at give Sig-

og noget Væsentligt kunde den ikke virke, saalænge den Fordom ei kunde udryddes, at en høiere Classes Disciple ei behøvede at staae under en lavere Classes Lærer.

Oeconomien.

Under Grev Thott foretoges ingen Forandringer af Betydenhed med Oekonomien: en forbedret Inddeling af Hovedgaardens bortforpagtede Marker samt Indretningen af en Kalkovn (hvor Stiftelsen selv i nogle Aar med Fordeel lod brænde, hvad Kalk den forbrugte) er vel egentlig det Eneste, hertil kan henføres. Dog kan det ogsaa ved denne Leilighed erindres, at Thott paa Skolens Vegne afsluttede med Næstved en Forening om denne Byes Marker. Fra de ældste Tider havde Næstved ingen Jord eiet og havde derfor af Skovklostret leiet nogle Marker, hvilke formedelst deres Fraliggenhed fra Klostret laa noget ubeqvemt for dette, men desto beqvemmere for Byen til Afbenyttelse. Efter en Leiekontract af 1528 var Byens Afgift deraf 28 Mark, som aarlig maatte erlægges til Klostret. I Reformationstiden blev det, som forhen meldt, Næstvederne tilstaaet paa ubestemt Tid at bruge Jorderne afgiftsfrie, og saaledes stod det, da Klostret med alt sit Tilliggende kom i Herluf Trolles Eie. Ved alle Leiligheder viste Trolle sig mod Næstved som en god Nabo, saaledes ogsaa her; thi ikke allene tillod han for sin Levetid Byens Indvaanere at beholde de samme Jorder, de hidtil havde brugt til Græsning for deres Kreaturer; men for at Byen end ikke i Fremtiden skulde udsættes for at miste en Fordeel, den trængte til og nu allerede en Tidlang havde været i Besiddelse af, saa overdrog han dem Brugen af bemeldte Jorder paa samme Maade, som den hidtil havde benyttet dem, dog paa Vilkaar: at Herlufsholm skulde vedblive at ansees som Herlighedseier og altsaa besidde Jagtrettigheden samt Fiskeriet i de tvende Søer, som dengang befandtes i Markerne, og at Byen i Leie af Jorderne skulde til evig Tid erlægge aarligt 20 Mark Danske, hvilke Penge ved en senere Fundats af Trolle og hans Hustru skienkedes til aarlig Uddeling blandt fattige Skolebørn i Næstved.

---

nal Kl. 6 til Erindring om, hvad Tid denne Andagtsforretning egentlig skulde holdes. Af øverste Klasses Disciple mødte i Lovsangen, hvo der vilde, af de Øvrige mødte de Fleste.

Men flere Gange i Fremtiden blev denne Gave Anledning til Stridigheder imellem Næstved og Herlufsholm, og flere Gange maatte Domstolene afgjøre Tvisten, fordi der stedse var ulige Meninger om, hvad Ret Trolles Gave egentlig hiemlede Byen. Tilsidst var det ved en Kommissionsdom af 1762, som af Høiesteret stadfæstedes, blevet afgiort, at Byen ei havde anden Ret til Overdrevet (saa kaldtes de omtvistede Marker) end Græsningsret for sine Kreaturer; men da man ønskede at maatte tillige afbenytte det til Sædemark, saa afsluttede Thott (1771) desangaaende en Forening med Næstved, ifølge hvilken Byen erholdt det største Stykke af Overdrevet (600 Tønder Land) udlagt til fri Raadighed, imod at et mindre Stykke (omtrent 60 Tønder Land) afstodes til en af Skolens Byer (Holsted), som ogsaa hidtil havde havt nogen Ret til Græsning paa disse Marker v) og at Skolen vedblev at have Jagt- og Fiskerettigheden, hvoraf den ogsaa endnu er i Besiddelse.

---

v) Da Overdrevet som Hovedgaardsjord var tiendefrit, saa har fra den Tid af enhver af Bønderne i Byen Holsted til sin Gaard et Stykke Jord paa 6 Tdr. Land, hvoraf ingen Tiende svares. Aar 1815 fik Næstved By Kongelig Tilladelse til at udskifte sine Jorder, saa at hvert Hus fik sin Jord særskilt udlagt (dog Skolens Herlighedsret ubeskaaret). Ved den Kgl. Resol. er det tilladt at sælge Jordloddene fra Husene, men skulde denne Tilladelse tillige, som Nogle mene, hiemle Ret til at afhænde disse fra Byen, da synes den ei at kunne bestaae med Herluf Trolles Gavebrev, som bestemmer dem „til Næstved Byes Behov til evig Tid" og er forsaavidt et Indgreb i Trolles testamentariske Disposition.

II.

1788 — 1865.

Af

Albert Leth.

II

[illegible]

Forord.

Paa Herlovianersamfundets Generalforsamling d. 23 Mai 1860 meddeelte Formanden en Skrivelse fra Hs. Excellence Skolens Forstander, hvori denne underrettede Samfundet om, at det var hans Agt at træffe Forberedelser til, at en Fortsættelse af Melchiors Herlufsholms Historie kunde udkomme til Jubelaaret 1865, muligviis i Forbindelse med en Revision af selve Melchiors Bog, saa at det Hele kunde udkomme under Eet. Forstanderen antog, at det var det Ønskeligste, at Arbeidet overtoges af en enkelt Herlovianer, der da selv maatte søge og vistnok ogsaa vilde finde Bistand og Medvirkning af Flere, ligesom Forstanderen selv vilde vise ham al mulig Imødekommen. En nøiere Udvikling af Planen til dette Arbeide skulde i sin Tid blive Samfundet forelagt.

Samme Sommer modtog jeg baade fra Hs. Excellence og igjennem Samfundets daværende Formand Opfordring til at fortsætte Melchiors Herlufsholms Historie til vor Tid. Uagtet jeg vistnok kunde have Betænkelighed ved at følge Opfordringen, da min Tid til daglig Brug er optagen af saa mangehaande Sysler, at jeg har liden eller ingen Leilighed til at give mig af med Andet, end hvad min Stilling kræver af mig, paatog jeg mig dog dette Arbeide, der af mange Grunde maatte være mig kjært, i Haab om, at jeg navnlig i Ferierne kunde finde Leilighed til at beskjæftige mig dermed; desuden var der jo endnu 3—4 Aar, inden det skulde være færdigt, og i den Tid maatte dog Endeel kunne udrettes.

I Samfundets Beretning om dets Virksomhed i Aaret 1861 (udgivet 1862) findes efter et Brev fra mig til Formanden meddeelt den Plan, der med Forstanderens Billigelse skulde følges. Efter Beretningen anfører jeg følgende Brudstykke af min Skrivelse til Formanden:

„Hs. Excellence Forstanderen har bestemt:

a. At Melchiors Herlufsholms Historie skal fortsættes indtil Nutiden, dog saaledes, at den Melchiorske Periode skal tages for paany, da Melchior ikke med fornøden Oprigtighed kunde skrive sin Samtids og endnu mindre sin egen Historie, forsaavidt den vedkom Herlufsholm.

b. Melchiors Historie skal (iøvrigt) hverken omarbeides eller forkortes, men udgives paany i Forbindelse med Fortsættelsen.

e. Til Bedste for det store Publicum, der interesserer sig for Herlufsholm, men for hvilket Melchiors Historie og en Fortsættelse i samme Udførlighed vilde blive for bred og detailleret, skal der som Festprogram udarbeides en nogenlunde kort historisk Udsigt over Herlufsholms Skjæbne i de henrundne 3 Aarhundreder. Dette Program vil Hs. Excellence Forstanderen lade udstyre paa en til Festens Betydning passende Maade.

I Overeensstemmelse med den ovenfor antydede Plan, der var foreslaaet af mig efter Raadførsel med Herlovianerne, Professor K. Chr. Nielsen og Skolebestyrer H. E. Melchior, tog jeg mit Udgangspunct fra Aaret 1788 ved Geheimeraad Brandts Tiltrædelse af Patronatet for Herlufsholm, 9 Aar før Melchior blev ansat her som Lærer. Melchior stod, da han skrev sin Herlufsholms Historie, Personer og Forhold fra Brandts og Kaas' Perioder saa nær, at han umuligt kunde skrive med den Oprigtighed, der ellers var hans Natur, saameget mindre som han selv havde en saa væsenlig Deel i Alt, hvad der skete fra 1797 — 1820, ved hvilket Aar hans Bog egenlig slutter. Jeg har derfor intet Øieblik tvivlet paa Rigtigheden af heelt at omarbeide dette Tidsrum, der nu ligger saa fjernt, at det kan sees i Historiens rolige Lys og omtales med den Uforbeholdenhed, der i Forhold som disse kun kan komme tilorde, naar de handlende Personer forlængst ere traadte af fra Skuepladsen. Men samtidig med, at jeg ganske har omarbeidet dette Afsnit af Herlufsholms Historie, hvad enhver Læser, der kjender Melchiors Bog, let vil bemærke, har jeg ikke betænkt mig paa at gjøre den frieste Brug af meget af det, Melchior har meddeelt, hvilket navnlig gjælder om en Deel historiske og statistiske Data, om hvis Paalidelighed der ikke er nogen Grund til at tvivle.

Jeg har nærmest havt een Classe af Læsere for Øie, nemlig den store Kreds af ældre og yngre Herlovianere, der staae i et saa nøie Forhold til Stiftelsen, at selv de ubetydeligste Ting, der vedkomme denne, have Interesse for dem. Den i høi Grad detaillerede Fremstilling, som gaaer ind paa Ting, der kunde forekomme andre Læsere ligegyldige, maaskee smaalige og trivielle, vil, haaber jeg, give Herlovianere Oplysninger, der for dem, som kjende Stiftelsen og Livet her fra deres eget Ophold paa Herlufsholm, ikke ville være ganske uden Interesse.

I sit eget Exemplar af Herlufsholms Historie, der er gjennemtrukket med rene Blade og endnu bevares her, har Melchior enkelte Steder tilført Bemærkninger, som han utvivlsomt vilde have medtaget, dersom Bogen havde oplevet et nyt Oplag i hans Levetid. Disse Bemærkninger, der iøvrigt kun ere faa, har jeg anseet det for rettest at optage i den nye Udgave, der ellers paa et Par ubetydelige Anmærkninger nær, som have faaet en anden Plads, er optrykt aldeles uforandret indtil 1788. Af flere Grunde har jeg foretrukket at samle Personalefterretningerne om Herlovianere siden 1755 under Eet i et særegent Afsnit.

Herlufsholm den 5te Decbr. 1864.

Albert Leth.

I.

Geheimeraad Brandts Bestyrelsestid.

1788—1805.

De tre sidste Skoleherrer, Greverne Holstein og Thott og Geheimeraad Schack-Rathlou havde alle været Præsidenter i det danske Cancelli og tillige Patroner for Universitetet. Da Schack-Rathlou i Sommeren 1788 tog sin Afsked som Skoleherre, samtidigt med at han nedlagde sine øvrige Embeder, blev Patronatet for Universitetet overdraget til Arveprindsen (senere Hertugen) af Augustenborg, men Patronatet for Herlufsholm til Geheimeraad Christian v. Brandt, der endnu dengang var første Deputeret i Generaltoldkammeret, men kort efter blev udnævnt til Directeur og Aaret efter fik Titel af Præsident i Cancelliet *).

Det var intet let Hverv, Brandt paatog sig. Skolen havde vel atter begyndt at hæve sig; men kun 2—3 Aar tidligere havde den, baade hvad Underviisning og Disciplin angik, været i en maadelig Forfatning. Baade Godsets og Gaardens Bygninger, især Rectorboligen og Kirken, vare i høi Grad forfaldne; Bønderne vare forarmede, og mange Gaarde vare endog aldeles blottede for Kvægbesætning **). Skulde det hele Gods ikke lægges øde, var det nødvendigt

*) Den 13 Juni 1788 blev Brandt udnævnt til Patron for Herlufsholm, d. 29 Aug. s. A. til Directeur i Cancelliet. Brandt var ogsaa Provisor for Vallee og Curator for Vemmetofte.

**) Ifølge en Synsforretning, som Schack Rathlou havde ladet optage over hele Godset, vilde der medgaae en Sum af 28,000 Rd. til en taalelig Istandsættelse af de forfaldne Bondergaarde og Huse. Om den største Deel af Beboerne erklæredes det, at de vare saa fattige, at de ei selv kunde lade deres Boliger istandsætte.

paa en eller anden Maade at komme Bønderne tilhjælp. Lykkeligviis besad Brandt netop de Egenskaber, der udfordredes for at ophjælpe baade Godset og Skolen. Med et oeconomisk og administrativt Talent, der snart kom Godset tilgode, forbandt han en levende Interesse for Stiftelsen og dens Ungdom, for hvem han til sine sidste Dage var en trofast og faderlig Ven.

Professor Johan Ludvig Bernth, der havde været Rector i 33 Aar, var nu henved 64 Aar gammel *). Hans faderlige Forhold imod Disciplene berømmes af Alle, og med Taknemmelighed omtale Cl. F. Horneman, Rahbek og mange Andre, hvormeget de skylde ham baade som Lærer og som Menneske; men det lader sig ikke nægte, at han allerede i en temmelig tidlig Alder har savnet Kraft til som Rector at beherske Skolen og at tilbagetrænge den raae og selvraadige Aand, som havde vidst at skaffe sig Indpas i Aarene 1770—80. Rahbeks Erindringer, der indeholde et fortræffeligt Materiale til Bedømmelse af Skolens indre Forhold i Aarene fra 1772 —75, vise os, hvorledes Tilstanden allerede dengang var, og den forværredes Aar for Aar indtil 1785. I de 10 Aar fra 1776—85 incl. dimitterede Skolen ialt 26 Candidater, af hvilke ikke mindre end 9 fik Non cont. i Hovedcharacteer ved **Examen artium** (6 **Laud**, 11 **Haud ill.**). **) Det var Skolens aabenbare Forfald, baade hvad Underviisning og Disciplin angik, der havde foranlediget en Conrectors Ansættelse fra Begyndelsen af Aaret 1785 ***). I den hjertelige Tale, hvormed Bernth indsatte Brorson den 7de Januar 1785, siger han selv, at Ansættelsen af en Conrector ikke var fremkaldt ved noget Ønske af ham. Da Brorson kom her til Skolen, vare Lærerne: Hørerne Otto Paludan og Magister Lund; desuden var Spisemester Geisler endnu Regne- og Skrivemester (fra 1755—92). Aaret efter døde den gamle Hører Paludan, hvis grændseløse Svaghed og Eftergivenhed ikke havde bidraget saa lidet til Disciplinens Forfald. Han havde været Hører i 27 Aar, men havde i mange Aar været ude af Stand til at overholde blot den tarveligste Rolig-

*) Han var født d. 10 September 1724.

) Efter Universitets Matriklen, der ikke ganske stemmer med Melchiors Fortegnelse over Dimittenderne; fra 1776 er Hovedcharacteren ved **Examen artium vedføiet i Matriklen; hos Melchior anføres ingen Characterer før 1799.

***) Brorson var udnævnt i Novbr. 1784 og besøgte Skolen i Slutningen af samme Maaned. Ved denne Leilighed medbragte han en ny Discipel, dengang 12 Aar gammel; det var Hans Bochmann Melchior.

hed i sine Timer, end sige til at lære Disciplene Noget. I hans Sted kom Magister Søren Lemvigh Fog, der var dimitteret herfra Skolen Aar 1780. Denne retskafne Mand, der senere i en Række Aar (1791 til 1808) var Sognepræst til Herlufsholm, havde ikke ringe Indflydelse paa Stiftelsens Anliggender, saalænge Brandt levede, da han nød dennes fulde Fortrolighed; men det bør tilføies, at Magister Fog aldrig misbrugte Brandts Yndest og Tillid; derimod er der Spor nok af, at han ofte har havt en meget gavnlig Indflydelse.

Da Brandt blev Skoleherre, talte Skolen 24 Disciple, der alle vare Gratister. Expectanter fandtes der ikke længere; men Melchior har dog neppe Ret, naar han bebreider Thott, at han til Tab for Lærerne afskaffede Expectanterne. Sagen var ganske simpelt den, at det efterhaanden under Skolens Tilbagegang baade i den ene og den anden Henseende i Thotts Bestyrelsestid blev sjeldnere og sjeldnere, at Forældre ønskede deres Børn optagne i Skolen for Betaling. Det er rimeligt, at Thott, da Stiftelsens oeconomiske Tilstand dengang tillod det, netop for at forhindre en Aftagen i Freqventsen, forøgede Gratisternes Antal fra 20 til 26 *); men dette kan man dog ikke med Billighed bebreide ham. Melchior beretter ogsaa selv, at Skolens Renommee i endeel Aar var saa ringe, at selv Gratistpladser stode ledige, fordi Ingen brød sig om at begjære dem for deres Børn; men naar der ikke var større Søgning til Skolen, er det ganske forklarligt, at Expectanterne, der skulde betale 100 Rd. om Aaret, undlode at indfinde sig. Det var saaledes ikke Thotts, men Skolens egen Skyld, at Expectanterne i Tidens Løb udebleve. Da Schack-Rathlou, der anvendte en Deel af Skolens Formue til at ophjælpe de forarmede Bønder, maatte lade to Gratistpladser gaae ind, blev Antallet saaledes 24.

Skolen havde 3 Classer; i Mesterlectien underviste Bernth og Brorson hver den halve Uge. Med Undtagelse af de franske Timer var Underviisningen ligesom i Landets øvrige latinske Skoler **). Læerefagene vare væsenligst: Latin, Græsk, Hebraisk, Theologie, Historie, Geographie og „Sphærica". Sommerferien var endnu dengang vistnok den eneste Ferie, i hvilken Disciplene maatte reise bort; idetmindste fremgaaer det af Rahbeks Erindringer, at han i sin treaarige Skoletid kun tilbragte Sommerferien i sit Hjem i Kjøbenhavn. Og naar han, der

*) Flere Disciple kunde Skolen ikke modtage; paa ethvert af de 13 Discipelværelser skulde boe 2 Disciple.

**) Om de daglige Underviisningstimer og Ferierne vide Pag. 163.

havde sit Hjem saa nær og var af velhavende Familie, maatte blive her i de øvrige Ferier, saa kan man vel nok slutte, at det har været den almindelige Regel. — I Rahbeks Skoletid spillede Disciplene imellem Juul og Nytaar en Comedie paa Auditoriet, hvorved Gaardens Folk og Embedsmændenes Familier vare Tilskuere; heraf fremgaaer det, at Disciplene ialtfald ikke reiste bort i Juleferien.

Allerede i Begyndelsen af Aaret 1788 havde Schack-Rathlou kunnet ønske Berntḥ tillykke med, at Skolen atter havde hævet sig i Publicums Omdømme, saa at Forældre igjen bestræbte sig for at faae deres Børn anbragte paa Herlufsholm. Brorsons Ansættelse og den gamle Paludans Død havde væsenligst bidraget til at hæve Skolens Credit; men det havde kostet Brorson alvorlig Kamp at sætte Skik paa Mesterlectien, hvor en raa, forvorpen Tone havde havt altfor god Tid til at sætte sig fast. Brorson vidste dog at skaffe sig Respect; han har selv fortalt, hvorledes Mesterlectien mødte halvdrukken paa Classen og vægrede sig ved at modtage Underviisning af Andre end Rector; men Brorson var ikke den Mand, der lod sig Stolen sætte for Døren; med Stokken i Haanden sprang han op paa Bordet og bearbeidede de forbausede Mesterlectianere saa eftertrykkeligt, at de fandt det raadeligst at give Kjøb ligeoverfor denne lille Mand, der med sin ubændige Hidsighed aldeles ikke syntes at ville respectere Mesterlectiens formeentlige Privilegier. Da det ikke kunde være anderledes, maatte de finde sig deri, og Brorson forstod baade at forskaffe sig og bevare den Respect, uden hvilken hans Stilling, der var vanskelig nok, vilde have været reent utaalelig. Da Modstanden først var brudt, og Disciplene havde lært at kjende og paaskjønne ham, gik Alt meget godt.

Naar Brorson, der som Conrector var ansat til at læse alene med Mesterlectien, maatte træde saa bestemt op, for at faae Bugt med dens indbildte Privilegier, saa behøver man intet Vidnesbyrd om, hvorledes det gik med de franske Timer, der udelukkende vare beregnede paa de ældste Disciple. Denne Underviisning, der med megen Bekostning og Uleilighed for Skolen var holdt igang i en lang Aarrække og blev vedligeholdt indtil 1791, bar kun ringe Frugt. Disciplene udebleve, naar det behagede dem, og den Hører, der havde det mislige Hverv at læse Fransk med Mesterlectien, maatte være glad, naar der dog mødte nogle, saa at idetmindste Skinnet af Underviisning kunde reddes. I Underviisningen var der fra 1786 iøvrigt skeet en glædelig Forandring. Begge Hørerne vare dygtige Lærere, og Disciplene kom nu godt forberedte op i Mesterlectien, hvilket

ikke havde været Tilfældet, medens Paludan levede *). Kun eet Fag stod tilbage, og det var den latinske Stiil. Bernth var selv en dygtig og elegant Latiner, men den tørre og trættende Stiilskrivning interesserede ham ikke meget. Det var paafaldende, hvor hyppigt Characteren i latinsk Stiil ødelagde det hele Examensresultat ved Examen artium. Maaskee tildeels paa Grund heraf var det blevet en almindelig Tro paa Herlufsholm, at Skolen var mindre vel anskreven ved Universitetet. Der taltes høit derom, og man gjættede paa forskjellige Grunde til denne formodede Misgunst **); ja engang, det var efterat Brorson havde begyndt at skrive Stiil med øverste Classe, sendte en udmærket Dimittend ***), der i alle Fag havde staaet sig saa godt, at han vilde være bleven udmærket, hvis han havde faaet Laud for den latinske Stiil, sin Examensstiil herud til Brorson med en stærk Beklagelse over, at den var uretfærdigt bedømt. At Bernth, Brorson og Melchior maae have meent det Samme, fremgaaer deraf, at Melchior strax, efter Overlæg med Bernth og Brorson, reiste til Kjøbenhavn og overrakte Hertugen af Augustenborg, Universitetets daværende Patron, en Skrivelse fra Brorson, der paa den formeentlig Forurettedes Vegne udbad sig, at Stilen baade for hans og for Skolens Skyld maatte blive revideret, da man formodede, at en Feiltagelse fandt Sted. Da Hovedcensuren var falden, inden Melchior kom til Kjøbenhavn, beklagede Hertugen meget, at en Revision af Stilen var umulig, og Vedkommende blev saaledes ikke udmærket. Det kan dog her erindres, at Cl. F. Horneman, der i sin Tale ved Jubelfesten paa Herlufsholm 1816 omtaler Bernth med Berømmelse som Stilist baade i Dansk og Latin, tilføier, at i den latinske Stiil maatte hans Disciple hjælpe sig selv altfor meget.

---

*) Fra 1792–96 var der rigtignok igien en forbigaaende Tilbagegang. De daværende Hørere kunde langtfra maale sig med deres Formænd; den ene af dem, der var en Protegé af Brandt, blev 19 Aar gammel ansat ved Skolen. Under sit Ophold her tog han theologisk Attestats. I disse Aar klager Brorson atter over den slette Forberedelse til Mesterlectien, og Virkningerne af den mangelfulde Underviisning i de lavere Classer vare kjendelige nok flere Aar efter.

) Professor Bernth, der samtidig med sin Bestikkelse til Rector paa Herlufsholm var udnævnt til **Professor philosophiæ extraordinarius med Ret til at indtræde efter Tour ved Universitetet, var ikke fri for en Mistanke om, at denne formodede Ugunst, der ramte Skolen, nærmest gjaldt ham, fordi en lille Tiende (Krummerup Tiende), der tilkom den yngste Professor i det philosophiske Facultet, var bleven ham tillagt, da han renoncerede paa sin Ret til at indtræde som Professor ved Universitetet.

***) Professor Bernths yngste Søn, Andreas, dimitteret i Efteraaret 1799.

Den Commission for Universitetet og de latinske Skoler, som Regjeringen havde nedsat i Aaret 1790, var 1797 rykket saa vidt frem med sit Arbeide, at den havde udarbeidet en ny Organisations- og Underviisningsplan, som til en Prøve samme Aar blev indført i Frue Skole. Den paatænkte Reform bestod væsenligst i, at flere Underviisningsfag skulde optages, Skolerne skulde have 4 Classer, og det gamle Hørersystem, hvorefter enhver Lærer havde sin Classe i alle Fag, skulde give Plads for Faglærersystemet, ifølge hvilket enhver Lærer skulde have sine særegne Fag igjennem hele Skolen eller dog flere Classer. — Brandt, der var Medlem af Commissionen, ønskede, at Resultatet af dennes Virksomhed jo før jo hellere skulde komme Herlufsholm tilgode, og oprettede derfor, som en Forberedelse til Reformens fuldstændige Indførelse, i Aaret 1797 en 4de Classe, efterat Melchior var bleven Lærer her. Den egenlige Fordeling af Underviisningen efter Fag blev dog først indført her fra Septbr. 1799 *), og denne Forandring, hvorved Lærerne kom til at læse i alle Classer, havde, uden Hensyn til den grundigere Underviisning, en afgjørende Indflydelse paa Skolens indre Forhold, da det privilegerede Mesterlectievæsen derved forsvandt. Den hele Forandring var ikke ret efter Bernths Hoved, og man kan heller ikke undre sig over, at den 75-aarige Mand, der i 44 Aar havde arbeidet under den gamle Hørerindretning, kun modstræbende og med Mistillid indlod sig paa denne gjennemgribende Forandring. Men Brandt, der var ivrig for Sagen og kraftigt understøttedes af Melchior, satte Reformen igjennem trods Bernths mange Betænkeligheder og passive Modstand. Brorson forholdt sig neutral og var i alle Tilfælde ingen Beundrer af den nye Indretning. Det var Melchior, der leverede den nye Læseplan, saaledes som den blev approberet af Brandt og indført her ved Skolen. Brorson havde ogsaa udarbeidet en Underviisningsplan; men han tog den selv tilbage og tiltraadte Melchiors, enten det saa var, fordi han antog den for bedre, eller fordi han frygtede for, at den dog vilde være bleven hans foretrukken; thi Melchior stod dengang i høi Yndest hos Brandt. Af Tabellen over Underviisningstimernes Fordeling paa de enkelte Fag, som nedenfor meddeles, vil man see, at Melchior havde vidst at skaffe Plads for sine Yndlingsfag: Physik og Naturhistorie, og han formaaede noget senere (1802) Brandt til at

*) Fra Mai 1799, til hvilken Tid Reformen egenlig skulde have været indført, blev der oprettet 6 nye Gratistpladser; Skolen fik saaledes 30 Disciple.

udvirke Cancelliets Resolution for, at Dimittenderne fra Herlufsholm, naar de indstillede sig ved Universitetet, bleve examinerede i Physik. Da engang den latinske Stiil atter anrettede sin sædvanlige Ødelæggelse paa Hovedcharacteren ved Examen artium, meente rigtignok Brorson, at de mathematiske og naturvidenskabelige Discipliner havde for megen Vægt i Skolens Underviisningsplan, og at heri maatte søges idetmindste een af Grundene til Disciplenes mindre Fremgang i den latinske Stiil; men da Melchior med Varme forsvarede sine Fag og deres Betydning for den almindelige Dannelse, og da den redelige Brorson fremfor Nogen paaskjønnede Melchiors Iver og Lærerdygtighed, blev det, som det var, og Underviisningsplanen blev fremdeles uforandret gjældende. Den gamle Bernth overtog ved Reformens Indførelse Theologie og Hebraisk i øverste Classe (4 Timer ugenlig), og hele Latinunderviisningen i denne Classe gik fra nu af over til Brorson; desuden underviste han i Historie og Geographie. Melchior overtog Mathematik, Physik, Naturhistorie, Philosophie samt Regne- og Skriveunderviisningen; de øvrige Fag bleve fordeelte imellem de andre Lærere.

Underviisningstimernes Fordeling paa de enkelte Fag.

	1ste (nederste) Classe.	2den Classe.	3die Classe.	4de Classe.	Summa.
	Timer ugenlig.	Timer ugenlig.	Timer ugenlig.	Timer ugenlig.	Timer ugenlig.
Latin	12	10	10	10	42
Græsk	=	4	4	3	11
Hebraisk	=	=	=	2	2
Dansk	2	1	=	=	3
Tydsk	3	2	2	1	8
Fransk	=	2	2	2	6
Religion	1	1	1	1	4
Historie.	1	1	2	2	6
Geographie	1	1	1	1	4
Mathematik og Astronomie. .	=	=	3	3	6
Physik	=	=	2	2	4
Naturhistorie.	2	1	1	=	4
Philosophie (ɔ: Logik og Psychologie)	=	=	=	2	2
Praktisk Regning	3	2	=	=	5
Skjønskrivning	3	3	=	=	6

Der blev ansat en ny Lærer i Fransk, le Gros, en emigreret Franskmand. Han boede i Nestved, men vendte efter faa Aars Forløb tilbage til Frankrig (1802). Le Gros synes at have været en dannet Mand, hvad der nok neppe kan siges om hans Eftermand, Felgine *).

Forhen havde der ikke været Examina i Skolen; øverste Classe maatte vel skrive en Prøvestiil, og de andre Classer bleve prøvede i Latin og Græsk foruden i den latinske Stiil; men Characterer gaves der ikke. Ved Reformens Indførelse blev det bestemt, at der skulde afholdes 4 aarlige Examina, der dog snart indskrænkedes til 2 og efter faa Aars Forløb til 1, da man fandt, at de hyppige Examina toge for megen Tid bort fra Underviisningen. De urimelig lange Ferier bleve forkortede omtrent til det Halve **), og fra nu af blev der ogsaa læst Onsdag Eftermiddag, men Løverdag Eftermiddag vedblev at være fri. Underviisningstiden var fra Kl. 8—11 Formiddag (om Vinteren Kl. 9—12) og Kl. 3—5 Eftermiddag. Først fra 1805, da Examen artium skjærpedes, blev endnu 1 Time lagt til (Kl. 5—6).

Ved nogle smaa Pengepræmier fra 2—5 Rd. søgte Brandt at opmuntre Disciplene til Flid og Fremgang, ja der var endog en Præmie for „ædle Handlinger". Brandts gode Mening med disse Præmier var umiskjendelig, men Nytten af dem var tvivlsom. De bleve uddeelte af ham selv med en vis Høitidelighed, første Gang paa Kronprindsens Fødselsdag 1801. Brorson og Melchior syntes ikke om Præmierne, der desuden vare saa talrige, at hveranden Discipel blev udmærket. Efter nogle faa Aars Forløb faldt de bort efter Lærernes eenstemmige Ønske ***).

---

*) Felgine, en fransk Paraplymager af en Emigrantfamilie, læste ikke paa Classen. „Han er egenlig kun et ordinairt Menneske, der er antagen som Parleur", siger Brandt om ham, og hans Gage var ogsaa meget „ordinair"; han havde 4 Rd. 1 Mk. om Maaneden. Han kom herud og spadserede med Disciplene, for at øve dem i at tale Fransk. Classeunderviisningen i Fransk besørgedes af en Hører.

**) Ved Forhandlingerne imellem Brandt og Skolens Rector og Lærere angaaende Reformens Indførelse, og hvad dertil hørte, vedtoges 12 Puncter paa et Møde i Rectorboligen d. 18 Jan. 1799; 3die Punkt lyder saaledes: „I Henseende til Ferierne, hvad Disciplene angaaer, er vedtaget, at Ferien i August Maaned herefter kun varer i 14 Dage, og at det i de øvrige Ferier ikke tillades Disciplene at reise bort uden i meget vigtige Tilfælde."

***) Ogsaa for Godsets Bønder havde Brandt udsat Præmier paa 5, 3 og 2 Rd. De gaves til dem, der udmærkede sig ved at opføre Steengjærder og plante

Inspectionen stod, da Brandt blev Skoleherre, endnu paa svage Fødder, endskjøndt det var umiskjendeligt, at Brorsons Ansættelse og Paludans Død havde havt en gavnlig Indflydelse ogsaa paa disse Forhold. Saa galt som i Aaret 1784, da to af de ældste Disciple bleve udviste af Skolen paa Grund af „Udsvævelser" *), var det vel ikke længere; men Tilsynet var dog endnu meget mangelfuldt og kunde efter de bestaaende Forhold ikke være synderlig skarpt. Uordener, Selvraadighed og Vidtløftigheder af forskjellig Slags havde vundet et Slags Hævd, hvorved der lagdes store Hindringer iveien, da man nu under gunstigere Forhold søgte at hæve alle de Uregelmæssigheder og Unoder, der hidtil havde havt det frieste Spillerum. Strax efter sin Tiltrædelse klager Brandt over, at de ældre Disciple, som han vidste, om Natten stode op af deres Senge og gik til Nestved, hvor de „svirede og sloges med Bønder og Ryttere" (Brorson). Denne Klage foranledigede, at man paa Brandts Forslag om Natten aflukkede den vestre Fløi af Klosterbygningen, hvor Disciplene dengang udelukkende boede. Derved bleve rigtignok disse Nattevandringer forpurrede; men Tilsynet var og blev dog meget mangelfuldt.

Disciplene boede endnu to og to sammen, og Contubernalerne laae i een Seng. Da der ikke var Varme paa Discipelkamrene, maatte de, naar de vilde læse om Aftenen, sidde paa Lectierne; men hvad derfra kunde passere, giver Rahbeks Erindringer, 1ste Deel Pag. 164, en Forestilling om. Her var Meget at ændre, og der tilkommer Brandt Æren for at have taget Initiativet til de betydelige Forandringer, som allerede i de første Aar af hans Bestyrelsestid indførtes baade med Hensyn til Localer og Inspectionsforhold. Det var de ovenfor nævnte natlige Udflugter til Nestved, der bestemte Brandt til at samle alle Disciplene paa 2 fælles Sovesale og at paalægge Hørerne at ligge hver paa sin Sovesal og føre Tilsynet der. I Sommerferien 1791 lod han foretage de fornødne Forandringer med Discipelkamrene, hvoraf flere bleve slaaede sammen til een Sovesal paa øverste og een paa nederste Gang (Pl.

Piil paa Grøftevolde eller ved at lægge Viud paa Kløver, Hør og Hamp, Kartofler og Kommen. Kartoffelavlen maa dengang ikke have været synderlig udbredt her paa Godset, eftersom en Gaardmand, der havde høstet over 5 Tdr. Kartofler, kunde faae en Præmie paa 3 Rd.

*) To andre Disciple, der paa samme Tid bleve udviste paa Grund af „Dovenskab og Udueligbed" lode sig strax hverve som Corporaler ved Rytterne i Nestved.

III, 3 e og 2 d). Den Hører, som laa paa Sovesalen paa Steengangen (nederste Gang) boede i det Værelse, som nu er Oldfruens Dagligstue (Pl. III 2 b), og den anden Hører boede i Værelset lige ovenover. Brandt behøvede al sin Energi for at faae Hørerne til at ligge paa Sovesalene; i Begyndelsen gjorde de forskjellige Forsøg paa at unddrage sig denne Forpligtelse under Foregivende af, at Luften der var yderlig slet. Skolen leverede fra nu af selv Senge og Sengklæder; Madratser og Tepper bleve indførte istedetfor Dyner, og hver Discipel fik sin Seng, som med alt dens Tilbehør blev numereret. Corridoren paa øverste Gang havde hidtil gaaet heelt igjennem Etagen, hvor der kun var og endnu er 3½ Alen til Loftet. I hver Etage blev der nærmest ved Hørernes Værelse indrettet en saakaldet Paaklædningsstue, der var meget tarveligt meubleret, men hvor der dog nu blev anbragt Kakkelovn og faste Klædeskabe. Disse to Stuer vare i Forbindelse med Taarnkammeret (nu Oldfruens Sovekammer), der ogsaa maatte tjene til Sygestue, de eneste Værelser, der vare Disciplene overladte, og Taarnkammeret fik snart en anden Anvendelse, da der fra Mai 1792, altsaa ikke ret længe efter denne Forandrings Indførelse, blev ansat en Inspecteur, der fik sin Bolig her.

Det mangelfulde Tilsyn og alle deraf følgende Misligheder, der for en stor Deel havde deres Grund i, at en ældre Classes Disciple ikke ansaae sig forpligtede til at adlyde en yngre Classes Lærer, bragte Brandt paa den Tanke at ansætte en Inspecteur for at samle det hele Tilsyn under Een. Brandt var saa forsigtig at udnævne Inspecteuren til Lærer i Skrivning og Regning for hele Skolen; han vilde nemlig, at Mesterlectien ogsaa skulde have Underviisning i disse Fag, hvortil der var god Tid, da de franske Timer nylig vare gaaede ind og foreløbig ikke bleve besatte. Inspecteuren kom saaledes som Skrive- og Regnelærer i Forhold til alle Skolens Disciple. Forsaavidt var han heldigt stillet; men for at han, der var en ung Mand, under de daværende Forhold skulde kunnet tage det op med de uvorne Disciple, maatte han have været i Besiddelse af mere end almindelig Energi og Bestemthed, saameget mere som han savnede Støtte hos Hørerne, der netop i Aarene 1792—96 kun toge sig meget lidt af Inspectionen og alligevel ansaae sig fornærmede og forurettede ved Inspecteurens Ansættelse. Desuden maa man tilstaae, at der efter hans Instrux fordredes Mere af ham, end man med Billighed kunde vente, at een Mand kunde præstere. Han, der væsenligst blev ansat for Tilsynets Skyld, skulde nu bøde paa alle Mangler og afhjælpe alle Savn. Han skulde tillige være Skrive- og Regnelærer

for hele Skolen, han skulde undervise Disciplene i Frihaandstegning, Sang og Musik *) (ikke blot Fortepiano, men ogsaa andre Instrumenter), endelig skulde han spille Orgelet **) ved Gudstjenesten, og det ikke alene om Søndagen, men ved Barnedaab, Bryllup, Begravelse o. s. v., naar hans Tjeneste blev forlangt, dog ved slige Leiligheder imod et lille Vederlag. For alle disse mange Functioner fik han som Inspecteur en Gage af 100 Rd.***) og fri Station, og som Organist en fast Løn af 20 Rd.

Men ved at forlange saa Meget, naaede man kun at gjøre Manden led og kjed af Stillingen, hvortil hans idelige Kjævlerier med Hørerne ikke bidroge saa lidt. Et Par Gange søgte han Ansættelse andetsteds, og da Brandt, der holdt af ham, fordi han var en brav og hæderlig Mand, endelig indsaa, at baade Inspecteuren og Skolen vare bedst tjente med at skilles, opsagde han ham hans Tjeneste til 1ste Mai 1797. Han var Student og hed Whitte. I hans Sted blev H. B. Melchior ansat som Hører; fra nu af var der altsaa 3 Hørere ved Skolen.

Brandt opnaaede saaledes ikke, hvad han havde tilsigtet ved at ansætte en Inspecteur, ja Melchior regner endog dennes Embedstid for en af Skolens mørkere Perioder i Henseende til Inspectionen og den iblandt Disciplene herskende Tone. Ved Melchiors Ansættelse oprandt en lysere Stjerne for Inspectionsforholdene; ved sin forunderlige Gave til at omgaaes og vinde Drenge og unge Mennesker, ved sin energiske Characteer og practiske Sands formaaede han at udrette, hvad Ingen før ham havde kunnet magte †). Hertil bidrog

---

*) Skolen anskaffede ved denne Leilighed et Fortepiano, der kostede 22 Rd.

**) Med Hørernes „Legen paa Værket" var det forbi i Aaret 1786, da Magister Fog ved sin Ansættelse udtrykkelig blev fritagen for enhver Forpligtelse i denne Henseende. En kort Tid spillede en Discipel (Howe), der var Søn af en Organist, paa Orgelet; men da han blev dimitteret, var man lige nær. Brandt forsøgte vel af og til at formaae en Hører til at spille Orgelet; men da de erklærede, at de ikke kunde, var derved Intet at giøre. Orgelet stod da ubrugt, indtil en Klage fra Biskop Balle foranledigede Skoleherren til at ansætte Skolelæreren i Lille-Nestved som Organist.

***) De 100 Rd., Sognepræsten aarlig maatte svare til Stiftelsens Kasse, bleve anvendte til Lønning for Inspecteuren.

†) Tobaksrygning, der dengang ikke var saa almindelig blandt Drenge og unge Mennesker, som den senere er bleven, var dog meget udbredt blandt Disciplene. Da man mistvivlede om at kunne udrydde denne Uskik paa eengang, blev det (1798) tilladt de Disciple af de 2 øverste Classer, som havde begyndt

ogsaa den heldige Omstændighed, at Skolen strax efter hans Ankomst blev forsynet med den 4de Classe, og at Mathematik, hvori han blev Lærer, strax blev indført i øverste Classe. Da han desuden efter sit eget Ønske overtog Underviisningen i Skrivning og Regning for hele Skolen, traadte han som Lærer i Forhold til alle Disciplene, skjøndt han i Virkeligheden var ansat som Hører for yngste Classe, og mærkede saaledes Intet til Ulemperne ved Hørerindretningen, der bestod her endnu i 2 Aar. Kun enkelte, energiske og nidkjære Hørere havde formaaet at tilkjæmpe sig nogen Autoritet ligeoverfor Mesterlectien. Som saadanne kunne nævnes: Mag. Fog, A. K. Holm og nogle Aar senere L. M. Lund. De fleste forsøgte ikke engang derpaa eller opgave Kampen paa Halvveien og søgte jo før jo hellere at blive befordrede til andre Embeder, der lovede et rigeligere Udkomme og en fredeligere Virksomhed. Melchior var allerede før sin Ansættelse særlig knyttet til Herlufsholm, da han havde gaaet i Skole her fra Slutningen af 1784, indtil han blev dimitteret 1790. Han kjendte altsaa Skolens Brøst og Mangler, og hans Dagbog, der desværre er ført meget ufuldstændig, vidner allerede fra Bernths Dage om, at han var betænkt paa, saavidt det stod i hans Magt, at raade Bod paa Manglerne. Man tager derfor neppe feil ved at antage, at næst efter Skolereformen har Intet mere end Melchiors heldige Begavelse for sin Stilling bidraget til, at Herlufsholm kunde gaae det nye Aarhundrede imøde med et godt Haab om en hæderlig Fremtid, et Haab, der heller ikke blev skuffet, endskjøndt Skolen ogsaa i dette Aarhundrede har havt sin mørke Periode. Fra 1799 blev Inspectionen fordeelt saaledes, at Rector og Conrector deelte den een Uge, og hver af de 3 Hørere havde sin Inspectionsuge. Den gamle Bernth forlangte selv at faae Deel i den specielle Inspection, da han ønskede at vise, hvor magtpaaliggende det var ham at see en bedre Skik og Orden indført her ved Skolen, og gjerne selv vilde bidrage Sit hertil. Denne Inspection beholdt han indtil sin Død og spiste i sin halve Inspectionsuge til Middag og Aften med Disciplene.

---

at ryge, at blive ved dermed; men de bleve gjorte ansvarlige for, at Skolens Forbud imod Tobaksrygning blev respecteret af deres yngre Kammerater. Paa denne Maade lykkedes det virkelig at holde Tobaksrygningen indenfor rimelige Grændser. Med Kortspillet, der ogsaa havde taget Overhaand, bar man sig ad paa en lignende Maade; de gemene Kortspil (Trekort o. s. v.) bleve forbudne; men Disciplene fik Tilladelse til eller bleve vel endog anviste til at spille de sædvanlige Selskabsspil, — dog kun Løverdag Aften.

Man kunde maaskee undre sig over, at Brorson, der ifølge sin Stilling som Conrector deelte Rectors Myndighed i Skolen og Opdragelsesanstalten, ikke havde formaaet at raade Bod paa de mislige Inspectionsforhold og at bøde paa Bernths Mangel paa Kraft til at rette, hvad der skulde og maatte rettes. Men naar man erindrer Brorsons eiendommelige Stilling, lader det sig let forstaae, at det ikke godt kunde være anderledes. Da han kom hertil, var Bernth hverken gammel eller affældig; tvertimod, han var baade i aandelig og legemlig Henseende en kraftig Mand, som endnu 3 Aar senere selv glæder sig over sit usvækkede Helbred og kun beklager, at hans Syn ikke er saa skarpt som tilforn. Det kunde imidlertid ikke undgaae Brorsons Opmærksomhed, at Bernth som Rector ikke længere var, hvad han havde været i tidligere Dage, og at han navnlig lod altfor Meget baade fra den ene og den anden Side gaae igjennem det grove Sold; men hvad skulde Brorson gjøre? Hans humane og beskedne Tænkemaade forbød ham som ung Mand at krænke den værdige Bernth ved at rive Magten af Hænderne paa ham og, uden at Bernth kaldte ham tilhiælp, tiltage sig den Myndighed i Skolens Anliggender, der efter hans Stilling tilkom ham. Den Maade, hvorpaa Bernth strax optog Brorsons Bestræbelse for at hæve nogle Uordener, afskrækkede ham fra videre Forsøg i denne Retning. Det var heller ingen let Sag for Brorson at træde altfor bestemt op ligeoverfor Hørerne, der i Dannelse og Alder vare hans Ligemænd. Det kan ikke betvivles og bekræftes ogsaa af Traditionen, at Brorson, saavidt han naaede med sin personlige Indflydelse, har søgt at raade Bod paa, hvad han kunde, uden at iføre sig sin conrectorale Myndighed; men det er vist, at der lige til 1799 kun er meget svage Spor af, at han som Conrector har havt nogen Indflydelse paa Inspectionsforholdene. Først i Bernths sidste Levetid tog Brorson mere activ Deel i Skolens Bestyrelse, maaskee efter Opfordring af Bernth, der nu var bleven en Olding. Man kan vel ogsaa antage, at Brorson som den noget ældre Mand, der havde været paa Herlufsholm henimod 20 Aar og der vundet fortjent Anerkjendelse, baade ifølge sin Alder og Stilling ved Skolen følte sig mere kaldet til at gjøre Brug af sin Myndighed som Conrector.

De forandrede Inspectionsforhold medførte et bedre Tilsyn med Skolens Bespiisning, og dette skyldtes væsenligst Melchior. Fra 1768 oppebar Professor Bernth istedetfor fri Kost ved Skolens Bord den Betaling, der tilkom Oeconomen for Rectors Bespiisning, nemlig 43 Rd. 43 ß aarlig, dog skulde han vedblive at spise idetmindste 3

Maaltider om Ugen med Disciplene for at paasee, at Alt gik tilbørlig til. Naar Rector ikke var tilstede, paahvilede Tilsynet Hørerne og Madamen ɔ: Oldfruen, som endnu, da Brandt blev Skoleherre, efter sin Instrux var forpligtet til at spise med Disciplene, hvad hun imidlertid allerede i flere Aar havde undladt *). Ogsaa Conrector skulde daglig spise ved Skolens Bord; men som gift Mand fik han senere (1794) den frie Kost ombyttet med Kostpenge. Da der fra 1792 blev ansat en Inspecteur og efter hans Afgang i 1797 en tredie Hører, var Rectors og Conrectors daglige Nærværelse ved Maaltiderne ogsaa mindre nødvendig, især efter Melchiors Ansættelse, da han vaagede over, at Skolens Bespiisning var forsvarlig, og paatalte de betydelige Mangler. Men da Oeconomens Lønning og Priserne paa Fødevarerne stode i et aabenbart Misforhold til hinanden, saa kan man nok formode, at det kun er lykkedes ham at raade Bod paa de groveste Mangler, saameget mere som den daværende Oeconoms store Uformuenhed, høie Alder og deraf følgende Mangel paa Drift kun kunde berettige til ringe Forventninger. Den gamle Geisler, der havde været her i næsten 50 Aar, var endnu Spisemester, og det Holsteinske Reglement gjaldt endnu omtrent uforandret **), men var i mange Aar ikke blevet overholdt. Naar man læser dette Reglement med dets 3 Retter Mad baade om Middagen og om Aftenen, skulde man troe, at Bespiisningen dengang var langt fortrinligere, end den har været i dette Aarhundrede, hvor der kun har været reglementeret 2 Retter om Middagen (om Søndagen 3) og 1 Ret om Aftenen; men det var paa ingen Maade Tilfældet. Skolens Forpleining har tvertimod ingensinde i dette Aarhundrede været saa tarvelig og lidet tilfredsstillende, som den var i en lang Aarrække, medens det saa overflødige Holsteinske Reglement var gjældende. — Allerede Rahbek fortæller fra sin Skoletid, at ikke blot Disciplene, men ogsaa Hørerne og Oldfruen fandt Maden meget daarlig, og der er ingen Grund til at troe, at den blev bedre henimod Aarhundredets Slut-

---

*) Efter den fortræffelige Oldfrue Jfr. Blocks Død i Aaret 1782 stod Tjenesten ledig i over et Aar. I Vacancen blev Vasken besørget af Dugsvenden, Zacharias Schmeltzs Kone. Jfr. Winther, der blev Oldfrue 1783, spiste en kort Tid efter sin Ansættelse ved Skolens Bord, men fritog siden sig selv for denne Forpligtelse. Siden den Tid har Oldfruen aldrig spiist med Disciplene.

**) En Forandring var dog skeet i 1791; istedetfor de 3 Retter om Aftenen blev der reglementeret 1 Ret varm Søbemad og 2 Stykker Smørrebrød, hvoraf det ene blev givet Disciplene Kl. 5 („Femmad").

ning. Geisler blev mere og mere forarmet, da Priserne paa alle Livsfornødenheder vare mindst 4 Gange saa høie som 20 Aar tidligere *), medens Kostpengene forbleve uforandrede, nemlig 5 Mk. ugenlig for hver Lærer og Discipel. Først i Aaret 1801 beqvemmede Brandt sig til at forhøie Kostpengene til 1 Rdl. om Ugen.

Jord havde Oeconomen ikke, ligesaa lidt som Rector eller Forvalter, da hele Gaardens Tilliggende var bortforpagtet. Hos Forpagteren havde han 13 Køer paa Græs og Foder, og saalænge Discipelantallet var 24, havde han et Deputat af 20 Td. Rug og 20 Td. Byg. Da Disciplenes Antal 1799 blev forøget fra 24 til 30, burde naturligviis alle Oeconomens Deputater have voxet i samme Forhold; men det skete ikke. Hans Deputat af Byg blev vel forhøiet fra 20 til 24 Td., og det Samme skulde have været Tilfældet med Rugen; men da Stiftelsen selv dengang maatte kjøbe Rug, meente Brandt, at Oeconomen maatte finde sig i at gjøre det Samme. Om en Forøgelse af Deputatkøernes Antal var der ikke engang Tale. Under disse mislige Forhold kunde Geisler alene takke sin forstandige og dygtige Kone for, at han kunde beholde Oeconomien saa længe, til der omsider i hans høie Alderdom tilbød sig en gunstig Leilighed for ham til at slippe herfra uden at være udsat for den yderste Nød. En Mand ved Navn Bolvig havde nemlig „Kgl. Exspectance", som det hedder, paa Tjenesten efter Geisler. Han afstod sin Ret til en Slægtning af sig, Rosenmeier, der var Forvalter paa en Gaard ved Horsens, og denne accorderede med Brandts Tilladelse Geisler ud af Tjenesten, imod at svare ham en aarlig Aftægt af 250 Rd. Desuden havde Geisler 50 Rd. i Pension som forhenværende Skrive- og Regnemester ved Skolen. Han flyttede da til Næstved, hvor han endnu levede i nogle Aar, og Rosenmeier blev Oeconom fra 1 Mai 1802. Men han var om muligt endnu mere blottet for Midler end Geisler, og endskjøndt Spisereglementet 2 Gange blev modificeret i hans Faveur og Betalingen for Bespiisningen betydelig forhøiet, var han dog kun med Nød og neppe istand til at opfylde de indgaaede Forpligtelser, og det skyldtes alene det skarpere Tilsyn, at Bespiisningen endda var, som den var. Første Gang blev Spisereglementet

---

*) I Novbr. 1800 kostede 1 Td. Rug 8 Rd., 1 Td. Byg 3 Rd. 3 Mk., 1 Lpd. Oxekjød 7—8 Mk., 1 Lammefjerding 3—4 Mk., 1 Lpd. Flæsk 18--20 Mk., 1 Gaas 5—6 Mk., 1 Snees Æg 2 Mk. 8 ß — 3 Mk.; men c. 20 Aar tidligere vare Priserne: 1 Td. Rug 10—11 Mk., 1 Td. Byg 7—8 Mk., 1 Lpd. Oxekjød 24—28 ß, 1 Gaas 16 ß, 1 Snees Æg 6 ß.

forandret 1802; Forslaget til det nye Reglement var udarbeidet af Melchior. I 1803 indrømmedes nye Lettelser, men begge Gange dog kun interimistisk paa Grund af den herskende Dyrtid. Fra Mai 1804 blev Betalingen forhøiet til 7 Mk. ugenlig for hver Person, der spiste ved Skolens Bord og 5 Mk. (tidligere 4 Mk.) for Tjenestefolkene. Ved samme Leilighed bleve Korndeputaterne bestemte til 50 Td. Rug og 50 Td. Byg. For Augustferien, hvori Ingen bespistes, fik Oeconomen som hidtil ingen Betaling *).

En Forbedring i Disciplenes Bespiisning, som faldt udenfor det dagjældende Spisereglement, maa omtales her. Indtil 1801 fik Disciplene ingen Morgendrik; deres første Maaltid bestod alene af et Stykke Smørrebrød rundt om Kagen med Ost eller Kjød paa. Denne Mangel af en passende Drik om Morgenen havde ført til den Uskik, at de fleste Disciple drak Thee hos Oldfruen eller hos en af Hørerne, enten for en accorderet Betaling eller gratis. Melchior androg paa, at der maatte tilstaaes enhver Discipel en Pægel Mælk om Morgenen i Lighed med, hvad der blev givet Eleverne i Christianis bekjendte Institut. Brandt gik gjerne ind herpaa, dog saaledes, at Disciplene her skulde have Rugbrøds-Smørrebrød til Mælken istedetfor Hvedebrød; men da han antog, at det ikke kunde nytte at indlade sig med den gamle Geisler om den Ting, overdrog han til Melchior at slutte Accord med Forpagteren om hver Morgen at levere 7—8 Potter Mælk, som Oldfruen skulde besørge udleveret til Disciplene med 1 Pægel til hver. Ved samme Leilighed blev Mellemmaden om Formiddagen indført, den spistes dengang Kl. 10 („Timad“).

Lærernes oeconomiske Stilling var, 1788, kun kummerlig. Kort efter sin Tiltrædelse af Patronatet siger Brandt selv, „at han til Skam for Videnskaben maa tilstaae, at hans Livreebetjente vare bedre aflagte end Hørerne paa Herlufsholm“, og dog vare Hørerne forholdsviis bedre aflagte end Rector og Conrector, der som Familiefædre i høi Grad følte Trykket af den stærkt stigende Priis paa alle Livsfornødenheder. Rectors Gage var 400 Rd. foruden Kostpengene, desuden oppebar han en af Universitetets Tiender, og i tidligere Tider var der ham tillagt fra Rectoratet i Roeskilde 130 Rd., som dog

*) Indtil 1803 spiste Skolen paa Tin; Tallerkener, Sauceskaale, Terriner o. s. v., Alt var af Tin. Efter Forslag af Resenmeier blev der anskaffet engelsk Fajance til Bordet; mod en aarlig Godtgjørelse af 24 ß for hver Lærer og Discipel forpligtede han sig til at erstatte, hvad der gik itu. Enkelte Reqvisiter vedbleve dog at være af Tin, og endnu bruges af og til Tinfade.

ved den første Vacance blev nedsat til 65 Rd. og kort efter aldeles faldt bort, hvorover Bernth høielig beklagede sig. Sagen var, at han skulde have disse 130 Rd., indtil han kunde avancere til Professor ved Universitetet; men da Bernth lod sin Tour gaae forbi, fordi de med det vacante Professorat forbundne Lærefag laae ham temmelig fjernt, mistede han 1775 denne Indtægt, uden at det var muligt for Thott, Schack-Rathlou eller Brandt, hvis Hjælp han paakaldte, at skaffe ham Erstatning for dette betydelige Tab *). Foruden sin Gage havde Bernth 4 Deputatkøer hos Forpagteren, fornødent Brænde og den Have, som siden Holsteins Tid havde hørt og endnu hører til Rectorboligen. Af hver ny Discipel havde han i Introduction 6 Rd.; desuden var der tillagt ham i Nytaar af hver Discipel 5 Rd. og af hver Dimittend 10 Rd. Brorson var i hele sit 19aarige Conrectorat bestandig i smaa Kaar. Rigtignok havde han ingen Børn; men han havde trængende Familie, for hvem han var en trofast Støtte. Hans Gage var 350 Rd., fri Bolig og Brænde (først 4, senere 6 Favne) foruden de ham tilstaaede Kostpenge istedetfor Kost in natura, samt frie Reiser, Deputatkøer havde han ikke, men senere fik han en lille Jordlod. Det er en af Skyggesiderne ved Brandts i saa mange Henseender fortjenstfulde Bestyrelse af Herlufsholm, at han var mere nøieseende med de gifte Læreres og Embedsmænds Lønning, end Stiftelsens Forfatning, idetmindste i de sidste Aar af hans Bestyrelsestid, gjorde nødvendig. Naar Vedkommendes Nød blev altfor stor og Raabene om Hjælp altfor høie, brugte han at lønne med Gratialer, hvorved de Paagjældende kun vare hjulpne i Øieblikket, og et halvt eller heelt Aar derefter begyndte den samme Historie forfra. Denne Maade at lønne paa var lige saa uværdig for Stiftelsen og dens Patron, som den var ydmygende for dem, der Aar efter andet maatte tigge om Gratialer for at skaffe sig selv og deres Familier Livets Nødtørft.

---

*) I Aaret 1761 blev Rectoratet i Roeskilde vacant. Bernth vilde søge Embedet; men da Holstein nødig vilde afsee ham her, formaaede han ham til at blive paa Herlufsholm og udvirkede til Gjengjæld, at den nye Rector i Roeskilde, Professor Lysholm, aarlig skulde svare ham 130 Rd. Lysholm døde 1773, og ved Resol. af 20 Mai 1775 blev det bestemt, at hans Eftermand, Justitsraad Saxtorph, kun skulde svare Bernth det Halve, altsaa 65 Rd. aarlig, og det endda kun, indtil der faldt Vacance ved Universitetet. Denne indtraf kort efter ved Conferentsraad Kalls Død (Novbr. 1775); men da Bernth lod denne Vacance gaae forbi, uden at melde sig til det ledige Professorat, faldt de 65 Rd. tilbage til Rectoratet i Roeskilde.

Hørernes Løn var i 1788 følgende:

Ældste Hører:	Pengeløn	40 Rd.
	Til Vask og Sengepenge .	6 „
	29 Td. Byg og det halve Degneoffer (c. 25 Rd.)	
	Til Lys	3 Rd.
Yngste Hører:	Pengeløn	40 Rd.
	Til Vask og Sengepenge .	6 „
	c. 19 Td. Byg og det halve Degneoffer.	
	Til Lys	3 Rd.

Desuden havde de ligesom Rector og Conrector frie Reiser.

Brandt, der uden Opfordring lovede at forhøie Lærernes Lønning, forandrede den allerede 1789 til en Pengeløn *). Af det Lønningsreglement for Aaret 1801, som her anføres, vil det sees, hvorledes hver især af Stiftelsens Embedsmænd og Betjente var aflagt ved dette Aarhundredes Begyndelse **)

Slet saa ringe, som efterstaaende Reglement udviser, var Conrectors og Hørernes Løn dog ikke, da ogsaa de ligesom Rector havde reglementerede Indtægter af Disciplene. Enhver ny Discipel skulde erlægge 2 Rd. i Introduction til en af Lærerne, tidligere til den Hører, i hvis Classe han kom, og enhver Discipel skulde fra 1799 betale idetmindste 1 Rd. i Nytaar til hver af Skolens faste Lærere, altsaa Conrector inclusive. Disse uvisse Indtægter, der aldrig gik saa høit, som de kunde have gaaet, da hverken Bernth eller Lærerne vilde modtage Noget af de fattige Disciple, vare dog ikke heelt ubetydelige. Efter specificeret Regnskab af Melchior, der har holdt Bog over disse Indtægter fra 1801—1805, havde han i Gjennemsnit havt 102 Rd. 3 Mk. 10 ß. aarlig.

*) Da Hørernes Løn forhøiedes, blev Hørerkornet og Degneofferet tillagt Sognets 3 Skolelærere.

**) Lægen er ikke nævnt i dette Lønningsreglement. I 1804 var hans Løn 50 Rdl.

	Rd.	ß.	Pengeløn Rd.	Pengeløn ß.	Rug Td.	Rug S.	Byg Td.	Byg S.	Havre Td.	Havre S.	Brænde Favne	Tørv Bønderlæs
1. Rector:												
Gage *)	350	—										
Til Skrivematerialier og Koste	12	88										
3 Lpd. Lys . . .	8	—										
For Information i Theologie og Hebraisk (istedetfor Sognepræsten)	50	—										
Kostpenge (ugenlig 5 Mk.)	43	43										
			464	35								
For sig, Hørerne, Lectierne og Spisestuen			.	.	.	.	.	.	.	.	41	
2. Conrector:												
Som Lærer og Bibliothekar	350	—										
Kostpenge	43	43										
For frie Reiser **) .	8	—										
			401	43								
Ildebrændsel			.	.	.	.	.	.	.	.	6	
3. Første Hører . . .	150	—										
Til $1\frac{1}{2}$ Lpd. Lys . .	4	—										
For frie Reiser . .	8	—										
			162	—								

*) Forpagteren skulde fodre ham 4 Køer.

**) Skolens Rector havde hidtil havt fri Befordring, hvorhen han ønskede at reise, naar det kun ikke skete for ofte; Conrector ligesaa. Hver af Hørerne og Oldfruen kunde et Par Gange aarlig faae fri Vogn til Kjøbenhavn eller andetsteds hen. Spisemesteren kunde regne omtrent 4 Kjøbenhavnsreiser foruden Møllereiser; Forvalterens frie Befordring kunde anslaaes til 4 Kjøbenhavnsreiser foruden 12 mindre Reiser paa 4—5 Miil, samt fri Befordring af alle Tjenestebreve. Desuden havde alle disse Personer ved deres Ankomst til og Afreise fra Stiftelsen saa mange frie Vogne, som behøvedes, og Disciplene fri Befordring ved Ferien, hvorhen de ønskede i Sjælland. Alle disse Kjørsler maatte Bønderne præstere som en Deel af deres Hoveri; ved dettes Afløsning 1801 fik Conrector og Hørerne istedetfor frie Reiser hver 8 Rd. aarlig. Det synes, som om Rector, Forvalter og Oldfrue ingen Erstatning have faaet for Tabet af deres frie Reiser; Disciplenes fri Befordring faldt bort uden Erstatning.

	Rd.	ß.	Pengeløn Rd.	Pengeløn ß.	Rug Td.	Rug S.	Byg Td.	Byg S.	Havre Td.	Havre S.	Brænde Favne	Tørv Bønderlæs
4. Anden Hører . . .	130	—										
Til Lys	4	—										
For frie Reiser . .	8	—	142	—								
5. Tredie Hører . . .	120	—										
Til Lys	4	—										
For frie Reiser . .	8	—	132	—								
6. Den franske Sproglærer . .			120	—								
7. Oldfruen:												
Løn	40	—										
Til Lys, Thee, Sukker, Sæbe, Stivelse, Rulleklædernes Vedligeholdelse, Koste og Fæstepenge til Skolens Piger	80	—										
3 Lpd. Lys til Lectier, Spisestue og Lovsang	8	—										
Istedetfor Hoveri in natura	16	—										
For 26 Flasker Viin à 28 ß *)	7	56	151	56								
Brændsel			. .	.	.	.	.	.	.	.	12	40
8. Dugsvenden **)			20	—								
9. Dugsvendens Medhjælper ***)	12	—										
Som Vægter . . .	15	—	27	—								

*) Denne Viin var egenlig bestemt til de Fremmede, som spiste ved Skolens Bord; men da Oldfruen holdt op at indfinde sig ved Bordet, beholdt hun Pengene.

**) Dugsvenden fik 1 Rd. af Introductionspengene for hver ny Discipel.

***) Indtil 1792 havde Skolen kun 1 Opvarter, Dugsvenden; for at hemme den Uskik, at de ældre Disciple tvang de yngre til at løbe Ærinder for dem til Nestved, ansatte Brandt fra 1792 endnu en Opvarter, der skulde være Dugsvendens Medhjælper, daglig gaae Ærinder til Nestved og tillige være Skolens Vægter, dog kun fra 1 Novbr. til 1 Mai. For hans Bespiisning fik Oeconomen Intet før 1802. Gangkoner fandtes dengang slet ikke; Localernes Reengjørelse paahvilede Oldfruen.

	Pengeløn.		Rug.		Byg.		Havre		Brænde.	Tørv.
	Rd.	ß.	Td.	S.	Td.	S.	Td.	S.	Favne	Bønderlæs
10. Skolens 2 Piger	24	—								
11. Sognepræsten	.	.	10	4	16	-				
For Viin og Brød til Kirken	10	—								
Ildebrændsel (tildeels Refusion af Præsteskoven) . . .	.	.	.	.	.	.	.	.	12	
12. Skoleholderne i Herlufsholm Sogn:										
a. i Lille Nestved	16	—	1	-	1	-				
som Organist	30	—								
b. i Holsted	20	—	1	-	1	-				
c. i Ladby	16	—	1	-	1	-				
d. i Riisløv	6	—								
13. Birkedommeren	82	—	4	4	4	4			9	
14. Skytten	42	—	6	-	6	-	30	-	5	
For hver 20 Stk. Agerhøns, han fanger, 1 Td. Havre; kan anslaaes til	.	.	.	.	.	.	3	-		
Til Løn for en Karl . . .	20	—								
15. Gartneren	54	—	4	-	4	-			2	6
Til en Arbeidsmand i Haven	6	—	2	-	2	-				
For Hovgrøfternes Beplantning	10	—								
16. Skovfogderne:										
a. i Kalbyriis	12	—	3	-	4	4			2	
b. i Steenskoven	6	—	3	-	3	-	1	.	1	
c. paa Dræsset	12	—	3	-	4	4			1	
17. Bælgetræderen	2	—								
18. Postmesteren i Nestved . .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6
19. Amtstuernes Fuldmægtige .	4	—								
20. To Udviisningsmænd, hver 4 Mk. daglig; kan anslaaes	4	—								
21. Forvalteren *)	350	—	12	-	12	-	20	-	12	
Af Forpagteren 10 Td. Havre istedetfor Foder til Faar og Sviin.										

*) Indtil 1 Mai 1801 var Forvalterens Løn kun 200 Rd. Forpagteren skulde fodre ham 4 Heste og 4 Køer.

	Rd.	ß.	Pengeløn Rd.	Pengeløn ß.	Rug Td.	Rug S.	Byg Td.	Byg S.	Havre Td.	Havre S.	Brænde Favne	Tørv Bønderlæs
22. Oeconomen:												
1. For 3 Høreres, Oldfruens og 30 Disciples Kost ugenlig à 1 Rd. pro persona, kan med Fradrag for Sommerferien anslaaes til*)	1700	—										
2. Skolens 2 Pigers Kost à 4 Mk. ugenl.	69	50										
3. Dugsvendens Kost	16	—	. .	.	3	-	3	-				
4. For Fremmedes Bespiisning ved Skolens Bord (for hver 14 Maaltider 1 Rd. og ellers 20 ß. pro persona) .	20	—										
5. Deputatsæd og Ildebrændsel			. .	.	20	-	24	-			40	100
6. For manglende fersk Fisk . . .	5	40										
7. For 26 Flasker Rødviin til Skolens Bord **) . .	7	56										
8. Til Inventariets Vedligeholdelse .	10	—										
9. Istedetfor Hoveri og Reiser in natura	40	—										
10. For at opskjære, røgle og hjemkjøre 100 Læs Tørv .	50	—										
			1918	50								

*) Desuden 13 Køer paa Foder og Græs hos Forpagteren.

**) Til Høitidsdage og Festdage.

Ogsaa Bibliotheket var grundlagt af Stifterne selv, da Fru Birgitte havde skjænket Skolen alle sin Mands og sine egne Bøger. I den største Deel af dem findes Herluf Trolles og hans Hustrues Vaaben og Navnebogstaver og i flere af dem egenhændige Antegnelser af Stifterne selv, f. Ex., at denne Bog er Fru Birgitte foræret af hendes kjære Huusbond eller af en Ven eller Veninde paa Nytaarsdag eller ved andre Leiligheder f. Ex.: Ther Herloff Trolle bleff korytt tyll Atmirall oc Mand screff 1564. oc Herloff Trolle gick tyll Skybs met mangen erlyg edell Dansker Mand att nedlegge thet Suenske Hoff. I en Bog („Das schöne confitemini“ — paa et Blad midt i Bogen) findes endog den Bøn, Fru Birgitte pleiede at bede, naar Herluf Trolle var tilsøes. Den lyder saaledes: „O mynn kiere barmhiertige himmelske Fader, som haffuer selff befalit, att thendt ene skall bede gott for thend andenn, oc haffuer loffuit att wijlle gierne bønhøre; ieg beder dig aff mit gandske Hierte, att thu wijllt forbarme dig offuer Herl. Trolle, huilcken du haffuer selff gijffuet meg att leffue mit Lijff met ij thenne Werden, oc till huilcken iegh haffuer went mitt Hierte nest dig blant alle Mennisker paa Jorden. Beuar hannem naadelig fraa alle sine Uwenner, oc hielp hannum aff all Nodt oc Fare, som hannum kand tijllfalle tijll Land eller Wand. O Gud und hannum for thitt hellige Naffns Skyld, att komme snart karsk oc sund hiem till sit Bo og Bygge, thitt hellige Naffn tijll Ære, sijg tijll Glæde oc Gaffn, oc mig bedrøffede Menniske tijll Trøste oc Husualellse. O kerre himmelske Fader wijd meg Bøn for Jesu Christi Skyld. Amen.“ — Af Herluf Trolles og Fru Birgittes egne Bøger haves endnu 21 Folianter, 9 Qvarter og 12 Octaver, alle mærkede med deres Vaaben og Navn. Disse Bøger ere paa en enkelt nær, der har faaet nyt Bind, paa Snittet forsynede med et Nr. Foruden disse have rimeligviis endnu 1 Foliant, 4 Qvarter og 4 Octaver tilhørt Stifterne, da de have lignende Nummermærke paa Snittet, skjøndt de mangle Vaaben og Navn. Alle de Bøger, om hvilke man med Vished veed, at de have tilhørt Stifterne, bære paa Ryggen Mærket: **H. T.** De 9 sidstnævnte Bøger derimod, om hvilke man ikke med Sikkerhed kan sige, at de have tilhørt Stifterne, ere mærkede med **B. V.** (Bibliotheca vetus), et Fællesmærke for de Bøger, Skolen eiede før 1755. I Aaret 1609, altsaa 44 Aar efter Skolens Oprettelse, bestod Bibliotheket, efter en Fortegnelse af den daværende Skoleherre, Arrild Hvitfeld, af 24 Folianter, 14 Qvarter og 30 Octaver, meest af theologisk og historisk Indhold. Kort Tid efter, under Mag. Hies Rectorat (1610—13), anskaffedes 40 Bind, meest philologiske Værker,

som endnu haves. Et haandskrevet Catalog: Catalogus librorum illustris scholæ Herlovianæ, uden Navn og Aarstal, viser, at Bibliotheket omtrent 1765 talte 299 Bind. Selve Cataloget, der anfører 145 Bøger *), er skrevet af Rector Rasmus Werring (afskediget 1747); man kan ikke tage feil af Haandskriften. Hertil har Bernth føiet et „Adpendix", der omfatter 154 Bind **); det kan i det tidligste være sluttet 1765. Men uagtet Bibliothekets Oprindelse saaledes kan føres tilbage til Stifterne selv, er Grev Thott dog egenlig den, der ved sin betydelige Gave af Bøger har grundlagt Skolens nuværende anseelige Bogsamling. Indtil han 1777 begyndte med sine Sendinger af Bøger, som han skjænkede Skolen, stod hele Bibliotheket paa et Par Hylder i Rectorboligen. Fra den Tid blev det flyttet til de 2 Værelser paa øverste Munkegang ved Siden af Conrectorboligen (Pl. III, Nr. 2, 1). Ligefra Holsteins Dage indtil Brandts Død har der af Stiftelsens Kasse ikke været anvendt en eneste Skilling til Skolens Bogsamling, hvis hele Indtægt bestod i en Andeel i Introductionspengene, og denne Indtægt skyldtes Bernth. Da han blev Rector, var det nemlig Skik, at enhver ny Discipel skulde gjøre et Indgangsgilde for sine Kammerater; men Bernth, som syntes meget lidt om disse Gilder, fik det forandret saaledes, at Gilderne gik ind, hvorimod en ny Discipel skulde betale 3 Rd. til Skolens Bibliothek ***). Af og til kunde der ogsaa falde en Extraindtægt; saaledes fik f. Ex. en Etatsraad Linde Tilladelse til at lade opsætte en Kakkelovn paa det hans Sønner her anviste Værelse; men for det Brænde, som forbrugtes til denne Kakkelovn, maatte han aarlig betale 10 Rd. til Bibliotheket †). Et Regnskab fra en noget tidligere Tid udviser, at en Cornet Eichstedt, som i de 4 Aar, han opholdt sig her,

*) Af disse ere idetmindste 10 skjænkede Skolen af Rectorer og Hørere i Reglen ved deres Afgang fra Skolen, hvilket sees af Givernes Antegnelser, f. Ex.: In usum Scholæ Herlovianæ et sui memoriam hunc librum abituriens reliqvit Johannes Knoffius, Schol. Herlov. Rector, Anno 1617. — eller: Hic liber a collega Scholæ Laurentio Schrødero abeunte, die XIV Januarii 1678, dono relictus.

**) Af disse ere 6 forærede af Skoleherren, Grev Holstein, 13 af tidligere Hører herved Skolen, senere Sognepræst i Ringkjøbing, Hans Jacob Buch, og 1 af Magister Rehling, Sognepræst i Hasle og Braaby.

***) For hver Exspectant havde Bibliotheket desuden i sin Tid havt 3 Rd. aarlig (vide pag. 127).

†) Man erindre, at der dengang ikke fandtes Kakkelovne paa Discipelkamrene.

beboede et af de 2 Værelser paa øverste Munkegang, der senere blev indrettet til Bibliothek, i Leie aarlig har betalt 40 Rd. til Bibliotheket. Denne Eichstedt maa formodenlig, uden at have været Discipel, have deeltaget i Mesterlectiens Underviisning *). Af Privatdimittender, der efter Forordningen af 11 Mai 1775 skulde betale for deres Dimission 10 Rd. til den nærmeste Latinskole, havde Bibliotheket ogsaa af og til en Extraindtægt, der endda ikke var saa ganske lille, da Sognepræsten, Magister Fog dimitterede adskillige unge Mennesker til Universitetet **). Det Bedrøvelige var, at disse Introductionspenge og andre Indtægter i en lang Aarrække aldeles ikke kom Bibliotheket tilgode; i omtrent 20 Aar blev der kun kjøbt en eneste Bog, nemlig Frederik den 4des Krigshistorie. I endeel Aar blev der for Bibliothekets Regning holdt tydske Aviser, og en stadig Udgift for det vare ligetil 1793 de aarlige Programmer i Anledning af Kongens Fødselsdag ***). Men den største Deel af de i

*) Eichstedt kom til Skolen som Cornet 1758 og betalte sin Introduction ligesom andre Disciple. De 3 første Aar kaldes han Cornet, de sidste Aar Lieutenant; han synes altsaa at være avanceret under sin Skolegang.

**) Ogsaa Conrector Brorson dimitterede privat, f. Ex. 1802 Brødrene Christian Horrebow Homann (blev Læge i Norge, død 1860) og Peter Homann (død 1861 som Etatsraad og pensioneret Kongens Foged i Kjøbenhavn.)

***) Cfr. Pag. 138, Anm. h. De vare i Qvart fra 6—12 Blade tykke; enkelte af dem holdt op midt i en Mening, som ender i næste Aars Program. Indbydelsen, der optog den første Side (som et Titelblad) og var eens hvert Aar paa Navne og Aarstal nær, lød i Datidens pompeuse Stiil saaledes:

PIIS ET PUBLICIS
OMNIUM
QVI SUB TUTELA DANICÆ MANSVETUDINIS ADQVIESCUNT,
VOTIS ET GAUDIIS
EA, QVA PAR EST, VENERATIONE,
SI PIAM SPECTES ET DEVOTAM MENTEM,
NULLIS SECUNDA, SUA ADDUNT
MUSÆ HERLOVIANÆ,
EXOPTATISSIMUM NATALEM
SERENISSIMI ATQVE POTENTISSIMI PRINCIPIS
CHRISTIANI SEPTIMI,
REGIS DANIÆ, NORVEGIÆ, VANDALORUM & GOTHORUM, DUCIS
SLESVICI, HOLSATIÆ, STORMARIÆ & DITMARSIÆ &c. &c.
ILLUXISSE GAUDENTES.
QVÆ UT ALIIS INNOTESCANT GAUDIA,
AUCTORE
HEROE EXCELLENTISSIMO ATQVE ILLUSTRISSIMO COMITE

Aarenes Løb opsparede Introductionspenge og andre tilfældige Indtægter fik en ganske anden og heelt uventet Anvendelse. Efterat der i en Række af Aar ikke var aflagt noget Bibliotheksregnskab, indgav Bernth et detailleret og i alle Maader oplysende Regnskab for omtrent 20 Aar, hvorefter Bibliotheket fik endeel Penge tilgode, som vare i hans Værge; men samtidig indgav han Regning over sit Udlæg i 35 Aar til Lys for Lectierne, Disciplene, Hørerne, Spisestuen o. s. v., da det reglementerede Qvantum af 9 Lpd. Lys aarlig ingensinde havde strækket til og heller ikke i mange Aar havde kunnet kjøbes for den Priis, hvortil det var beregnet i Skolens aarlige Regnskaber, og hvorefter det godtgjordes ham. Resultatet af dette Regnskab var, at Bernth fik endeel Penge tilgode foruden den Beholdning, han skulde tilsvare. Efter adskillige Indvendinger maatte Brandt, der blev høist forskrækket over dette gamle og derfor uventede Krav paa Skolens Kasse, endelig beqvemme sig til at betale Bernth hans Tilgodehavende, hvortil først Bibliothekets Beholdning anvendtes. Man kan billigviis undre sig over, at Bernth ikke langt tidligere har gjort sin Fordring gjældende; Sagen vakte ogsaa dengang endeel Forundring og stod længe paa mellem Brandt og Bernth, inden den kom til en endelig Afgjørelse. Denne Opgjørelse af det gamle Bibliotheksregn-

---

DNO OTHONE DE THOTT,
DYNASTA IN GAUNØE, LINDESVOLD ET STRANDEGAARD, ORDINIS ELEPHANTINI EQVITE AURATO, S. R. M. A CONSILIIS STATUS INTIMIS, PRIMÆQVE ADMISSIONIS PURPURATO &c. &c., PRÆSIDIO ET DECORE HERLOVIÆ,
GRATULATIONE INDICTA, IN DIEM JAN. XXIX.
ORNATISSIMIS ADOLESCENTIBUS,
PETRO TONDERO Nobili De KOSS,
CANUTO LYNE RAHBECK,
FRIDERICO LUDOVICO ZUSCHLAG, ET
ADRIANO WERLIGH
DANICE, LATINE, GALLICE ET GERMANICE DECLAMATURIS,
AC PRECES & VOTA PRÆITURIS PUBLICA
AURES PRÆBERE VELINT FACILES,
LINGVIS FAVENTES & ANIMIS,
QVIBUS AD AUDIENDUM ADESSE COMMODUM EST
Officiosissime Rogo
JOH. LUD. BERNTH,
HERLOVIÆ d. XXVI. JANUAR. PROF. PHIL. DES. IN UNIV. REG. HAVN.
ANNI M. D. CCLXXIV. h. t. RECT. SCHOL. ILLUSTR. HERLOV.

TYPIS REGIÆ EQESTRIS ACADEMIÆ SORANÆ.

skab i 1800 havde to Følger, den ene, at Bibliothekets Andeel i Introductionspengene fra den Tid af blev betalt til Brorson, den anden, at Lyseoeconomien blev henlagt til Oldfruen, hvem den ogsaa meest passende kunde tilkomme *).

Et Morskabsbibliothek for Disciplene blev oprettet 1797; til en Begyndelse blev der anskaffet 33 Bind. Denne lille Bogsamling, der allerede næste Aar voxede ved Gaver fra Forskjellige, bestyredes af Melchior.

Da Physik og Naturhistorie blev indført som Undervisningsfag her ved Skolen 1799, lovede Brandt, at han vilde gjøre Udveie til de Apparater og Samlinger, der vare nødvendige til en frugtbringende Underviisning i disse Fag. Der blev ogsaa strax anskaffet en lille Samling af physiske Instrumenter, som Aar for Aar voxede og forbedredes under Melchiors Bestyrelse**). Omtrent paa samme Tid forærede Kammerherre Hoppe til Sæbygaard Skolen en smuk Samling af Mineralier ***). Det var Brorson, der igjennem sin Velynder, Grev Danneskjold, udvirkede, at denne Gave blev Skolen tildeel. Til at bestride de Smaaudgifter, som ere forbundne med Underviisning i den experimentale Physik, blev der paa Melchiors Begjæring aarlig stillet 10 Rd. til hans Raadighed. Samlingerne opbevaredes i den saakaldte Hjørnesal, der var den østlige Ende af den nuværende Spisesal.

Stiftelsens Indtægter af Godset vare, da Geheimeraad Brandt blev Skoleherre, kun smaa (c. 4000 Rd.) og dertil usikkre, da Bønderne ikke blot hyppigt vare ude af Stand til at betale deres Afgifter, men endog mangen Gang trængte til Stiftelsens Hjælp for ikke aldeles at gaae tilgrunde. Alt laa endnu i Fællesskab, og Hoveriet var i fuldeste Flor. Regnskaberne fra disse Aar vidne om, hvorledes det var fat med Godset. Intet Aar gik hen, uden at Stif-

*) Istedetfor Lys in natura fik Rector fra nu af for 3 Lpd. à 16 Mk. 8 Rd. og hver af Hørerne for 1½ Lpd. 4 Rd. aarlig.

**) Strax talte Samlingen kun 28 Stk., hvoriblandt dog vare adskillige værdifulde, f. Ex. en Luftpumpe med Tilbehør, en Electriseermaskine o. fl. I 1805 talte den 80 Nr.

***) Den bestod af 2400 Nr., hvoriblandt dog fandtes endeel Doubletter.

telsen maatte eftergive en betydelig Deel af Landgilden *). Flere Gaarde laae saagodtsom øde, og den Bonde, der havde 2—3 Køer, ansaaes for at være godt hjulpen. Desto større var Hestebesætningen, men det var ogsaa Heste derefter. I de aarlige Indstillinger fra Forvalteren om Hestehjælp **) til de forarmede Bønder træffer man hvert Øieblik Yttringer som disse: „N. N. har 6 eller 8 Heste, hvoraf 2 eller 4 maae reises"; „N. N. har mistet 8 eller 9 Heste af Snive sidste Aar". Om Markernes Beskaffenhed kan man gjøre sig en Forestilling, naar man seer, at Forvalteren i en Indstilling fra Aaret 1787 beretter, at 2 Bønder ved Pløining „mistede 2 Heste, som satte sig i et Uføre"; 6 eller 8 Heste for en Plov var meget almindeligt, og færre kunde vel heller ikke godt gjøre det, da de vare forsultne og afkræftede. De døde ogsaa hvert Aar i stort Antal af „Skab og anden anstikkende Syge", og Hestehjælp til Bønderne var en stadig Udgift for Stiftelsen. Det var dengang ganske almindeligt, at Bønderne efter Juul ikke havde Fødesæd, endsige Saaesæd om Foraaret. Ogsaa her maatte Stiftelsen hjælpe, hvis den ikke vilde see mangfoldige Familier bragte til Bettelstaven og baade Skolen og Godset lagt øde ***). Lykkeligviis havde den nylig stedfundne store Be-

---

*) I de 17 Aar, i hvilke Geheimeraad Brandt var Skoleherre, eller vel nærmest i de første 10 Aar, blev der ialt eftergivet og bortskjænket til Bønderne 4321 Rd. 8½ ß og 1156 Td. 6 Skp. Sæd. Hvormeget Tilstanden havde forbedret sig, kan sees deraf, at Stiftelsen i 1804 fik sin hele Indtægt af Godset, uden mindste Tab; 1805 var hele Tabet 36 Rd., der bleve anvendte til Hestehjælp.

**) En Plovghest kostede dengang 14–16 Rd., en Vognhest 20—24 Rd. Efter Opfordring af Brandt blev en opvakt Bondekarl her fra Godset sendt til Kjøbenhavn for at oplæres til Dyrlæge. For at lette Stiftelsen Omkostningerne ved hans Ophold der, tilbød Brandt, at han maatte boe hos hans Folk. Hensigten var, at han efter endt Læretid skulde være Smed og Dyrlæge her paa Godset; om han blev det, kan ikke oplyses.

***) Den bedste By var Holsted, de usleste vare Tverup og Appenæs. I disse 2 Byer skulde hver Gaardmand i aarlig Landgilde svare 2 Tdr. Havre; men det var saa langt fra, at de forarmede Bønder kunde overkomme denne ringe Afgift, at Stiftelsen endog maatte komme dem tilhjælp med Saaekorn og Sommerføde. De 9 af de 10 Gaardmænd i Tverup, som altsaa tilsammen repræsenterede en Landgilde af 18 Tdr. Havre, havde i 1788 faaet tillaans af Stiftelsen over 80 Tdr. Sæd af alle Slags. Heraf eftergaves dem 21 Tdr., altsaa mere end hele Landgildens Beløb, uden at Stiftelsen derfor fik en eneste Skjeppe af de øvrige c. 60 Tdr. Laanekorn, hvormed de frembeles stode til Restance. I Appenæs var det omtrent ligesaa galt fat.

vægelse i Landboforholdene bragt det til Klarhed for de Forstandige, at der intet Haab var om Bondestandens Opkomst, før Fællesskabet blev ophævet og Hoveriet afløst. Brandt spildte ikke Tiden, men begyndte strax at forberede Fællesskabets Ophævelse, og han greb Sagen an med saa stor Iver, at hele Godset var udskiftet i Aaret 1794. For at bestride de dermed forbundne Udgifter laante han 1791 af Creditkassen 30,000 Rd., hvoraf Stiftelsen i 10 Aar kun skulde svare to Procent Rente, og efter den Tids Forløb skulde Capitalen afdrages med 3 pCt. aarlig. Udskiftningen, med hvad dertil hørte, kostede Stiftelsen over 35,000 Rd. *), men disse Penge vare vel anvendte; mange Bøndergaarde bleve udflyttede, mange opbyggede af Nyt, Huuslodder bleve udlagte og bebyggede, og Alt fik et ganske andet Sving **).

At Udskiftningen gik saa rask og let fra Haanden, skyldtes for en stor Deel Stiftelsens dygtige og virksomme Forvalter, Clausen, hvem det ogsaa lykkedes faa Aar efter at slutte en Hoveriforening med Bønderne, hvorved Naturalhoveriet afløstes imod en aarlig Betaling af 4 Rd. pr. Tønde Hartkorn; Afløsningen traadte i Kraft fra 1ste Mai 1801. Istedetfor den usle, hjælpeløse Armod fremblomstrede nu Velstand, istedetfor Drukkenskab, Dovenskab og Opsætsighed kom Ædruelighed, Flid og Virkelyst. Man kan med Sandhed sige, at Udskiftningen og Hoveriets Afløsning vare de største Velgjerninger, der hidtil vare blevne Godset tildeel, og at Bøndernes stigende Velstand og Fremgang i Oplysning og Velvære skriver sig fra disse gjennemgribende Forandringer. Brandt havde den Glæde at opleve at see Frugterne af disse Foranstaltninger. I de sidste Aar kunde

---

*) De 5000 Rd. tog Brandt af Skolens egne Midler.

**) Ved Udskiftningen nedlagdes 3 Bøndergaarde, 1 i Lille Nestved og 2 i Troerup, hvorfor Sognepræsten, Magister Fog, meente, at der tilkom Kaldet Godtgjørelse for Afgang i Offer og Smaaredsel. Herpaa vilde Brandt slet ikke indlade sig, hvorimod han eftergav Mag. Fog personlig, men ingenlunde hans Eftermænd, de 100 Rd., som han hidtil aarlig havde maattet svare til Stiftelsens Kasse. Fogs Eftermand, Pastor Petersen, maatte i endeel Aar svare den nævnte Afgift; men da han indvilligede i at forberede Skolens Confirmander paa selve Skolen, istedetfor at de hidtil ligesom de andre Confirmander havde maattet gaae til ham i Lille Nestved, blev han fritagen for Afgiften. Den nuværende Sognepræst, Pastor Tillisch, er efter sit Kaldsbrev hverken forpligtet til at betale den tidligere Afgift eller til at læse med Confirmanderne herude, hvad han dog bestandig har gjort som en Villighed, han viser Skolen.

han hvert Aar sætte Penge ud; men det var ogsaa nødvendigt, da Stiftelsen fra 1807 skulde begynde at tilbagebetale Laanet fra Creditkassen *).

Det var en Lykke for Stiftelsen, at Hoveriforeningen kom istand saa hurtig efter Udstiftningen; thi ellers vilde Bondergodset efter al Rimelighed være bleven solgt, da det var Brandts Hensigt, saa Aar efter at Udskiftningen var tilendebragt, at overdrage Bønderne deres Gaarde til fuld Eiendom eller til Arvefæste. Han troede, at han derved vilde handle baade i Stiftelsens og Bøndernes Interesse. Det var kommet saa vidt, at Forvalter Clausen allerede havde udarbeidet et Arvefæsteskjøde paa en Gaard i Lille Nestved, der netop var fæsteledig, og dette Udkast skulde være det Mønster, hvorefter alle de følgende Skjøder, mutatis mutandis, skulde udfærdiges. Den Gaard, for hvilken Normalskjødet skulde gjelde, er let at paapege. I Skjødet er dens Areal angivet til $85\frac{4}{14}$ Tdr. Land, og efter Stiftelsens nugjældende Jordebog har en af Lille Nestveds Gaarde et Areal af $85\frac{2}{7}$ Td. Land; altsaa den samme Gaard. At Hartkornet ikke stemmer, kommer deraf, at Matriklen senere er forandret. For denne Gaard, der efter de nuværende Forhold har en Værdi af 15—16000 Rd., skulde den eventuelle Arvefæster aarlig betale til Stiftelsen 70 Rd. 15 ß., Tienden derunder indbefattet, og desuden skulde der, hver Gang Gaarden skiftede Eier, svares en Recognition af 100 Rd.; det var det Hele. Men da en Fæster ved Hoveriets Afløsning alene i Hoveripenge vilde komme til at svare c. 32 Rd. af Gaardens c. 8 Td. Hartkorn, blev Clausen opmærksom paa det Mislige i at sælge den for en aarlig Afgift af 70 Rd., og ved hans Indflydelse blev derfor Bøndergaardenes Salg foreløbig stillet i Bero. Havde Brandt dengang solgt Bøndergodset til Arvefæste eller Eiendom, vilde Stiftelsen allerede for mange Aar siden have ophørt at bestaae ved egne Midler; aldrig havde den været sin visse Undergang nærmere end netop dengang, da baade Skolens og Godsets Tilstand ellers spaaede en lykkelig Fremtid. Melchior, der betragtede Salget af Bøndergodset som Stiftelsens Dødsdom, yttrer sig herom saaledes: „Hvad om den Grundsætning, at Stiftelsen var tjent med at give Bønderne Arvefæste paa deres Gaarde var bleven fulgt for 50 Aar siden! Hvorledes

*) Det lykkedes Brandt at faae Udsættelse med Laanets Amortisation indtil 1807, og da Bønderne, som billigt var, maatte udrede Renten af den Capital, som var laant til Udskiftningen, var Stiftelsens oeconomiske Forfatning fra 1801 til 1805 bedre, end den havde været nogensinde siden Holsteins Dage.

vilde det da nu [1819] seet ud med Stiftelsens Indtægter. Den Bondegaard, der for 50 Aar siden gav i aarlig Landgilde to Tønder Korn, yder nu 8 Tønder Sæd af forskjellige Slags, ja kan endog nu bedre taale at yde denne end forhen den langt ringere Afgift. Hvad Bøndergaardene for 50 Aar siden kunde yde, var altsaa ikke over en Fjerdedeel af den Afgift, man nu med Billighed kan fordre af dem; og haabe maa man, at vore Efterkommere, efter et halvt Seculums Forløb, ville kunne sige omtrent det samme om vor Tid, som vi nu sige om Fortiden. *)

O, at derfor den Dag aldrig opgaae over Herlufsholm, da nogen Skoleherre eller anden bestyrende Magt saaledes troer sig berettiget til at sætte Grændse for dens Stigen i Velstand! Og skulde en saadan Tid komme, da gid de Ord, vi her have fremført, idetmindste maatte vække til Eftertanke! da har Forfatteren opnaaet den Hensigt, han havde med at fremsætte sine Tanker over et for Herlufsholms Velfærd saa vigtigt Spørgsmaal."

I nær Forbindelse med Godsets Udskiftning stod Skovenes Indfredning, der ogsaa skete under Brandt. Der solgtes Intet af Skovene; Favnebrændet blev anvendt til den aarlige Udviisning og Ovaset blev givet til Bønderne, der maatte opskove og hjemkjøre alt Deputatbrændet. Efter en Skovrulle fra 1788 var Udviisningen ialt 153 Favne Brænde og 262 Læs Tørv; til Bønderne blev der i det Aar skjænket 64 Skovlæs Brænde og 37 Favne Gavntræ. Da Hoveriet ophørte fra 1801 og dermed Bøndernes Forpligtelse til at opskove og hjemkjøre Deputaterne, faldt Bøndernes Udviisning bort, og Stiftelsen solgte fra den Tid Ovaset ved offenlig Auction. Til Præstekaldet hørte en lille Skov, Præsteskoven, der laa ved Steenskoven, ¾ Miil fra Præstegaarden. Efter et Tingsvidne af 1797 indeholdt denne Skov, der var c. 13 Td. Land stor**), 31 større Træer, tilsammen taxerede til 101 Favne, og over 2000 Stk. smaa Riisbøge, der først efter 50—100 Aars Forløb kunde blive tjenlige til Hugning; Præsteskoven kunde dengang kun taale en Udviisning af 1 Favn Brænde. Efter mange Vidtløftigheder, især fra Provstens Side, modtog man endelig Stiftelsens Tilbud om at overtage Skoven

*) I 1864, altsaa c. 45 Aar efter at Melchior skrev Ovenstaaende, svares der af de i de senere Aar bortfæstede Gaarde 18—24 Tdr. Sæd; og denne Afgift udredes nu med større Lethed end de to Td. Havre for 80—100 Aar siden.

**) Præsteskovens Størrelse findes ogsaa angivet til 8 Td. Land.

imod at svare Præsten et aarligt Deputat af 12 Favne Brænde, udviist paa Roden.

Skovtyverier vare dengang meget almindelige; Skovene laae aabne, uden nogetsomhelst Hegn, saa at man kunde kjøre ind i dem, hvor man vilde. Desuden laae der mange mindre Træegrupper og endeel Smaaskov rundt om paa Bøndernes Marker til megen Fortræd og ikke ringe Fristelse. Krybskytteri hørte ogsaa til Dagens Orden. Forvalter Clausen søgte at hæmme dette Uvæsen, saa godt han kunde, men Skovtyve og Krybskytter gave ham stadig Meget at bestille. Stiftelsens Skovbetjente vare en Skytte, der boede ved Klosterskoven, og 3 Skovfogder (paa Dræsset, i Kalbyriis og Steenskoven); alle Skovbetjentene stode under Forvalteren. Den aarlige Udviisning blev, efter Anmodning af Brandt, foretagen af en Kgl. Forstembedsmand, som Rentekammeret beskikkede dertil.

Gaarden og dens nærmeste Omgivelser saae i den Tid ganske anderledes ud end nu. Der var kun een Indkjørsel, og den gik tvers igjennem den nuværende Forvalterbolig, hvor der var en hvælvet Port (Pl. V). Naar man kom ind paa Gaarden, havde man strax tilhøire, hvor nu Forvalterens Kostald og Overlærer Neergaards Bolig ligge, en lang Egebindingsværks Bygning. Det var Forpagterens Bolig og Oeconomieleilighed; i Længens ene Ende var en Stubestald *). Hvor Skolebygningen nu staaer, nøiagtigt paa den samme Grund, stod en grundmuret og meget anseelig Lade. Der hvor nu det nye Anlæg er, stod en lav, grundmuret Kostald (Pl. IV). Den brede Vei, der fører fra Gaarden ned til Aaen, existerede dengang ikke; men fra Kostalden over til Hjørnet af Klosterbygningen stod en uanseelig Bygning, et Halvtagshuus, hvori der var Vognport og et Par smaa Hestestalde (for Conrector, opført 1788, og Spisemester, opført 1754)**). Façaden af Rødebygning ud imod Grønneplads var uforandret som nu. Ligeud for Rødebygning, hvor nu Vippen er anbragt, laa en Park (Lillepark, Jomfruens Park), der gik heelt hen forbi den nuværende Musikstue, hvor Oldfruen boede (Pl. III,

*) Bagved Forpagterboligen laae endeel Bindingsværks Udhuse (Pl. I, S opførte af Holstein, S b, opførte af Brandt).

**) Blev nedbrudt 1806.

Nr. 2, e). Hvad der nu er Grønneplads, var da, forsaavidt som det ikke var Parke, Møddingesteder eller Malkepladse, belagte med Halm og Gjødning. Fra Rødebygning over til det sydostlige Hjørne af Rectorboligen gik en Muur, hvorigjennem var Indkjørsel til den egenlige Skolegaard (Pl. IV), der, forsaavidt den ikke begrændsedes af Kirken, Klosterbygningen og Rectorboligen, paa alle Sider var omgiven af en temmelig høi Muur (Pl. I. K). I Skolegaarden, der var Disciplenes sædvanlige Legeplads, fandtes foruden Storepiil, som staaer endnu, en usædvanlig stor Ask, der blev fældet omtrent 1827, da man antog den for raadden, hvad den dog ikke var *). Her var ogsaa et Dueslag (Pl. I, J), som Brandt 1788 havde ladet indrette for Disciplene, og en Bygning i Hjørnet ned imod Nyhave, hvor Skoleherren og Professor Bernth havde Stald og Vognskuur (Pl. I, H). I 1804 blev der opført et Brændeskuur lige op til Muren imod Nord omtrent ved Enden af Nyvei (Pl. I, G) **) Den vestre Fløi af Klosterbygningen havde ganske det samme Udseende som nu; men Fløien ud imod Nyhave var anderledes. Der var kun eet Stokværk over Hvælvingerne, og igjennem Bygningen gik en Gang ud til Nyhave. Gangdøren sad, hvor det næstsidste Vindue op imod Kirken nu er anbragt, og gjennem denne Gang var al Passage til Aaen for Gaardens Beboere. Stopslusen og Kammerslusen ved Nestved existerede ikke; men tæt ned til Aaen ligefor Klosterbygningen var der en yndig Plet, Conrectors Have. Aaløbet lige ud for Herlufsholm var noget bredere; men baade Nord og Syd for Gaarden var den saakaldte Gammelaa dengang det rette Aaløb, hvoraf fulgte, at Aaen snoede sig i flere Bugtninger og derfor vistnok har frembudt endnu skjønnere Prospecter end efter Anlæget af den Danneskjoldske Canal. Bag Rectors og Spisemesterens Haver laa indtil 1788 en bred Grav (indtil 16—18 Alens Brede), der strakte sig fra Gartnerhuset ***) (nu Musiklærerens Bolig) til Forvalterboligen. I 1788 blev

---

*) Efter Bernths og Geislers Vidnesbyrd er Storepiil — den kaldtes dengang og mange Aar senere Poppelpilen — ikke voxet siden Midten af forrige Aarhundrede. -- Endnu et 3die usædvanlig stort Træ omtales; det var en Fyr, der stod i den nu nedlagte Discipelhave lige ved den nordlige Ende af Rectorboligen. Efter et Sagn skulle disse 3 store Træer være plantede af Skolens 3 første Disciple.

**) Paa den Plads i Skolegaarden, hvor dette Brændeskuur blev opført, havde Bernth havt en lille Have, 32 Alen lang og 28 Alen bred.

***) Opført af Grev Holstein til Skole, dengang den eneste, for hele Sognet.

et Stykke af denne Grav opfyldt og lagt til Haven; i 1804 blev Hegnet flyttet udenfor Graven, hvor det staaer endnu. Ved Opfyldning blev den lange Grav efterhaanden forvandlet til en Række smaa Parke *). Paa den anden Side af Alleen, hvor der nu er en Huusmandslod, laae Fiskeparke, hvoraf der endnu ere Spor tilbage; der var ialt 11, som alle vare forbundne med hinanden ved Sluser, men 3 af dem laae inde paa selve Gaarden. Fiskeriet var saagodtsom intet; man antog, at det var Løvfaldet fra de mange Elletræer omkring Parkene, der dræbte Fiskene.

I 1790 blev et Stykke af den meget betydelige Skolehave overladt Lærerne efter Anmodning af Hørerne Magister Lund og A. K. Holm. Efter en gammel, rigtignok daarlig, Tegning maa man antage, at Lærerhaven oprindelig ikke har ligget paa samme Sted, hvor den er nu. Den synes at have ligget noget høiere oppe imod den nuværende Musiklærers Have. Maaskee blev Lærernes Have først henlagt til det Sted, hvor den nu findes, da Disciplhaven blev anlag 1802 **). Den gamle Rectorbolig laa paa samme Sted som den nuværende; men da den var meget forfalden, blev den nedreven og en ny noget større opført og tagen i Brug 1794. Baade i den gamle og den nye Rectorbolig vare Lectierne i den nordre Ende. Hvorledes Localerne i Klosterbygningen dengang vare fordeelte og anvendte, vil man kunne see af Tabel III, hvorover her gives en Forklaring.

*) Endnu for 16—17 Aar siden laa der igjennem Rectors, Lærernes og Oeconomens Have en Række Smaaparke, hvoraf flere i de senere Aar ere opfyldte. Paa Pl. I er Graven afsat, som den var indtil 1787, altsaa noget større end den burde være paa en Grundtegning for Aaret 1804.

**) Efter Grev Holsteins Bestemmelse var det Disciplene tilladt undertiden at komme med Lærerne i Skolens Have; men denne Skik var efterhaanden gaaet aldeles af Brug, og Disciplene fik Lidet eller Intet af Havens Frembringelser. Deraf fulgte, at de toge sig selv tilrette; det var ingen Hemmelighed. Da Melchior blev Lærer, tilbød han, for at standse Disciplenes Rapserier, den gamle Geisler at skaffe ham Fred i hans Have, hvis han vilde afstaae et Stykke af den til Disciplene. Det vilde Geisler ikke; men ved hans Afgang 1802 fik Melchior Brandt til at overlade Disciplene et Stykke af Skolehaven. Enhver af dem, der ønskede det, kunde faae et lille Stykke at dyrke, og Træfrugten blev deelt ligelig mellem dem alle.

Nr. 1 viser Grundtegningen af nederste Stokværk i hele Hovedbygningen.

a. Klokketaarnet.
b. Rectors Kjælder
c. Tingstue (er nu Oldfruens Brænde- og Tørvekjælder) } tilsammen i Skolens første Tid Disciplenes saakaldte Conventhuus.
d. Vaskehuus (fra Skolens Stiftelse til 1755 var her Spisestue).
e. Spisemesterens Bryggers med Bagerovn (i den ældste Tid var Kjøkkenet her).
f. Porten.
g. Spisemesterens Kjøkken.
h. Spisemesterens Beboelsesleilighed og Forraadskamre.
i. Munkegangen (Kirkegangen), bygget 1502 af Abbed Oluf.
k. Et Værelse, tilhørende Conrector.
l. Et sexkantet Taarn med Trappe.
o. Oldfruens Tørvehuus.

Nr. 2 viser Grundtegningen af 2det Stokværk.

a og c. Disciplenes Paaklædningskamre. a. brugtes tillige som Sygestue.
b. En Lærers Værelse.
d. Sovesal for den ældste Halvdeel af Disciplene.
e. Oldfruens Værelser.
f. Spisestuen.
g. Auditoriet (indrettet af Grev Holstein). Før 1755 var her Sommerlectierne (indrettet af Forstanderen Magister Colding) med en Gang udenfor.
h. Conrectors Kjøkken, Spisekammer o. s. v.
i. Naturaliecabinet (Hjørnesalen).
i og h vare indtil 1785 Skoleherrens Værelser; her boede og døde Skoleherren, Historikeren, Arrild Hvitfeld.
k. Conrectors Værelser.
l. Bibliotheket.
m. Øverste Munkegang.

Kun den vestre Fløi har et 3die Stokværk;

Nr. 3 viser Grundtegningen heraf:

a. Vægterens Kammer.
b. En Lærers Værelse.
c. En Lærers Værelse.
d. Paaklædningskammer.
e. Sovesal for den yngste Halvdeel af Disciplene.

I hele Brandts Bestyrelsestid holdt Skolen Gartner, hvis Pligt det var at dyrke Skolehaven, hvoraf han skulde levere Oeconomen alle de Havesager, han behøvede til Skolens Bord, vedligeholde Skoleherrens Have (nu Nyhave), beskjære Alleetræerne, plante levende Hegn paa Grøftevoldene o. s. v. Denne Betjent — han hed Baumann og var en daarlig og meget stridbar Person — var dog kun til ringe Nytte og laa næsten uafladelig i Strid med Spisemesteren, der klagede over, at Gartneren til Skade for ham forsømte Haven.

Hovedgaardens hele Tilliggende af Ager og Eng havde tilligemed Tienderne af Bøndergodset allerede i endeel Aar været bortforpagtet til en Mand ved Navn Hanson, der drev Gaardens Jorder ved Bøndernes Hoveri. Forpagtningsafgiften for Hovedgaarden og Tiender var 3000 Rd. og nogle Naturalpræstationer. Contracten udløb 1ste Mai 1801, og det var med Besvær, at der for Hovedgaarden alene uden Gaardmandshoveriet opnaaedes en Forpagtningsafgift af 650 Rd. og de samme Naturalpræstationer som tidligere. Det var kun en ringe Afgift; men da Hoveriafløsningen fra samme Tid indbragte Stiftelsen 3467 Rd. 1 Mk. 8 ß aarlig, og da Tienderne ved en Forening paa 9 Aar overlodes Bønderne for 1096 Rd. 5 Mk. aarlig, havde Stiftelsen alligevel en betydelig forøget Indtægt *), der dog igjen forringedes noget derved, at alt det Arbeide, som hidtil var præsteret til Skolen, dens Embedsmænd og Betjente ved Hoveri (Transport af Materialier, Brændets Opskovning og Hjemkjørsel, frie Reiser, Opførelse af Hegn o. s. v.) nu maatte betales med Penge; det løb op til c. 650 Rd. om Aaret. — Da Forpagtningen var udløben 1801, blev der vel gjort Deputatisterne (Rector, Forvalter, Spisemester, Skytte og Gartner) et Tilbud om at faae Jord udlagt, som de selv kunde drive, imod at Deputaterne gik ind; men da Brandt forud erklærede, at Stiftelsen under ingen Betingelser vilde indlade sig paa at opføre Avlsbygninger for nogen af dem, var Sagen dermed afgjort, da det var en Umulighed for Stiftelsens Embedsmænd og Betjente, der alle vare ubemidlede Mænd,

*) Ved denne Forandring voxede Stiftelsens aarlige Indtægt paa een Gang med en større Sum end Rectors, Conrectors og samtlige Læreres Gager og Kostpenge beløb sig til. Det var dengang det samme, som det nu vilde være, hvis Stiftelsens aarlige Indtægt blev forøget med 12—14000 Rd.

at indlade sig paa slige Byggeforetagender. Alt blev saaledes, hvad Deputaterne angik, uforandret under den nye Forpagtning. *)

Den 24 Febr. 1804 døde Professor Bernth. Melchior, der i 6 Aar havde været hans Discipel og i 7 Aar hans Medlærer, giver følgende Characteristik af ham:

„Professor Bernth var en Mand af udbredt Lærdom: ikke allene besad han en sjelden Styrke i den latinske, tildeels og i den græske og hebraiske Philologie; men ogsaa var han i de ældre philosophiske Systemer, i Historie og i levende Sprog, vel bevandret, og i de mathematiske Videnskaber og den nyere Philosophie ikke fremmed. For den Stiftelse, til hvis Flor han i sine yngre Dage med saa ufortrøden Iver havde virket, bar han stedse en udmærket Kiærlighed, og derfor vilde han hellere give Slip paa den hæderfulde og fordeelagtige Post som ordentlig Professor ved Universitetet, end forlade Herlufsholm. Sine Disciple omgikkes han stedse med Sagtmodighed og Eftergivenhed, maaskee endog med større Eftergivenhed end tjenligt var; dog kunde han ogsaa vise alvorlig Strenghed, hvor han troede det nødvendigt. For Disciplenes Rettigheder viste han sig aarvaagen, og med Iver antog han sig deres Sag, hvor han troede dem af nogen Uvedkommende fornærmet. Disciplene betragtede ham og som deres Fader: aldrig saae man Ungdomskaadhed i noget Tilfælde vove paa at tilsidesætte den Agtelse, de ligemeget skyldte hans Alder og hans Embede; og deres uskrømtede Taarer ved hans Død vare Vidner om deres Kjærlighed til ham.

Bernth var en Mand af ædel Characteer og usvigelig Retskaffenhed; han var velvillig mod alle (især deleshed en ivrig Bondeven), og i høi Grad uegennyttig og tjenstagtig; og aldrig hørte man et Ord af ham om de Tjenester, han beviste Nogen. I alle Tilfælde, hvor man vilde henvende sig til ham, kunde man være vis paa i ham at finde en forstandig Raadgiver. Formedelst disse Egenskaber besad han ogsaa en uindskrænket Agtelse hos Alle, som kjendte ham. Han

---

*) Den Jord, der var Rector tiltænkt, var Nørre-Dræsjet (hvorover Stien fører til Munkestenten), Oeconomen skulde havt Sønder-Dræsset (Exerceerpladsen, den nuværende Granbanke og de øvrige Jorder imellem Landeveien og Raadmandshaven). Forvalteren og Skytten skulde havt deres Jordlodder paa den modsatte Side af Gaarden.

var en flittig Kirkegænger og Religionens uskrømtede Ven, dog uden at være i ringeste Maade bigot. Saavel i religiøse som politiske Meninger gik han temmelig frem med Tiderne, og var meget tolerant, ligesom han og i Almindelighed var meget fordomsfri. Han var selskabelig, og i Selskab gjerne munter, uagtet hans Characteer ellers var alvorlig; Betænksomhed og Sindighed viste han i al sin Adfærd; næsten aldrig saae man ham i Affect; og dette heldige Temperament i Forbindelse med en tarvelig Levemaade og Lyst til Arbeide *) forskaffede ham ogsaa en uafbrudt Sundhed, saa at han opnaaede sit 80de Aar uden enten paa Sjæl eller Legeme at føle Alderdommens Affældighed." **)

Jøvrigt bemærker Melchior, at Bernth, der i sine yngre Rectordage skal have viist sig vel myndig ligeoverfor sine Medlærere, hvorved han paadrog sig deres Uvillie, i sine sidste Leveaar, da han følte, at Kræfterne begyndte at svigte ham, var i høi Grad føielig og eftergivende og gjerne rettede sig efter Lærernes Mening i Skolens Anliggender, hvorved han gjorde det muligt for dem at udrette Mere for Skolen, end de ellers havde kunnet. Baade Bernth selv, hans Medlærere og mange Disciple, ældre og yngre, glædede sig til den Dag — 7de Septbr. 1805 — da han skulde have høitideligholdt sit 50aarige Jubilæum. Allerede havde man begyndt at træffe Forberedelser til denne Fest; men pludselig faldt Bernth i en Sygdom, en Svækkelse, der var en ligefrem Følge af hans høie Alder, og ved en blid og rolig Død henslumrede han efter nogle faa Dages Sygeleie i sit 49aarige Embedsaar ***). Han blev begravet i den lille Lund tæt ved Gaarden, der fra 1806 blev Skolens og senere Sognets almindelige Kirkegaard. Strax efter Bernths Død vilde Brandt paa Skolens Vegne lade sætte en Mindesteen ved Graven. Mag. Fog og Melchior meente, at det hellere burde overlades til den Afdødes

---

*) Tidlig om Morgenen var han paafærde — om Sommeren Kl. 4—5 — og lige indtil hans Død var det da hans kjæreste Beskjæftigelse at arbeide i sin Hauge eller ved sit Dreierlad.

**) Hans forrige Discipel, Professor Rahbek, har sat ham et smukt Minde i den „Danske Tilskuer" Nr. 16—17 for Aaret 1804. Latinske Gravskrifter over ham af hans Medlærere, Mag. Brorson og Schou og af Sognepræsten, Mag. Fog ere indførte i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aaret 1804.

***) Hans Enke, der fik en Pension af 100 Rd. af Stiftelsens Kasse, fik kort Tid efter Plads i det Harboeske Fruekloster i Kjøbenhavn, hvor hun døde 1817 i sit 79de Aar.

Disciple og Medlærere ved forenede Kræfter at reise et Monument for ham, og en Opfordring til at bidrage hertil blev kort efter udstedt; men særegne Forhold foranledigede, at Sagen ikke kom videre dengang *)

Efter Indstilling af Brandt blev Brorson den 18 Mai udnævnt til Rector og samtidig til Professor; men Rectorboligen fik han endnu ikke i et Aar. Hermed hang det saaledes sammen. Brandt havde allerede i Aaret 1799 taget sin Afsked som Præsident i Cancelliet, hvorefter han tog Bopæl i Slagelse. I Mai 1804 kom han til Herlufsholm, og under sit Ophold her tilbød han Brorson en anseelig Leie (300 Rd. aarlig) af Rectorboligen, som han ønskede at beboe den korte Levetid, han endnu kunde have tilbage. Brorson, som godt indsaa det Mislige i, at Skoleherren tog stadigt Ophold paa Herlufsholm, og desuden ikke kunde ønske som Rector at blive boende i Conrectorboligen, hvorfra han hverken kunde have Tilsyn med det Ene eller det Andet, gav Brandt et høfligt Afslag. Men da Brandt ikke destomindre fastholdt sit Ønske om at tilbringe sine sidste Dage paa sit Yndlingssted, og da Brorson vel meente, at han skyldte Brandt at føie ham i dette Ønske, saa meget mere som det allerede dengang kunde forudsees, at hans Levetid ikke kunde være lang, gav han efter, og det blev da afgjort, at Brandt skulde beboe hele Rectorboligen, hvoraf igjen fulgte, at Auditoriet maatte indrettes til Classeværelser. Herved var der blandt flere Ulemper den, at der paa Auditoriet kun kunde blive Plads til 3 Lectier; den 4de Classe maatte undervises paa det ene af Paaklædningskamrene. Alle de Omkostninger, der vare forbundne med disse Forandringer, bestred Brandt af sin egen Lomme. Det hele Arrangement tiltalte aldeles ikke Melchior, der af flere Grunde var fast overbeviist om det Uheldige i, at Skoleherren til Stadighed boede paa Herlufsholm og

*) Bernths Grav laa saaledes hen, uden at nogen Støtte eller Tavle kunde minde den yngre Slægt om, hvem der hvilede i den. I 1857 opfordrede Skolens nuværende Rector Herlovianersamfundet til at tage sig af denne Sag. Samfundet gik gjerne ind herpaa, og en Commitee, bestaaende af Bernths Disciple, Conferentsraad Sibbern og Major Fasting, og Skolens Rector, udstedte i Januar 1858 en Indbydelse til at tegne Bidrag. Disse indkom saa rigeligt, at de i Forbindelse med Skolens Gave (100 Rdl.) vare tilstrækkelige til derfor at anskaffe en smuk Mindestøtte af Bremer-Sandsteen paa et Fundament af Kampesteen. Den 17 Septbr. 1859 afsløredes Støtten ved en passende Høitidelighed; en Beretning herom er udgiven af Herlovianersamfundet i Aaret 1860.

specielt i Rectorboligen. Melchior havde altid havt Brandts Fortrolighed i alle Skolens Anliggender, og Brandt havde ofte viist, hvormegen Priis han satte paa hans Virksomhed, og hvormegen Vægt han tillagde hans Mening. Og da Melchior i høi Grad frygtede for, at Brandts Ophold her vilde føre til Conflicter, der maatte blive fordærvelige for Skolen, betænkte han sig ikke paa at sige Brandt sin Mening, hvad denne tog ham meget ilde op. Det laa i Melchiors Natur, med al Kraft, om end paa loyal Maade, at søge at formaae Brandt til at opgive den i hans Øine saa farlige Beslutning; men da det ikke vilde lykkes, skrev han en Artikel i „Dagen" Nr. 99 for Aaret 1804 om Brandts Forsæt at boe paa Herlufsholm *). Med denne Opposition fra Melchiors Side var Brandts Yndest for ham forbi. Melchior, der var den ældste Lærer efter Brorson, havde gjort sig Haab om, at han ved dennes Udnævnelse til Rector vilde opnaae en Forbedring i sin egen Stilling; deels ventede han en Forhøielse af sin Gage, deels haabede han, at den Deel af Conrectorboligen, som Skoleherren ikke selv efter en tidligere Bestemmelse vilde tage i Brug, tilligemed Conrectors Stald, Have o. s. v. vilde blive ham overladt; Brandt havde udtrykkelig lovet ham det. Men da nu Brandt tog Rectorboligen i Besiddelse, maatte Brorson blive i Conrectorboligen og beholdt altsaa de Localer, han hidtil havde havt. Forsaavidt blev Melchiors Haab skuffet som en Følge af Brandts Beslutning at beboe Rectorboligen, og paa sin Ansøgning om en passende Gageforbedring fik han Afslag; dog vilde Brandt see til at forhøie hans Gage fra 162 Rd. til 200 Rd. Hermed var Melchior ikke tilfreds og indgav en skriftlig Begjæring om Afsked fra sin Stilling, som han ønskede at forlade ved Augustferien samme Aar. Da dette rygtedes, blev Brandt fra saa mange Sider anmodet om at mage det saa, at Melchior kunde og vilde blive ved Skolen, at han endelig igjennem Mag. Fog lod ham tilbyde en Gage af 250 Rd., hvis han vilde blive **). Det lykkedes Mag. Fog at overtale Melchior til at opgive

*) I samme Blad Nr. 94 fandtes en lignende Artikel, der var skreven af Melchiors Ven, Secretair G. C. Fischer; begge Stykker vare anonyme.

**) Da det blev bekjendt iblandt Disciplene, at Melchior vilde forlade Skolen, gik ældste Classe uden hans Vidende til Brandt og bad ham om at formaae Melchior til at blive hos dem. De 2 yngre Lærere, Schou og Carstensen, anmodede i et privat Brev Brandt om, at den Gageforhøielse, der kunde tilfalde dem ved det Avancement, som forestod (de gik ud fra, at der strax vilde blive ansat en yngre Lærer i den afdøde Rectors Sted), alene maatte komme

sin Beslutning; men Forholdet imellem Brandt og ham blev aldrig som tidligere. Samme Aar udbad Melchior sig en Anbefaling af Brandt til Biskop Janson i Aarhuus, da han tænkte paa at søge Conrectoratet i Randers, der antoges at blive ledigt. Imidlertid blev Conrector i Randers, Mag. Lund, tidligere Hører paa Herlufsholm, først i 1806 udnævnt til Rector; da var Brandt forlængst død, og Melchior tænkte dengang ikke mere paa at forlade Herlufsholm.

Efter Bernths Død blev der, mærkeligt nok, paa Enkens Vegne af hendes Værge gjort Paastand paa Naadensaar af Embedet. Denne Fordring, der manglede enhver lovlig Hjemmel, da der aldrig tidligere var svaret Naadensaar af Rectoratet, mødte bestemt Modstand hos Brandt; men da Brorson erklærede sig villig til i det første Aar at afstaae Enken Halvdelen af Rectoratets faste Indtægter, blev Sagen ordnet saaledes, at Brorson i 1 Aar skulde oppebære sin Conrectorgage og Rectoratets halve Indtægt; den anden Halvdeel skulde tilfalde Fru Bernth. Brorson, hvis Rectorgage var fastsat til 600 Rd., tabte altsaa ved dette Arrangement Lidet eller Intet; Tabet faldt i Virkeligheden paa Skolens Kasse. Men da Brandt maatte erkjende, at Bernth havde været slet aflagt, og da han endnu gik ud fra, at der ikke kunde tilkomme Fru Bernth nogen Pension af Stiftelsens Kasse, gav han efter for denne urimelige Paastand, for ikke at synes haard eller ubillig imod den ubemidlede Enke, hvis Udsigter til et tarveligt Udkomme i hendes Alderdom dengang ikke vare de bedste. Boligen skulde Fru Bernth beholde Naadensaaret ud; men da det var Brandt magtpaaliggende endnu samme Efteraar at flytte til Herlufsholm, tilbød han hende et passende Vederlag for at rømme den 5 Maaneder før Naadensaarets Udløb. Herpaa gik hun ind, og sidst i September flyttede Brandt til Herlufsholm. Ved Ankomsten hertil var han allerede saa svag, at han næsten maatte bæres fra Vognen til Sengen. Sidst i Januar blev han betænkelig syg, og efter haarde Sjæls- og Legemslidelser døde han den 16de Marts 1805.

Brandt havde saaledes været Skoleherre omtrent i 17 Aar. Ved sin utrættelige Iver for Stiftelsens Held og Fremgang har han her erhvervet sig et varigt Krav paa taknemmelig Ihukommelse. Da

Melchior tilgode. Som Theologer agtede de dog ikke at blive ved Skolen; men Melchiors Bortgang vilde efter deres Mening være et Tab, Skolen vanskelig kunde bære. Dette Tilbud fremkom, uden at Melchior vidste Noget derom, og det var Lærernes Ønske, at det ikke maatte komme til hans Kundskab.

han overtog Patronatet, var, som vi have seet, Stiftelsens Stilling mislig nok. Under hans Bestyrelse og for en meget stor Deel ved hans Bestræbelser gjenvandt Skolen den Tillid, den havde nydt i Holsteins Dage, men havde været nær ved at tabe under hans Eftermænd *). Han gjennemførte Skolereformen tidligere her, end den blev indført i nogen anden Skole i Landet, Frue Skole alene undtagen; han forbedrede Lærernes Kaar, forøgede Disciplenes Tal fra 24 til 30, der alle vare Gratister, og bidrog kraftig til, at Tugt og Orden atter vendte tilbage indenfor Skolens Mure istedetfor den lovløse Tilstand, der havde hersket ganske kort før hans Tid. Det forarmede Bøndergods ophjalp han ved Udskiftningen og Hoveriets Afløsning, nogle af de forfaldne Bygninger, der havde maattet skjøtte sig selv siden Holsteins Tid, bleve atter istandsatte og nye opbyggede. En ny Rectorbolig, der kostede over 4000 Rd., blev opført; den vestre Fløi af Klosterbygningen, der, saa langt historiske Efterretninger om Skolen gaae tilbage i Tiden, bestandig har været beboet af Lærere og Disciple, undergik en hensigtsmæssig Forandring. Kirken, der var meget forfalden, blev istandsat, og navnlig blev den østre Gavl, der blev nedreven i 1861, opført af ham i 1792. Ialt anvendte Brandt paa Reparationer af de gamle Bygninger og Opførelsen af nye 27,292 Rdl., deraf til nye Bygninger 9211 Rdl. og til Reparationer ved Hovedgaarden, Kirken, Betjentenes Boliger og Godsets Skoler 18,081 Rd. Og dog efterlod han ikke blot Stiftelsens Formue uformindsket, men forøgede den endog med 5000 Rd. **). Stiftelsens Kasse kunde umulig have udredet disse anseelige Summer; men Brandt, der selv var besjælet af levende Kjærlighed til Herlufsholm, vidste ogsaa at vække virksom Sympathi for Stiftelsen hos Andre, der havde Evne til at hjælpe, og hos hvem han ifølge sin høie Stilling havde nogen Indflydelse, som han trolig benyttede til Stiftelsens Bedste. Det var ikke ganske smaa Summer, han saaledes Tid efter anden skaffede tilveie, naar en eller anden Forandring eller et Byggeforetagende,

*) De indskrevne Disciples Tal steg i Brandts Tid indtil 60. Drenge paa et Par Aar bleve indskrevne, for at kunne være saa meget sikrere paa at opnaae en Plads her. Man vil erindre, at Gratistpladser nogle Aar før Brandts Tid stode ledige, fordi Ingen brød sig om at forlange dem. Disciplene optoges i en Alder af ikke under 12 og ikke over 14 Aar.

**) De 30,000 Rd., som Brandt havde laant til Udskiftningen, vare vel ikke betalte ved hans Død, men aldrig have Penge baaret bedre Rente for Stiftelsen end netop disse.

der overstеg Skolens Kræfter, skulde sættes iværk. Sex Gange skjænkede Kongen Stiftelsen Gaver, tilsammen til Beløb af 7000 Rd. *), og i 1792 blev der efter Brandts motiverede Indstilling af Cancelliets Fond tilstaaet Stiftelsen en aarlig Understøttelse af 500 Rd., som den beholdt til 1804. Disse Penge gik ikke ind i Stiftelsens Kasse, men Brandt aflagde selv aarlig til Cancelliet Regnskab for deres Anvendelse. Mange nyttige Ting, som Stiftelsen selv vanskelig kunde have overkommet, anskaffedes for dem, f. Ex. et Par gode Brandsprøiter, et Sæt Apparater til Brug ved Underviisningen i Physik, Madratser og Tepper til Lærernes og Disciplenes Senge o. a. m. Ved sin Død havde Brandt af disse Penge opsparet 2500 Rd., som han havde bestemt til et Fond, hvis Renter alene skulde komme Bibliotheket tilgode. Da Brandt i 1799 forøgede Disciplenes Antal til 30, fik han af Overskuddet af de norske Auctionspenge i 5 Aar 600 Rd. aarlig, for at Stiftelsen ikke af pecuniaire Grunde skulde see sig nødsaget til at opgive den Forøgelse af Disciplenes Antal, der saa naturligt hørte sammen med Forøgelsen af Classernes og Lærernes Tal. Ogsaa nogle Legater tilfaldt Stiftelsen i hans Tid; saaledes testamenterede Generalkrigscommissairinde Wærn f. Haslef Skolen 4000 Rd. D. Cour., hvilken Sum ogsaa efter Fru Wærns Død (1812) i Aaret 1814 blev indbetalt i Stiftelsens Kasse. En Borger i Kjøbenhavn, Nicolai Nissen, havde 1796 indsat St. Hans Hospital og Herlufsholms Stiftelse til sine Universalarvinger; men Nissens Formue gik tabt, og ved hans Død blev der til Herlufsholms Part kun c. 50 Rd. Endelig skjænkede Oldfruen, Jfr. Dorthea Wilhelmine Winther og hendes Søster, Jfr. Amalie Hedevig Winther, i Aaret 1800 Stiftelsen 1000 Rd. imod deraf at nyde aarlig, saalænge nogen af dem levede, 5 pCt. Rente **).

*) Disse Penge vare en Deel af de Summer, der bleve betalte ad pios usus for Titler og Rang.

**) Giverinderne havde nærmest bestemt disse 1000 Rdl. til Oprettelsen af et Hospital for Godsets Fattige. Det var ogsaa Brandts Mening, at Pengene skulde anvendes efter deres Ønske, og et Huus i Lille-Næstved var udseet til Hospital; men da Brandt døde kort efter, gik Sagen istaa. Ved Skrivelse af 23 Aug. 1844 erklærede Stemann sig villig til at udlaane disse 1000 Rdl. rentefrit til Herlufsholms Commune, imod at Sognet opførte et Fattig- og Sygehuus efter en Plan, han forbeholdt sig at approbere, og hvorefter visse Pladser skulde reserveres Stiftelsen til Belæggelse med Fattige og Syge af andre Sogne. Den 5 Septbr. 1863 tilbød Geheimeraad Hall Herlufsholm Sogneforstanderskab samme 1000 Rd. tillaans rentefrit imod Opførelsen af et Sygehuus, hvor Stiftelsen forbeholdt sig 1 Plads til Stadighed og 1 Plads

Da Brandts Bestræbelse for at skaffe Herlufsholms Studenter Regents og Communitet strax i det første academiske Aar mislykkedes, udvirkede han, før han opgav sin Stilling som Cancellipræsident, en kgl. Resolution for, at der af Fyens Bispestols Indtægter, naar Vacance indtraadte, aarlig skulde afgives til Herlufsholm 500 Rd., som skulde anvendes til Understøttelse for Studenter herfra i det første Aar, de opholdt sig i Kjøbenhavn. Den første Vacance i Fyens Bispeembede indtraf omtrent samtidig med Brandts Død.

Naar Brandt kom til Herlufsholm, mindst et Par Gange om Aaret, boede han i det store Værelse, der indtil for faa Aar siden var Oeconomens Sal, men nu er deelt i 2 mindre Værelser, og havde et Par Kamre i Nærheden til sin Secretair og sin Tjener. Undertiden boede han hos Bernth, da Kulden om Vinteren trykkede ham i det store Værelse; men han spiste altid sammen med Lærere og Disciple. Ved Skolens Aftenlovsang var han i mange Aar altid tilstede, naar han opholdt sig her; i sine sidste Aar generedes han meget af tiltagende Døvhed, som ogsaa forhindrede ham i at omgaaes Lærere og Disciple paa den samme venlige Maade som tidligere. Naar han var her, og Aarstiden var dertil, vilde han gjerne paa sin egen Bekostning berede Disciplene en eller anden lille Fornøielse, f. Ex. ved Smaatoure i Omegnen og lignende; ogsaa i andre Henseender viste han sig gavmild imod dem; han skjænkede Bøger til deres Morskabsbibliothek og et Sæt Apparater til forskjellige Lege, saasom Fjederbolde, Skakspil og deslige, som han sendte herud omtrent 1792; men Ingen tog sig af dem, og de bleve snart ødelagte. Men fremfor Alt skjænkede han Skolen en Gave, hvoraf den endnu nyder godt, idet han indsatte den som Arving til sit store Bibliothek paa ca. 7000 Bind. Et smukt Træk af Brandt ville vi endnu nævne, da det vidner om det venlige Sind, hvormed han omfattede Alle, til hvem han her havde staaet i Forhold, baade Ældre og Yngre. I sit Testamente havde han nemlig bestemt, at der skulde gives enhver af Skolens Lærere, enhver Discipel og enhver af Stiftelsens Betjente en eller anden lille Mindegave af de Eiendele, han selv havde besiddet og brugt. — Brandt blev ikke begravet paa Herlufsholm, men hans Lig blev, efter en Bestemmelse i hans Testamente, ført til Kjøbenhavn og i al Stilhed hensat i hans Familiebegravelse i Petri Kirke.

---

den halve Deel af Aaret til Belæggelse med Personer, der staae i Tjenesteforhold til den eller høre til Godset udenfor Herlufsholm Sogn. — Endnu har Sogneforstanderskabet ikke modtaget dette Tilbud.

II.

Geheimeraad Kaas's Bestyrelsestid.

1805—27.

Den 5te April 1805 blev Kammerherre, Cancellipræsident, senere Geheime-Stats- og Justitsminister Frederik Julius Kaas udnævnt til Directeur for Herlufsholm; dog blev Overbestyrelsen af Stiftelsen ikke overdraget ham i samme Udstrækning, som den havde været hans Formænd betroet, da Skolen, det vil sige Underviisningen med Alt, hvad dertil hørte, blev henlagt under Commissionen, senere Directionen, for Universitetet og de lærde Skoler; men Opdragelsesanstalten, Pengevæsenet og Godsbestyrelsen skulde udelukkende staae under Directeuren *).

Saasnart Kaas ved sit første Besøg her kort Tid efter sin Udnævnelse havde gjort sig bekjendt med Skolens og Godsets Tilstand, fandt han, at store Forandringer vare nødvendige. Først og fremmest var det hans Ønske at give Skolen en aldeles forandret Organisation og at sætte den istand til at modtage et større Antal Disciple; men for at dette kunde skee, maatte der gjøres Udveie til et langt større Locale, end Skolen og Opdragelsesanstalten havde at raade over. Den vestlige Fløi af Klosterbygningen, hvor Lærere og Disciple boede, kunde daarligt nok rumme det daværende Personale, endsige

*) Directionen for Universitetet og de lærde Skoler blev oprettet ved kongelig Resolution af 3die Juli 1805. Den bestod af tre Medlemmer, nemlig Hertug Frederik Christian af Augustenborg, Conferentsraad Ove Malling og Dr. theol., Professor Moldenhawer.

et større. Denne Fløi havde vel 14 Aar tidligere undergaaet en dengang hensigtsmæssig Forandring, men siden den Tid var Disciplenes Antal forøget fra 24—30, og der var kommen een Lærer til. De tre eller rettere to Paaklædningsstuer*), der vare Alt, hvad der var Disciplene overladt, naar de ikke vare paa Classe, vare ikke længer tilstrækkelige, og den Forandring, der var foregaaet med Auditoriet i Brandts sidste Levetid, havde berøvet Skolen et Locale, hvoraf den hidtil havde havt megen Nytte. Der maatte desuden skaffes Plads til den store Bogsamling, Skolen havde arvet efter Brandt, og til Naturaliesamlingen og det physiske Cabinet, der vare i stadig Tilvæxt. Ogsaa med Hensyn til Godset paatænkte han adskillige Forandringer. Bønderne, der vare komne nogenlunde til Kræfter, sade for ualmindelig lave Afgifter, men Kaas meente med Rette, at Udskiftningen og Hoveriets Afløsning maatte berettige Stiftelsen til at vente et større Udbytte af sit Jordegods. Skovene havde egenlig aldrig været under forstmæssig Behandling, og deres Culturtilstand var kun maadelig. Brandt havde vel ladet dem indfrede, men der fandtes mange ubeplantede Sletter, forkrøblet og slet pleiet Opvæxt, og Vandets Afgravning lod dengang, som mange Aar senere, meget tilbage at ønske.

I Mai 1805 indgav Kaas til Kongen en udførlig Beretning om Skolens og Godsets Tilstand og udvirkede endnu i samme Maaned en kgl. Resolution, der bestemte:

1) at der skulde udarbeides en Plan til en ny Indretning af Skolen;
2) at der skulde gives Klosterbygningen en forbedret Indretning, og at en bygningskyndig Mand skulde antages til at forestaae Arbeidet;
3) at Bøndergodset efterhaanden maatte overlades Bønderne til Arvefæste;
4) at en Forstbetjent skulde ansættes;
5) at Skolen fremdeles maatte beholde de 500 Rd. aarlig, den i Geheimeraad Brandts Tid havde oppebaaret af Cancelliets Fond;
6) at Directeuren skulde have 200 Rd. aarlig af Stiftelsens Kasse til derfor at besørge Correspondancen o. s. v., samt et Deputat af 50 Favne Brænde.

I Sommeren 1805 besøgte to Medlemmer af Universitetsdirectionen, nemlig Hertugen af Augustenborg og Professor Moldenhawer,

*) Den ene brugtes nemlig tillige som Sygestue.

Herlufsholm. De ønskede at gjøre sig bekjendte med de her bestaaende Indretninger, lode Disciplene examinere i deres Overværelse og yttrede, efter Melchiors private Beretning, deres Tilfredshed med hvad de havde hørt og seet. Men som vi ville faae at see, forløb der kun to Aar, inden det havde viist sig, at en saadan deelt Bestyrelse af Stiftelsen ikke lod sig gjennemføre.

Det er klart, at Forandringer i Underviisningen, Lærefagenes Fordeling, Lærernes Antal, Lønning, o. s. v. næsten altid maatte medføre forøgede Udgifter; men da Pengevæsenet ikke vedkom Directionen, men alene hørte under Directeuren, var her Spiren lagt til en Uenighed, der gjorde denne collective Bestyrelse af Skolen og den øvrige Stiftelse umulig i Længden. Directionen skulde til Exempel antage Lærere og maatte selvfølgelig kunne fastsætte deres Løn nogenlunde i Lighed med hvad der var tillagt Lærerne ved de øvrige lærde Skoler; men Directeuren, der ene kunde bevilge Udgifter af Stiftelsens Kasse og ogsaa bedst maatte vide, hvad den kunde taale, havde det saaledes i sin Magt at vanskeliggjøre eller umuliggjøre de Overeenskomster, Directionen havde truffet med Lærere, den ønskede at ansætte her. Ihvorvel Kaas, uden at Nogen anmodede ham derom, strax, da han var bleven Directeur, erklærede, at han ønskede at forbedre Lærernes Kaar, saa indtraadte denne Forbedring dog først noget senere; men ved en imidlertid indtræffende Vacance hændte det sig, at Directionen lovede den nye Lærer en høiere Løn, end der var tillagt den yngste af de Lærere, der vare her fra Brandts Tid; derved opstod naturligviis Misfornøielse. Forøgelsen af Skolens Bibliothek og Samlinger, Anskaffelsen af Bøger til Faglærere o. s. v. henhørte under Directionens Afgjørelse, men Kaas kunde dog ikke ubetinget lade enhver saadan Udgift passere, da Stiftelsens Kasse endnu ikke taalte mange extraordinaire Krav. Desuden ønskede Directionen at blive bekjendt med Stiftelsens Regnskabsvæsen, som Kaas meente, var den uvedkommende. Man maa derfor finde det ganske naturligt, at Kaas snart ønskede, enten at træde aldeles tilbage fra Stiftelsens Bestyrelse eller at have den heel og holden under sig paa samme Maade som hans Formænd.

I Overeensstemmelse med den ovenfor anførte kongelige Resolutions første Post udarbeidede Kaas i September 1806 en Plan til en ny Indretning af Skolen og Opdragelsesanstalten, og da den gjør fuldstændig Rede for, hvad Kaas havde tænkt sig som den hensigtsmæssigste Ordning af Forholdene, anføres den her in extenso.

„Allerunderdanigst Forslag angaaende Herlufsholms Skole.

1. Om Skolens Bestemmelse.

En vis Grad af Cultur er nødvendig for enhver Statsborger, naar lærd Dannelse i egentlig Forstand derimod kan fordres for visse Klasser af Statens Embedsmænd.

Udentvivl føler den Danske Stat mere Savnet af hensigtssvarende Indretninger til hiint Øiemeds Opnaaelse end af saakaldte lærde Skoler, og denne Mangel føles meest af Fædre af Embedsclassen, hvoraf saamange savne Midler til at give deres Børn en almeennyttig Uddannelse. Ikke alle Børn ere skikkede til at modtage lærd Dannelse, og det er dog fornemmelig for denne, Staten frembyder Midler til Understøttelse, hvilken uden Tvivl lokker flere unge Mennesker til de lærde Skoler, end Statens Tarv kræver. En stor Deel af disse blive og formedelst slette Naturgaver eller Mangel af Evne til at fremholde sig paa den academiske Bane lidet skikket for Embedsstanden og endnu mindre for borgerlige Haandteringer, der trænge til dem, og hvori de, med en anden Opdragelse, kunde have været brugelige og for Staten nyttige Lemmer. Man behøver ikkun at gjøre sig bekjendt med den Mængde af Supplicanter, der opholde sig i Hovedstaden, og at underrette sig om deres Levnetsløb; man vil da tilfulde blive overbeviist om Sandheden af disse Sætninger. Antallet af de lærde Skoler er da uden Tvivl aldeles tilstrækkeligt for det Antal af Embeds- og Videnskabsmænd, som behøves i den Danske Stat.

Jeg formener derfor, at Herlufsholms Skole for Fremtiden kunde bestemmes til et Institut, hvor unge Mennesker i Særdeleshed skulle meddeles saadanne Kundskaber, der i de borgerlige Haandteringer ere de meest anvendelige, uden dog at de Elever, som med gode Anlæg forene særdeles Lyst til Studeringer, skulle savne Underviisning i alle de Videnskaber, som udfordres for at blive dimitterede derfra til Universitetet.

I Overeensstemmelse hermed foreslaaes:

at Herlufsholms Skoles egentlige Formaal i Fremtiden maatte være: at bibringe den Ungdom, som der hensættes, de Kundskaber, som i det daglige Liv og i de forskjellige borgerlige Stillinger ere de anvendeligste og meest nødvendige; dog saaledes: at tillige for dem, der af Forældre eller Værger bestemmes til Studeringer, og som befindes dertil at have sær-

deles Lyst og heldige Naturanlæg, gives Veiledning til alle de Forkundskaber, der ere nødvendige for Ynglinge, som skulle dimitteres til Academiet og med Nytte høre academiske Forelæsninger.

2. Om Elevers Antagelse og Afgang m. v.

Fortiden underholdes ved denne Skole 30 Disciple, og de ere uden Hensyn til Forældrenes Stilling og Vilkaar hidtil antagne af Skoleherren efter eget Godtbefindende. De nyde fri Kost, Underviisning og Vadsk, men holde sig selv med Klæder og erlægge ifølge en gammel Bestemmelse af Skolepatronen en aarlig Gratification til Rector og øvrige Lærere, hvilken sædvanligen udgjør om Aaret af hver Elev for Rector 4 til 5 Rdl., for hver af de andre Lærere 1 til 2 Rdl.

Disse arbitraire Gratificationer bør, efter min Formening, formedelst den skadelige Indflydelse, de kunne have paa Elevernes Behandling, aldeles afskaffes og Lærerne derimod tillægges af Stiftelsen en til deres Arbeide og Stilling passende Løn.

Det vilde derimod, efter min Formening, være mere hensigtspassende, at der til nogen Erstatning for Stiftelsen i denne Henseende for enhver Elev, hvad enten han erholdt en Gratistplads eller en Plads for Betaling, erlægges en liden Sum til Introduction, og naar denne bestemtes til 50 Rdl. for en Gratist og 100 Rdl. for Andre, saaledes at den efter Omstændighederne kunde afbetales i passende Terminer, vil den neppe kunne ansees for byrdefuld for de Vedkommende; dog skulde en Elev eller hans Forældre (hvilket ikke letteligen kan formodes) være saa aldeles uformuende, at 50 Rdl. ikke kunde udredes i Terminer, for Exempel 10 Rdl. aarlig i de 5 Aar, Eleven i Almindelighed formodes at ville opholde sig ved Stiftelsen, saa maatte om Dispensation i denne Henseende allerunderdanigst nedlægges Forestilling for Hans Majestæt Kongen. — Foruden de ved Herlufsholms Skole hidtil værende Gratister kunde der, efter mine Tanker, efter Omstændighederne, et Antal deels mod halv deels mod heel Betaling af det, Eleverne koste Stiftelsen, endnu antages.

Det vil ikke kunne modsiges, at jo de fleste, om ikke alle Embedsmænd ere saa tarveligen aflagte i Forhold til deres Stilling og alle Fornødenheders stigende Priser, at der ikke levnes dem noget til Opdragelse af en ofte talrig Børneflok eller til Underholdning for deres Familie, naar Døden bortriver dem fra samme. Jeg har derfor troet, at Man ved denne Indretning af Herlufsholms Skole

fornemmeligen burde komme Embedsmændene til Hjælp, saa at Gratistpladserne ved denne Skole saavelsom Pladserne for halv Betaling alene komme Børn af Kongelige Embedsmænd tilgode. Herved vilde aabnes den glade Udsigt for Embedsmanden at kunne see sit tro Arbeide i Statens Tjeneste lønnet ved den Omsorg, der blev draget for hans, ofte forladte Sønner. Men da denne Bestemmelse, om den maatte finde allernaadigst Bifald, vil frembyde saa betydelige Fordele for Embedsmændene med Hensyn til deres Sønners Opdragelse, saa kunde det neppe ansees upassende, om det blev befalet, at ligesom de militaire Embedsmænd udrede et Bidrag til militaire Opdragelses-Instituter, saaledes skulle de civile og geistlige bidrage noget til denne Stiftelses Fremme. — Naar det maatte fastsættes, at ved hver Bestalling til et civilt eller geistligt Embede af 400 Rdl.s Indkomster og derunder skulde erlægges 5 Rdl. til Herlufsholms Skole, men af bedre Embeder 10 Rdl., vilde et saadant Bidrag blive ganske umærkeligt for Embedsmanden og dog tilveiebringe Stiftelsen en aarlig, ikke ubetydelig, Indtægt. Herlufsholms Stiftelse kan neppe soutinere sig i sin nærværende Forfatning, langt mindre frembringe Midler til en udvidet og forbedret Indretning, uagtet ved Hovedgaardens Indbeling i Parceller og disses Bortforpagtning paa 10 Aar er vundet i indeværende Aar en forøget Indtægt af henimod 2000 Rdl.; vel kan ved hensigtssvarende Operationer med Godset endnu vindes en betydelig Indtægt, men denne Operation vil gaae frem med meget langsomme Skridt; thi da Bønderne paa intet Gods i Danmark have saa gode Vilkaar som paa Herlufsholm, saa er det naturligt, at de nuværende Fæstere ikke indlade sig i nogen for Stiftelsen passende Forening om Kjøb, Arvefæste eller Forpagtning, men disse Forbedringer ville ikkun finde Sted efterhaanden, som nærværende Fæstere bortdøe og Gaardene blive ledige. Jeg anseer derfor en saadan ny Indtægt for meget nødvendig for Herlufsholms Skole, saa meget mere som en betydelig Capital nu maa anvendes til Bygningernes fuldkomne og hensigtssvarende Forbedring, og jeg kjender ingen Maade at tilveiebringe en saadan Indtægt paa, som kunde ansees billigere og mindre vilde føles af de Ydende, end den, som ovenfor af mig er bragt i Forslag.

Maatte det finde allernaadigst Bifald, at Herlufsholms Skole for Fremtiden bliver et Institut alene for Embedsmænds Børn, og at alle civile og geistlige Embedsmænd dertil skulle bidrage paa ovenanførte Maade, anseer jeg dette Institut af den Vigtighed for Staten i Almindelighed og for Embedsmændene i Særdeleshed, at Valget

af Eleverne ikke mere burde overlades til Skoledirecteurens Godtbefindende, men jeg formener, at denne bør gjøre Forslag herom til Hans Majestæts allerhøieste Resolution igjennem det Danske Cancelli.

I Overeensstemmelse hermed indstiller jeg:

1. at de ovenanførte Gratificationer for Fremtiden aldeles maatte forbydes, men at derimod
2. for enhver Elev, som erholder en Gratistplads, skulde erlægges 50 Rdl. og for enhver Elev, som tilstaaes Plads enten for halv eller heel Betaling, 100 Rdl. i Introductionspenge, dog at det maa være Skoledirecteuren tilladt at bevilge de Vedkommende at afbetale disse Penge i passende Terminer.
3. at Gratistpladsenes Antal ved Herlufsholms Skole maatte, for det Første og indtil denne Stiftelse formedelst forøgede Indtægter kan underholde Flere, bestemmes til 30.
4. at der iøvrigt i Forhold til Skolens Midler maatte tillige antages Elever for halv Betaling af det, de koste Stiftelsen, og atter andre for heel Betaling.
5. at Gratistpladsene saavelsom Pladsene for halv Betaling alene maatte komme Børn af Kongelige Embedsmænd tilgode.
6. at derimod ved hver Bestallings Indløsning til et civilt eller geistligt Embede i Danmark og Norge af 400 Rdl.s aarlige Indkomster eller derunder skulde fra den Kongelige Resolutions Dato erlægges 5 Rdl. til Herlufsholms Skole, men ved Bestallings Indløsning til et Embede af bedre Indkomster 10 Rdl., hvilke Indtægter det maatte paalægges Kassererne ved de vedkommende Collegier at oppebære og derfor at aflægge Regnskab til Stiftelsen.
7. at det skulde paalægges Skoledirecteuren at indgive i Henseen til Elevernes Valg sit Forslag til det Danske Cancellie for derfra at foredrages Hans Majestæt til allerhøieste Resolution, samt at følgende Bestemmelser i Henseende til dette Forslag maatte fastsættes:
   a. at Elevernes Antagelse ligesom ogsaa deres Dimission ikkun skeer een Gang om Aaret efter afholdt Examen.
   b. at de Embedsmænd, som ønske deres Børn antagne ved denne Stiftelse, skulde anmelde saadant for Skolens Rector og tillige lade følge paalidelige Vidnesbyrd om Børnenes Alder, Sundhed, Sædelighed og fornødne Forkundskaber, hvilke idetmindste burde bestaae i, at de med

Færdighed kunde læse en trykt Bog og Skrift uden Anstød, skrive en tydelig og god Haand med Danske og Latinske Bogstaver, samt regne med Færdighed idetmindste de fire Species.

c. at Alderen, i hvilken de bringes i Forslag, i Almindelighed skal være 12 Aar, men at det dog maatte være Skoledirecteuren tilladt at foreslaae Børn af ældre eller yngre Alder i Betragtning af særdeles Omstændigheder, f. Ex. naar Eleven havde særdeles gode Forkundskaber, var talentfuld, faderløs eller meget trængende.

d. at der iøvrigt skulde tages særdeles Hensyn paa Forældrenes Embedsstilling og oeconomiske Forfatning, samt at faderløse Børn, som ingen Formue eie, komme i særdeles Betragtning.

8. at de Elever, som ikke ere bestemte for Studeringer, skulde forlade Skolen efter at have igjennemgaaet de 3 første Klasser med det 17de Aars Alder i det Seneste.

3. Om Underviisningen og Examina.

Den almindelige Underviisning kunde, efter min Formening, meddeles under 3de Klasser og Gjenstandene for samme være følgende:

a. tydelig og ordentlig indenads Læsning i Modersmaalet.
b. Skrivning, som maatte drives til den muligste Fuldkommenhed.
c. almindelig practisk Regning i muligste Udstrækning.
d. Tegning med Begyndelsesgrunde i Architectur og Construction.
e. Geographie med Hensyn til Landes og Steders Beliggenhed og Inddeling, der, saavidt muligt, sættes i Forbindelse med almindelig Historie, Statistik m. v.
f. den almindelige Verdenshistorie og Fædrenelandets i Særdeleshed.
g. Naturhistorie. Dens Omfang maatte dog især nøie bestemmes.
h. grammatikalsk Underviisning i Modersmaalet med Stileøvelser.
i. lignende Underviisning i det Tydske, Franske og Engelske Sprog, hvorved det maatte især deleshed paasees, at der gives den fornødne Færdighed til at tale disse Sprog.
k. Religion og Moral.
l. Geometrie, Arithmetik, Astronomie og Mekanik, hvormed, saavidt muligt, maatte forbindes praktiske Øvelser.
m. allehaande gymnastiske Øvelser.
n. Latin, forsaavidt at Eleverne kunne forstaae en simpel Autor.

En fjerde Klasse maatte oprettes for dem, der skulle forberedes til Academiet. — Jeg anseer det aldeles hensigtspassende, om det udtrykkeligen maatte fastsættes, at naar en Elev af Rector eller Lærerne var erklæret uskikket til Studeringer, og Forældre eller Værger desuagtet vilde anbringe denne dertil, skulde denne Elev dog, efter at have igjennemgaaet de 3de første Klasser, forlade Stiftelsen. Det bør derfor, efter min Formening, paaligge Rector, efter Overlæg med samtlige Lærere, over enhver Elev, forinden denne har tilbagelagt Underviisningen i de 3de første Klasser, at forfatte en Characteristik og et videtur om det Fag, Eleven efter Naturevner og Tilbøielighed ansees meest duelig til, hvilket videtur ogsaa kunde meddeles Elevernes Forældre eller Værger, paa det at disse kunde vælge den meest passende Bestemmelse for ham.

Jeg indstiller saaledes:

1. om det Ovenanførte i Hensyn til Underviisningen med videre maatte finde Bifald.
2. at iøvrigt Valget af Lærebøger, Grændsen for enhver Underviisning, Lærernes Antal og Valg samt alt, hvad Examen angaaer, maatte overlades til den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler, dens Afgjørelse.
3. at Herlufsholms Skole forsaavidt bør staae under denne Directions Tilsyn, men
4. at Lærernes Lønning maatte bestemmes efter Overlæg og i Forening med Directeuren, og
5. at Forslag til Læreren i det gymnastiske Fag gjøres af Directeuren.

4. Om Opsynet med Disciplene, deres Klædebragt og Opvartning.

Da Herlufsholms Skole ikke alene er et Underviisnings-, men ogsaa et Opdragelsesinstitut, saa anseer jeg det meget nødvendigt at fastsætte et nærmere og mere alvorligt Tilsyn med Eleverne udenfor de bestemte Læsetimer, fornemmelig i Hensigt til Reenlighed og Disciplin. Dette Opsyn kan ikke ventes eller med Billighed fordres af de Lærere, hvis egentlige Bestemmelse er at drage Omsorg for de Unges videnskabelige Dannelse. De behøve deres Fritimer deels til at udvide egne Kundskaber, deels til at forberede sig til Forelæsningerne. Jeg er derfor af den Formening, at dette Opsyn rettest kunde overdrages den Lærer, som antages til Underviisningen i det gymnastiske Fag, og at dertil vælges en Mand, der er opdraget i et militairt Institut og har de fornødne Egenskaber til denne for

Stiftelsen saa vigtige Post. Naar Rector paalægges Opsynet og Indseende med Alt, hvad der vedkommer Underviisningen og Disciplenes intellectuelle Dannelse, beholder han den samme Myndighed og det samme Opsyn, som Rectores ved andre latinske Skoler have, og Læreren i det gymnastiske Fag vil, ved at overdrages hiint Opsyn udenfor Skoletimerne, egentlig ikkun træde i Forældres eller Værgers Sted og ikkun overtage den Myndighed, disse have over Elever i Latinskoler, der ikke tillige ere Opdragelsesinstituter. Jeg befrygter ikke heraf ubehagelige Collisioner og Stridigheder imellem Rector og Læreren i det gymnastiske Fag; saadant maa, efter min Overbeviisning, snarere undgaaes, naar Grændselinien imellem disse Mænds Embedspligter og Myndighed saa bestemt er trukken. Overalt bør Skolens Directeur vide at holde enhver Lærer inden sine foreskrevne Grændser samt egentligen være Foreningspunktet for det Hele, men de underordnede Grene af Forvaltningen ved Institutet derimod passende og hensigtssvarende separeres.

Jeg foreslaaer derfor:

1. at Skolens Rector skal have Opsynet og Indseende med alt, hvad der vedkommer Underviisningen og Disciplenes intellectuelle Dannelse samt med deres Forhold i Underviisningstimerne.
2. at Læreren i det gymnastiske Fag skal have Opsynet med Elevernes physiske Dannelse og Pleie samt iagttage Husets indvortes og udvortes Politie udenfor Læsetimerne og det egentlige Underviisningsfag.

For disse Embedsmænd maatte nærmere Instructioner forfattes.

Det synes meget betænkeligt at tillade qvindelige Opvartere omkring saa mange unge Mennesker. Jeg mener derfor, at en Oldfrue med fornødne Piger vel fremdeles maatte vedblive for at besørge Vadsken og at have Tilsyn med Elevernes Linned og Klæder, men at derimod Værelsernes Reengjøren, Sengenes Opredning og Disciplenes øvrige Opvartning maatte overdrages Mandspersoner af en sat Alder og prøvet Skikkelighed, og hertil vilde jeg fornemmeligen foreslaae gamle og veltjente Militaire, der ere vante til Disciplin og Orden og kunde gjøre de unge Mennesker i Tide dermed bekjendt.

Jeg indstiller derfor:

at alle qvindelige Opvartere for Fremtiden skulle være affskaffede ved Herlufsholms Skole undtagen en Oldfrue med fornødne Piger til at besørge Vadsken og at have Tilsyn med

Elevernes Linned og Klæder, og at i hines Sted skulle af Directeuren antages mandlige Opvartere, som bør være Læreren i det gymnastiske Fag undergivne.

Jeg anseer det ogsaa meget hensigtssvarende, om det maatte fastsættes som en ufravigelig Regel, at alle Disciple i Henseende til Klædedragt skulle være paa lige Fod, og at det paa ingen Maade tillades den mere formuende Fader eller Værge at forsyne de unge Mennesker enten med Penge eller Andet end det, som ved Skolens Reglement er fastsat. Af denne Aarsag vilde det maaskee ikke være upassende at antage en Uniform for Disciplene, hvorved der, da de, naar de vare udenfor Stiftelsen, vare kjendelige for Enhver, tillige blev etableret et indirecte Opsyn med dem.

Jeg foreslaaer derfor:

at Disciplene ved Herlufsholm skulle alle klædes lige i en dertil valgt Uniform.

Iøvrigt maatte der drages Omsorg for, at Disciplene ligge paa de dem anviste Værelser, men at dem ikke tillades at komme der udenfor den til Hvile bestemte Tid; at de spise samlede med Lærerne ved et Bord, og at de erholde saa mange Værelser, som det er muligt at tilveiebringe, til Paaklædning og til Repetition af de Lectier, som gives dem. Endelig anseer jeg det meget ønskeligt, at Skolens Indtægter kunde bringes til den Høide, at den afgaaende Elev kunde gives en Understøttelse til Underholdning i det første Aar, efterat han havde forladt Stiftelsen."

Der opstod nu Spørgsmaal om, hvem det tilkom at indstille Reformplanen til Kongen — Universitetsdirectionen eller Directeuren. Naturligst vilde det have været, om begge Autoriteter havde enedes om de hensigtsmæssige Forandringer; thi det maatte være klart, at Skolen og Opdragelsesanstalten vare saa uadskilleligt forbundne, at gjennemgribende Forandringer i den første nødvendgviis maatte virke tilbage paa den sidste og omvendt. Kaas sendte sit Forslag til Cancelliet med Anmodning om, at dette Collegium vilde forelægge Kongen det til Resolution. Da selve Underviisningen ifølge den kongelige Ordre af 5te April 1805 stod under Universitetsdirectionen, udbad Cancelliet sig først dennes Betænkning over Forslaget. Directionen meente imidlertid, at Kaas var uberettiget til at indgive nogetsomhelst Forslag angaaende Underviisningen, der ikke vedkom ham, og protesterede mod, at hans Reformplan gjennem Cancelliet blev fore-

lagt Kongen. Men Cancelliet, hvis Præsident Kaas var, fastholdt bestemt, under Henviisning til Stiftelsens hele, tidligere Historie, at Directeuren var berettiget til at forelægge Kongen ethvert Forslag, der sigtede til Stiftelsens Tarv, og erklærede sluttelig, at det, saafremt Universitetsdirectionen fastholdt sin Opfattelse, vilde forelægge selve Competencespørgsmaalet til Kongens Afgjørelse. Dette skete, og den 29de Mai 1807 resolverede Kongen saaledes:

„Saalænge Kammerherre og Cancelliepræsident Kaas forestaaer det ham betroede Directorat over Herlufsholms Stiftelse, maa det være ham tilladt gjennem Vort Danske Cancellie at forelægge Os de Forslag, han til bemeldte Stiftelses Tarv finder sig beføiet at indgive. Og da det viser sig at være høist vanskeligt, ja næsten umuligt, ved en Stiftelse, hvis Hovedøiemed er Ungdommens hensigtsmæssige Underviisning, at drage nogen bestemt Grændselinie mellem det egentlige Underviisningsfag og den øvrige Deel af Stiftelsens Bestyrelse, saa ville Vi herved allernaadigst have Vor under 5te April 1805 afgivne Resolution didhen forandret, at Vor Direction for Universitetet og de lærde Skoler fritages for alt Ansvar i Henseende til Herlufsholms Skole, og at det derimod gjøres Directeuren for Stiftelsen til Pligt ogsaa at overtage Tilsynet med det egentlige Underviisningsfag samt derom med alt Andet, Stiftelsen vedkommende, at indgive sine allerunderdanigste Forslag til Os gjennem Vort Danske Cancellie."

Fra nu af var Kaas altsaa ene om Stiftelsens Bestyrelse, paa samme Maade som hans Formænd havde været før ham. En kongl. Resolution af 26de Juni 1807 bifaldt hans Forslag i dets almindelige Grundtræk, og i Overeensstemmelse hermed udarbeidede Brorson, efter Kaas's Forlangende, en udførlig Organisations- og Underviisningsplan, som endnu opbevares i Skolens Archiv*). Reformplanen

---

*) Den kongelige Resolution af 26 Juni 1807 bestemmer, at der skal sondres skarpt mellem Underviisningen og det egenlige Tilsyn udenfor Skoletiden, men den nævner ikke Officeren og de militaire Assistenter. Efter Resolutionen skulde Kaas kunne overdrage Tilsynet til en af Lærerne, som han selv kunde vælge, og som han bemyndigedes til at udbetale et særligt Vederlag af Stiftelsens Kasse. I Brorsons Udkast til den nye Organisationsplan omtales heller ingen militaire Tilsynsmænd. Det er derfor rimeligt, at Kaas selv har opgivet at give Opdragelsesanstalten det militaire Sving, han først havde paatænkt. Maaskee har han ladet sig bestemme af Brorsons og Melchiors Modforestillinger.

kom dog aldrig til Udførelse, ialtfald langtfra i sin Heelhed, men den viser, hvilke Planer Kaas havde med Herlufsholm endnu i September 1806, altsaa efterat han havde været Directeur i omtrent halvandet Aar og saaledes havt Leilighed til at lære Stiftelsen at kjende. Det er ubegribeligt, at han, der selv havde erfaret, hvor vanskelig, for ikke at sige umulig, en collectiv Bestyrelse af Skolen og den øvrige Stiftelse var, noget Øieblik kunde troe paa Muligheden af at sondre saa skarpt mellem Skolen og Opdragelsesanstalten, som han havde paatænkt. Skolen skulde staae udelukkende under Rector, men Opdragelsesanstalten skulde stilles under den Officeer, han vilde ansætte som Lærer i Gymnastik, og som han havde tiltænkt en Stilling, der var uafhængig nok af Rector til at blive en rig Kilde til Splid og Uenighed. Det er ikke rimeligt, at Brorson kunde billige de paatænkte Forandringer, og for Melchior var det en modbydelig Tanke, at Disciplene skulde unddrages Lærernes daglige Tilsyn for at stilles under en Mand, der baade ifølge sine Forudsætninger og Øiemedet med hans Ansættelse her umuligt kunde gaae Haand i Haand med Rector og Lærerne. Kaas lærte snart, hvor ugjørligt det af flere Grunde vilde have været at gjennemføre hans Reformplan i dens Heelhed, og det gjør ham kun Ære, at han villig lod falde, hvad der viste sig uhensigtsmæssigt, selv om det var af hans egen Opfindelse. Imidlertid kan man i flere af hans senere Foranstaltninger let gjenkjende hans oprindelige Tanke, om end betydelig modificeret. *)

Efter Geheimeraad Brandts Død flyttede Brorson ned i Rectorboligen, og Kaas, der ikke kunde gaae ind paa, at Brorson skulde give Prof. Bernths Enke Naadensaar af Embedet, men heller ikke

*) Kaas's Ønske, at give Opdragelsesanstalten en halvt militair Organisation, kan maaskee forklares deraf, at han selv havde været Officeer. Hans Fader, der var Admiral, havde først bestemt ham til Søvæsenet, men 12 Aar gammel blev han (1770) Page hos Enkedronning Juliane Marie, ved hvis Hof han forblev til 1773, da han den 29de Januar, knapt 14½ Aar gammel, blev udnævnt til Secondlieutenant i Ingenieurcorpset; 1775 blev han Student ved Kiels Universitet, hvor han studerede Jura indtil 1777; 1782 tog han juridisk Attestats ved Kjøbenhavns Universitet. Fra 1780—82 maatte han gjøre Tjeneste som Ingenieurofficeer ved Opførelsen af Søbatterierne om Kronborg. Først efter at han den 5 Novbr. 1783 var bleven virkelig Assessor ved Overhofretten i Christiania, fik han sin Afsked fra Ingenieurcorpset.

vilde berøve hende, hvad der med Brorsons Samtykke var hende lovet af Brandt, bestemte strax, at Brorson skulde have Rectoratets Indkomster ubeskaarne fra sin Ansættelses Dato, og at Stiftelsens Kasse skulde udrede Naadensaaret til Fru Bernth. Der blev ikke strax ansat nogen ny Lærer i den afdøde Rectors Sted, men hans faa Timer bleve fordeelte mellem de øvrige Lærere. En af Brorsons første Rectorhandlinger var at udarbeide et Regulativ, hvorefter den vexlende Inspection, som han selv vilde tage sin Deel af, skulde føres, og inden ret lang Tid bleve disse vigtige Forhold, hvis store Betydning erkjendtes af Alle, ordnede paa en hensigtsmæssig Maade. Lærerne ønskede, at Brorson, hvem det almindelige Tilsyn paahvilede som Rector, skulde være fritagen for den specielle Inspection, men det synes, som om han har taget sin Deel af Ugeinspectionen, til den vacante Lærerplads blev besat. Ogsaa en anden vigtig Bestemmelse blev tagen i Brorsons allerførste Rectordage; den angik den aarlige Examen i Juli Maaned, der fra 1809 blev Skolens eneste Examen, dog blev der med Dimittenderne umiddelbart førend deres Afgang fra Skolen i Octbr. afholdt en særlig Prøve, den saakaldte Dimissionsexamen *).

I Underviisningen vedblev Skolen i det Væsenlige at følge den samme Plan som Landets øvrige lærde Skoler. Den af Brandt erhvervede Tilladelse til, at Candidaterne herfra ved Examen artium maatte prøves i Physik, bestod kun fra 1802 til 1805, men Physik vedblev ikke destomindre at være Underviisningsfag og ved Dimissionsexamen bleve Candidaterne ogsaa prøvede heri. Ligeledes vedblev Underviisningen i Naturhistorie, dog ikke i øverste Classe. Det vilde ogsaa have været urimeligt og uforsvarligt, om Skolen ikke, uanseet de i Tidens Løb vexlende Fordringer til Examen artium, havde benyttet sig af de heldige Omstændigheder, at Disciplene, der her levede midt i Naturen, havde god Leilighed til selv at anstille Iagttagelser, danne sig Smaasamlinger f. Ex. af Insecter o. s. v., der i høi Grad bidrage til at vække Sandsen og vedligeholde Interessen for Dyre- og Planteverdenen, og at den i Melchior besad en Lærer, der i en sjelden Grad var i Besiddelse af Evne til hos sine Disciple at vække en Interesse for Naturen, som mange af dem have bevaret

*) Den blev dengang altid holdt paa Hjørnesalen (Plan III, Nr. 2 i). I Skolens Forhandlingsprotocol, der er autoriseret 17de Juni 1789, er Ordningen af Inspectionen og Examen de første Sager, der findes indførte.

langt ud over deres Skoletid. Brorson vedblev at læse Latin, men allerede i 1806 ønskede han sig fritagen for dette Fag, som han dog beholdt endnu i mange Aar, indtil han i 1825 blev afløst af Dichman; desuden underviste han i Historie. Melchior besørgede uden Afbrydelse Underviisningen i Mathematik, Regning, Physik og Naturhistorie; han underviste ogsaa i dansk Stiil og nogle Aar i Skrivning.

Om nogen Forøgelse af Disciplenes Tal kunde der med de daværende Localer ikke være Tale; heller ikke tillode Stiftelsens Pengemidler at antage flere Gratister. Ikke destomindre fattede Kaas strax i 1805 — uden at oppebie, hvad den paatænkte Plan til en heel ny Indretning af Skolen vilde føre med sig, ja endog længe før den blev udarbeidet — en Plan til en storartet Udvidelse af Skolen og lagde strax Haand paa Værket. Først og fremmest maatte der skaffes større og bedre Localer; men hertil udfordredes der Penge, og for at gjøre Udveie til dem havde han erhvervet kgl. Tilladelse til at bortarvefæste Bøndergodset, hvorved han haabede at naae en langt større Indtægt for Stiftelsens Kasse. Desuden havde han udvirket Tilladelse til, at Stiftelsen fremdeles maatte beholde de 500 Rdl. aarlig af Cancelliets Fond, som den havde havt i Brandts Tid; dernæst stolede han paa, hvad der ogsaa lykkedes ham fra 1ste Mai 1806, at han af Hovedgaardens Jorder maatte kunne udbringe en ganske anden Indtægt end den ringe Afgift, hvorfor Avlingen var bortforpagtet i 1801, og endelig betænkte han sig ikke paa, i Tillid til bedre Tider, at bruge Stiftelsens opsparede Capital, henimod 30,000 Rdl. i Obligationer, naar han ved Hjælp af disse Penge kunde føre sin Plan til Skolens Udvidelse igjennem. Hans første Tanke var at indvinde den fornødne Plads ved en forbedret Indretning af Klosterbygningen, og det gjør nu et forunderligt Indtryk at see den Mængde forskjellige Projecter, der kom frem ved denne Leilighed. Skolens Archiv opbevarer en Mængde Tegninger og Udkast til Forandringer, hvoraf nogle ere eventyrlige nok. Vi kunne forbigaae dem, da ingen af dem kom til Udførelse. Det varede dog ikke ret længe, inden det blev Kaas klart, at alle de Localer, Skolen vilde faae Brug for, ikke lode sig indvinde i Klosterbygningen; men da det lidt senere lykkedes ham at accordere Forpagteren ud for den resterende Deel af hans Forpagtningstid, besluttede han at ombanne den store, grundmurede Lade, som der nu ikke længere var Brug for, til en Skolebygning, der kunde rumme alle Skolens og Opdragelsesanstaltens Localer; dog skulde Oeconomien, Oldfruen, Spisemester og Spisesal blive i den gamle Bygning.

Saasnart Forpagter Hanson havde fratraadt Forpagtningen, blev der strax taget fat paa Byggearbeidet; en Architect ved Navn Schwartzkopf var antagen til at udkaste Planen til Bygningen og til at forestaae Arbeidet. I Juli 1806*) begyndte han at nedrive Laden; efter hans Overslag skulde den nye Bygning koste 15,000 Rdl. og være færdig den 1ste Mai 1807; men den kom til at koste 40,000 Rdl. og blev færdig til October 1809. Der var saaledes Tid nok til at lægge Planer for Skolens udvidede Virksomhed, og disse Planer, der ofte bleve omgjorte, medførte adskillige Forandringer ved den nye Skolebygning, medens den var under Arbeide, hvor nu Et nu et Andet blev omgjort, for at Bygningen kunde blive tjenlig til de Øiemed, man til de forskjellige Tider og efter de forskjellige Planer havde med den. Da Kaas i 1809 blev sendt til Norge som Medlem af den der oprettede Regjeringscommission, blev Grev Danneskjold-Samsøe paa Gisselfeld constitueret som Directeur i hans Fraværelse, henved et Aar. Det var under Danneskjolds interimistiske Bestyrelse, at den nye Skolebygning den 7de Octbr. 1809 blev indviet ved en Tale af Professor Brorson og ved N. D. A. Ræders Dimission. Den constituerede Directeur var tilstede, og en stor Mængde Fremmede vare indbudne til denne Høitidelighed.

Oprindelig havde det været Kaas's Hensigt at udvide Discipelantallet til 100, hvoraf dog kun 30 ligesom hidtil skulde være Gratister; men et nærmere Bekjendtskab til Stiftelsens Pengemidler bragte ham snart til at opgive denne Tanke, og da den nye Bygning var færdig, blev det bestemt, at der foruden de 30 Gratister foreløbig kun skulde antages 6 betalende Disciple. I Efteraaret 1809 tog Skolen den nye Bygning i Brug; men om dens hensigtsmæssige Indretning kunde der reises store Tvivl. Classelocalerne vare smukke, ligeledes Lovsangssalen, Bibliotheket, Gymnastiksalen, Directeurens Værelser og Lærerboligerne**); men de Værelser, der vare indrettede til Disciplene (Læsestuer, Sovekamre og Sygestue), vare uhensigtsmæssige; paa et Par Værelser nær vare de alle Tagkamre. Til Læsestuer og Ophold om Dagen fik de 36 Disciple 6 saadanne Værelser; 6 andre bleve dem anviste til Sovekamre, saa at hvert Kammers Beboere havde et fælles Soveværelse. Men det var et Skridt

*) Altsaa omtrent 1 Aar før Kongen havde approberet Kaas's Reformplan.

**) Den store Beboelsesleilighed, Melchior fik (4 store Værelser, Kjøkken o. s. v.), var oprindelig bestemt til den militaire Inspecteur.

tilbage, idet man saaledes forlod Geheimeraad Brandts gode Indretning af fælles Sovesale under Lærernes Tilsyn.

I 244 Aar, fra Skolens Stiftelse 1565 indtil 1809, havde Lærere og Disciple havt Bolig i Klosterbygningen, der nu blev fuldstændig rømmet af Disciplene; et Par af Lærerne bleve dog boende der. Det blev stærkt og ofte lagt Kaas til Last, at han havde flyttet Disciplene bort fra deres ældgamle Hjem for at anvise dem en ny Bolig, der kun bestod af Tagkamre. Da en nu forlængst afdød Videnskabsmand nogle Aar senere besøgte Herlufsholm, yttrede han sin Glæde og Beundring over Skolens og Opdragelsesanstaltens gode Indretning, „men", føiede han til, „een Mangel har jeg dog truffet og det en meget væsenlig". Da han blev spurgt, hvori den bestod, svarede han: „Det forekommer mig høist besynderligt, at Herskabet boer paa Loftet". Det havde heller ikke oprindelig været Kaas's Hensigt at anbringe Disciplene paa Tagkamre. Da Planen til den nye Bygning blev approberet af ham, var det Meningen, at Disciplene skulde have deres Værelser i en Mezzaninetage, der skulde opføres udelukkende til Bolig for dem og nogle af Lærerne over Skolens og Opdragelsesanstaltens øvrige Localer, der alle fandtes i Stueetagen. Derved vilde det være blevet muligt at skaffe Disciplene gode Kamre og at forøge deres Tal mindst til 60, hvad der en Tid var paatænkt; men Krigen, der udbrød, medens Bygningen var under Arbeide, drev Prisen paa alt Bygningsmaterialet saa betydeligt i Veiret, at det ikke blev muligt at gjennemføre den oprindelige Plan. Kaas blev da nødt til at lade Mezzaninetagen falde bort og indlogere Disciplene paa Tagkamre. Det var ganske vist et uheldigt Resultat, der saaledes kom ud af dette langvarige og kostbare Byggeforetagende, og Kaas maatte høre meget derfor; men Sandheden bliver dog den, at han væsenligst af de ulykkelige Tidsforhold, der foranledigede Mangel paa Penge, blev nødt til at gjøre, hvad han selv fandt mindre hensigtsmæssigt og beklagede ligesaa meget som nogen Anden. Om Localernes Fordeling og Anvendelse i den nye Bygning henvises til Pl. 6 A.

Kaas, der vistnok ikke havde mere end ganske almindelig Interesse for Disciplenes literaire Dannelse, som han ogsaa rolig kunde overlade til Rector og Lærere, lagde derimod megen Vægt paa, at deres physiske Udvikling ikke blev forsømt, ligesom han ogsaa satte særdeles Priis paa, at der hos Disciplene vaktes Sands for en fri, net og belevent Optræden. Det var ham i høi Grad magtpaaliggende at bidrage, hvad der stod i hans Magt, til at den særegne

Begavelse, der fandtes hos den Enkelte, uden netop at kunne finde sin Uddannelse ved den egenlige Skoleunderviisning, ikke laa udyrket hen, saa at dens Besidder maaskee ei engang anede det ham betroede Pund. Kaas's saa stærkt fremtrædende Omsorg for, at Herlufsholms Skoles Dimittender ikke blot skulde være dygtige Studenter, men tillige bære den sociale Dannelses Præg, lagde sig tydeligst for Dagen i hans Bestræbelser for her ved Skolen at indføre Underviisning i Vocal- og Instrumentalmusik, Dands, Gymnastik, Exercits, Svømning og Tegning (med Landmaaling), og det lykkedes ham ogsaa fuldkomment. Han havde ikke været Directeur i ret mange Aar, inden Underviisningen i alle de nævnte Fag var indført. Det kunde vel hændes, naar Kaas kom her, at han en enkelt Gang var tilstede ved Underviisningen paa Classerne eller ved en Examen; men hyppigere var det dog, at han, især i de første Aar, indtil de nye Underviisningsfag vare komne ret igang, var tilstede ved Disciplenes Øvelser i Exercits og Gymnastik, ligesom han ogsaa forvissede sig om deres Fremgang i Musik og Sang. Disse Fag bleve dog først indførte, efterat Skolen i den nye Bygning havde faaet passende Localer. I Foraaret 1810 blev Lieutenant Jacob Schmidt ved daværende Sjællandske Rytterregiment i Nestved ansat som Lærer i Gymnastik og Svømning. Store Badested var dengang, hvor det er endnu; for at komme til det lille Badested, gik man over Jernbroen og dreiede saa til Venstre. Det laa altsaa dengang ved Aaens østlige Bred *). I Gymnastik underviistes hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag, 3

*) Den 1ste Juni 1812 om Middagen faldt en af Brorsons Piger, som vaskede i Aaen, i Vandet og druknede. En anden Pige, der vilde redde hende, faldt selv i Aaen og havde nær faaet samme Skjæbne. Skolen sad ved Middagsbordet, da der blev gjort Anskrig. Alle ilede til Aaen; de bedste Svømmere blandt Disciplene sprang ud for at redde de Forulykkede. Disciplene Knudsen og Carl Aschlund vare saa heldige at finde den Pige, der sidst var falden i Vandet; hun blev bragt livløs iland, men kom ved passende Behandling atter tillive. Den 26de s. M. mødte Kaas, som i de Dage opholdt sig paa Herlufsholm, i Aftenlovsang, som den Aften blev holdt staaende, ledsaget af Musik. Rector bekjendtgjorde nu, at Kongen den 20de s. M. havde tilstaaet følgende Disciple: Philip Julius Knudsen, Carl Aschlund, Hans Christian Crone, Carl Cramer og Andreas Lund Medaillen for ædel Daad, i Anledning af den Raskhed, de havde viist ved at redde den ene Pige fra at drukne. Pigen Karen Jensdatter, der havde vovet sit Liv for at redde sin Medtjenerinde, fik ogsaa Medaillen for ædel Daad, og Disciplene forærede hende ved Sammenskud et „Sølvlænke-Snørebaand", som en Anerkjendelse af det Mod og den Opoffrelse, hun havde udviist.

Timer ad Gangen (Kl. 1—4). Disciplene vare inddeelte i 3 Hold; hvert Hold havde 1 Times Underviisning. Et Par Aar senere skaffede Kaas 50 Geværer med tilhørende Bajonetter og Patrontasker; denne Armatur var egenlig en Foræring fra Kongen. Gymnastikunderviisning havde her tidligere aldrig været; men i Brandts Tid fandtes dog nogle gymnastiske Apparater, der stode under Melchiors Varetægt, i Skolegaarden bag Kirken. De bestode af en Ballanceerbjælke og en Galge, hvori der var anbragt Klattretoug o. s. v. Paa Auditoriet stod en Træhest, som Disciplene kunde benytte, naar de vilde, da Auditoriet altid stod aabent for dem. Brandt lod ogsaa Stiftelsens Læge, Holtermann, afgive en Erklæring om Hensigtsmæssigheden af at indføre Gymnastik. Lægens Erklæring var gunstig nok; men derved kom Sagen ikke videre, da man manglede Locale. Herlufsholm var den første Latinskole udenfor Kjøbenhavn, der indførte Gymnastikunderviisning. I enkelte Skoler gaves dog allerede Underviisning i Svømning (Frederiksborg, Nakskov, Nykjøbing)*).

Til Dandselærer blev antagen kgl. Skuespiller Heinsvig, som hver Sommer skulde opholde sig her i 3 Maaneder for at undervise i Dands; han havde 100 Rdl. om Aaret og fri Station under sit Ophold her og underviste fra Kl. 11—12 Formiddag og fra Kl. 6—7 Eftermiddag**). Underviisning i Tegning blev indført 1811, da den hidtilværende Forstinspecteur, Cancellisecretair H. P. Topp, tidligere Privatsecretair hos Geheimeraad Brandt, blev ansat som Skrive- og Tegnelærer. Samme Aar blev en Musiklærer, Schwartz, der hidtil havde været Stabstrompeter ved Regimentet i Nestved, ansat ved Skolen. Han underviste 3 Timer daglig, om Sommeren fra Kl. 11—2 og om Vinteren fra Kl. 12—3. Schwartz var en dygtig Mand og blev stærkt støttet i sin Underviisning af Brorson og Adjunct Friis, der begge vare meget musikalske. Han boede i Nestved; men hans Eftermand***), Rasmus Brandt, der kom hertil i 1816, fik fast Bolig

---

*) En Erklæring af Rector Bloch i Nykjøbing viser, at han ikke turde tilraade Underviisning i den egenlige Gymnastik, da han ansaa den for at være forbunden med Fare for, at Disciplene kunde komme til Skade. (Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler, 1810, 2det Bind, pag. 121.)

**) De senere faste Dandselærere vare Fredstrup og Tilemann; Villeneuve vicarierede for Fredstrup en Sommer.

***) 1816 flyttede Schwartz til Slagelse som Stadsmusikant og Lærer i Sang ved den lærde Skole.

paa Stiftelsen *). Allerede langt tidligere havde her været Musikunderviisning ved Skolen, cfr. Pag. 46 og Pag. 130. I sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede kunde vel de Disciple, der ønskede det, faae Underviisning i Musik; men Skolen gav intet Bidrag dertil. Rahbek fortæller saaledes, at han havde Spilletimer her med en gammel Mand fra Nestved ved Navn Wohlfeld. Endeel Aar efter gjorde Geheimeraad Brandt et mislykket Forsøg paa at gjøre den daværende Inspecteur til Musiklærer paa Skolens Regning. Efter den Tid gav en dygtig Musiker, Organist Lassen i Nestved, der senere blev ansat i det kgl. Capel, private Timer herude; da han forlod Nestved, blev Schwartz ansat **).

Det var en temmelig rodfæstet Tanke hos Kaas, at studerede Folk ikke duede til at holde Orden paa en heel Deel Drenge og unge Mennesker udenfor den egenlige Underviisningstid; heller ikke tiltroede han videnskabelig dannede Mænd Evne til at føre Tilsynet med Oeconomien, Tjenestefolkene, Inventariets Vedligeholdelse, Localernes Reengjøring o. s. v. Det havde derfor været hans kjære Tanke at lægge alle disse heterogene Forretninger under en dertil skikket Officeer, som skulde forestaae den hele Opdragelsesanstalt. Denne Plan havde han dog atter opgivet; men 1810 ansatte han sin Tjener, Wang, som Inspecteur og henlagde under ham det udelukkende Tilsyn med Disciplene udenfor Læretimerne, med Oeconomien, Sygepleien, kort sagt Alt, hvad der hidtil var indbefattet under Navn af Inspection, som det ligefrem blev forbudt de øvrige Lærere at befatte sig med. En Slags Inspection vedblev ikke destomindre ugeviis at skifte imellem Lærerne; men den var nu indskrænket til at holde Morgen- og Aftenlovsang de Søgnedage (om Søndagen var der dengang ingen Morgenlovsang), at gaae i Kirke med Disciplene om Søndagen og at

*) Brandt var Student og Contrabassist i det kgl. Capel; han skulde efter sin Beskikkelse tillige undervise i Dands, men Kaas fritog ham for denne Forpligtelse.

**) En gammel, fattig Mand ved Navn Storch, der havde været Musicus paa en dansk Chinafarer og boede i Nestved, underviste ogsaa nogle af Disciplene i Musik. Da han ved Schwartz's Ansættelse her som fast Lærer mistede sin ringe Fortjeneste, udvirkede Brorson hos Kaas, at der blev tilstaaet ham 4 Læs Qvas aarlig.

meddele dem Tilladelse til at gaae til Næstved eller andetsteds hen. Det er at forstaae bogstaveligt, at Lærernes Inspection ikke strakte sig videre*); thi i den for Inspecteuren udfærdigede Instrux, der var forfattet af Melchior, efter Anmodning af Brorson, havde Kaas, rimeligviis for at undgaae alle Grændsestridigheder imellem Lærerne og Inspecteuren, selv indskudt følgende Passus:

„Lærerne bør paa ingen Maade befatte sig med Noget, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin i og udenfor Huset eller udenfor den egentlig foreskrevne Underviisningstid."**)

Det var et haardt Stød for Melchior; hans private Meddelelser vidne om, hvor nær denne Sag gik ham, og han fortæller selv, at han i den første Uge, han havde Inspection, ikke kunde lade være at eftersee, hvad Disciplene bestilte om Aftenen paa deres Kamre, og at holde over Orden og Reenlighed paa Kamre og Sovestuer. — Netop det Modsatte af, hvad Kaas havde haabet at bevirke ved den skarpe Sondring imellem Inspecteurens og Lærernes Pligter, indtraf, og man maa ogsaa tilstaae, at Sagen var ordnet saa uheldig som muligt. „Skal jeg maaskee lade en af de større Disciple mishandle en af de smaa, indtil jeg faaer hentet Inspecteuren for at skille dem ad", spørger Melchior. „Mange Uordener ere desuden af en saadan Natur, at de maae standses strax, uden Opsættelse; Inspecteuren er kun een, han kan kun være eet Sted, og tusinde Uordener maae af ham blive ubemærkede, om han endog har den bedste Villie til at standse dem. Hvorfor søger man da ved Læsning i Pædagogernes Skrifter og ved egen Tænkning at danne sig til Ungdommens Leder?

---

*) I Skolens Forhandlingsprotocol findes Følgende: „Den 11te Decbr. 1810 vare Lærerne tilligemed Hr. Wang forsamlede hos Rector, hvor da den for Hr. Wang som Inspecteur fra Hans Excellence Hr. Cancellipræsident Kaas sendte Instrux blev oplæst, og samtlige Lærere altsaa entledigede fra de dem hidtil paahvilende Pligter i Henseende til Inspectionen, Lovsangen alene undtagen."

**) Kaas havde selv skrevet en Instrux for Inspecteuren; men da den var affattet i altfor ubestemt Almindelighed, bad Melchior om, at det maatte tillades Lærerne at afgive Betænkning over Instruxen, inden den blev endelig vedtagen. Dette tillod Kaas; men Melchior var den Eneste, der benyttede Tilladelsen. Kaas's Udkast og Melchiors Betænkning bleve da tilstillede Brorson, som skulde udarbeide Instruxen, og han overdrog dette Arbeide til Melchior, som ogsaa udarbeidede den Instrux, der blev approberet af Kaas. Men da den blev sendt herud, havde Kaas forsynet den med en Indledning, hvori Melchior til sin Forskrækkelse fandt den ovenfor anførte Bestemmelse.

En Lakai med sædvanlige Tjenerkundskaber, som ikke formaaer at skrive en ordentlig sammenhængende Linie, ansees for en bedre Opdrager end den dannede Pædagog". Kaas gjorde, hvad han kunde, for at støtte Wang, hæve ham i Lærernes og Disciplenes Øine og dække hans fuldstændige Mangel paa Dannelse; men Forholdet imellem Wang og Melchior blev aldrig godt, endskjønbt det dog i Aarenes Løb blev noget bedre, da man lærte gjensidig at finde sig i hinanden og i de Forhold, man ikke kunde forandre. Desuden maatte selv Wangs Uvenner indrømme, at han i flere Henseender røgtede sin Gjerning som Inspecteur paa en ret tilfredsstillende Maade. Da Ulykken kom over ham, og han blev afskediget i Aaret 1818 (den sande Grund kjendte dengang kun Brorson og Melchior), søgte Melchior dog trofast at redde, hvad der kunde reddes. Dette erkjendte Wang ogsaa i et Brev til Brorson, det eneste Aktstykke, Herlufsholms Archiver opbevare fra Wangs Haand, og som rigtignok i orthographisk Henseende er saa forfærdeligt, at det bliver uforstaaeligt, at Kaas kunde falde paa at sætte en Mand, der var saa blottet for den meest elementaire Dannelse, i en betroet Stilling ved en Opdragelsesanstalt og holde ham i den i 8 Aar. Wang blev pensioneret *), og hans Eftermand blev Skolens Skrive- og Tegnelærer, Secretair Topp. Et Tillæg, der blev føiet til Inspecteurens Instrux, gav atter Lærerne Ret til at føre Inspectionen i den tidligere Udstrækning. Da Topp var gift, boede han ikke paa selve Skolen, hvor han dog havde Værelser; han blev boende i Forstinspecteurboligen. Heller ikke spiste han ved Skolens Bord; men han var tilstede ved Maaltiderne. Om Topp og hans Virksomhed for Skolen og Stiftelsen i forskjellige Retninger ville vi senere faae Mere at høre.

Da stadig flere og flere Forældre ønskede deres Sønner optagne her, forøgede Kaas efterhaanden de betalende Disciples (de saakaldte Privatisters) Antal til 10, 12, 14 og 16, og naar Antallet ikke blev større, var Grunden alene den, at der savnedes Plads, ialtfald indtil Disciplene i 1823 flyttede tilbage til Rødebygning **). Allerede

---

*) Han fik 300 Rdl. i Pension og døde i Ringsted den 5te Febr. 1826. Da Wang gik af, var man endnu ingenlunde paa det Rene med, hvad Inspecteuren skulde være for et Slags Menneske. Som muligviis Qvalificerede til Stillingen nævnedes, rigtignok i Forbigaaende, men dog for Alvor, atter en Tjener hos Kaas og en Huusmand i Lille-Nestved, der havde været Kudsk paa Rønnebeksholm.

**) Efter 1809 kaldtes sædvanlig Skolebygningen „nye Bygning" og i Modsæt-

Professor Bernth havde i de senere Aar med Brandts Tilladelse af og til havt Pensionairer i sit Huus. Saadanne Disciple vare kun skolesøgende; de havde fuld Forpleining hos Rector, men deeltoge med Skolens egne Disciple i hele Underviisningen, hvorfor Forældrene maatte betale et Honorar til Lærerne. Da Brorson, vel nærmest for at hjælpe paa sin oeconomiske Forfatning, yttrede det Ønske, at det ogsaa maatte tillades ham at have Pensionairer, tilstod Kaas ham gjerne denne Ret, og det blev bestemt, at han, saalænge han ønskede det, maatte have indtil 6 Pensionairer, der maatte deeltage i alle Underviisningstimerne; Kaas gik saa meget villigere ind paa at opfylde dette Ønske, som han derved opnaaede baade at hjælpe Brorson, som han satte megen Priis paa, og at gjøre Skolen tilgjængelig for et større Antal Disciple. Alle Underviisningslocaler vare saa rummelige og Lærerkræfterne samt det hele literaire Apparat saa betydelige, at det var et naturligt Ønske hos Kaas at gjøre et større Antal Børn, end Anstalten selv kunde rumme, deelagtige i Skolens Underviisning. Fra Begyndelsen af var Kaas afgjort imod ogsaa at indrømme Lærerne Ret til at have Privatister paa deres Værelser. Deels frygtede han for, at dette skulde lede til Partiskhed, og deels skulde Skolen dog altid skaffe Plads til saadanne Disciple paa den fælles Spisesal*), da Lærerne, der paa Topp nær alle vare ugifte, havde fuld Kost ved Skolens Bord, hvilket ogsaa maatte blive Tilfældet med deres Pensionairer. Da Kaas imidlertid hyppig af Forældre blev anmodet om, at de maatte anbringe deres Børn hos en eller anden af Lærerne, gav han omsider efter, og det blev bestemt, at den ældste Lærer, Melchior, maatte have 4 saadanne Pensionairer, den næstældste 3, de to yngste og Inspecteuren hver 2. Pensionairerne hos Rector og Lærerne kaldtes ogsaa Privatister.

---

ning dertil Klosterbygningen „gamle Bygning"; men endeel Aar efter kaldtes Skolebygningen „Hvidebygning" og Klosterbygningen „Rødebygning", og saaledes kaldes Klosterbygningen nu bestandig. Den af Knuth opførte Skole kaldes blot „Skolebygningen".

*) Fra 1810 blev Spisesalen flyttet til det gamle Auditorium (Pl. III, Nr. 2, g), dog saaledes, at et Stykke af Salen efter Længden blev afskaaret til Gang (en Deel af den nuværende Hovedgang i Rødebygning). Her var Spisesal til 1822.

Naar alle Pladser i disse Aar vare besatte, talte Skolen:

1.	Gratister		30.
2.	Skolens Privatister		16.
3.	Privatister hos Rector		6.
4.	—	— Melchior	4.
5.	—	— 3die Lærer	3.
6.	—	— 4de Lærer	2.
7.	—	— 5te Lærer	2.
8.	—	— Inspecteuren	2.
		Ialt	65.

Det var ogsaa omtrent Gjennemsnitsantallet af Disciple, efterat Kaas havde tilladt Lærerne at have Privatister. Undtagelser fra den almindelige Regel for Disciplenes Fordeling fandt dog af og til Sted. Undertiden havde saaledes en Lærer en Privatist mere, end han strengt taget var berettiget til; men saa var der igjen enkelte Lærere, der ikke benyttede sig af deres Ret til at have Privatister. Kaas's Dattersønner, Brødrene Hermann og Carl Løvenskjold, boede i Aarene 1822—24 i den nuværende Forstanderleilighed. De havde deres Lærer med sig og vare ikke Disciple i Skolen; men de forpleiedes som Skolens Disciple og spiste tilligemed deres Lærer ved Skolens Bord. *)

Det var oprindelig Kaas's Mening, at Stiftelsen ikke skulde have nogen Fordeel af Privatisterne; men da dens oeconomiske Forfatning i ængstelig Grad forværredes under Landets forvirrede Pengeforhold fra 1813—18 og senere som en Følge af de lave Korn- og Brændepriser, blev det nødvendigt at lade Privatisterne ved billige Tilskud hjælpe Stiftelsen til at bære nogle af de Udgifter, den havde paataget sig i Disciplenes Faveur uden strengt taget at være forpligtet dertil, f. Ex. til Musiklærer, Musicalier, forøget Opvartning o. s. v. Den aarlige Betaling varierede iøvrigt meget betydeligt i Aarene 1809—19, som en Følge af at Stiftelsen under de daværende Conjuncturer ikke havde eller kunde have nogen fast Contract med Oeconomen; men fra 1819 og til Periodens Slutning betalte enhver Privatist 204 Rd. samt 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg.

---

* Den ældste af disse to Brødre Løvenskjold er den nuværende Besidder af Baroniet Løvenborg, den yngste er Toldforvalter i Næstved. I Underviisningen i Religion og Physik deeltoge de med Skolens Disciple. Deres Lærer var **Cand. jur.** Oest, der døde som Byfoged i Faaborg. Han var Broder til D. L. Oest, der blev dimitteret her fra Skolen i 1822.

Disse Penge bleve fordeelte saaledes:

Oeconomen for Kosten	104 Rd.	og Kornvarerne.
Stiftelsens Kasse	50 —	*)
Rector	8 —	
Ældste Lærer	6 —	
De 3 yngste Lærere og Inspecteuren hver 5 Rd.	20 —	
Oldfruen for Vasken	12 —	
Opvarterne	1 —	
Musikkassen	3 —	
	Ialt 204 Rd.	

I Introduction betalte enhver Privatist desuden 20 Rd. Sedler, der bleve saaledes fordeelte:

Til Rector	6 Rd.
— en af de andre Lærere . .	2 —
— Oldfruen	2 —
— Taffeldækkeren	1 —
— Bibliotheket **)	9 —
Ialt	20 Rd.

Gratisterne havde ogsaa visse aarlige reglementerede Udgifter:

Nytaar til Rector	5 Rd.		***)
— til hver af de andre Hovedlærere 1 Rd. . .	4 —		†)
— til Oldfruen	2 —		††)
Paaskepenge til Oldfruen for Syetraad, Stoppegarn osv.	꞊ —	3 Mk.	
Mikkelsdagspenge til Oldfruen †††)	꞊ —	3 —	
Til den ene Opvarter (Støvlesværte og Børster) . .	꞊ —	3 —	
Mikkelsdagspenge til Opvarteren	꞊ —	4 —	
Offer til Præst og Skolelærer (de confirmerede Disciple) °)	1 —	3 —	
Til Musikkassen (Noder og Instrumenter)	1 —	꞊ —	
Til Stiftelsens Kasse (Bidrag til Musiklærerens Lønning)	3 —	꞊ —	
Ialt	18 Rd.	4 Mk.	

*) Enkelte Privatister vare i Betragtning af Forældrenes Vilkaar stedse fritagne for denne Afgift.

**) Gratisterne betalte de samme Introductionspenge; til Bibliotheket dog kun 5 Rd.

***) Efter Grev Holsteins Resolution af 4 Septbr. 1755.

†) Efter Geheimeraad Brandts Resolution af 18 Jan. 1799.

††) Efter Geheimeraad Schack Rathlous Resolution af 26 Septbr. 1786.

†††) Paaske- og Mikkelsdagspengene ere enten indførte af Grev Holstein eller af Grev Thott.

°) Efter Grev Holsteins Reglement.

Den kgl. Resolution af 26de Juni 1807, der var foranlediget ved Kaas's ovenfor anførte Reformplan for Skolen, havde blandt Andet bestemt, at Gratistpladserne kun skulde komme Børn af kgl. Embedsmænd tilgode *), hvorimod Directeuren kunde besætte Pladserne for Betalende med hvem han vilde. Denne Bestemmelse overholdt Kaas med stor Nøiagtighed, og der blev taget samvittighedsfuldt Hensyn til, hvad der kunde tale for hver enkelt Ansøger. Forældreløse Børn bleve foretrukne for dem, hvis Forældre vare ilive, de mindre vel aflagte Embedsmænd, især naar de havde mange Børn, bleve foretrukne for de bedre aflagte; ogsaa det Sted, hvor Forældrene boede, havde Indflydelse ved Bortgivelsen af slige Pladser. En Mand, der boede paa Landet, fjernt fra en lærd Skole, blev i Almindelighed foretrukken for den, der boede i en By eller i Nærheden af en lærd Skole. Naturligviis kom der i de enkelte Tilfælde mange specielle Omstændigheder i Betragtning. Da en Gratistplads med Rette blev anseet for et stort Gode, bestemte Kaas, at ingen Embedsmand kunde opnaae en saadan for mere end een af sine Sønner. Ogsaa om Privatistpladserne var der i en lang Aarrække stærk Søgning, da Betalingen i Forhold til Tiderne altid var billig. Retten til at besætte disse Pladser med hvem han vilde, deelte Kaas gjerne med Rector og Lærere; naar han ikke var bunden ved et bestemt Løfte eller havde en meget qvalificeret Aspirant ved Haanden, rettede han sig i Almindelighed efter Rectors Indstilling. Den Discipel, der først var antagen som Privatist, kunde ikke senere uden under ganske særegne Omstændigheder opnaae en Friplads. Thi hvis Veien til Fripladser havde gaaet igjennem de betalende, vilde det være blevet meget vanskeligt for mange Uformuende at nyde godt af Skolens Beneficier. Rectors og Lærernes ovenfor omtalte Ret til at have Privatister var dog at forstaae saaledes, at de kun kunde besætte de ledige Pladser med dem, hvis Antagelse Kaas vilde sanctionere. For Privatisterne førtes et særegent Regnskab, der først var henlagt til Forvalter Clausen; men da han beklagede sig over den Uleilighed, det forvoldte ham, blev det overdraget til en af Lærerne, Adjunct Jens Krarup, der var villig til at paatage sig det; da han i 1815 blev befordret, gik Regnskabet over til Adjunct Friis og efter hans Befordring i 1818 til Melchior.

---

*) Melchior siger: „Kgl. Embedsmænd og Adelige", men i Resolutionen nævnes kun kgl. Embedsmænd (Collegial-Tidenden Nr. 27, 1807).

Fra 1819—22 opførte Kaas to nye Etager paa den østlige Fløi af Rødebygning, indrettede den nuværende Spisesal og gav Klosterbygningen den Indretning, den har i dette Dieblik. Da han begyndte paa dette Arbeide, vidste han vel, at Stiftelsen sad smaat i det; men først et Aar senere opdagede man, hvor galt det var fat. Det var Pengemangel, der var Skyld i, at dette Bygningsarbeide trak længere ud, end det oprindelig var bestemt. Det var dog ikke blot Byggelyst, der bevægede Kaas til under de mislige Forhold at bebyrde Skolen med en saa stor Udgift. Den østre Fløi af Klosterbygningen var — saaledes erklærede Brorson, der havde boet der i 20 Aar — i en saadan Forfatning, at den ikke længere kunde staae saaledes hen; desuden erkjendte Kaas det Urimelige i, under den daværende Mangel paa Plads at lade saa mange og gode Localer i Klosterbygningen staae saagodtsom ubrugte *). Af alle de mange Byggearbeider, han lod foretage, var dette sikkert det hensigtsmæssigste, og den directe Følge deraf var, at Disciplene fra Sommerferien 1823 for største Delen atter droge ind i deres gamle Hjem, Klosterbygningen, hvor 6 gode Kamre, der stode langt over Tagkamrene i Skolebygningen, bleve overladte til de 36 yngste Disciple **). Samtidig vendte man for disse Disciples Vedkommende tilbage til Brandts priselige Indretning af fælles Sovesale, hvoraf der i den østlige Fløi var indrettet to, der tilfredsstillede alle billige Fordringer (Pl. VII, c og d). Det blev atter paalagt Lærerne at ligge paa Sovesalene og at føre Tilsynet med dem. De 10 ældste Disciple bleve boende i Skolebygningen paa de 6 bedste Kamre, 3 Læseværelser og 3 Sovekamre. Med Lærernes Privatister skete ingen Forandring. I den nye Fløi af Klosterbygningen blev der i mellemste Etage indrettet en stor og smuk Leilighed. Bestemmelsen med denne var dengang vel nærmest at skaffe en passende Bolig for Directeu-

*) Følgende af de gamle Localer stode ledige eller anvendtes ialtfald paa en Maade, der ikke kom Skolen tilgode: Pl. III, Nr. 2, a og e benyttedes af Oldfruen til at tørre Tøi o. s. v., d og f stode ledige, l var overladt Spisemesteren til Forraadskammer. Nr. 3, b og d stode ledige, og e benyttedes af Spisemesteren som Kornloft. Om den tidligere Anvendelse af disse Localer vide pag. 205.

**) Da Oldfruens Leilighed var bleven indrettet til Discipelkamre (Nr. 9 og 10), havde hun faaet andre Værelser, nemlig den gamle Lærerleilighed Plan III, Nr. 2, b tilligemed det tilstødende Værelse c og Taarnkammeret a; disse Værelser beboes endnu af Oldfruen.

ren, naar han opholdt sig her; men Skolen opnaaede med det Samme at faae et smukt Festlocale, hvortil disse Værelser ere saa meget mere skikkede, som de staae i umiddelbar Forbindelse med Spisesalen, der tillige benyttes som Dandsesal. Denne Omflytning foranledigede naturligviis adskillige Forandringer i den daglige Orden *). Disciplene vare nu for første Gang fordeelte i to Bygninger, og skulde der ikke hver Dag møde Forvirring og Uorden, vare nogle reglementariske Bestemmelser nødvendige. Det større Antal havde allerede vanskeliggjort Tilsynet, medens de boede sammen i Skolebygningen, hvormeget besværligere maatte det da ikke blive, da de bleve fordeelte i begge Bygninger. Desuden savnede man hyppig nogenlunde faste Regler for, hvad der kunde tillades Disciplene, og hvad der var dem forbudt, da Lærerne efter deres forskjellige Individualiteter fulgte en noget forskjellig Praxis. Det var derfor i sin Orden, at der blev udarbeidet Instructioner for Lærerne og for Skolens underordnede Betjente. I 1821 var der udarbeidet Skolelove, hvoraf enhver Discipel kunde lære, hvad Skolen forlangte af ham. De allerfleste Bestemmelser ere gaaede over i de senere Omredactioner af Lovene og findes ogsaa i de nugjældende, der nedenfor ville blive meddeelte. Følgende Bestemmelser, der for længe siden ere traadte ud af Kraft, fandtes i de oprindelige Skolelove:

§ 29. — Dimittendernes Sommerferie varede kun fire Dage. „I Juleferien tillades det Ingen at reise udenfor Sjælland".

§ 30. — „I Pintsen tillades det Ingen at reise langveis bort, f. Ex. ei til Kjøbenhavn." —

§ 31. „De, som i Julen reise til Kjøbenhavn eller Egnen deromkring, maa hverken paa Hen- eller Hjemreisen drage ad Kjøge-

---

*) Hidtil havde Morgenlovsangen om Vinteren været holdt Kl. 7; efter Lærernes og Disciplenes almindelige Ønske blev den fra 1823 holdt Kl. 6, baade Vinter og Sommer. Derved blev Skoletiden om Formiddagen hele Aaret rundt fra Kl. 8—11. Fra 1816 var der indført den Forandring ved Aftenlovsangen, at der blev oplæst en Bøn, efterat det første Vers af Psalmen var afsunget. Disciplene af øverste Classe skiftedes til at oplæse Bønnen af Psalmebogen, senere af en Bønnebog, som Adj. Fogtmann forærede til denne Brug. Det var heller ikke uden Exempel, at en Discipel holdt en fri Bøn. I Fasten blev Lidelseshistorien oplæst. Endeel Aar efter (i Begyndelsen af Trediverne) faldt Bønnen bort, ikke fordi den var befunden uhensigtsmæssig, men alene fordi Ingen brød sig om at anskaffe en ny Bønnebog, da den gamle var kastet bort. Efterat Morgenlovsang var indført om Søndagen, blev i nogle Aar Dagens Evangelium eller Epistlen oplæst af Læreren Søndag Morgen. Fra 1823 eller 24 blev „Timaden" forandret til „Nimad".

veien" (formodenlig fordi Stranden undertiden om Vinteren gik op over den gamle Kjøgevei).

§ 34. — „Paa Markedsdage maa de uden særdeles Tilladelse ingensteds gaae i Besøg, naar det ei er til eller med deres Forældre, de gaae, ei heller søge til Conditoren eller saadanne Steder, end ikke i disses Selskab."

§ 40. „Hvo, som har Uhr, Guldbrystnaale eller andre Pretiosa, skal give Inspecteuren eller en af Lærerne det i Gjemme og kan faae det til Brug om Søndagen og ved andre Leiligheder. Bruger han det daglig, og det bliver borte, skal han straffes."

Fra 1817 og 18 havde Stiftelsen havt Besvær med at faae Indtægter og Udgifter til at balancere, men i 1820 blev det aldeles klart, at den havde Underbalance, der efter al Rimelighed maatte vedblive, indtil Korn og Brænde atter steg i Priis. Nu vare gode Raad dyre. En Gave af Kongen paa 12,000 Rbd. dækkede vel Underbalancen for Øieblikket; men mod det aarlige Deficit, der var let at forudsee, var der kun eet Middel, og det var Sparsommelighed. Dog, det var lettere sagt end gjort. Ved en Ironie af Skjæbnen var Kaas netop midt i det ovenfor omtalte store Byggeforetagende, da Stiftelsen var nærved en Fallit. I denne Nød nedsatte han en Committee, der tilbunds skulde undersøge Stiftelsens Forfatning og, saavidt den kunde, anvise Midler til at komme ud af den store Forlegenhed, hvori den befandt sig. Committeen bestod af Brorson, Melchior og Forvalter Bülow; dens Opdagelser vare ikke af den glædeligste Art; nye Ressourcer kunde den ikke paavise; men det blev bestemt, at alle Udgifter, der paa nogen Maade kunde opsættes, skulde undgaaes, og at specielt ingen flere Byggearbeider maatte foretages. Hermed standsede foreløbig det aarlige Tilskud til Bibliotheket; Dandselæreren blev afskediget, Kaas renoncerede paa de ham tillagte 200 Rd. aarlig, og, hvad der var Hovedsagen, Skolens Lærere og Embedsmænd, der hidtil havde faaet deres Løn i Sølv, gik for at hjælpe Stiftelsen ind paa at modtage de samme Gager i Sedler *).

---

*) For Musiklærer Brandt blev, fornuderligt nok, denne Omsætning fra Sølv til Sedler, der var et Tab for alle de andre Lærere, Anledning til en Gageforhøielse. Da hans Gage kun var 300 Rdl. Sølv, og han havde en stor Familie at forsørge, vilde man ikke ved at omskrive Gagen til samme Beløb i Sedler paaføre ham et Tab, som han ikke kunde taale. Men for at han ikke skulde være den Eneste, der hævede sin Gage i Sølv, blev den omskreven i Sedler til samme Værdi, og da Specien dengang gjaldt 15 Mk., var 300

Men ogsaa denne Lettelse viste sig utilstrækkelig; Aar for Aar forværredes Stiftelsens Forfatning, og for at undgaae det, der var værre, saa Kaas sig i 1824 nødt til at lade alle Gratistpladserne gaae ind. I deres Sted oprettede han et lignende Antal Pladser for halvtbetalende Disciple, der skulde erlægge et aarligt Contingent af 125 Rbd. Denne Ordning traadte i Kraft i Begyndelsen af Skoleaaret 1824—25. Disse Disciple bleve endnu i nogen Tid kaldte Gratister; men senere hed de dog med større Ret Halvtbetalende i Modsætning til dem, der erlagde det høiere Contingent. Af de 30 Gratister, som vare her, da Gratistpladserne bleve inddragne, dimitteredes 7 i Efteraaret 1824, og 2 gik ud af andre Grunde. Af de øvrige 21 maatte fra 1ste Oct. 1824 6 betale 125 Rd. aarlig, 9 slap med 70 Rd. og 6, hvoraf 5 i øverste og 1 i næstøverste Classe, bleve paa Grund af specielle Forhold Gratister som forhen. Efterhaanden som disse 15 Disciple gik ud ved Dimission eller paa anden Maade, forsvandt ethvert Spor af Gratister, og Skolen talte fra nu af kun halvtbetalende og heeltbetalende Disciple. Det var Tidens Tryk og Kaas's noget uforsigtige Omgang med Stiftelsens Penge, der førte til dette beklagelige Resultat. Gratistindretningen var lige saa gammel som Skolen, og efter Ordinantsen skulde her være 42 Gratister. Med Stiftelsens vexlende Skjæbner var deres Antal i Tidernes Løb gaaet op og ned, indtil de nu aldeles gik ind.

I 1823 ønskede Professor Brorson, der efter 39 Aars Tjeneste som Conrector og Rector begyndte at føle Alderens Tryk, at fritages for sine Underviisningstimer i Latin og udbad sig derfor af Kaas, at der maatte antages en Lærer til at overtage disse Timer. Hvad Underviisningen angik, lod Alt sig meget let ordne, da Skolen Aaret tilforn i G. A. Dichman havde erhvervet en Lærer, der som dygtig Philolog var istand til at overtage Latinunderviisningen i øverste Classe, hvortil han ogsaa var villig. Uagtet der fra Kaas's Side var den største Beredvillighed til at imødekomme Brorsons Ønske, og uagtet Lærerne med Glæde vilde gaae ind paa ethvert Arrangement, der kunde lette den almindelig elskede Brorson det Tryk, der begyndte at tynge paa ham, havde Sagen dog sine store Vanskeligheder. Det gik her, som det gaaer i 9 Tilfælde af 10 i saadanne Forhold, at det tilsidst blev et Pengespørgsmaal, hvorpaa man kun kunde give et

Rbl. Sølv altsaa lige med 375 Rbd. Sedler. Da Sølv og Sedler endeel Aar efter stode pari, havde Brandt altsaa ved denne Omsætning vundet et Gagetillæg af 75 Rbd.

meget mistrøstende Svar. Stiftelsen kunde umuligt paatage sig flere Udgifter, da den ikke kunde afholde dem, den allerede havde paataget sig. Den uegennyttige Brorson, der nødig vilde paalægge Stiftelsen større Byrder, end den allerede bar, tilbød derfor, at han af sine egne Indtægter vilde afholde en Deel af de Omkostninger, en ny Lærers Ansættelse vilde medføre; men dette Tilbud tillod Kaas's gode Hjerte og hans Venskab for Brorson ham ikke at modtage. Han kjendte altfor godt Brorsons Kaar og vilde ikke berøve den gamle Mand noget af hans knapt tilmaalte Indtægter. Da han fremfor Alt vilde bevare Brorson for Skolen, anstrengte han sig, skjøndt længe forgjæves, for at skaffe Udveie til denne extraordinaire Udgift, og tilsidst tyede han til Kongen, af hvem han ogsaa opnaaede Tilladelse til, at der af Fonden ad usus publicos maatte tilstaaes Herlufsholms Skole 900 Rbd., hvormed der i 3 Aar skulde lønnes en Adjunct, der kunde overtage de Underviisningstimer, Rector ønskede sig fritagen for*). Trods den gode Villie, der fra alle Sider vistes, for at Brorson kunde faae sit Ønske opfyldt, lykkedes det dog først at skaffe hans Timer i Latin paa anden Maade besørgede fra 1ste Decbr. 1825. Han havde dengang tjent Stiftelsen i 41 Aar og var 70 Aar gammel. Da Pengespørgsmaalet først var afgjort, lod Sagen sig let ordne. Dichman overtog Brorsons Latinunderviisning, og den tidligere Adjunct her, G. H. Waage, der var bleven Sognepræst i Nestved, overtog Dichmans Timer i de yngre Classer. For at Pastor Waage ikke skulde forsømme sit Embede i Nestved, bleve hans Timer lagte saa gunstig som muligt, og da hans Embede var meget lille, var Adjunctgagen en kjærkommen Indtægt for ham. Desuden havde han som tidligere Lærer ved Skolen lettere ved at overtage disse Timer, end enhver Anden vilde have havt. Da han var bosat i Nestved og ikke paatog sig videre Forpligtelse end at besørge sin Underviisning efter Schemaet, slap Stiftelsen for at betale Kostpenge for ham. Ogsaa Inspectionsbyrden trykkede den gamle Brorson; det daglige Overløb var ham til Besvær, og Klager over Dit og Dat, det daglige Tilsyn o. s. v. forvoldte ham adskillig Uleilighed og smaa Ærgrelser, som han helst ønskede sig fritagen for. Dette lod sig langt lettere ordne, da det ingen Penge kostede, og efter Indstilling af Brorson blev Overinspectionen allerede fra den 23de Aug. 1823 overdragen til Melchior, der havde erklæret sig villig

*) Denne kongelige Gave blev senere fornyet, og Vicaren blev saaledes lønnet uden synderlig Udgift for Skolen lige til Brorsons Død.

til at paatage sig den; men Afgjørelsen af alle vigtige Spørgsmaal, Inspectionen vedkommende, og de egenlige Rectorforretninger beholdt Brorson indtil kort før sin Død.

Kaas forstod at vælge duelige Mænd til Lærere her ved Skolen, hvilket blev ham saa meget lettere, som Lærerpladserne her i hans Bestyrelsestid vare meget søgte af unge Videnskabsmænd. Hertil var der flere Grunde; deels havde Kaas's storartede Reformer af Stiftelsen, der efter de Tiders Fordringer og i Modsætning til den nærmeste Fortids store Tarvelighed havde stillet Skolen høit i den offenlige Mening, henledet Opmærksomheden paa den, deels havde Stedets yndige Beliggenhed og det eiendommelige Liv her sammen med en rask og munter Ungdom noget særegent Tiltalende. Det var desuden almindelig bekjendt, at Kaas for Lærerne paa Herlufsholm var en meget behagelig Mand at staae i Forhold til og dobbelt behagelig for theologiske Candidater, da han som Cancellipræsident havde det i sin Magt at befordre dem, der efter nogle Aars Lærervirksomhed her ønskede at indtræde i den geistlige Stand. Det er derfor ikke underligt, at Kaas næsten uafbrudt formaaede at samle en dygtig Lærerkreds, hvoraf vi, alle Øvrige ufortalte, blot ville nævne N. Fogtmann og G. H. Waage. Fornemmelig havde Fogtmann en stor og heldig Indflydelse paa de ældre Disciple. Melchior, der var Lærer i Dansk, hvortil han var mindre skikket, forstod sig ikke paa hos Disciplene at vække Interesse og Sands for Literaturen; men det forstod Fogtmann, der var en Beundrer af Oehlenschlæger, Grundtvig og Ingemann. Han var en alvorlig Christen, og ved Religionsunderviisningen gik hans Ord til Hjertet. Selv det noget Usædvanlige i hans ydre Fremtræden bidrog til at vække Opmærksomheden for hans alvorlige, faste og bestemte Udtalelser. Alle de videnskabelige Lærere, der vare ansatte her i Kaas's Tid, vare — paa Dichman nær — theologiske Candidater, og alle — med Undtagelse af Fogtmann — bleve befordrede herfra til geistlige Embeder *).

Lærernes Stilling var i det Hele taget under Kaas's Bestyrelse behagelig og i oeconomisk Henseende betydelig bedre end under hans Formænd. De smukke, lyse Classeværelser, det store, velordnede Bibliothek og de fortrinlige Samlinger maatte allerede gjøre Opholdet her langt behageligere for Lærerne, end Tilfældet havde været under

*) J. J. Lieungh tog i Sommeren 1815 sin Afsked her fra Skolen og vendte tilbage til sit Fødeland, Norge, for at søge geistlig Beforbring, som han ogsaa opnaaede Aaret efter.

de tarvelige Forhold i Brandts Tid. Inden Skolebygningen blev opført, boede de meget daarligt, ialtfald med Undtagelse af Melchior, som boede der, hvor Oldfruen nu boer. Da Brorson flyttede ned i Rectorboligen, fik Topp hans Leilighed, indtil en særegen Bolig, den saakaldte Forstinspecteurbolig (Plan II, R), blev opført for ham i 1808. To Lærere boede endog en kort Tid sammen paa det lave Værelse, der er over Oldfruens Dagligstue og nu benyttes som Tørreloft, og den 4de Lærer havde det lille Værelse ved Siden af; der boer nu Skolens Vægter. Men da Skolebygningen var opført, fik de alle gode og tilstrækkelig store Beboelsesleiligheder. Ogsaa deres Lønning steg, vel ikke strax, men dog inden ret mange Aar. Ved Kaas's Død var Lønningsreglementet følgende: *)

Rector	1000	Rbd.
Melchior	300	—
De øvrige videnskabelige Lærere hver	250	—
Secretair Topp som Skrive- og Tegnelærer, Bibliothekar og Inspecteur	400	—
Musiklæreren	375	—
Gymnastiklæreren	150	—

Men foruden disse faste Lønninger i Penge havde Rector og de videnskabelige Lærere det reglementerede Nytaar af de 30 Gratister og Andeel i Introductionspengene**); Privatisterne, baade Skolens og Lærernes, gave ogsaa en ikke ringe Indtægt. De fleste af de ugifte Lærere benyttede sig af deres Ret til at have Privatister paa deres Værelser, og for hver af disse modtoge de i Reglen et ret anstændigt Honorar (100 Rd.), der var en reen Indtægt, da disse Disciple alene havde Bolig hos dem. Det var dog heller ikke uden Exempel, at Lærerne havde Privatister i Logis uden Betaling, naar Forældrenes Kaar gjorde en saadan Lettelse nødvendig.

---

*) Rector, Inspecteur og Musiklærer havde desuden hver en Jordlod og Brændsel, hvorom nedenfor. Alle de ugifte Lærere havde fri Station (Bolig, Kost, Brænde, Vask og fri Læge). Gymnastiklæreren boede i Nestved og havde kun sin Gage. Et Par Aar før sin Død indrømmede Kaas en af Lærerne, Adj. Zahle, der ønskede at gifte sig, en Bolig for en Familie i selve Skolebygningen (den saakaldte Altanleilighed (Pl. VI) — hvor Inspecteuren nu boer — og et Par tilstødende Tagkamre).

**) Af Introductionspengene havde Rector foruden de 6 Rd. Sedler for enhver Discipel, der kom ind i Skolen, 2 Rd. Sedler for enhver, der kom i 4de Classe; Melchior havde 2 Rd. Sedler for enhver, der kom i 3die Classe, den næste Adj. ligeledes for dem, der kom i 2den Classe og de to yngste Adjuncter hver 1 Rd. for de Disciple, der kom i 1ste Classe.

For Skolens Samlinger var Kaas's Administrationstid, væsenligst ved hans Omhu og Indflydelse, en gylden Periode. Endnu havde Bibliotheket ingen anden, fast Indtægt end de ubetydelige Introductionspenge af Disciplene. Fra 1811 blev der tillagt det 100 Rdl. aarligt af Fyens Bispestols Afgift (et enkelt Aar endog 200 Rd.), men selv denne tarvelige Indtægt faldt bort faa Aar efter. Af og til faldt der dog en Extraindtægt; saaledes indkom der ved Salget af endeel Bogreoler, hvori Brandts Bogsamling var overleveret Stiftelsen, circa 100 Rd., Salget af nogle Doubletter indbragte ogsaa en mindre Sum, og i Aaret 1817 skjænkede Regimentschirurg F. W. C. Gøricke, hvis to Sønner vare dimitterede herfra i Aaret 1814, 200 Rd. Navneværdi til Bibliotheket som et Tegn paa den Taknemmelighed, han meente at skylde Skolen for sine Børns Ophold her. Men var Bibliothekets Tilvæxt ved Kjøb ikke betydelig, saa blev det ved Kaas's Indflydelse saa meget rigeligere betænkt med Gaver af tildeels værdifulde Bøger, som Skolen neppe nogensinde ved egne Kræfter vilde være kommen i Besiddelse af. Aaret 1816 var især frugtbart paa Gaver til Bibliotheket og Samlingerne, og Grunden dertil var, at Stiftelsen i dette Aar, den 23de Mai, feirede Trehundredeaarsdagen efter sin Stifters Fødsel. *)

Af dem, der ved denne Leilighed viste baade Stiftelsen og dens Directeur deres Velvillie, maa nævnes Kong Frederik den 6te, der i Aaret 1813 havde skjænket Skolen to kostbare Værker (**Flora danica** og Langebeks **Scriptores, Tome V, VI og VIII**) og nu atter benyttede denne Leilighed til at lægge sin Interesse for Stiftelsen for Dagen; Grevinde Charlotte Schimmelmann, Geheimeraad, Baron Hermann von Schubart og Generalkrigscommissair François d'Auchamp. Ved andre Leiligheder modtog Bibliotheket Gaver fra Geheimeraad Møsting, Geheimeraad Richard Burcke, Kammerherre Clauson-Kaas, Conferentsraad P. Monrad, Directionen for det Classenske Fideicommis, Videnskabernes Selskab og fra Kaas selv, der testamenterede Skolen en Fjerdepart af sit Bibliothek.

I 1826 talte Bogsamlingen 14,400 Bind; lidt over 50 Aar tidligere bestod den af circa 300 Bind. I den nye Skolebygning var der indrettet et stort og smukt Bibliothekslocale og man tør vel paa-

*) Som bekjendt er Herluf Trolle født den 14de Januar; men af Hensyn til Aarstiden blev Høitideligheden henlagt til Skolens Stiftelsesdag, den 23de Mai. Om denne Fest blev i 1817 udgivet en udførlig Beretning af Brorson og C. F. Horneman.

staae, at der dengang i Danmark fandtes faa større, bedre eller hensigtsmæssigere og smukkere ordnede Privatbibliotheker end Herlufsholms. Af Bibliotheket havde Topp store Fortjenester; i 1809 blev han udnævnt til Bibliothekar, og det vilde vistnok have været vanskeligt at finde Nogen, der bedre egnede sig dertil end han. Han forestod Bøgernes Flytning fra øverste Munkegang til Skolebygningen og udarbeidede med stor Flid og Omhyggelighed det Catalog, der bruges endnu.

Det er ovenfor fortalt, hvorledes Geheimeraad Brandt ved sin Død havde opsparet 2500 Rbd., som han havde tiltænkt Bibliotheket, for at det af Renterne kunde have en fast, aarlig Indtægt af 100 Rbd.; men Kaas anvendte disse Penge til at bygge for, og Bibliotheket fik Intet. Brandt havde ogsaa bestemt, at der skulde udarbeides et Catalog, som skulde trykkes. Cataloget blev rigtignok udarbeidet, dog først 7—8 Aar efter Brandts Død; men trykt blev det ikke. I Brandts Bogsamling fandtes endeel Manuscripter, som han havde ladet afcopiere, deels af Cancelliarchivet, deels af Geheimearchivet og af Skolecommissionens Forhandlinger. Kaas formodede, at nogle af disse Manuscripter tilhørte Cancelliarchivet og tog derfor Cataloget med til Kjøbenhavn, hvor han lod det gjennemsee af en Embedsmand i Cancelliet, for at han kunde udpege de Numere, der tilhørte Cancelliarchivet. Melchior yttrer en stærk Mistanke om, at der ved denne Leilighed blev begaaet en stor Uret mod Skolen, da den omtalte Embedsmand synes at have udpeget alle de Manuscripter, som han troede, kunde være Cancelliet til Nytte, og de Numere, han havde sat Mærke ved i Cataloget, bleve alle udtagne af Manuscriptsamlingen og sendte til Cancelliarchivet. Secretair Topp, der efter sin tidligere Stilling hos Brandt nøie kjendte hans Manuscripter, var afgjort af den Mening, at de alle vare Brandts private Eiendom, maaskee paa et Par ubetydelige nær, om hvilke han ikke med Bestemthed turde benægte, at de muligviis ved en Uagtsomhed af Brandt kunde være komne fra Cancelliarchivet iblandt hans Papirer. Ikke destomindre mistede Skolen Manuscripterne, tilsammen 83 Numere *).

Ogsaa Mineraliesamlingen blev betydelig forøget. Geheimeraad J. G. Greve af Moltke-Bregentved foræredde 214 udsøgte Numere,

*) Numerne paa disse Manuscripter efter Brandts Catalog har Melchior omhyggelig optegnet i Haab om, at Sagen engang vilde blive nærmere undersøgt. Nu er der vel kun ringe Haab om, at en saadan Undersøgelse, om den end blev anstillet, vilde lede til noget Resultat.

udtrykkelig til at complettere den Hoppeske Samling, der efter Anmodning af Kaas var gjennemseet af Etatsraad Wad og Professor i Dublin, Giesеke, ved et Besøg paa Herlufsholm. Det var efter deres Optegnelser, at Grev Moltke completterede Samlingen, der ogsaa blev betænkt af Geheimeraad Burcke (italienske Mineralier), Præsten Holm fra Nordstrømø (færøske Mineralier), Kammerjunker Ravert og Doctor Forchhammer (bornholmske Mineralier), Professor Gieseke og Etatsraad Jensen (grønlandske Mineralier). Naturaliekabinettet modtog Gaver af forskjellig Art af Revisor Bugge, grønlandsk Kjøbmand Geisler, Justitsraad Mouritzen, Capitain Magens og Flere. Conferentsraad Monrad skjænkede Skolen endeel udstoppede Fugle.

I Naturaliecabinettet fandtes ogsaa et Herbarium, der i 1816 var foræret af Geheimeraad Ove Ramel v. Sehestedt. Denne Urtesamling indeholdt ialt henved 3000 Arter, der vare ordnede med Omhyggelighed og vel vedligeholdte. Den blev kort Tid efter forøget ved en Samling af vestindiske Planter.

Fremdeles kom Skolen i 1816 i Besiddelse af en udmærket Insectsamling, en Foræring af Kammerherre, Hofjægermester C. S. C. H. von Løvenskjold. Denne Samling, der blev Skolen tilstillet i 3 Skabe (den blev baaren hertil fra Løvenborg, for ikke at beskadiges), omfattede omtrent 2200 Arter og circa 3000 Exemplarer og var videnskabelig ordnet af O. R. Sehestedt, hvis Insectsamling var en af de største og meest udsøgte i Europa.

Til Minde om Jubelfesten i 1816 blev der oprettet et Myntcabinet, der blev grundlagt ved Gaver af Geheimeraad Schubart, Biskop Münter, Commissionen for Oldsagers Opbevaring, Conferentsraad Monrad, Justitsraad Frost og Stiftelsens Directeur. Senere forærede Biskop Münter atter endeel Mynter, saa at hele Samlingen i 1826, kort før Kaas's Død, bestod af 961 antike og 1671 nyere Mynter og Medailler, ialt 2632 Stykker. Generalmajor, Kammerherre Friboe forærede Skolen en interessant Samling af 2065 Gibsafstøbninger af antike Gemmer. Over denne Samling blev der i 1820 forfattet en beskrivende Fortegnelse.

Det physiske Cabinet voxede lidt efter lidt til en ret anseelig Størrelse. Midlerne til dets Vedligeholdelse vare saa smaa som muligt; af Stiftelsens Kasse i Gjennemsnit neppe over en Snees Daler om Aaret. Men naar baade Naturaliecabinettet og det physiske Cabinet ved Kaas's Død indeholdt langt Mere, end der var kjøbt og skjænket dertil, saa laa det deri, at Melchior var utrættelig i at for-

øge og forbedre begge Samlingerne; han indkjøbte for sin egen Regning baade physiske Apparater og Naturaliegjenstande, han udstoppede selv Fugle og Dyr og søgte ved sine mangfoldige Forbindelser at erhverve alle de Gjenstande, der kunde tjene til at fuldstændiggjøre disse Samlinger, hvoraf han ved Kaas's Død vistnok eiede lige saa Meget som Skolen.

Ogsaa Portraitsamlingen fik en kjærkommen Tilvært; ved Kaas's Omhu modtog Skolen smukke Portraiter af Kong Frederik den Sjette, af Skoleherrerne Schack-Rathlou og Brandt og af Naturaliesamlingens Grundlægger, Kammerherre Hoppe, der paa Kaas's Anmodning forærede Skolen sit Portrait, som blev ophængt i Naturaliecabinettet, hvormed det siden stadig er fulgt under dettes senere Omflytninger, og hvor det endnu bevares. Grev Thott havde skjænket Skolen sex Portraiter, nemlig Herluf Trolles, Birgitte Gjøes, Marcus Gjøes, Arrild Hvitfelds, Grev Holsteins og sit eget.

I Kaas's Tid havde Stiftelsen fire Oeconomer, nemlig Rosenmeier indtil 1809, C. U. Top og hans Enke indtil 1816, P. S. Hansen, som giftede sig med Tops Enke, indtil 1819 og Demant, der var Spisemester, da Kaas døde. Med de tre sidste havde Skolen Grund til at være veltilfreds, men Rosenmeier voldte Rector og Lærere mange Bryderier, saalænge han var her. Hans Bespiisning foranledigede evige Klager, og hans oeconomiske Forfatning var saa slet, at Stiftelsen hvert Dieblik maatte komme ham til Hjælp, for at han ikke skulde gaae fallit. Kaas tillod for at hjælpe ham, at hans Aftægt til den gamle Geisler (250 Rd. aarlig) *) maatte udredes af Stiftelsens Kasse, der ogsaa flere Gange forstrakte ham med Laan; men endelig, da det blev Kaas klart, at Stiftelsen vilde være bedst tjent med at blive heelt af med ham, blev der truffet et Arrangement, hvorved han, rigtignok til stort Tab for Stiftelsen, blev sat istand til at fratræde Oeconomien den 1ste Mai 1809. Skolen havde nemlig en Gartner, Jensen, som var den til ingen Nytte; med ham

*) I Foraaret 1809 døde Geisler, 84 Aar gammel, i Nestved, hvor han havde boet, siden han 1802 forlod Herlufsholm; den 1ste Mai 1811 døde hans Hustru, 82 Aar gammel. Geisler havde været Kammertjener hos Skoleherren Grev Holstein og kom til Herlufsholm som Spisemester 1750. I Aaret 1800, altsaa 2 Aar forinden han forlod Skolen, feirede Stiftelsen hans Guldbryllup, blandt Andet ved et stort Bal for Disciplene.

var Rosenmeier forlængst kommen i Uenighed, og de gamle Stridigheder fra Geislers og Baumanns Dage vaagnede atter. Skolehaven blev da lagt under Oeconomen, og da Alleerne og Kirkegaarden allerede vare lagte under Secretair Topp, var her Lidet eller Intet at gjøre for en Gartner. Da han var en ret velhavende Mand (ved Giftermaal var han bleven Eier af et Brænderi i Nestved), fratraadte han sin Stilling imod at faae et aarligt Brændedeputat, hvormed man i de Tider var meget rundhaandet, og en Eng i Raadmandshaven til Værdi af omtrent 40 Rd. aarlig. Rosenmeier gik saa af og fik Gartnerens Bolig og Emolumenter, som nogle Aar efter (1812), da han flyttede til Kjøbenhavn, blev forandret til en aarlig Pension af 200 Rdl. *)

Under de vanskelige Pengeforhold blev der med de to følgende Oeconomer ikke sluttet nogen fast Accord; men man contraherede for eet Aar ad Gangen, for at hverken Oeconomen eller Stiftelsen skulde være bunden ved en fleeraarig Contract, hvis Holdbarhed under de daværende Forhold ikke lod sig forudsee og som let kunde blive ødelæggende for en af Parterne. Fra 1809 til 1819 betaltes ugenlig for hver Person ved Skolens Bord:

Til 1ste Mai 1809	1	Rd.	16	ß.	d. Cour.
„ „ „ 1810	1	„	32	„	—
„ „ „ 1811	2	„	—	„	—
„ „ „ 1812	3	„	—	„	—
„ „ „ 1813	5	„	—	„	—
„ „ „ 1814	4	„	—	„	N.-V.
„ „ „ 1815	4	„	—	„	—
„ „ „ 1816	3	„	48	„	—
„ „ „ 1817	3	„	—	„	—
„ „ „ 1818	3	„	32	„	—
„ „ „ 1819	3	„	—	„	—

Desuden havde Oeconomen siden 1806 istedetfor Deputatkøer hos Forpagteren en Jordlod. For Gratisterne oppebar han et fast Korndeputat af 50 Tønder Rug og 50 Tønder Byg, 110 Par Landgildehøns og 1040 Pd. Fisk samt 8 Dyr, 30 Harer og 30 Vildænder. Han havde Brugen af Skolehaven og de samme Deputater af Brænde

*) Rosenmeier var Skolen en dyr Oeconom; han døde i Horsens den 27de Mai 1829 og har kostet Stiftelsen over 6000 Rd., og det for 7 Aars maadelig Tjeneste!

og Tørv som de tidligere Oeconomer havde havt *). I 1819, da Priserne paa Livsfornødenheder sank, tildeels som en Følge af, at Pengevæsenet bedrede sig, sluttede Skolen Accord med Demant paa 10 Aar; der blev ham tilstaaet for hver Person, han bespiste ved Skolens Bord, 104 Rdl. aarlig og desuden 2 Tønder Rug og 2 Tønder Byg for hver Privatist uden Afkortning for Ferierne. For Gratisterne fik han de samme Deputater som hans Formænd havde havt **). I Bespiisningsreglementet foregik ingen væsenlig Forandring, ihvorvel det ændredes noget, hver Gang Skolen skiftede Oeconom. I 1819 var Spisereglementet saaledes: ***)

„Frokost: Til hver Discipel et Stykke bart Smørrebrød paa 12 à 16 Lods Vægt. Brødene maa være saa store, at et Stykke af den befalede Vægt ei bliver tykkere end passende er, og Smørret maa ei være for tyndt paasmurt. Dertil en Pægel varm, uskummet Melk. Til Lærerne ligeledes, men Smørrebrødet overskaaret, med Ost og Kjød paa. Kogt Vand kunne Lærerne faae hos Oldfruen, saavel Morgen som Eftermiddag.

Til Mellemmad faaer hver Discipel, om Formiddagen Kl. 10 og om Eftermiddagen Kl. 5, et halvt Stykke Smørrebrød (saakaldet Timad og Femmad) belagt med Ost, Kjød eller desl., der, ligesom Frokosten, uddeles i Lovsangssalen.

Søndag Middag: 1) Kjødsuppe med Kjødboller eller Brødboller eller ristede Tvebakker; Suppen maa være vel forsynet med Grønt efter Aarets Tid. 2) Oxe-, Kalve-, Lamme- eller Svine-Steg, beregnet omtrent $\frac{3}{4}$ Pund til hver Person. 3) Tynde Pandekager med Sukker paa, to til hver.

Aften: Risenvelling, kogt i sød Melk.

---

*) Disse Naturalpræstationer havde Oeconomen i 1808; i Aarene 1812—13 og 14 blev Korndeputatet successivt forhøiet til 58 Tdr. Rug og 58 Tdr. Byg (senere atter 50 Tdr. Rug og 50 Tdr. Byg) for Lærerne, Oldfruen og Gratisterne, samt for hver Privatist 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg. I 1810 blev Brændedeputatet forhøiet fra 40 til 50 Favne og fra 1816 fik Oeconomen desuden 40 Læs Ovas aarligt. Leverancen af Vildt var falden bort og blev først igjen indført af Stemann.

**) Som Erstatning for særegen Sygekost fik han Værdien af et Pund Puddersukker om Ugen for hver syg Discipel. For enhver Fremmed, som spiste ved Skolens Middagsbord, fik han af Stiftelsens Kasse 2 Mk., for Smørrebrød til Frokost 4 ß og til Aften 6 ß, Alt i Sølv.

***) Anføres her efter Melchior.

Mandag Middag: 1) Risengrød og Byggrynsgrød skifteviis, kogt i sød Melk, med Smør og Øl til. Til Forandring kan gives Havre- eller Bygsuppe, vel tillavet med Surt og Sødt, med tilstrækkelig bagt Hvedebrød i. 2) Fricassee, Bankekjød, Ragout eller Suursteeg; Frikasseen og Ragouten maa være vel forsynet med Silleri, Petersillie og andet Grønt; til Bankekjød og Suursteg skal gives opstuvede Kartofler eller passende Grønt.

Aften: Vandgrød med Smør og kogt Melk, en Pægel til hver.

Tirsdag Middag: 1) om Vinteren: Søbekaal, grøn eller hvid eller blandet. Om Sommeren: Oplagt eller opsat Melk, Koldskaal, Kjernemelkssuppe, eller kogt Melk med Boller i o. s. v. 2) Røget eller grønsaltet Flæsk med Kartofler, Roer, Snittebønner, grønne Ærter o. desl. efter Aarstiden; eller fersk eller tørret Fisk med passende Sauce.

Aften: Sød Byggryns- eller Boghvede-Velling.

Onsdag Middag: 1) Grynsuppe, som maa være vel sødet og syret. 2) Oxe-, Kalve-, Lamme- eller Svinesteg, beregnet omtrent $\frac{3}{4}$ Pund til hver Person; dertil om Sommeren Salat, om Vinteren Rødbeder eller desl.

Aften: Ligesom om Mandagen.

Torsdag Middag: Om Vinteren: gule eller graa Ærter, enten hele eller affiede og med Hvedebrød til, bagt i Smør. 2) Kjødet, hvorpaa Ærterne ere kogte, med Kartofler til. Om Sommeren: Ligesom for Tirsdagen er anordnet.

Aften: Kogt Melk med Hvedebrød i.

Fredag Middag: 1) Risengrød med Smør og sødt Øl at dyppe i. 2) Sprængt Oxe- eller Lammekjød, og dertil Kartofler, Spinat, Ærter, Snittebønner, grøn eller hvid Langkaal; eller og fersk eller tørret Fisk med Kartofler og en passende Sauce til; dog maa herved erindres, at samme Slags Fisk ei maa gives oftere end een Gang i samme Uge.

Aften: Sød Byggrynsgrød med Smør og Øl til.

Løverdag Middag: 1) Øllebrød, eller og Vandgrød med Smør og kogt Melk (en Pægel til hver) at dyppe i. 2) Suursteg, Ragout eller Fricassee.

Aften: Øloft.

Foruden den til Aften anordnede Ret Søbemad faaer enhver Discipel tillige et Smørrebrød, saadant som til Frokost, men med Kjød eller Ost paa. Lærerne faae hver to Smørrebrød, overskaarne og deelte i fire Stykker, tilbragte paa deres Værelser.

Ved Spisebordet skal Enhver have til Maden saameget Rugbrød, han forlanger. Ligeledes skal saavel ved Middags- og Aftenbordet som om Aftenen indtil Kl. 10, Disciple og Lærere have det Øl, de behøve og fordre. *)

Til de tre store Høitider, samt Kongens Fødselsdag og Candidaternes Dimissionsdag gives fire Retter Mad: 1) Suppe med Kjødboller; 2) fersk Fisk; 3) Steg; 4) Tærte. Nytaarsdag og Mikkelsdag, samt den Dag, Skolen gaaer til Gudsbord, gives tre Retter: 1) Suppe med Kjødboller; 2) Steg; 3) Kage. Mortensdag er 2den Ret Gaasesteg, en Gaas beregnet til hver sex Personer. Mikkels- og Mortens-Aften, ligesom og Jule- og Nytaars-Aften, gives hver Gang fire Fade Frugt paa Bordet.

Viin til Skolens Bord skal Spisemesteren levere de tre store Høitider, samt Nytaarsdag, og den Dag, Skolen gaaer til Gudsbord, hvergang sex Flasker. Paa Kongens Fødselsdag og Dimissionsdagen, da Fremmede ere indbudne, gives ogsaa Viin, hvergang saa meget som Rector bestemmer, men dette betales særskilt af Skolens Kasse. Ligeledes skal der endnu, som forhen, leveres Viin paa Skolens Regning, naar det af Lærerne for en enkelt Gang fordres til Fremmede, som leilighedsviis spise ved Bordet. Af Vildt leveres nu Spisemesteren ei længere nogen vis Andeel, men ved Høitideligheder kan det fornødne af Rector fordres."

Saalænge Classerne vare paa det gamle Auditorium i Klosterbygningen, blev Timaden og Femmaden baaret op paa en af dem og uddeelt af en Lærer, men efterat den nye Skolebygning var tagen i Brug, blev Maden uddeelt i Lovsangsstuen (Pl. VI, A) under Inspecteurens Tilsyn.

Den 1ste Mai 1806 fratraadte Forpagteren af Hovedgaarden imod en Godtgjørelse af 2500 Rdl. for de 3 Aar, han havde tilbage af sin Forpagtningstid; ogsaa i oeconomisk Henseende var dette Arrangement, der fik saa stor Betydning for Skolen og Opdragelsesanstalten, af Vigtighed for Stiftelsen. Det blev nu muligt for Kaas at tillægge Deputatisterne Embedsjord istedetfor de Køer, de hidtil havde havt paa Foder og Græs hos Forpagteren, og som havde foranlediget mange ubehagelige Conflicter imellem denne og Stiftelsens Embedsmænd. Rector fik circa 22 Tønder Land, Oeconomen

*) Skjøndt dette Reglement ikke, saaledes som det Holsteinske, paalægger Spisemesteren at give Disciplene Øl til andre Tider af Dagen, end de her anførte, negtedes dem dog til ingen Tid det Øl, de behøvede.

circa 43 *) og Forvalteren circa 42; til det daværende Gartnerhuus blev henlagt 3 Tdr. Land, Forstinspecteuren, Secretair Topp, fik omtrent 10 Tdr. Land og Skovrideren circa 19; desuden havde Melchior indtil sin Død 3 Tønder Land i Forpagtning **). Den Deel af Hovedgaardsjorden, som ikke blev udlagt til Embedsmænd og Betjente, lod Kaas bortforpagte i større og mindre Parceller, der selv til høie Priser vare meget søgte af Borgerne i Nestved og Ladby Bønder, hvis Jorder stødte lige op til Hovmarken. Stiftelsens Oeconomer, der efter Skolens Udvidelse ikke godt kunde nøies med det Areal, som afgiftsfrit var henlagt til Oeconomien, forpagtede ogsaa et Par af Hovmarkerne. Paa denne Maade indbragte de bortforpagtede Parceller af Hovedgaardsjorden over 2000 Rd. istedetfor de 650 Rd., Forpagteren havde svaret af hele Gaardens Areal, Embedsjorderne iberegnede ***). Leien af disse Jorder steg endog senere til 2700 Rdl., men da Kornpriserne faldt, blev Stiftelsen nødt til at eftergive noget af Afgiften, og flere Forpagtere paadroge sig Restancer, der vare heelt eller deelviis uerholdelige. De bortforpagtede Hovedgaardsjorder gave dog endnu 1826 Stiftelsen en Indtægt af c. 1800 Rbd.

I 1805 frembød Ladegaarden baade hvad Bygninger og Gaardsplads angik kun et bedrøveligt Syn. De fleste Bygninger vare meget forfaldne; Brandts Forbedringer og Byggeforetagender havde kun strakt sig til selve Skolens Localer (Rectorboligen og den vestlige Fløi af Klosterbygningen) og Kirken. I sin Indberetning til Kongen (8de Mai 1805) siger Kaas om Bygningerne: „Hovedbygningen samt

---

*) Han fik tillige Ret til Græsningen i Kohaven, der endnu ikke var indfredet. Den var 37 Tønder Land stor.

**) Endeel af Topps Embedsjord var den saakaldte Humlehave; saaledes kaldtes fra gammel Tid det Vænge, hvor nu de nye Avlsbygninger ligge, og Terrainet mellem Gaarden, Nyhave og Aaen (Pl. IX). Melchiors Jordlod laa ved den nordlige Side af Rødehuus-Alleen. Denne lille Mark hedder endnu Professorlodden. Han havde ogsaa et Udhuus, hvori var Staldrum til hans Hest og Plads til hans Vogn (Pl. II, Q, opført af Grev Danneskjold 1809).

***) Denne Forpagtningsafgift af 650 Rdl. og Foder og Græsning til 21 Køer (4 for Rector, 4 for Forvalteren og 13 for Spisemesteren) samt Sommer- og Vinterfoder til 4 Heste for Forvalteren var for en stor Deel nominel, da der var tillagt Forpagteren følgende Emolumenter: 16 Favne Brænde, et betydeligt Areal Tørvejord, endeel Ugedagsmænd, der maatte føde sig selv, og fri Reparation paa de ham overladte Bygninger. Lægge vi alt dette sammen, vil det vise sig, at Stiftelsen havde en overmaade ringe Indtægt af Hovedgaardens circa 500 Tønder Land.

alle øvrige tilliggende ere i en yderst forfalden Tilstand; der anvendes aarlig 13—1400 Rdl. paa Reparationer, næsten uden al Nytte, da Brøstfældighederne ere af den Beskaffenhed, at Reparationer kun vare for en Tid." — Pladsen udenfor den gamle Skolegaard var i en saadan Tilstand, at den vilde have vanziret enhver almindelig Avlsgaard, men var ligefrem uanstændig for Herlufsholm, der som Skole og Opdragelsesanstalt ikke var berettiget til at sætte Hensynet til reenlige og nette Omgivelser tilside. Brorson forsikkrer, at det, da han kom til Herlufsholm, var umuligt for et anstændig klædt Mandfolk, endsige for et Fruentimmer, at gaae igjennem Gaarden om Sommeren. Kvæget blev drevet ind paa Gaarden og malket der, uagtet det i Thotts Tid var paalagt Forpagteren at lægge sin Malkeplads udenfor Gaarden. Brandt, der var en stor Oeconom, gjorde Intet for Stadsens Skyld, og den samme Anke, der havde ramt Thott og Schack-Rathlou, at de havde ladet de smukke Holsteinske Anlæg forfalde, traf ogsaa ham. Men da Kaas fik accorderet Forpagteren ud, fik Alt et ganske andet Udseende. Laden blev til en smuk Skolebygning, og den brøstfældige Forpagterbolig blev nedreven (Pl. V); Møddinger og Møddingesteder forsvandt, halvt tilgroede og stinkende Parke fyldtes, og af dette Chaos fremgik „Grønneplads", saaledes som vi see den den Dag idag. Af Parkene inde paa Gaarden bevaredes kun „Storepark". I 1812 blev Forvalterboligen underkastet en grundig Reparation, og ved denne Leilighed blev Indkjørselen lagt udenom Bygningen, og Porten forsvandt. Omtrent paa samme Tid blev „Nyvei" anlagt (Pl. II), hvorved der blev Gjennemkjørsel tvers igjennem Skolegaarden. Oprindelig var det Meningen, hvor underligt det end lyder nu, at Nyvei skulde være en privat Indkjørsel for Directeuren, dog skulde ogsaa Rector der have Udkjørsel til sin Mark. Denne Bestemmelse blev dog hævet, da Veien var færdig, og der gik saaledes en Alfarvei igjennem Herlufsholm, som enhver kunde benytte istedetfor Veien bagom Haverne. Tidligere havde Rector og Oeconomen havt Udkjørsel til deres Mark langs med det Steengjærde, der ligger mellem Oeconomens Have og Nyhave (Pl. IX).

Den gamle Skolegaard blev saaledes sat i Forbindelse med Grønneplads, Muren imod Nord blev heelt nedbrudt, og af den søndre Muur blev Stykket fra Klosterbygningen til Hjørnet af Storepark nedrevet tilligemed Oldfruens Tørvehuus (Pl. IV). Det andet Stykke af Muren (fra Hjørnet af Storepark til Rectorboligen) blev først nedbrudt i Sommeren 1854. Disciplene, der hidtil havde været

indesluttede i den tillukkede Skolegaard med høie Mure til alle Sider og Møddinger udenfor, fik nu Plads til at røre sig, og de store Grønninger frembøde ypperlige Legepladse for dem. Langboldpladsen havde hidtil været imellem Klosterbygningens Facade og „Lillepark" (pag. 202); senere blev den henlagt til Nyvei fra „Poppelpilen" ned imod Parken, og her har den siden altid været. Den Række halvt tilgroede Parke, der laae bagved Rectors, Lærernes og Oeconomens Haver, bleve efterhaanden tildeels opfyldte, og de med Siv og Skræpper bevoxede Levninger af Fiskeparkene paa den anden Side af Alleen bleve jevnede *). Af disse Parke med deres nærmeste Omgivelser (nogle af Philosophgangene) blev en lille Huusmandslod, der blev henlagt til et nyt Huus, Kaas i 1805 lod opføre til Skolens Vægter tæt ved Kohaven. Den Lund, hvori Bernth var begravet, blev Kirkegaard for Herlufsholm, og Topp forestod Anlæget af Gangene. Partierne ved Aaen undergik i Kaas's Tid nogle Forandringer, der just ikke vare Forskjønnelser. Da Brorson forlod Conrectorboligen i den østre Fløi af Klosterbygningen, forlod han tillige den lille, venlige Have **), han havde skabt nede ved Aaen, der nu forfaldt og faa Aar efter sporløst forsvandt, da Trælleveien blev anlagt ***). Grev Danneskjold lod nemlig fra 1810 til 1814 grave en Canal imellem Nestved og Herlufsholm, omtrent parallel med det gamle Aaløb. Hensigten dermed var at gjøre Aaen seilbar for Pramme, som kunde føre Brænde fra Næsbyholms store Skove til Nestved og Karrebæksminde. Denne Pramfart, der bestod indtil for et Par Aar siden, havde, foruden Trælleveien, en anden mindre heldig Følge for det smukke Aaparti, da en styg og klodset Stopsluse, der indsnevrede Aaløbet, blev anlagt ligeud for Klosterbygningen; men endnu skal

---

*) Den største af dem, den saakaldte Klinterups Park, der var meget større end Storepark, var Disciplenes bedste Plads til Skøiteløben. Da Parkene bleve fyldte, maatte Skøiteløbere søge andetstedshen, naar de ikke vilde nøies med Storepark. Nogle oversvømmede Enge, der ligge lidt længere fra Gaarden, maatte erstatte Parkene. Paa Aaen er det strengelig forbudt Disciplene at komme; den er aldrig sikker, da der ofte gaaer stærk Strøm. I Aaret 1766 druknede Discipel Henrik Stampe ved at løbe paa Skøiter paa Aaen.

**) I Conrectors Have var et muret Lysthuus og en lille Støtte med en Indskrift til Minde om en afdød, kjær Elev af Brorson, Høiesteretsadvocat Peder Hersleb Aagaard (død 1791), en Søn af Conferentsraad Aagaard, i hvis Huus Brorson havde været Lærer, før han kom til Herlufsholm.

***) Trælleveien er den brede Sti langs med Aaen, hvor Pramhestene gik. Prammene bleve altid trukne af Heste.

man, trods Stopsluse og Trællevei, lede længe, inden man finder en Aa, der i venlig Ynde kan maale sig med Suusaaen, saaledes som den slynger sig forbi Herlufsholm igjennem de smukke Skovpartier til Nestved og videre, indtil den udmunder i Fjorden ved Gaunø.

I forrige Aarhundrede kjendte Skolen kun een stor Festdag, nemlig Kongens Fødselsdag, der allerede for 100 Aar siden blev feiret paa Herlufsholm. Om Formiddagen blev der holdt Taler i Kirken af Disciple, Fremmede vare indbudne til at overvære Høitideligheden og til at deeltage i et Festmaaltid ved Skolens Bord. Om Aftenen spillede Disciplene Comedie paa Auditoriet; Gaardens Folk og Omegnens Honoratiores vare Tilskuere. Efter Comedien var der et Bal, hvor Disciplene stode for Beværtningen (Thee, Smørrebrød og Punch), som de selv havde bekostet ved Sammenskud. En enkelt Gang, men langtfra hvert Aar, bevilgede Geheimeraad Brandt et Bal paa Skolens Regning. Paa Stifterens Fødselsdag havde Ingen tænkt, for Melchior kort efter sin Ansættelse her foreslog, at Comedien og Ballet fra Kongens Fødselsdag den 29de Januar skulde henlægges til den 14de s. M.; dette skete ogsaa, og derved blev det til 1804. Da Auditoriet blev forandret til Classer, gik Comedien og Ballet ind, fordi man savnede Locale; men Kongens Fødselsdag vedblev Skolen endnu i en lang Aarrække at feire ved et Festmaaltid, hvortil Fremmede bleve indbudne*). Efter 1809, da man atter havde faaet Locale, blev Stifterens Fødselsdag undertiden feiret ved et Bal, som Skolen bekostede. Den 14de Jan. 1812 blev festligholdt med usædvanlig Høitidelighed. Kaas var her; om Aftenen holdt Præsten Petersen i den smukt oplyste Kirke en Mindetale over Stifteren. Fra Kirken begav den talrige Forsamling sig til Directeurens Værelser, hvor Kongens Portrait, som Kaas havde medbragt, var ophængt mellem Stifternes Portraiter. Her talte Brorson; derefter var der stort Bal paa over 200 Personer. Men langt hyppigere var det, at Disciplene forenede sig om ved egne Kræfter at festligholde Dagen i Selskab med deres Lærere og nogle faa Indbudne. Paa Dimissionsdagen samledes hele Skolen og endeel indbudne Fremmede om Formiddagen paa Gymnastiksalen. Fra en der anbragt Talerstol holdt Rector en Tale, hvorpaa han overleverede Dimittenderne deres Testimonier. Høitideligheden begyndte og endte omtrent fra 1817 med Sang. Sangene

*) Undertiden festligholdt Disciplene Brorsons Fødselsdag den 10de November ved en Comedie, der blev spillet enten paa den gamle Sovesal (Pl. III, Nr 2, d) eller paa Spisestuen.

vare af Fogtmann og Musiken af R. Brandt; derefter var der Festmaaltid ved Skolens Bord. Ogsaa en aarlig Skovtour kan føres tilbage til forrige Aarhundrede. Fra 1792 til 1804 blev der endog indbudt Fremmede til at deeltage i Touren, og naar man om Aftenen var vendt tilbage til Herlufsholm, improviseredes der et lille Bal i Auditoriet; efter 1804 faldt dette Bal bort af samme Grund som de øvrige. I nogle Aar var der slet ingen Skovtour; først i 1817 blev den atter indført, men var i en ganske anden tarvelig Stiil, end den senere er bleven. Touren, der altid gik for sig St. Hansdag, varede kun en halv Dag og gik sjeldent længere end til en af Stiftelsens egne Skove og næsten altid til den samme, nemlig Kalbyriis*). Der kjørte man ud efter Middag igjennem Holsted og altid hjem igjennem Rønnebæk og Nestved. Beværtningen var meget tarvelig og bestod for en Deel af, hvad Skovfogden, hos hvem man gjorde Holdt, selv kunde levere. Forøvrigt morede man sig paa bedste Maade med alleslags Lege i Skoven.

En Fornøielse, som Disciplene satte megen Priis paa, var Fugleskydningen, der var indstiftet af Melchior. Den blev i Begyndelsen holdt i Hukken imellem Kirken og Klosterbygningen ud imod Nyhave, og man skjød ligesom nu med Buer og Pile. Dengang vare Omkostningerne ikke saa store som nu; af et Regnskab fra 1805 sees det, at den samlede Indtægt var syv Rigsdaler og tre Mark. Hvert Numer kostede en Mark (fra 1811 to Mark), og enhver Deeltager havde i Reglen kun eet Numer; mere end 1 Rdl. maatte Ingen anvende derpaa. Nu er Indtægten omtrent 150 Rdl., og hver Discipel har tre Numere, der tilsammen koste 1 Rdl. Fugleskydningen blev ligesom nu afholdt den første eller anden Løverdag efter Sommerferien.

Fridagene udenfor de reglementerede Ferier og Helligdage vare i nogle Aar temmelig hyppige, f. Ex. i 1815 ialt femogtyve hele Dage, i 1816 sexogtyve, 1817 fireogtyve. I Betragtning af, at Skolen altid havde Løverdag Eftermiddag fri, syntes Brorson dog tilsidst, at der gik temmelig Meget med, og der skete nogen Indskrænkning i Fridagenes Antal.

---

*) I 1819 gik Sommertouren for sig i Pramme op ad Aaen forbi Holløse, over Bavelse Sø til Tase Mølle og 3—4 Aar senere ligeledes i Pramme ned ad Aaen forbi Nestved, over Fjorden ved Gaunø til Skraverup Skov.

Da Kaas blev Directeur, havde Udskiftningen og Hoveriets Afløsning allerede baaret god Frugt, og Bønderne vare ret velhavende. For de gamle Fæstere vare Afgifterne meget smaa, for de nye forhøiede Kaas vel Indfæstning og Landgilde, men dog saa moderat, at Bønderne her paa Godset sade billigere end paa andre Godser heromkring*). Den kongl. Tilladelse til at sælge Godset til Arveiæste benyttede Kaas ikke. Forinden han tog nogen Bestemmelse i denne vigtige Sag, raadførte han sig med Landinspecteur Iver Unsgaard og Forvalter Clausen, der begge fraraadede Salget. Til Lykke for Skolen, hvis Existents beroede paa Godsets Bevarelse, fulgte Kaas deres Raad, og der kan neppe være Tvivl om, at det ogsaa var i Bøndernes Interesse, at Stiftelsen bevarede sit Gods. Var det blevet solgt i 1805, da Bønderne, om de end sade i jevn Velstand, dog umuligt kunde have samlet Formue, vilde en heel Bondegaard i dette Dieblik vistnok have været en Sjeldenhed paa Herlufsholms Gods. Udstykningen med alle dens Følger vilde sikkert have fulgt Salget i Hælene. Under Krigen, da Landmandens Producter vare i høi Priis, stode Bønderne sig godt, men senere, omtrent fra 1820, da Kornpriserne faldt, gik det tilbage for dem, og de begyndte atter at paadrage sig Restancer af kongelige Skatter og herskabelige Afgifter. Ved Kaas's Død beløb samtlige Restancer sig til 2713 Rd. 36 ß, 55 Tønder Rug, 660 Tønder Byg og 133 Tønder Havre, ialt 848 Tønder Sæd af alle Slags; men Bøndernes mislige Stilling her paa Godset i Aarene fra 1820 til 1830 var jo en fælles Skjæbne, der ramte den hele Landbostand.

Fra 1810 til 1818 var Tienden bortforpagtet for eet Aar ad Gangen for circa 500 Tønder Byg. I nogle Aar havde Stiftelsens Forvaltere, Clausen og efter 1816 Bülow, Tienden i Forpagtning; det var en slem Uskik, som aldrig burde have fundet Sted. I disse Aar toges Tienden enten efter privat Accord imellem Forpagterne og Yderne eller, hvor man ikke kunde komme til Accord, i Kjærven ved Tælling paa Marken. Endelig blev der i 1818 ved en kongelig anordnet Commission sluttet en fast, uforanderlig Forening, hvorved Tienden blev bestemt til evige Tider for hver Gaard især, saaledes at de Fleste ydede for enkelt Tiende 5 til 6 Skjepper Byg aarlig af Tønde Hartkorn. Stiftelsens hele Tiende blev derved fastsat til 579

*) Landgilden af en almindelig Gaard paa 60—70 Tønder Land var i Kaas's Tid omtrent 6—8 Tønder Sæd og Indfæstningen 150—200 Rd.

Tønder Byg, hvoraf Kaas dog næsten hvert Aar eftergav de 79 Tønder til Bedste for de meest trængende Bønder. Af hele Herlufsholms Sogn oppebærer Stiftelsen baade Konge- og Kirketiende med Undtagelse af een By, Ladby, der af ubekjendte Grunde fra ældgammel Tid har været fritaget for at svare Kongetiende. Efter Tiendeforeningen skulde Huusmændene intet Korn svare, men hver gjøre fire Arbeidsdage for Stiftelsen. Huusmændenes Hoveri blev først afløst langt senere; de betalte deres Afgift af Husene ved Arbeide til Gaarden under Navn af Ugedage. Nogle af disse tilfaldt Spisemesteren (16), andre Rectoren (4), Forvalteren (6), Oldfruen (2) osv.

Af Skovene vare følgende indfredede, nemlig:

Kalbyriis, der indeholdt	c. 418	Tønder	Land,
Steenskoven	c. 406	—	—
Raadmandshaven	c. 92	—	—
Lammehaven	c. 9	—	—
Friheden, Skytteskoven og Klosterskoven	c. 228	—	—

Kohaven blev først indfredet i 1826; den hed „Bedekohaven", fordi Hovbønderne indtil Hoveriets Afløsning 1801 havde bedet her, naar de holdt Middag o. s. v. De havde Lov til at kjøre ind i Skoven og slippe deres Heste løse der, indtil de atter skulde i Marken. Nu høres Navnet Bedekohaven kun sjeldent; sædvanligt kaldes Skoven blot Kohaven. I Erstatning for Græsningen i denne Skov fik Spisemesteren forreste Enghave (hvor Badestedet er). Desuden eiede Stiftelsen, foruden endeel, ikke indfredet Skov langs med begge Sider af Aaen, Holløse Skov, en lille Egeskov, hvori Bønderne havde Græsningsret. Den har engang været 30 Tønder Land stor og er nu saagodtsom borthugget, da den laa altfor fjernt. Paa Guderup Mark laa i sin Tid en lille Skov paa omtrent 14 Tønder Land, kaldet Guderup-Holme, ogsaa den blev borthugget, da den efter sin isolerede Beliggenhed ikke lod sig bevare uden altfor stor Bekostning. Det var Skovenes maadelige Culturtilstand, der havde foranlediget Kaas til at udvirke kongelig Tilladelse til at ansætte en særegen Forstbetjent. Hertil valgte han allerede i 1805 Secretair Topp, der ved Geheimeraad Brandts Død var uden Tjeneste. Det var besynderligt nok, at Kaas's Valg faldt paa Topp, der var endnu mindre forstkyndig end Forvalter Clausen, som i mange Aar havde havt Overbestyrelsen af Skovene, hvis mindre gode Culturtilstand dog ikke kunde lægges ham til Last. Det er rimeligt, at Kaas valgte Topp, fordi han ønskede at knytte ham til Stiftelsen, da han ved sin Flid, Nøiagtighed og Redelighed var vel anseet paa Herlufsholm; han var

i Aarenes Løb ofte kommen her med Brandt og var flyttet hertil med ham. Da Topp blev Forstinspecteur, var der i de 1154 Tønder Land indfredet Skov over 120 Tønder Land bare, ubeplantede Sletter, spredte overalt i Skovene*) og et ligesaa stort Areal bestod af daarligt afgravede og derfor enten aldeles ikke eller slet bevoxede Moser. Topp greb Sagen an med den Omhu, han anvendte paa Alt, hvad han foretog sig. Ikke destomindre blev han uden nogen rimelig Grund i 1811 afskediget fra denne Stilling. Brorson har vistnok Ret, naar han siger, at baade Topps Ansættelse og Afskedigelse som Forstinspecteur vare Administrationsfeil af Kaas; thi der var ingen Grund til at tage Skovbestyrelsen fra Clausen, fordi han ikke var Forstmand, for at lægge den under Topp, der var endnu mindre forstkyndig, og da Topp med Dygtighed og Troskab havde bestyret sit Embede i sex Aar, var der heller ingen Grund til at afskedige ham, for atter at lægge Skovbestyrelsen under Clausen. Egenlig bleve Skovene under Clausens Overbestyrelse lagte under hans Neveu, Student N. C. Bülow**), der var paa hans Contoir og blev udnævnt til Forstinspecteur med en Gage af 200 Rdl. Nogen Intrigue var der sagtens med i Spillet. Da Forvalter Clausen døde 1816, blev Forvalter- og Forstinspecteurtjenesten atter forenet i N. C. Bülows Person. Ved en Commission, som Kaas udnævnte dertil, bleve alle Skolens Skove i 1815 opmaalte, taxerede og inddeelte, og en Plan blev lagt for deres forstmæssige Behandling i Fremtiden. Hugsten blev beregnet paa hundredeogtyveaarigt Omdrev. De indfredede Skove bleve taxerede til 35,600 Favne Kløvebrænde og 8800 Favne Fagotter, hvoraf aarligt skulde hugges circa 400 Favne Kløvebrænde og 70 Favne Fagotter. Da den aarlige Udviisning beløb sig til circa 300 Favne, blev der saaledes efter Planen et Overskud til Salg. Fra 1806 til 1812 var der solgt særdeles

---

*) Mange af disse aabne Steder i Skovene lod Forvalteren besaae med Havre, enkelte Steder med Hør. Endnu i 1813 blev der saaet og høstet Havre midt i Raadmandshaven paa det Sted, hvor den unge Egeskov staaer, langsmed hvilken Spadseregangen fører til Nestved. Denne Egeplantage er nu 50 Aar gammel.

**) I December 1804 var det iværk, at Bülow skulde have været Lærer her ved Skolen. Clausen, der stod høit hos Brandt, bestræbte sig for at udvirke hans Ansættelse, men Brandt vilde ikke ansætte Andre end Candidater; de ledige Fag vare Græsk, Hebraisk og Religion. Bülow var Student herfra Skolen (1797).

Meget af Skovene, da Brændet dengang var i høi Priis*). Bülow har ikke ringe Fortjeneste af Stiftelsens Skove; han interesserede sig meget for Skovcultur og fortsatte med Held de af Topp begyndte Culturarbeider, navnlig Beplantningen af de betydelige Sletter, der fandtes overalt. Han plantede næsten udelukkende Naaletræer, der lykkedes saa godt, at Stiftelsen i Aarene 1851—1855 kunde sælge meget Bygningstømmer af den Naaleskov, Bülow havde plantet fra 1811—1817. I 1826 lod Kaas den store Sandbanke ved Sandstrædet beplante med Gran; det er den nuværende Granplantage. Begyndelsen til denne Bakkes Beplantning blev en Slags Fest for Skolen; alle Lærere, Disciple, Skolens Embedsmænd og enkelte Familier i Nestved, der ønskede at være med, fik hver sit lille Stykke til Beplantning (enhver Deeltager skulde plante 100 Planter, Damerne slap dog med 50) og alle mødte paa en bestemt Dag for at tage fat paa Arbeidet. Kaas var selv med; der var opslaaet et Telt med Forfriskninger, og Munterheden var stor. Det blev en Æressag at faae sine Planter til at lykkes; ivrigst var Dichman, der lod sit Stykke vande og passe med Efterplantning i god Jord, som han lod tilføre. Granbakken er 18½ Tønde Land stor.

I Lammehaven havde Kaas ladet anlægge Spadseregange og anbringe Bænke. Gangene ere tilgroede for mange Aar siden, men endnu kan man dog enkelte Steder see, hvor de have gaaet. Dengang og mange Aar senere blev der af Nestved Fugleskydningsselskab aarlig udlagt et Dandsegulv, hvor Skovballerne holdtes. Ballerne paa den aabne Dandseplads, med Bøgekronerne til Tag, vare virkelige Skovballer. I disse saavelsom i Klubballerne om Vinteren toge de yngre Lærere og Disciplene meget virksom Deel. I 1852 har Selskabet paa samme Sted bygget et stort, grundmuret Huus med Dandsesal, Restauration o. s. v.; her holdes endnu Sommerballer, men Skovballer i Ordets almindelige Betydning ere de ikke længere, da Salen ek lukket til alle Sider som enhver anden Dandsesal.

I Aaret 1817 udvistes efterfølgende Deputater. Skoleherrens og Præstens Deputater udvistes paa Roden, Resten blev opskovet og hjemkjørt til Vedkomenmde.

---

*) I disse 6 Aar blev der solgt for 74,000 Rdl. I 1811 kostede en Favn Brænde i Nestved 24 Rdl. I Aarene 1813—18 solgtes der for 36,686 Rd. Navneværdi.

	Brændе.	Ovns.	Tørv.
	Favne	Læs	Læs
Skoleherren	50	—	—
Rector	24	10	—
Ældste Lærer	10	—	—
De tre øvrige Lærere og Inspecteuren (hver 4)	16	—	—
Oldfruen	16	—	60
Skrive- og Tegnelæreren	8	—	20
Musiklæreren	6	—	8
Skolen og Opdragelsesanstalten	42	—	—
Bibliotheket og Samlingerne samt Sygestuen	6	—	—
Spisemesteren	50	40	100
Forvalteren	20	—	—
Opvarterne	5	—	—
Sognepræsten	12	—	—
Birkedommeren *)	9	—	—
Postmesteren i Nestved	—	—	6
De tre Almueskoler	8	—	—
Skovrideren	5	6	10
Skovfogderne tilsammen	4	4	—
Magle Mølle **)	6	—	—
Sognets Jordemoder	4	—	—
Forskjellige Pensionister	5	—	8
Ialt	306	60	212

De Moser, som fandtes i Skovene, bleve ikke benyttede til Tørveskjær af Stiftelsen selv, da den har Ret til en aarlig Udviisning af 40 Qvadratfavne i Holmegaards Mose, beregnet til circa 300 Læs Tørv. Denne Ret erhvervede Holstein i 1762 ved et Magelæg med

*) I 1809 afstod Kaas Stiftelsens Birkerettighed til Kongen og Herlufsholms Birk blev lagt under Tybjerg Herred. Ved denne Leilighed fik Birkedommeren, Hincheldey, sin Afsked med Pension. Efter hans Død faldt Birkedommergaarden tilbage til Stiftelsen; det var den sidste Gaard paa venstre Haand, naar man gaaer fra Lillenestved over Storebro. Brændedeputatet beholdt Herredsfogden i Tybjerg Herred, indtil Knuth inddrog det.

**) Desuden havde Mølleren $2\frac{1}{2}$ Favne Egegavntræ og hvert 3die Aar 1 Favn Avnbøg til Kamme i Møllehjulene.

den daværende Eierinde af Holmegaard, Kammerherreinde Trolle. For Udviisningen i Mosen gav Stiftelsen en Bondegaard i Fensmark og Fensmark Skov, der dengang talte 247 Træer; til Bondegaarden hørte en ubetydelig Andeel i Mosen. I endeel Aar solgte Stiftelsen til Bønderne noget Tørveskjær i Kalbyriis og Steenskoven; Indtægten deraf var dog ubetydelig. — Jagten gav af og til nogen Indtægt; i 1819 blev der i Steenskoven for den unge Skovs Skyld bortskudt 61 Stk. Raadyr og 31 Harer; den største Deel deraf blev solgt og indbragte 238 Rbd. I 1820 blev der ligeledes solgt Vildt for c. 50 Rbd. Vildtstanden maa dengang have været bedre end nu; der kunde aarlig skydes 30—40 Stk. Raadyr og 40 til 50, ja et enkelt Aar endog 70 Ræve. Fiskeriet, der engang havde været saa betydeligt, var bortforpagtet for 20—30 Rd. aarlig. Fiskeparkene existerede ikke mere, ligesaa lidt som de to fordum saa fiskerige Søer, Store- og Lillesø, i Nestved Bymark. Et Kort fra 1757 viser, hvor Søerne, som allerede dengang vare saagodtsom forsvundne, have ligget. Storesø laa ligeoverfor den sydligste Ende af Granplantagen og Klamrebanken, paa den anden Side af Ringsted Landevei, og Lillesø tæt sydost for dem, bag Dampmøllen *). Selv i Aaen og Gammelsø ved Vredsløse var Fangsten ubetydelig; af Skolens Fiskeri i Fjorden ved Gaunø svarede nogle Fiskere i Appenæs en aarlig Afgift af 1040 Pd. Fisk, som leveredes til Spisemesteren.

Ved Geheimeraad Kaas's Død, den 11te Jan. 1827, stod Skolen endnu høit i den offenlige Mening, og den fortjente ogsaa det gode Lov den nød og havde nydt i hele hans Bestyrelsestid. Men Æren herfor tilkom naturligviis ikke Kaas alene; Brorsons Rectorat og Melchiors kraftigste og virksomste Aar faldt netop sammen med hans Bestyrelse, og disse to Mænd, hvis Liv og Virksomhed vare uadskilleligt knyttede til Herlufsholm, arbeidede uafbrudt sammen med dygtige og samvittighedsfulde, yngre Medlærere. I de 22 Aar fra 1805 til 1827 **) dimitterede Skolen mange og flinke Candidater, og ikke faa af Herlufsholms Fostersønner fra denne Periode have senere i Statens og Kirkens Tjeneste indtaget en fremragende Plads og kastet Glands tilbage paa den Skole, de skyldte deres første Dannelse.

*) Tæt ved Storesø og i ringe Afstand fra den laa i Midten af forrige Aarhundrede nogen Skov, kaldet Holsted Hestehave.

**) 1827 er regnet til Kaas's Tid, men 1805 ikke.

Dimission fandt egenlig kun Sted hvert andet Aar, da Classerne vare toaarige, og Opflytning kun skete hvert andet Aar; en Oversidder maatte saaledes tilbringe fire Aar i een Classe. Dimissionsaarene vare de lige Aarstal f. Ex. 1810—12—14 osv., dog blev her ogsaa dimitteret Enkelte de ulige Aarstal, naar de af en eller anden Grund ikke vare komne med det Hold, hvortil de hørte, og man dog ikke vilde beholde dem til næste ordinaire Dimission. Kun i fire af de ulige Aarstal, nemlig 1807, 13, 21 og 23, blev her slet Ingen dimitteret. Af de 104 Dimittender falde de 87 paa de regelmæssige Dimissioner i de lige Aarstal; kun 17 falde paa de ulige Aarstal. I Gjennemsnit afgik saaledes ved hver af de 11 ordinaire Dimissioner c. 8 ($7\frac{10}{11}$) Candidater, men ved hver af de 7 extraordinaire kun $2\frac{3}{7}$ aarlig*). Udfaldet af Examen artium viste, at Dimittenderne herfra Skolen fuldkomment kunde maale sig med Candidaterne fra Landets andre Skoler. Fra 1805—11 gaves ingen Hovedcharacteer ved Examen artium**). Fra 1812—27 havde af 88 Candidater 58 første Characteer (deraf 1 med Udmærkelse***); 28 havde anden og 2 en ringere Characteer†). En maatte i 1814 forlade Examen.

Med Stiftelsens Finantser stod det derimod kun daarligt ved Kaas's Død, og Regnskabsvæsenet var ikke i den bedste Orden. Capital-Formuen var forlængst opbrugt, og Skolen trykkedes haardt af en betydelig Gjæld paa henved 50,000 Rbd., hvori dog var indbefattet det store Laan fra Creditkassen (30,000 Rbd.), som Brandt havde optaget til Udstiftning o. s. v. Det skulde have været betalt

*) Tager man alle de 11 ulige Aarstal, bliver Gjennemsnitsantallet kun 1 [illegible] aarlig.

**) I 1811 fik C. A. Bluhme (Hs. Excell. den nuværende Conseilspræsident) Universitetets Priismedaille for Udmærkelse i alle Fag ved Examen artium.

***) J. H. Wegener, dimitteret 1825, Kammerherre og Amtmand paa Bornholm.

†) I 1822 dimitterede Skolen 14 Candidater, der alle fik laud. „De fjorten rare Drenge" kaldte Brorson dem. Som en Mærkelighed kan anføres, at en af dette flinke Hold, D. L. Oest, (senere Adjunct her) i det sidste Aar, han var Discipel, slet ikke gik i Skolen, men var Huuslærer paa Holsteinborg, naturligviis med Samtykke af Directeur, Rector og Lærere. Dette Arrangement var kommet istand efter Anmodning af Grev Holstein, der ønskede Oest, som han kjendte, til Lærer for sin Søn. Da Oest var flink og flittig, mødte dette Ønskes Opfyldelse ingen Modstand fra Skolens Side. Oest fik Stileopgaver tilsendte af Lærerne og sendte Stilene tilbage, for at faae dem rettede. Han holdt godt Skridt med Classen, indstillede sig til Dimissionsexamen her og bestod Examen artium særdeles godt.

for længe siden, men stod endnu saa godt som ubetalt ved Kaas's Død. Den nye Gjæld var omtrent 20,000 Rbd.

Men foruden 30,000 Rbd. Formue, som Kaas havde modtaget efter Brandt, og c. 20,000 Rbd. ny Gjæld, havde Kaas brugt mange Penge udenfor Stiftelsens ordinaire Indtægter. Vi ville ikke tale om, at der i nogle Aar paa Grund af de høie Brændepriser var skovet endeel mere, end der burde være hugget; thi Skovene toge ingen væsenlig Skade, og der er i en senere Periode taget ganske anderledes haardt paa dem; men der indkom i hans Tid og ved hans Indflydelse betydelige Gaver i Penge fra Mænd i høist forskjellige Stillinger; alle disse Penge brugte Kaas, forsaavidt de vare disponible eller ikke paa anden Maade vare gjorte urørlige, og han havde forsaavidt Ret dertil, som han selv havde skaffet dem, og de fleste af Giverne desuden udtrykkelig havde overladt til Directeuren at anvende Pengene til Stiftelsens Gavn, som han selv vilde. Af nedenstaaende Fortegnelse over de Gaver i Penge, der i Kaas's Tid bleve Stiftelsen tildeel, vil man kunne komme til nogenlunde nøiagtig Kundskab om, hvormeget han har brugt udover Stiftelsens egne Indtægter af alle Slags. Gaverne og Giverne vare følgende:

1805	skjænkede Oldfrue Jfr. Dorthea Wilhelmine Winther og hendes Søster Jfr. Amalie Hedevig Winther*) Stiftelsen	1,000 Rd.
	mod at nyde 6 pCt. aarlig Rente af Capitalen, saalænge nogen af Søstrene levede.	
1806	skjænkede Kong Christian VII.	4,000 Rd.
	(Det var Halvparten af en Sum, som Baron Otto Reedtz Thott havde tilbudt Kongen til offenlig Brug.)	
1811	skjænkede Generalkrigscommissair Holm **)	10,000 Rd. D. C.
—	Cancelliraad Hillerup **)	2,000 Rd. D. C.
1812	Cancelliraad Jessen **)	3,000 Rd.
—	Agent Sødring **)	3,000 Rd.
—	Kammerjunker Jacob v. Benzon **) . . .	2,000 Rd.
1814	Kong Frederik VI.	8,000 Rd.
	(Det var en Deel af de Summer, som Conferentsraad Constantin Bruun og Etatsraad	

*) Den længst levende af disse Søstre, Amalie Hedevig, døde 14de Marts 1818.

**) Til Stiftelsens Gavn efter Patronens eget Skjøn.

	Peter Kolderup-Rosenvinge havde tilbudt til offenlig Brug.)	
1814	indbetaltes det Wærnske Legat †) . . . . (Testamenteret Skolen 1797.)	4,000 Rd.
1816	Agent H. L. Hansen i Kallundborg **) . .	2,000 Rd. R.-V.
1817	Etatsraad Hansen til Steenalt **) . . .	3,000 Rd. R.-V.
1818	Canceliraad J. M. Berg til Skovsboe **)	2,000 Rd. R.-V.
—	Geheimeraad U. W. v. Roepstorff til Grevskabet Roepstorff tilsikkrede ved et Gavebrev af 15de Febr. Herlufsholms Stiftelse Raadighed over en Capital af . . . . . . som henstod i Baroniet Gaunø, der skulde svare Stiftelsen 5 pCt. aarlig Rente, til Capitalen blev udbetalt ††).	5,000 Rd. R.-V.
1820	Kong Frederik VI . . . . Disse Penge skjænkede Kongen paa Directeurens Ansøgning; de bleve anvendte til at dække Underbalance og Skatterestancer, der hvilede tungt paa Stiftelsen.	12,000 Rd. Sedl.
1825	Kong Frederik VI. . . . . Kongen skjænkede Skolen denne Sum, for at den dermed i tre Aar kunde lønne en Lærer, der skulde besørge Rectors Underviisning, i Betragtning af, at Justitsraad Brorson, der nu havde fyldt sit 70de Aar, havde tjent Skolen med udmærket Dygtighed og Nidkjærhed i 41 Aar.	900 Rd. Sedl.

Desuden oppebar Stiftelsen i hele Kaas's Bestyrelsestid aarlig 500 Rd. af Cancelliets Fond og 500 Rd. af Fyens Biispestols Indtægter.

Fremdeles modtog Stiftelsen følgende Legater:

1818.	Jfr. Amalie Hedevig Winther oprettede ved Testament af 10 Marts 1818 et Legat †††) paa	600 Rd. Sølv.

---

†) Af en Brevvexling imellem Fru Wærn og Gebeimeraad Brandt fra Februar 1797 sees det, at det havde været Brandts Mening, at denne Sum, naar den engang tilfaldt Stiftelsen, skulde have været administreret særskilt under Navn af „det Wærnske Legat". Fru Wærn havde dog ikke stillet denne Betingelse.

††) Denne Sum blev først udbetalt i Stemanns Tid.

†††) To fattige Enker af Herlufsholms Sogn eller Gods skulle nyde Renten af

1818	Geheimestatsminister, Greve Joachim Godske af Moltke Bregentved, der døde 1818, skjænkede ved sit Testamente Herlufsholms Stiftelse	10,000 Rd. Sølv.
	Gaven bestaaer i en kgl. Obligation, der stedse skal være i Forvaring hos Besidderen af Grevskabet Bregentved, af hvem Renterne udbetales til Skolen. Fundatsen er udfærdiget af hans Søn, den nylig afdøde Overkammerherre, Grev Adam Wilhelm Moltke, den 15 Febr. 1823 og confirmeret af Kongen den 2 April samme Aar. Efter Fundatsen skal den ene Halvpart af Renten anvendes til Understøttelse for kgl. Embedsmænds Sønner, medens de gaae i Skolen*), den anden Halvpart ligeledes til kgl. Embedsmænds Sønner under deres Ophold ved Universitetet. Kun Studenter med bedste Characteer til 1ste og 2den Examen kunne nyde godt af Legatet **).	
1821.	Commissairerne i Hofraad og Grosserer D. A. Meyers Bo, nemlig Grossererne S. S. Trier og J. S. Meyer skjænkede Skolen .	14,000 Rd. Sølv,
	nemlig: den 4de Mai 1820 . . 5000 Rd. Sølv ganske kort efter . . . 5000 Rd. — 11 Decbr. Termin 1821 4000 Rd. — Fundatsen (af 13 Decbr. 1822) bestemmer, at 60 Rd. Sølv aarlig skal anvendes til Præmier for 2 af Skolens flittigste og meest trængende Disciple; de øvrige Renter tilfalde Skolens Kasse.	

dette Legat, hver en Halvdeel. Capitalen maa aldrig røres. Sognepræsten, Rector og Forvalteren skulle vaage over Legatets Sikkerhed og have Ret til at udnævne de Personer, der skulle nyde Renten.

*) Fundatsens oprindelige Bestemmelse, at Legatet ikke kunde tillægges Disciple i yngste Classe, er hævet ved en Tillægsbestemmelse, der er sanctioneret af Grev A. W. Moltke den 28 Mai 1841.

**) Denne Bestemmelse er, med Samtykke af den daværende Besidder af Grevskabet Bregentved, fra 1859 modificeret i Overeensstemmelse med de forandrede Examensforhold.

Men havde Kaas brugt mange Penge, saa var her ogsaa udrettet Meget. Den nye Skolebygning var opført, ligesaa Forstinspecteurboligen; Forvalterboligen var grundig forbedret og halvt ombygget; paa den østre Fløi af Klosterbygningen var der sat to nye og smukke Etager, Avlsbygninger vare opførte for Rector, Gaarden og dens nærmeste Omgivelser forskjønnede, Skolens Bibliothek forøget og smukt opstillet, værdifulde Samlinger (physiske Apparater, Naturaliegjenstande, Mynt-, Medaille- og Gemmesamlinger) vare erhvervede, Lærernes og Embedsmændenes Stillinger forbedrede, nye Underviisningsfag indførte (Musik, Gymnastik, Dands og Tegning), der var ansat en Inspecteur, og fremfor Alt — Disciplenes Antal var forøget fra 30 til c. 65. At lade Alt forfalde, som Thott og Schack-Rathlou havde gjort, kunde kun gaae til en Tid. Brandt havde vel gjort Meget og i mange Henseender bødet paa Fortidens Feil; men han havde efterladt endnu Mere til sin Eftermand. Kaas løste den Opgave, der var lagt for ham, vel ikke altid med fornøden Forsigtighed og ønskeligt Hensyn til Stiftelsens Midler; men vil Nogen dadle ham for uforsvarlig og hensynsløs Brug af Stiftelsens Penge, bør man dog vel erindre, deels at han ikke kunde lade Bygningerne staae og falde sammen, deels at han ved egen Indflydelse skaffede næsten alle de Penge, han byggede op, og endelig, at hans Bestyrelsestid faldt sammen med den sletteste Pengeperiode, Danmark har havt i over 100 Aar.

Imellem Kaas og Brorson bestod der altid usvækket Venskab, og Brorson har i sin høie Alderdom paa en smuk Maade i sine „Ideer til et Mindeskrift om Statsminister Kaas", der ere nedskrevne tre Aar efter dennes Død, taget sin Ven i Forsvar mod de Anker, der fra mere end een Side reistes mod hans Administration af Herlufsholm, navnlig fra den pecuniaire Side. Mindeskriftet, der ikke var ganske fuldført af Brorson, blev efter hans Død, overeensstemmende med hans Ønske, tilstillet hans Ven og fordums Medlærer, Biskop Fogtmann i Aalborg. Af de Materialer, der vare forhaanden i Brorsons Papirer, fuldførte Fogtmann Manuscriptet, der endnu opbevares her ved Skolen. Han sendte det derpaa til Stemann med Forespørgsel, om han antog det for rigtigt, at det blev udgivet. Stemann meente, at det ikke burde trykkes, men henlægges i Skolens Archiv. Mellem Kaas og Melchior var Forholdet derimod ikke altid saa godt. Melchior syntes ikke om, at Kaas, navnlig i de første Aar, handlede mindre varsomt med Skolens Pengemidler, end han, der kjendte Forholdene langt bedre, end Kaas dengang kunde kjende

dem, ansaa for ønskeligt. Wangs ubegribelige Ansættelse som Inspecteur og alle de Conflicter, der fulgte deraf, bidroge til at forlænge Disharmonien mellem disse to Mænd, der ellers vare enige om Hovedsagen, nemlig at fremme Stiftelsens Flor og Fremgang, saavidt det stod i deres Magt. Kaas havde vistnok af og til Grund til at beklage sig over Melchior, der ifølge sin sandhedskjærlige og djærve Natur undertiden opponerede mod hans Foranstaltninger paa en Maade, der ikke ganske stemmede med deres gjensidige Stilling. Forholdet imellem dem blev dog efterhaanden bedre og bedre, og selv i den mindre gode Periode var det ikke værre, end at Kaas ingensinde glemte eller undlod at anerkjende, hvormeget Stiftelsen skyldte Melchior, ligesom denne altid paa sin Side anerkjendte de store Forbedringer, Kaas havde indført, samt den Omhu, han bestandig viste for Skolen. Men saa meget er vist, at selv om Brorson var død, medens Kaas var Directeur, var Melchior dog ikke bleven Rector.

Kaas var meget afholdt baade af Ældre og Yngre paa Herlufsholm; hans Besøg her vare derfor kjærkomne for Alle og bleve imødesete med Længsel. Naar han var her, levede han meget sammen med Rector, Lærere og Stiftelsens Embedsmænd; i selskabelig Omgang var han en munter, behagelig Mand og ypperlig Vært. Om Efteraaret holdt han Jagt i Stiftelsens Skove, og ved denne Leilighed medbragte han da selv endeel Fremmede. Var Pladsen i Directeurens Værelser utilstrækkelig, boede nogle af dem hos Brorson og Forvalteren. Jagten var for Disciplene saa god som een à to Fridage. De Dage, Kaas tilbragte her, regnede han selv til de lykkeligste i sit Liv, og han havde ogsaa den Glæde, her at see almindelig Tilfredshed og at finde personlig Hengivenhed og Taknemmelighed for Alt, hvad han havde gjort for Stiftelsen og for de Enkelte. Mange Aar efter vidnede Biskop Fogtmann paa sin Bispestol og den nys afdøde Olding Otto Engelsted Friis, Sognepræst til Kiølstrup, at naar de i Erindringen søgte deres Livs lykkeligste Dage, vendte deres Tanker sig til Herlufsholm og til de Aar, de havde tilbragt her. Det Samme vidner endnu Provst J. Zahle, Sognepræst til Stillinge, der, med Undtagelse af Musiklærer Brandt, er den eneste nulevende Lærer fra Kaas's Tid *). Blandt Herlufsholms mange Fostersønner er der maaskee ingen, der omfatter deres Barndomshjem

*) O. E. Friis og J. C. J. Zahle ere begge dimitterede herfra Skolen; Friis (dim. 1805) blev Adjunct her fra 1813, Zahle (dim. 1814) fra 1818. N. Fogtmann var Lærer fra 1815—22.

med en trofastere Kjærlighed og have en lysere Erindring om de her tilbragte Ungdomsaar end de, der have gaaet i Skole her i Kaas's Tid, især i Aarene fra 1815—22, der er en af de lykkeligste Perioder, Skolen nogensinde har oplevet.

Kaas og hans Hustru, der døde samme Dag som han, ligge begravede paa Herlufsholms Kirkegaard. En Mindesteen, sat af hans Slægt, staaer over Graven, men et skjønnere Minde reiste han sig selv i den Række Foranstaltninger, hvorefter Skolen, fornemmelig ved hans Omsorg, gik frem i foryngel og udvidet Stiftelse. De Anker, der i sin Tid reiste sig mod hans Bestyrelse af Herlufsholm, ere forlængst forstummede; den Skade, Pengetabet, han muligviis kan have tilføiet Stiftelsen, er forvunden for mange Aar siden, men med taknemmelig Anerkjendelse af, hvad han har virket for Stiftelsen, bevares Mindet om ham og hans Tid endnu levende her paa Stedet, og i Herlufsholms Historie vil han altid hævde sin Plads som en af de Forstandere, Skolen regner blandt sine Velgjørere.

III.

Geheimeraad Stemanns Bestyrelsestid.

1827—51.

Næsten i et heelt Aarhundrede havde Præsidenten i det danske Cancelli tillige havt Overbestyrelsen af Herlufsholm, og denne Praxis holdt sig, saalænge Cancelliet bestod, da Geheimeraad Poul Christian Stemann, der blev den sidste Præsident i Cancelliet, den 26 Jan. 1827 tillige blev udnævnt til Kaas's Eftermand som Directeur for Herlufsholm. Navnlig for Stiftelsens betænkelige, oeconomiske Forfatning turde man haabe de bedste Resultater af Stemanns Bestyrelse, da han, der havde været Amtmand i Sorø, indtil han blev Minister, som Administrator af Sorø Academies Gods og Pengevæsen havde viist, hvad han formaaede at udrette i denne Retning. Her forefandt Stemann kun Gjæld, Restancer og et misligt Regnskabsvæsen *). Slet saa galt, som det havde været et Aars Tid tidligere,

*) Musikkassen var den eneste Kasse, der eiede Noget. Ved Kaas's Død var dens Beholdning 614 Rbd. 4 Mk. 9 ß. Efter Anmodning af Brorson, der frygtede for, at disse Penge under Stiftelsens almindelige Pengenød skulde være en altfor stor Fristelse, udsatte Stemann i April 1827 500 Rbd. (det ene Hundrede af Beholdningen var dengang udlaant), som tilligemed Renten og hvad der videre kunde oplægges, skulde holdes aldeles udenfor Skolens almindelige Regnskab. Dette skete kun til en vis Grad; i mange Aar figurerede der rigtignok en saakaldet Musikkasse, som dog Intet eiede, da dens Midler for længe siden vare slaaede sammen med Skolens, og den fik heller ingen Rente af sine Penge af Stiftelsens Kasse. Nominelt førtes der hvert Aar til Indtægt for Musikkassen 2 Rd. for hver Discipel og til Udgift

var det dog ikke mere, da det hele Pengevæsen var kommet under en local Control, der allerede havde begyndt at vise sine gode Virkninger. Den af Kaas oprettede „Committee for Herlufsholms Stiftelses oeconomiske Anliggender", der havde bestaaet siden 1820, var bleven reorganiseret Aaret før hans Død; der var tillagt den udvidet Myndighed, og den var forøget med to nye Medlemmer, nemlig den næstældste Lærer og Inspecteuren. Committeen, der i sin nye Stiftelse altsaa talte 5 Medlemmer, traadte i Virksomhed fra 1ste Mai 1826. Den afholdt maanedlige Møder*), og i disse maatte enhver, der havde Pengekrav paa Stiftelsen, fremlægge sine Fordringer, der ikke kunde honoreres ved Kassen, førend de vare befundne rigtige af Committeen. Forvalteren maatte hver Maaned fremlægge sine Maanedsextracter af Regnskabet samt Restanceliste baade for Skolen og Godset. Committeens Forhandlinger, der førtes til Protocols, opbevares fuldstændig i Skolens Archiv.

Da Stemann blev Directeur, troede han, at denne Committee, som han nok havde hørt tale om, var en reen Skinautoritet, der kun bidrog til at forøge Forvirringen. Han vidste, at den ogsaa førte Tilsyn med Godsadministrationen, uagtet kun eet af dens Medlemmer, Forvalteren, kunde antages at have nogen Indsigt i disse Forhold. Det var derfor hans Hensigt, strax at ophæve Committeen, men da han ved sit første Besøg paa Herlufsholm lod sig dens Forhandlingsprotocol forelægge, for dog at see, hvad denne i hans Øine saa besynderlige Autoritet havde taget sig for, fik han en ganske anden Forestilling om dens Betydning. Protocollen viste nemlig, at Committeen udøvede en skarp og gavnlig Control, og at dens fire i Godsbestyrelse ikke sagkyndige Medlemmer med Held havde sat sig ind i de herhen hørende Forhold og med Alvor søgte at trænge til bunds i Sagen, for at bringe Orden og Ligevægt tilveie. Stemann, der var en practisk Mand, tænkte da ikke mere paa at ophæve Com-

50 Rd. til Musiklæreren; men i Virkeligheden existerede der ikke Andet af Musikkassen end et Regnskab. Efter gientagne Udsættelser af Revisor inddrog Knuth i 1851 Musikkassen, hvis nominelle Formue dengang var 1801 Rbd 3 Mk. 3½ ß. Siden den Tid udredes de 50 Rd. til Musiklæreren samt Udgifter til Musikalier, Instrumenter o. s. v. af Skolens Kasse ligesom enhver anden Udgift.

*) Committeen holdt i Reglen sine Møder hos Rector, undertiden i Forværelset til Bibliotheket (Pl. VI. A); der læste Præsten ogsaa i nogle Aar med Skolens Confirmander; senere læste han paa Disciplværelset Nr. 6 i Rodebygning.

mitteen, men bekræftede den i den Myndighed, den havde modtaget af Kaas. Den bestod indtil 1849; men da de Forhold, den oprindelig var sat til at controllere, forlængst vare i god Orden, havde den tabt sin Betydning og blev endelig ophævet. I de sidste Aar talte den igjen kun tre Medlemmer, nemlig Rector, Inspecteur og Forvalter.

I November 1826 afgav Melchior efter Kaas's udtrykkelige Ønske Privatistkassen til Forvalteren, men med en betydelig Restance. Kaas havde ikke gjerne seet, at Melchior i 1818 overtog Privatisternes Regnskab. Maaskee frygtede han for, at Melchior, der ikke var meget omhyggelig i Regnskabssager, skulde indvikle sig selv i ubehagelige Forlegenheder ved at paatage sig et Regnskab, der let kunde naae op til nogle tusinde Rigsdaler om Aaret. Imidlertid blev det dog overdraget ham, og da han afgav Kassen, havde den en Gjæld til Skolen af 2852 Rd. 2 Mk. 9 ß. Dette maa dog paa ingen Maade forstaaes saaledes, som om det var Melchior, der skyldte Stiftelsen denne betydelige Sum. Det var Disciplenes Forældre, der skyldte Pengene, men Melchior havde maaskee forsømt at indkræve dem med fornøden Skarphed eller ialtfald itide at underrette Stiftelsen om, at han ikke saa sig istand til at formaae Vedkommende til at betale deres Gjæld. Selv tabte han som Udlægger for disse Disciple ogsaa endeel Penge. Hvad der kan lægges ham til Last er en noget vidt dreven Godmodighed med at give Henstand, men paa hans usvigelige Redelighed maa der ikke falde mindste Skygge for denne Sags Skyld, der forvoldte ham mange Ærgrelser i hans sidste Levetid. Man har ofte hørt anføre som et Exempel paa Stemanns Haardhed, hvorledes han gjorde Melchior ansvarlig for denne Gjæld til Stiftelsen og derved tvang ham til Indskrænkninger i hans tarvelige Leveviis og saaledes forbittrede hans sidste Dage. Det forholder sig aldeles ikke saaledes. Der kan med Rette være Meget at udsætte paa Stemanns Forhold mod Melchior, men netop denne Sag behandlede han med den største Moderation, og for at enhver Tvivl i denne Henseende kan forsvinde, anføres her Stemanns Skrivelse til Committeen om Privatistkassens Gjæld. Brevet er af 7de April 1827 og indeholder endeel Resolutioner paa Indstillinger fra Committeen; 11te, 12te og 13de Post lyde saaledes:

11te og 12te Post.

„Fordringen paa N. N., hvilken her er opgivet at beløbe sig til 1981 Rdl. 5 Mk. 13 ß, som var den Summa, han skyldte til 1ste November f. A., er nu, med Tillæg af hvad for Sønnen

var at betale fra 1ste November til 22de December, da han udgik af Skolen, opvoret, efter Hr. Professor Melchiors Opgivende til mig, til 2018 Rdl. = Mk. 2 ß, hvoraf dog Noget senere er tilsendt Hr. Professor Melchior, saaledes at bemeldte N. N. deels til Skolen og deels til Hr. Professor Melchior privatim nu ikkun skal skylde ialt 1873 Rdl. 4 Mk. 10 ß Sedler og Tegn. Da det nu, efter Sagens Omstændigheder, findes at være særdeles billigt, at Stiftelsen ikke benytter sig af den, maaskee dog noget tvivlsomme Ret for denne Fordring nærmest at holde sig til Hr. Professor Melchior, som derved, formedelst sin Godtroenhed, vilde kunne vorde udsat for Ubehageligheder og Fortrædeligheder, for hvilke Stiftelsen skylder denne særdeles værdige Lærer at fritage ham, da saadant kan skee uden at deraf sandsynligvis kan opstaae noget væsentligt Tab for Stiftelsen, saa vil Fordringen af de 2018 Rd. = Mk. 2 ß, hvilke skyldes af N. N., være at ansee som Stiftelsens Fordring paa denne, og altsaa foranførte 1873 Rd. 4 Mk. 10 ß Sedler og Tegn af Stiftelsen være at fordre directe hos N. N., imod at Hr. Professor Melchior med forderligste til Stiftelsens Kasse indbetaler 144 Rdl. 1 Mk. 8 ß, hvilke han i Afdrag paa meerbemeldte 2018 Rdl. = Mk. 2 ß har modtaget af N. N.

Herved bliver dog at reservere, at saafremt N. N. ikke skulde erkjende Rigtigheden af den af Hr. Professor Melchior opgivne Fordring paa ham for 1873 Rdl. 4 Mk. 10 ß, Stiftelsens Ret i saa Henseende reserveres imod Hr. Professor Melchior, hvorimod, saafremt N. N. ikke modsiger Fordringens Rigtighed, men samme derimod, formedelst hans Uformuenhed eller af andre Aarsager, ikke tilfulde skulde være at erholde, det derved forvoldede Tab bliver Tab for Stiftelsen ikke for Hr. Professor Melchior. Iøvrigt er det en Selvforstaaelse, at Alt, hvad N. N. herefter maatte tilstille Prof. Melchior til Afdrag paa den Fordring, Stiftelsen nu har overtaget, strax af Hr. Professoren bliver at afgive til Stiftelsens Kasse, og skal jeg søge ved Correspondance med vedkommende Autoriteter i Vestindien at udvirke, at N. N.s Gjæld til Stiftelsen snarest muligt maatte kunne erholdes betalt."

13de Post.

„Ligeledes maa N. N.s Gjæld ansees som Gjæld til Stiftelsen uden videre Ansvar for Hr. Professor Melchior, og skal jeg og saa for denne Gjælds Indkassering søge at gjøre mig Umage,

til hvilken Ende jeg udbeder mig tilstillet en specificeret Beregning over Stiftelsens Tilgodehavende hos N. N."

Derimod havde Kaas i 1826, kort efter at den udvidede Committee var traadt i Virksomhed, kun givet Melchior otte Ugers Henstand med Afgjørelsen af Gjælden og truet med, at han, hvis den ikke til den Tid var berigtiget, saa sig nødt til at gribe til de Midler, Anordningerne hjemlede mod enhver, der havde Oppebørsler for det Offenlige. Det krænkede Melchior saaledes at trues med Tvangsmidler og retslig Tiltale, da det dog ikke var ham, der skyldte Pengene. Ved Stemanns Mellemkomst blev Sagen ordnet saaledes, som ovenfor er fortalt; det var to Embedsmænd i Vestndien, hvis Sønner vare Privatister hos Melchior, der skyldte Pengene, og Stemann blev ikke træt af igjennem Gouvernementet over de vestindiske Øer og andre Autoriteter at kræve dem for deres Gjæld, som endelig ogsaa blev betalt; men Melchior oplevede ikke Enden paa disse for ham saa ubehagelige Gjældsforhold.

Ganske anderledes forholdt det sig med Forvalter Bülows Gjæld til Stiftelsen; her var en virkelig Kassemangel tilstede paa circa 8000 Rdl., hvoraf henved 5000 Rdl. var Gjæld til Oeconomen, der ikke havde faaet sin contractmæssige Betaling til de rette Forfaldstider. Her greb Kaas til en Udvei, han neppe burde have valgt. Oeconomen havde, som en Følge af de billige Priser paa alle Fødemidler, en fordeelagtig Stilling; men han fik jo kun den Betaling, hvorom man var bleven enig med ham. Faa Maaneder før sin Død formaaede Kaas Demant til at slaae 700 Rdl. af i de accorderede, aarlige Kostpenge, saaledes at den lavere Betaling skulde regnes fra 1ste Mai 1824; til Gjengjæld skulde Stiftelsen garantere ham Udbetalingen af hans øvrige Tilgodehavende. Demant, der formodenlig ikke troede sit Tilgodehavende hos Bülow ganske sikkert, uagtet det maatte være Stiftelsen og ikke Bülow, der heftede for Gjælden, skjænkede saaledes Stiftelsen ialt 2800 Rdl. Melchior, der fandt denne Maade at afgjøre Stiftelsens Gjæld paa ligeoverfor en Contrahent mindre passende, talte derimod, men uden Virkning. Nogle Aar efter ansøgte Demants Enke om Pension, og Committeen indstillede hende til at nyde Renten af de 2800 Rdl., hendes Mand havde eftergivet Stiftelsen, men Stemann afslog hendes Forlangende.

For sin Gjæld til Stiftelsen blev Bülow med al Ret gjort ansvarlig, han maatte ved Auction realisere en Deel af sit Bo og stille Resten i Pant; desuden maatte han finde sig i, at der aarlig blev tilbageholdt 500 Rdl. af hans Gage, indtil Gjælden var betalt. —

Enhver Kassebeholdning paa over 200 Rdl. skulde afleveres til Committeen og nedlægges i Pengekassen, hvortil der var 3 Laase. Til den ene havde Forvalteren Nøglen, til de andre havde to af Committeens Medlemmer hver sin Nøgle. Man forstod dengang ikke ret, hvorledes Bülow var kommen i denne store Underbalance; han var ugift og levede meget tarveligt, saa at enhver kunde vide, at han ikke selv havde brugt Pengene. Han var desuden en redelig Mand, der ikke vilde have brugt Stiftelsens Penge uden Udsigt til at kunne tilbagebetale dem. Mange antoge, at Underbalancen allerede havde været tilstede, da Bülow overtog Embedet, uden nogen ordenlig Opgjørelse og Overlevering efter sin Onkel, Forvalter Clausen. Men rimeligere er det, at han har laant Stiftelsens Penge ud til Andre, som han skjænkede større Tiltro, end de fortjente. En Officeer i Nestved, der ved sin Død var fallit, skyldte ham en større Sum, og saaledes gik det med Flere.

Den maadelige, oeconomiske Forfatning, hvori Stemann overtog Stiftelsen, maatte naturligviis opfordre ham til streng Sparsommelighed, som han desuden som Administrator havde et særligt Talent for. Han indskjærpede gjentagne Gange Committeen, at det var dens Pligt, paa enhver lovlig Maade at forøge Stiftelsens Indtægter og formindske dens Udgifter, og ingen Udgift, stor eller lille, som han ikke ansaa for aldeles nødvendig, fik Lov at passere. Den oeconomiske Side af Stiftelsens Bestyrelse blev for ham en Hovedsag, og havde Opgaven alene været at bringe Stiftelsens Pengevæsen paa Fode, vilde Ingen have løst den bedre end Stemann. Men dette Besparelsessystem, der strakte sig videre og fortsattes længere end nødvendigt var, fik ulykkeligviis senere en skadelig Indflydelse paa Stiftelsens Virksomhed, og man er berettiget til deri at søge idetmindste een af Grundene til Skolens lidet glædelige Forfatning i en stor Deel af Stemanns Bestyrelsestid.

Det varede ikke længe, inden det begyndte at gaae tilbage med Skolen og Opdragelsesanstalten, som Stemann havde modtaget i blomstrende Stand efter Kaas. Freqventsen tog af Aar for Aar. Ved Begyndelsen af Skoleaaret 1826—27 (Kaas's sidste Leveaar) talte Skolen . . . . 66 Disciple

1827—28 . . .	61	—
1828—29 . . .	51	—
1829—30 . . .	45	—

En Aftagen i Freqventsen er i og for sig ikke noget afgjørende Tegn paa en Skoles Tilbagegang, naar der ikke er andre mistænkelige Symptomer tilstede, men det var Tilfældet her. Der var ikke gaaet tre Aar, inden det var tydeligt, at der var indtraadt en Forandring, som dog i Begyndelsen var temmelig umærkelig for Udenforstaaende. Skolen var kjendeligt indtraadt i en Overgangstilstand; Grunden hertil laa ikke i Personalforandringer, hvoraf der vel var indtruffet et Par; den laa langt dybere. Sagen var, at der ved Stemanns Ansættelse var indtraadt en Systemforandring fraoven, hvis Virkninger, der allerede føltes nu, i Forbindelse med andre uheldige Omstændigheder 10—12 Aar senere bragte Skolen til Afgrundens Rand.

Da Kaas døde, stod Melchior endnu i sin fulde Kraft og havde i flere Aar under Rectors tiltagende Svagelighed været Skolens egenlige Bærer. Til ham støttede den gamle Brorson sig, og siden 1823 havde Overinspectionen været ham overdraget. I samme Grad som Brorsons Betydning for Skolen tog af, tog Melchiors til, og Stemann burde have været glad ved, at Melchior under Rectors Affældighed formaaede at holde Skolen oppe; men det gik ganske anderledes. Stemann, der savnede Blik for den aandelige Side af Stiftelsens Virksomhed, kunde ikke see, hvad Melchior var for Herlufsholm, og efter sine Forestillinger om den Autoritet, der tilkom Rector som Skolens øverste Embedsmand, kunde han heller ikke billige den exceptionelle Stilling, Melchior indtog. Stemann gjorde Intet for at krænke Melchior, men ved de Forholdsregler, han tog efter sin Overbeviisning om, hvad der tjente Skolen bedst, krænkede han ham dog paa det Føleligste. Overtilsynet blev nu frataget ham, og han, der hidtil havde havt en af Alle ubestridt Ret til at tage sig af Alt, fik i Virkeligheden ikke mere at sige end den yngste Adjunct. Det var uklogt af Stemann; thi hverken han, Rector eller nogen af Lærerne kunde erstatte Melchior, og det var uskjønsomt, da Stemann som Directeur skyldte ham, at tage særligt Hensyn til hans eiendommelige Stilling til Herlufsholm og hans af Alle, ogsaa af Stemann selv, anerkjendte Fortjenester. Melchior maatte have Lov til at være og virke paa sin egen Maade, saa udrettede han noget Godt, det havde han viist i 30 Aar; i Andres Ledebaand havde han aldrig kunnet gaae. Dichman, til hvem Melchior ulykkeligviis ikke stod i noget godt Forhold, blev nu stillet som Brorsons Raadgiver og fik som saadan den største Indflydelse paa Skolen og Opdragelsesanstalten, og Topp, hvis Flid og Slid i høi Grad tiltalte Stemann, blev hans Betroede, hvis Bistand han benyttede ved enhver Leilighed.

Der forløb ikke et Aar, før Melchior havde seet, at der for ham intet Mere var at udrette, endskjøndt hans Virkelyst og Interesse for Herlufsholm endnu var usvækket. Herover græmmede han sig, og Samtidige berette, hvor hurtigt den stærke Mand sank sammen under Vægten af de Ærgrelser og Krænkelser, der tilføiedes ham. Sygdom slog sig til (en haardnakket Koldfeber og et Armbrud); han lagde intet Dølgsmaal paa, at Livet havde tabt alt Værd for ham, og det traadte ogsaa tydeligt nok frem i hans hele apathiske Stemning. Af Skolen tog han sig ikke som tilforn; ligeoverfor Disciplene blev han mere vranten og vanskelig, han gav sig mindre og mindre af med dem, men saa dog endnu gjerne, at de søgte ham. Han ophørte at besøge sine Venner i Nestved og Omegn, i Klubben kom han heller ikke mere, og i de sidste 3—4 Aar, han levede, udstoppede han ikke en eneste Fugl. Han var nu kun en Skygge af, hvad han tidligere havde været, men Følgerne heraf for Skolen kunde ikke udeblive og vare ogsaa kjendelige nok for hvem, der stod den nær.

Den 11te September 1831 døde Melchior; hans sidste Sygdom var rimeligviis en Følge af de hyppige og haardnakkede Anfald af Koldfeber, som han forsømte, da han ingen Tillid havde til Medicin. Der er dog neppe Tvivl om, at de Ærgrelser, han havde været udsat for, havde bidraget deres til at bryde hans Kraft og give Sygdommen Magt; det troede han idetmindste selv. Den næstsidste Dag, han levede, dicterede han en af Disciplene i fleres Paahør et Brev til en af sine kjæreste, fordums Disciple, John Magens, i Vestindien, og i dette Brev erklærede han ligefrem, at Ærgrelser havde fremskyndet hans Død. Melchior blev kun 58 Aar gammel og havde ialt tilbragt 40 Aar af sit Liv paa Herlufsholm, circa 6 Aar som Discipel og 34 Aar som Lærer.

Hverken før eller siden har nogen Lærer været for Herlufsholm, hvad Melchior var gjennem en heel Menneskealder. Hans gjennemgribende Indflydelse var ikke grundet i overordenlige Evner, endskjøndt man ikke tør frakjende ham en vis, ikke almindelig Begavethed. Af Kundskaber havde han udenfor sine egenlige Underviisningsfag ikke mange, og selv i de Videnskaber, han specielt gav sig af med, vilde han, maalt med Nutidens Alen, neppe gjælde for nogen kundskabsrig Mand. Det var hans Charakteers Styrke, hans Villies Energi og Reenhed og hans Kjærlighed til Ungdommen, forbunden med en lykkelig Gave til at omgaaes den, der gav hans Liv en saa stor Betydning for Herlufsholm og lod ham udrette, hvad mange langt mere Begavede forgjæves vilde have stræbt at naae. Melchior var

en stærkt udpræget Personlighed og bar som saadan sine Mangler og Fortrin aabent til Skue. I religieus Henseende var han fuldkomment et Barn af den Tid, hvori hans Ungdom faldt; han var decideret Rationalist og lagde intet Skjul derpaa. En streng, kold Pligtlære i Kantisk Aand, uden høiere Støtte, var Alt, hvad Melchior hævede sig til. I æsthetisk Henseende var han temmelig uberørt; for Musik, Poesi og Konst havde han liden eller ingen Sands; dog kunde han glæde sig ved meget ørefaldende Musik, som f. Ex. Schultz's Melodier til Høstgildet. Holberg beundrede han, men videre kom han heller aldrig; han gav sig ikke ud for Andet eller Mere, end han var, og vovede sig aldrig ud paa Dybder, hvor han ikke kunde bunde. Han var redelig, sand og trofast, og der var en ædel Simpelhed i al hans Gjøren og Laden; men som Melchior var trofast i sine Sympathier, var han, hvad der er at beklage, ogsaa udholdende i sine Antipathier. Fik han Noget mod Nogen, glemte han det ikke let. Til Begeistring og Øieblikkets Rørelser kjendte han intet, men desto mere til mandig, villiestærk Udholdenhed. For Godsets Bønder var han en Fader; de søgte ham i deres Trængselstid, og han var altid rede til at hjælpe med Raad og Daad; han talte deres Sag, og energiske Naturer som Melchior sætte sig aldrig i Bevægelse uden at udrette noget Godt. Han var de Fattiges Ven, og hans Godgjørenhed strakte sig, i Forhold til hans smaa Midler, meget vidt. For Børn havde han noget forunderligt Tiltalende og Tillidvækkende. „For de mindre blandt Disciplene var han, kunde man næsten sige, baade Fader og Moder. Han tog sig lige saa meget af dem, hvad Leg og legende Sysselsættelse som hvad Underviisningen angik. Mangen ankommen Discipel har han frivillig ved privat Hjælp hjulpet paa Glid med Underviisningen, ikke i sit Fag alene, men i Alt, omtrent som en Fader, der har sat sin Søn i en lærd Skole, kan gjøre det hjemme. Hans Værelser, med hvad de kunde frembyde, stode aabne for Alle. Baade for Morskabslæsning og mangelunde anden dannende og udviklende Morskab sørgede han fra det Øieblik, han kom til Herlufsholm. Hans Dreielad, hans Midler til at gjøre Papæsker, til at udstoppe Fugle, til at forvandle det vilde Æbletræes Grene til Knortekjæppe og mange andre Apparater af forskjellig Slags stode til Disciplenes Disposition. I mange Aar stode endog hans Værelser enten ganske eller tildeels bestandig aabne den hele Dag, og Disciplene kunde gaae ud og ind, hvad enten han var tilstede eller ikke. Ja om han saa var gaaet til Nestved, vare Dørene ikke lukkede. Ved Meget, han foretog, havde han Disciplene hos sig og om sig, og han veiledede

dem selv til Meget, som gav Underholdning og Fornøielse i Fritimerne." *)

Men ved Siden af denne faderlige Godhed mod Børn, forbunden med livlig Munterhed og Skjemt, var han, der altid stræbte at handle efter faste Grundsætninger, streng i at paatale Alt, hvad han ansaa for Unoder og Uskikke, og meget nøieregnende i at fordre Pligtens Opfyldelse af Disciplene. Maaskee var det denne Strenghed, der var Skyld i, at hans Forhold til de ældre Disciple, efter Fleres Vidnesbyrd, ikke altid var saa godt som til de yngre. Det kan være troligt nok, at Melchiors Paapassenhed og undertiden noget vidt drevne Iver i at paatale formeentlige eller virkelige Forseelser kan have været besværlig nok for de ældre Disciple, som maaskee igjen ikke altid mindedes, hvad han havde været for dem, da de vare Børn, og hvad han endnu var for deres yngre Kammerater; men saasnart de vare blevne Studenter, indtraadte atter det smukke og hjertelige Forhold. Naar han kom til Kjøbenhavn, flokkedes yngre og ældre Herlovianere om ham, og naar Studenter herfra atter besøgte Skolen, var Ingen gladere ved dem end Melchior, der tog imod dem med den største Gjæstfrihed og viste dem, at hos ham gjaldt det ikke: ude af Øie, ude af Sind. Han tabte overhovedet aldrig sine fordums Disciple af Syne, men fulgte dem altid med Opmærksomhed paa deres forskjellige Veie gjennem Livet og vedblev at interessere sig for dem. I mange Aar (omtrent fra 1803) reiste han til Kjøbenhavn, naar den skriftlige Deel af Examen artium var forbi, for at overvære den mundtlige Examen og være Candidaterne tilhaande, om der skulde indtræffe Et eller Andet, hvorved de kunde behøve hans Bistand eller Raad.

Melchior var født Pædagog og stod som Opdrager over sin Samtid. Han havde en sjelden Evne til at stille sig i et frit, personligt Forhold til sine Disciple; de saae godt hans Mangler og Særheder **), men ved sin kraftige Natur havde han ikke destomindre en overordenlig Indflydelse paa dem. En saadan Personlighed maatte til en vis Grad beherske sine Omgivelser, og han gav ogsaa Skolen det særegne Præg, den bar i den lange Aarrække, der med Rette er kaldt

*) F. C. Sibberns Mindetale over Melchior, pag. 27.

**) At ryge Tobak var i hans Øine en af de største Forseelser, Disciplene kunde begaae. Naar Studenterne kom herud, røg de aldrig i hans Nærværelse, da de vidste, hvor meget det var ham imod at see dem med Pibe eller Cigar.

den Melchiorske Periode. Efter hans eget Forlangende tiltalte Disciplene ham altid med „Du“ og „Melchior“ istedetfor „De“ og „Hr. Professor“ *). Kun naar en Discipel blev vred paa ham, kunde det hænde, at han sagde „De“ og „Hr. Professor“; men denne udmærkede Artighed indbragte kun Vedkommende et Knubs paa Panden med en Kno og den Bemærkning: „Der har Du for „De“, og der har Du for „Hr. Professor““.

Melchior, der nærede en oprigtig Kjærlighed for Herlufsholm, havde saa fuldstændig levet sig sammen med Stiftelsen og var i den Grad gaaet op i den, at ethvert Anliggende, der vedkom den, i høieste Grad interesserede ham og hyppigt bragte ham til at udfolde den seige, udholdende Virksomhed, der altid fører til et Resultat. Om Sagen netop henhørte under hans Ressort, kom det ham mindre an paa; det var jo dog Stiftelsens Sag og derfor hans. Denne Melchiors Interesse for Alt, hvad der vedkom Stiftelsen, førte ham ikke sjelden ind i Conflicter med Overordnede eller Sideordnede, hvilket saa meget lettere kunde skee, som han, naar han troede at kjæmpe for en god Sag, ikke var fri for at være noget stiv og paastaaelig. Med Brorson, som han agtede saa høit og satte saa megen Priis paa, havde han oftere slemme Collisioner. Det kunde ikke være andet; nogen egenlig Harmonie kunde der ikke være mellem disse to saa grundforskjellige Mænd. Men slige Sammenstød havde aldrig blivende Følger; begge vare de redelige Mænd, der gjensidig agtede hinanden og lode hinanden vederfares Ret. Det gode Forhold mellem dem blev derfor aldrig varigt forstyrret, og Melchior kom til sin Død næsten daglig som Ven i Brorsons Huus.

Som Lærer var Melchior ualmindelig dygtig, samvittighedsfuld og nidkjær **). Egenlig Mathematiker eller Physiker var han vistnok ikke. Han var Autodidakt, og det havde sikkert kostet ham megen Tid og Flid at bringe det saa vidt, som han havde bragt det; men i hvad han foredrog, var han klar og grundig, og hvad han selv havde tilegnet sig, formaaede han at bibringe sine Elever. Dimit-

*) Denne Skik indførte han dog først 6—7 Aar efter, at han var kommen hertil, formodenlig fordi alle de Disciple, han forefandt ved sin Ankomst, først da havde forladt Skolen.

**) Til Dagen før sin Død læste han med Disciplene, der stode omkring hans Seng; endnu den sidste Morgen, han levede, vilde han læse med dem; han spurgte efter dem og slog sig først til Ro, da man sagde ham, at det var Søndag. Kl. $1\frac{1}{2}$ om Middagen døde han.

tenderne fra Herlufsholm stode sig altid særdeles godt i Mathematik ved Examen artium. I Naturhistorie, der ret egenlig var hans Yndlingsfag, gik hans Kundskaber langt videre og vare vel endogsaa for den Tid betydelige. Han beskjæftigede sig fornemmelig med Zoologien, og af denne især med Pattedyr, Fugle og Insecter; at kjende Dyrene, saaledes som de viste sig for Øiet, at udforske og iagttage deres Vaner, Oeconomie, Opholdssteder og Vandringer, derpaa gik Melchiors Stræben ud; derfor var og maatte han være Samler. Ogsaa i denne Henseende blev hans særegne Standpunkt et Gode for hans Disciple; mange af dem vare naturligviis ogsaa Samlere, og dette Liebhaveri beskjæftigede dem paa en gavnlig Maade i mange af deres Fritimer. Ved deres Insectauctioner blev et enkelt, sjeldent Exemplar ofte solgt for en Priis, der efter de Midler, de havde at raade over, maa kaldes meget betydelig (3 à 4 Mk. og maaskee mere).

Melchior, der aldrig var gift, var munter og selskabelig. Indtil faa Aar før sin Død pleiede han stadig og venskabelig Omgang med mange Familier i Næstved og Omegn. I Klubben kom han i endeel Aar gjerne; der spillede han sin l'Hombre og havde heller ikke saa sjeldent en mindre Vennekreds samlet hos sig paa Herlufsholm. Han var en ret smuk Mand og havde indtil sine allersidste Leveaar et udmærket Helbred *).

Sex Maaneder tidligere, den 22de Marts, var Cancelliraad Topp afgaaet ved Døden. Ogsaa hans Død var et stort Tab for Stiftelsen, men i ganske andre Henseender end Melchiors. For Disciplene havde han aldrig været Noget; han savnede Evne til at omgaaes Drenge og unge Mennesker og var forsaavidt kun lidet skikket til at være Inspecteur. De Egenskaber, der gjorde Topps Liv og Virksomhed saa betydningsfulde for Herlufsholm, gik ikke i Retning af det Pædagogiske, hvor han var aldeles afmægtig. Han udmærkede sig fornemmelig ved en mageløs Flid og stor Nøiagtighed og Samvittighedsfuldhed i Alt, hvad han ellers havde med at gjøre. Frugterne

**) Kort efter Melchiors Død udstedte Professor F. C. Sibbern og Overauditeur N. F. Lassen, der havde været hans Disciple, og Biskop N. Fogtmann, der havde været hans Medlærer, en Indbydelse til ved private Sammenskud at reise en Mindestøtte ved hans Grav. Forslaget mødte almindelig Tilslutning, og den 11te Septbr. 1833, Toaarsdagen efter Melchiors Død, afsløredes Støtten, efterat Mindetalen var holdt i Skolens Gymnastiksal af Prof. Sibbern. Sangene vare af Pastor Sophus Zahle. Talen i en noget forandret Skikkelse blev tilligemed Sangene udgivet i Septbr. 1834.

af hans Arbeidsomhed ere meget kjendelige endnu den Dag idag. Bibliotheket og de med dette forbundne Samlinger, Mynt-, Medaille- og Gemmesamlingen, skylde ham overordenlig meget. Det er utroligt, hvor meget Arbeide han anvendte paa Udarbeidelsen af Catalogerne, der ene ere hans Værk. Ogsaa Archiverne bære gode Spor af hans ordnende Haand. Gavebogen, der indeholder en fuldstændig Fortegnelse over de Gaver, som i Tidernes Løb ere blevne Skolen tildeel, er et kalligraphisk Pragtværk, der ligemeget vidner om Topps Talent og utrættelige Flid. Som Secretair i den oeconomiske Committee førte han fra 1826 og til sin Død dens Forhandlinger til Protocols, og det skyldes hans Nøiagtighed, at disse Forhandlinger yde væsenlige Bidrag til Stiftelsens indre Historie i Begyndelsen af den Stemannske Periode. Han var en fredelig, stille Mand, der var tilfreds, naar han i Ro kunde sidde ved sit Arbeide i Bibliotheket eller paa sit Værelse, uden at forstyrres af Disciplene, hvis mangehaande Ærinder vare ham til Besvær. Paa Tonen i Skolen havde han kun liden Indflydelse; men i sine forskjellige Stillinger, lige fra den Tid han var Secretair hos Geheimeraad Brandt indtil sin Død, har han efterladt hæderlige Vidnesbyrd om sin sjeldne Flid og Virkelyst. Et Arbeide fra Topps Haand, der har mere end local Interesse, er hans Afbildninger af c. 400 indenlandske Fugle, tildeels med deres Reder; Tegningerne ere alle udførte med udmærket Flid under Melchiors naturhistoriske Veiledning. Denne værdifulde Samling, der af Kjendere sættes meget høit, eies af Kammerherre, Baron Rosenørn-Lehn paa Ourebygaard.

Aaret 1831 var skjæbnesvangert for Herlufsholm. Topp og Melchior døde, og to Lærere, Adjuncterne Winding og Zahle, af hvilke den sidste havde tjent Skolen siden 1818, bleve befordrede til Præstekald. Tilbage bleve saaledes, foruden den gamle Brorson, kun to Adjuncter, nemlig Dichman, der dengang havde været her i ni Aar, og la Cour, der nylig var ansat ved Skolen. Herved skete for Lærernes Vedkommende et Brud i Traditionen, og dette havde senere i flere Henseender uheldige Følger. Imidlertid gik det endnu ret godt, saalænge Brorson levede, endskjøndt han i sin store Affældighed personlig var uden al Indflydelse paa Skolens Gang; men han levede dog og var Rector af Navn, og allerede dette var af Betydning, da Traditionen hos Disciplene havde bevaret en ubetinget Respect for Brorsons Autoritet.

Den 30te Juni 1833 døde den værdige Brorson, 78 Aar gammel, efterat have tjent Skolen i 49 Aar. Fra 1828, da han afgav

sine Timer i Historie til Dichman, havde han aldeles ikke læst paa Skolen. Tid efter anden, dog først efter Melchiors Død, afgav han en Deel af sine Rectorforretninger til Dichman, der i 1832 blev udnævnt til Overlærer og 12 Dage før Brorsons Død blev constitueret til at bestyre Rectoratet. Den 15de August blev Dichman udnævnt til Rector.

„Der gives dem, der ere meget og betyde meget ved deres Værker, deres Gjerninger, ved det, de udføre og bringe istand, men der gives ogsaa dem, hvis Liv især faaer sin Betydning og sit Værd ved deres hele Personlighed og ved den Virkning, som denne Personlighed formedelst det, der er sammensmeltet i den, udøver i den hele Kreds, som omgiver den" *). Til denne Classe af Mænd hørte Brorson. Det er i hans ædle og elskelige Personlighed langt mere end i hans hæderlige Gjerning som Rector og Lærer, vi skulle søge Betydningen af hans Liv og Virksomhed paa Herlufsholm. Hans fyrige, livfulde Gemyt, hans Jovialitet og inderlige Hjertelighed gjorde hans Omgang i høi Grad elskelig og tiltalende for Alle, der stode i Forhold til ham. I et halvt Aarhundrede stod han i det skjønneste Forhold saa at sige til alle dem, med hvem han ifølge sin Embedsstilling kom i Berøring, Stiftelsens Directeurer, sine Medlærere og de øvrige Embedsmænd.

For Disciplene nærede han en faderlig Kjærlighed, der gav sig Udtryk paa mangfoldige Maader. Men ved Siden af den Rigdom paa Kjærlighed og sand Humanitet, som Brorson i saa høi Grad besad, var der, navnlig i hans mindre gode Stemninger og i visse Perioder af hans Liv, noget Strengt, Myndigt og Bydende, der i Forbindelse med hans heftige Temperament hos Disciplene vakte en utrolig Respect for hans Person, der vedligeholdt sig lige til hans høieste Alder. „Saare skarpe, hvasse og skjærende kunde hans Ord falde og gik da let ind i en Classe af Udtryk, som man ikke skulde troe, man kunde faae at høre fra en ellers saa human Mands Læber. Men selv om der strømmede Ord ud af ham, henhørende til det Slags, uden hvis eftertrykkelige Klang mangen Commanderende tilsøes har troet ikke at kunne komme ud af det med sin Commando, saa var der i deres

*) F. C. Sibberns Mindetale over Brorson, pag. 9. De Læsere, der maatte ønske at faae et fyldigere Billede af Brorson og Melchior, henvises til Sibberns Mindetaler. Ved Udarbeidelsen af ovenstaaende korte Charakteristiker er der, foruden Sibberns Mindetaler, benyttet flere mundtlige og skriftlige Meddelelser af ældre Herlovianere.

Sammenstilling ofte et Vid, Skarpsind, Lune, og de bleve fremførte med en Myndighed, Energi og Concentration, saa at man over det Frappante i dem forglemte at spørge sig selv, om det gik an at lade saadanne Ord høre. Forresten tænke man sig ham ikke som ærgerlig, gnaven eller vranten; det var den joviale, varme og til Enthusiasme let bevægelige Mand langt fra at være" *). Hvad der især udmærkede ham og saa at sige udgjorde hans Væsens inderste Substants, var hans inderlige, dybe og letbevægelige Følelse for alt det Ædle, Ophøiede og Skjønne i Menneskelivet og hans Afsky for alt det, der var slet, raat og stygt. Men denne hans Sympathie og Antipathie, der altid i høi Grad afprægede sig paa hans Ansigt og enten opklarede eller formørkede det, yttrede sig undertiden paa en ikke ganske berettiget Maade, idet enkelte af Disciplene paa Grund af deres behagelige Ydre ofte kunde vinde en større Gunst og gjøre Regning paa mere Overbærenhed, end de fortjente, medens han kunde fatte et stundom vedvarende Mishag til andre uden nogen anden Grund end den, at der i deres Væsen var noget Raat eller Skjult, der bortstødte hans Følelse. Ved enkelte Leiligheder kunde denne hans levende Følelse for og imod fremtræde i sin hele Styrke, f. Ex. naar der holdtes Auditorium, hvorved forstodes en Samling af den hele Skole, naar en eller anden Forseelse af grovere Art gjorde det nødvendigt for Skolen at træde til med sin straffende Myndighed. Disciplene vare da opstillede i Lovsangssalen og ventede i Angst og spændt Forventning, indtil Brorson traadte ind, fulgt af alle Lærerne. Ved saadanne Leiligheder kunde han da ofte udtale sig med en saadan Følelsens Varme og Styrke og en saa sand og dyb Indignation over det Passerede, at han maatte gjøre et stærkt Indtryk paa ethvert Gemyt, der ikke var aldeles fordærvet, og Eftervirkningerne af et saadant Møde kunde spores længe.

Paa de ældre Disciple havde Brorson en i høi Grad vækkende og forædlende Indflydelse, og igjennem dem virkede han atter tilbage paa de yngre, med hvem han ellers kun havde lidet at gjøre, og som endnu ikke havde Modenhed nok til at forstaae ham og skjønne paa ham. Disciplenes Kjærlighed besad han i en ualmindelig Grad, og de viste ved mange Leiligheder, hvormeget de skjønnede paa, hvad han var for dem. De benyttede saaledes oftere af egen Tilskyndelse og en naturlig Trang til at vise ham deres Hengivenhed hans Fød-

*) Sibberns Mindetale, pag. 18—19.

selsdag til at berede ham en eller anden lille Overraskelse, som de troede vilde glæde ham, f. Ex. en Comedie, en Sang og Lignende.

Brorson besad et udbredt Kjendskab til den classiske Literatur, men det var ikke nærmest som grammatisk, critisk Philolog, han havde studeret Classikerne; det var mere som den, der deri søgte human Dannelse og Nydelse for Aanden. Især elskede han Horats, af hvem han kunde meget udenad, og som han gjerne citerede. I Historie, der var det Underviisningsfag, han længst beholdt, havde han meget omfattende Kundskaber. For Poesi, Konst og Musik havde han indtil sin Død en levende Følelse; navnlig elskede han Musik lidenskabeligt og kunde indtil sine sidste Dage ikke blive træt af at høre gediegen Musik gjentages atter og atter. I sine yngre Dage havde han havt en smuk Stemme, og endnu som ældre Mand deeltog han ved at spille Bratsch i musikalske Præstationer. Man kan vel tænke, at han, der selv var saa begeistret for Musik, gjorde Sit til at vække Sands for Musiken hos sine Disciple, og det lykkedes ham ogsaa tilfulde. I disse Bestræbelser understøttedes han af flere af Lærerne, og Mænd, der dengang vare Disciple i Skolen, have yttret den Formening, at Disciplenes Samvirken i musikalske Øvelser bidrog til at udrydde de ældres Tyrannie imod de yngre, ligesom ogsaa Lærernes og Disciplenes Samvirken paa dette Gebet skabte et smukt Forhold.

Baade ifølge Natur og Dannelse havde Brorson noget Aristokratisk ved sig (i dette Ords gode Betydning), og han kom derfor gjerne og var meget søgt i Omegnens høiere staaende og dannede Familier. I Selskabslivet var han baade som Vært og Gjæst i høi Grad livlig og jovial og tillige paa Grund af sin udbredte æsthetiske og historiske Læsning underholdende og interessant. Brorsons Huus, der udmærkede sig ved en sjelden Gjæstfrihed, dannede det Midtpunkt for Herlufsholm, der trak Alle til sig. Især var det et andet Hjem for Skolens Lærere, som der vare stadige og velkomne Gjæster; ogsaa de ældre Disciple søgte Brorson at drage ind i sin selskabelige Kreds. Selv i hans Conrectordage gjorde hans knappe Kaar intet Skaar i Husets Gjæstfrihed; hans første Hustru forbandt med saa megen Ynde og Mildhed en Sands for Orden og god Huusholdning, der gjorde Meget ud af det Lidet, og senere, da han som Rector kom i en bedre oeconomisk Forfatning, gjorde hans anden Hustru, der var en Søster til hans første og i Blidhed og huusmoderlig Venlighed ikke gav denne noget efter, ved fornuftig Oeconomie det muligt, at Brorsons Huus kunde udfolde en storartet Gjæstfrihed, der havde

megen Indflydelse paa de smukke, fredelige Forhold, der herskede paa Herlufsholm.

Brorson var i høi Grad arbeidsom og forstod ved Siden af en nidkjær Opfyldelse af sine Embedspligter at skaffe sig Tid til mangen, literair Syssel, hvis Frugter paa Grund af de daværende Boghandler- og Forlæggerforhold dog langt fra alle kom Offenligheden tilgode. Baade som Oversætter og Udgiver af Classikere, af hvilke han fornemmelig søgte at drage dem frem, der kun vare lidet bekjendte, men efter hans Mening fortjente at kjendes, og ved historiske Arbeider har han i sin Tid gjort sig fortjent. Adskilligt fandtes efter hans Død i Manuscript. *)

Fra 1834 gik det stærkt tilbage med Skolen; dog var der endnu i nogle Aar i Tonen mellem Disciplene en Efterklang af den Brorson-Melchiorske Periode, der havde givet Skolen et saa bestemt Præg, at det ikke lod sig udviske i en ganske kort Tid. Igjennem Traditionen stod Melchior og hans Tid endnu i lys og levende Erindring hos Disciplene, der med Rette saa op til den Tid som et Mønster og et Forbillede, de ikke maatte vanslægte fra. Men blandt Lærerne var der ingen, der kunde træde i Brorsons og Melchiors Sted; der var ikke længer nogen, der, saaledes som Melchior havde gjort, tog sig af Alt og holdt det Hele sammen. Han havde i meget lang Tid været det Midtpunkt, hvorom den hele Discipelverden bevægede sig, og han havde saa at sige formet Disciplenes Opfattelse af de Forhold, hvorunder de levede, og af de Pligter, disse Forhold paalagde dem. Efterhaanden som de Disciple, der havde levet her under Brorson og Melchior, gik bort, blegnede Minderne fra den gode Tid, og deres velgjørende Indflydelse paa Disciplenes Samliv tabte sig mere og mere. De ældres gavnlige Indvirkning paa de yngre, som de opdroge i de herlovianske Cardinaldyder: Høflighed mod Alle, Troskab og Ærlighed i Kammeratforhold, Haardførhed og Raskhed i

*) Den 18de Mai 1836, 32-Aarsdagen efter at Brorson var udnævnt til Rector, feiredes paa Herlufsholm en Mindefest for ham. Strax efter hans Død havde der nemlig, ligesom efter Melchiors Død, fra mange Sider yttret sig det Ønske, ved private Sammenskud at reise den afdøde Lærer og Ven en Mindestøtte ved hans Grav. Støtten skulde have været afsløret i September 1835, men adskillige Forhindringer, der ikke lode sig fjerne, bevirkede, at Mindefesten først fandt Sted i Mai 1836. Talen, der kort efter blev udgiven, blev ligesom over Melchior, holdt af Brorsons fordums Discipel F. C. Sibbern. Monumentet er af Prof. Freund og Sangene, der udførtes af Disciplene, ere af daværende Biskop Fogtmann.

alleslags, legemlige Færdigheder, udartede til et stærkt udviklet Plebsevæsen og et lidet kammeratligt Herre- og Tjenerforhold mellem de ældre og yngre, der dog vistnok, naar et ganske enkelt, ubyggeligt Tilfælde undtages, i Reglen ikke blev til Tyrannie eller Mishandling. Dog havde de mindre Disciple i mange Aar langt mere Frygt for deres ældre Kammerater end for deres Lærere. Den tvangløse Frihed i alle Forhold, der var et Særkjende for Melchiors Tid, gik lidt efter lidt, da den ikke længer reguleredes af Melchiors Aarvaagenhed, over til slemme Uregelmæssigheder af forskjellig Slags, der stode i stærk Modsætning til Disciplenes tidligere anstændige Samliv. Inspectionen var saa godt som ingen; Stemann klagede gjentagne Gange stærkt over, at Inspecteuren og flere af Adjuncterne vare mere i Næstved end paa Herlufsholm, og det synes unægtelig, som om Stemanns Klage ikke har været ganske ubeføiet. Underviisningen lod ligeledes Meget tilbage at ønske; uden Fornærmelse for de dygtige og nidkjære Lærere, der ogsaa i denne Periode vare ansatte paa Herlufsholm, tør det siges, at der er umiskjendelige Tegn paa, at der i denne Henseende har været betydelige Mangler tilstede. Stemann troede endog at vide, at nogle af Disciplenes skriftlige Arbeider i længere Tid hverken vare rettede eller gjennemgaaede. Resultaterne ved Examen artium vidnede i en Række af Aar kun altfor godt om, hvorledes det var fat. Endelig blev Skolens Tilbagegang i 1841 saa aabenbar, at Stemann ansaa sig forpligtet til at afskedige Inspecteuren og to af Adjuncterne. De to Adjuncter, der bleve tilbage, var det lykkedes Dichman faa Aar tidligere at faae ansat her, da han haabede, at de som gamle Disciple fra bedre Dage maatte kunne hjælpe ham til at vække en bedre Aand og bringe Skolen tilbage i det gamle Spor; men dette lykkedes først flere Aar efter. Fra 1841, da Inspectionen atter traadte i Kraft, og Inspecteuren og Lærerne igjen understøttede Rector i hans Bestræbelser for at bringe Skolen op, hævede den sig ganske vist i indre Værd Aar for Aar, men den havde saa fuldstændig sat al Credit hos Publicum overstyr, at den behøvede endnu 6—7 Aar for at gjenvinde den tabte Tillid. I de første Aar efter 1841, der maa betragtes som et Vendepunkt, stod Skolen kun meget lavt i den offenlige Mening. Afskedigelsen af det halve Lærerpersonale paa eengang havde givet dens Fald en sørgelig Publicitet og henledet den offenlige Opmærksomhed paa dens Mangler, der hidtil nærmest havde været kjendte i en snevrere Kreds. Deraf lader det sig tildeels forklare, at Frequentsen i de første 4—5 Aar efter 1841

var ringere end nogensinde. Disciplenes Antal sank endog ved Begyndelsen af Skoleaaret 1842—43 til 19; disse Aar maatte bøde for Fortidens Feil, idet den Mistillid, der vistnok havde været begrundet faa Aar tidligere, da Skolens Brøst ikke vare saa almindelig kjendte, nu strakte sig ud over en Periode, hvor der i Virkeligheden arbeidedes paa at afhjælpe Manglerne. Men er man end berettiget til i et saa ringe Antal af Disciple at see et Mistillidsvotum fra Publicums Side, saa maa det dog ikke oversees, at der var et andet Moment, som bidrog til at drive Disciplene bort fra Skolen. Stemann havde allerede i Brorsons Tid tiltaget sig en Ret til at bestemme eller dog paa sin eiendommelige Maade udtale en Mening om, hvilke Disciple der efter Udfaldet af den foreløbige Candidatexamen, som i nogle Aar blev holdt i April, senere i August Maaned, burde dimitteres om Efteraaret og hvilke ikke. Han lagde en overdreven Vægt paa, at Dimittenderne ved Examen artium fik laudabilis i Hovedcharakteer, og det er ikke urimeligt, at Dimissionens daarlige Udfald i 1840 (der dimitteredes fem, der alle fik haud illaud.) for Stemann var en Bevæggrund mere til Afskedigelserne i 1841. Under dette Tryk af Stemanns Fordring til Examensudfaldet paakom der Dichman en Ængstelse for at dimittere Candidater, om hvem han ikke troede med nogenlunde Sikkerhed at kunne gjøre Regning paa, at de vilde faae laud. Heraf fulgte igjen, at en Deel af de ældre Disciple, der stode for Tour til Dimission, men som med eller uden Grund mistvivlede om, at Dichman vilde dimittere dem, forlode Skolen. De daarlige Resultater ved Examen artium vare desuden vel skikkede til at afskrække Forældre fra at lade deres Sønner dimittere herfra. Ved Begyndelsen af Aaret 1840—41 talte Skolen 35 Disciple, af hvilke 14 gik ud i Aarets Løb, 5 alene af øverste (4de) Classe, der talte 11 Disciple, og 5 af næstøverste; af disse 10 bleve 6 senere Studenter paa anden Maade. Den 1ste October 1841 talte 4de Classe 6 Disciple; 3 af dem gik ud i Aarets Løb, men bleve senere alle Studenter paa anden Maade. For den ene af dem var der dog aldeles specielle Grunde til at forlade Skolen. Kun 3 af de 11 Disciple, der ved Begyndelsen af Skoleaaret 1840—41 udgjorde øverste Classe, opnaaede Dimission herfra Skolen (i 1843).

Dichmans Stilling var i høi Grad vanskelig, saa meget mere som han efter sin hele Individualitet langt mere egnede sig til at være Lærer end Rector. Stemann havde draget ham frem af Lærernes Kreds og befordret ham til Rectoratet, endskjøndt han mang-

lede de Qvalificationer, som ellers i Almindelighed udfordredes for at blive Rector. Det var ikke Tichman givet med Lethed og Sikkerhed at finde sig tilrette i sin nye, vanskelige Stilling; hans Forhold til Stemann og dennes Overbestyrelse skulde ikke gjøre ham det lettere. Følgen blev da, at han snart kom i et spændt Forhold til flere af sine Medlærere, hvilket ikke kunde andet end virke skadeligt tilbage paa hans Virksomhed som Rector og dermed paa selve Skolen. Sin Lærergjerning varetog han med den gamle Iver, Dygtighed og Samvittighedsfuldhed selv under de meest uheldige Omstændigheder, men det maa beklages, at han ikke med fornøden Kraft optraadte mod dem af sine Medlærere, der forsømte deres. Paa Valget af Lærere havde han i endeel Aar kun liden Indflydelse, og hans Forslag til Skolens Opkomst mødte, naar de kostede Penge, Modstand hos Stemann. I 1841 foreslog han, at der atter skulde oprettes Gratistpladser og ansættes en Overlærer; begge Dele afslog Stemann.

Stemann forstod sig ikke paa at vælge Lærere til Skolen og fik han nogle, den kunde være tjent med, forstod han lige saa lidt at beholde dem. To dygtige Mænd, som han havde været heldig nok til at faae ansat her i 1831 og 32, fik snart nok af det Stemannske Regimente og dets Consequentser. Den ene blev her kun i syv Fjerdingaar, den anden knapt i et Aar; de toge begge deres Afsked i October 1833 *). Andre Lærere, som Stiftelsen kunde ønske at beholde, toge herfra, saasnart de paa nogen Maade kunde opnaae Befordring andetsteds, da de kun følte sig lidet tiltalte af Forholdene her.

Stemanns hele Overbestyrelse af Skolen og Opdragelsesanstalten synes at være gaaet ud fra den Grundbetragtning, at Magt og Tvang fraoven og Frygt franeden skulde udrette Alt. Om Personlighedens Berettigelse og Betydning i Forhold som disse havde han ingen Forestilling. Derfor saa han i Melchior nærmest en egensindig og egenraadig Mand, derfor var han oftere uheldig i Valget af Lærerne, da han savnede Blik for det, det tremfor Alt kom an paa, derfor skar han Alle over een Kam og tog med haard Haand paa Forhold og Personer, som han ikke kunde bedømme. Hans Foranstaltninger vidne tilstrækkelig om, hvorledes han opfattede sit Forhold til Skolen og Opdragelsesanstalten. Han havde ikke været Directeur mere end

*) Nuværende Professor, lic. theol. F. Nielsen, Stiftsprovst for Lolland-Falsters Stift og Sognepræst til Thoreby paa Lolland, og Justitsraad Kabell, Amtsforvalter i Ringkjøbing.

6 Maaneder, da det hændte sig, hvad der formodenlig hændes hvert Aar i enhver Skole, at nogle Disciple (10 af 64) gjorde en maadelig Hovedexamen. Det kunde Stemann ikke finde sig i; sligt maatte paa ingen Maade skee tiere, og han var strax ved Haanden med sit qvos ego! i Skikkelse af et Decret til Brorson, hvori han først omtaler disse 10 „Subjecter", som om de vare sande Uhyrer af Utaknemmelighed og Skamløshed, der, naar der skete dem deres Ret, strax burde jages ud af Skolen; men for at skaane dem for denne Vanære, vilde han lade Naade gaae for Ret og bestemte derfor:

1) „at bemeldte 10 Subjecter ikke bør have Tilladelse til i nogen Ferie at forlade Skolen, inden de ved Examen have erhvervet en bedre Charakteer; men derimod skulle de strengt tilholdes i alle Ferier paa Kamrene at repetere deres Lectier."

2) „at de i samme Tid bør udelukkes fra at benytte Keglebanen og Gyngen".

3) „at der ved Spisebordet og i Lovsangssalen ikke bør tilstedes dem Plads blandt Disciplene af deres Classe, men der skal anvises dem Plads allernederst ved Bordet, nedenfor de bedre Disciple af første Classe, og det saaledes, at N. N. af øverste Classe skal have den allernederste Plads og saa fremdeles, at Disciplene af den høiere Classe skulle sættes nedenfor Disciplene af den lavere."

Her var ikke Spørgsmaal, om disse Disciple muligviis vare ringe begavede, om de ellers havde været flittige, om et eller andet Uheld ved Examen maaskee for nogen af dem kunde have Skyld i den daarlige Hovedcharakteer. Der var heller ingen Antydning af, om muligviis ikke et advarende eller formanende Ord fra Rector eller Lærere kunde have været mere passende for nogle af disse Syndere, medens en skarp Irettesættelse, en Appel til den slumrende Pligt- og Æresfølelse eller maaskee en alvorlig Tugtelse kunde have passet for andre. Denne summariske Justits, der ikke tog mindste Hensyn til den Enkelte, tiltalte slet ikke den humane Brorson, og ligeoverfor Stemanns hensynsløse Strenghed gjør det et behageligt Indtryk at see, hvorledes den gamle, kjærlige Rector værger for to smaa Disciple i første Classe, der paa Grund af ringe Begavelse havde gjort en saa daarlig Examen. Brorson holdt bestemt paa, at „disse to stakkels, eenfoldige Børn" skulde have Lov til at komme hjem til deres Forældre i Juleferien. Ligeledes taler han med Varme for et ungt Menneske af øverste Classe, der efter hans Mening vilde lide en ufortjent Ydmygelse ved til Spot for hele Skolen at sættes allernederst ved Spisebordet og ved Lovsangen. Stemann, der havde

megen Agtelse for Brorson og nødig vilde gjøre ham imod, overlod da til ham, hvad han vilde bestemme om disse tre Disciple. Det ene Rette havde nok ellers været, at Stemann havde ladet Rector og Lærere om hele den Sag, der ikke vedkom ham som Directeur, uden forsaavidt som han gjennem Rector eller personlig til de Vedkommende vilde have udtalt sin Misfornøielse med Examens daarlige Udfald og sin Forventning om et bedre Resultat næste Gang.

Brevet til Brorson slutter saaledes: „Iøvrigt maa jeg gjentagende anmode om, at det strengt maa vorde paaseet, at de Disciple, som dimitteres herfra, og som ikke ved Examen artium erholde Charakteren laudabilis, ikke tilstedes Adgang til her paa Stedet at have Samqvem med de tilbageblivende Disciple, og at det i Særdeleshed hverken tilstedes dem at spise ved Skolens Bord eller at have Nattelogis paa Stiftelsen.“ Denne Bestemmelse er ligefrem haard og oprørende, ikke at tale om, at den er i høi Grad borneert. Hvor utroligt det end lyder, blev Forbudet virkelig overholdt i nogen Tid.

Undertiden octroyerede Stemann en eller anden Forandring ved selve Underviisningen, og det var et aabenbart Overgreb. Da han saaledes endnu i Brorsons Tid fandt, at nogle Disciple skrev en mindre god Haand end ønskeligt var, bestemte han, at de hver Løverdag Eftermiddag, der endnu var fri, skulde have en Times Underviisning i Skrivning, indtil de havde opnaaet en passende Færdighed i dette Fag. Endeel Aar efter anordnede han trods Dichmans Modforestillinger, at Tegning skulde gjennemføres i hele Skolen med tre Timer i hver Classe, ja han bestemte endog, hvorledes Tegneunderviisningen skulde drives („geometrisk Tegning samt Tegning og Construction af simple Landbo- og Kjøbstadbygninger“); men da Dichman ikke vidste, hvorledes han skulde skaffe Plads til disse Timer paa Schemaet for de øverste Classer, gik Stemann dog ind paa nogle Modificationer i den oprindelige Bestemmelse. *)

Disse Exempler ville være tilstrækkelige til at charakterisere Stemanns Bestyrelse af Skolen og Opdragelsesanstalten. Lærernes og Inspecteurens Instruxer stemmede fuldkomment med det Øvrige. Nogle Bestemmelser bleve i deres Bestræbelse for at gjøre Lærerne saa villieløse og afmægtige som muligt næsten comiske, f. Ex. denne, at ingen Lærer maatte paatage sig noget Arbeide, som ikke vedkom

*) Ved denne Leilighed faldt den ugentlige Frieftermiddag bort efter Dichmans Forslag; i de sidste Aar var det Onsdag Eftermiddag, der var fri.

Skolen. Enhver Lærer var efter Instruxen forpligtet til uden Vederlag at læse saa mange, private Timer, som Rector vilde paalægge ham, med de Disciple, der vare tilbage i hans Underviisningsfag. Inspecteuren havde Lov til at spadsere „korte Toure" paa Gaardens Hovmarker, men vilde han gaae længere, skulde han udbede sig Rectors Tilladelse. Ved en Leilighed, da man antog, at nogle Disciple vilde blive tilbage her i Juleferien, yttrede Stemann sin store Forbauselse over, at Lærerne tænkte paa at holde Juleferie, da Ferierne efter hans Formening aldeles ikke vare til for deres Skyld, men for Disciplenes. Han meente derfor, at det var Lærernes Pligt at fortsætte Underviisningen i Ferien med de Disciple, der bleve tilbage, om end med et mindre Timeantal daglig *). Kort sagt, Forpligtelserne vare ubegrændsede og umulige at opfylde; Rettighederne vare derimod meget sparsomt tilmaalte. Det er derfor let at forstaae, at Lærerne under saadanne Forhold kun kunde befinde sig meget ilde her, og det saa meget mere, som Stemann betydeligt forringede deres Kaar, der ved hans Tiltrædelse af Bestyrelsen vare taalelig gode.

Stemann havde Ret, naar han ansaa det for ønskeligt, at de extraordinaire Honorarer, Lærerne i Kaas's Tid havde oppebaaret af Disciplene faldt bort, og det var derfor i sin Orden, at han afløste dem mod fuldt Vederlag af Skolens Kasse. Afløsningen fandt Sted fra 1ste Januar 1829 paa følgende Maade:

Rector fik for de 30 gamle Gratister: Nytaar	à 5 Rbd. .	150 Rbd.
og for de øvrige Disciple	à 8 Rbd. .	200 „
	ialt	350 Rbd.
Prof. Melchior for 30 Gratister à 1 Rbd.		30 Rbd.
for de øvrige Disciple à 6 Rbd. . . .		150 „
	ialt	180 Rbd.
Hver af de tre Adjuncter for 30 Gratister à 1 Rbd. . .		30 Rbd.
for de øvrige Disciple à 5 Rbd.		125 „
	ialt for hver	155 Rbd.

Inspecteuren, Cancelliraad Topp, fik Vederlag som en af Adjuncterne.**)

*) Dette blev der dog ikke noget af; formodenlig kom Disciplene alligevel bort i Ferien.

**) Den fjerde Adjunct, der siden 1825 læste Rectors Timer og lønnedes af Kongen efter en særlig Bevilling til Gunst for Justitsraad Brorson, fik ingen Andeel i disse Honorarer, men havde en fast Gage af 300 Rbd. og fri Station.

Men samtidig bestemte han, at dette Vederlag kun skulde tilfalde de daværende Lærere, hvorimod nye strax vilde komme paa en fast Gage af 300 Rbd. og fri Station; desuden bleve de ansatte med tre Maaneders gjensidig Opsigelse. Privatister hos Lærerne vilde Stemann paa ingen Maade vide af for nye Læreres Vedkommende, og Adjunctstillingerne her vare derfor, især mod Slutningen af Stemanns Tid, ringere end almindelige Huuslærerpladser og langt under Adjunctstillingerne ved andre Skoler; her var ingen Stigen i Gage, ingen Leilighed til Extrafortjeneste, og ingen af Lærerne, med Undtagelse af Rector, kunde gifte sig. Den frie Station var ikke fuldstændig, da Lærerne selv maatte sørge for Thee, Caffe, Lys og andet Mere, som Skolen efter de bestaaende Reglementer ikke ydede dem. Fri Opvartning havde de heller ikke, da de efter en gammel Praxis betalte Nytaar til Skolens Tjenestefolk *). Desuden fordrede Herlufsholm langt mere Arbeide af sine Lærere, end enhver anden Latinskole; her var det ikke nok at læse sine Timer paa Classen, men Inspectionen skulde tillige besørges, og den er, naar den passes, baade byrdefuld og trættende **). Det var derfor ret forklarligt, at der just ikke var nogen stor Søgning om de ledige Adjunctpladser paa Herlufsholm, der hverken fra den ene eller den anden Side frembøde nogen særlig Tillokkelse, og at de Lærere, der søgte og fandt Ansættelse her, ikke vare tilfredse med de Vilkaar, baade i pecuniair og andre Henseender, der bleve dem budne for deres Arbeide. I Stemanns Tid toge fem Adjuncter, alle unge og ubefordrede Mænd, Afsked fra deres Embeder her (to af dem paatoge sig Huuslærerpladser), og fem Lærere (fire Adjuncter og Inspecteuren***) bleve afskedigede,

*) Hver Lærer betalte 9 Rbd., der fordeeltes saaledes: Taffeldækkeren 2 Rbd., Postbudet 2 Rbd., en Gangkone 2 Rbd., Vaskerpigerne 2 Rbd. og Vægteren 1 Rbd.

**) Den yngste Adjunct skulde tillige som Skolesecretair besørge alt det Skriveri, Rector vilde paalægge ham. Fra 1849 fik Rector 100 Rbd. til at lønne en Skriver for, naar han behøvede en, og Lærerne bleve saaledes fritagne for denne Forpligtelse.

***) Inspecteuren, Capitain Prem, var syg (lam i Underkroppen), da han blev afskediget, men Stemann fremhæver udtrykkelig i sit Afslag paa Prems Ansøgning om Pension, at han vilde have faaet Afsked, selv om han havde været rask, da Skolen ikke kunde være tilfreds med hans Tjeneste. Hvis Stemann ved at ansætte en Officeer som Inspecteur havde haabet at indføre en strengere Orden, militair Tugt osv., blev dette Haab fuldstændig skuffet. Capitain Prem var en godmodig, venlig Mand og en ypperlig Selskabsmand; men til at være Inspecteur paa en Opdragelsesanstalt var han ikke skikket.

de fire, fordi Stemann var utilfreds med deres Tjeneste, og den femte, Adj. A. Fleischer, der var en meget dygtig og samvittighedsfuld Lærer, fordi han giftede sig, skjøndt han havde sin Familie boende i Nestved; kort efter blev han dog antagen igjen som Timelærer og tog Bopæl i Nestved. Denne sidste Afskedigelse var meningsløs, da Stemann faa Aar tidligere selv havde ansat en gift Adjunct, nuværende Pastor Gløerfelt i Kjøge, der ogsaa havde sin Familie boende i Nestved. Dichman var ansat som Rector med en Gage af 1000 Rbd., men Stemann havde lovet at forhøie hans Løn til 1400 Rbd.; først 8 Aar efter indfriede han sit Løfte, og Dichman fik da et Gagetillæg af 400 Rbd. aarlig, regnet fra hans Udnævnelses Dato. Der tilkom ham saaledes 2946 Rbd. 81 ß for de forløbne 7—8 Aar, og disse Penge bleve ham udbetalte i Aaret 1841. Det manglede ikke i Aarenes Løb paa gjentagne Andragender fra Lærerne om Forbedringer i deres Kaar; men Stemann var ubøielig, endskjøndt en passende Forhøielse af Gagerne navnlig i de senere Aar havde været let overkommelig.

Det krænkede Stemann, at det gik tilbage med Skolen; han skjød Skylden paa Rector, men indrømmede dog, at nogle mindre heldige Valg af Lærere havde havt nogen Deel i Skolens Tilbagegang. Derimod saa han ikke, at han ved sine Instruxer, Resolutioner og øvrige Bestyrelse havde bidraget Sit til at skabe et mindre godt Forhold mellem Rector og Lærere og gjøre dem trætte og kjede af deres Stillinger her. Den lidet humane Behandling, den slette Lønning, Opsigelsen paa tre Maaneder og den fuldkomne Mangel paa Udsigt til nogensinde her at vinde en bedre Stilling foraarsagede, at Lærerne betragtede deres Ophold paa Herlufsholm som reent interimistisk, jo kortere jo bedre. De, der kunde slippe herfra, gjorde det, saasnart det var dem muligt, og enkelte af dem, der bleve her, søgte til Skade baade for Skolen og Opdragelsesanstalten paa anden Maade den Opmuntring og Adspredelse, som de burde have fundet i deres Gjerning og i deres Stilling paa Herlufsholm. Her var Intet, der kunde opmuntre Nogen til heelt og holdent at give sig hen i Skolens Tjeneste, og det faldt heller ikke Nogen ind at vie den sit Liv, saaledes som Melchior havde gjort. Og dog vilde man gjøre Stemann høilig Uret, hvis man antog, at han ikke, navnlig i de første Aar, nærede et levende Ønske om ogsaa at virke til Gavn for Skolen og Opdragelsesanstalten. Men ulykkeligviis var han ifølge sin hele Personlighed uskikket til at staae i Spidsen for en Stiftelse som Herlufsholm. Han dræbte den gode Villie og Interesse for Stiftelsen, der

faa Aar tidligere havde besjælet Alle, og han berøvede Skolen den Tilgang af gode Kræfter, den havde kunnet glæde sig ved i Kaas's Tid. Skolen var ikke længere for dem, der arbeidede i dens Tjeneste en alma mater, der paaskjønnede enhver redelig Stræben; den var bleven en streng og karrig Huusbond og blev derfor ogsaa betjent som en saadan. I endeel Aar gjorde Faa Mere, end hvad de ligefrem vare forpligtede til, og det vil paa ingen Maade forslaae i Forhold som disse. Henimod Slutningen af Stemanns Periode gik det dog langt bedre. Det er ikke urimeligt, at flere af de Mænd, der i Stemanns høie Alderdom søgte Ansættelse her, løb an paa, at hans Bestyrelse ikke kunde vare ret længe, og at der maatte komme bedre Tider baade for Skolen og dens Lærere.

Den provisoriske Underviisningsplan for de lærde Skoler af 25 Juli 1845, der blev indført her i Aaret 1846, medførte Oprettelsen af 5te Classe (1846) og 6te (1847) samt en Forøgelse af Lærernes Tal *). Endnu i 1846 talte Skolen kun 28 Disciple, uagtet den baade i den ene og den anden Henseende havde hævet sig betydeligt siden 1841; men fra 1847 tog Freqventsen til Aar for Aar, og i de sidste 3—4 Aar af Stemanns Tid havde Skolen i den offenlige Mening atter gjenvundet den Tillid, den nogle Aar tidligere ganske havde tabt **). Denne glædelige Forandring skyldte den fornemmelig sin Rector og sine daværende Lærere, der trods liden Anerkjendelse og Imødekommen fraoven atter gjenerobrede den Plads, der tilkom Herlufsholm blandt Landets Underviisningsanstalter. I 1849 var Disciplenes Antal voxet til 68, og flere var her ikke Plads til. Det større Classeantal gjorde det imidlertid ønskeligt at forøge Di-

*) En Reminiscents fra Hørertiden var bevaret her ved Skolen. Hver Lærer havde sit bestemte Classeværelse; ved Timeskiftet blev han paa sin Classe, men Disciplene skiftede. Da her til 1846 kun var fire Classeværelser, men 5 Lærere, maatte den yngste Adjunct undervise snart paa een Lærers Classe, snart paa en andens. Hovedexamen, der fra 1835—46 blev afholdt i September, bestemte Classeordenen for hele det følgende Aar; i Stemanns Tid blev Halvaarsexamen, Charakteerbøger og tilsidst (fra 1848) maanedlig Omflytning indført. Fra 1847 falder Hovedexamen atter før Sommerferien.

**) Maaskee bidrog Nedlæggelsen af Vordingborg Skole noget til at Discipelantallet paa Herlufsholm voxede saa rask fra 1847; meget har det dog neppe været, da Skolen i disse Aar ikke havde ret mange Disciple fra det sydøstlige Sjælland, der var Vordingborg Skoles naturlige Opland, og kun et Par fra Vordingborg By. Nedlæggelsen af Slagelse Skole havde derimod neppe nogen Indflydelse paa Herlufsholm, der var fuldtallig, to—tre Aar inden Slagelse Skole blev nedlagt.

sciplenes Tal, og Stemann gik ogsaa villigt ind paa de Forslag, der gjordes ham i denne Henseende. Han lod saaledes indrette flere Discipelkamre i Hvidebygning, og de gamle Tagkamre underkastedes en Reparation, som de haardt trængte til; de bleve betrukne med Tapetpapir, der blev tilveiebragt mere Lys ved at anbringe Tagvinduer, og Kamrene bleve efter denne Reparation saa gode, som de efter Omstændighederne kunde blive. Ved disse Forandringer blev det muligt fra September 1850 at modtage 80 Disciple, som man dog kun kunde skaffe Locale til derved, at Stemann afgav den til Directeurens Leilighed hørende Spisestue, der blev Sovesal for 12 Disciple, og et Par af de bagerste Værelser til Bolig for en Adjunct, der skulde føre Tilsynet med denne Sovesal. Nogle af de Disciple, der boede i Hvidebygning, havde Natteleie i Rødebygning; det var naturligviis et uheldigt Arrangement, der kun kunde undskyldes ved den fuldstændige Mangel paa Plads. Stemann var i det sidste Aarstid heller ikke utilbøielig til at gaae ind paa nogle nødvendige Forandringer i Inspectionen og forlangte i denne Hensigt Betænkninger af Rector, Inspecteur og Lærere, men inden de vare indkomne, havde han ansøgt om sin Afsked som Directeur.

Fra 1829 fastsatte Stemann Betalingen for en Discipel til 200 Rbd. aarlig og 20 Rbd. i Introduction, men de heeltbetalende Disciple, der allerede vare i Skolen, fik, forunderligt nok, ikke godt af denne Nedsættelse *). Stemann beklagede, at det havde været nødvendigt at lade Gratistpladserne gaae ind, men da han ikke troede, at Stiftelsen vilde blive istand til at oprette dem endnu i endeel Aar, nedsatte han efterhaanden Contingentet, som ved hans Fratrædelse i mange Aar havde været 130 Rbd. aarlig og eens for Alle; men selv dette lave Contingent havde i endeel Aar ikke formaaet at drage Disciple til Skolen. Introductionspengene vare ogsaa faldne bort. Det var maaskee en Feil, at Stemann, istedetfor at oprette nogle Gratistpladser, paa denne Maade gjorde alle Pladser til beneficerede; mange Forældre kunde, da Tiderne bedrede sig, godt have betalt det tidligere, ingenlunde ubillige Contingent af 200 Rbd., og derved vilde det være blevet muligt at gjenoprette nogle Gratistpladser for uformuende og flinke Disciple. Naar tre Brødre paa eengang vare i Skolen, blev der dog fra 1848 kun betalt for de to.

---

*) De maatte fremdeles betale 204 Rbd., 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg. Fra 1835 gik Stemann, efter Tichmans Forslag, ind paa, at der for tre Brødre kun skulde betales 420 Rbd. og for to 320 Rbd.

I de 24 Aar, i hvilke Stemann var Directeur, dimitterede Skolen ialt 63 Candidater, altsaa i Gjennemsnit $2\frac{5}{8}$ aarlig *). Hovedcharaktererne ved Examen artium vare 1 laud. præcel. **), 38 laud., 24 haud. illaud. I de 10 Aar fra 1838—47 var Dimittendernes Antal kun 16 (3 laud., 13 haud. illaud.), i Gjennemsnit altsaa $1\frac{3}{5}$ aarlig. Disse 10 Aar faldt dog ikke ganske sammen med Skolens mørkeste Periode, men Virkningerne af en god Periode i en Skoles Liv spores altid nogle Aar ind i en følgende mindre god og omvendt. I Aarene 1839, 41, 42, 46, 48 blev slet Ingen dimitteret. Classerne vedbleve at være toaarige til 1846; men fra 1825 var der Dimission hvert Aar, naar der var Nogen at dimittere ***). I de senere Aar faldt mod Stemanns Ønske den egenlige Dimissionshøitidelighed med Tale og Sang bort, men Dimissionsgildet vedblev.

Paa Grund af det ringe Antal Disciple skete det i nogle Aar ikke saa sjeldent, at man savnede qvalificerede Aspiranter til de Moltkeske Stipendier baade for Disciple og Studenter †). Dette Tilfælde var forudseet i Fundatsen, der bestemte, at saadanne ledige Legatportioner skulde oplægges til et Reisestipendium for en Herlovianer, der havde taget Embedsexamen med bedste Charakteer og i videnskabelige Øiemed ønskede at foretage en Udenlandsreise. Ved Udgangen af 1850 eiede Reisestipendiets Fond 2378 Rbd. 55 ß. Fra 1851 bortfaldt den aarlige Afgift paa 500 Rbd., som Stiftelsen siden 1805 havde oppebaaret af Fyens Bispestols Indtægter. Da Biskoppen over Fyens Stift var kommen paa fast Gage, og Overskuddet af Bispestolens Indtægter havde faaet anden Anvendelse, blev Afgiften til Herlufsholm inddragen. Det havde været Geheimeraad Brandts Mening, da han udvirkede denne Indtægt for Skolen, at alle 500 Rd. skulde anvendes til at understøtte Studenterne herfra i deres første, academiske Aar; denne Bestemmelse forandrede Kaas i 1806 derhen, at kun 300 Rd. skulde uddeles til Studenterne, men de 200 Rd. tilfalde Skolens Kasse til at fremme andre Øiemed. Dimitteredes

*) 1851 er regnet til Stemanns Tid; i Kaas's Tid var Gjennemsnitsantallet af Dimittender $4\frac{5}{11}$, skjøndt Skolen fra 1805—9 kun kunde modtage 30 Disciple.

**) P. J. J. Lunn, dimitteret 1832, Justitsraad og indtil 1861 Borgermester i Aabenraa.

***) Man vil erindre, at der tidligere kun var regelmæssig Dimission hvert andet Aar.

†) Det var denne Omstændighed, der i 1841 foranledigede den pag. 270 omtalte Tillægsbestemmelse til Fundatsen.

der kun Faa, blev et mindre Beløb uddeelt, f. Ex. 1819 til Aarets to Candidater 100 Rbd.; blev slet Ingen dimitteret, gik alle 500 Rbd. ind i Skolens Kasse. I nogle Aar havde Bibliotheket havt et fast Tilskud af det svenske Legat (pag. 248). Undertiden blev Overskuddet anvendt til at anskaffe physiske eller musikalske Instrumenter, til Omkostninger ved Trykning af Et eller Andet, til Musik ved Dandseøvelserne o. s. v., men fra 1820, da Udgifterne til Bibliothek, Dandselærer o. s. v. paa Grund af Stiftelsens Fattigdom gik ind, blev Overskuddet af Legatet anvendt ligesom enhver anden Indtægt til at dække de almindelige Udgifter. Stemann nedsatte yderligere den Sum, der var bestemt til Studenterne, og fastsatte, at kun Laudabilister maatte nyde godt deraf. Fra 1834 hørte Understøttelserne aldeles op, og Legatet gik fra den Tid heelt og holdent ind i Stiftelsens Kasse.

Ligeoverfor Rector og Lærere fremhævede Stemann stærkt Stiftelsens store Ansvar for de Børn og unge Mennesker, hvis Underviisning og Opdragelse den havde paataget sig, og man er uberettiget til at tvivle om, at han ogsaa følte sin Deel af dette Ansvar; det bliver derved kun saa meget beklageligere, at han selv bar en saa stor Deel af Skylden for, at Stiftelsen i en lang Aarrække kun meget ufuldkomment opfyldte de Forpligtelser, den havde paataget sig. Mange af hans Foranstaltninger, navnlig fra de første Aar, vise, at han endog med Tilsidesættelse af den strenge Oeconomie, han ellers holdt paa, gjerne vilde bidrage Sit til, at Disciplene kunde befinde sig vel her. Det var saaledes et Princip, han oftere udtalte, at ligesom Skolen med Strenghed skulde fordre, at Disciplene i Et og Alt opfyldte deres Pligter baade hvad Flid og Forhold angik, saaledes skulde den ogsaa erindre, at den udenfor Læretimerne havde Forpligtelsen til at være dem i et godt Hjems Sted og derfor skulde gjøre dem Opholdet her saa hyggeligt og kjært som muligt. Stemann holdt ikke af, at Disciplene ved enhver Leilighed, f. Ex. Fridage og Lovestermiddage, forlode Stiftelsen for at søge andetstedshen *). Han saa meget hellere, at Skolen paa passende Maade sørgede for Recreationsmidler, der kunde holde dem ved Stiftelsen og overbevise dem om, at den undte dem det godt. Derfor lod han strax, da han var bleven Directeur, paa Grønneplads anlægge en

*) Derfor henlagde han fra 1835 den ugenlige Friestermiddag fra Løverdag til Onsdag, for at ikke den samlede Fritid fra Løverdag Middag til Søndag Aften skulde friste til Hjemreiser og andre Udflugter.

Keglebane, og derfor var det ham magtpaaliggende, selv da Skolens Kræfter endnu vare svage, paa selve Stiftelsen og under Skolens Tilsyn at sørge for selskabelige Adspredelser i Vintermaanederne. Han foreslog saaledes allerede i Efteraaret 1827, at der fire, fem Gange om Vinteren skulde arrangeres selskabelige Sammenkomster, hvortil Fremmede skulde indbydes, navnlig Stiftelsens Embedsmænd og deres Familier, og hvortil alle Disciplene skulde have Adgang. Disse saakaldte Søndagsselskaber vare et behageligt Foreningspunkt mellem Lærere og Disciple paa den ene Side og Stiftelsens øvrige Embedsmænd og nogle af den nærmeste Omegns Honoratiores paa den anden; de bleve Oprindelsen til de endnu bestaaende Assembleer. I Tidens Løb blev den af disse selskabelige Sammenkomster, der faldt i Januar Maaned, henlagt til Stifterens Fødselsdag og blev saaledes Oprindelsen til „Trolleballet". I nogle Aar, indtil 1838, afholdt Disciplene selv i det Væsenlige alle Udgifterne til Trolleballet (hver bidrog omtrent 3 Rbd.); de udstedte ogsaa Indbydelserne og fungerede som Værter, dog maatte Listen over dem, de vilde indbyde, forevises Rector og approberes af ham. Senere overtog Skolen det hele Arrangement, og Disciplene have fra den Tid intet Bidrag ydet til Skolens Vinterforlystelser. Stemann anordnede ogsaa, at der hver Søndag Eftermiddag fra 1ste Novbr. til Febr. Maaneds Udgang skulde være Leg for Disciplene fra Kl. 5—7 under Inspecteurens eller den inspectionshavende Lærers Tilsyn *); ved denne Leilighed blev der beværtet med Thee og Tvebakker. Oldfruen, den livlige og venlige Jomfru Ochslein, der var meget god mod Disciplene og meget afholdt af dem, skjænkede Theen. Dichman var jevnlig tilstede, og fra den Tid af, da Lærerne atter gave sig af med Disciplene, vare ogsaa hyppigt nogle af dem nærværende; naar Legen var endt Kl. 7, gik man til Aftensbordet.

Skovtouren paa St. Hansdag vedblev, men gik længere bort end tidligere f. Ex. til Lønnede Skov, Hesede, Tase Mølle, Gisselfeld og andre Steder. Det var efter Stemanns Forslag, at Lærernes og Embedsmændenes Familier atter bleve indbudne til at deeltage i Skovtouren, og han tillod, at Stiftelsens Kasse maatte udrede de dermed forbundne Udgifter. Ligeledes indførte han den aarlige Fodtour, som endnu finder Sted og er en af Disciplenes bedste Sommerglæder; oprindelig foreslog han to saadanne aarligt, hver paa

*) Søndagslegen blev i mange Aar holdt i Directeurens gamle Værelser, men omtrent fra 1846 paa Gymnastiksalen (Pl. VI, A).

en halv Dag, til en af Stiftelsens egne Skove *). Ved Skolens Bord indførte han Forbedringer, der sigtede til at gjøre Modsætninger mellem dette og et hyggeligt Familiebord saa lidet iøinefaldende som muligt**). Da han saaledes bemærkede, at Disciplene ikke havde Servietter, og at der af en Tinkande blev skjænket Øl i et Dusin Glas, der vare fælles for hele Skolen, beordrede han, at der skulde anskaffes Servietter, et Ølglas til hver Discipel og et tilstrækkeligt Antal Ølflasker istedetfor Tinkanden, som dermed forsvandt. Indtil den Tid havde Disciplene ogsaa havt Træølkander paa deres Værelser om Aftenen, dog langt fra en paa hver Kammer. Istedetfor Kanderne blev der leveret Ølflasker og Glas, men da baade Flaskerne og Glassene hyppigt bleve slaaede itu, gik denne Øldrikken paa Kamrene efterhaanden ind, og det var det Allerheldigste. Ved Nimaden og Femmaden blev der i hele Stemanns Tid leveret Øl i store Leerkruse, der bleve bragte over i Hvidebygning tilligemed Maden; dette afskaffede Knuth, der vilde, at Disciplene kun skulde have Øl ved Middags- og Aftensbordet. Stemann var meget opmærksom paa, at Maden var tilstrækkelig og god. Det nugjældende Spisereglement er udarbeidet af ham, og han anvendte personlig megen Omhu derpaa; han lod anstille flere Prøver, for at forvisse sig om, hvorledes Bespiisningen vilde være, naar Reglementet blev fulgt nøiagtigt. Senere er det vel forandret i enkelte Punkter, men i det Hele følges det endnu; det blev ogsaa indført paa Sorø, hvor det, saavidt vides, endnu bestaaer. Hidtil havde Tjenerne gjort Opvartning ved Bordet i deres egne Klæder. Adjunct Colding, der ønskede, at de for Nethedens Skyld skulde have Liberi, men tvivlede stærkt om, at Stemann vilde regne Udgifterne hertil til de nødvendige, fik begge Tjenerne til at møde i deres sletteste Klæder en af de første Gange, Stemann spiste ved Skolens Bord. Da han havde seet disse bedrøvelige Skikkelser varte op ved Bordet, var han let at komme tilrette med, og Tjenerne fik da et Liberi, først en graa Trøie med korte Skjøder og senere en afrundet Kjole med blanke Knapper, omtrent saaledes som Stemann klædte sine egne Tjenere.

Efter Geheimeraad Kaas's Testamente skulde en Fjerdepart af hans Bibliothek efter Værdien ikke efter Antallet af Bøger tilfalde

*) Ogsaa Skovtouren betalte og arrangerede Disciplene selv i endeel Aar; siden Skolen overtog Arrangementet (omtrent fra 1838), har enhver Discipel betalt 1 Rd. til den store Skovtour, men Fodtouren har Stiftelsen altid betalt.

**) Naar Stemann var her, spiste han som oftest ved Skolens Bord.

Herlufsholm. Cataloget blev sendt herud, for at Skolen forlods kunde vælge, hvad den helst ønskede at komme i Besiddelse af. Bibliotheket fik ved denne Leilighed endeel Bøger (425 Bind), men et Værk, som Brorson saa gjerne havde ønsket at erhverve for Skolen, nemlig Denons store og kostbare Billedværk over Ægypten, sikkert et af de meget faa Exemplarer, der findes her i Landet, gik efter en særskilt Bestemmelse i Testamentet i Arv til Kaas's Svigersøn, Baron Løvenskjold til Løvenborg, hvor det endnu er. Dette Pragtværk havde Kaas i 1812 kjøbt af Hertugen af Decazes for 4000 Francs *). Ved et Gavebrev, der er udstedt 1826, havde Melchior indsat Skolen til Arving af sin hele Bogsamling, der ved hans Død talte 1446 Numere, vurderede til 1618 Rbd. Af større Gaver fik Bibliotheket ikke flere i Stemanns Tid, men vel enkelte værdifulde Bøger; derimod fik det fra 1828 atter et aarligt Tilskud af Stiftelsens Kasse paa 100 Rbd., men dette Bidrag i Forbindelse med den gamle Andeel i Introductionspengene, indtil disse gik ind, og hvad der indkom fra de Disciple, der toge testimonium vitæ, var ikke tilstrækkeligt til at vedligeholde og forøge en Bogsamling paa 15—16,000 Bind **). Ved en eller anden Leilighed, hvor man for billig Priis kunde gjøre et heldigt Indkjøb, var Stemann dog ikke uvillig til at bevilge de fornødne Penge ***). Havde Topp levet nogle Aar længere, vilde Skolen være kommen i Besiddelse af et trykt Catalog over sin Bogsamling. Han havde begyndt at omarbeide og revidere Cataloget, som Stemann vilde lade trykke paa Skolens Regning; Bogtrykker, Directeur Schultz havde tilbudt at trykke det uden anden Udgift for Skolen, end hvad Papiret kostede, og hvad han selv maatte betale sine Folk. Et Prøveark blev trykt, men Topps Sygdom og Død standsede det hele Foretagende; senere opfordrede Stemann vel til at fort-

*) I sit Mindeskrift over Kaas siger Brorson, at Denons Værk var Kaas foræret af Keiser Napoleon; det forholder sig dog ikke saaledes. I 1863 har Kaas's Dattersøn, Hr. Baron Løvenskjold, Toldforvalter i Nestved, foræret Skolen et tidligere og mindre, men dog meget værdifuldt Værk over Ægypten af Denon: **Voyage dans la basse et la haute Egypte pendant les campagnes du général Bonaparte**; det var i 1803 af Baronens Farfader anskaffet til Bibliotheket paa Løvenborg.

**) Efterat alle Lærerne vare komne paa fast Gage, fik Bibliotheket i nogen Tid ogsaa Lærernes Andeel i Introductionspengene. — For et testimonium vitæ betales 10 Rd., der ved de offenlige Latinskoler tilfalde Skolernes Kasse.

***) Saaledes blev der paa Auctionen efter Etatsraad, Professor Thorlacius indkjøbt philologiske Værker for c. 200 Rbd.

sætte dette nyttige Arbeide, men da Ingen vilde paatage sig den dermed forbundne Uleilighed, kom Sagen ikke videre *).

De naturvidenskabelige Samlinger havde i Melchior tabt deres bedste, ja næsten eneste Støtte. Skolens Bidrag havde altid været ubetydeligt, men ved Melchiors private Opoffrelser og rastløse Samlerflid vare Samlingerne voxede til en anseelig Størrelse, og Melchior havde ved det ovenfor omtalte Gavebrev testamenteret Skolen den Deel af dem, der var hans private Eiendom, og det var den største. Fra hans Død til 1846 blev der anvendt meget Lidet paa at vedligeholde og aldeles Intet paa at forøge Samlingerne.**) Endeel blev ødelagt af Ælde, f. Ex. udstoppede Fugle og Dyr, endeel ved skjødesløs Behandling og Mangel paa tilbørligt Tilsyn; dog bleve begge Samlinger nogenlunde bevarede og holdte sammen, saalænge de stode urørte i deres gamle Localer (Pl. VI A), men da de nye Classer i 1846 fortrængte dem herfra, maatte de flyttes til andre Localer, der kun lidet egnede sig for dem, og herved fik de deres sidste Knæk. Fra 1846 stod det physiske Cabinet i Melchiors forrige Kjøkken, og Naturaliesamlingen i et af Directeurens gamle Værelser i Skolebygningen ***). Da Physik og Naturhistorie, hvori der var underviist uden Afbrydelse, men rigtignok ogsaa uden Kraft, siden Melchiors Død, bleve optagne som reglementerede Skolefag efter den nye Skoleplan, vare Samlingerne ikke længere i brugbar Stand. Til at istandsætte og complettere det physiske Cabinet bevilgede Stemann de fornødne Penge (6—700 Rbd.), og det var ved hans Afgang i meget god Stand. Naturaliecabinettet kom ikke saa vidt i hans Tid; dets endelige og fuldstændige Ordning fandt først Sted under Knuth.

Under Oldfruens Varetægt opbevares her fire gamle Glaskarafler, der ere aldeles eens. Paa de to er der i mange Snirkler og Sving

---

*) Stemann yttrede gjentagne Gange det Ønske, at Herlufsholm ligesom de andre lærde Skoler skulde udgive et Program som Indbydelsesskrift til den aarlige Hovedexamen; han tilbød ogsaa, at Stiftelsen, hvis nogen af Lærerne vilde fortsætte Melchiors Herlufsholms Historie, maatte give et Bidrag til Trykningsomkostningerne.

**) Fra 1846 bevilgede Stemann 25 Rbd. aarlig af Skolens Kasse til at vedligeholde og forøge de naturvidenskabelige Samlinger.

***) Det, der var nærmest Vestibulen; det andet Værelse, der i mange Aar havde været Musikstue, blev fra 1847, da Skolen fik 7 Adjuncter, Bolig for en Lærer.

indslebet Bogstaverne B. G. og paa de to andre i lignende Sving J. C. G. Baade Bogstaverne, Ziraterne og Glaspropperne vise endnu Spor af Forgyldning. Man har paa Grund af Bogstaverne B. G. været i den Tro, at Karaflerne have tilhørt Stifterinden, hvorfor de i mange Aar bleve betragtede som en Helligdom; dette er dog ikke Tilfældet. I sit Gavebrev meddeler Melchior, at Karaflerne ere en Gave til Spisemester Johan Christian Geisler og hans Hustru, Birgitte Geisler, paa deres Bryllupsdag 1750. Den gamle Madame Geisler havde selv foræret Melchior dem, og han ønsker, at de skulle blive ved Naturaliecabinettet og anvendes der. Bogstaverne B. G. sige altsaa ikke Birgitte Gjøe, men Birgitte Geisler, og Flaskerne ere kun 115 Aar gamle her paa Stedet.

Den 5te Juni 1828 døde den retskafne og godgjørende Spisemester Demant, der i henved 10 Aar til Skolens Tilfredshed havde forestaaet Oeconomien *). Hans Enke beholdt Tjenesten til Contractens Udløb 1829, og da hun ikke ønskede at indgaae paa nye Vilkaar, contraherede Stemann med Hr. P. S. Hansen, der allerede eengang havde været Spisemester her (fra 1816—19); da Demants Contract med Rette ansaaes for ugunstig for Stiftelsen, oprettede Stemann en ny, der bedre stemmede med Skolens Interesse, uden dog at træde den nye Oeconom for nær. Fra 1ste Mai 1829 traadte det nye Spisereglement i Kraft, og Betalingen blev for hver Person ved Skolens Bord fastsat til 9 Mk. og for hver af Tjenestefolkene til 1 Rbd. ugenlig **). Deputaterne bleve uforandrede, dog blev der atter

*) Demant havde været Tjener hos Etatsraad Ryberg. Kaas, der altid havde sine Garn ude, hvor han haabede at kunne erhverve Skolen formaaende og formuende Velyndere, fik engang Ryberg til at lægge Veien over Herlufsholm, da han vilde foretage en Reise til det sydlige Sjælland. Kaas skrev iforveien til Brorson, Melchior og Bülow om at berede ham en venlig Modtagelse, der vistnok ogsaa blev ham tildeel. Alle Forhaabninger i den Retning bleve dog til Intet; som bekjendt gik Rybergs Formue tabt.

**) For Inspecteurens Middags- og Aftensmad skulde Oeconomen ingen Betaling have, men derimod 3 Mk. om Ugen for hans Frokost; det er ikke let at finde Grunden til denne Bestemmelse. I Contracten forbeholdes der for sidste Gang Oldfruen Ret til at spise ved Skolens Bord, hvis hun vilde; men foretrak hun at spise paa sit Værelse, maatte hun lade sin Mad afhente i Kjøkkenet. Indtil 1853, da Contracten udløb, har det altsaa staaet Oldfruen frit for at spise med Lærere og Disciple, hvad hun dog aldrig gjorde.

tilstaaet Vildt til Skolens Bord, 4 Dyr og 8 Harer, hvoraf Halvparten blev leveret til Dimissionen, Halvparten til Kongens Fødselsdag; senere bevilgede Stemann to Dyr og fire Harer til Trolleballet. For Assembleerne fik Oeconomen en særskilt, dog meget lav Betaling (25 Rbd. for hver); derimod fik han afgiftsfrit en større Avling end Demant havde havt. Med Forpagterne af Hovedgaardens Jorder havde Stiftelsen havt saa megen Modgang ved Fallitter, Restancer o. s. v., at Stemann bestemte sig til at tillægge Oeconomen en større Avling som en Deel af hans Lønning. Hansen fik i det Hele c. 205 Tdr. Land afgiftsfrit; den øvrige Jord leiede han senere, da den blev ledig, for en moderat Afgift. Den Deel af Hovedgaardens Marker, der beqvemt kunde drives fra Gaarden, var saaledes atter samlet og henlagt til Stiftelsens Embedsmænd og Betjente.

Paa Byggearbeider indlod Stemann sig ikke, medmindre han var haardt nødt dertil. I de første c. 20 Aar indskrænkede han sig til at opføre et lille Bindingsværks Huus paa Blegepladsen*) til Maltkølle og Bagerovn, der hidtil havde været i Rødebygning, en Kostald til Forvalteren og et Par Udhuse til Skovrideren. Den 7de Jan. 1848 afbrændte den gamle, gule Kostald, der laa parallelt med Keglebanen (Pl. IV). Ilden opkom, uvist hvorledes, strax efter Morgenlovsangen, og Hvidebygning var i den største Fare. Den afbrændte Længe og de gamle Bindingsværks Bygninger, der laae bagved Forstinspecteurboligen og bogstaveligt faldt sammen af Ælde og Mangel paa Vedligeholdelse (Pl. II, S), bleve erstattede ved en ny Avlsgaard, bestaaende af tre Længer, som Stemann imod contant Betaling af c. 10,000 Rbd. og Assurancen for den afbrændte Længe lod opføre i Vænget bagved Hvidebygning (Pl. IX) **). Ellers foregik der i hans Tid ingen Forandring med Bygningerne; de absolut nødvendige Reparationer bleve foretagne, et Par Skillerum i Hvidebygning bleve flyttede for de nye Classers Skyld, nogle Tagkamre bleve indrettede til Discipelværelser, og de gamle Kamre i Hvidebygning bleve reparerede og forbedrede. Rødebygning, der i mangfoldige Aar havde trængt til en Hovedreparation, overleverede han til sin Eftermand i samme Tilstand, hvori han havde modtaget den af Kaas. I Hvidebygning blev der i Stemanns Tid ved

*) Det laa parallelt med Veien, der fører ned til Aaen, og blev i 1855 nedbrudt af Knuth.

**) Den nordre Længe og Tilbygningen til den søndre ere opførte under den nærværende Forstander.

at borttage et Par Skillerum indrettet Sovesale for de Disciple, der boede der; efter Melchiors Død bleve hans Sal og det mindre Værelse, der stødte op til den, gjorte til Sovesal for de ældste Disciple under Tilsyn af den Lærer, der beboede Resten af Melchiors Leilighed. Fra 1847 blev baade Aften- og Morgenlovsang holdt paa Spisesalen, og Lovsangssalen i Hvidebygning (Pl. VI, A) blev alene benyttet til Tegne- og Skriveundervüsning; men et Par Aar senere blev det nødvendigt ogsaa at gjøre denne Sal til Sovesal (Pl. VI, B).

Af Plan VI vil man ved at sammenholde Grundtegning A og B see, hvorledes Localerne i Hvidebygning bleve benyttede i Begyndelsen og Slutningen af Stemanns Bestyrelsestid.

Da Dichman i 1832 var udnævnt til Overlærer, flyttede han ind i Forstinspecteurboligen, og da han Aaret efter blev Rector, fik Fru Brorson hans Bolig, hvor hun henlevede sine sidste Dage, agtet og elsket af Alle og i venlig Omgang med Gaardens Beboere. Efter hendes Død, den 16 October 1840, stod Huset ubeboet i omtrent 10 Aar. I Skov- og Godsbestyrelsen foregik der i Stemanns Tid nogle Forandringer. I 1835 blev Hr. Adam Wind ansat som Skytte og Overskovfoged; da det almindelige Tilsyn med alle Stiftelsens Skove var denne Embedsmand betroet, blev der ikke tillagt ham noget særegent District, og Skovfogdernes Antal blev derfor uforandret; den 23de Aug. 1844 blev Hr. Wind udnævnt til Skovrider *). I 1836 blev Godsforvalter Bülow afskediget, men beholdt med en Gage af 300 Rbd. sin Function som Forstinspecteur; i hans Sted blev Hr. Tycho Kjer, Fuldmægtig ved Sorø Amtshuus, udnævnt til Godsforvalter **). Ved denne Leilighed bleve 4 Tdr. Land af Forvalterens Embedsjord henlagte til det daværende Skovfogedhuus ved Klosterskoven; desuden skulde Forvalter Kjer gaae ind i sin Formands Accord med Stiftelsen, ifølge hvilken han fik Brugen af c. 22 Tdr.

---

*) Som Overskovfoged og Skytte havde Hr. Wind en Gage af 80 Rbd., et Deputat af 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre, visse Skydepenge, nogle Indtægter af Jagten, 3 Favne Brænde og 12 Læs Tørv, samt den gamle Skovridergaard med tilhørende Jordlod. Da han blev udnævnt til Skovrider, fik han et Lønningstillæg af 50 Rbd. og 3 Favne Brænde.

**) Forvalter Kjer blev ansat med en Gage af 700 Rbd. (fra 1ste Jan. 1850 forhøiet til 900 Rbd.), et Deputat af 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre, 20 Favne Brænde og 24 Læs Tørv (dog kun forsaavidt der bliver Tørv tilovers paa Mosen, naar hver har faaet sin) de reglementerede Fogedpenge, nemlig 10 pCt. af Indfæstningerne, og den til Forvalterembedet hørende Jordlod.

Land af Marken Nr. 2, imod at holde Stiftelsens Rytterheste. Disse 22 Tdr. Land, som Bülow tidligere havde havt i Forpagtning for en Afgift af 6 Rbd. pr. Td. Land, høre altsaa oprindelig ikke med til Forvaltertjenesten. „Faareholmen", der hørte til Forvalterens Embedsjord, men laa inde i den ikke fredtagne Deel af Klosterskoven, der støder op til hans Mark, lod Stemann beplante i Aarene 1848 og 49; Naaletræesplantningen, der er circa 3 Tdr. Land stor, er altsaa 16—17 Aar gammel. I Erstatning fik Forvalteren den saakaldte „Fuglestangsholm" i Aaen, der omtrent er af samme Størrelse. Paa Faareholmen holdtes i endeel Aar Disciplenes „lille Fugleskydning".

Da Stemann fratraadte Bestyrelsen den 14 Mai 1851, var han over 87 Aar gammel, men endnu rask og rørig. Af Stiftelsens oeconomiske Forfatning havde han store Fortjenester; med ubøielig Energi bragte han Orden og Ligevægt tilstede i det forvirrede og ødelagte Pengevæsen, og dette skete ikke ved at bebyrde Godsets Bønder med ubillige Afgifter; tvertimod vedbleve baade Indfæstning og Landgilde i hans Tid at være meget lave, men den engang bestemte Afgift skulde enhver ogsaa erlægge. I hele Stiftelsens Oeconomie gjennemførte han en vidt dreven Sparsommelighed, der fik en meget uheldig Indflydelse paa Skolen og Opdragelsesanstalten, men havde til Følge, at han, der havde modtaget Stiftelsen betynget med Gjæld, kunde overlevere den til sin Eftermand gjældfri og i Besiddelse af en betydelig Capital.

Den 1ste Mai 1827 var Stiftelsens Status saaledes:

Activa	36,613	Rbd.	61 ß
Passiva	47,394	„	59 „
Underbalance	10,780	Rbd.	94 ß.

Med Activerne var det en egen Sag; de bestode af det Moltkeske Legat (10,000 Rbd.), hvis Renter slet ikke gaae ind i Stiftelsens Kasse, men uddeles til Disciple og Studenter. Det Meyerske Legat (14,000 Rbd.), der staaer uopsigeligt i den kongelige Kasse, den Roepstorffske Gave (5000 Rbd.), der stod i Baroniet Gaunø, men dengang ikke kunde faaes udbetalt, nogle temmelig værdiløse Obligationer, som Bülow havde sat i Pant for sin Gjæld, udestaaende og tildeels uerholdelige Restancer og en Kassebeholdning til løbende Udgifter. Her var saa godt som Intet, Stiftelsen kunde raade over til Afbetaling paa Gjælden, der var reen Pante- og Prioritetsgjæld samt Umyndiges Midler, der stode i Stiftelsens Kasse.

Den 1ste Jan. 1851 havde Stiftelsen ingen Gjæld, men Activer til et Beløb af 69,828 Rbd. 18 ß; i de 23½ Aar var der altsaa en Fremgang af 80,609 Rbd. 16 ß. Da Stemann et Par Aar tidligere havde anvendt c. 10,000 Rbd. paa den nye Ladegaard, og da nogle afbrændte Bøndergaarde og Huse ogsaa havde kostet endeel at opføre, blev Fremgangen saaledes henimod 100,000 Rbd. De 500 Rbd., som Stiftelsen siden 1792 havde oppebaaret af Cancelliets Fond og senere, da dette var inddraget, af Finantserne, faldt bort fra 1849. Det var aldeles i sin Orden, da Stiftelsens oeconomiske Forfatning nu var saa god, at den ikke længer behøvede nogen Hjælp.

Ved Stemanns Afgang var Bøndergodset i meget god Stand. De lave Afgifter og de for Landmanden saa gunstige Aar med rig Høst og høie Priser havde atter skabt almindelig Velstand, og om Restancer var der ikke længer Tale. Stiftelsens Skove havde i Stemanns Tid gode Dage; de betydelige Deputater maatte de udrede, noget skovedes til Salg, men sjelden ret meget og aldrig saa meget, som Skovene kunde og burde have udredet. Ogsaa i denne Henseende opsparede han en Capital, der kom Stiftelsen tilgode under hans Eftermand. Mens Topp levede, besørgede han og senere Kammerherre, Amtmand Stemann i Sorø den aarlige Udviisning; undertiden blev den ogsaa overladt til Skovrideren. Paa Pensioner indlod Stemann sig ikke, men det lader sig neppe forsvare, at Enker efter saa fortjente Mænd som Brorson og Topp ikke fik nogen Understøttelse af Stiftelsen. Bülows Forstinspecteurgage var dog ikke andet end en maskeret Pension, da han efter sin Afgang som Forvalter ikke havde det Allermindste med Skovene at gjøre; men Stemann foretrak en nominel Gage for en virkelig Pension, saa var dog Principet reddet.*)

I de sidste Aar kom Stemann sjelden til Herlufsholm og da kun i Sommerferien, naar alle Lærere og Disciple vare bortreiste; ved hans Afgang var der flere af Lærerne, som efter 3—4 Aars Ophold her aldrig havde talt med ham eller blot seet ham, siden de bleve ansatte af ham. Det venlige Forhold, hvori Brandt og Kaas havde stillet sig til Rector og Lærere, fandt saaledes ikke Sted under ham. I et af de offenlige Blade blev han i sin Tid beskyldt for, at han havde viist sig interesseret i sin Bestyrelse af Herlufsholm. Denne Beskyldning mangler al Grund; det forholder sig derimod

*) Bülow var indtil sin Død i Octbr. 1851 i Huset hos sin Eftermand. Han havde levet her paa Herlufsholm under 6 Skoleherrer: Thott, Schack-Ratlou, Brandt, Kaas, Stemann og Knuth.

saaledes, at han flere Gange af det ham som Directeur tillagte Honorar, altsaa af sin egen Lomme, hjalp Lærere eller Embedsmænd, der af en eller anden rimelig Grund fremkom med Andragender om Gratificationer eller Understøttelser af Stiftelsens Kasse. Mod Topp og hans Enke, der sad i stor Armod ved sin Mands Død, var han meget god; han forsøgte ogsaa at skaffe Fru Topp Pension af Postkassen; det lykkedes ikke, da Topp ikke havde havt kongelig Ansættelse, men han udvirkede dog, at hun i tre Aar fik en Understøttelse af Finantserne paa 150 Rbd. aarlig.

Stemann ønskede ligesom Kaas at begraves paa Herlufsholm. I en Gravhvælving, han havde ladet mure paa Kirkegaarden, blev Liget af hans Hustru nedsat 1850; en Datter, der døde 1853, blev ogsaa bisat her. Den 25de November 1855 døde Stemann i den høie Alder af 91½ Aar*); hans Lig blev ført til Herlufsholm og nedsat i Hvælvingen, som derpaa blev tilmuret og bedækket med Jord. Senere har Familien sat et Minde over Graven.

**) Han var født den 14 April 1764. I Marts 1848, da han nedlagde sine øvrige Embeder, blev han udnævnt til Overkammerherre.

IV.

Grev Knuths Bestyrelsestid.

1851—56.

Under en Vacance, der varede c. 12 Uger, imødesaa man paa Herlufsholm med spændt Forventning Valget af en ny Overbestyrelse. Det danske Cancelli existerede ikke længer, og Spørgsmaalet blev nu, om Regjeringen vilde ansee sig beføiet til at henlægge Herlufsholm under Cultusministeriet, uden just derfor at slaae Skolens Midler sammen med de øvrige Skolers, eller om den, overeensstemmende med Fundatsens Ord og Mening, vilde udnævne en særegen Bestyrer, hvorved Stiftelsens private og selvstændige Charakteer fremdeles vilde bevares*). I Overeensstemmelse med en af Statsraadet afgiven Betænkning angaaende den fremtidige Ordning af Stiftelsens Overbestyrelse, resolverede Kongen den 25de Juli, at den Myndighed med Hensyn til Herlufsholms Skole og Gods, der ifølge Fundatsen var tillagt Rigsraadet, herefter skulde være Statsraadet overdraget, og at dette, i Overeensstemmelse med Fundatsen skulde fremkomme med Forslag til Udnævnelsen af en Forstander. Den kgl. Resolution gik udtrykkelig ud fra, at man, da Herlufsholm er en privat Stiftelse, saa nær som muligt burde holde sig til Fundatsens klare Bestemmelse, og efter Indstilling af Statsraadet udnævnte Kongen den 3die August Kammerherre, Lehnsgreve Frederik Marcus Knuth til

*) Var Stiftelsen dengang bleven henlagt under Cultusministeriet, vilde den formodenlig være bleven nødt til at afhænde sit Bondergods paa samme Vilkaar, hvorpaa Sorø Academie maatte stille sig ved sit.

Knuthenborg til „Forstander for Herlufsholms Skole og Gods"*); i Udnævnelsen er det fastholdt, at der skulde paahvile Knuth de samme Forpligtelser ligeoverfor Statsraadet, som efter Fundatsen havde paahvilet tidligere Forstandere ligeoverfor Rigsraadet, og at han navnlig aarlig skulde gjøre Statsraadet Rede for Stiftelsens Indtægter og Udgifter, saavelsom for dens Virksomhed og Tilstand i det Hele. Faa Aar tidligere (1847) var Knuth udnævnt til Amtmand i Sorø af særligt Hensyn til Academiet, til hvis Ombannelse han skulde udarbeide en Plan, og hvis Bestyrelse han skulde overtage. De samme Grunde, der i 1847 havde været bestemmende til at udsee Knuth til Overbestyrer af Sorø Academie, maatte ogsaa i 1851 tale for hans Valg til Forstander for Herlufsholm, saameget mere som han, der havde været Overdirecteur for Sorø Academie fra 31 Decbr. 1847, indtil han blev Minister i Marts 1848, havde havt Leilighed til at beskjæftige sig med Spørgsmaal, som angik Forhold, der kom de herlovianske meget nær.

Knuths Udnævnelse blev her hilset af Alle med Glæde. Han havde i sin tidlige Ungdom opholdt sig her i tre Aar (1821—23 incl.) i Brorsons Huus, dog uden at være Discipel i Skolen**). Der var saaledes et gammelt Baand mellem Knuth og Herlufsholm, og allerede heraf turde man haabe, at han med Omhu vilde tage sig af Stiftelsen; han var desuden bekjendt som en Mand, der havde Sands og Smag for videnskabelig Dannelse, han var endnu i sin kraftigste Alder, meget virksom og havde som Privatmand den fornødne Tid til sin Raadighed.

Den nye Skoleplan af 13 Mai 1850, der krævede 7 Classer og flere Lærere, gjorde det ønskeligt, at Stiftelsen kunde blive istand til at modtage mindst 100 Disciple, saameget mere som der i de sidste Aar af Stemanns Tid stadig havde været anmeldt langt flere, end

*) Den oprindelige Benævnelse af Stiftelsens Bestyrer, „Forstander", der findes i Fundatsen og brugtes i Skolens første Tid, blev gjenoptagen og siden 1851 er den officielle Titel: „Forstander for Herlufsholms Skole og Gods". Omtrent i 250 Aar havde den almindelige Titel været: „Skoleherre" (Skolarch) og „Directeur". I den største Deel af det 17de Aarhundrede og Begyndelsen af det 18de blev Titlen „Forstander" brugt i en ganske anden Betydning (pag. 64).

**) Han havde sin Lærer med hertil; det var cand. theol. L. B. Leth, nu Sognepræst til Horne i Fyen; Knuth deeltog i Disciplenes Underviisning i Skrivning og Tegning.

den havde kunnet modtage. Endnu i Efteraaret 1851 udkastede Knuth en Plan til en Udvidelse af Skolen. Hvad der skete i 1805 og 1806, kort efterat Kaas var bleven Directeur, gjentog sig nu. En Mængde Planer og Udkast kom frem og forkastedes atter; endelig blev det bestemt, at der skulde sættes en Etage paa Hvidebygning, for at den kunde blive istand til at rumme alle Disciplene og alle de Lærere, som havde med Inspectionen at bestille. Det var altsaa den samme Tanke, hvorved Kaas var standset, og som han upaatvivlelig ogsaa havde gjennemført, hvis Forholdene i 1806 til 1809 havde været ligesaa gunstige for ham, som de i 1851 vare for Knuth. En Architekt (nuværende Professor Meldahl) blev antagen, og han udarbeidede en Tegning til en ny Skolebygning eller rettere til en Forandring og Udvidelse af den gamle. Det varede dog ikke længe, inden det blev bestemt, at Professor Meldahl ikke skulde have noget med Bygningens Opførelse at gjøre, og Grev Knuth overdrog Udførelsen af Arbeidstegninger og Tilsynet med Arbeidet til Skolens daværende Tegne- og Skrivelærer, Architekt Kretz. Da Grev Knuth senere af oeconomiske Grunde lod foretage endeel Forandringer i Professor Meldahls Tegninger, fralagde denne sig offenlig al Andeel i den nye Skolebygning.

Efter den noget forandrede Plan og Tegning blev der da i 1852 og 1853 sat en Etage paa Hvidebygning. Ved denne Udvidelse i Forbindelse med de betydelige Forandringer i den nederste Etage blev Bygningen istand til at modtage 100 Disciple. Selve Underviisningslocalet er vistnok et af de bedste i Danmark; Classerne, der ere høie, lyse og rummelige, ligge imod Syd og vende ud imod en stor Have, Bænkene bleve anbragte saaledes, at Lyset falder ind fra Venstre; tidligere havde Disciplene havt det i Oinene *). Desuden indeholdt Bygningerne: en stor Læsesal, Gymnastiksal med Vaabenkammer, Locale til det physiske Cabinet, 6 Boliger for ugifte Lærere, 26 gode Discipelkamre, 3 store og luftige Sovesale med tilhørende Vaskesale, 2 Sygestuer og de fornødne Værelser for Oppartere og Gangkoner. **)

---

*) Istedetfor Lysestagerne og Tællelysene kom baade paa Classerne og Læsesalen dobbelte Hængelamper. Paa hver Classe er 4—6 Blus, paa enkelte 5; paa Læsesalen er en Række dobbelte Hængelamper midt igjennem Salen og desuden Væglamper paa begge Sidevæggene, ialt 16 Blus.

**) Ikke længe efter blev der indrettet et Læseværelse, hvor alle Bøger osv., der anskaffes til Bibliotheket, henlægges til Afbenyttelse for Lærerne i c. 3 Uger,

Angaaende Localernes Beliggenhed og Bygningens Indretning i det Enkelte henvises til Plan VIII.

I Sommeren 1855 blev Hovidebygning afpudset udvendig og malet al fresco. Ved denne Leilighed bleve nedenstaaende Indskrifter anbragte paa Gavlene og Hovedfaçaden. Tavlen i østre Gavl er en fiirkantet Marmorsteen, prydet i Hjørnerne med Stifternes Fædrene- og Mødrenevaaben*); det var den, som Mag. Povl Jensøn Colding i 1625 lod sætte over den hvælvede Port (Pl. V), hvorigjennem man kjørte ind paa Gaarden; ved Ombygningen af Forvalterboligen i 1812 og 13 blev den flyttet til den nordre Gavl af samme Bygning. De øvrige Indskrifttavler tilligemed Ornamentet over Hovedindgangen ere støbte i Zink og strøgne med Steenfarve, Bogstaverne ere ophøiede og forgyldte.

Indskriften paa østre Gavl lyder saaledes:

DENNE SCHOLE ER· OPREIST OC
STIFTET· FOR HERREMÆNDS OC
ANDRE FROMME MÆNDS BØRN·
GUD TIL LOF OC ÆRE· DEN CHRISTEN
KIRKE OC I SÆR DANMARKIS RIGE· TIL GAFN OC
GODE: OC DET AF VELBYRDIGE OC STRENGE RIDDER
HER HERLUF TROLLE· NU SALIG HOS GUD· SOM
VAAR JACOB TROLLES SØN· TIL LILLØE· DANMARKIS
RIGIS RAAD· OC ØWERST ADMIRAL· SAAVELSOM AF
HANS KIÆRE HUSFRUE· SALIGE FRU BIRGITE GØIE:
VELBYRDIGE OC STRENGE RIDDERS· HER MOGENS
GØIES· TIL KRENKERUP· HANS DAATER·
DET SKIEDDE DEN XX MAII ANNO
M D L X V.
PROV: X. DEN RETFÆRDIGES IHUKOM
MELSE· BLIFVER I VELSIGNELSE.

---

inden de gaae over i Bibliotheket. Værelset benyttes ogsaa undertiden til Lærermøder.

*) Herluf Trolles Moder var af Familien Skave, der førte et Marekors i sit Vaaben; hans Hustrues Moder var Mette Bydelsbach, hvis Familievaaben var et tverdeelt Skjold med to Lilier i øverste Felt (Program 1856 pag. 22).

Over Indgangen i vestre Gavl staaer:

OPFØRT TIL SKOLEHUUS
AAR 1809
AF CANCELLIPRÆSIDENT F. J. KAAS
SOM DIRECTEUR FOR HERLUFSHOLM.
OMBYGGET
OG FORØGET MED ET STOKVÆRK
AAR 1853
AF STIFTELSENS FORSTANDER
GREVE F. M. KNUTH.

Paa det østlige Parti af Hovedfaçaden findes Herluf Trolles Valgsprog:

ALTING KOMMER
FRA GUD
LIVET OG DØDEN
RIGDOM OG ARMOD.

Paa det vestlige — Birgitte Giøes Valgsprog:

FRYGT GUD
GIØR RET
OG
FORLAD DIG IKKE
PAA
MENNESKER.

Over Hovedindgangen læses:

HUMANITATI
AC
DISCIPLINÆ.

Medens Byggeriet stod paa, var Skolen i længere Tid i stor Trang for Plads. En Deel af de Disciple, til hvem der ikke var Kamre, blev foreløbig anbragt hos Rector og Lærerne, der hver havde 2—3 i Qvarteer, og hele Forstanderleiligheden blev beboet af Disciple. En Tid maatte man bruge enkelte Disciplekamre i Rødebygning (Nr. 6 og Nr. 10) som Classeværelser; men da Skolebygningen blev opført i to Aar, var der dog altid nogle af Classerne og andre Localer disponible; ellers vilde det heller ikke have været muligt at holde Skolen i Gang. I Februar 1854, da Bygningen var heelt færdig indvendig, skete den anden Udvandring fra Rødebygning, der

denne Gang ogsaa blev forladt af alle Lærerne. *) Paa Grund af Byggearbeiderne havde det ikke været muligt at modtage det fulde Antal af Disciple i Skoleaaret 1852—53, der begyndte med 90; men fra August 1853 talte Skolen 100 Disciple, uagtet Bygningen først blev tagen heelt i Brug i Februar 1854. Antallet blev endog fra 1854 forhøiet til 104, da Forstanderen antog, at man i Betragtning af den store Mængde Aspiranter, der bestandig anmeldtes, maatte see til at rumme 4 over det bestemte Tal. Desuden tillod Forstanderen, ja ønskede endog, at nogle som skolesøgende kom i Huset hos de gifte Lærere, indtil der ved Vacance kunde blive Plads for dem paa selve Opdragelsesanstalten; dog maatte kun Disciple af 1ste Classe være skolesøgende. Knuth holdt iøvrigt stærkt paa den af Stemann opstillede Regel, at Ingen maatte freqventere Skolen uden tillige at være Elev paa Opdragelsesanstalten; han tillod derfor ikke, at Sønner af Stiftelsens Embedsmænd maatte deeltage i Underviisningen, uden at være optagne paa Stiftelsen **). I August 1854 talte Skolen ialt 108 Disciple, der var det høieste Antal i Knuths Tid, og efter al Rimelighed havde den ingensinde tidligere havt saamange Disciple.

Den nye Bygning, med dens hele Indretning og Udstyring, medførte baade for Lærere og Disciple store Fordele med Hensyn til det daglige Livs Hyggelighed og Beqvemmelighed. Lovsangen blev atter holdt i Hvidebygning (paa Læsesalen), og de Lærere og Disciple, der hidtil havde boet i denne Bygning, bleve saaledes fritagne for de om Vinteren saa ubehagelige Morgen- og Aftenvandringer til Lovsangen paa Spisesalen. Istedetfor de styгge Vaskeborde paa Gangene (Pl. VII w og Pl. VI v), hvor Disciplene, ligesom de kom op af Sengen, om Vinteren stode i Kulde og Træk, medens de vaskede sig, havde Knuth ladet indrette smukke Vaskesale, der stødte umiddelbart op til Sovesalene. Paa Vaskesalene har enhver sin bestemte Plads, med en Skuffe til Kamme, Sæbe o. s. v.; enhver Discipel sætter om Aftenen, naar han gaaer iseng, sit Fodtøi ved sin Plads paa Vaskesalen, hvor det staaer børstet til ham, naar han staaer op om Morgenen. Alle boe saa nær som muligt ved de Sove- og Vaskesale, hvortil de høre.

*) Den første Udvandring fandt Sted i Efteraaret 1809; dengang bleve nogle af Lærerne boende i Klosterbygningen.

**) Hs. Excellence den nuværende Forstander har tilladt, at Sønner af Embedsmændene her paa Gaarden (Forvalter og Oeconom) maae gaae i Skolen, men boe hjemme.

Disciplekamrene ere ikke fuldt saa store, men langt hyggeligere og nettere meublerede end de gamle; istedetfor de stygge Skabe, der vare fastgjorte til Væggene, havde Knuth ladet anskaffe nette, egetræesmalede Dobbeltskabe, et til hver to Disciple, dog saaledes, at enhver har sin Side af Skabet for sig med sin egen Laas og Nøgle; Stolene, der hidtil havde havt Træsæder, bleve forsynede med udstoppede Skindsæder og alle Kamrene med Rullegardiner, et Kappegardin over Vinduet, en Brændekasse og en Hjørnegarderobe, der er fælles for alle Kammerets Beboere (til Fodtøi, Reisetøi osv., der ikke kan rummes i Skabene). Væggene bleve strøgne gule, og Værelserne have i det Hele et lyst, net og venligt Udseende. Intet Under derfor, at Disciplene fik Lyst til selv at smykke deres Værelser med Skilderier, Blomster, Bordtæpper o. s. v. Det varede heller ikke længe, inden en net Hængelampe afløste Tællelysene.

For de ledige Localer i Rødebygning var der god Anvendelse, da man fra Skolebygningen havde søgt at fjerne Alt, hvad der paa nogen Maade kunde fjernes, for at opnaae at faae hele Skolen samlet i een Bygning, efter at den i 30 Aar havde været spredt i to, der ligge omtrent 100 Alen fra hinanden; navnlig blev Bibliotheket og Naturaliesamlingen flyttet tilbage til Rødebygning. Da Bibliotheket maatte flyttes fra Hvidebygning, inden dets nye Locale i Rødebygning kunde tages i Brug, blev det interimistisk (omtrent i 2 Aar) anbragt i en af Hvælvingerne under Rødebygning (Rectors Urtekjælder).

Nedenstaaende Sammenstilling, sammenholdt med Plan VII, vil give Oplysning om Localernes Fordeling og Anvendelse i

Rødebygning

fra 1823—54.	efter 1854.
a. Lærerleilighed.	a. Bibliothek.
b. Soveværelse for den Lærer, der havde Tilsynet med Sovesalen c.	b. Bibliothek.
c. Sovesal.	c. Naturaliecabinet og naturhistorisk Classe. Her staaer ogsaa Skolens oldnordiske Samling.
d. Sovesal.	d. Bibliothek.
e. Værelse for en Gangkone.	e. Værelse for en Gangkone.

f.	Sygestue.	f.	Reservesygestue for smitsomme Sygdomme.
g.	Gang.	g.	Gang.
h.	Taarnværelse; Carcer.	h.	hører til Bibliotheket.
i.	Forstanderens Leilighed.	i.	Forstanderens Leilighed.
k.	Spisesal.	k.	Spisesal.
l.	Discipelværelse Nr. 6.	l.	overladt Tjenerne til at pudse Knive, Gafler, Glas osv.
m.	Inspecteurens Værelser (Nr. 7)	m.	Dameværelser*).
n.	et lille Aflukke, hvori henstod Doubletter fra Bibliotheket.	n.	her opbevares Fajance (Tallerkner, Kopper o. s. v.), som ikke er i Brug.
o.	Discipelværelse Nr. 8.	o.	Gjæsteværelse for Herrer.
p.	Do. Nr. 9.	p.	Reserve-Musikstue.
q.	Do. Nr. 10.	q.	Musikstue.
r.	Bolig for en Lærer (Nr. 11).	r.	overladt Oeconomen.
s.	Discipelværelse Nr. 12.	s.	overladt Oldfruen.
t.	Trappe.	t.	Trappe.
u.	Oldfruens Værelser.	u.	Oldfruens Værelser.
v.	Discipelværelse Nr. 13.	v.	overladt Oldfruen.
w.	Vaskebord med Vandtønde.	w.	aabne Pladse i Gangen.
x.	Tørrestue (for Oldfruen).	x.	Tørrestue (for Oldfruen).
y.	Oldfruens Pigekammer.	y.	Oldfruens Pigekammer.
z.	Tjenernes Kammer.	z.	Vægterens Kammer.
æ.	den gamle Opgang til Taarnet.	æ.	den gamle Opgang til Taarnet.
ø.	Vægterens Kammer.	ø.	Pulterkammer.

Den nye Skoleplan var, da Knuth blev Forstander, saa vidt gjennemført, at han kunde oprette den 7de Classe ved Begyndelsen af Skoleaaret 1851—52. og Afgangsexamen blev for første Gang afholdt her i Sommeren 1852**). Knuth foranledigede, at Herlufsholm

*) Man havde ofte følt Savnet af et Par Aftrædelsesværelser for Damer, som kom hertil for at besøge deres Paarørende blandt Disciplene. Dette Savn afhjalp Knuth ved at indrette den gamle Inspecteurbolig udelukkende til Brug for Disciplenes qvindelige Slægtninge, der her uforstyrrede og uden at genere Andre kunne tale med deres Sønner, Brødre o. s. v. Værelserne benyttes hyppigt, og Oeconomen er pligtig til mod Betaling at levere Thee, Kaffe o. s. v., ogsaa Middagsmad, men dog kun af Skolens Mad. Ved Assembleerne er her Aftrædelsesværelser for Damerne.

**) Den første Deel af Afgangsexamen var afholdt her i 1851.

ligesom Landets øvrige lærde Skoler udgav et Program som Indbydelsesskrift til den aarlige Hovedexamen i Juli Maaned; det første udkom i 1852, og baade dette og alle følgende have indeholdt udførlige Beretninger om Skolen og Opdragelsesanstalten, nogle Gange tillige en Afhandling om et eller andet pædagogisk Spørgsmaal. *)

I 27 Aar havde her ikke været en eneste Friplads ved Skolen, uagtet Stiftelsens Forfatning allerede i endeel Aar havde været saa god, at der fra denne Side ikke havde været noget til Hinder for Gjenoprettelsen af nogle Fripladser; men Stemann havde foretrukket at nedsætte Contingentet for Alle. Det kunde være meget godt, men var dog langtfra det Samme. I dette Stykke idetmindste kjendte man Stifternes Villie og Stiftelsens ældgamle Praxis, der kan føres tilbage til dens første Oprindelse. Knuth anerkjendte strax Stiftelsens Forpligtelse til, saavidt dens Midler kunde strække, at oprette et begrændset Antal Fripladser for trængende Disciple; men paa den anden Side holdt han paa, at den med al Ret af de mere velhavende Forældre kunde forlange en Betaling, der, om end meget billig, dog nogenlunde svarede til de Goder, den ydede deres Børn. Det var denne Betragtning, der ledede ham til ved Begyndelsen af Skoleaaret 1852—53 at oprette 6 hele Fripladser og 36 Stipendiepladser **); men fra samme Tid forhøiede han Contingentet for Skolens øvrige Disciple fra 130 Rd. til 160 Rd. aarlig. Endnu dengang troede Knuth paa Muligheden af engang at naae, hvad der foresvævede ham som det Maal, Skolen i denne Henseende burde stille sig, nemlig at gjenoprette de 42 oprindelige Fripladser, der nævnes i Ordinantsen. Man vil ogsaa see, at det samlede Antal af Fri- og Stipendiepladser netop udgjør 42. Men det varede ikke længe, inden han erkjendte, at Stiftelsen ikke kunde naae saavidt, da der nu i

---

*) I Programmet for 1853: Om Forberedelsen til og Optagelsen i de udvidede Skolers yngste Classer, nærmest med Hensyn til Herlufsholms Skole, af Adjunct A. Leth; 1857: Nogle Bemærkninger om Opdragelsesanstalter, af Inspecteur A. Leth; samme Program: Om Astronomien som Underviisningsfag i de lærde Skoler, af Adjunct C. Mossin; 1863: Nogle Bemærkninger om Oldnordisk som Læresag i de lærde Skoler, af Professor, Rector C. Listov; 1864: Er Stileprøven i fremmede Sprog nødvendig ved Afgangsexamen? af Prof., Rector C. Listov. Desuden meddeelte Inspecteur Rosenørn i Programmet for 1853: Personal Efterretninger om Herlovianere (1794—1852), og i Programmet for 1862 findes en Oversættelse af Pindars olympiske Oder, af Adjunct M. Rosing.

**) Af en Stipendieplads betaltes kun det gamle Contingent, 130 Rdl. aarlig.

alle Henseender stilledes saa store Krav til den; man kunde ikke længer, som i Skolens første Dage, hjælpe sig med en Skolemester og 2 Hørere, og Fordringerne til Localer, Forpleining, Opvartning osv. vare nu ganske andre end i hine Tider. Knuth bestemte sig derfor til at fastsætte Betalingen for alle indtrædende Disciple til 160 Rd. aarlig og at lade de 36 Stipendiepladser gaae ind, naar de bleve ledige, men derimod forøgede han efterhaanden Fripladsernes Antal til 12, saa at mere end hver 9de Discipel blev Gratist.

Ved Begyndelsen af Skoleaaret:

1852—53	talte Skolen	6	Gratister	og	28*)	Stipendiater
1853—54	„ „	8	„	„	25	„
1854—55	„ „	10	„	„	20	„
1855—56	„ „	13	„	„	16	„

Ved Begyndelsen af Skoleaaret 1855—56 vare de 11 Fripladser besatte fra det foregaaende Aar. Der var saaledes kun een Plads ledig, men ganske særegne Omstændigheder foranledigede Knuth til at udnævne to Gratister. Fra 1754 havde den Resenske Familie ikke benyttet den Ret, der efter Biskop Resens Gavebrev af 14de Juli 1624 tilkom den, til bestandig at indsætte 2 Gratister her i Skolen (pag. 65). I sin Tid medførte disse alumni Reseniani ingen Udgift, men foraarsagede alene, at Skoleherren maatte afstaae sin Ret til at besætte 2 af Gratistpladserne til den Resenske Familie. Fra 1754—1843 havde Ingen tænkt paa den Resenske Families Ret, men i 1843 meldte der sig aldeles uventet en Mand **), der gjorde Fordring paa at faae to af sine Sønner optagne som Gratister, da han kunde godtgjøre, at de igjennem deres Moder vare Descendenter af Biskop Resen. Uagtet gjentagne Mindelser svarede Stemann først efter fem Aars Forløb (fra 1843 til 8 Aug. 1848), og Svaret var et Afslag, som han motiverede ved, at Skolen siden Biskop Resens Tid af Mangel paa Penge havde været lukket „i flere Aar", og kun ved Gaver af Kongen og Andre atter var kommen paa Fode ***);

---

*) Af de 36 Stipendiepladser bleve kun 28 besatte, da det viste sig, at der fattedes qvalificerede Aspiranter. Om de 42 Gratist- og Stipendiepladser indkom der ialt kun 39 Ansøgninger, men 5 af dem kunde ikke komme i Betragtning, enten fordi de Disciple, for hvilke der ansøgtes, ikke tilfredsstillede Skolens billige Fordringer til dem, eller fordi Forældrenes Formuesomstændigheder ikke syntes at gjøre noget Offer fra Skolens Side nødvendigt.

**) Det var den nylig afdøde Genealog, Major Lengnick.

***) Skolen var kun lukket i 14 Maaneder fra Mai 1729 til Juli 1730 (pag. 118). De 4 Disciple, med hvilke den atter begyndte sin Virksomhed, vare

desuden var her slet ingen Gratister, da man 24 Aar tidligere havde seet sig nødsaget til at lade alle Fripladserne gaae ind. Imidlertid tilbød Stemann, saafremt al videre Discussion om denne Sag kunde bortfalde, at optage den ene af de Resenske Descendenter som Gratist. Da Faderen ikke som Naade vilde modtage, hvad han meente der tilkom ham som Ret, afslog han dette Tilbud. Hermed stod Sagen hen til Stemanns Afgang, men kom da atter frem under Knuth. Efter lange Forhandlinger og efterat Descendenternes Fader fra det kgl. Geheimearchiv havde præsteret en Afskrift af Skolens Tilstaaelse fra 1624 for at have modtaget Gaven paa den af Giverne stillede Betingelse, besluttede Grev Knuth endelig i Aaret 1855 at udnævne to Resenske Gratister. I dette Skoleaar blev der saaledes 13 Fripladser, men ved første Vacance vendte man tilbage til de normerede 12, hvoraf to siden, til taknemmelig Ihukommelse, bære Navn efter Biskop Resen. Skolen besætter disse to Fripladser efter de samme Regler, den følger ved Bortgivelsen af de øvrige 10, dog naturligviis saaledes, at Descendenter efter Biskop Resen komme i fortrinlig Betragtning. For Øieblikket ere her 3 Disciple af den Resenske Slægt; endnu er ingen af dem efter de almindelige Regler qvalificeret til en Friplads, altsaa heller ikke til nogen af de Resenske; men Skolen er fuldkomment paa det Rene med, at deres Slægtskab hjemler dem Fortrinsret til de Resenske Fripladser.

I Departementstidenden for 1852 Nr. 49 findes en Udvikling af de Grundsætninger, Grev Knuth fulgte ved Bortgivelsen af de første Fripladser, og disse Grundsætninger ere i det Væsenlige siden blevne fulgte. Ingen kan blive Gratist strax ved sin Optagelse her i Skolen, men maa have været her mindst to Aar, inden han kan opnaae dette Gode; efter den nugjældende Praxis bliver dog ingen Discipel Gratist i de 3 yngste Classer. Ved Besættelsen af en Friplads sees mere paa, at Disciplen ved Begavelse, Lyst og Flid egner sig til Studering, end paa Forældrenes Vilkaar. Naturligviis gives dog ingen Friplads til rige Forældres Børn, men Forældrenes Trang til denne Lettelse kommer først i Betragtning, dersom Disciplen iøvrigt ved sine Evner og sit Forhold giver grundet Haab om en heldig Fremgang paa den studerende Bane.

Fra 1855 forhøiede Grev Knuth atter Contingentet fra 160 Rd. til 200 Rd. aarlig, men Forhøielsen ramte ikke de Disciple, der alle-

---

netop de Resenske og Luxdorffske Gratister, som Stiftelsen altsaa dengang anerkjendte sin Forpligtelse til at underholde (pag. 119).

rede vare i Skolen. Denne Betaling var endnu meget billig, og da Knuth ved et passende Antal Fripladser havde sørget for flinke og uformuende Disciple, kunde der fornuftigviis Intet indvendes imod dette Paalæg. Der sporedes heller ingen Aftagen i Aspiranternes Antal, og man tør vel saaledes antage, at Forældre have fundet Forhøielsen billig og Betalingen her moderatere end andetsteds.

Hidtil havde Disciplene holdt sig selv med Lys paa Kamrene og Medicin, og i Nytaar til Tyendet havde enhver betalt 3 Rd. 2 Mk. *) Vel skulde Nytaaret være en frivillig Gave, men i Virkeligheden var det en Skat, som den enkelte vanskeligt kunde unddrage sig for, saa længe den i Almindelighed blev erlagt. Den Bestemmelse, at enhver Discipel skulde betale sin Medicin, medførte i Praxis store Vanskeligheder, og var næsten umulig at overholde (f. Ex. i Epidemier: Mæslinger, Kighoste o. s. v.). Efter Indstilling fra Skolen bestemte Grev Knuth, at enhver Discipel, ogsaa Gratisterne, istedetfor Lys, Medicin og Nytaar til Tjenestefolkene, aarlig skulde betale 8 Rd., imod at Skolen overtog disse Udgifter; dog skulde de 8 Rd. være indbefattede i det ordinaire Contingent for de Disciple, der betalte 200 Rd. aarlig. **)

Da Skolen har 6 eetaarige og 1 toaarig Classe (7de), omfatter det hele Cursus 8 Aar for den, der begynder fra 1ste Classe. For Oversiddere kunde Tiden naturligviis trækkes betydelig længere ud, naar Skolen vilde finde sig i, at Disciplene sade over i den ene Classe efter den anden, saalænge deres Forældre vilde lade dem blive her. Det billige Contingent og de gjenoprettede Fripladser, hvortil enhver Discipel, der ellers qvalificerede sig dertil, havde Adgang, berettigede Knuth til at fastholde den gamle Betragtning af

*) Nytaaret blev saaledes fordeelt: Taffeldækkeren fik 1 Rd., Postbudet 1 Rd., Vægteren 2 Mk., en Gangkone 3 Mk. og Vaskerpigerne 3 Mk.

**) Efter omtrentlig Beregning kom de 8 Rd. ud paa følgende Maade: Nytaar til Folkene 3 Rd. 2 Mk., Medicin 2 Rd., Belysning 2 Rd. 4 Mk. Fra den Tid fæstes Tjenestefolkene alene mod fast Løn; de daværende Tjenestefolk bleve naturligviis holdte skadesløse af Skolens Kasse. Endnu udbetales Vederlag for Nytaaret til Taffeldækkeren, Postbudet og Vægteren, men ved disse 3 Personers Afgang vil enhver Levning af Nytaar eller Erstatning derfor forsvinde. Den gamle Uskik, at enhver Discipel, der forlod Skolen, skulde give Taffeldækkeren sin Skee, er ogsaa hævet. Praxis er nu, at enhver Dimittend giver Taffeldækkeren 1 Rd., enhver Discipel, der ellers forlader Skolen, giver ham 3 Mk. Ved den nuværende Taffeldækkers Afgang vil ogsaa denne Skat falde bort.

alle Skolens Pladser som beneficerede — naturligviis ikke i samme Udstrækning, som da alle Disciplene vare Gratister — og Opnaaelsen af en saadan som et Gode, den enkelte ikke kunde have Ret til at benytte, saa længe det skulde være. Det var ham derfor magtpaaliggende at forhindre, at Disciple, om hvem det maatte ansees for sandsynligt, at deres fortsatte Ophold her hverken kunde blive dem selv eller Stiftelsen til Gavn eller Glæde, ved at sidde over i den ene Classe efter den anden skulde optage Pladsen for andre, der bedre egnede sig til Studering. Efter Samraad med Rector og Lærere bestemte han derfor, at ingen Discipel kan være Oversidder i to paa hinanden følgende, eetaarige Classer; kan han ikke gjennemgaae to Classer efter hinanden i 3 Aar, maa han forlade Skolen. En Discipel kan altsaa ikke sidde over baade i 1ste og 2den Classe eller i 3die og 4de Cl., men han kan sidde over f. Ex. i 1ste og 3die eller 2den og 4de Cl. Denne Bestemmelse, der overholdes med den største Humanitet, idet længere Tids Sygdom eller anden uforskyldt Sinkelse i en ikke aldeles kort Tid af Skoleaaret altid bliver regnet Disciplen tilgode, er bleven anfægtet af Udenforstaaende, som om den ikke ganske stemmede med den Humanitet, Stiftelsen ellers i alle Forhold viser mod sine Elever. Der kan ganske vist paavises enkelte Tilfælde, hvor Skolen ifølge denne Bestemmelse har maattet fjerne Disciple, om hvilke den endnu ikke kunde sige, at de ikke egnede sig til Studering. Det har ogsaa viist sig, at flere af dem ved at anbringes i andre Skoler eller ved Privatunderviisning ere blevne baade Studenter, Candidater o. s. v. Men slige Collisioner mellem det humane Hensyn til den Enkelte og den almindelige Regel for Alle ere uundgaaelige i alle Livets Forhold, og naar man erindrer, at en Discipel, selv efter denne Bestemmelse, kan tilbringe 11 Aar her for at fuldende et Skolecursus, der allerede synes langt nok med de reglementerede 8 Aar, saa tør man dog neppe sige, at Skolen ikke lader sine Disciple faae al den Tid, de med Rimelighed bør anvende for at opnaae saa megen Modenhed og indsamle saamange Kundskaber, som der udfordres for at blive academisk Borger.

I Knuths femaarige Bestyrelsestid dimitterede Skolen 20 Candidater (14 Mg., 6 Godt)*); i Gjennemsnit altsaa 4 aarlig. Dette temmelig ringe Antal af Dimittender hidrørte fra det lave Discipeltal indtil 1847. I Aarene 1852 og 53 blev der saaledes tilsammen kun dimitteret 5.

*) Aaret 1856 er regnet til Knuths Tid.

Blandt det store Antal Aspiranter havde Forstanderen hidtil efter bedste Skjøn udvalgt dem, der skulde optages, naar de ved en Adgangsexamen, gjerne den sidste Dag i Sommerferien, godtgjorde, at de vare i Besiddelse af de fornødne Forkundskaber. Denne Maade at besætte de ledige Pladser paa havde dog altid Skinnet af Vilkaarlighed og Partiskhed, og det blev derfor anseet for heldigere at give alle Aspiranter Leilighed til at fremstille sig, for at Skolen, efterat have prøvet deres Forberedelse og under omhyggeligt Hensyn til Alt, hvad der ellers bør komme i Betragtning, selv kunde indstille dem, der forekom den meest qvalificerede baade i den ene og den anden Henseende. Efter Overlæg med Rector og Lærere indførte Knuth en Concurrenceprøve for alle Aspiranter, der blev afholdt første Gang den 30te Juni 1855. Da deres Antal siden den Tid altid har været større, undertiden betydelig større, end de ledige Pladsers, har Prøven siden været afholdt hvert Aar i de sidste Dage af Juni eller de første Dage af Juli. Ogsaa denne Form for Optagelsen har sine Mangler, og det ligger i Sagens Natur, at Prøven ikke kan være aldeles paalidelig, hvor omhyggeligt den end anstilles. Men et nyt Moment, der hidtil ikke havde kunnet komme i Betragtning ved Afgjørelsen af, hvem der skulde optages og hvem ikke, kom dog til, og det var, at Rector og Lærere fik Leilighed til personlig at gjøre sig bekjendte med alle Aspiranterne, inden der skete noget Valg imellem dem. Vel sandt, en Dags Samliv og Iagttagelse kan let skuffe, selv dem, hvis daglige Gjerning fører det med sig, at de bestandig leve mellem Drenge og unge Mennesker; men ganske uden Betydning er det første Indtryk og umiddelbare Skjøn dog paa ingen Maade. Naar Skolen nu, efter den omhyggeligste Overveielse af alle de Hensyn, der fortjene at komme i Betragtning, selv indstiller de Aspiranter, der forekomme den meest qvalificerede, kan Ingen med Grund beklage sig over Vilkaarlighed eller Partiskhed, og det er allerede Noget vundet.

De ældre Lærere havde med Rette gjort Regning paa, at den Anciennetet, de havde opsamlet her under de daarlige Vilkaar i Stemanns Tid, vilde komme dem tilgode under en ny Forstander, og deres Forventning blev heller ikke skuffet. Paa Grund af de Forandringer i Inspectionsforholdene, som nedenfor ville blive omtalte, indførte Knuth en Sondring mellem Skolens Lærere, idet nogle bleve ansatte baade ved Skolen og Opdragelsesanstalten, andre ved Skolen alene. Efter denne Adskillelse bestemte han fra 1ste Januar 1852 Gagerne saaledes:

Rector	1800	Rd.
Ældste Adjunct ved Skolen og Opdragelsesanstalten	700	„
2den do. ved do.	600	„
3die do. ved do.	600	„
4de do. ved do.	500	„
Inspecteuren	550	„ *)

Inspecteurens Gage blev kort efter forandret til 700 Rd., imod at det Honorar, han hidtil som „Udlægger" havde oppebaaret af Disciplenes Forældre, aldeles faldt bort**). Inspecteuren og Adjuncterne ved Opdragelsesanstalten havde tillige fri Station.

De to ældste af de ved Skolen alene ansatte Adjuncter fik en Gage af 400 Rd. og Bolig for en Familie; den yngste fik 300 Rd. og fri Station.

Knuth gjorde det saaledes muligt for nogle af Lærerne at gifte sig. Det tvungne Coelibat var ikke længer nødvendigt, da Lærernes Antal var saa stort, at de alle hverken behøvede at have eller burde have Deel i Inspectionen. Han indrettede derfor Boliger for to af de ældre Lærere, der ønskede at gifte sig; til hver Bolig hører en Have af passende Størrelse og 10 Favne Brænde.***)

Ugeinspectionen kom saaledes til at skifte mellem de fire ved Opdragelsesanstalten ansatte Adjuncter, de saakaldte inspectionshavende

---

*) De 50 Rd. vare hans Honorar som Underbibliothekar; det var normeret af Stemann.

**) I 1827 bestemte Stemann, at kun Inspecteuren maatte være „Udlægger" (Regnskabsfører) for Disciplene, og at Forældrene „skulde vise ham deres Erkjendtlighed for hans Umage og Uleilighed ved et passende, frivilligt Honorarium." Dette Honorar var altsaa en aldeles lovlig Sportel for Inspecteuren; de fleste Forældre betalte Intet; de, der betalte, gave som oftest 5 Rd. Inden Stemanns Afgang vare Adjuncterne dog igjen Udlæggere; men de havde ingen Ret til Honorar, da de frivillig havde paataget sig Uleiligheden; blev der budt dem noget, modtoge de det ikke.

***) Adjunct Neergaard fik den forrige Forstinspecteurbolig (Pl. II, R), der havde staaet ledig siden Fru Brorsons Død 1840. Til Adj. Davidsen opførte Knuth en Bolig i Inspecteurens Have bagved Skolebygningen (Pl. IX). Inspecteuren, som ved denne Leilighed mistede sin Have, fik Andeel i Lærernes. Fra 1810--18 havde han havt den Deel af Skolehaven, der ligger ligeoverfor Musiklærerens Bolig og Have (Pl. II); den blev „indtil videre" lagt til Oeconomens Have, da Topp blev Inspecteur; thi han havde iforveien den store Have, som hørte til Forstinspecteurboligen, den gamle Forpagterhave, der vedblev at høre til dette Huus indtil Fru Brorsons Død; derefter tilfaldt den Inspecteuren (Pl. I, II og IX.)

Lærere; de 3 yngste af dem havde desuden Forpligtelse til at ligge paa de til deres Værelser stødende Sovesale og føre Tilsynet der. Den yngste, senere, da endnu en Lærer blev ansat, de to yngste, af de ved Skolen alene ansatte Adjuncter havde vel Intet med Inspectionen at gjøre, men der paahvilede dem dog Forpligtelsen til at vicariere for de Inspectionshavende i Vacancer, Sygdomsforfald osv.; dette kunde Skolen med Billighed forlange af dem, da de ved indtræffende Vacancer, saavidt de ønskede det og ellers egnede sig dertil, rykkede op til de inspectionshavende Læreres Pladser.

Den nye af Knuth oprettede Læsesal krævede et særegent Tilsyn, der ikke stod i nogen directe Forbindelse med den almindelige Inspection og derfor ogsaa blev honoreret særskilt. *) Hidtil havde der været saakaldet tvungen Læsetid, der i og for sig var en Urimelighed og en Ubillighed, men som Skolen, for at undgaae større Onder, under de tidligere locale Forhold havde maattet holde paa. Den tvungne Læsetid bestod i, at enhver Discipel, den ældste som den yngste, den flittige som den dovne, den letnemme som den tungnemme, skulde tilbringe de 3 befalede Læsetider (Kl. 6¼-8 Morgen, Kl. 1¼-3 Middag og Kl. 7¼-9 Aften) paa sit Kammer, udelukkende beskjæftiget med sin Forberedelse til Classen. Det var Disciplene forbudt i Læsetiden at forlade deres Kamre eller at beskjæftige sig med Andet end Lectier og Skolepensa. Denne uheldige Indretning foranledigede et Forslag til Oprettelsen af en Læsesal, hvorved Ulemperne ved den tvungne Læsetid kunde fjernes. Knuth gik ind paa Forslaget og oprettede Læsesalen i det Væsenlige i Overeensstemmelse dermed. Principet er nu, at de ældre Disciple (de 3 ældste Classer) forberede sig paa deres Værelser; enhver kan, naar han er færdig med sit Skolearbeide, beskjæftige sig paa anden Maade, og det staaer ham frit at forlade sit Værelse og opholde sig paa Grønneplads, i Nyhave eller andetsteds indenfor de saakaldte snevrere Grændser (selve Gaarden og Haverne). Disciplene af de 4 yngste Classer forberede sig paa Læsesalen under en Lærers Tilsyn og kunne, naar de have lært deres Lectier, faae Tilladelse til at lege paa Pladsen eller om

*) Oprindelig var Tilsynet paa Læsesalen deelt lige mellem de 4 inspectionshavende Lærere, saaledes at enhver af dem i sin Inspectionsuge Intet havde med Læsesalen at gjøre; Honoraret var 100 Rd. for hver. Senere er der, væsenligst efter Lærernes eget Ønske, skeet nogen Forandring i Fordelingen af Tilsynet, og som en Følge deraf fordeles Honoraret efter den Andeel, enhver har i Læsesals-Inspectionen.

Vinteren paa deres Kamre, hvor der Ingen er, som de kunne forstyrre, læse Morskabsbøger, skrive Breve o. s. v.; men en ufravigelig Betingelse for at kunne opnaae denne Frihed er det, at Vedkommende i den sidst forløbne Maaned har havt mindst fuldt „Godt" i Hovedcharakteer. Er dette ikke Tilfældet, maa han i den følgende Maaned ikke forlade Læsesalen før Læsetidens Udløb, da Skolen antager, at han saa nok kan have Brug for den Tid, der ansees for passende Forberedelsestid i Almindelighed; 5te Classe har fri Læsetid, men dersom nogen Discipel af denne Classe ikke opnaaer fuldt „Godt" i Hovedcharakteer, skal han i den næste Maaned lære sine Lectier paa Læsesalen under Lærernes Tilsyn. De 3 daglige Læsetider bleve forkortede med et Qvarteer; hver af dem blev altsaa 1½ Time. Den tilstedeværende Lærer vil sørge for fuldstændig Ro, saa at enhver uforstyrret kan lære sine Lectier; hos ham kunne Disciplene paa Læsesalen søge den Hjælp, de behøve, for at forstaae Et eller Andet i Lectierne. Hjælpen ydes i Reglen enhver, der søger den, men der paahviler dog ikke Læreren anden Forpligtelse, end at sørge for Ro og Orden.

Inspectionen i Ferierne blev i Sammenhæng med de øvrige Forandringer i Inspectionsforholdene fordeelt saaledes:

1) De gifte Adjuncter overtoge skifteviis Inspectionen i Juleferien.
2) Paaskeferien tilfaldt de ved Skolen alene ansatte ugifte Adjuncter efter Tour. *)
3) Inspectionen i Pintseferien skulde skifte mellem de 4 inspectionshavende Lærere.

Sygepleien, der hidtil paa en forvirrende Maade havde været deelt mellem Inspecteuren og de inspectionshavende Lærere, blev paalagt Inspecteuren alene under Rectors Tilsyn.

I Stemanns Tid skulde alle Disciplene gaae i Kirke hver Son- og Helligdag under den inspectionshavende Lærers Ledsagelse. Dichman, der med Rette meente, at en saadan, noget vidt dreven Kirkegangstvang var betænkelig og let kunde have en ganske anden Virkning end den tilsigtede, havde allerede inden Stemanns Afgang gjort Indstilling om en anden Ordning af Kirkegangen, der ogsaa af den Grund var ønskelig, at Læreren vanskelig kunde oversee et saa stort Antal Disciple. Knuth billigede strax Rectors Forslag, der gik ud paa, at

*) Senere er Inspectionen i Paaskeferien gaaet over til Viceinspecteuren.

de confirmerede Disciple skulde gaae i Kirke hveranden Søndag, de uconfirmerede een Gang om Maaneden. Kun paa de store Høitider og Festdage skulle alle de Disciple, der ere hjemme, gaae samlede i Kirke.

Til Samlingerne bevilgede Knuth langt rigeligere Tilskud af Stiftelsens Kasse, end der nogensinde hidtil havde været dem tillagt. Det physiske Cabinet, der nylig var restaureret, var i god Orden, men Naturaliesamlingen var endnu kun i en maadelig Forfatning. Stemann havde dog før sin Afgang tilladt, at ogsaa denne Samling maatte ordnes og completteres, og Professor Steenstrup havde lovet Skolen sin kyndige Bistand i begge Henseender. Fra 1ste Jan. 1852 bevilgede Knuth 500 Rd. aarlig til Bibliothekets og Samlingernes Vedligeholdelse og Forøgelse. De 400 Rd. skulde tilfalde Bibliotheket, og det ene 100 Rd. deles lige mellem de naturvidenskabelige Samlinger; men i Betragtning af Naturaliecabinettets daarlige Tilstand bestemte han, at der i det første Aar maatte anvendes, hvad der var fornødent, for at sætte det i brugbar Stand, dog saaledes, at den for alle Samlingerne normerede Sum ikke blev overskreden. Bibliotheket skulde da afstaae noget af sin Indtægt og det physiske Cabinet hele sin til Fordeel for Naturaliesamlingen, der saaledes atter blev sat i god Stand og nu i en Række af Aar har været hensigtsmæssigt ordnet og opstillet.

Ved det betydelige aarlige Tilskud af Skolens Kasse lykkedes det efterhaanden Rector at completere og forøge Bibliotheket. Det Locale, der blev det anviist i Rødebygning, ansaaes i nogle Aar for aldeles midlertidigt, hvilket havde til Følge, at Bøgernes systematiske Opstilling og Udarbeidelsen af et hensigtsmæssigt Catalog endnu høre til de Goder, som vi haabe, at den nærmeste Fremtid vil bringe os.

Knuth forøgede ikke Antallet af de aarlige Fornøielser, som Skolen foranstalter for sine Disciple; men ved rigeligere Tilskud af Skolens Kasse gjorde han det muligt for dem, der havde med disse Arrangements at gjøre, at anlægge de enkelte Festligheder i en større Maalestok. Assembleerne bleve noget elegantere, og et større Antal Fremmede blev indbudt, da Skolen ved det forøgede Discipeltal havde udvidet sin Omgangskreds.*) Skovtouren gik noget længere bort og varede altid en heel Dag. Det var under Knuths Bestyrelse, at den

*) Festerne ere udenfor Contracten med den nuværende Oeconom, der faaer sit Udlæg betalt efter Regning. Skolen sørger selv for Belysning, Musik og Drikkevarer (Viin, Punsch osv.).

i 1854 for første Gang gik til Møens Klint og varede i 2 Dage og 2 Nætter. En saadan Udflugt kunde kun bringes istand derved, at Knuth af Skolens Kasse bevilgede et større Beløb, end der ellers blev anvendt paa Skovtouren. Disciplene, som ellers altid bidrage 1 Rd. hver til den store Skovtour, maatte ved denne Leilighed give noget Mere, der dog i Forhold til Touren var en Ubetydelighed. Fem Aar senere, 1859, altsaa flere Aar efter Knuths Død, gik Skovtouren ved en lignende Imødekommen af Hs. Excellence Forstanderen atter til Møens Klint. Det blev dengang foreløbig fastsat, at man vilde stræbe efter hvert 5te Aar at gjenoptage denne Tour. Specielle Forhold gjorde det muligt og ønskeligt at gjøre Klintetouren allerede 1863, skjøndt den først skulde have indtruffet 1864. Skolen har saaledes 3 Gange gjort Møenstoure med sine Disciple; hver Gang har Toget bestaaet af 23-24 Vogne og 130-40 Personer, men ikke det ringeste Uheld er indtruffet, der kunde afskrække fra engang i Tiden at gjøre Touren om. Det forstaaer sig, at alle Forholdsregler vare trufne, for at disse Reiser, specielt Overfarten over Vandet og selve Vandringerne paa Klinten, kunde blive saa farefrie, som det stod i menneskelig Magt at gjøre dem. Vaiende Faner og Musik i Spidsen gav det Hele et festligt og livligt Præg og bidrog til at vedligeholde en glad og munter Stemning hos alle Deeltagerne, selv om en ubeleilig Regnbyge eller Modvind ved Overfarten truede med for en kort Tid at indvirke forstyrrende paa den almindelige Glæde.

Oeconomen, Hr. S. P. Hansen, ønskede som ældre Mand at fratræde sin Stilling. Uagtet der var al Grund til at være tilfreds med Bespiisningen, var det dog ikke Grev Knuth ukjært at imødekomme hans Ønske, da det havde viist sig, at den Maade, hvorpaa han var aflagt, under visse Eventualiteter kunde blive meget bekostelig for Stiftelsen. Den Betaling, Hansen fik i Penge, var ikke for høi, men det store Jordtilliggende, han havde qvit og frit, blev efter de daværende Priser paa Jord et urimeligt Emolument, naar Skolen kun talte 20—30 Disciple. I 1852 var Disciplenes Antal stort nok, og Contracten var efter de daværende Priser ikke ugunstig for Stiftelsen; men Grev Knuth ønskede dog at forebygge det Misforhold, som kunde indtræde imellem Oeconomens Ydelser og den Betaling, han fik, hvis det skulde skee, at Freqventsen atter tog af i betydelig Grad. Med den nye Oeconom oprettede han derfor en ny Contract *),

*) Spisereglementet blev, paa nogle ubetydelige Modificationer nær, uforandret.

der gik ud fra, at han skulde have nogenlunde fuld contant Betaling for Bespiisningen; men som Forpagter af Jorden betaler han 6 Rd. af hver Td. Land, der er ham overladt til Brug. Derved er Stiftelsen sikkret en moderat Jordleie, enten den betaler Kostpenge for Faa eller Mange. Hansen fratraadte den 1ste Mai 1853 og fik, i Betragtning af sin lange og gode Tjeneste, en Pension af 150 Rd.; han og hans Hustru, der bevares i venlig Erindring af Alle, der have staaet i Forhold til dem, flyttede da til en lille Arvefæstegaard, Borupgaarden, 1 Miils Vei fra Nestved *). Den nye Oeconom, Hr. Cand. philos. P. E. Wengel, der er dimitteret herfra Skolen i Aaret 1833 og indtil kort før sin Ansættelse her var Eier af Hømbgaarden ved Ringsted, fik for hver Person, der bespises ved Skolens Bord, 7 Rd. 3 Mk. om Maaneden uden Fradrag for Ferierne **). Alle Deputater faldt bort med Undtagelse af Brænde og Tørv, og Stiftelsen fik saaledes Leilighed til at afløse endeel forældede Afgifter (Landgildefisk, Landgildehøns og Huusmandshoveriet). Hr. Wengel fik omtrent 259 Tdr. Land, hvoraf han svarer en aarlig Forpagtningsafgift af 1553 Rd. 4 Mk. 4 ß.

Grev Knuth kunde ikke vente, at de store Krav, han maatte stille til Skolens Kasse, kunde tilfredsstilles alene ved det aarlige Overskud, der blev anslaaet til 2—3000 Rd., og de forhøiede Discipelcontingenter, saameget mindre som de gjenoprettede Fripladser slugte en stor Deel af denne Forhøielse. Den Capital, der var opsparet af Stemann, vilde han ikke røre, og Laan vilde han ikke optage. Han var derfor ganske naturligt henviist til en større Indtægt af Godset

---

Knuth bestemte, at alle Disciplene hver Søndag Aften (Kl. 6½) skulle have Thee og Trebakker paa Spisesalen; desuden faae de Smørrebrød, belagt med Ost og Kjød. Theen paa Gymnastiksalen fra Novbr. til Febr. gik saaledes ind; med den ophørte „Søndagslegen" og Risenvællingen ved Aftensbordet. Men endnu faae Disciplene, naar de ønske det, Søndag Aften eller andre Friaftener om Vinteren Lamperne tændt paa Gymnastiksalen, for at de kunne lege der.

*) Faa Aar efter solgte Hansen denne Eiendom og har siden boet i Nestved.

**) For hver Person af Skolens Tjenestefolk (5 Opvartere, 4 Gangkoner og 2 Vaskerpiger) vare Kostpengene fastsatte til 1 Rd. ugenlig; men da Oeconomen kort efter beklagede sig over, at denne Betaling var for lav, blev den forhøiet til 6 Rd. om Maaneden. Contractens Bestemmelse, at Oeconomen skulde give Vægteren Kost uden Betaling, blev ogsaa hævet. For Tjenerne indførte Knuth, til Brug ved festlige Leiligheder, lyseblaat Liberi (afrundet Kjole) med Vaabenknapper (Herluf Trolles); til Dagligbrug fik de en mørkeblaa Klædning (rund Trøie) med Vaabenknapper.

og Skovene; han forhøiede baade Indfæstning og Landgilde, men ikke i noget eneste Tilfælde stillede han andre Betingelser, end Fæsterne kunde være vel tjente med at gaae ind paa, og han glemte ikke, at det var hans Pligt som Forstander ligesaavel at see paa Bøndernes Tarv som paa Skolens. I hans Tid fremkom Bønderne med Begjæring om, at Stiftelsen vilde overlade dem deres Gaarde til Eiendom; men Knuth troede, at han ikke burde indlade sig herpaa.

I Skovene forefandt han en langt ældre Bestand og som Følge deraf en langt større Beholdning, end der i oeconomisk Henseende lod sig forsvare. Stemanns Oeconomie med Stiftelsens Brændebeholdning havde uden Tvivl i mange Aar været en slet Oeconomie, da mange, store Træer, der for længe siden burde have været huggede, stode og raadnede op i Skovene. Her var den Kilde, hvoraf Knuth strax kunde øse; Jordebogsindtægten kunde kun efterhaanden forøges, men i Skovene eiede Stiftelsen en Capital, der strax var disponibel, og som istedetfor at forøges snarere forringedes Aar for Aar. Det kunde derfor ikke være andet, end at han maatte betragte Skovene som den Ressource, hvortil han nærmest var henviist, naar han skulde skaffe Penge til de store Byggeforetagender og andre nødvendige Forbedringer; men om denne Ressource blev benyttet paa rette Maade og med fornøden Moderation, er et andet Spørgsmaal, hvorom der dengang var forskjellige Meninger.

Deputaterne til Skolen og Opdragelsesanstalten, Rector, de gifte Lærere, Oeconomen og Stiftelsens øvrige Embedsmænd og Betjente gik i Knuths Tid op til c. 400 Favne om Aaret *); den største Deel var dog Fagotter. I $4\frac{1}{2}$ Aar solgte Knuth af c. 1200 Tdr. Land Skov for over 70,000 Rd. En stor Deel af dette Brænde, c. 3000 Favne, blev solgt paa Roden og underhaanden efter en saa lempelig Taxation, at Stiftelsen for dette Qvantum vistnok kun opnaaede en lav Priis. Enkelte af Skovene, navnlig Kalbyriis og Klosterskoven, bleve stærkere medtagne, end ønskeligt var; men Steenskoven, hvis Tour ikke var kommen ved Knuths Død, og de mindre Skove om-

*) Enhver Adjunct havde hidtil havt 4 Favne Brænde, frit sauget og hugget, og sit eget Brændehuus; fik Nogen Brænde tilovers, kunde han disponere over det, som han vilde. „Adjunctbrænde" var meget søgt i Nestved, da der leveredes Lærerne udmærket, storslaaet Bøgebrænde. Efter Knuths Ønske renoncerede Lærerne paa deres Brændedeputater og private Brændehuse imod at faae det Brænde, de brugte, fra Skolens Brændehuus.

kring Gaarden, der skaanedes nærmest af Hensyn til deres Beliggenhed, indeholde endnu, i Forhold til deres Arealer, meget betydelige Masser af Brænde og ville i en lang Aarrække ved fornuftig Behandling sikkre Skolen en meget anstændig Indtægt. Det betydelige Udbytte af Skovene i Knuths Tid medgik næsten udelukkende til Byggeforetagender*); Skolebygningen alene med Inventarium kostede over 60,000 Rd.; det var ikke blot mange, men det var dyre Penge.

Den 16de August 1853 døde Rector Gustav Adolph Dichman; han var kun 58 Aar gammel og havde tjent Skolen i 31 Aar. Dichmans Død kom pludselig og uventet og bortrev ham fra en Virksomhed, der netop nu havde begyndt at yde ham Løn for hans trofaste Gjerning og Opreisning for den Modgang, han i en lang Aarrække havde havt som Rector. Mange ville endnu kunne erindre Dichman, da han som ung Mand kom til Herlufsholm: kundskabsrig, begavet, utrættelig, men ivrig og ubøielig streng i at fordre Pligtens Opfyldelse baade af sig selv og Disciplene. Dichman var en Skolemand af den gamle Skole, og i hans yngre Dage var hans Strenghed vistnok undertiden ikke langt fra Haardhed; men ligesaa eenstemmig Dommen er herom, ligesaa eenstemmig er den om den overlegne Dygtighed og utrættelige Iver, han lagde for Dagen i sit Lærerembede. Senere meente hans Medlærere undertiden at have Grund til at beklage sig over, at hans Iver som Lærer i øverste Classe, understøttet af hans Autoritet som Rector, skadede de andre Underviisningsfag, da Dichman tog Løvens Part af Disciplenes Tid og Kræfter. I det latinske og græske Sprog besad han grundig Kundskab og var vel bevandret i den classiske Literatur; med stor Flid lagde han sig her efter Historie, hvori han i endeel Aar var en ualmindelig dygtig Lærer. Med Smag og Sands for æsthetisk

*) Foruden Skolebygningen og en Lærerbolig opførte Knuth i den nye Gaard bag ved den vestlige Ende af Skolebygningen (Pl. IX) et stort Brændehuus til c. 150 Favne Brænde og et Badehuus til varme Bade, der dog først blev færdigt efter hans Død. Et stygt Huus, som Stemann, med Tilsidesættelse af alle æsthetiske Hensyn, havde ladet opføre efter Branden 1848 til Brændehuus og anden Brug ligeoverfor den østlige Ende af Hovedbygning, tæt ved Gangstien til Næstved, lod Knuth nedrive; Materialet blev anvendt til det nye Brændehuus i Baggaarden.

Læsning forbandt han et udbredt Kjendskab til den skjønne Literatur; han var i sin Tid en af „Tylten".

Dichmans lykkeligste Tid vare hans Adjunctdage; med Rectoratet kom først hans Sorger, og det er desværre sandt, at Skolens mørke Periode i dette Aarhundrede falder under hans Rectorat. Men skal han bære sin Deel af Skylden for Skolens Tilbagegang i endeel Aar, saa skal det ogsaa regnes ham til Hæder, at Skolen, 4—5 Aar før hans Død, ved hans og hans Medlæreres ufortrødne Bestræbelser atter havde hævet sig til sit gamle Standpunkt og nød almindelig Agtelse og Tillid. Dichman var, med al Anerkjendelse af hans Evner og Kundskaber, vel egenlig ikke nærmest skikket til at være Rector. Kun de, der kjendte ham nærmere, vidste, at han under det mangen Gang haarde og mørke Ydre gjemte et varmt og kjærligt Hjerte, og hvem der ikke kom ret nær i Forhold til ham, maatte snarere frastødes end tiltrækkes af ham. Af hans 20aarige Rectorat vare de 5—6 sidste Aar afgjort de lykkeligste. Skolen hævede sig baade indadtil og udadtil, selv levede han da i god Forstaaelse med sine Medlærere og glædede sig daglig over at see et smukt Forhold udvikle sig mellem Lærere og Disciple. Alderen havde mildnet hans heftige Sind, og hvem der saa Dichman i hans Hjem som den kjærligste Mand og Fader og den venligste Vært kunde vanskeligt troe paa, at han engang havde været nærved at erhverve sig et Navn som Orbilius plagosus. De Tider vare ogsaa forlængst forbi. Dichman var vel endnu en streng Mand, der ligeoverfor Disciplene med Myndighed hævdede Skolens Disciplin og forstod at skaffe dens Bud og Forbud Respect, men om nogen ubillig Strenghed, endsige Haardhed, var der nu aldeles ikke Tale. Han døde i Sommerferien af et apoplectisk Slag; mange af Disciplene og enkelte af Lærerne, der i Ferien vare langt borte, bleve saaledes forhindrede fra at være tilstede ved hans Begravelse den 23 August. Efter Foranstaltning af Grev Knuth reiste Stiftelsen en smuk Mindestøtte ved hans Grav; den afsløredes med en passende Høitidelighed den 30 Mai 1854.

Den 10de Septbr. blev Subrector ved Slesvig Domskole, Christian Richard Steen Listov udnævnt til Overlærer ved Herlufsholms lærde Skole og Opdragelsesanstalt og constitueret som Rector; den 6te Octbr. 1854 blev Overlærer Listov udnævnt til Rector; den af Forstanderen udfærdigede Bestalling fik kongl. Confirmation den 3die December s. A.

Grev Knuth havde kun i kort Tid den Glæde at see Skolen i Gang efter den Udvidelse og forbedrede Indretning, den skyldte ham.

Ved Nytaar 1856 paadrog han sig en Brystsygdom, der efter 8 Dages Forløb havde Døden til Følge. Han døde i Kjøbenhavn den 8de Januar 1856, kun ca. 43 Aar gl. *) Stiftelsen har vistnok aldrig havt en Forstander, der i saa kort Tid har udrettet saa Meget. Det er sandt, at Knuth ikke godt kunde tage feil af, hvad der var at gjøre; thi Manglerne vare aabenbare og erkjendte af Alle; det er ogsaa sandt, at han kunde afhjælpe Manglerne, da de Midler, der udfordredes, vare tilstede eller dog uden Vanskelighed kunde skaffes tilveie. Men havde Knuth ikke omfattet Stiftelsen med levende Interesse, vilde han dog neppe i den korte Tid (knapt 4½ Aar) være kommen saavidt. Knuth var en virksom Natur, undertiden saa virksom, at han i utaalmodig Iver foregreb det beleilige Øieblik. Under Stemanns 24aarige Bestyrelse havde man paa Herlufsholm vænnet sig til, at enhver Forandring, der medførte Udgift, vidt og bredt forhandledes, før den kom til Udførelse, og ofte kom man ikke saa vidt. Maaskee det var af denne Grund, at man paa Herlufsholm med Ængstelse saa, hvor energisk og gjennemgribende Knuth med store Omkostninger saa at sige omformede den hele Stiftelse. Ængstelsen var dog ikke ganske ubegrundet; thi det var utvivlsomt, at Knuth, der ved sin Død ikke nær var naaet til Ende med de af ham paatænkte Byggeforetagender **), overvurderede Skolens Kræfter, hvilket tildeels finder sin Forklaring deri, at han som rig Privatmand var vant til at have ganske andre Midler til sin Raadighed, end Stiftelsen kunde levere ham. Skovene kunde ikke længe have holdt ud, og Stiftelsens aarlige Overskud var ikke større, end at der udfordredes flere Aar for at opspare saamegen Capital, som var fornøden til at gjennemføre et eller andet større Foretagende. Om Knuths utaalmodige Iver, der blev dreven frem af hans levende Ønske om jo før jo hellere at see Alt i god Stand, kunde have fundet sig i at vente, er det nu ørkesløst at tale, og mulige Tvivl i denne Henseende bør ikke formindske den Taknemmelighed, Stiftelsen skylder ham for

---

*) Knuth var født den 11te Januar 1813 i Christiania, hvor hans Fader var const. Amtmand. I 1818 arvede han Grevskabet Knuthenborg efter sin Farfader.

**) Da Knuth døde, var det besluttet, at der skulde opføres en ny Skovridergaard paa Musiklærerens Jordlod ved Rødehuus-Alleen (Muursteen og Grundsteen vare allerede tilkjørte) og en Bolig for Oldfruen paa Blegepladsen ved Aaen. Grunden til denne Bygning var lagt i Efteraaret 1855. Knuths Død standsede begge disse, vistnok mindre vel overveiede, Byggeforetagender.

de store Forbedringer, han i sin korte Bestyrelsestid havde formaaet at gjennemføre.

Det var kjendeligt, at det eiendommelige Liv, der rørte sig her, i høi Grad tiltalte Knuth. Han kom her derfor gjerne, og den sidste Sommer, han levede, bragte han hele sin Familie med hertil og opholdt sig her i nogle Uger. Naar han var her, levede han i det venligste Omgangsforhold med Rector og Lærere, med hvem han gjerne samtalede og raadførte sig om Skolens Anliggender, der laae ham meget paa Hjerte; paa samme jevne Maade omgikkes han Stiftelsens øvrige Embedsmænd. Hvert Efteraar holdt han Jagt; ved denne Leilighed medbragte han selv endeel Fremmede, og Egnens Jagtelskere vare indbudne til at deeltage i Jagten. Den gamle Fridag fra Kaas's Tid i Anledning af Jagten kom atter frem, og Disciplene fik Lov til, under betryggende Garantier, at være tilstede ved selve Jagten; de stode i Skyttelinien, 2—3 hos hver Skytte, ogsaa hos Knuth, der gjerne saa dem om sig; han viste altid det venligste Sindelag mod Disciplene, som han gjerne vilde gavne og glæde paa enhver Maade, hvorpaa det stod i hans Magt. *)

Efterretningen om Knuths uventede Død blev modtagen med Sorg af Alle, baade Store og Smaa, og han vil her længe leve i venlig Erindring.

---

*) For to fattige Disciple, der havde paadraget sig betydelige Restancer til Udlæggeren, betalte Knuth flere Gange af sin egen Lomme, ialt omtrent 200 Rd.

V.

Geheimeraad Halls Bestyrelsestid.

Fra 1856.

Faa Dage efter Grev Knuths Død blev Hans Excellence, Geheimeraad Carl Christian Hall, der dengang var Cultusminister, af Geheimestatsraadet constitueret som Knuths Eftermand paa Herlufsholm. Geheimeraad Hall havde allerede tidligere, fra October 1853 til April 1854, altsaa inden han blev Minister, været constitueret som Forstander, medens Knuth var paa en Udenlandsreise; han var saaledes vel bekjendt med Stiftelsens Forhold og med den af Knuth lagte Reformplan, der endnu ikke var ført til Ende. Den lange Vacance efter Stemanns Afgang havde medført saa alvorlige Ulemper baade for Skolen og Administrationen, at Regjeringen med Rette kunde være betænkelig ved at lade Forstanderembedet staae vacant ret længe; særegne Forhold bevirkede, at der hengik næsten 11 Maaneder, inden Geheimeraad Hall blev endelig udnævnt til Forstander.

I det Brev af 22de Marts 1567, hvorved Fru Birgitte Gjøe overdrog Rigens Raad den øverste Bestyrelse af Stiftelsen, stadfæstede hun atter Fundatsen, men tilføiede den nye Bestemmelse, at Forstanderen skulde være af hendes eller hendes Mands Slægt. Denne Tillægsbestemmelse blev fulgt, indtil Skolen i 1729 foreløbig blev lukket, ja endog efterat den atter var traadt i Virksomhed i 1730. General Gregers Juel, der døde i 1731, var den Sidste af Stifternes Slægt, der som saadan blev Skoleherre. *)

*) Grev Knuth, hvis Moder var en Datter af Statsraad Marcus Gjøe Rosenkrantz, var vel ogsaa af Stifterindens Slægt; men Slægtskabet havde ikke havt mindste Indflydelse paa hans Udnævnelse til Forstander.

I de siden forløbne 125 Aar var der ikke fra Familiens Side fremkommet noget Ønske om atter at overtage Bestyrelsen af Stiftelsen; men efter Grev Knuths Død blev der af Familien Rosenkrantz, der er af Stifterindens Slægt, gjort Paastand paa, at den maatte kjendes berettiget til atter at overtage Bestyrelsen, hvortil den igjennem Chefen for Familiens yngre Linie, Kammerherre, Baron Rosenkrantz, Amtmand i Thisted, erklærede sig villig. Denne Paastand førte til en Række Undersøgelser og Forhandlinger, der medtoge næsten hele Aaret 1856 og endte med, at Regjeringen ikke kunde anerkjende den af Familien paastaaede Ret. Da Baron Rosenkrantz ikke fandt tilstrækkelig Anledning til at lade Spørgsmaalet afgjøre ved Domstolene, indskrænkede han sig til, i Forbindelse med Chefen for Familiens ældre Linie, Kammerherre, Baron Rosenkrantz til Rosenholm, at indgive en Forestilling til Kongen, hvorved de søgte at godtgjøre Familiens Adkomst til Bestyrelsen af Herlufsholm og som Følge deraf reserverede dens Ret. Reservationen blev nedlagt i Conseilspræsidiets Archiv. Den 4de December 1856 blev Geheimeraad Hall udnævnt til Forstander. *)

Skolen har siden den Tid altid været fuldtallig; dog har der naturligviis ved Skoleaarets Slutning været enkelte vacante Pladser som en Følge af Udmeldelser i Aarets Løb. Da det viste sig muligt at skaffe Plads til een Discipel endnu, bestemte Forstanderen i April 1858, at 105 herefter skal betragtes som Maximum af Discipelantallet paa Opdragelsesanstalten. Underviisningen ledes i fuldkommen Overeensstemmelse med den for de øvrige lærde Skoler gjeldende Plan; men i en naturlig Bestræbelse efter at være sine Disciple saa nyttig som muligt, har Skolen desuden sørget for Underviisning i nogle Fag, der ligge udenfor Skoleplanens Fordringer. Den har saaledes i 1859 indført Underviisning i Svensk i 7de Classe B med een Time ugenlig, og fra 1863 er der givet de Disciple af 7de Classe, der maatte ønske det, Leilighed til at lære Oldnordisk, dog udenfor den egenlige Underviisningstid. I en ugentlig Time for hver af de to yngste Classer anskueliggjøres, uden Brug af Bog, nogle af de almindeligste Naturlove ved simple Forsøg, hvortil knyttes en letfattelig Forklaring. I 1862 blev Riffelskydning indført i øverste Classe, som ved denne Øvelse er deelt i to Hold. Efter Circulairskrivelse fra Cultus-

*) I det kgl. Reskript, der er udfærdiget den 19de Decbr., paalægges der Geheimeraad Hall den samme Forpligtelse, der i 1851 blev paalagt Grev Knuth, aarlig at gjøre det samlede Ministerium Rede for Stiftelsens Indtægter og Udgifter, saavelsom for dens Virksomhed og Tilstand i det Hele.

ministeriet af 18 Novb. 1863 bortfalder Underviisning i den egenlige Gymnastik, men ikke i Hugning og Exercits, for 7de Classe i de Skoler, hvor Riffelskydning er indført. En passende Skydebane er anlagt i den gamle Planteskole ved Alleen, og Skydeøvelserne ledes af Gymnastiklæreren. I Badetiden og i den egenlige Vintertid standse Øvelserne; de gjenoptages atter i Forsommeren, indtil Badningen begynder, og fortsættes efter dens Slutning, saalænge Aarstiden tillader det.

Da Musiklærer Brandt i Foraaret 1854 paa Grund af sin fremrykkede Alder ønskede sig nogen Bistand ved Underviisningen i Sang, blev hans Søn, Hr. W. Brandt, antagen som Syngelærer, og siden den Tid har hver Classe en Sangtime om Ugen; Løverdag Eftermiddag fra Kl. 5—6 holdes Fællessang paa Læsesalen, hvor alle Disciple ere tilstede, enten som Deeltagere eller Tilhørere; Inspecteuren er nærværende, for at overholde Orden og Ro under Sangøvelserne. Med de ældre og i musikalsk Henseende mere udviklede Disciple er der indøvet fiirstemmige Sange, som paa en behagelig Maade afvexle med de lettere trestemmige, hvori alle de syngende Disciple deeltage. Undertiden danner der sig iblandt Disciplene selv en privat Qvartet, der i disse Timer, til Glæde for alle Tilstedeværende, giver til Bedste, hvad den enten selv eller ved Syngelærerens eller Andres Veiledning har indøvet. I 18 Timer om Ugen giver Musiklæreren Veiledning i Instrumentalmusik til de Disciple, der have Lyst og Anlæg. Musiktimerne falde udenfor Schemaet (Kl. 11—12 og Kl. 1—3), men alle Sangtimerne falde i den reglementerede Skoletid *). Ved Fordelingen af Musiktimerne have de ældre Disciple og de, som have havt Underviisning paa et eller andet Instrument, før de kom i Skolen, Fortrinet; den, der ikke strax kan faae en af Skolens Musiktimer, kan, hvis hans Forældre ønske det, mod Betaling faae privat Underviisning. Alle musicerende Disciple have fri Adgang til Musikstuen, for at kunne øve sig paa Flygelet eller hvilket andet Instrument, de dyrke. **)

*) Tidligere faldt Gymnastik- og Sangtimerne udenfor den egenlige Skoletid. Det er lykkedes den nuværende Rector, ved en passende Reduction af Underviisningstimernes Antal, at skaffe Plads for Gymnastik og Sang i de 6 daglige Underviisningstimer. Kun een Dag om Ugen have de 3 yngste Classer, af specielle Grunde, 7 Underviisningstimer.

**) Skolen eier følgende musikalske Instrumenter: et stort Flygel (anskaffet i Knuths Tid), et Fortepiano (anbragt paa Reserve-Musikstuen), tre Bratscher, en Violoncel, tre Fløiter, en Cornet, et Althorn, et Tenorhorn, to Valdhorn og en Fagot.

Fra 1855 har Skrive- og Tegneunderviisningen atter været forenet under een Lærer, hvilket ikke var Tilfældet fra 1841—55, da Inspecteuren tillige var Skrivelærer; de fire yngste Classer have Underviisning i Skrivning, de tre yngste i Tegning.

Afgangsexamen er her undergivet den samme Control som ved de øvrige lærde Skoler, og Underviisningsinspecteuren overværer i Reglen hvert andet Aar en Deel af den mundtlige Examen og deeltager i Censuren over nogle af Candidaternes mundtlige og skriftlige Præstationer. I de sidste 8 Aar (1857—64) har Skolen dimitteret 69 Candidater (altsaa $8\frac{5}{8}$ aarlig). Hovedcharaktererne have været: 1 første Charakteer med Udmærkelse*), 35 første Charakteer og 33 anden Charakteer.

Her afholdes 2 aarlige Examina. Den mundtlige Deel af Halvaarsexamen i Februar Maaned er dog ikke fuldstændig; der examineres kun i et Par Fag i hver Classe efter Rectors nærmere Bestemmelse; den skriftlige Deel er derimod fuldstændig. Hovedexamen i Juli Maaned er offenlig, og Indbydelsesskriftet indeholder, foruden andre Skoleefterretninger, Meddelelser om, hvad der i de forskjellige Fag er læst i alle Classer. Disciplenes Fædre, Slægtninge og Andre, der interessere sig for Skolen, overvære jevnlig Examinationerne, og flere af dem deeltage efter Rectors Indbydelse i Censuren. Naar Examen er endt, optælles Charaktererne, og Oprykningen i en høiere Classe bestemmes deels efter Examens Udfald og deels efter Rectors og Lærernes Bekjendtskab til de enkelte Disciples Modenhed, Flid og hele Standpunkt i det forløbne Skoleaar.**) Examens Resultat og den nye Skoleorden bekjendtgjøres af Rector i et Auditorium, der afholdes paa Læsesalen, umiddelbart før Sommerferien tager sin Begyndelse. Skolen, der meget ønsker at bevare et levende Forhold til Disciplenes Hjem, bestræber sig for paa enhver Maade, hvorpaa det staaer i dens Magt, at meddele Forældrene stadig Oplysning om deres Sønners Flid, Fremgang og øvrige Forhold. Dette skeer blandt Andet ved Charakteerbøger, hvori Maanedscharaktererne, der ere et Uddrag af de daglige Charakterer i Classeprotocollerne, indføres for hvert Fag. Hovedcharakteren bestemmer tillige Disciplenes

*) H. A. Bache (dimitteret 1859), Lieutenant i Infanteriet.

**) For 12—14 Aar siden blev det vedtaget, at Skolen, som et Tegn paa sin Tilfredshed og en Opmuntring til fortsat Flid og Fremgang, skjænker enhver Discipel, som faaer „Ug." til Hovedcharakteer ved Hovedexamen, en Præmie der sædvanlig bestaaer i Bøger.

Plads i Classen for den næste Maaned *). I Charakteerbøgerne er der ogsaa Rubriker for Opførsel og Orden med skriftlige Arbeider. Disse Charakterer bestemmes efter maanedlige Vota af Lærerne og ere Gjenstand for Forhandling i de Lærermøder, der afholdes i Slutningen af hver Maaned. Skeer det, at Disciple ved deres Forhold give Skolen alvorligere Grund til Misfornøielse, meddeler Rector strax Forældrene fornøden Oplysning herom. En Gang aarlig, i December Maaned, afgive alle Lærerne udførlige, skriftlige Bedømmelser om hver enkelt Discipels Flid, Fremgang, Udvikling og Forhold. Bedømmelserne afgives til Rector, der for de fem nederste Classers Vedkommende sammenarbeider dem til en almindelig Dom om hver enkelt Discipel og derefter tilstiller Forældrene dem; Bedømmelserne om Disciplene af 7de og 6te Classe tilstilles Forældrene in extenso. Tidligere bleve disse saakaldte Vidnesbyrd afgivne to Gange aarlig. „Men for ikke at føre til Gjentagelser eller nedsynke fra Charakteristiker til blotte Charakterer, maae saadanne Bedømmelser ikke gives for ofte. I eet Aar og i samme Classe, under samme Forhold, forandrer en Dreng sig sjelden saa mærkelig, at der kunde blive væsentlig nye Sider at fremhæve hos ham — om en større eller mindre Flid er her ikke Talen, derom meddeler alt Charakteerbogen tilstrækkelig Oplysning" **). Grev Knuth billigede derfor den nuværende Rectors Forslag, hvorefter Vidnesbyrdene kun skulde afgives een Gang om Aaret, ved Juletid; dog skal der ved Sommerferien udstedes Vidnesbyrd for de Disciple, som ifølge Censuren ved Skoleaarets Slutning ikke ere fundne modne til at opflyttes i den høiere Classe.

Fra Begyndelsen af Skoleaaret 1859—60 blev Contingentet forhøiet til 240 Rd. aarlig, men naar flere Brødre samtidig ere Disciple paa Stiftelsen, betales der efter Forstanderens Resolution af 23 August 1861 kun fuldt Contingent for to af dem og halvt for de andre***). Den sidste Stipendieplads gik ind i 1861, og Fripladsernes Antal var indtil 1863 uforandret tolv. Ved Stipendiepladsernes successive Afgang, saaledes som det var bestemt af Knuth,

*) I 7de og 6te Classe gives siden 1854 til daglig Brug ikke Charakterer ved de mundtlige Examinationer, men kun for de skriftlige Udarbeidelser. Omflytning i disse Classer skeer derfor kun efter begge Examina.

**) Program for 1855, pag. 22. Bedømmelserne bleve indførte i 1805, kort efterat Brorson var bleven Rector. Forslaget udgik fra Brorson og mødte almindelig Tilslutning hos hans Medlærere.

***) Kun Gratisterne betale nu 8 Rd. aarlig som Erstatning for Lys, Medicin og det gamle Nytaar til Folkene (pag. 324).

følte man jevnligt her, hvor ønskeligt det var, at Stiftelsen kunde komme flinke og trængende Disciple, der endnu ikke havde opnaaet en af de tolv Fripladser, til Hjælp ved Moderation i Contingentet. Heldigst vilde det jo være, om Stiftelsen kunde oprette flere Fripladser, men da dens betydelige Udgifter gjøre det sandsynligt, at den, ialtfald i de første Aar, ikke vil see sig istand dertil, har Hs. Exc. Forstanderen, efter Skolens Indstilling, i October 1863 tilladt, at to hele Fripladser, naar Forholdene gjøre det nødvendigt, maae deles i fire halve, hvorved det bliver muligt at komme endnu to Disciple til Hjælp ved Eftergivelse af det halve Contingent.

Fra 1863 har Skolen endnu en Friplads at raade over, og denne skylder den privat Godgjørenhed; Kammerherre Rønnenkamp til Næsbyholm og Bavelse har nemlig viist Stiftelsen den Velvillie og hædrende Tillid at skjænke den en Capital af 11,500 Rd., hvoraf Renten paa den af Giveren nærmere bestemte Maade udelukkende skal komme Sønner af Slesvigere til Gode. Fundatsen, der er udstedt den 20de Juni 1858 og erholdt kgl. Confirmation den 18de Juli samme Aar, lyder saaledes:

„**Fundats,**

hvorved til Herlufsholms Stiftelse legeres en Capital af 11,500 Rigsdaler, hvilken Capital overgives til Stiftelsens Forstander til følgende Anvendelse.

Af ovennævnte Capital skal Renten af de 10,000 Rd. anvendes til Optagelse af og Stipendier til slesvigske Disciple paa Herlufsholms Stiftelse, saaledes at der af denne Rente først anvendes det Fornødne, for at en Discipel fra de danske eller de blandede Districter i bemeldte Hertugdømme kan gives en Gratistplads paa Skolen og Opdragelsesanstalten, hvornæst Resten, i flere eller færre Portioner, efter Forstanderens Skjøn og ikke under 50 Rd. hver, anvendes til Fordeling blandt de Disciple for hele Hertugdømmet Slesvig, som maatte frequentere Skolen og Opdragelsesanstalten. Saavel Gratistpladsen som Legatportionerne kunne kun gives til og nydes af Disciple, som efter Skolens almindelige Regler for Gratistpladsers Uddeling ere værdige til et saadant Gode. Naar en Gratistplads, hvis Bortgivelse, ligesom Legatportioners Uddeling, skeer af Stiftelsens Forstander, er vacant, bliver saadant at bekjendtgjøre paa hensigtsmæssig Maade i de Districter, hvis Beboere kunne concurrere til samme, og vil der ved Besættelsen være at tage Hensyn til Anbefalinger fra vedkommende Communer, Skolelærere og Præster, samt, forsaavidt Aspiranterne

allerede som betalende Disciple freqventere Skolen, til deres hele Forhold paa Stiftelsen.

Saafremt det en enkelt Gang skulde indtræffe, at der ikke fandtes Anvendelse for den fulde Rente af de 10,000 Rd. i det her angivne Diemed, da bliver den resterende Rente at opbevare til et følgende Aar, for da at tillægges det Beløb, der bliver at uddele som Legatportioner.

Renten af de øvrige 1500 Rd. skal anvendes til gode, hensigtsmæssige, danske Bøger, som besørges kjøbte og indbundne af Herlufsholms Bestyrelse, der aarligt oversender dem til det danske Seminarium i Tønder til Brug i samme og tillige efter Omstændighederne til Udlaan samt for at tjene til Opsamling af et lille Bibliothek, for hvis Bestyrelse Seminariets Forstander aarligen har at aflægge Regnskab.

Skulde Seminariet i Tønder i Aarenes Løb blive forflyttet til et andet Sted, anmodes Herlufsholms Bestyrelse at bære Omsorg for, at det lille Bibliothek opbevares og henflyttes til et andet passende Sted og ved de aarlige Leveringer forøges.

Den herved funderede Capital bestaaer i første Prioritets-Panteobligationer i Bøndergods, af hvilke 5000 Rd. blive rentebærende om 5 Aar, nemlig fra Juni Termin 1863 at regne, hvorimod Resten først bliver betalbar og rentebærende ved de paagjældende Fæsteres dødelige Afgang. De Renter, som først indflyde, skulle anvendes til Uddeling af Gratistpladsen og Stipendierne, saa at der altsaa ikke foretages Noget med Hensyn til Bibliotheket, forinden den bestemte Sum af 10,000 Rd. til Disciple paa Herlufsholm er bleven rentebærende.

Capitalen bestyres paa samme Maade som Herlufsholms Midler imod aarligt Regnskab til Regjeringen.

Næsbyholm den 20de Juni 1858.

Chr. Rønnenkamp."

Overeensstemmende med Fundatsen begyndte Stiftelsen at hæve Renter af 5000 Rd. til 11te Juni Termin 1863, og hvorvel Renten endnu ikke var ganske tilstrækkelig til en Friplads, besluttede Hs. Exc. Forstanderen dog, da her netop fandtes en særdeles qvalificeret Aspirant, der var betalende Discipel, strax at oprette Fripladsen, for hvilken Stiftelsens Kasse saaledes foreløbig kun oppebærer 200 Rd. Efter Forstanderens Bestemmelse bærer den nye Friplads, til taknemmelig Erindring, Navn af „den Rønnenkampske Gratistplads".

Til flinke og trængende Disciple kan Skolen altsaa nu aarlig bortgive:

8 hele Fripladser à 240 Rd.	1920 Rd.
2 do. do. (de Resenske) à 240 Rd. . .	480 „
1 do. do. (den Ronnenkampske) . . .	240 „
4 halve do. à 120 Rd.	480 „
den halve Rente af det Moltkeske Legat . . .	200 „
de to Meierske Flidspræmier à 30 Rd. . . .	60 „
ialt	3380 Rd.

Desuden har Skolen flere Gange taget sig af Disciple, der ved Dødsfald eller store Familieulykker under deres Skolegang bleve berøvede ethvert Tilhold andetsteds. Siden 1851 er ingen Discipel, der paa Grund af ulykkelige Forhold kom til at staae ganske ene i Verden, bleven forladt af Skolen, der tvertimod er traadt ham i Forældres Sted ved, foruden en Friplads, at give ham de nødvendige Klæder, Linned, Bøger o. s. v. Noget forpligtende Tilsagn i saa Henseende existerer ikke og bør sikkert heller ikke gives, da det let kunde blive misforstaaet, vel endog misbrugt; men det blev dog i sin Tid udtalt af Grev Knuth og er i Praxis stadfæstet af den nuværende Forstander, at Skolen ikke vil slaae Haanden af en Discipel, der har mistet al Hjælp og Understøttelse andetstedsfra, hvis han iøvrigt ved sit Forhold gjør sig værdig til dens Forsorg.

Den anden halve Rente af det Moltkeske Legat tildeles fremdeles i Overeensstemmelse med Fundatsen, Studenter herfra Skolen. *)

Af Reisestipendiets Fond, der ved Udgangen af 1850 havde naaet en anseelig Størrelse (Pag. 301) og senere voxede ved paaløbne Renter, er der siden 1851 uddeelt følgende Reisestipendier:

*) Det Moltkeske Skolestipendium uddeles i 4 Portioner paa 25 Rd. halvaarlig. Universitetsstipendiet, 100 Rd. halvaarlig, fordeles paa to eller tre Portioner. — Studenter fra Aalborg og Herlufsholm have fortrinlig Adgang til at nyde Renten af et lille Legat, der er stiftet af Student og Klokker i Aalborg, Niels Dalgaard. Legatet, der oprindelig bestod af 100 Slettedaler i Kroner (1687) og 65 Rd. 4 Mk. Kroner (1710) var i 1812 voxet til 265 Rd. 60 ß, hvoraf Renten var c. 10 Rd. (Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler, 1812, pag. 181). Dalgaard var dimitteret fra Aalborg og havde betænkt Herlufsholm Skole, fordi den, efter Fundatsens Ord (Hofmans Fundatser, Tom. I, pag. 184) „i hans langvarige Svaghed havde forsynet ham“; hvorledes, vides ikke.

13de August 1851 til cand. jur. C. P. G. Leuning (dim. 1837), Fuldmægtig i Indenrigsministeriet, for to Aar à 400 Rd. . . 800 Rd.
10de Juli 1853 til Samme endnu for eet Aar . . . . 400 „
25de Mai 1857 til cand. theol. H. L. Lund (dim. 1847), Adjunct ved Skolen . . . . 800 „
April 1858 til cand. med. & chir. P. G. Ravnkilde (dim. 1850) 800 „ *)

Den 11te November 1864 beløb Reisestipendiets Fond sig til 164 Rd. 87 ß, der stode i Ringsted Sparekasse.

I de senere Aar er der fra en ganske ny Side tilflydt trængende Herlovianere, Studenter eller Ældre, Understøttelser og Hjælp. I 1850 dannede der sig i Kjøbenhavn et „Herlovianersamfund", som væsenligst har sat sig det smukke Formaal at komme trængende Herlovianere til Hjælp med Gaver eller Laan. Anledningen til Samfundets Stiftelse var følgende. En Student fra Herlufsholm, Christen Hee **) (dim. 1818) havde i sin Tid nedsat sig i Aarhuus og bestyrede der et dengang ret godt besøgt Drengeinstitut. Men Oprettelsen først af den videnskabelige Realskole og senere af den offenlige, høiere Borgerskole i Byen berøvede ham videre Tilgang af Disciple og nødte ham til at opgive sin Virksomhed som Skolemand. Hvad han derefter forsøgte sig paa, for at erhverve sig sit Udkomme (Boghandel, Commissionsforretning o. s. v.), førte kun til Tab, og i Slutningen af 1849 var det gaaet saa meget tilbage for ham, at Andres Hjælp var nødvendig, hvis en passende Tilværelse skulde sikkres ham. I den Anledning henvendte Professor K. C. Nielsen (dim. 1818), dengang Rector ved den videnskabelige Realskole i Aarhuus, sig i en Skrivelse af 5te Januar 1850 til Major L. Fasting (dim. 1808) med Opfordring til, at han ved den sædvanlige festlige Sammen-

*) Efter Fundatsen er Forstanderen berettiget til at uddele Reisestipendiet i Portioner paa 4 à 800 Rd. for 1 à 2 Aar. Der fordres, at den, der skal nyde Stipendiet, har absolveret Embedsexamen inden 4 Aar efter sin Dimission fra Skolen. Da Embedsstudiernes Omfang nu gjør det saa godt som umuligt at opfylde denne Betingelse, har det været nødvendigt, hver Gang Stipendiet skulde uddeles, at erhverve Tilladelse fra Besidderen af Grevskabet Bregentved til at afvige fra Fundatsens Bestemmelse i denne Henseende. Grev Moltkes Samtykke var ogsaa fornødent, for at Forstanderen kunde tillægge Cand. Leuning Stipendiet for det 3die Aar; ligeledes samtykkede Greven i, at Adjunct Lund og Cand. Ravnkilde maatte bruge Stipendiet i en kortere Tid, end der i Fundatsen er bestemt.

**) Hee, der er død i Vinter, var i sin Tid bekjendt for sit fortrinlige Valdhornspil.

komst i Kjøbenhavn paa Herluf Trolles Fødselsdag skulde stille et Forslag om, at alle Herlovianere ved aarlige Bidrag, store eller smaa efter enhvers Evne, skulde oprette et Fond til Understøttelse for trængende Skolekammerater, unge (Studenter) saavelsom gamle. Forslaget blev stillet den 14de Januar og vandt udeelt Bifald. En Committee blev nedsat for at overveie, hvorledes den foreslaaede Plan bedst lod sig realisere. Herlovianersamfundet er saaledes stiftet den 14de Januar 1850. Paa Herluf Trolles Fødselsdag 1851 fremlagde Committeen en Plan for Samfundets Virksomhed, der foreløbig blev vedtaget af Medlemmerne af den nye Forening, og der valgtes en Bestyrelse af 5 Medlemmer. Ved Samfundets første aarlige Generalforsamling d. 14de Januar 1852 talte det ifølge det udgivne Regnskab 83 Medlemmer. De provisoriske Love, der efter Bestemmelsen skulde gjelde i 3 Aar (1850—53), bleve revidérede af en Committee, som udarbeidede de „Love for Herlovianersamfundet", der vedtoges den 14 Januar 1854 og endnu bestaae.

Ved Udgangen af 1864 havde Samfundet i Gaver til trængende Herlovianere udgivet 1457 Rd. og som rentefrie Laan til 24 Forskjellige 1750 Rd.; til samme Tid talte det 187 Medlemmer med et aarligt Contingent af 338 Rd.*) Samfundet holder sin Generalforsamling i Kjøbenhavn hvert Aar den 14de Januar, og efter Forhandlingerne feires Stifterens Fødselsdag ved en festlig Sammenkomst af Ældre og Yngre. Ved større Høitideligheder paa Herlufsholm, f. Ex. Mindefester og Lignende lader Samfundet sig repræsentere ved en Deputation.

Med Hensyn til Lærerpersonalet havde Grev Knuth paatænkt en Forandring, der dog først kom til Udførelse under den nuværende Forstander. Knuth ønskede, at her ligesom ved Landets øvrige lærde Skoler skulde ansættes Overlærere. De forberedende Skridt vare allerede gjorte i Slutningen af Aaret 1855, men først i Foraaret 1856, altsaa efter Knuths Død, bleve Adjuncterne Dahl og Kielsen

*) Desuden har Samfundet bidraget:

1) til et lithographeret Portrait af Professor Melchior . . .	60 Rd.	48 ß.
2) til „Efterretning om Herlovianere fra 1819—53" ved T. A. Becker og P. E. Rosenørn	71 „	60 „
3) i Anledning af Mindet over Professor Bernth	43 „	84 „
	176 Rd.	— ß.

udnævnte til Overlærere *), og omtrent samtidig blev der ansat en Adjunct til, da Skolen i Virkeligheden i hele Knuths Bestyrelsestid havde manglet en Lærer. Dette Savn var hidtil afhjulpet derved, at enkelte Lærere læste et betydeligt Antal Extratimer, een endog i 1851—52 fire Timer mere, end der fandtes paa Schemaet, altsaa udenfor den egenlige Skoletid. Ved en ny Adjuncts Ansættelse opnaaedes en Timeforbeling, der var heldigere baade for Lærere og Disciple.

Geheimeraad Hall har med Hensyn til Gageringen stillet Lærerne paa Herlufsholm aldeles lige med de øvrige lærde Skolers Lærere. Begyndelsesgagen for en Adjunct er 500 Rd., men da den frie Station anslaaes til 200 Rd., bliver han lønnet med 300 Rd. og fri Station. Gagen baade for Rector, Overlærere og Adjuncter voxer efter de samme Regler, som gjælde ved de andre Skoler. For Inspectionen paa Læsesalen betales fremdeles det af Knuth bestemte Honorar af 400 Rd., og for Tilsynet med Naturaliecabinettet er der fra Knuths Tid tillagt den nuværende Lærer i Naturhistorie 100 Rd. De inspectionshavende Lærere faae deres fulde Gage udbetalt, da den frie Station for deres Vedkommende ansees som Vederlag for deres Andeel i Inspectionen. I den af Knuth indførte Inspectionsorden er der ikke skeet anden Forandring, end at der fra 1859 blev ansat en Viceinspecteur, da det erkjendes, at de egenlige Inspecteurforretninger, hvortil hørte Regnskabsførelsen for alle Disciplene, der ene paahvilede Inspecteuren, vare for byrdefulde for en Enkelt. Viceinspecteuren har 15 Underviisningstimer ugenlig, Regnskabsførelsen for Disciplene i de 3 yngste Classer, forsaavidt de ikke have Brødre i de høiere Classer, Underbibliothekarforretningerne, det specielle Opsyn med de Disciple, for hvilke han er Udlægger **), Tilsynet med en Deel af Skolens Inventarium og enkelte andre af Inspecteurens tidligere Forretninger, f. Ex. at møde ved Aftensbordet tre Gange

*) Senere er der tillagt Inspecteuren og den ældste Adjunct Prædicat af Overlærer. Den nuværende Inspecteur har Overlærers Gage.

**) For at være i Nærheden af de smaa Disciple, der boe i Stueetagen, fik Viceinspecteuren Bolig i de to Værelser, der ligge nærmest til Høire, naar man kommer ind i Vestibulen. Derved gik et Discipelkammer bort, og da et andet maatte gjøres til Vaskesal, blev her altsaa kun 24 Discipelværelser; 1ste, 2den og 3die Classe boe 6 paa eet Værelse, 4de og 5te Classe i Regelen 5, 6te Classe 4, 7de Classe B 3 à 4; Dimittenderne ere, saavidt muligt, kun 2 om et Værelse.

om Ugen og hos Oldfruen Løverdag Middag og Søndag Morgen, naar Disciplene modtage og aflevere deres Lintøi. Desuden vicarierer han for Inspecteuren paa dennes Friestermiddag *) eller i Sygdoms- og andet Forfald og er ham behjælpelig med større Expeditioner, f. Ex. Programafsendelser, Udstedelse af Indbydelser til Assembleer o. s. v. Inspecteurens Underviisningstimer, der hidtil havde været syv, kunde da uden Ubillighed forøges til tolv. Efter 1859 bestaaer Lærerpersonalet af: Rector, 2 Overlærere, Inspecteur, 7 Adjuncter, af hvilke den ene tillige er Viceinspecteur, Tegne- og Skrivelærer, Musiklærer, Syngelærer og Gymnastiklærer.

Man havde her oftere havt Leilighed til at erfare, hvor uheldigt de herlovianske Lærere vare stillede, naar de af en eller anden Grund f. Ex. for at kunne gifte sig, ønskede at forflyttes til en anden Skole. Da deres Anciennetet her ikke kunde komme dem tilgode andetsteds, havde de intet andet Valg end at begynde med yngst Adjunctgage ved en anden Skole. Ligesaa misligt stillede Sagen sig, naar en Lærer fra en af de kongelige Skoler søgte Ansættelse her. I Erkjendelse af det Ubillige og Uhensigtsmæssige i dette Forhold, der i høi Grad vanskeliggjorde Lærernes Af- og Tilgang, udvirkede Geheimeraad Hall, at der imellem Cultusministeriet og Herlufsholms Skole sluttedes en Overeenskomst om, at de herlovianske Læreres Anciennetet ved Forflyttelse til de kongelige Skoler, og omvendt, skulde bevares, saa at det blev muligt for Herlufsholm at rekrutere sig fra andre Skoler og for Lærerne her uden Tab i Indtægt at gaae over til de kongelige Skoler. Cultusministeriets Skrivelse af 2den April 1860 til Forstanderen lyder saaledes:

„I Skrivelse af 2den f. M. har Deres Excellence anholdt om en Udtalelse fra Kirke- og Underviisnings-Ministeriet, hvorved der tilsikkredes Lærerne ved Herlufsholms Skole, at deres Tjenestetid ved denne vilde blive regnet med ved Bestemmelsen af deres Anciennitet, naar de kaldes til en af Kongerigets lærde Skoler, saaledes at deres Gage opføres i Finantsloven med det herved bestemte Beløb, hvorhos Ds. Exc. har tilføiet, at det paa den anden Side er en Selvfølge, at Ancienniteten for de Lærere, der mulig fra Kongerigets Skoler maatte overgaae til Herlufsholms Skole, vil af den Herlufsholmske Anstalt blive at beregne fra den Dag, da de ere blevne ansatte ved hine Skoler.

*) I mange Aar er Schemaet lagt saaledes, at enhver Lærer har idetmindste een Eftermiddag fri ugentlig.

Ministeriet finder Billigheden og Anbefaleligheden af en saadan Foranstaltning vel begrundet i de Forhold og Hensyn, som ere fremhævede i Andragendet, og har derfor ikke nogen Betænkelighed ved at imødekomme det fremsatte Ønske, da ogsaa Underviisningsinspecteuren for de lærde Skoler, med hvem der herfra om Sagen har været corresponderet, har fundet, at der er al Grund til at gaae ind paa Andragendet.

I Overeensstemmelse med dette skal Ministeriet derfor, medens det følger af de lovbestemte Regler for Gageringen af Lærerne ved de lærde Skoler, at der ikke kan gives noget ubetinget Tilsagn om en Beregning af Tjenestetiden for de Herlufsholmske Lærere, som i de enkelte Tilfælde vil kræve Rigsdagens Billigelse, være villigt til, hver Gang en Lærer fra Herlufsholms Skole beskikkes ved en af Kongerigets lærde Skoler, at optage det fornødne Forslag om Ansættelsen af Lønningen i det første Finantslovudkast, som derefter af Ministeriet forelægges Rigsdagen.

Hvilket herved tjenstligst meddeles Ds. Exc. til behagelig Efterretning med Tilføiende, at Ministeriet som Betingelse for Opfyldelsen af dette Tilsagn, i Henhold til Udtalelsen i Deres Skrivelse, forudsætter det som givet, at Tjenestetiden [for Lærere] ved de lærde Skoler paa lige Maade bliver regnet disse tilgode, naar de finde Ansættelse ved den Herlufsholmske Anstalt." *)

Bibliotheket tæller nu c. 19,000 Bind og er ved de betydelige Tilskud af Skolens Kasse siden 1861 saa fuldstændigt, at der ikke med Billighed kan forlanges mere af et Skolebibliothek. Der er regelmæssigt Udlaan to Gange om Ugen, Onsdag og Løverdag fra Kl. 11—12, og det benyttes stadigt, deels af Lærerne og Disciplene i de høiere Classer, deels af Videnskabsmænd i Omegnen. Rector forestaaer som Overbibliothekar Indkjøbet af Bøgerne. De naturvidenskabelige Samlinger voxe Aar for Aar, den physiske nærmest ved det Tilskud, den har af Skolens Kasse, den naturhistoriske tillige derved, at den af og til betænkes med Gaver af En eller Anden, der gjør sig en Glæde af at bidrage til denne Samlings Forøgelse og Forskjønnelse. Fra 1859 bliver der efter Forstanderens Resolution kun anvendt en Sum af 400 Rd. (hidtil 500 Rd.) aarlig til Bibliotheket og Samlingerne, dog tilfalder det Beløb, der indkommer for udgaaede Disciples Testimonier, fremdeles Bibliotheket.

I 1859 modtog Skolen en værdifuld Forœring af Proprietair H. Bang til Mogenstrup, nemlig en Samling af nordiske Oldsager

*) Sml. Lindes Meddelelser om det lærde Skolevæsen pag. 347 og følg.

paa c. 200 Numere. Hr. Bang, der ikke knyttede anden Betingelse til sin smukke Gave, end at den skulde opstilles og altid holdes samlet paa Herlufsholm, gav tillige Løfte om, efterhaanden at bidrage til dens Forøgelse, og dette Løfte indfriede han allerede Aaret efter ved at skjænke flere interessante Stykker til Samlingen. I 1862 modtog Skolen atter af Hr. Bangs Brodersøn, Skovrider V. Bang paa Høvdingsgaard, endeel smukke Steensager, som hans afdøde Fader, Skovrider C. Bang, havde samlet i det sydostlige Sjælland. Ogsaa Proprietair Staun til Englerup Mølle har betænkt den oldnordiske Samling med en Gave (c. 35 Numere), fornemmelig af Steensager, hvoriblandt flere smukke Steenkiler. Samlingen, der tæller c. 425 Numere, er opstillet i to store Skabe i Naturaliecabinettet; den staaer under den historiske Lærers Tilsyn.

I de senere Aar er Skolen kommen i Besiddelse af gode Portraiter af Geheimeraad Stemann og Grev Knuth. I 1863 skjænkede Kammerherre, Baron Rosenkrantz i Thisted et stort og smukt Portrait af en af sine Forfædre, Befalingsmanden paa Børglum, Overhofmester for Sorø Academie, Jørgen Rosenkrantz, som var Skoleherre her fra 1653—1675; Originalen findes paa Rosenholm. Skolen eier nu Portraiter af 10 Skoleherrer, deriblandt af de 7 sidste. De ere alle anbragte i Spisesalen.

I Forstanderens Værelser hænger et stort, oliemalet Portrait af Peter Czar, der i Stemanns Tid blev Skolen foræret af Justitsraad, Toldinspecteur Fanøe i Næstved. Ligeledes har der i mange Aar i et af Forstanderens Værelser hængt et stort, men lidet paaagtet Portrait (Knæstykke); det skal være Moritz af Sachsen. Da man sidste Efteraar opdagede, at det er et værdifuldt Maleri, blev det sendt til Kjøbenhavn, for at restaureres; her havde det hidtil ikke engang været forsynet med Ramme.

Af Stifterne eier Skolen 4 Sæt Portraiter, der vistnok alle ere Copier; paa de to er Herluf Trolle iført en Pelskappe og har en Baret eller flad Hue paa Hovedet; paa de to andre er han iført Harnisk og har Hovedet blottet. De to sidstnævnte Portraiter have megen Lighed med Portraitfigurerne paa Sarkophagen; maaskee ere de malede efter dem.

Under de mange Forandringer, der i dette Aarhundrede have omformet Skolens og Opdragelsesanstaltens Forhold i forskjellige

Retninger, er der dog een Ordning af meget indgribende Natur, der er bleven saa godt som uberørt. Det er den daglige Inddeling af Tiden og den deraf betingede Leveorden, der har staaet urokket paa enkelte ubetydelige Modificationer nær, fordi man altid og fra alle Sider har erkjendt, at den bestaaende Inddeling af Dagen er saa hensigtsmæssig og vel afpasset efter Disciplenes Tarv, som man kan ønske. Om Morgenen 20 Minuter før Kl. 6 ringes der op baade Sommer og Vinter; inden 5 Minuter derefter skulle alle Disciplene være ude af Sovesalene og have da 1 Qvarteer til at vaske sig og fuldende deres Paaklædning, inden der ringes til Lovsang. Kl. 6 møde alle til Lovsang, hvor der synges en Psalme eller nogle Vers af en Psalme, som opgives af den inspectionshavende Lærer, der altid er tilstede. Umiddelbart efter Lovsangen ombæres Morgenmelken og Smørrebrødet, der nydes i selve Lovsangssalen (Læsesalen), forsaavidt Disciplene om Sommeren ikke foretrække at tage deres Melk og Mad med ud paa Grønnepladsen, hvilket hyppig skeer; men det er dem ikke tilladt at tage deres Morgenmad med paa Kamrene, naar de forlade Læsesalen *). Efterat det første Maaltid er endt, udluftes Salen og bringes i Orden, inden der ringes til Læsesal Kl. 6½. Fra Kl. 8—11 er Underviisning paa Classerne med 12 Minuters Ophold Kl. 9 til „Nimad"; den uddeles i Vestibulen i Inspecteurens Nærværelse. Kl. 10 er der 8 Minuters Ophold; fra Kl. 11—12 er Fritime. Kl. 12 ringes til Middagsbordet, der i Gjennemsnit varer ¾ Time. Fra Kl. 1½—3 er atter Læsetid, hvori Disciplene forberede sig til Eftermiddagsunderviisningen, der varer fra Kl. 3—6 med et Ophold af 8 Min. Kl. 4 og 12 Min. Kl. 5 til at spise „Femmad", der uddeles som Nimaden. Fra Kl. 6—7 er Fritime, og Kl. 7 ringes til Aftensbordet, der varer circa 20 Min. Fra Kl. 7½—9 er Læsetid, og Kl. 9 holdes Aftenlovsang paa samme Maade som Morgenlovsang **). Efter Kl. 9 kan enhver Discipel, der ønsker det, gaae i Seng; de sex yngste Classer skulle være i Seng inden Kl. 10 og 7de Classe inden Kl. 11. Saaledes er den daglige Orden, og saaledes har den i det Væsenlige været Aar for Aar og Dag for Dag i de sidste 40 Aar. Et Par Modificationer, der ere indførte i de senere Aar, maae dog ikke forbigaaes. Skolens nuværende Rector bestemte

*) Strax efter Lovsangen indfinder Inspecteuren sig, for at paasee, at de mindre Disciple ere ordenlig paaklædte, vaskede osv. Han bliver tilstede hos Disciplene under Maaltidet.

**) Løverdag Aften er der ingen Læsetid.

saaledes kort efter sin Ansættelse, at Morgenlovsangen om Søndagen skulde holdes en halv Time senere, for at Disciplene paa Hviledagen kunne have det lille Gode at sove ½ Time længer. Om Søndagen er Morgenlæsetiden fra 7½—9. I de sidste tre Vintre holdes Morgenlovsangen i December og Januar Maaned ligeledes først Kl. 6½. Meningen med denne Foranstaltning er nærmest, saavidt det lader sig gjøre, at skaane Disciplenes Øine, da de korteste Vinterdage gjøre Brugen af konstigt Lys nødvendig i større Udstrækning, end der antages at være godt for Øinene. Disciplene af første Classe, i Gjennemsnit Drenge paa 10—11 Aar, ere i den nuværende Rectors Tid hele Aaret fritagne for Læsetid om Aftenen; de kunne, om de ønske det, i Vintermaanederne gaae i Seng Kl. 8½, og de to yngste Classer skulle i Maanederne October—Marts senest gaae i Seng lige efter Aftenlovsang. Da Skolen vedkjender sig den Anskuelse, at rigelig Søvn for unge Drenge er en nødvendig Betingelse for en heldig legemlig Udvikling og for en nyttig og frugtbar Deeltagelse i Underviisningen, gjøres der ingen Indvendinger, naar de yngre Disciple undtagelsesviis udbede sig Tilladelse til at gaae i Seng før den reglementerede Sengetid, fordi de ere trætte og søvnige. De ældre Disciple læse næsten alle efter Aftenlovsang til Sengetid.

Disciplene benytte deres Fritid paa høist forskjellig Maade, og deres Beskjæftigelser i Fritimerne verle tildeels med Aarstiderne. Naar Foraaret begynder, er Langbold den første Leg, der kommer i Gang, og heri deeltage baade de ældre og de yngre. Derefter kommer Gyngen, Vippen og Keglebanen, der i Reglen tages i Brug den Aften i Mai, da Skolen vender tilbage fra Fodtouren. Lidt længere hen paa Sommeren, naar Badningen begynder, ere Vandringer til Badestederne ved Aaen („Store Badested" for Svømmere, „Lille Badested" for Ikke-Svømmere), altid under en Lærers Ledsagelse, en af de kjæreste Fornøielser. Der iagttages omhyggelig den Regel, at ingen Discipel maa bade sig mere end een Gang om Dagen. De Classer, der have Svømmetime med Gymnastiklæreren, maae altsaa den Dag ikke deeltage i den frivillige Badning. Der vises af Lærerne den største Redebonhed til at gaae med Disciplene til Badestederne i Fritimerne, for at de ikke skulle fristes til at bade sig paa egen Haand, og for at al Fare ved Badningen, saavidt det staaer i Skolens Magt, kan fjernes. En af de store Sommerglæder er det at gaae ud til nogle nærboende Bondersamilier, der have Privilegium paa at sælge Tykmelk til Disciplene. Om Sommeraftener øve de mindre Disciple alleslags muntre Lege paa Grønneplads, og

mange, baade ældre og yngre, staae om Sommermorgener op en Time eller længere før Lovsang, for at kunne spadsere omkring i de smukke Omgivelser, før de tage fat paa Dagens Gjerning. De kunne faae Tilladelse til at bygge Hytter (men ikke Huler), Lysthuse, Fæstninger o. s. v. i de nærmeste Skove, og Arbeidet paa disse Anlæg er dem i Grunden en større Glæde end selve Brugen af dem, der, naar de ere færdige, have tabt en heel Deel af deres Tillokkelse. At krebse og fiske i Aaen er for mange en meget kjær Sommerfornøielse, og naturligviis høre Spadseretoure i de smukke Skove til Dagens Orden. Efter Sommerferien er Bueskydning og Fikfak de meest yndede Lege; de ere paa en Maade ligefrem Consequentser af Fugleskydningen, der holdes efter Sommerferien. Bueskydning mærkes aldeles ikke paa andre Aarstider; Fikfak drives vel ogsaa til andre Tider, men dog især efter Fugleskydningen, da de Pæle, der have været nedrammede omkring Fuglestangen, ere ligesaa mange, færdige Fikfakstokke. Om Vinteren, naar Regn og Slud ikke tillade Disciplene at færdes ude, er Repertoiret over deres daglige Fornøielser unægtelig noget mere indskrænket, men selv i værste Tilfælde frembyde dog de lange Gange baade i Klosterbygningen og Skolebygningen, Vestibulen og Gymnastiksalen gode Tumlepladse for alleslags Lege, for hvilke der, hvor støiende de end kunne være, aldrig lægges nogen Hindring iveien, naar de kun ikke ere farlige eller øves i Læsetiderne eller efter Kl. 9 om Aftenen, paa hvilke Tider der skal være Ro i Skolebygningen. Er der Iis, er Skøiteløben en stor Fornøielse baade for ældre og yngre, og falder der Snee, hører Kamp med Sneebolde, Sneefæstninger paa Grønneplads, Sneemænd, Rutschbaner og Slædekjørsel naturligviis til de meest fremtrædende og, saa længe de vare, næsten eneraadende Fornøielser. Ved Hjælp af Discipelbibliotheket, der staaer under en Lærers Tilsyn, og hvorfra der er regelmæssigt Udlaan to Gange om Ugen, forkortes ogsaa mangen en Time, der ikke frembyder Leilighed til anden Morskab *); desuden kan der paa Kamrene

*) Det nuværende Discipelbibliothek staaer ikke i nogensomhelst Forbindelse med det Morskabsbibliothek, der blev grundet i Geheimeraad Brandts Tid (Pag. 197). Hvad Skjæbne dette har havt, er ikke ganske sikkert; maaskee er det opslidt, maaskee opslugt af Skolebibliotheket. I endeel Aar stod Melchiors Bogsamling til Disciplenes Disposition, og endeel for dem passende Lecture kunde altid faaes fra Skolens Bibliothek. I 1846 dannede der sig mellem Disciplene en Forening, hvis Formaal var at indkjøbe passende Bøger, som atter skulde sælges, naar de vare afbenyttede af Foreningens Medlemmer; men i 1847 besluttede man at beholde Bøgerne istedetfor at sælge dem og at ud-

øves mange Lege, der afgive megen Morskab, navnlig for de yngre Disciple. Kortspil er ikke tilladt uden med specielt Samtykke af den inspectionshavende Lærer, og det kan kun ventes Løverdag eller Søndag Aften eller paa andre Fridage og de Aftener, der gaae forud for disse; der maa aldrig spilles om Penge. Alt, hvad der hedder Gilde eller privat Opdækning paa Kamrene, er forbudt, naar der ikke er erhvervet særlig Tilladelse dertil; dog har det ingen Vanskelighed at faae Lov til at holde Chocoladegilde paa Kamrene i Anledning af Fødselsdage eller lignende. Disciplene af syvende Classe faae en enkelt Gang Lov at drikke et Glas Punsch paa deres Kamre, men Alt skal være forbi inden Kl. 10.

De af Skolen foranstaltede større Festligheder, der aarlig vende tilbage, ere følgende. I November eller December afholdes en Assemblee, der begynder med en Comedie, som opføres af Disciplene, og hvis Indøvelse tilligemed det øvrige Arrangement allerede i længere Tid har beskjæftiget de Spillende og andre Deeltagere. I Spisesalens ene Ende er opslaaet et Theater, der er Disciplenes private Eiendom, til hvis Vedligeholdelse enhver giver et lille, aarligt Bidrag, som dog aldrig har oversteget 1 Mk. Efter Comedien, hvortil mange Fremmede ere indbudne som Tilskuere, afholdes et lille Bal, der gjerne ender Kl. 1. Den 14de Januar, Herluf Trolles Fødselsdag, er den største Festdag paa Herlufsholm. Om Morgenen Kl. 7 holdes Lovsangen, ledsaget af Basuner, i den oplyste Kirke, og Præsten holder en kort Bøn fra Kirkegulvet. Om Aftenen gives den største Assemblee. Spisesalen er smykket saa godt, som Omstændighederne tillade, og der er indbudt saa mange Fremmede, som Localet kan rumme. Ballet, der vistnok er Egnens største, varer til Kl. c. 3 om Morgenen, og Beværtningen er, om end tarvelig, dog net og passende. Næsten hvert Aar tæller Stiftelsen blandt sine Gjæster ved Trolleballet ældre Herlovianere, der af sig selv komme hertil for at deeltage i Festen *). I Februar eller Marts holdes en Søndag Aften en Maskerade, der skaffer Disciplene megen Fornøielse. Enhver sørger for sin Dragt, der maa koste saa lidt som muligt, helst aldeles

vide Foreningen, saa at den kom til at omfatte alle Skolens Disciple, der hver skulde give et Bidrag af 1 Rd. om Aaret. Dermed var Discipelbibliotheket grundlagt; det tæller nu over 1200 Bind.

*) Ogsaa til andre Tider modtager Skolen jevnligt Besøg af sine ældre Fostersønner, der tilbringe en Dag eller to her i deres gamle Hjem, hvor de altid ere velkomne Gjæster.

intet. Forberedelserne beskjæftige Disciplene mange Dage forud, og det gjælder om at holde vel skjult for Alle, hvad man vil være til Maskeraden, hvilket ogsaa lykkes forunderlig godt, uagtet alle boe Dør om Dør med hinanden, og Beboerne af samme Kammer altid maae være Medvidere i hinandens Maskeradehemmeligheder. Maskeraden begynder med et Optog, der med Musik i Spidsen gaaer fra Musikstuen til Spisesalen (Plan VII). Naar der skal spises til Aften, omtrent Kl. 9, blæses til Demaskering. Efter Spiisningen faae Disciplene en munter Svingom med hinanden i et Par Timers Tid; da mange af dem ved denne Leilighed ere udklædte som Damer, gaaer Dandsen meget muntert, og Lystigheden er stor. Til denne Assemblee ere kun Lærernes Familier og Stiftelsens Embedsmænd indbudne. *) I Marts eller April holdes den sidste Assemblee, hvormed er forbunden en musikalsk Underholdning, der gaaer forud for Dandsen; Disciplene synge nogle Sange, der ere indøvede med dem af Syngelæreren. Ogsaa til denne Assemblee ere mange Fremmede indbudne. I Mai, saasnart Skoven er sprungen ud, har Skolen en Fodtour til en af Stiftelsens egne Skove, undertiden ogsaa til en fremmed, men nærliggende (Ydernæs, Hosemose ved Rønnebeksholm). Afmarschen herfra skeer gjerne Kl. 2 med Musik. I Skoven, hvor der drikkes Thee og spises Femmad, morer man sig ypperlig med alleslags Lege, f. Ex. Røvere, Kapløben, Sækkevæddeløb. For de Vindende er der udsat Præmier af Appelsiner o. s. v. Kl. 8 vender man, under Sang og Musik, med Maigrene tilbage til Herlufsholm. Det er ved denne Tilbagekomst, at Gyngen, Vippen og Keglebanen, der under Skolens Fraværelse om Eftermiddagen ere bragte i Orden, tages i Brug. I Reglen ere Disciplene ogsaa paa denne Dag for første Gang iførte Sommertøi. Glæden og Lystigheden den Aften er meer end sædvanlig fremtrædende, og den muntre Dag ender med et festligt Maaltid ved Skolens Bord, hvor der beværtes med den traditionelle Kalvesteg og

*) Fastelavns Mandag slaae de Disciple, der ere hjemme, „Katten af Tønden" paa Gymnastiksalen eller, hvis Veiret tillader det, paa Grønneplads. Enhver Deeltager giver 2 Mk., hvorfor anskaffes Tønden med Indhold (Æbler, Nødder o. s. v.), nogle Smaagevinster og Chocolade til alle Deeltagerne. Om Eftermiddagen more de sig med alleslags Fastelavnsløier, f. Ex. at gaae Blindebuk, slaae Potter itu, bide til Bollen o. s. v. For 16—17 Aar siden fandt nogle Disciple paa om Eftermiddagen at klæde sig ud og gjøre sig Masker af Papir; i disse improviserede Dragter legede de i Bygningerne, besøgte Lærerne, der maatte see at gjætte Navnene paa de maskerede Personer, o. s. v. Det blev Oprindelsen til Maskeraden, som blev indført nogle Aar efter.

Punsch. En Maanedstid senere, ved St. Hansdag, gaaer den store Skovtour for sig; den varer en heel Dag og gaaer tilvogns til en fjernere liggende Skov, hvor de fornødne Forberedelser iforveien ere trufne. Med Musiken paa den forreste Vogn gaaer det lange Tog, i Almindelighed nogle og tyve Vogne, rigelig forsynede med Flag, fra Herlufsholm omtrent Kl. 8. Efter Ankomsten til Skoven op ad Formiddagen spises der Frokost; derefter tilbringer man Tiden i Overeensstemmelse med det for Dagen bestemte Program, f. Ex. med Seiltoure, om saadanne kunne haves, et Besøg paa en nærliggende Herregaard eller et eller andet, mere mærkeligt Punkt i eller i Nærheden af Skoven, og saa fremdeles. Kl. 3 samles Alle igjen ved Bordene for at drikke Chocolade, hvorpaa man atter spreder sig til forskjellige Sider. Kl. 8 spises til Aften, og ved Bordet beværtes tillige med Punsch, der bidrager til at forhøie den glade og muntre Stemning. Derefter synges fiirstemmige Sange og dandses, naar Leilighed er dertil. Kl. 10 eller 10½ tiltrædes Hjemreisen.

Det er forhen nævnt, at Skolen tre Gange i de sidste 11 Aar har gjort Møenstoure med sine Disciple. De andre Steder, der i de senere Aar have været Maal for Skovtourene, ere Tase Mølle, Næsbyholm, Gisselfeld og Bregentved, Faxø Strand, Nysø, Bækkeskov, Kirkeskoven ved Vordingborg, Holsteinborg og Basnæs. Skolen bevarer en behagelig Erindring om den gjæstfrie og forekommende Velvillie, den overalt har mødt paa disse Toure. *)

Ogsaa Dimissionsdagen kort før Sommerferien er en Festdag, da der paa denne Dag gives et Middagsselskab ved Skolens Bord, hvortil Dimittendernes Fædre, Slægtninge og andre Fremmede ere indbudne. Om Eftermiddagen afholdes den offenlige, aarlige Sangprøve paa Læsesalen, hvor mange Fremmede, deriblandt Damer, ere tilstede.

Omtrent en Uges Tid efter Hjemkomsten fra Sommerferien afholdes den aarlige Fugleskydning. Til denne Fest giver Skolen ikke noget Bidrag; alle Udgifterne bestrides alene ved Deeltagernes Contingent. Aftenen for Fugleskydningen, strax efter Aftensbordet, reises

*) Da Skolen fra 1859 fik en bestemt Sum til de Fornøielser, den foranstalter for sine Disciple, maatte den søge at begrændse Udgifterne, og dette skete deels derved, at foruden Lærere og Disciple kun Stiftelsens Embedsmænd, men ikke deres eller Lærernes Familier eller andre Fremmede, deeltage i Skovtouren, deels derved, at den Efteraarsaosemblee, der hidtil var holdt i October, for Fremtiden faldt bort.

Fuglen paa Grønneplads under Salut af Kanoner, der ere anbragte langs Keglebanen med Mundingerne over imod Raadmandshaven. Tre Dommere, som Disciplene selv have valgt, forestaae det hele Arrangement, Indkjøb af Gevinster o. s. v. Den meget rigelige Kanonade af 12 Kanoner besørges ligeledes af Disciplene selv, dog saaledes, at Kanonererne ere et eget, afsluttet Chor, der rekrutterer sig selv; enhver maa tjene sig op franeden, fra de laveste og mindst betroede Poster, og heraf følger, at de, der egenlig staae for Skydningen, ikke ere uøvede. Hidtil er Alting gaaet meget godt, og der er ingensinde ved Kanonaden indtruffet noget Uheld. Naturligviis gjør Skolen Sit for at forebygge Ulykker; den forvisser sig navnlig om, at Kanonerne, hvergang de tages i Brug, ere solide, og at Forbrugen af Krudt ikke overstiger et vist Maximum; den største Forsigtighed og Besindighed anbefales Overkanoneren, der altid er en af Skolens ældste Disciple. Festen begynder paa selve Fugleskydningsdagen med en Procession, der gaaer ud fra Vestibulen og med Musik, under Kanonsalut, gaaer over til Rectorboligen, hvor Gevinsterne forevises Rector, og derfra tilbage til Vestibulen. *) Naar Kongegevinsten er falden henad Eftermiddagen, proclameres den nye Fuglekonge, hvorefter han og Ex-Fuglekongen, pyntede med særegne, dertil anskaffede Dragter, i en comisk Procession, ledsagede af alle Disciplene, der ere bevæbnede med Geværer, Huggerter o. s. v., under uafbrudt Kanonade drage opad Nyvei, bag om Haverne, tilbage til Vestibulen, hvor Gevinsterne derpaa uddeles. Et improviseret, lille Bal, der aabnes af Fuglekongen, lader sig let bringe istand i Gymnastiksalen, da mange Damer fra Nestved og Omegn den Dag besøge Herlufsholm. Kl. 9 holdes Aftensbordet, hvor der ogsaa ved denne Leilighed efter gammel Skik beværtes med Kalvesteg og Punsch. Den store Fugleskyd-

*) Ved Gavebrev af 12te August 1843 skjænkede Herlovianerne, Inspecteur Peter Eleon Rosenørn og Adjunct Ely Sophus Falkenskiold, det herlovianske Fugleskydningsselskab en stor Danebrogsfane med Stifternes Vaaben; Giverne ønskede, „at den ved Processionen skal bæres foran Fuglekongen og fra den tidlige Morgen vaie fra Lygtepælen ved Storepark“. Ved Gavebrev af 26de August 1854 skjænkede Herlovianerne, Discipel Konrad Barner og Discipel Johan Heinrich Hegermann-Lindencrone samme Selskab to mindre Danebrogsfaner; paa den ene er Stifterens, paa den anden Stifterindens Vaaben anbragt. Giverne ønskede, „at Fanerne ved Processionen skulle bæres bag Fuglekongen, og at de fra den tidlige Morgen skulle vaie ved Kanonerne“. Alle tre Faner benyttes hvert Aar paa den i Gavebrevene bestemte Maade.

ning er altid en Løverdag, for at Disciplene om Søndagen kunne udhvile sig efter den foregaaende Dags Anstrengelse og Tummel.

Den næstfølgende Søndag finder den lille Fugleskydning Sted; den er alene beregnet paa de yngre Disciple, hvorfor ogsaa kun de 4 yngste Classer maae deeltage deri. Stangen er kortere, og Fuglens Soliditet er afpasset efter de Skydendes Kræfter. Skydningen begynder Kl. 2 om Eftermiddagen, og der er hverken Kanonade, Musik eller lignende. De smaa Deeltagere ordne selv Alt; i Reglen gjøre de dog en af Lærerne til deres Fortrolige og benytte hans Bistand. Naar Fuglen er falden Kl. 5 à 6, er det Hele forbi. Virkninger af Fugleskydningerne spores længe; i en heel Maaned derefter er Bueskydning den meest yndede Tidsfordriv.

Til Skolens Festligheder er der af den nuværende Forstander normeret en vis Sum (650 Rd.), der er stillet til Rectors Disposition og af ham fordeles og anvendes paa de forskjellige Fester. Rector bestemmer, naar Festerne skulle afholdes, hvem der skal indbydes, og hvormeget der af Fornøielsescontoen kan anvendes til hver Fest især. Det specielle Arrangement paahviler Inspecteuren, der efter hver Festlighed aflægger specificeret Regnskab over Omkostningerne.

Ferierne her ere de samme som ved de øvrige lærde Skoler. Juleferien varer c. 14 Dage *), Paaskeferien omtrent en Uge, Pintseferien 4—5 Dage, Sommerferien en Maaned, fra den 23de Juli til den 23de August. Desuden have Disciplene Frihed paa Kongens Fødselsdag **), to Markedsdage (i September og November) og St. Hansdag, naar den skriftlige Examen ikke falder paa denne Dag. Men en særegen, herlovianst Fridag er naturligviis den 14de Januar, der gjerne paa Grund af Trolleballet tager den 15de med sig. Frieftermiddage ere her noget hyppigere end ved de kgl. Skoler, i heldigste Tilfælde hver 15de Eftermiddag. En saadan hilses af Disciplene paa en eiendommelig Maade; naar Skoleduren lige efter Middags-

*) Umiddelbart før Juleferien begynder, samles siden 1851 hele Skolen, Rector, Lærere og Disciple, til Julelovsang paa Læsesalen. Efterat en Julepsalme er afsungen, taler Rector nogle Ord til Disciplene og oplæser derefter Juleevangeliet, hvorpaa atter en Psalme afsynges. Sangen er ledsaget af Basuner.

**) Fra 1841 gik Middagsgildet paa Kongens Fødselsdag ind, men Dagen gaaer derfor ikke nændset hen. Ved Aftensbordet beværtes alle de Disciple, der ere hjemme, med skaaret Smørrebrød, Kage og Punsch. Kongens Skaal drikkes og Maaltidet sluttes med fædrelandske og andre Sange. Derefter er der sædvanlig Leg og Lystighed paa Gymnastiksalen.

bordet bringer Lovsedlen fra Rector, ere alle Disciplene samlede i Vestibulen, hvor de ringe med Klokken og raabe „Lov" i et eenstemmigt Chor. I Sommerferien forlade de alle Herlufsholm, men dengang Examen artium blev afholdt i October, maatte Dimittenderne blive tilbage i Ferien for at repetere. Sædvanlig ere ogsaa alle bortreiste i Juleferien, dog kan det undertiden hænde, at enkelte, hvis Hjem er fjernt, maae blive tilbage; men hyppigere er det, at de, der ikke kunne komme til deres eget Hjem eller egen Slægt, blive inviterede hjem med Kammerater. I de korte Paaske- og Pintseferier blive altid endeel Disciple tilbage, fornemmelig i Pintseferien, deels fordi den er saa kort, og deels fordi den ligger saa nær Examen og Sommerferien. Bliver nogen Discipel tilbage i en Ferie paa Grund af Sygdom, skal Inspecteuren blive hjemme, da Tilsynet med Sygepleien paahviler ham.

Enhver Discipel modtager ved sin Indtrædelse i Skolen et trykt Exemplar af Skolelovene, hvoraf han lærer de Pligter at kjende, der paahvile ham med Hensyn til den daglige Orden. Lovene af 1821 ere flere Gange omredigerede (sidste Gang for et Par Aar siden) og lempede efter de Forandringer, der i Tidens Løb ere foregaaede. I deres nuværende Skikkelse lyde de saaledes:

„Af unge Mennesker, der opdrages med det Formaal at blive Videnskabens Dyrkere, har man Ret til at vente, at de uden ydre Opfordring overholde Sædeligheds og Sømmeligheds almindelige Love. At de saaledes agte Eiendomsretten, vise Lydighed mod deres Foresatte, Velvillie mod hinanden, Høflighed mod Alle, og desl., fordrer man af dem, uden derfor at give særegne Regler, ligesom ogsaa, at de afholde sig fra Løgn, Banden og anden Usædelighed, hvis Strafskyldighed de maae kunne indsee uden Forbud. Her anføres derfor kun saadanne Regler, som Disciplene have særligt at iagttage som Elever af Skolen og Opdragelsesanstalten.

A. Den daglige Orden.

§ 1. Om Morgenen maa Enhver staae op strax, naar der bliver ringet (20 Minuter før Kl. 6, om Søndagen ½ Time senere), og inden 5 Minuters Forløb forlade Sovesalen iført de nødvendigste Klædningsstykker. Enhver maa derefter sørge for at være vasket, redt og ordentlig paaklædt, naar Klokken ringer 6 (om Søndagen 6½) og da strax møde til Lovsang. Vil Nogen i Sommermaanederne staae tidligere op, er det ham tilladt, dog ikke før Kl. 4½.

§ 2. Ved Lovsangen, hvor Alle skulle have deres Psalmebog med, indtager Enhver den ham tilkommende Plads.

§ 3. Kl. 6½ begynder Læsetiden for alle Disciplene. Saalænge denne varer (6½—8), skal der herske fuldstændig Ro i Skolebygningen, paa Værelserne saavelsom paa Gangene og i Vestibulen. De ældre Classer forberede sig paa deres Kamre; Disciplene af de 4 yngste Classer samt de af 5te, der ved sidste Sammentælling ikke have opnaaet 4 i Qvotient, tage ved Læsetidens Begyndelse Plads paa Læsesalen. De samme Regler gjælde med Hensyn til de andre Læsetider (Middag Kl. 1½—3 og Aften Kl. 7½—9 samt Søndag Morgen Kl. 7½—9), kun at 1ste Classe er fritagen for Lectielæsning om Aftenen. Løverdag Aften ere alle Disciplene frie.

§ 4. Naar Disciplene i Forberedelsestiderne efter endt Lectielæsning forlade Læsesalen eller deres Kamre, maae de ikke uden Tilladelse af den inspectionshavende Lærer opholde sig i Klosterbygningen eller overskride Skolens snevrere Grændser: Skolegaarden, Grønneplads, Nyhave og Veien op til Storepiil. Keglespil og støiende Leg paa Grønneplads maa ikke finde Sted i Læsetiden.

§ 5. Naar der ringes Kl. 8 og 3, møde Alle paa Classerne og indtage strax deres Pladser, hvorpaa Underviisningen begynder. I Friminuterne efter Timens Ophør skulle alle Disciplene forlade Classerne og opholde sig i det Frie eller i Vestibulen.

§ 6. Det er Disciplene forbudt at holde deres Morgenmaaltid paa Kamrene; samme Forbud gjælder med Hensyn til Nimad og Femmad. Ingen maa være i Besiddelse af Fødevarer eller foranstalte noget Maaltid af Chokolade, Kaffe eller desl. uden Inspecteurens eller den inspectionshavende Lærers Tilladelse.

§ 7. Ingen maa udeblive fra Middags- eller Aftensbordet uden den inspectionshavende Lærers Tilladelse. Enhver skal indfinde sig ved sin Plads, inden Klokken har afringet. Ingen maa uden en Lærers Tilladelse forlade Bordet, forend Maaltidet er hævet.

§ 8. Efter Kl. 9 om Aftenen maa Ingen uden den Inspectionshavendes Tilladelse gaae udenfor Gaarden; efter Kl. 10 maa Ingen sidde oppe uden særlig Tilladelse af Sovesalsinspecteuren eller i hans Fraværelse af den inspectionshavende Lærer. Efter Aftenlovsang er al støiende Leg, Raaben og Trampen paa Kamrene, Trapperne, Gangene eller i Vestibulen forbudt. I Vintermaanederne (October—Marts) kunne 1ste Classes Disciple gaae iseng Kl. 8½ hver Aften; de øvrige Disciple paa den lille Sovesal skulle da tilsengs umiddelbart efter Lovsang.

§ 9. Føler Nogen sig upasselig, maa han strax melde det eller ved en Meddiscipel lade det melde til Inspecteuren; uden Tilladelse maa Ingen lægge sig tilsengs enten paa Sovesalen eller paa nogen af Sygestuerne. Enhver, der har Inspecteurens Tilladelse til at gaae iseng, maa derom selv eller ved en Meddiscipel underrette den inspectionshavende Lærer; hos denne melder han sig ogsaa, naar han er udskreven fra Sygestuen.

§ 10. Løverdag Middag strax efter Bordet afhenter Enhver personlig sit rene Tøi hos Oldfruen efter sin Plads i Skolen.

§ 11. Søndag Morgen efter Lovsang samler Enhver sit smudsige Tøi i en Bylt og afleverer det strax selv til Oldfruen.

§ 12. Til Kirkegang forsamle Disciplene sig i Vestibulen, naar der ringes sammen, og oppebie der den inspectionshavende Lærers Ankomst. Enhver medbringer sin Psalmebog for at kunne deeltage i Kirkesangen.

B. I Fritiderne.

§ 13. Det er Disciplene tilladt i Fritimerne at spadsere eller lege i Skovene omkring Gaarden: Kohaven, Friheden, Frederikslund, Raadmandshaven, Granplantagen; Grændserne ere Rødehuus, Munkestenten, Klokkerhuset, Bækken ved Pebervænget. Til Nestved, Bønderbyerne eller andensteds i Besøg maa Ingen gaae uden Tilladelse af den inspectionshavende Lærer eller i hans Fraværelse af Inspecteuren. For at være borte fra Stiftelsen om Natten kræves Rectors Tilladelse, som anmeldes for Inspecteuren (eller Viceinspecteuren, hvis Disciplen hører til en af de 3 yngste Classer), den inspectionshavende Lærer og Sovesalsinspecteuren.

§ 14. Ønsker Nogen Tilladelse til at gaae til Nestved, har han i Forveien at sige sit Ærinde. Det er strengt forbudt at besøge Conditorier, Billarder, Beværtningslocaler eller andre offentlige Forlystelsessteder.

§ 15. Tobaksrygning er Disciplene forbudt saavel paa Stiftelsen som udenfor samme.

§ 16. Huler maae ikke graves i Skovene; Ingen maa bygge sig Hytter, Lysthuse eller desl. uden Inspecteurens Samtykke. Man venter, at Disciplene af sig selv vise Nænsomhed med Hensyn til opdagede Fuglereder og vogte sig for at forstyrre Haveanlæggene og for at beskadige Træerne i Skovene saavelsom i Alleerne.

§ 17. Badning i Aaen maa ikke finde Sted, førend Rector dertil har givet sit Samtykke, og da kun til de Tider, som nævnes i det som Tillæg til Lovene aftrykte Badereglement.

§ 18. Ingen maa om Vinteren vove sig ud paa Isen paa Storepark, førend Tilladelse dertil er given. Gliden og Skøiteløben paa Aaen (det nye saavelsom det gamle Aaløb) er strengt forbudt.

§ 19. Paa Søn- og Helligdage skal, saalænge Gudstjenesten varer, al støiende Leg ophøre i Kirkens Nærhed (i Nyhave, paa Grønneplads, ved Keglebanen, Parken og Storepiil).

C. Feriedagene angaaende.

§ 20. De Disciple, der om Søndagen eller paa andre Feriedage, hvor ingen Lectielæsning finder Sted om Aftenen, faae Tilladelse til at reise bort eller gaae i Besøg til Nestved eller andensteds, skulle være her tilbage Kl. 10 Aften. Samme Regel gjælder ogsaa i Ferierne for de Disciple, der blive tilbage paa Stiftelsen.

§ 21. Naar en Discipel af en af de 5 yngste Classer har havt Frihed i en af de regelmæssige Forberedelsestider, maa han ved Classetidens Ophør næstefter overbringe Rector en af vedkommende Lærere paateguet Charakteersedbel med Hensyn til de Fag, hvori han har havt Lectie for.

§ 22. Paa Markedsdagene er det enhver af Disciplene tilladt at gaae til Nestved; men de, som benytte denne Tilladelse om Formiddagen, skulle være her tilbage inden Middag, de, som gaae om Eftermiddagen, inden Mørkningen.

§ 23. Er en Discipels Ophold i Hjemmet blevet forlænget ud over den regelmæssige Ferietid paa Grund af Sygdom eller andre Omstændigheder, har han efter Tilbagekomsten hertil at indfinde sig hos Rector, saavelsom hos Inspecteuren (Viceinspecteuren) og den inspectionshavende Lærer.

D. Til Ordens Fremme.

(Nærmere Ordensbestemmelser findes i det paa Discipelkamrene ophængte Reglement.)

§ 24. Disciplene maae holde over Nethed og Orden paa deres Kamre, i Skabene og Garderoben; Klædningsstykker, Fodtøi, Bøger og desl. maae ikke findes henslængte paa Kamrene eller paa Sovesalene. Ei heller maae Bøger, Landkort, Tavler osv. henligge paa Classerne, Gangene eller i Vestibulen.

§ 25. Enhver skal være ansvarlig for Laas og Nøgle til sit Skab. Skulde Nøglen blive borte, maa han strax melde det for Inspecteuren (Viceinspecteuren).

§ 26. Ingen maa skjære eller skrive Navn eller Andet paa Vægge, Borde, Bænke eller andre af Skolens Eiendele. Forsætlig

Beskadigelse, ligesom al Skade, der forvoldes ved Kaadhed, udsætter Gjerningsmanden for Straf.

§ 27. Bøger, Klæder og andre Gjenstande, som Disciplen har erholdt hjemmefra, maae hverken sælges, byttes eller bortgives uden Udlæggerens Samtykke. Enhver skal have sit Navn tydelig skrevet i sine Bøger; disse saavelsom sine øvrige Sager har Enhver at behandle med Nænsomhed og Orden.

§ 28. Ingen maa kjøbe Hvedebrød af Brødmanden uden paa det Sted og den Tid, som dertil er bestemt, og ikke kjøbe uden strax at betale.

§ 29. Paa Sygestuerne maa efter Kl. 9 Aften intet Besøg aflægges, og intet Lys være tændt foruden Sygelampen.

§ 30. Enhver er pligtig til at opbevare det ham leverede Exemplar af Skolelovene for paa Forlangende at kunne forevise det.

Som Disciplene i det Hele bør vise Velvillie mod hverandre indbyrdes, saa gjælder dette fortrinsviis ligeoverfor de Nyoptagne; Drillerier, kaad Spøg og overhoved Alt, hvorved et smukt og godt Kameradforhold forsætlig krænkes, maa Skolen forbyde og straffe.

Regler for den frivillige Badning.

1. Badning maa ikke finde Sted, naar ikke Inspecteuren eller en anden af Skolens Lærere er tilstede og fører Tilsyn.

2 Den frivillige Badning er kun tilladt i de almindelige Fritimer (Kl. 11—12 og 6—7), Søn- og Fridage Kl. 10—12 og 4—6.

3. Af de tvende Badesteder er det dybere udelukkende forbeholdt Svømmerne, det lavere er til Benyttelse for de Disciple, der endnu ikke kunne svømme.

4. Til Badestedet maa Ingen ile saa stærkt, at han er forpustet eller meget hed, naar han skal afklæde sig; Ingen maa springe ud uden Tilladelse af Læreren.

5. Ingen maa være længere end 12 Minuter i Vandet.

6. Ved Badningen maa Enhver være iført Svømmebuxer.

7. Ingen maa gaae mere end 1 Gang daglig i Vandet, hvorfor den frivillige Badning ikke er nogen Discipel tilladt paa de Dage, hans Classe har Svømmetime under Gymnastiklærerens Opsyn."

Lovene gjælde ogsaa for 7de Classe; men da Skolen, saavidt det lader sig forene med andre Hensyn, den maa tage, ønsker at re-

spectere den Friheds- og Selvstændighedsfølelse, der er naturlig og berettiget hos unge Mennesker i en Alder af 17—19 Aar, har den indrømmet Disciplene af 7de Classe nogle Friheder, som dog ikke strække sig saa vidt, at de forstyrre den Eenhed i Disciplinen, der bør finde Sted i enhver velordnet Skole og især i en Opdragelsesanstalt; 7de Classes Privilegier indeholdes i følgende Paragrapher.

„Det er Disciplene af VII Classe tilladt:

1) at gaae op paa deres Kamre eller forblive i Skolestuen i de Friminuter, der indtræde efter Classetimens Ophør;
2) at forblive paa deres Kamre eller at spadsere indenfor de i Skolelovenes § 13 anførte Grændser i de Timer af Skoletiden, da de ikke selv nyde Underviisning; i Forberedelsestiderne efter endt Lectielæsning ere Disciplene af VII B bundne til de i Lovenes § 4 nævnte snevrere Grændser, som ikke maae overskrides uden den Inspectionshavendes Tilladelse;
3) at spadsere indenfor de i § 13 nævnte Grændser om Aftenen efter Lovsang indtil Kl. 10;
4) at sidde oppe om Aftenen indtil Kl. 11, ligesom ogsaa i de Tilfælde, hvorom Skolelovenes § 20 handler, at blive ude til Kl. 11;
5) at ryge Tobak paa deres Kamre, hvorhos de ere ansvarlige for, at ingen Discipel af de andre Classer i deres Nærværelse overtræder Skolens Forbud mod Tobaksrygning;
6) at faae det rene Linned overbragt og det aflagte afhentet ved den af Inspecteuren dertil beordrede Skoletjener, og at lade sig sælge Brød af Brødmanden paa deres Kamre.

Det er Disciplene af VII A tilladt:

1) at besørge den daglige Lectielæsning uden at være afhængige af de i Skolelovenes § 3 fastsatte regelmæssige Forberedelsestider;
2) naar de om Søndagen, paa Markedsdagen eller andre hele Fridage ønske at gaae i Besøg eller andenstedshen, blot at sende den inspectionshavende Lærer en Meddelelse derom med Angivelse af Stedet, Datum og deres Navn;
3) om Hverdagen i Fritimerne 11—12 og 6—7 at kunne overskride Stiftelsens Grændser, uden dertil at behøve særlig Tilladelse."

Enhver Discipel har en Udlægger, der bestyrer hans Pengevæsen og forsyner ham med Alt, hvad han behøver, forsaavidt som han

ikke forsynes directe fra Hjemmet. De befalede Udlæggere ere Inspecteuren og Viceinspecteuren, henholdsviis for de ældre og yngre Disciple; men der er dog aldeles Intet til Hinder for, at ogsaa Lærerne kunne være Udlæggere. Disciplene af syvende Classe kunne, naar de ønske det, og naar deres Forældre eller Værger samtykke deri, selv bestyre deres Pengesager. Der behøves ingen Tilladelse fra Skolens Side, men naar nogen selv overtager sit Regnskab, skal Rector underrettes derom. De fleste have hidtil foretrukket at beholde Udlæggeren, indtil de forlade Skolen. Det har i mange Aar været Skik, at alle Disciplene, de store saavelsom de smaa, ugenlig af deres Udlægger faae udbetalt et lille Beløb, de saakaldte Ugepenge, som de kunne anvende efter eget Behag, til Hvedebrød, Frugt, om Sommeren til Tykmelk o. s. v., men Skolen seer meget nødig, at de, den uafvidende, hjemmefra forsynes med Penge til ucontrolleret Brug. Erfaringen har viist, at det let fører til Uordener og Uregelmæssigheder, der ikke lade sig forene med god Skoleorden. Det Simpleste og Naturligste er, at Forældrene henvise deres Sønner til Udlæggerne, naar de i en eller anden Anledning, f. Ex. Fødselsdage eller lignende extra ordinem ville give dem Penge, som de selv kunne raade over. Da det er billigt, at de ældre Disciple have lidt flere Penge imellem Hænder end deres yngre Kammerater, er her i de senere Aar indført en Stigen i Ugepengene; i de fire yngste Classer faaer enhver Søndag Morgen 8 ß, i femte Classe 12 ß, i sjette Classe 1 Mk. og i syvende Classe 3 Mk.; Disciplene i syvende Classe holde sig heraf selv med adskillige Smaafornødenheder, f. Ex. Frimærker, Skrivematerialier osv., som Udlæggerne betale for de yngre Classer.

For Disciplenes Sundhed og legemlige Udvikling er her saa heldige Betingelser tilstede, at det vistnok vilde være vanskeligt for de fleste Familier i den Henseende at skaffe deres Børn gunstigere Livsforhold. Den hele daglige Orden er i sin Regelmæssighed udelukkende beregnet paa Disciplenes Tarv og vel skikket til at udvikle og styrke Legemet. Apparaterne paa Grønneplads, Keglebane, Gynge, Vippe og Gymnastikapparat, ere, naar Veiret og Aarstiden tillade det, stadig i Brug i Fritiderne, og de smukke Omgivelser opmuntre i høi Grad de Unge til Bevægelse i det Frie. Her er sørget for gode, lyse og rummelige Localer til Ophold om Dagen, og de godt ventilerede Sovesale indeholde omtrent 500 Cubikfod Rum for hver Discipel. Tidlig op og tidlig tilsengs, det er Reglen. De allerfleste Disciple have Jernsenge, som ønskes indførte istedetfor Træsenge; de ligge paa Krølhaars- eller Bregnemadratser og have over sig et stukket

og et uldent Teppe; Dyner maae ikke benyttes *). Naar Kulden er over 6 Grader midt paa Dagen, lægges der i Kakkelovnen paa Sovesalene fra Kl. 3 om Eftermiddagen; der lægges i sidste Gang Kl. 6. Skolen giver sine Disciple en sund, rigelig og nærende Kost. I 1858 lod Hs. Exc. Forstanderen det Stemannske Spisereglement af 1829, der gjaldt saa godt som uforandret i Knuths Tid, underkaste en Revision af en Committee, som efter en omhyggelig Prøvelse af alle dets Bestemmelser foreslog nogle faa Forandringer, der bleve approberede af Forstanderen **). Reglementet meddeles her, saaledes som det er redigeret af Stemann i 1829; de senere Forandringer ere føiede til, uden at nogen Omredaction af det hele Reglement har fundet Sted.

„A. Frokost.

Inspecteuren samt hver Lærer gives 2 Stkr. Smørrebrød rundt om Kagen, hvert Stykke af ¼ Tommes Tykkelse; Brødene maae opslaaes saa store, at disse tvende Stykker Brød ikke veie mindre end 16 Lod. Hvert Stykke smøres med idetmindste 1½ Lod Smør og overskjæres saaledes, at hver Portion ialt udgjør 4 halve Stykker, hvoraf de to belægges med Ost og de to afvexlende med Steg og salt Kjød. Skulde Inspecteuren eller nogen Lærer hellere ønske at erholde sit Smørrebrød uden Ost eller Kjød, maa det smøres saa meget desto tykkere. Hver Portion sættes paa en særskilt Tallerken og leveres Opvarteren, for at bringes paa Vedkommendes Værelse. Endvidere leveres til hver Lærer og Inspecteuren daglig ½ Pægel kogt Fløde, eller i dets Sted 1½ Pægel sød Melk af Morgenmelken, om nogen heller ønsker dette. Hvis Inspecteuren eller nogen af Lærerne ønsker det, er Oeconomen pligtig til, istedetfor det nævnte

*) Disciplene maae selv medbringe Seng og Sengklæder; der tilstilles i god Tid Forældrene en trykt Fortegnelse over Alt, hvad en ny Discipel skal medbringe af Sengetøi, Klæder, Linned, Fodtøi o. s. v.

**) Committeen bestod af Rector, Inspecteur, Godsforvalteren og Justitsraad Brøndsted, dengang Eier af Gyldenholm ved Slagelse. Da nogle af de Forandringer, den foreslog, medførte Udgifter for Oeconomen, bleve Kostpengene forhøiede fra 7 Rd. 3 Mk. til 8 Rd. om Maaneden for hver Lærer og Discipel. For enhver Fremmed ved Skolens Bord faaer Oeconomen 1 Mk. 8 ß af Stiftelsens Kasse, men for Middagsmad paa Dameværelserne, hvor han tillige skal besørge Opdækningen og Opvartningen, betales 2 Mk. 8 ß pro persona; Thee, Kaffe o. s. v. betales efter den for Gjæstgiverne i Næstved gjældende Taxt. Paa Dameværelserne maae de Fremmede selv betale.

Smørrebrød, der ligeledes skal leveres om Aftenen, at levere til hver enkelt 2 Gange om Ugen, nemlig hver Onsdag og Løverdag, $\frac{5}{8}$ Pd. Smør, samt et passende Qvantum Ost, saltet Kjød og Steg, og hver Morgen fornødent Brød. *)

Hver Discipel skal have et Stykke Smørrebrød rundt om Kagen af 12 Lods Vægt, og Brødene maae være saaledes opslagne, at et Stykke Brød af denne Vægt ikke bliver tykkere, end i det Høieste $\frac{1}{2}$ Tomme **); til hvert Stykke skal bruges idetmindste $1\frac{1}{2}$ Lod Smør. Skulde nogen af Disciplene ønske tyndere Brød, da kan saadant bevilges, dog maa i saa Tilfælde alligevel Smørret idetmindste udgjøre $1\frac{1}{2}$ Lod paa hvert Stykke rundt om Kagen. Desuden faaer hver 1 Pægel kogt Melk, som aldrig maa være ældre end fra foregaaende Aften og altid skal være uskummet. Skulde det fra Skolens Side ansees hensigtsmæssigt at fordre Melken leveret efter en Procent-Sukkerprøve, da bliver i Oeconomens Nærværelse at anstille forskjellige Prøver paa aldeles uskummet Melks Styrke, hvorefter Forstanderen fastsætter de Procent, hvortil Melken skal leveres.

B. Nimad.

Hver Discipel gives et Stykke Smørrebrød halvt om Kagen af 6 à 8 Lods Vægt, belagt med idetmindste $\frac{3}{4}$ Lod Smør og med Ost. Osten maa ikke være altfor simpel Hollænderiost, men af og til Sødmelksost, holsteensk Ost eller anden god Ost.

C. Middagsmad. ***)

Søndag.

1ste Ret. Kjødsuppe med Kjødboller af fersk Oxekjød; men dersom i Juni, Juli og August Maaneder intet godt, fersk Oxekjød kan haves, maa der i den Tid gives Kalve- eller Lammekjødsuppe

---

*) I 20—30 Aar er der ikke leveret skaaret Smørrebrød til Lærerne, men Brød, Smør, Ost, Steg o. s. v. istedetfor. Dette blev indført efter Lærernes Ønske ved en privat Overeenskomst mellem dem og den forrige Oeconom. Oldfruen havde til 1864 samme Forpleining som en af Lærerne, men lod sin Middagsmad afhente i Kjøkkenet; hun fører nu egen Huusholdning.

**) Det Brød, der leveres Skolen, maa ingensinde være over 5 Dage gammelt, regnet fra den Dag, da det tages ud af Ovnen.

***) Alle de Lærere, der have fri Station, spise ved Skolens Middagsbord, hvor de ere fordeelte rundt om imellem Disciplene; Rector spiser ved Skolens Bord, naar han vil; men for hans Bespiisning tilkommer der ikke Oeconomen nogen Betaling.

med Brød= eller Meelboller, hvorved dog er at bemærke, at der da tages desto mere Kjød til Suppen, saaledes at den altid kan være stærk og god. Desuden maa der hele Aaret igjennem være tilstrækkeligt Grønt og Rødder paa Suppen; om Sommeren: Ærter, Hvidroer og unge Gulerødder eller Kjørvel, om Vinteren: Gulerødder, Persillerødder og Sillerier eller andre Slags gode Rødder og Grønt, Alt i saa rigelig Mængde, at hver Portion tilstrækkelig dermed kan forsynes; af Bollerne regnes 4 paa hver Person.

2den Ret. Tvende forsvarlig store og fede, kogte, ferske Oxebryster, og forsaavidt disse ikke ere tilstrækkelige, andet godt, fedt Oxekjød. Dog tillades det Oeconomen, dersom i Juni, Juli og August Maaneder intet godt Oxekjød kan skaffes, i dets Sted at give godt, fedt, kraftigt Kalve= eller Lammekjød, men kun af Kalve eller Lam, som have opnaaet passende Alder og Vægt. *)

Til Kjødet gives fra 1ste September til 1ste Mai hver 3die Søndag Peberrodssauce med Corender og de andre Søndage afvexlende Savoikaal, Hvidkaal, Grønlangkaal med brunede Kartofler eller Blomkaal. Den øvrige Tid af Aaret afvexles med Hvidroer, Spinat, Syrer, Snittebønner, Perlebønner og grønne Ærter, dog saaledes, at saalænge grønne Ærter kunne haves enten af Have eller Mark, disse da gives hver Søndag, og at med det øvrige Grønne afvexles saaledes, at samme Slags ikke gives 2 Søndage i Rad.

3die Ret. Hver 4de Søndag Sukkerbrødskage eller Æblekage, hver 4de Søndag Pandekage, hver 4de Søndag Æbleskiver og hver 4de Søndag Butterdeigskager eller istedetfor om Sommeren Vandbakkelser med Syltetøi, og saaledes bestandig afvexlende. Af Pandekager regnes 2, af Æbleskiver, Vandbakkelser og Butterdeigskager 3 til hver; af de andre Kager maa gives saameget, at hver Person kan faae et forsvarlig godt Stykke. **)

Mandag.

1ste Ret. Hver 2den Mandag Risengrynssuppe og hveranden Mandag Perlegrynssuppe med Svedsker og desforuden afvexlende tørrede Æbler, Rosiner, friske eller syltede Kirsebær. Suppen maa være vel sødet og syret, og af Svedsker maa der være saa mange, at hver Person idetmindste faaer 5.

---

*) Af alt Kjød leveres saa stort et Qvantum, at der i tilberedt Tilstand (baade stegt og kogt) er 20 Lod til hver; 24 Lod, naar der er svære Been.

**) Vandbakkelser og Butterdeigskager gaves ikke efter Stemanns Reglement.

2den Ret. Oxesteg af Mørbradstykker og Tyndstegstykker, store, fede og møre; men fra 20de Mai til 1ste September hveranden Mandag Kalvesteg og hveranden Mandag Lammesteg. Til Stegen gives god, kraftig Skysauce samt Kartofler, brunede i Smør og med en liden Smag af Sukker, saalænge Kartofler haves, men ellers en af de Sorter Grønt, som ere foreskrevne for Onsdagen, dog saaledes, at den Slags, som gives om Mandagen, ikke maa gives om Onsdagen.

Tirsdag.

1ste Ret. Fra 1ste October til 1ste Mai: Hver 3die Tirsdag Kjødsuppe med Riis, hvilke sidste gives for sig, hver 3die Tirsdag Hvidkaalssuppe med Svineryg (forsaavidt Svineryggen ikke strækker til, da Flesk istedetfor), hver 3die Tirsdag Grønkaal kogt paa saltet Kjød (f. Ex. Bede=, Lammekjød eller Oxebryst). Kraasesuppe skal gives to Gange om Vinteren og træder altid istedetfor Grønkaalen. Kaalen bør være fiint hakket og jevnet med affiede Havregryn.

Fra 1ste Mai til 1ste October: Hver anden Tirsdag kogt Melk, jevnet med Æggeblommer, og Meelboller og hveranden Tirsdag Kjærnemelkssuppe med revet Hvedebrød eller Riismeel og Corender.

2den Ret. Fra 1ste October til 1ste Mai. Til Kjødsuppen gives som Eftermad det ferske Kjød, hvorpaa Suppen har været kogt, med passende Tilmad, navnlig de bedre Sorter Kaal. Til Hvidkaalsuppen gives som 2den Ret den Svineryg eller det Flesk, hvorpaa Suppen er kogt, med stuvede Kartofler; til Grønkaalen det saltede Bede=, Lamme= eller Oxekjød, hvorpaa Kaalen er kogt, end stuvede Kartofler. Til Kraasesuppen †) gives Kraaserne som Eftermad.

Fra 1ste Mai til 1ste October. Hver anden Tirsdag sprængt Kalvekjød eller Lammekjød med Syrer, Snittebønner, Mairoer, Spinat eller grønne Ærter, dog helst disse sidste, saa længe de kunne haves; hver anden Tirsdag Spegeflesk, hvortil een Gang om Maaneden Røræg†), den anden Gang anden passende Gemyse.

Onsdag.

1ste Ret. Grynsuppe af fine Byggryn, i Et og Alt tillavet saaledes, som det er bestemt for Mandagen, men i Kirsebærtiden gives i dens Sted frisk Kirsebærsuppe.

2den Ret. Fra 1ste October til 1ste Februar. Hver 4de Onsdag Gaasesteg af fede Gjæs, hver 4de Onsdag Fleskesteg, hver 4de Onsdag Andesteg, og hver 4de Onsdag kogte Høns med Sillerisauce. *)

†) Gaves ikke efter Stemanns Reglement.

*) Der regnes en stegt Gaas til hver 6 Personer, en stegt And til hver 3 og en kogt Høne til hver to (efter Stemanns Regl. til hver 3).

Fra 1ste Februar til 1ste Mai. Hver anden Onsdag Fleskesteg og hver anden Onsdag Oxesteg; den øvrige Tid: hver anden Onsdag Kalvesteg og hver anden Onsdag Lammesteg. Til Stegen gives om Sommeren Agurkesalat, anden Salat eller stuvede Stikkelsbær, og om Vinteren: Rødbeder, Eddike-Agurker eller Asie-Agurker.

Torsdag.

1ste Ret. Fra 1ste October til 1ste Mai. Afsiede, gule Ærter, kogte paa grønsaltet Flesk, vel jevnede og forsynede med Silleri, Persillerødder og Løg, den ene Torsdag med Medisterpølse, den anden med Kjødboller. Hver 3die Torsdag graae Ærter, kogte paa Flesk; Ærterne maae være vel mørkogte og jevnede med branket Meel samt behørig sødede og syrede. Fra 1ste December skal Flesket til de graae Ærter være røget.

Fra 1ste Mai til 1ste October. Oxe-, Lamme- eller Kalvekjødsuppe med Risengryn og alleslags Rødder, Hvidroer, Kjørvel ell. dsl., dog i den Tid grønne Ærter kunne haves, Grønærtesuppe.

2den Ret. Fra 1ste October til 1ste Mai. Flesket, hvoraf Suppen er taget til Ærterne, som skal være kogt for sig, med opstuvede Kartofler. *)

Fra 1ste Mai til 1ste October. Kjødet, hvorpaa Suppen har været kogt, grilleret med passende Sauce og med et eller andet Slags Grønt, som ikke tidligere i Ugen har været givet.

Fredag.

1ste Ret. Fra 1ste September til 1ste Juni. Risengrød med smeltet Smør, Kaneel og Sukker, samt sødet Øl.

Fra 1ste Juni til 1ste September. Hver anden Fredag oplagt Melk med tynd Fløde til, hver 2den Fredag tyk Melk med revet Brød og Sukker **).

2den Ret. Fersk Fisk, helst Gjedder, Aborrer og især deles bed Torsk, naar disse ere aldeles friske. Kan ingen af disse Slags Fisk faaes, maae ogsaa Sild gives, men naar disse ei heller kunne skaffes, gives den ene Fredag saltede Aal, som røges, med Eddike til eller Bergfiskebudding med jevnet Smørsauce og den anden Fredag Klipfisk

---

*) Efter Stemanns Reglement skulde Kaal og Ærter være kogte baade paa Kjød og Flesk, nu alene paa Flesk.

**) En Meieribøtte til hver 4 Personer. Efter Stemanns Reglement: hver anden Fredag Middag Koldskaal, hver anden Fredag Middag oplagt Melk eller Tykmelk.

og kogte, pillede *) Kartofler eller ogsaa Plukkefisk af Klipfisk, stuvet i Melk med Rosiner i.

Løverdag.

1ste Ret. Hver anden Løverdag gives revet Øllebrød af Rugbrød, behørig sødgjort. Til hver Anretning leveres en Kande med 2 Potter sød Melk og 3 store fede Spegesild; hver anden Løverdag gives Æggesøbe med revet Brød, bagt med Smør og Corender, opsat i Toppe.

2den Ret. Fra 1ste September til 1ste Juni. Efter Æggesøben Ragout med stærk, bruun Skysauce, forsynet med Soya, opskaarne Løg, Asier og Agurker samt Peber, Pølser (Medisterpølser) eller sprængte Gjæs med Kaal, og efter Øllebrødet Fricadeller med samme Slags Grønt, som for Tirsdagen er bestemt, dog af og til Rødkaal.

Fra 1ste Juni til 1ste September gives efter Æggesøben Fricassee af Kalve- eller Lammekjød og efter Øllebrødet Carry med Riis, eller Fleske- og Brødkage. **)

Kjørvelsuppe ***) skal gives 1 Gang maanedlig fra 1ste Mai til 1ste October enten Søndag eller Torsdag; til Suppen leveres 2 Æg til hver Person.

D. Femmad.

Hver Discipel faaer et Stykke Smørrebrød, rundt om Kagen, saaledes som det gives til Morgenmelken.

E. Aftensmad.

Søndag Aften faae Disciplene Thee med Tvebakker, saaledes at der beregnes 2 Kopper Thee og 4 Halvskillings-Krydertvebakker til hver Person. Det tilstedeværende Antal vil blive Oeconomen meddeelt af Inspecteuren. Oeconomen skal levere 1 Pd. Puddersukker og $\frac{1}{8}$ Pd. Thee til hver 20 Personer, samt Fløde, saamegen der bruges.

Mandag. Sød Byggryns Grød med Smør og sødet Øl. Af Smørret maa gives saa meget, at der til hver Person kan være en god Theeskeefuld.

Tirsdag. To Stykker skaaret Smørrebrød, halvt om Kagen, det ene belagt med Ost, det andet med Kjød, og dertil 1 Pægel kogt

*) Kartoflerne leveres, efter Forlangende, upillede op til Bordet.

**) I de senere Aar er Fredags- og Løverdags-Eftermaden ombyttet fra 1ste Juni til 1ste September.

***) Gaves ikke efter Stemanns Reglement.

Melk til hver ligesom om Morgenen. Osten maa ikke være simpel Huusholdningsost, men enten god Sødmelksost eller Sveitserost, Kjødet godt, fersk Kjød eller ogsaa røget eller saltet Pølse.

Onsdag. Kogte Kartofler med smeltet Smør. Naar Kartoflerne ikke haves, gives kogt sød Melk, afvexlende den ene Onsdag med Hvedebrød og den anden med Rugbrød, men om Sommeren fra 1ste Juni altid oplagt Melk med tynd Fløde til.

Torsdag. Fra 1ste Mai til 1ste October. Vandgrød med smeltet Smør og sød Melk at dyppe i. Af Melken beregnes en god Pægel til hver Person, og om Sommeren gives afskummet tyk Melk til Grøden istedetfor sød Melk.

Fra 1ste October til 1ste Mai. Hver anden Torsdag vel tillavet Havresuppe med bagt Brød, hver anden Torsdag Æggesøbe med bagt Brød.

Fredag. Ligesom Tirsdag Aften.

Løverdag. Som Onsdag, men naar Kartofler ikke haves, gives Koldskaal.

Endvidere skulle Disciplene til Aftensmaaltiderne Søndag, Mandag, Onsdag, Torsdag og Løverdag have et Stykke Smørrebrød, belagt med Steg, kogt, fersk Kjød eller Spegepølse.

I Slagtetiden gives en Aften Blodpølse; den Aften maa intet Øl sættes paa Bordet. I Jordbærtiden gives en Aften Jordbær med Fløde. Kan Oeconomen ikke skaffe Jordbær til hele Bordet paa een Aften, maa han fordele det paa flere Aftener, og Inspecteuren vil sørge for, at hver Person faaer en Portion.

Paa Candidaternes Dimissionsdag gives ved Skolens Bord følgende Anretning:

1ste Ret Kjødsuppe som om Søndagen.
2den „ Smaa Posteier eller Fisk, efter Aarstiden.
3die „ Røget Oxebryst eller Skinke og Lax med Grønlangkaal, Blomkaal, Savoikaal, eller Spinat.
4de „ Kalve- eller Lammesteg og dertil Agurker, Æblecompot, Salat og Syltetøi, samt Sky- og bruun Smørsauce.
5te „ Mandelkage eller anden god Kage eller Jordbær med Fløde, dersom samme kunne haves.

Efter Bordet leveres Kaffe med behørigt Sukker og Fløde til Lærerne og de indbudne Fremmede, samt til de dimitterede Candidater.

For hver Fremmed, som til denne Høitidelighed indbydes til Skolens Bord, betales Oeconomen 4 Mk.; 2 a 3 Dage i Forveien

vil Rector tilkjendegive ham, hvor mange Fremmede der omtrent kan ventes, for at han derefter kan rette sig i Henseende til Retternes Størrelse.

Første Jule-, Paaske- og Pintsedag gives følgende Retter:

1ste Ret Kjødsuppe som om Søndagen.
2den „ Fiskebudding eller Marvbudding med tilhørende Sauce.
3die „ Kalve-, Lamme- eller Andesteg med Sauce, Agurker og Syltetøi.
4de „ Til Juul Æblekage, til Paaske- og Pintse Mandelkage.

Ved ovennævnte Maaltider gives Sigtebrød over hele Bordet. *)

Den Dag, Skolen gaaer til Alters, Confirmationssøndagen og Nytaarsdag gives 3 Retter Mad, nemlig: Kjødsuppe, Kalve- eller Lammesteg og Æbletærte eller anden deslige Kage.

Mortensdag gives til Middag Gaasesteg af fedede Gjæs istedetfor den Ret, der ellers den Dag skulde gives som 2den Ret.

Jule- og Nytaarsaften gives Risengrød med Kaneel og Sukker paa, samt smeltet Smør og Øl til Dyppelse; derefter en Fleske- eller Kalvesteg og 3 à 4 Æbleskiver til hver Person, samt en passende Mængde Frugt.

Til Middags- og Aftensbordet maa der leveres saameget Øl, som dertil forlanges. Øllet skal være mindst 5 Dage gammelt paa Tønden, inden det aftappes; det skal idetmindste have ligget aftappet 3 Dage paa Flasker, inden det kommer paa Skolens Bord.

Naar Rector paa de Dage, Dimissionsexamen eller Adgangsprøve holdes, forlanger kold Frokost til Lærerne og de Fremmede, som maatte være indbudne, er Oeconomen pligtig til uden videre Betaling at give denne, som da bør bestaae af Sigte- og Rugbrød, Smør, fiin Ost, kold Steg og Oxetunge.

Naar Æbler, Pærer og Blommer i tilstrækkelig Mængde haves i Haverne, skal Oeconomen om Efteraaret jevnlig om Søndagen give Frugt til Skolens Bord efter Kagen, og ligeledes forventes, at han af og til giver Ribs og Stikkelsbær i den Tid, disse haves, samt i Jordbærtiden Jordbær ved Middagsbordet foruden de til om Aftenen bestemte. Ogsaa maa han stundom i Syltetiden give Rødgrød med Fløde om Søndagen istedetfor Kage.

---

*) Den Forpligtelse, der til 1853 paahvilede Oeconomen, uden Betaling at levere 3 Flasker gammel Viin og 3 Flasker rød Viin til Bordet ved de tre store Høitider, Confirmationssøndag og den Dag, da Skolen gaaer til Alters, er bortfalden. Den Viin, der bruges, betales af Stiftelsens Kasse og indkjøbes af Skolen selv.

Naar efter Rectors Anordning Disciplene foretage Skovtoure, eller der gives nogen Assemblee eller anden Lystighed, er Oeconomen pligtig til at levere Bespiisningen, saaledes som den af Rector reqvireres, imod den Betaling, som han med Rector bliver enig om, og ved hvis Bestemmelse bør tages i Betragtning, hvad han sparer ved den daglige Beværtning. Kan billig Overeenskomst ikke træffes, maa han lade sig nøie med den Betaling, som af Forstanderen nærmere maatte blive bestemt. *)

Uagtet de sædvanlige Spisetider i Reglementet nøie ere bestemte, er Oeconomen dog pligtig til, naar det ved indtræffende Hoitideligheder eller andre Leiligheder findes nødvendigt, heri at gjøre nogen Forandring enkelte Dage, og i saa Henseende at rette sig efter Rectors eller Inspecteurens Befaling, saaledes at han holder Anretning og alt Andet færdigt, nøiagtigt til de Tider, som for hvert enkelt Tilfælde betimelig forud tilkjendegives ham. **)

Naar Lærerne eller Disciplene efter Ferierne komme fra Reisen om Aftenen i koldt og vaadt Veir, er han pligtig til ved Skolens Bord at give dem god, varm Æggesøbe med bagt Brød eller Havresuppe med Syltetøi."

I Sygdomstilfælde have Disciplene ombyggeligt Lægetilsyn og Pleie. Her er 3 gode Sygestuer, hver paa 4 Senge; den ene (den gamle i Rødebygning, Pl. VII, f) er nærmest bestemt for Patienter, der ere angrebne af smitsomme Sygdomme. I Vintertiden faaer enhver i Badehuset (Pl. IX) 6 à 7 varme Bade; Vinterbadningen begynder med October Maaned og varer til Mai. ***)

I de sidste Aar er det anordnet, at enhver ny Discipel skal medbringe en Helbredsattest; der tilstilles Forældrene en trykt Blanket med endeel Spørgsmaal, som Stiftelsens Læge ønsker besvarede af

---

*) Een Gang om Aaret, nemlig efter Jagten om Efteraaret, leveres Oeconomen til Skolens Middagsbord 4 Dyr og 8 Harer; til Trolleballet og Dimissionen er i mange Aar intet Vildt leveret. I Deputatvildt er der tillagt Rector 2 Dyr og 4 Harer, Forvalteren 1 Dyr og 4 Harer, Skovrideren 1 Dyr og 4 Harer.

**) Til syge Disciple er Oeconomen forpligtet til, uden særskilt Godtgjørelse, at levere den Sygekost, som reqvireres af Inspecteuren, og til den Tid, der bestemmes af denne.

***) I Slutningen af Stemanns Tid blev der i Rødebygning (ved Vaskerhuset) indrettet et Badekammer, nærmest bestemt til Fodvask for de 4 yngste Classer. Dog fik ogsaa hver Discipel et, høist to varme Bade om Vinteren.

vedkommende Families Huuslæge, for at Skolen ved Hjælp af de saaledes erhvervede Oplysninger om Disciplens tidligere Helbredstilstand, overstaaede Sygdomme, sygelige Dispositioner o. s. v., saameget lettere kan vaage over hans Sundhed, medens han opholder sig her.

En af de Ting, der laae Grev Knuth meget paa Hjerte, men som han ikke oplevede at sætte i Værk, var en Forskjønnelse af Gaardens nærmeste Omgivelser. Den Tomte, hvor den gamle, gule Staldlænge havde staaet, laa ved hans Død endnu temmelig urørt. Den var sløifet efter Branden i 1848 og blev i nogle Aar brugt som Brændeplads, indtil den nye Baggaard med Brændehuus og Brændeplads blev indrettet bag Skolebygningens vestlige Ende. „Nyhave" var i en meget forfalden Tilstand, snarere en Sump end en Have, og i de Skove, der ligge tæt op til Gaarden, savnede man Spadseregange og Bænke *). Paa disse Mangler har den nuværende Forstander raadet Bod. Nyhave er fuldstændig ombannet til et smukt Anlæg med Grønninger, Buskketter og Blomsterpartier, og ved Udgravning af en Ø fik man Materiale til at forhøie Trælleveien og den nederste Deel af Haven, der tidligere meget let blev oversvømmet. En Grotte blev opført over Kilden (Munkekilden), og over Indgangen staaer dens nye Navn „Melchiors Kilde". En anseelig Flagstang staaer paa Plainen udfor Rødebygning; herfra vaier et stort Flag paa alle herlovianske Mærkedage og ved andre festlige Leiligheder. Flaget er Disciplenes Eiendom. Over Stopslusen og Steendæmningen er der bygget en Bro, mere hensigtsmæssig end smuk. Forbindelsen mellem Raadmandshaven og Nyhave er saaledes nu beqvem og frister ikke mere Disciplene til at overtræde det i sin Tid bestaaende Forbud mod at passere Bommen over selve Slusen (Pl. IX). Istedetfor den øde Tomte, hvor Længen havde staaet, kom et smukt, lille, engelsk Anlæg med Grønninger og Buskketter, der tager sig venligt ud baade fra Gaarden og Raadmandshaven. I

---

*) Knuth havde til Hensigt efterhaanden at opelske en ny Allee af Valdnøddetræer, istedetfor den gamle Lindeallee, der gaaer bag om Gaarden og Haverne. Endeel Valdnøddetræer bleve plantede i den sydlige Ende af Alleen, men han opgav selv denne Plan.

Kohaven og Raadmandshaven blev der anlagt Spadseregange, forsynede med Bænke, og Gangstien til Nestved gjennem Lammehaven blev gjort bredere og mere fremkommelig i uheldigt Føre. *)

Ogsaa den nuværende Forstander har maattet foretage betydelige Byggearbeider, der have stillet store Krav til Stiftelsens Kasse. Han har saaledes opført en fjerde Længe til Avlsgaarden (den nordlige); den var lovet Oeconomen, da han i 1853 contraherede med Grev Knuth. I 1864 blev der føiet en Kampesteens-Tilbygning til den sydlige Side af Laden; Oeconomen opførte selv denne Bygning, men Stiftelsen amortiserer Byggesummen i 20 Aar. For 6—7 Aar siden blev der bygget et nyt Stuehuus til Skovridergaarden, da det gamle var saa forfaldent, at det ikke var beboeligt. Men det væsenligste Byggearbeide i den nuværende Forstanders Tid er den storartede Restauration af Kirken i Aarene 1861—63. Den havde i mange Aar været i en meget brøstfældig Stand, og det viste sig under Arbeidets Udførelse, at det ikke havde gaaet an at skyde dette, rigtignok meget kostbare, Arbeide længere ud i Fremtiden. Efter de Bygningskyndiges Dom vilde Chorets østlige Hvælving være falden ned, hvis Restaurationen havde ladet vente ret meget længere paa sig **); den vilde i saa Fald blandt Andet have knuust Sarkophagen og Epitaphiet over Stifterne og Arrild Hvitfelds Kiste, der stod bag Alteret.

I Aarhundredernes Løb er Kirken undergaaet store Forandringer, og i sin oprindelige Skikkelse har den havt et ganske andet Udseende, end den senere har faaet ***). Den ældste Deel af den strakte sig fra den vestlige Gavl til det nuværende Chor; den var lavere, end den nu er, dannede en aflang Fiirkant og synes ikke at have havt den sædvanlige, cirkelformige Udbygning i Øst. Den havde et fladt Bjælkeloft

---

*) „Klokkerhuset" og „Rødehuus" med deres Gjennemkjørsler existere ikke mere. Om Oprindelsen til Navnet „Klokkerhuset" og om Husets tidligere Beliggenhed vide pag. 135, Anm. Det brændte i Sommerferien 1861 og var altsaa c. 70 Aar gammelt. Et nyt Huus, der har bevaret det gamle Navn, blev opført omtrent paa samme Sted, men lagt parallelt med Veien. Det gamle Rødehuus, der var faldefærdigt og næsten ubeboeligt, blev nedrevet i 1863. Ogsaa der faldt Gjennemkjørslen bort, da det nye Huus blev lagt ved Siden af Veien, parallelt med Alleen.

**) Chorets nordlige Muur var 14½ Tomme ude af Lod og den sydlige 8 Tom.

***) I den følgende Beskrivelse af Kirken og dens Mindesmærker er, foruden Melchiors Meddelelser, benyttet en af Professor Herholdt udarbeidet kort Beskrivelse af Kirken og dens sidste Restauration, der er nedlagt i Skolens Archiv.

og lavere Tag end det nuværende, samt paa Nord- og Sydsiden 5—6 smaa rundbuede Vinduer, hvoraf et endnu er tilbage paa Nordsiden ved Orgelet. De to Udbygninger, der nu danne den nordre og søndre Korsarm, ere omtrent fra samme Tid. Senere (maaskee i det 14de Aarhundrede) er Kirken bleven udvidet derved, at det nuværende Chor er tilbygget, den nordre og søndre Tilbygning aabnet ind mod Kirken, Murene forhøiede og det hele Rum hvælvet. De to Fordybninger i søndre Fløis østre Muur, i Hukken ud mod „Nyhave", have tidligere været Aabninger, der bleve anbragte for at samle denne Fløi til eet Rum ved et udenfor opbygget Capel, der senere er nedbrudt, maaskee allerede i Reformationens Tid. Noget Lignende har været Tilfældet med Østsiden af nordre Fløi. Et Capel (maaskee Vaabenhuus) har ogsaa været anbragt paa Midten af Skibets Sydside ind imod Gaarden. Den venstre og søndre Gavl, der begge ere fra Kirkens ældste Periode, have oprindelig været Spidsgavle og betydeligt lavere end nu; de ere senere paabyggede og forsynede med Kamme; den vestre er rigt prydet med smaa Rundbuer. Den nordre Gavl er vistnok fra Kirkens Udvidelsestid, den østre er heelt ny. Taarnet har oprindelig kun været halvt saa høit som nu og mere qvadratisk i Grunden. I det 14de eller 15de Aarhundrede er der bygget til det paa Nordsiden, og i denne udvidede Skikkelse blev det ført op til dets nuværende Høide; i Tilbygningen var der en Trappe, der førte op til Taarnets andet Stokværk.

Om væsenlige Forandringer ved Kirkebygningen eller Kirkens Indretning fra Reformationstiden indtil Slutningen af forrige Aarhundrede vides intet Andet, end at de mange Altere paa Hovedalteret nær forsvandt med Katholicismen, og at Herluf Trolle, der gjorde Kirken til Sognekirke, lod indrette Stolestader for Menigheden. Naturligviis have dog Monumenterne og Anbringelsen af et Orgel medført nogle Forandringer. I 1811—12 undergik Kirkens Indre en Hovedreparation, og efter Melchiors Beretning havde det før den Tid et ganske andet Udseende, end det senere fik. Et styg Pulpitur gik tvers over Indgangen til Choret og deelte saaledes Kirken i to Dele. Paa Forsiden af Pulpituret var der anbragt tyve i Træ udskaarne Billeder i halvt ophøiet Arbeide, og det var prydet med 4 konstigt udskaarne Trætaarne; det ene af dem blev borte, medens Kirken var under Reparation. Pulpituret blev taget bort, Helgenbillederne anbragte i Choret over Munkestolene og Trætaarnene flyttede til den søndre Arm af Korset. Orgelet var dengang ligeoverfor Prædikestolen paa den nordre Muur; ogsaa det blev flyttet og an-

bragt over Hovedindgangen til Kirken. Paa sin forrige Plads havde det følgende Indskrift:

„Guds hellige Nafn tilÆre, Kircken til Zirat og Prydelse, Menigheden til Gavn og Nytte haver Aar 1703 den Høyædle og Velbaarne Herre Jürgen Brahe til Hvedholm og Gaunøe, Kongl. Maj. Estats, Justice og Cancelli-Raad, Lands-Dommer over Fyen og Langeland, som Skoleherre og Patron til Stædet ladet dette Nye Orgelverch opsætte og derforuden Kircken overalt Reparere.

Stant super insignes vocali flamine cannæ
et digiti eliciunt qvos didicere sonos.
Artis ebur melicæ; qvod si plexisset Iopas,
damnasset citharam ceu sine voce suam,
Posteaqve arguto tentasset pollice laudes
exegisse tuas Trolle Braheqve tuas.
Illustres ambo! templumqve scholamqve locavit
alter et illorum sic locat alter opes.

F. F. Hiorth,
Sch. Rector."

Alteret, der var temmelig lille og af Muursteen, blev ombyttet med et større af Træ, og den smukke Altertavle af Alabast maatte vige Pladsen for en simpel og smagløst malet Trætavle, hvorpaa blev anbragt et Crucifix, der tidligere havde havt Plads over Pulpituret. Crucifixet, der er gammelt og temmelig kostbart, er udskaaret af Elfenbeen, med Arme af Hvalros; det skriver sig fra det 13de Aarhundrede. Den omtalte Altertavle af Alabast er egenlig et Epitaphium over Herluf Trolle og Birgitte Gjøe. Det fremstiller den yderste Dom med næsten fritstaaende Figurer; foran knæler Herluf og Birgitte paa hver sin Side af et Alter; deres fædrene og mødrene Vaaben ere ogsaa anbragte her tilligemed deres Valgsprog*). Altertavlen fik da sin Plads bag Alteret ved Siden af Stifternes Gravminde. Efter et Sagn skal den forhen have været smykket med Stifterindens Ædelstene; nogle regelmæssige, smaa Fordybninger af forskjellig Størrelse synes virkelig at have havt den Bestemmelse at tjene til Indfatning for saadanne Stene. Det lille Steenalter havde i sin

*) Melchior beretter, at Altertavlen blev fjernet, alene fordi man fandt det upassende, at Stifterne vare anbragte over Alteret, og at Menigheden knælede for dem; men han bemærker med Rette, at Menigheden ikke knælede for dem, men med dem.

Tid været prydet med et Fløiels Alterklæde, som Fru Birgitte selv havde syet og smykket med de Perler, der før havde tjent til hendes egen Prydelse. Da det formedelst Ælde var blevet ubrugeligt, skjænkede Sognepræsten, Magister Munkgaard, omtrent 1690 et nyt til Kirken, men Levningerne af Fru Birgittes Alterklæde bleve længe opbevarede her ved Skolen. Grev Thott lod Perlerne aftage og gjemme, og for at de ikke skulde gaae tabte, bleve de forvarede i en lille Æske med hans Segl for og saaledes overleverede fra den ene Skoleherre til den anden. Omtrent 1817 eller 18 lod Geheimeraad Kaas Æsken aabne; der fandtes i den lidt over 600 Perler, som derefter bleve lagte i et Glas, der blev forseglet og anbragt i Naturaliecabinettet. I Choret fandtes 30 Munkestole; 6 af dem, der stode noget lavere end de øvrige, bleve borttagne, for at skaffe den fornødne Plads om Alteret. *)

Efter Tidens Smag blev alt Træværket i Kirken, Prædikestolen, Kirkestolene, Munkestolene, Orgelet, Trætaarnene og Helgenbillederne, overstrøget med Perlefarve, der dengang ansaaes for smukkere end den naturlige Egetræesfarve; selv Elfenbeens-Crucifixet paa Altertavlen blev overmalet. Disse vare de væsenligste Forandringer, der foregik med Kirken i 1811—12; den stod derefter saa godt som urørt i ca. 50 Aar.

Hovedreparationen i 1861—63 var i en ganske anden Grad omfattende og indskrænkede sig ikke til Kirkens Indre alene. Den østlige Gavl, der var opført af Geheimeraad Brandt, var styg og dertil revnet; den blev nedreven, og en særdeles smuk Gavl, der svarer til de øvrige, blev opført i dens Sted. Mægtige Stræbepiller, der skulle forhindre Murene i at give sig ud efter og derved Hvælvingerne fra at falde ned, bleve opførte ved Choret og Skibet, og store Partier af de ældre Stræbepiller bleve ommurede. I samme Hensigt bleve stærke Jernankere lagte tvers igjennem Kirken (igjennem Gjordbuerne) og udvendig sammenskruede. Med Undtagelse af Chorets østlige Hvælving blev hele Kirken og Taarnet forsynet med nyt Tagværk, Ydermuren blev reven af, saa at Stenenes naturlige Farve kom frem, samt afpudset og affuget med Cement. En ny Opgang til Taarnet blev indrettet ved det nordvestlige Hjørne, og omkring Kirken blev foretaget en saa betydelig Afgravning, at den kom til at ligge 18 Tommer høiere, hvoraf Følgen er, at man nu ikke længer som før gaaer ned af Trappetrin for at komme i Kirken.

---

*) Nu er der kun 22 Munkestole.

Grev Knuth havde paatænkt en Restauration af Kirkens Indre og i den Hensigt hos Prof. Jerichau i Efteraaret 1851 bestilt en kolossal Christusfigur, der var bestemt til Alterbillede. Figuren, der i mange Aar har staaet færdig i Prof. Jerichaus Atelier i Kjøbenhavn, blev dog ikke anbragt i Kirken, da Provstesynet ansaa et saadant Marmor-Alterbillede for lidet stemmende med dens hele Charakteer. Noget egenligt Alterbillede fik Kirken ikke, men det lykkedes Architekten, Professor Herholdt, ved en sindrig og smagfuld Anvendelse af dens gamle Prydelser at danne et Alterparti, der i al sin Simpelhed tager sig særdeles godt ud. Over Alteret er anbragt det før omtalte Elfenbeens-Crucifix paa blaa Grund med forgyldte Zirater. Kirkens oprindelige, gamle Altertavle (fra 1500—20) er ogsaa kommen i Anvendelse her; den er af Træ, malet paa begge Sider og forestiller paa den ene Side Christus paa Korset og paa den anden Christi Nedtagelse af Korset. Den er anbragt under Crucifixet og paa Siderne omgiven af de 12 Apostle, der tidligere fandtes paa det i 1812 borttagne Pulpitur. Et nyt Alterklæde blev anskaffet, og Damerne paa Herlufsholm forærede en ny Alterdug. To af Taarnene fra det gamle Pulpitur ere med Held anvendte her. Prædikestolen blev flyttet tilbage til sin tidligere Plads paa Hjørnet af Choret og Korset, en Forandring, der i akustisk Henseende har viist sig mindre heldig. Det tredie, tilbageværende Taarn fra Pulpituret staaer nu paa det Hjørne af Choret, der er ligeoverfor Prædikestolen. Paa den østre Væg i den søndre Fløi anbragte man en af Kirkens Reliqvier, et Kors af Egetræ, der efter Traditionen siges at være Maalet paa Christi Kors. Det bærer Spor af, at det tidligere har baaret en Christusfigur. Maaskee har det tilhørt et af Alterne i den katholske Tid, kaldet „Hellig Korses Alter"; indtil 1861 var det anbragt bag Alteret. Der blev lagt Brædegulv under alle Stolene, Stoledørene bleve borttagne og anvendte til Rækværk foran Orgelet. I hele Kirken blev lagt nyt Gulv af røde og gule Muursteen i et smukt Mønster. Flere og større Vinduer, der give rigeligt Lys, bleve anbragte paa passende Steder. Istedetfor det gamle, forfaldne Orgel fra 1703 blev der anskaffet et nyt, smukt og godt Orgel, der, ligesom det forrige, fik sin Plads over Hovedindgangen*). Egetræesfarven kom atter til sin Ret, og Hvælvingerne bleve decorerede med passende Farver. Da Chorets østlige Hvælving skulde eftersees og repareres,

*) Det er bygget af Orgelbygger J. A. Demant i Odense.

fandt man under Hvidtekalken Spor af Decoration. De mange Lag af Kalk bleve med Forsigtighed aftagne, og der fremkom en Række Figurer, forestillende Christus og Jomfru Maria med tilbedende Engle og Helgene. Hvælvingens slette Tilstand, der krævede en grundig Reparation, og Figurernes fragmentariske Beskaffenhed gjorde, at der ikke godt kunde være Tale om at restaurere denne Decoration. Den blev aftegnet og Copier opbevares i Skolens Bibliothek. En stor, rød Ørn med udbredte Vinger paa den vestre Væg i den søndre Korsarm er den eneste Decoration, der er tilbage fra Middelalderen.

Kun Eet stod endnu tilbage, nemlig Istandsættelsen af Stifternes Monument, der var i en meget ramponeret Tilstand. Det blev ikke glemt, men dets Restauration opsattes, da den ikke godt kunde skee samtidig med de øvrige Haandværksarbeider i Kirken. Monumentet er en prægtig Sarkophag, hvorpaa begge Stifterne hvile i Legemsstørrelse, Herluf med en Løve, Birgitte med en Hund ved Fødderne. Paa Siderne ere anbragte følgende Gravskrifter:

E. D. H. T.

(ɔ: Epitaphium Domini Herl. Trolle).

HOC JACET HERLVFFI TROLLE SVB MARMORE CORPVS
HEROIS MAGNA NOBILITATE VIRI
HIC AVRATVS EQVES FACTVS FORTISSIMVS HOSTI
OCCVRRIT PATRIÆ GLORIA FAMA DECVS
HIC FVIT HVMANVS CASTVS PIVS OMNIBVS ÆQVVS
CVIVS NVNC CASTVS SPIRITVS ASTRA COLIT.

Og paa den anden Side af Monumentet:

E. D. B. G.

(ɔ: Epitaphium Dominæ Birgittæ Goyæ).

QVAM GENVIT MAGNVS GOE CLARISSIMVS HEROS
HAC BIRGITTA VIRO JVNCTA QVIESCIT HVMO
NOBILIS ENITVIT CLARIS MAJORIBVS ORTA
SED PIETATE MAGIS NOBILIS IPSA FVIT
VIRTVTIS SPECVLVM MATRONAS INTER HONESTAS
EMICVIT FVLGENS DOTIBVS EXIMIIS.

Ved de fire Hjørner ere Piedestaler anbragte med siddende Figurer af de fire Evangelister. Paa Væggen ved Siden er anbragt et Epitaphium over Herluf Trolle med hans Levnetsløb og Slægtens Vaaben (pag. 40). Sarkophag og Epitaphium ere vistnok samtidige (fra sidste Halvdeel af det 16de Aarhundrede), af deiligt, nederlandsk Arbeide, udført i sort Marmor og hvid Alabast med røde Aarer. Det var For-

standerens Mening, ved duelige Kunstnere at lade Monumentet fuldstændig restaurere, og i 1864 blev dette Arbeide overdraget til Billedhugger Olsen, under Professor Bissens Tilsyn. Monumentet skal være færdigt inden Jubelfesten i Mai 1865. Intet vil blive sparet, for at udslette ethvert Spor af den Vandalisme og Overtro, der i forrige Aarhundrede paa en saa sørgelig Maade har mishandlet dette Mindesmærke, som er enhver Herlovianer helligt og dyrebart. Det fortjener dog her at erindres, at det ikke har lidt nogen Overlast i de sidste hundrede Aar. Melchior fortæller i sine private Meddelelser, at H. F. Schlegel, der var Discipel her fra 1761—65, har sagt ham, at Ødelæggelsen for største Delen var skeet under hans Skolegang. Man fandt undertiden Stykker af afhugget Alabast liggende ved Monumentet; et saadant havde engang nogle af Disciplene taget til sig, og da det blev fundet hos dem, bleve de straffede af Professor Bernth som skyldige i Ødelæggelsen; men Schlegel forsikkrede, at de vare straffede med Urette. Kort efter blev Gjerningsmanden eftersporet, men ikke greben. Der havde i nogen Tid gaaet det Rygte, at der gik en Nisse i Kirken, og en Aften kom en Discipel med den Efterretning, at han nu selv havde hørt Nissen. Alle Disciplene løb da hurtigt ned i Kirken, hvor de saae en Mand i Bondetrøie med Hue paa Hovedet. Ved deres Ankomst løb han ned i Arrild Hvitfelds Begravelse, hvorhen de forfulgte ham, men han var imidlertid undkommen igjennem det Hul i Muren, som vender ud til Nyhave, og man kunde ikke siden faae opdaget, hvem det havde været. Man antog, at denne Mand havde solgt det afhuggede Alabast som Lægemiddel. Melchior synes ikke ganske at ville frikjende Disciplene for Deelagtighed i Beskadigelsen, og han antager, at Ødelæggelsen er begyndt noget før 1761 og fortsat noget efter 1765; men det er dog rimeligt, at de i sin Tid have faaet mere Skyld, end der egenlig tilkom dem.

Foruden Herluf Trolle og Birgitte Gjøe hvile i Kirken bag Alteret Herlufs Broder, Børge, og hans Søstersøn, Arrild Hvitfeld. Med dennes Legeme, der engang hvilede i en Gravhvælving under hans Ligsteen, have Disciplene før 1780 paa den raaeste Maade holdt et skammeligt Huus. Disse Kaadheder bleve paaankede i Aviserne, og i den Anledning fik Arrild Hvitfeld omtrent 1780 en ny, meget simpel, guulmalet Kiste, der senere blev fornyet og anbragt bag Alteret (cfr. pag. 60, Anm. u); i 1862 blev den igjen flyttet ned i Hvælvingen. Arrild Hvitfelds Grav dækkes af en 10 Tommer tyk Steen af sort Marmor med hans eget og nærmeste Aners Vaaben

af Bronce. Over Børge Trolle ligger en lys, graalig Marmorsteen med hans og hans Hustrues Figurer i svagt ophøiet Arbeide *) og paa Siderne hans Aners Vaaben.

Endnu bør mærkes det store og kostbare Mindesmærke i nordre Korsarm over den i sin Tid som Diplomat og Taler berømte Skoleherre Marcus Gjøe, der var den Sidste af sin Stamme paa Sværdsiden. Om Arbeidet end i det Enkelte er udført med stor Omhu og Dygtighed, taaler det dog i det Hele ingen Sammenligning med Mindet over Stifterne. Monumentet har Hovedform af et Tempel paa en høi Underbygning med fire Søiler og en Fronton, der er afbrudt i Midten. I Midtpartiet er en liggende Portraitfigur af Marcus Gjøe, der peger paa sine Aners Vaaben og Gravskriften, hvortil de danne Rammen. Ved hans Fødder holder en Engel hans Vaaben, en anden sætter en Laurbærkrands paa hans Hoved. I Sidepartiet paa hans høire Side staaer Retfærdighedens Gudinde, og paa hans venstre Viisdommens. Øverst i den gjennembrudte Fronton svæver Fama. Det Hele er udført af hvid og sort Marmor, Søilerne af rødstribet. Indtil den sidste Restauration af Kirken var Adgangen til Monumentet lukket ved et høit Gitter af udskaaret Egetræ med tre Porte af gjennembrudt Smedejern af fortrinligt Arbeide. Stykker af Portene ere anvendte til det nuværende, lave Rækværk og Gitteret til Gravkjælderen, paa hvis Hvælving Monumentet hviler. Indtil 1861 gik man op til Monumentet ad en simpel Trætrappe igjennem den midterste af de tre Jernporte; under Trappen var der en Nedgang til Gravhvælvingen igjennem en lav Dobbeltdør. Trappen blev fjernet, og der er nu ingen Adgang til selve Monumentet, som ogsaa meget godt kan sees fra Kirkegulvet over det lave Rækværk; Nedgangen til Hvælvingen blev tilmuret med Undtagelse af en halvrund Aabning, hvori det ovennævnte Gitter blev anbragt **). De tre sorte Faner i nordre Korsarm ere Sørgefaner, ophængte til Ære for og Erindring om Marcus Gjøes Svigersøn, Manderup Due (pag. 78), der hviler i Gravhvælvingen. Den ene har paa begge Sider hans Vaaben og Levnetsløb i Guld, de to andre, der aldrig have havt nogen Indskrift og vare stærkt medtagne af Ælde, bleve ved sidste Restauration fornyede.

---

*) Efter Indskriften paa Ligstenen hviler hans Hustru, Pernille, en Søster til Birgitte Gjøe, ikke her, men i Torpenede Kirke.

**) Monumentet omtales pag. 78, hvor alle de i Gravhvælvingen hvilende Personer ere anførte (Anm. f).

Under det store Vindue i søndre Korsarm hænger et Oliemaleri af ringe Kunstværd; det er ophængt til Minde om en Marie Ørn, født Studsgaard, død 1768 (rimeligviis en Datter af Mag. Studsgaard, Sognepræst til Herlufsholm og Lector ved Skolen, død 1806 som Biskop i Aalborg). Bag Alteret staaer en stor Stol af Egetræ, skjænket 1692 til Brug for Præsten af Sognepræst Poul Munkgaard og hans Hustru, Else Mai.

I Nischen af et tilmuret Vindue ligeoverfor Epitaphiet over Herluf Trolle er anbragt en Portraitfigur, Brystbillede af Gibs, forestillende Birgitte Gjøe og rimeligviis samtidigt med Monumentet. Indtil 1812 stod det i en styg Kasse, der hængte i Sacristiet. Nischen er altsaa ikke oprindelig bestemt til Gibsbusten, hvad man kun har antaget, fordi den passer godt deri.

I Kirken findes 5 Mindetavler, nemlig: de to over Stifterne, som Biskop Resen lod opsætte paa to Piller midt i Skibet (pag. 66); de ere af sort Marmor med Indfatning af Sandsteen. De to i Choret ere over Præsterne Colding og Munkgaard (pag. 68, Anm. 1); den første af sort Marmor med Indfatning af Sandsteen, den anden af Træ med Indfatning af Stuk. Paa Pillen ved Orgelmuren, paa den nordre Side, er der indmuret den lille Mindetavle af brunlig rød Marmor, som Mag. Colding lod opsætte over Biskop Resen 1639 (pag. 66). Desuden er i Choret anbragt to Tavler af Træ med følgende Fortegnelse over Kirkens Præster efter Reformationen, deres Udnævnelse og Dødsaar.

1. Michael Jacobi (Scanus) (ɔ: Michel Jacobsen fra Skaane).
2. Hans Michelsen, forhen omtalt blandt Rectorerne.
3. Laurentius, nævnt blandt Rectorerne.
4. Johannes Clynius.
5. Jens Michelsen *).
6. Mag. Poul Jensen Colding, 1622—40. Forhen (Pag. 64) omtalt som Forstander.
7. Mag. Johan Diderich Bartsker, 1640—51. Omtalt blandt Rectorerne.
8. Mag. Johan Damianus. Havde først været Præst i Lydersløv, derpaa Slotspræst i Kjøbenhavn; kaldet til Herlufsholm 1651, hvor han døde som Provst 1658.

*) Jens Michelsen findes ikke paa Tavlen, men Melchior, der efter Tingprotocollerne med Visshed veed, at han var Præst i Aarene 1617 og 19, har givet ham Plads i Rækken af Kirkens Præster.

9. Mag. Jørgen Michelsen, 1658—68. Omtalt blandt Rectorerne.
10. Olaus Luxdorph, 1668—73; døde som Sognepræst i Kjøge og Provst 1676.
11. Mag. Poul Munkgaard, udnævnt til succederende Præst til Næs i Rommerige 1670; blev Præst til Herlufsholm 1673, 1677 tillige Provst i Øster-Flakkebjerg Herred; døde 1713. Forhen (Pag. 76) omtalt som Skolens Forstander 1690—94. Af ham er den første af Tavlerne besørget.
12. Mag. Helmuth Ottho Sebbelov, 1717—51. Omtalt blandt Rectorerne.
13. Christopher Gottschalk, blev Hospitalspræst i Odense 1754, døde 1780.
14. Johan Ernst Gunnerus; kaldet til Præst 1754, kom dog ikke hertil, men byttede med
15. Nicolai Nannestad, som forestod Embedet 1755—58; omtalt blandt Lærerne.
16. Christ. Beverlin Studsgaard, 1759—69; omtalt blandt Lærerne.
17. Magnus Hammer; var først Præst til Veilø og Vester-Egesborg 1749—70, dernæst til Herlufsholm, hvor han døde 1791; var tillige Provst i Øster-Flakkebjerg Herred.
18. Mag. Søren Lemvig Fog, 1791—1808; omtalt blandt Skolens Lærere.
19. Morten Henrik Petersen kom, efter i nogen Tid at have været Lærer ved det Blaagaardske Skolelærerseminarium, til Embedet 1808. *)

Af Gaver fra Stifterne selv eier Kirken endnu to Lysestager paa Alteret med Stifternes Navne, og Døbefonten af Marmor, som Herluf Trolle har skjænket Kirken i 1561, men den er rimeligviis omtrent 300 Aar ældre. Døbefadet af Messing er i 1692 skjænket Kirken af Raad- og Handelsmand i Nestved, Hans Sape, og Hustru, Susanne Johansdatter, en Datter af Herlufsholms Sognepræst Johannes Damianus. Prædikestolen, der i 1623 er foræret af Skoleherren Palle Rosenkrantz og hans Hustru Elisabeth Rosenspar (pag. 68), har Form af en Kalk med Moses forneden og Evangelisterne paa Siderne (det gamle Testamente bærende det nye). Baldakinen derover er prydet med Givernes og nærmeste Aners Vaaben, der sammenholdes af

*) Præsterækken er altsaa ikke fortsat; M. H. Petersen døde 1844; hans Eftermand er den nuværende Sognepræst, Hr. Poul Christian Tillisch.

Engle, øverst er den Korsfæstedes Billede, nedenunder svæver Duen. Prædikestolen har uskjønne Forhold, men Enkelthederne ere udførte med Dygtighed.

I Sacristiet opbevares to Rustninger, der siges at have tilhørt Herluf Trolle og hans Broder Børge. De laae spredte omkring i Stumper og Stykker og bleve i 1816 samlede og opstillede ved Herluf Trolles Monument. Der er ingen Grund til at betvivle, at de ere baarne af de to Brødre, da Rustninger bleve benyttede efter Herluf Trolles Tid; at han har benyttet Rustning, kan sees af selve Gravmonumentet. Indtil 1812 opbevaredes i Kirken den Kugle, hvoraf Herluf Trolle fik sit Banesaar; ved Bygmesterens Skjødesløshed blev den borte under Kirkens forrige Reparation. Melchior troer paa Kuglens Identitet, da den i 250 Aar var opbevaret ved Monumentet, i hvilket der er et lille Hul, som synes udtrykkelig dannet til den. Den var af Jern, af en god Riffelkugles Størrelse, med en Spids til begge Sider.

I den nordre og søndre Korsarm er opstillet endeel Gravstene, der tidligere have ligget i Kirkegulvet, over Abbeder i Skovkloster, Rectorer og Andre. I den søndre Korsarm staaer der en saadan Steen, der har dækket Rector og Sognepræst Jørgen Michelsens Grav. Slutningen af Indskriften, der lyder saaledes:

Manes defuncti loqvuntur verum:
Iracunda redux summi fero jussa Tonantis:
Redde mihi mea sacra, nisi nova fulmina mavis.

gav i sin Tid Anledning til Strid, da Skoleherren Jørgen Rosenkrantz troede, at den var myntet paa ham, fordi han ved at udnævne Jørgen Michelsens Eftermand ikke skulde have taget tilstrækkeligt Hensyn til Enken og hendes Interesser. Verserne begyndte uheldigviis med Bogstaverne J. R., der netop vare Begyndelsesbogstaverne til Skoleherrens Navn. I Marmora Danica, Tom. I, pag. 188 fortælles, hvorledes Indskriften tilsidst blev fortolket af Forfatteren til den og Striden bilagt (pag. 105).

Efter Resens Beretning have Portraiter af Kongerne Christian den 2den og Frederik den 1ste i sin Tid hængt i Kirken. Traditionen veed Intet derom. Det Sværd, hvorom Resen beretter, at det var ophængt i Kirken med Overskrift: Hoc septem innocuos qvondam necat ense vir unus, fandtes endnu for henved 100 Aar siden; men hvor det er blevet af, vides ikke.

I Taarnet hænge 4 Klokker; de to ere af anseelig Størrelse, de to ere mindre. Paa den næstmindste nær ere de alle forsynede med

Indskrifter, hvoraf man for de to størstes Vedkommende seer Klokkens og Klokkestøberens Navn, samt den Abbeds, under hvem de ere forfærdigede. Paa den største staaer med Munkebogstaver:

Ao millesimo CDXI sociato. Gerthrud dicor; Nicolai Jens fuit actor; expensas Jacobus Germundi (d. e. Aar 1411; Gerthrud er mit Navn, Nicolai Jensen har forfærdiget mig; Omkostningerne har Jacob Germundsen udredet).

Neden under:

porrigit abbas, et dat Nestvedia munera multa sua .... Maria .... (Resten ulæseligt).

Den anden har følgende Indskrift: Martinus me fecit; fraterina vocor (ɔ: Morten har forfærdiget mig; mit Navn er Broderklokken), og omkring den nederste Rand af Klokken: Tercius hanc abbas Nicolaus reparavit campanam, qvem Cristi gracia celica servet (ɔ: Abbed Niels den Tredie har istandsat denne Klokke; Christi himmelske Naade bevare ham!) Imellem Ordene af den første Indskrift staaer paa flere Steder aftrykt Abbedens Segl, to Nøgler overkors med fire Stjerner imellem, og omkring Randen af Seglet: Sigillum abbatis Nicolai III. Paa den tredie Klokke er slet ingen Indskrift; maaskee er den yngre end de andre eller i Tidens Løb omstøbt og en tidligere Indskrift da udeladt. Den fjerde og mindste Klokke har den Indskrift, som findes anført Pag. 14, men i sin nuværende Skikkelse er Klokken dog kun 17 Aar gammel. Da der i 1848 ringedes over Kong Christian VIII, faldt den ned og søndersloges. Den blev da omstøbt og den gamle Indskrift anbragt paa den nederste Rand, hvor der dog nu staaer tempus istedetfor temppus, som Melchior har afcopieret efter den originale Indskrift. Foroven paa Klokken staaer Klokkestøberens Navn og Aarstallet 1848.

Efter at Kirken havde været under Arbeide i to Aar, blev den atter indviet den 19de Juli 1863. For at den kunde komme til at ligge mere frit og derved tage sig bedre ud, bleve Rectors brøstfældige Udhuse, der vare opførte af Kaas (Pl. II, G og H), nedrevne og af Nyt opførte i Discipelhaven *). Den Deel af denne — iøvrigt en ubetydelig Strimmel —, der ikke blev anvendt til Byggeplads og Gaardsplads, blev lagt til Lærernes Have. En ny Discipelhave bliver nu anlagt imellem Skolebygningen og Ladegaarden (Pl. IX).

---

*) Den Plads, hvor Udhusene havde staaet, blev i 1863 ryddeliggjort og forvandlet til et Anlæg, der sætter Nyvei i Forbindelse med Nyhave (Pl. IX).

de Disciple, der specielt interessere sig for Havecultur, Blomster osv., ville atter faae smaa Haveparter, som de kunne dyrke efter eget Behag. I de sidste tre Aar, medens der ingen Have har været, have enkelte Disciple indrettet sig Smaahaver paa Trælleveien, som de have holdt meget net hele Sommeren igjennem. De fleste vise strax om Foraaret en stor Iver ved at anlægge Haver, grave, besaae, plante osv., men naar Ukrudet begynder at groe op, og Sommeren med sine mange Adspredelser drager dem andetsteds hen, er det de allerfærreste, der holde ud med at vande, luge osv. Det er nærmest for disse enkeltes Skyld, at den nye Discipelhave bliver anlagt. For endeel Aar siden blev Træfrugten i den gamle Discipelhave deelt ligelig imellem dem alle, og det hørte til en god, kammeratlig Tone, at ingen rørte Frugten, medens den sad paa Træerne; forgreb nogen sig paa den, mistede han sin Part ved Delingen og kunde endda tale om Held, naar han slap med det. Hvad der derimod var faldet paa Jorden, maatte den tage, som kom først. Senere da Discipelantallet blev saa stort, faldt Delingen bort; den Part, der kunde blive til hver enkelt, blev saa ringe, at den blev regnet for Intet *).

Til Oldfruen, der fra 1ste Novbr. 1864 fører egen Huusholdning, imod at oppebære de Kostpenge, Skolen hidtil har betalt for hende og hendes Folk til Oeconomen, er der ogsaa udlagt en lille Haveplet (Plan IX) **).

Paa Plan I sees to punkterede Linier a og b, der antyde to fordums Mure af samme Høide som de, der indesluttede den gamle Skolegaard. De have sikkert i sin Tid været forbundne med en Tvermuur. Den Plads, de indesluttede, var i Melchiors Ungdom blot et Vænge, der blev besaaet med Korn; det bar Navn af „Præstehaven" og man antog, at det i sin Tid havde været Munkenes

*) I nogle Aar efter den Tid var det en Forret, som øverste Classe havde, at Træfrugten tilfaldt den. Den blev anvendt til et Æblegrødsgilde. Hver af de øvrige Classer, dog ikke de to yngste, havde ogsaa et Æblegrødsgilde om Efteraaret, men Frugten dertil maatte de kjøbe. I de sidste to Aar er det, tildeels fordi Frugten har været vanskelig at faae, tildeels af andre Grunde, blevet Skik, at Disciplene, istedetfor Æblegrødsgilder, classeviis og paa egen Haand, dog med Rectors Tilladelse, foretage en Fodtour paa en Søndag eller Fridag til en Skov, der ligger ikke alt for fjernt: Lønnede, Heiede eller Mogenstrup. Arrangementet ved disse Smaatoure besørge de væsenligst selv.

**) I Vaskerhuset og det tilstødende lille Værelse, der i Stemanns Tid blev afskaaret fra Bryggerset (Plan III, Nr. 1, e) for at benyttes til Badekammer, er indrettet Kjøkken og Spisekammer for Oldfruen.

Have. Øst for Vænget laa Spisemesterens private Have; vest derfor var den egenlige Skolehave, som var ham overladt til Brug og bestemt til Skolens Forsyning med Grøntsager. I 1803 blev største Delen af Vænget lagt til Haverne, som derved bleve forenede. Muren a blev nedbrudt, af Muren b existerede dengang kun Ruiner. Linierne c og d betegne Levninger i Jorden af et Par gamle Bygninger; da Nyvei blev anlagt, fandt man omtrent en halv Alen under Jordskorpen endeel Rester af Mure, ja endog et Gulv af gamle, qvadratformige Teglsteen. Munkenes Kirkegaard har stødt umiddelbart op til den nordlige Side af Kirken i dens hele Længde og rimeligviis strakt sig et Stykke op i den gamle Skolegaard. *)

Afgravningen om Kirken 1863 foranledigede, at Nyvei maatte omlægges fra Storepiil til Parken, og i Forbindelse med dette Arbeide blev der nedlagt en Kloak, der ved 29 Smaabrønde igjennem underjordiske Ledninger fører Regnvandet og Spildevandet fra alle Gaardens Bygninger ud i Aaen. Hovedledningen kan ved en nem Mechanisme udskylles ved Vandet fra Storepark, der nu modtager saa rigeligt Tilløb fra Kohaven, at den altid vil holde en Vandstand, der er tre Qvarteer eller en Alen høiere, end før Kloaken blev anlagt. Ved dette Tilløb fra Skoven og Afløb igjennem Kloaken kan Vandet i Parken holdes friskere og renere, end det tidligere var muligt.

Et Byggearbeide, der vil stille store Fordringer til Stiftelsens Kasse, nemlig en grundig Istandsættelse af Klosterbygningen, staaer endnu tilbage. Adskillige Planer til en mere hensigtsmæssig Fordeling

---

*) Stiftelsens Kirkegaard, Gravlunden Nord for Gaarden, blev efter Brorsons Død udvidet med 2 Tdr. Land af Rectors Mark, men først den 18de Novbr. 1846 blev dette Stykke Jord indviet til Kirkegaard for Sognet, der hidtil bestandig havde benyttet de gamle Begravelsespladse ved de i Herluf Trolles Tid nedbrudte Kirker i Vredsløse og Ladby. Sognebeboerne kunde, om de vilde, benytte de gamle Kirkegaarde indtil 10 Aar efter, at den nye var indviet. I Gravlunden, der alene er Kirkegaard for Skolen og Gaarden, ligge følgende Lærere og Disciple begravne: Rectorerne Bernth, Brorson og Dichman, Lærerne Melchior, Cancelliraad Topp og Adjunct Listoe († 1845) og Disciplene H. S. Steenstrup († 1805), H. Schultz († 1806), C. H. A. Taulow († 1826), F. C. Nielsen († 1843), H. F. Gartner († 1845), F. F. Gyldenstjerne-Sehested († 1855), T. R. Teilman († 1860), E. V. S. Hecht († 1863). Endnu to Disciple ere døde her siden Aarhundredets Begyndelse, nemlig H. G. H. G. Jørgensen († 1856), hvis Lig blev ført til hans Hjem paa Laaland, og Th. Faaborg, der for nylig døde under et Ferieophold hos sin Moder i Nestved; hans Lig føres til Dalum i Fyen.

og Anvendelse af Localerne i denne Bygning have været paa Bane, men endnu er Intet afgjort i denne Henseende. Og da Stiftelsen i heldigste Tilfælde først om 6—8 Aar vil see sig istand til at skaffe de fornødne Penge tilveie, naar den ikke vil angribe sin Capital, er der god Tid til at drøfte dette Spørgsmaal, hvis heldige Løsning er af stor Betydning for Skolens Fremtid. Hvor mange Forandringer denne ærværdige Bygning end kan have undergaaet i de 600 Aar, den har staaet, saa har den endnu i sit Ydre bevaret Præget af den Tidsalder, der reiste den. Om dens første Udseende og Indretning vide vi kun Lidet, men af enkelte Mærker paa Murene kan man dog slutte sig til dens Physiognomie i ældre Tid. Vinduerne have saaledes ikke altid siddet i lige Rækker som nu; paa Murene sees endnu Spor af aflange, runde og buede Aabninger; de have sikkert været Vinduer i gammel Tid. Da de ere anbragte uden al Symmetrie, nogle høiere oppe, andre længere nede, kan man slutte sig til, at Værelserne ikke have ligget i regelmæssige Etager, men maaskee saaledes som de endnu ligge i Oeconomens Beboelsesleilighed, hvor alle Værelserne ligge i ulige Høide, det østligste henved tre Alen høiere end den hvælvede Stue nærmest ved Kjøkkenet. I Midten af forrige Aarhundrede sade Vinduerne i denne Deel af Bygningen endnu i forskjellig Høide efter Værelsernes Beliggenhed. Det var Holstein, der for Symmetriens Skyld lod dem anbringe, som de sidde nu. Ikke faa Rum ere hvælvede, f. Ex. alle Localerne i Munkegangen, et af Oeconomens Værelser, Vaskerhuset (det gamle Refectorium) og den dertil stødende Celle, desuden de store Kjælderrum under Oeconomens Beboelsesleilighed samt Oldfruens Tørve- og Brændekjælder. *)

Hvorledes Klosterbygningen i Munketiden har været indrettet, vide vi ikke, men Benævnelsen Munkegang, som endnu knytter sig til den østlige Fløi mod Aaen, tyder paa, at Munkene fornemmelig der have havt deres daglige Ophold, og de hvælvede Smaakamre, der findes i nederste Stokværk, kunne uden Tvivl endog i deres nuværende Skikkelse antages for oprindelige Munkeceller **). I den vestlige Fløi maa engang være foregaaet en betydelig Forandring, da det er aldeles tydeligt, at de to øverste Etager i sin Tid have udgjort een.

---

*) Den Kjælderhvælving, der i mange Aar var Rectors Urtekjælder, er nu overladt Oldfruen, da Rector i sine nye Udhuse har den fornødne Plads.

**) I Melchiors Tid kaldtes den østlige Fløi af Klosterbygningen endnu undertiden „Munkelængen".

Det kan man blandt Andet see deraf, at der ud imod Nyvei ere tre Rækker Vinduer, men ind imod Gaarden kun to, af hvilke den øverste gaaer igjennem to Etager, saaledes at Lyset fra de øverste Ruder falder ind paa Gangen i øverste Etage.

I Marmora Danica omtales en „Hørernes Gang", som har været et eller andet Sted i Klosterbygningen, men hvor, veed man ikke. Traditionen giver ikke det mindste Vink, der kunde lede til en blot rimelig Gjætning. Om følgende Indskrifter, der fandtes i „Hørernes Gang" og anføres af Pontoppidan, veed man lige saa lidt: *)

Vive Deo, qvi est autor vitæ tuæ,
Vive conscientiæ, qvæ est vita vitæ tuæ,
Vive famæ, qvæ est vita post vitam tuam.

Christum in cruce qværam,
Crucem post illum geram,
Hostes sum illo teram,
Palmam ab illo feram.

Memento	peccati tui	ut	doleas
	mortis tuæ		desinas
	Divinæ justitiæ.		timeas
	Divinæ misericordiæ		confidas

Præceps Theologi Judicium,
Tardum Jurisconsulti consilium,
Langvens Medici solatium,
Svave Philosophi delirium,
Dic inter hæc qvid optimum?

Qv an di tri mul pa
os gvis rus sti cedine vit
H san mi Chri dul la

Til Rødebygning og Kirken knytter sig et Sagn om en underjordisk Gang, der skal føre herfra til Sorø, og Troen paa, at den virkelig existerer, har vedligeholdt sig hos Almuen lige til den sidste Tid. En gammel Mand i Lille-Nestved, der er død i Vinter i en meget høi Alder, bad for 16 à 17 Aar siden om, at Gangen maatte

---

*) I Pontoppidans Tid have de dog neppe existeret.

blive eftersøgt, da han bestemt vidste, at den var der. I 1810, da Nyvei blev anlagt, var han med ved Arbeidet der, og med sin Hakke stødte han paa en Steen, der faldt ned og blev borte; der blev derved en Aabning, hvorigjennem han kunde see ned i en underjordisk Gang, som han tydelig beskrev. Den var efter hans Mening saa høi, at et Menneske kunde gaae opreist i den, og saa bred, at 2, maaskee 3 Personer kunde gaae ved Siden af hinanden. Den var indvendig affuget, og under Aabningen laa en lille Bunke Kalk, som han antog var falden ned derved, at han hakkede paa Stenen. Han var tilfældig ene paa Nyvei, da dette skete, og da han saa sig om, for at kalde Nogen til, som han kunde vise, hvad han havde fundet, fik han Øie paa Bygmesteren, Schwartzkopf, der gik nede ved Hvidebygning. Ham kaldte han da til, men Schwartzkopf befalede ham at sætte en Steen i Hullet, dække det til med Jord og ikke tale til Nogen derom. Dette Sidste lyder noget utroligt. Imidlertid gjorde han, hvad der var ham sagt, og taug i 35 Aar. Da fortrød det ham, at han havde tiet og navnlig, at han ikke havde sagt det til „Professoren" (Melchior), „for han var saa nysgjerrig", og han frygtede for at tage Hemmeligheden om den underjordiske Gang med sig i Graven. Han talte da snart til den Ene, snart til den Anden om den Hemmelighed, der trykkede ham, og da Sagen aabenbart laa ham haardt paa Sinde, og da hans Beretning, der altid var eens, dog syntes at indeholde nogen Sandhed, blev der i Sommeren 1854 vendt op og ned paa Nyvei, hvor der vel fandtes adskillige Levninger af Mure, men intet Spor til den underjordiske Gang. Dette rokkede ikke hans Overbeviisning om, at den alligevel fandtes, og han antog, at den maatte løbe langs under et af Steengjerderne, som ere satte senere. Flere Gange efter den Tid bad han om, at der maatte blive anstillet yderligere Undersøgelser, men da man dog ikke godt kunde flytte Steengjerderne, blev det sagt ham, at hvis han enten selv eller ved Andre kunde finde tydelige Spor af den underjordiske Gang, skulde han faae sit Arbeide rigelig betalt og en anstændig Douceur ovenikjøbet. Imidlertid blev han syg, men lige indtil sin sidste Stund var han fast overbeviist om, at han havde seet den underjordiske Gang. Alle Beretninger samstemme i, at Gangen skal gaae fra Klosterbygningen eller Kirken i Retning af Musiklærerens Huus (Pl. IX). Faa Aar efter at der var anstillet Undersøgelser paa Nyvei, indfandt der sig en Gaardmand heraf Sognet med en ældre Kone, som paastod, at hun i 1812, da hun som ung Pige istedetfor sine Forældre gjorde Haandlangerarbeide for Murerne ved Kirken, tilligemed nogle

Andre havde været nede i en underjordisk Gang og gaaet omtrent et Par hundrede Skridt i den, efter hvad hun antog, i Retning af Musiklærerens Huus. Dette var skeet om Middagen, medens Arbeidet var standset; de havde havt Lygte med sig, men da hun blev bange paa Halvveien, var hun vendt om før de Andre. De, der havde været med hende, vare forlængst døde. Da hun blev spurgt, om hun kunde paavise Stedet, hvor de gik ned, svarede hun: „Ja, vi gik ned under Herluf Trolles Begravelse". Hun blev da ført ned i Gravhvælvingen bag Alteret, hvor hun strax pegede paa et Sted paa den nederste Kant af Muren og paastod bestemt, at det var der, de vare gaaede ned. Muren og Grunden blev undersøgt, men der fandtes ingen Nedgang. Langs med den nordlige Side af Choret, udenfor Kirken, blev der gravet saa dybt, at man efter Rimelighed maatte have truffet paa Overdelen af Gangen, men den fandtes ikke. Siden er der ikke søgt efter den.

Man tør sikkert haabe, at de Forandringer, der forestaae den gamle Klosterbygning, ville blive foretagne med saa varsom Haand, at den Intet vil tabe af sit charakteristiske Præg fra den tidlige Middelalder, der saa godt stemmer med dens Historie og de rige og kjære Minder, der knytte sig til den. „Klosterbygningen paa Herlufsholm", skrev Molbech 1811, „er en af de saare faa her i Landet, der endnu til vore Dage, paa enkelte uvæsentlige Forandringer nær, har bevaret sit gamle Udseende, og endnu kraftigen udtaler en Tone fra svundne Tider, da man ogsaa byggede for Efterverdenen. Tiden har temmelig skaanet den; og Menneskene have her viist en sjelden Ærbødighed for denne Levning fra det 13de Aarhundrede — en af de ældste og ærværdigste Bygninger i Landet. Det synes, som man hidtil ved enhver Forandring eller Fornyelse skaansom har vaaget over den gamle Form; i det mindste i dens ydre Præg. Maatte den herlige Bygning ogsaa fremdeles bevare dette! Maatte den overgives Efterslægten ligesom vi af vore Forfædres omhyggelige Haand have modtaget den — styrket, men ikke forandret! Maatte ingen vanhellig Haand forstyrre, hvad saa mange Aarhundreder have skaanet — dog hvem kunde det falde ind, med den mindste Tanke at troe saadant i vore Dage, da man igien begynder at sætte høi Priis paa enhver charakteristisk Levning fra de svundne Tider — og dette er Herlufsholms Klosterbygning i en udmærket Grad."

De betydelige Summer, der i den nuværende Forstanders Tid ere anvendte, deels til Kirkens Restauration og de andre ovenfor omtalte Byggearbeider, deels til Nedlægning af Kloaken og til Lystanlægene rundt om Gaarden, ere udelukkende tagne af Stiftelsens aarlige Overskud, og den af Stemann opsparede Capital (Pag. 311) er fremdeles i Behold. Nedenstaaende Uddrag af Stiftelsens Regnskab giver en Oversigt over dens ordinaire Indtægter og Udgifter; det anførte Gage- og Lønningsreglement gjælder fra 1ste April dette Aar, men Oversigten over Indtægter og Udgifter er taget af det Regnskab, der slutter 1ste April 1864, da det for Aaret fra 1ste April 1864 til 31te Marts 1865 endnu ikke er, eller kan være, afsluttet. Det aarlige Overskud er ikke større, end at Stiftelsen kun ved fornuftig Oeconomie vil være istand til at møde de extraordinaire Krav, der altid ville indfinde sig under den ene eller den anden Stikkelse, som Krigsskat, større Reparationer og Forandringer paa Bygningerne f. Ex. den forestaaende Restauration af Rødebygning, der vil koste 30—40,000 Rd., Opførelse af nye Bygninger o. s. v. Desuden maa det erindres, at Skole- og Opdragelsesvæsenets hele Udvikling Aar for Aar stiller større Fordringer til Stiftelsens Kasse.

Gage- og Lønningsreglement.

	Pengeløn.		Rug.		Byg.		Havre.	Brænde.	Tørv.
	Rd.	ß.	Td.	S.	Td.	S.	Td.	Fv.	Vognlæs
Rector, Inspecteur, Overlærere og Adjuncter, efter det for Lærerne ved de kongelige Skoler gjeldende Gagereglement *) . . .	10100	„							
Rector	. . .	. .	.	. .	. .	.	.	36	
2 Lærerboliger à 10 Fv.	. . .	. .	.	. .	. .	.	.	20	
1 Lærer bosat i Nestved	. . .	. .	.	. .	. .	.	.	5	
Rector: til Contoirhold	100	„							
For Inspection paa Læsesalen. . .	400	„							
Lateris	10600	„	„	„	„	„	„	61	„

*) Desuden har Rector en Jordlod paa c. 20 Tdr. Land.

	Penge-løn.		Rug.		Byg.		Havre.	Brænde.	Tørv.
	Rd.	ß.	Td.	S.	Td.	S.	Td.	Fv.	Bønderlæs
Transport	10600	"	"	"	"	"	"	61	"
Den naturhistoriske Lærer for Tilsyn med Naturaliecabinettet . .	100	"							
Musiklæreren*)	525	"	3	"	3	"	"	6	8
Sanglæreren	147	"							
Skrive- og Tegnelæreren	357	"							
Samme: som Skolesecretair . . .	100	"							
Gymnastiklæreren **).	240	"							
Oldfruen:									
Løn for Vask af Skolens Dækketøi og Linned, for Reenholdelse af Rødebygning og Opredning af Disciplenes Senge ***)	600	"	"	"	"	"	"	20	60
Vask for Lærere og Disciple à 12 Rd. . . . . c.	1350	"							
Forstanderens Secretair	200	"							
Revision af Stiftelsens Regnskab	200	"							
Godsforvalteren og Skolens Regnskabsfører †)	1200	"	12	"	12	"	30	30	24
Forstinspecteuren ††)	200	"							
Skovrideren †††)	700	"	6	"	6	"	30	15	12
Samme: f. Tilsyn med Lystanlægene	100	"							
Samme: i Skydepenge for Vildt og Rovfugle	100	"							
Lateris	16719	"	21	"	21	"	60	132	104

*) Til Musiklærerens Bolig hører 3 Tdr. Land.

**) Deraf 30 Rd. for at lede 7de Classes Skydeøvelser.

***) Fra 1ste Novbr. 1864 lønner Oldfruen selv alle sine Folk.

†) Desuden en Jordlod (pag. 309), Fogedpenge og Procenter af Skovauctioner.

††) Forstinspecteuren, Skovrider Holten, forhen paa Knuthenborg, har disse 200 Rd. som et aarligt Honorar, der hvert Aar anvises af Forstanderen, men er ikke fast ansat ved Stiftelsen.

†††) Desuden den Jordlod, der hører til Skovridergaarden, henved 20 Td.

	Penge-løn.		Rug.		Byg.		Havre.	Brænde.	Tørv.
	Rd.	ß.	Td.	S.	Td.	S.	Td.	Fv.	Bønderlæs
Transport	16719	„	21	„	21	„	60	132	104
Skovfogden i Steenskoven *) . . .	70	„	3	„	3	„	1	4	4
Do. i Kalbyriis *)	90	„	3	„	4	4	„	4	4
Do. i Klosterskoven **) . .	100	„	4	„	4	„	1	4	6
Opsynsmanden i Raadmdshv.***)	60	„	3	„	4	„	„	4	4
Do. i Kohaven†) . . .	„	„	1	„	1	„	„	4 Læs Qvas	„
Pensioner:									
Rector Dichmans Enke	400	„							
Forr. Inspecteur Rosenørn . . .	380	„							
Forr. Oeconom Hansen og Kone	150	„							
Skovfoged Hans Larsens Enke	20	„							
Bælgetræderen	6	„							
Skolens Uhrmager	20	„							
Skorsteensfeieren	252	84							
Muurmesteren for Understrygning af Tagene	150	„							
Tilsyn med Skolens Sprøiter ca.	20	„							
Do. med Kloaken . . . 50 —									
Rensning af Kakkelovnene 30 —									
	80	„							
Oeconomen:									
Bespiisning af: Inspecteuren, 6 Lærere og c. 105 Disciple à 8 Rd. om Maaneden; for Fremmede ved Dimissionen og andre Leiligheder, Kost til leiede Folk o. s. v., 5 Tjenere, Vægter og 3									
Lateris	18517	84	35	„	37	4	62	148	122

*) Have hver 9 Tdr. Land.

**) Desuden 4 Tdr. Land.

***) Skal vedligeholde samtlige Gange i Raadmandshaven; har c. 4 Td. Land.

†) Har 3½ Td. Land.

	Pengeløn		Rug.		Byg.		Havre.	Brænde.	Tørv.
	Rd.	ß.	Td.	S.	Td.	S.	Td.	Fv.	Bønderlæs
Transport	18517	84	35	„	37	4	62	148	122
Gangkoner à 6 Rd. om Maaneden *)	11650	70	„	„	„	„	„	65**) 40 Læs Ovas	100
Samme: for at holde Skolen med Ølflasker og Propper	100	„							
Taffeldækkeren	50	„							
Samme: i Nytaar af Stiftelsens Kasse 1 Rd. for hver Discipel	105	„							
Postbudet	50	„							
Samme: i Nytaar af Stiftelsens Kasse 1 Rd. for hver Discipel	105	„							
1 Opvarter	80	„							
2 do., hver 72 Rd.	144	„							
Vægteren	90	„							
Samme: i Nytaar af Stiftelsens Kasse 2 Mk. for hver Discipel	35	„							
3 Gangkoner, hver 50 Rd.	150	„							
Skolens Læge	200	„	„	„	„	„	30	„	
Sognepræsten	„	„	10	4	16	„	„	12	
Skolelæreren i Lillenestved	50	„	2	$2\frac{1}{4}$	5	$4\frac{1}{4}$	„	6†)	
Samme som forhenv. Organist	30	„							
„ for uvisse Indtægter	10	„							
Skolelæreren i Holsted	50	„	1	„	„	„	„	6†)	
Do. i Ladby	50	„	1	$\frac{3}{4}$	1	„	„	6†)	
Do. i Riisløv	6	„	„	$3\frac{1}{2}$	„	$5\frac{3}{4}$	„	$4\frac{2}{3}$	
Organisten	60	„							
Postmesteren i Nestved	. . .	.	.	.	.	.	.	. . .	6
Summa	31533	58	50	$2\frac{1}{2}$	60	6	92	$247\frac{2}{3}$	228

*) For Forstanderen, naar han opholder sig paa Herlufsholm, og for hver Fremmed, han fører med sig, har Oeconomen 1 Rd. daglig.

**) 45 Fv. Fagot og 20 Fv. Kløvebrænde; desuden 42 Cubikfod Bøgegavntræ.

†) For Extra Underviisning til uconfirmerede Tjenestedrenge, der om Sommeren maae forsømme Skolen, er der tilladt Sognets 3 Skolelærere ialt 16 Læs Ovas.

Oversigt over Stiftelsens Indtægter og Udgifter.

Indtægt.	Rdl.	ß.
Pengeindtægter af Bøndergodset, Hoveri- og Huuspenge, Landgildepenge og Huuslodsafgifter . .	7850	—
Indfæstninger	4200	—
Landgildesæd . . . . { 373 Tdr. Rug / 634 „ Byg / 369 „ Havre }	5321	48
Konge- og Kirketiende *) . . . 624 Tdr. Byg .	2496	—
Forpagtningsafgifter af bortleiede Hovedgaardsjorder **).	2472	15
Salg af Skoveffecter og Græsslet	9003	88
Skolecontingenter ***)	20718	10
Gratisternes Afgift til Lys, Medicin og Nytaar til Folkene	93	48
Renter af Stiftelsens Kapitalformue . . 3061 95		
hvorfra bliver at drage:		
Renten af det Moltkeske Legat 400 —		
2 Meierske Flidspræmier à 30 Rd. 60 —		
460 —		
	2601	95
Forskjellige smaa Indtægter:		
a. Afgift af Fiskeriet i Aaen og Gammelsø . .	20	—
b. Ringning med Klokkerne over Lig . . . c.	12	—
c. Afdrag paa Gageforskud og Obligationsskyld c.	130	—
Summa Indtægt	54919	16

*) Efter Tiendeforeningen af 1818 var Skolens hele Tiende 579 Tdr. Byg, men ved Kjendelse af 7de Juni 1854 og do. af 25de Septbr. 1855 faaer Stiftelsen efterhaanden ved Fæsteledighed Kongetienden af 5 Gaarde i Raaby og hele Kalby By og ved Forening af 20de Marts 1855 ligeledes ved Fæsteledighed Kongetiende af Ladby. Derved er Tienden nu voxet til 624 Tdr. Byg og vil i Tiden endnu forøges med c. 100 Tdr.

**) Oeconomen har senere forpagtet Klokkerholmen og svarer nu i det Hele taget i Forpagtningsafgift 1620 Rd. 68 ß.

***) For at Stiftelsen efter sin Evne kunde bidrage til at lindre de Ulykker, de politiske Forhold have bragt over vort Fødeland, optog Hs. Exc. Forstanderen

Udgift.	Rdl.	ß.
Efter Gage- og Lønningsreglementet, vide ovenfor:		
i Penge	31533	58
i Korn { 50 Td. $2\frac{1}{2}$ Skp. Rug; 68 „ 6 „ Byg; 92 „ - „ Havre } tilsammen. .	741	87
Andre Udgifter af Skolen og Godset:		
Kongelige Skatter og Afgifter af:		
Hovedgaardens, Embedsmændenes og Betjenternes Jorder, Tienderne, Skovskyldhartkornet, Brandassurance af Skolens Bygninger og Embedsmændenes og Betjentenes Boliger	2146	78
Brandassurance af Skolens Løsøre	72	40
Afgifter til Communerne *)	554	66
Nyt Inventarium og Reparation paa det Gamle, derunder indbefattet Dækketøi, Fajance til Skolens Bord, Kjøkkentøi, Senge, Linned osv. til Sygestuerne	1750	—
Vedligeholdelse af Skolens Bygninger og Embedsmændenes og Betjentenes Boliger	2500	—
Bibliothek og Samlinger	400	—
Skolens Fornøielser	650	—
Lystanlægene . . . . c.	350	—
Lys og Olie til Skolen	1003	—
Lateris	41702	41

* fra indeværende Skoleaars Begyndelse for halv Betaling 3 Disciple, Sønner af en Mand af den nordslesvigske Landbostand, en ved Dybbøl falden Officeer og en fordreven slesvigsk Embedsmand. Stiftelsen eftergiver saaledes disse tre Disciple tilsammen 360 Rd.

*) Fra 1852 inddrog Knuth et frivilligt Bidrag (5 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg), som Stiftelsen, ligesom andre Godseiere og Sogne, siden 1816 havde ydet til Præstø Amts Sygehuus. De Bidragydende havde fortrinlig Adgang til at benytte Sygehuset til deres fattige Syge. Godseiere og Sogne her omkring havde ligeledes inddraget deres frivillige Bidrag til Sygehuset, da en kongl. Resolution af 1828 bestemte, at der til Bedste for det maatte reparteres 2 ß. pr. Tde. Hartkorn i hele Præstø Amt Kun den gamle Baron Reedtz-Thott paa Gaunø vedblev, indtil sin Død for 3—4 Aar siden, at betale det samme Bidrag, som han havde givet siden 1816.

	Rbl.	ß.
Transport	41702	41
Skovudgifter:		
Opskovning af Brænde til Salg og Deputat, Hjemkjørsel af Skolens Deputat; Transport og Skovcultur	3250	—
Opskjæring og Røgling af Deputattørven fra Holmegaards Mose	77	—
Renten af Legater (Fru Birgitte Gjøes, Magister Coldings, Grev Thotts)	54	32
Udgifter til Kirken og Kirkegaarden	220	—
Forskjellige mindre Udgifter, saasom:		
Reengjøring, Extra-Opvartning, Sygepleie, Assistance ved Badning, Kjørsel, Medicin, Viin, Musik ved forskjellige Leiligheder, Trykningsomkostninger, Reiseudgifter, Ammunition til Skydeøvelserne, Brandtaxationsforretninger, Renten af Veigodtgjørelsen, Kastning 2c. af Landgildesæden, Porto og Aviser, Slaaning af Skjærver, Veiarbeide 2c.	2623	—
Summa Udgift	47926	73
Liqvideret med Indtægten	54919	16
Overskud	6992	39

Skjøndt de senere Aar ingenlunde have været gunstige for Landmanden, er Bøndergodset dog i god Stand, og Bønderne sidde i jevn Velstand. Er der ikke mange af dem, der have samlet sig Formue, saa er der dog endnu færre, der ikke kunne have anstændigt Udkomme og betale hver Sit, naar særegne Uheld ikke støde til; Restancer af kongelige Skatter og herskabelige Afgifter høre til Sjeldenhederne. Alle Bøndergaardene have hidtil været bortfæstede i almindeligt Livsfæste; men denne Besiddelsesform tilfredsstiller ikke længer Tidens Krav og synes at have udspillet sin Rolle. Hæves Livsfæstet efterhaanden overalt i Landet, baade paa private og offenlige Godser, og dertil er der god Udsigt for Øieblikket, kan Stiftelsen naturligviis heller ikke bevare Fæstet her paa Godset. Om Salg til

fuld Eiendom vil der vel neppe blive Tale; at omsætte Stiftelsens Formue i Capital vil være det samme som at fælde dens Dødsdom. Den bestaaende Lovgivning anviser to andre Maader, hvorpaa Stiftelsen kan disponere over sit Bøndergods, nemlig Arvefæste og Forpagtning paa 50 Aar. Hvad enten man seer Sagen fra Stiftelsens eller Bøndernes Side, synes Forpagtning at maatte foretrækkes. Fra Fortiden maa man slutte sig til Fremtiden, og havde Stiftelsen i Slutningen af forrige Aarhundrede eller i Begyndelsen af dette, som det var paatænkt, bortarvefæstet sit Bøndergods, vilde den allerede for længe siden have været nødt til at standse sin Virksomhed, forsaavidt den alene skulde være henviist til sine egne Midler. Ved Forpagtning paa 50 Aar naaer den netop, hvad der for den er af den allerstørste Betydning, at dens Indtægter ikke een Gang for alle slaaes fast, men vedblive at følge med Tiden, hvorved de alene kunne holde Skridt med Udgifterne. Og seer man Sagen fra Bøndernes Side, vil Forpagtning paa saa langt Aaremaal stille dem saa frit og uafhængigt af Stiftelsen, som de billigviis kunne ønske, og give dem fuld Sikkerhed for, at Frugterne af den Flid, Dygtighed og Capital, enhver især anvender paa sin Gaard, vil komme ham selv og hans Børn tilgode. Forpagtning giver Bønderne Ret til, naarsomhelst de ville, at sælge den resterende Deel af deres Forpagtningstid og at afstaae deres Gaarde til Børn, Stedbørn og Svigerbørn, uden at de behøve Nogens Tilladelse dertil. Forpagtning har desuden den Fordeel, at den ikke nødvendig, og ialtfald ikke i saa høi Grad som Livsfæstet, berøver den driftige og virksomme Bonde hans Driftscapital i det Øieblik, da han har meest Brug for den, og den gjør ham det forholdsviis let at skaffe Penge til at forbedre Driften, da der i Forpagtningen er et sikkert Pant, hvilket ikke er Tilfældet med Livsfæstet. Men den allervæsenligste Fordeel, som dog maaskee i Øieblikket er den mindst paaagtede og vel endogsaa fra visse Sider ansees som en Mangel, er dog den, at Forpagtning forhindrer Gaardenes Udstykning, der vilde være en af Arvefæstets sikkreste og sørgeligste Følger; Udstykningen er den farligste Fjende for Bondestandens Fremgang i Selvstændighed, Oplysning, Velstand, social og politisk Betydning.

Endnu har Forstanderen ikke taget nogen endelig Bestemmelse med Bøndergodset, men han har gjort et forberedende Skridt i den Retning, idet han for ganske nylig har erhvervet Eiendomsdom paa alt Stiftelsens Gods, da den manglede et tinglæst Adkomstdocument, og denne Mangel vilde føre adskillige Ulemper med sig, hvad enten

Forstanderen bestemmer sig for Arvefæste eller Forpagtning paa 50 Aar. *)

I de sidste Aar har Forstanderen, hvor der blev yttret Ønske derom, været villig til at overlade Bøndergaarde i Forpagtning paa 50 Aar; for ganske nylig er saaledes en Gaard i Vredsløse med c. 7 Tdr. Hartkorn og c. 66 Tdr. Land middelgod Jord bortforpagtet for en aarlig Afgift af 100 Rd. og 24 Tdr. Sæd i de første 25 Aar og 160 Rd. og 32 Tdr. Sæd i de sidste 25 Aar. I Gjennemsnit vil Afgiften saaledes, naar Bygget regnes til 4 Rd. pr. Td., blive circa 7 Skpr. Byg pr. Td. Land. Ved Forpagtningens Tiltrædelse blev i dette Tilfælde slet Intet betalt, men det er rimeligt, at Stiftelsen i Fremtiden vil capitalisere noget af Afgiften, som da bliver at erlægge ved Forpagtningens Tiltrædelse.

Af den sidst bortfæstede Gaard, af Hartkorn 6 Tdr. 3 Skpr., med c. 70 Tdr. Land af mindre god Beskaffenhed, skal svares en Indfæstning af 1800 Rd. og en aarlig Afgift 42 Rd. og 12 Tdr. Sæd.

Foruden Hovedgaarden og Skovene eier Stiftelsen følgende Bøndergods (Plan X):

	Gaarde.	Parceller.	Huse.	Nyt Matricule Hartkorn.			
				Tdr.	S.	F.	Alb.
Lille Nestved	13	1	26	106	1	3	1¼
Ladby	17	„	21	113	6	„	2
Guderup	3	3	3	29	7	„	2¼
Vredsløse	13	„	12	97	„	2	1¼
Holsted	10	„	12	99	6	3	2½
Øverup	8	„	12	59	2	3	2¼
Holløse	3	„	2	23	4	„	¾
Steenbeksholm	4	„	5	38	„	„	¾
Sønderdræsset, Hovmarken, Sandstrædet m. fl. St.	„	„	20	3	1	2	1¼
Naaby	9	2	6	57	2	2	1¼
Riisløv	12	„	18	93	2	1	1¼
Lateris	92	6	137	721	4	1	1¼

*) Ved en ufattelig Protest, som Overretten ikke har kunnet tage tilfølge, søgte Bønderne at forhindre, at Stiftelsen fik den forlangte Eiendomsdom paa alt sit Gods. Følgen af Protesten var en unyttig Procedure, der varede i omtrent to Aar

	Gaarde.	Parceller.	Huse.	Ny Matriculs Hartkorn.			
				Tdr.	S.	F.	Alb.
Transport	92	6	137	721	4	1	$1\frac{3}{4}$
Kjøberup	3	"	2	26	3	"	"
Gjerdrup	4	"	2	25	5	1	$\frac{1}{2}$
Kalby	16	4	12	104	7	1	1
Borupgaard	1	"	1	8	2	2	$1\frac{3}{4}$
Blangsløv	1	"	1	9	4	"	$\frac{1}{2}$
Appenæs	7	"	17	40	5	2	$\frac{1}{2}$
Grimstrup	5	"	1	30	"	1	$2\frac{1}{2}$
Magle Mølle	. .	. .	. .	1	1	3	$\frac{1}{4}$
Summa	129	10	173	968	2	1	$2\frac{3}{4}$

I den allernærmeste Fremtid vil det vise sig, om Magle Mølle vil gaae tabt for Stiftelsen eller ei. Det er bekjendt, at den Danneskjoldske Familie antager at have Ret til Arvefæste paa Møllen med Tilliggende ved den nuværende Fæsterskes Død paa Vilkaar, der bleve fastsatte i 1809 eller 10, og som efter de nuværende Forhold ere i høi Grad ugunstige for Stiftelsen. Sammenhængen med den hele Transaction er ikke ganske klar. Det er ikke usandsynligt, at Grev Danneskjold, før han i 1810 begyndte paa Anlæget af Kanalen fra Næstved forbi Herlufsholm, har ønsket at komme i Besiddelse af Møllen for at sikkre sig mod mulige Vanskeligheder af fremtidige Brugere, da Møllen drives ved Vandet fra det gamle Aaløb, som tæt ovenfor den staaer i Forbindelse med Kanalen ved en Styrtedam. Saameget er ialtfald vist, at Grev Danneskjold, hvis interimistiske Bestyrelse af Herlufsholm i 1809—10 vidner om den største Uegennyttighed og Interesse for Stiftelsens Vel, ikke har villet gjøre sig selv nogen Fordeel paa dens Bekostning og ikke har anet, at han muligviis engang i Tiden vilde paaføre Stiftelsen et Tab af 15—20,000 Rd.; thi det er Møllen med Vandkraft og Tilliggende værd. Han har vistnok kun villet sikkre sig fri og uhindret Brug af Kanalen til Transport af Brænde fra Næsbyholms Skove, der tilhørte ham; men Næsbyholm og Kanalen ere forlængst gaaede over i andre Eieres Hænder, og den Danneskjoldske Familie synes nu ikke at kunne have anden Adkomst til Møllen, der har hørt til Skovkloster og Herlufsholm i 600 Aar, end det Tilsagn om Arvefæste, som den gamle Greve i sin Tid

kan have erhvervet, høist sandsynlig alene under Forudsætninger, der nu aldeles ikke ere tilstede.

Skovene behandles under den nuværende Forstander med større Forsigtighed, end under hans Formand. Hugsten har i endeel Aar ikke været stærkere, end den efter Skovenes Tilstand bør være *), og de betydelige Plantninger, der ere foretagne i den i Knuths Tid afdrevne Deel af Skovene, ere i særdeles god Væxt. Af Deputater udredes aarlig:

	Eeg.	Bøge-Favnebrænde eller Fagot.	Qvas.
	Fv.	Fv.	Læs
1. Efter Gage- og Lønnings-reglementet **)	"	$247\frac{2}{3}$	44
2. Skolens og Opdragelsesanstaltens Deputat	"	160	"
3. Magle Mølle	$2\frac{1}{2}$	6	"
4. Til forskjellige Skoler og Sognets Jordemoder	"	12	16
	$2\frac{1}{2}$	$425\frac{2}{3}$ †)	60

Skovene ere nu for største Delen afgravede, og enkelte slet bevoxede Ellemoser kunne derved forvandles til Bøgeskov eller, forsaavidt de ikke egne sig dertil, ombannes til Enge. Stiftelsen har allerede nu en god Indtægt af sine Skove, og den vil voxe i Fremtiden, efterhaanden som Culturarbeiderne bringes tilende, og den unge Skov bliver tjenlig til Hugst.

---

*) I Regnskabsaaret 1863—64 blev skovet til Salg af alle Slags c. 1000 Favne Brænde foruden endeel Udhug, Qvas og Grantømmer.

**) Hertil komme de Forstanderen siden 1805 tillagte 50 Favne Brænde, der nu sælges opskovet, ved Auction, tilligemed Stiftelsens eget Brænde.

†) Størstedelen heraf er dog Fagotter, hvoraf der regnes $1\frac{1}{2}$ Favn med 1 Favn storslaaet Brænde.

VI.

Personalhistoriske Efterretninger om Rectorer, Lærere, Dimittender og Oldfruer

fra 1755 til 1865.

Rectorer.

1. **Bernth, Johan Ludvig**, født i Lyndelse i Fyen 10 September 1724, Student fra Odense 1745, Magister, Decanus paa Klosteret og Pageinformator; Rector paa Herlufsholm og extraordinair Professor i Philosophie 1755, død 24 Februar 1804. Fader til Nr. 189, 221 og 238, Morfader til Nr. 257, 276, 277 og 315, Farbroder til Nr. 150. I en Række Programmer har han samlet og ladet aftrykke Documenter til Oplysning om Skovklosters Historie.
2. **Brorson, Anders Winding**, født i Klim i Aalborg Stift 10 November 1755, Student fra Aalborg 1774, theologisk Candidat 1778, philologisk Candidat 1781, theologisk Decanus paa Communitetet 1781, Magister i Philologien 1782, Conrector (Nr. 5) paa Herlufsholm 1784, men tiltraadte ikke Embedet før i Januar 1785, Rector og titulair Professor 1804, virkelig Justitsraad 1811, Ridder af Danebroge 1817, Medlem af det norske Videnskabernes Selskab, død 30 Juni 1833. Gift 1785 med sit Sødskendebarn, Stiftsprovst C. C. Kyndes Datter, Barbara Nicolette, der døde 1807, og flere Aar derefter med hendes Søster, Maren Kynde, som døde 16 October 1840. Farbroder til Nr. 400. Udgav i Forening med Professor C. F. Horneman

(Nr. 138) „Forhandlinger ved Jubelfesten paa Herlufsholm den 23 Mai 1816". Om hans Virksomhed som historisk Forfatter og som Oversætter og Udgiver af Classikere henvises til Erslews Forfatterlexicon.

3. **Dichman, Gustav Adolph**, født i Kjøbenhavn 11 April 1795, dimitteret fra Metropolitanskolen 1812, cand. philos. 1813, Lærer ved det von Westenske Institut i Kjøbenhavn, Adjunct (Nr. 45) paa Herlufsholm 1822, Overlærer (Nr. 10) og Bibliothekar 1832, Rector 1833, død 16 August 1853. I 1818 een af „de Tolv" mod Baggesen. Erslews Forfatterlexicon indeholder Oplysning om hans literaire Virksomhed.

4. **Listov, Christian Richard Steen**, født i Kjøbenhavn 7 Januar 1821, dimitteret fra Metropolitanskolen 1840, Lærer i Borgerdydskolen paa Christianshavn fra 1843 til 1846, philologisk Candidat 1848, foretog fra 1849 til 1851 med offenlig Understøttelse en videnskabelig Reise i Frankrig, Italien, Grækenland, Lilleasien, Tydskland og England; Subrector ved Domskolen i Slesvig 1851, Overlærer (Nr. 11) og constitueret Rector paa Herlufsholm 1853, beskikket til Rector 1854, Titel af Professor 1859.

Conrector.

5. **Brorson, Anders Winding**, Conrector fra 1784 til 1804. See Nr. 2.

Lectorer.

6. **Hannestad, Nicolai Engelhardt**, født paa Nordmør i Trondhjems Stift 13 October 1730, Student fra Trondhjem 1744, reiste til Halle og Rostock 1747, vendte tilbage 1750, Magister, Pageinformator 1751, Provst paa Communitetet 1754, Præst paa Herlufsholm og Lector i Theologie og Hebraisk ved Mageskifte med den lærde Johan Ernst Gunnerus 1755, Professor i Hebraisk og Lector i Theologie ved Gymnasiet i Odense 1759, tog den theologiske Doctorgrad 1760, tillige residerende Capellan ved St. Knuds Kirke i Odense 1766, død 1782.

7. **Studsgaard, Christian Beverlin**, født i Kjøbenhavn 12 Juni 1727, privat dimitteret til Universitetet 1745, theologisk Candidat 1748, Decanus paa Ehlers' Collegium 1751, reiste ved Hjælp af det Winstrup-Resenske Reisestipendium og privat Understøttelse 1754

til de tydske Universiteter for at studere Theologie og de syro-chaldæiske Sprog, Medlem af Selskabet for Studiet af det latinske Sprog og Romerfolkets Mindesmærker i Jena og Magister i Rostock 1757, reiste samme Aar hjem, Vicarius hos Sjællands Biskop til at holde Forelæsninger ved Universitetet 1758, Præst og Lector i Theologie og Hebraisk paa Herlufsholm 1759, tillige Provst for Østerflakkebjerg Herred 1766, ordenlig Professor i Theologien 1769, paa Grund af Svagelighed ansat som Præst ved Budolphi Kirke i Aalborg 1773, adjungeret Biskoppen for Aalborg Stift med Successionsret 1775, Biskop for Aalborg Stift 1778, Doctor i Theologien i Anledning af Universitetets Secularfest 1779, entlediget 1806, død 15 November samme Aar.

Overlærere.

8. **Melchior, Hans Bøchman**, født i Grenaa 14 Mai 1773, fulgte med A. W. Brorson (Nr. 2) til Herlufsholm som Discipel 25 November 1784, dimitteret derfra 1790 (Nr. 214), Lærer (Nr. 33) paa Herlufsholm 1797, Doctor i Philosophien 1801, Overlærer og titulair Professor 1820, død 11 September 1831. Farbroder til Nr. 368. Blandt hans Skrifter, som ere anførte i Erslews Forfatterlexicon, nævnes her: „Historisk Efterretning om den frie, adelige Skole Herlufsholm“ og Indbydelsesskriftet til Jubelfesten paa Herlufsholm den 23 Mai 1816, samt Priisskriftet „Den danske Stats og Norges Pattedyr“, som efter hans Død blev udgivet af Slotspræst Zahle (Nr. 307), endvidere hans Doctordisputats „Comparatio inter commoda et incommoda educationis publicæ & privatæ“.

9. **Fogtmann, Nicolai**, født i Sønder-Bork i Ribe Stift 16 November 1788, Student fra Ribe 1808, theologisk Candidat 1814, Lærer i den kjøbenhavnske Borgerdydskole og constitueret Adjunct ved Metropolitanskolen, Adjunct (Nr. 42) paa Herlufsholm 1815, Overlærer 1820, Licentiat i Theologien 1821, Lector ved Sorø Academie 1822, Doctor i Theologien 1826, theologisk Professor og Medlem af Consistoriet 1830, Biskop over Ribe Stift 1831, over Aalborg Stift 1833, Ridder af Danebroge 1835, Danebrogsmand 1841, Commandeur af Danebroge 1845, død 13 September 1851. Om hans Forfattervirksomhed henvises til Erslews Lexicon.

10. **Wichman, Gustav Adolph**, Overlærer fra 1832 til 1833. See Nr. 3.

11. **Listov, Christian Richard Steen,** Overlærer fra 1853 til 1854. See Nr. 4.
12. **Dahl, Thorvald,** født i Kjøbenhavn 20 November 1817, Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1832, theologisk Candidat 1841, Adjunct (Nr. 65) paa Herlufsholm 1845, Overlærer 1856.
13. **Kielsen, Sigurd Thorvald,** født i Kjøbenhavn 4 Februar 1814, Student fra Vordingborg 1830, 2den Examen 1831, Huuslærer, begyndte at studere Theologie, lagde sig derpaa efter de døde Sprog, Lærer ved det von Westenske Institut i Kjøbenhavn, Timelærer ved Metropolitanskolen 1847, Adjunct (Nr. 72) paa Herlufsholm 1851, Overlærer 1856.

Inspecteurer.

14. **Whitte, Peter Bernholt,** født i Aakirkeby 17 October 1765, Student fra Slagelse 1785, Educationsinspecteur paa Herlufsholm fra 1792 til 1797, tillige Organist og Lærer i Musik (Nr. 84) samt i Skrivning og Tegning (Nr. 89), tog dansk juridisk Examen 1799, Huuslærer, Told- og Consumtionskasserer i Korsør 1805, død 10 December 1833.
15. **Wang, Torsten,** født i Norge 2 April 1766, Kammertjener hos Cancellipræsident Kaas, Inspecteur paa Herlufsholm 1810, afskediget med Pension 1818, død i Ringsted 5 Februar 1826.
16. **Topp, Hans Peter,** født 1771, Student 1793, Privatsecretair hos Geheimeraad Brandt, Cancellisecretair 1799, Forstinspecteur ved Herlufsholm fra 1805 til 1811, Bibliothekar og Bestyrer af Skolens Myntsamling 1809, tillige Lærer i Tegning og Skrivning (Nr. 90) 1811 og Inspecteur 1818, Cancelliraad 1826, død 22 Marts 1831.
17. **Prom, Jacob Nicolai,** Lieutenant ved Castelsjægerne, Capitain, Inspecteur samt Lærer i Tegning og Skrivning (Nr. 91) paa Herlufsholm 1831, fratraadte 1841, død i August samme Aar i Nestved.
18. **Rosenørn, Peter Eleon,** født i Randers 4 Juli 1811, dimitteret fra Herlufsholm 1832 (Nr. 394), cand. philos., Inspecteur og Lærer i Skrivning (Nr. 92) paa Herlufsholm 1841, tog Afsked paa Grund af Svagelighed 1855, lever i Nestved. I Forening med Professor T. A. Becker (Nr. 384) Forfatter til „Efterretning om Herlovianere fra 1819—1853", udgivet af Herlovianersamfundet.

19. **Leth, Albert Emil**, født i Kongens Lyngby 23 November 1822, Student fra Metropolitanskolen 1840, theologisk Candidat 1846, Adjunct (Nr. 68) paa Herlufsholm 1847, Inspecteur 1855, titulair Overlærer 1858.

Hørere og Adjuncter.

20. **Buch, Hans Jacob**, født 10 December 1724 i Helsingør, Student fra samme Byes Skole 1748, theologisk Candidat 1750, Hører paa Herlufsholm 1753, forestod Rectoratet under Vacancen indtil Rector Bernths (Nr. 1) Tiltrædelse, Sognepræst i Lemvig og Lem 1762, i Ringkjøbing samme Aar, død 19 Marts 1775.

21. **Kanneworff, Anders Jesper**, født i Odense 1722, Student derfra 1745, Hører paa Herlufsholm 1755, afskediget paa Grund af Forsømmelighed samt haard og fremfusende Adfærd mod Disciplene 1759 med en aarlig Pension af 20 Rd., som Eftermanden (Nr. 22) maatte udrede, levede derefter nogle faa Aar som Boghandler i Silkegade i Kjøbenhavn.

22. **Paludan, Otto**, født 1729, Student fra Viborg 1751, Huuslærer for Brødrene Teilmann (Nr. 113 og 114), Hører paa Herlufsholm 1759, død i August 1786. Ved sin store Eftergivenhed og Svaghed ligeoverfor Disciplene havde han ikke ringe Skyld i den slappe Disciplin og Skolens Tilbagegang i Aarene 1775 til 1785.

23. **Kettwich, Ernst Gottlieb**, fransk Sprogmester 1760, død i Februar 1768, 27 Aar gammel. Var af fransk Herkomst og talede Sproget med Færdighed, men forsømte Informationen noget, især det sidste Aar, og deels derfor, deels for at spare, opsagde Grev Thott ham Tjenesten, hvilket han tog sig saa nær, at han derover faldt i en Sygdom, hvoraf han døde, inden den Tid, til hvilken han var opsagt.

24. **Wernecke, Christian Levin**, født i Rostock 11 April 1727, ansat ved Raadsapotheket i Lübeck 1744, Provisor ved Aarhuus Apothek 1753, reiste til Kjøbenhavn og blev immatriculeret ved Universitetet 1755, tog den medicinske Doctorgrad 1760, Lærer i Botanik og Læge paa Herlufsholm fra 1762 til 1763, da han flyttede til Nestved, Landphysicus, død 1775.

25. **Hersom, Hans Christian**, født i Rønnebæk i Sjælland 28 Decbr. 1737, dimitteret fra Herlufsholm 1757 (Nr. 98), theologisk Candidat, Hører paa Herlufsholm fra 1762 til 1767, Magister 1765,

adjungeret Faderen, Sognepræst Hersom til Rønnebæk og Olstrup i Sjælland med Successionsret 1767, Sognepræst for Veilø og Vester-Egesborg i Sjælland 1770, Provst i Hammer Herred 1791, resignerede 1808, døde i Kjøbenhavn 1824. Fader til Nr. 206, Farbroder til Nr. 180.

26. **Bastholm, Matthias,** født i Kjøbenhavn 31 August 1745, Hører og Lærer i Fransk paa Herlufsholm 1767, Rector ved Nykjøbing Cathedralskole 1781, Magister samme Aar, afskediget 1806, død 1812. Broder til Theologen C. Bastholm.

27. **Lund, Lauritz Severin,** født i Øster Mariæ Sogn paa Bornholm 1 Januar 1754, dimitteret fra Herlufsholm 1770 (Nr. 152), cand. philos. 1771, Hører og Lærer i Fransk paa Herlufsholm fra 1781 til 1791, Magister 1785, Conrector ved Randers lærde Skole 1791, vicarierende Rector 1803, Rector 1806, titulair Professor 1815, entlediget 1830, død 17 Juli 1832. Broder til Nr. 130.

28. **Fog, Søren Lemwigh,** født i Høielse i Sjælland 19 Januar 1762, Student fra Herlufsholm 1780 (Nr. 182), theologisk Candidat 1785, Hører paa Herlufsholm 1786, Magister, Sognepræst til Sørbymagle og Kirkerup i Sjælland 1789, til Herlufsholm 1791, til Idestrup paa Falster 1808, død 4 August 1819. Broder til Nr. 183.

29. **Holm, Andreas Krag,** født i Nakskov 17 Septbr. 1767, Student 1785, Lærer ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1787, Hører paa Herlufsholm 1789, theologisk Candidat 1790, Sognepræst for Holeby og Bursø paa Lolland 1792, anden Capellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn 1797, tillige Præst ved Søqvæsthuset 1801, første Capellan ved Holmens Kirke 1804, Rang med Kjøbenhavns Sognepræster 1811, Ridder af Danebroge 1815, Meddirecteur og indenlandsk Secretair ved Bibelselskabet for Danmark 1815, Overdirecteur for de Massmannske Søndagsskoler fra 1816 til 1831, Provst for Holmen og Garnisonen og Sognepræst ved Holmens Kirke 1823, Medlem af Directionen for Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbenhavn fra 1823 til 1840, Medlem af Commissionen til Kirkelovenes Revision 1823, Dannebrogsmand 1829, Rang med Biskopper 1841, Commandeur af Danebroge 1842, modtog samme Aar fra Universitetet Æresdiplom som Doctor i Theologien, entlediget 1848, Æresmedlem af Selskabet for Søndagsskolerne 1850, død 13 Mai 1851.

Om hans Virksomhed som Forfatter henvises til Erslews Forfatterlexicon.

30. **Gjellerup, Jacob**, født i Steenløse i Sjælland 7 Februar 1766, dimitteret fra Herlufsholm 1786 (Nr. 198), theologisk Candidat 1790. Hører paa Herlufsholm 1791, residerende Capellan i Kjøge 1796, Sognepræst i Korsør 1805, død 28 Septbr. 1820. Gift med en Datter af Nr. 1, Fader til Nr. 315.

31. **Budde, Robert**, født i Herne Præstegjæld i Trondhjems Stift 7 Septbr. 1770, Student fra Trondhjem 1790, Hører paa Herlufsholm fra 1792 til 1797, theologisk Candidat 1795, Sognepræst i Ridløse 1797, i Havrebjerg og Gudum 1804, i Nørby 1815, — Alt i Sjælland, — død 26 Marts 1840. Broder til Nr. 239 og 250. Efter Melchiors feilagtige Angivelse af hans Fødselsaar (1773) er hans Alder, da han blev Hører, pag. 175, Anmærkn., angivet til 19 Aar, men han var 22 Aar gl.

32. **Lund, Ludvig Michael**, født i Storeheddinge 6 October 1771, stod først 4 Aar i Guldsmedlære, nød derpaa i 2 Aar videnskabelig Underviisning og dimitteredes privat 1791, theologisk Candidat 1796, samme Aar Hører ved Herlufsholm, residerende Capellan for Skjærbek i Ribe Stift 1799, Sognepræst for Brande sammesteds 1801, for Øster-Starup og Nebel sammesteds 1808, for Nørre-Vedby og Nørre-Alslev paa Falster 1832, Consistorialraad 1840, død 11 Marts 1843. Fader til Nr. 333.

33. **Melchior, Hans Bøchman**, Lærer fra 1797 til 1820. See Nr. 8.

34. **Almstrup, Christian Jess**, født i Roholte i Sjælland 29 Decbr. 1773, Student fra Vordingborg 1791, theologisk Candidat 1795, Hører paa Herlufsholm 1797, Sognepræst til Rold og Vebbestrup i Viborg Stift 1803, til Junget og Thorum i samme Stift 1817, til Vor Frue Kirke i Aalborg og Nørre-Tranders 1829, død 12 August 1830.

35. **le Gros**, fransk Sprogmester, med Bopæl i Næstved, 1799, vendte 1802 tilbage til Frankrig, hvorfra han var emigreret.

36. **Schou, Niels Jacob**, født 1771, Student 1790, theologisk Candidat 1797, Lærer paa Herlufsholm 1799, Sognepræst for Hvam og Hvilsom i Viborg Stift 1806, for Nimtofte og Tøstrup i samme Stift 1811, for Søby, Skader og Halling i Aarhuus Stift 1813, for Aarslev, Hørning og Lihme sammesteds 1830, død 14 April samme Aar.

37. **Carstensen, Jørgen Peter**, født i Mariager 9 October 1782, Student fra Viborg 1798, theologisk Candidat 1802, Lærer paa

Herlufsholm 1803, Sognepræst for Hassing og Villersløv i Aalborg Stift 1809, for Tødse og Ersløv sammesteds 1820, for Middelfart og Causlunde 1831, for Raarup i Aarhuus Stift 1837, død 23 November 1853. Broder til Nr. 267.

38. **Riber, Axel**, født i Sønder-Næraa i Fyen 30 Juli 1779, Student fra Odense 1798, theologisk Candidat 1802, Lærer paa Herlufsholm 1804, Sognepræst for Lem i Ribe Stift 1813, tillige for Ølstrup 1814, for Aale og Tørring i Aarhuus Stift 1823, død 11 October 1852.

39. **Lieungh, Jochum Jørgensen**, født i Norge 1782, Student 1800, theologisk Candidat 1805, Adjunct paa Herlufsholm fra 1806 til 1815, da han tog sin Afsked for at vende tilbage til Norge, Sognepræst for Osloe Menighed og Hospital og Præst ved Christiania Tugthuus 1816, residerende Capellan ved Frelsers Kirke i Christiania 1823, Hofprædikant, Medlem af det norske Bibelselskabs Centralcommittee, Sognepræst ved Frelsers Kirke i Christiania og Stiftsprovst 1846, død 18 September 1853.

40. **Krarup, Jens**, født i Veirum i Ringkjøbing Amt 4 Februar 1783, blev privat demitteret i 1799, theologisk Candidat 1803, Huuslærer, Adjunct paa Herlufsholm 1809, Sognepræst til Bedsted og Grurup i Aalborg Stift 1815, til Nykjøbing, Lodderup og Elsø paa Mors 1826, residerende Capellan til Frue Kirke i Aalborg og Sognepræst til Sønder-Tranders 1830, Sognepræst til Frue Kirke i Aalborg og Nørre-Tranders samme Aar, til Budolphi Kirke sammesteds og Stiftsprovst 1833, død 26 November 1836. Havde Egregie til alle sine academiske Examina; var især en udmærket Latiner.

41. **Friis, Otto Engelsted**, født i Marsløv i Fyen 6 October 1788, dimitteret fra Herlufsholm 1805 (Nr. 260), theologisk Candidat 1811, Adjunct paa Herlufsholm 1813, Sognepræst for Kjølstrup og Aggedrup i Fyen 1818, død 30 December 1864. Broder til Nr. 226.

42. **Fogtmann, Nicolai**, Adjunct fra 1815 til 1820. See Nr. 9.

43. **Waage, Georg Holger**, født i Kjøbenhavn 11 December 1793, Student 1811, theologisk Candidat 1815, Adjunct paa Herlufsholm samme Aar, Sognepræst for Vetterslev og Hømb i Sjælland 1822, for St. Mortens Sogn i Næstved 1824, tillige Timelærer paa Herlufsholm fra 1825 til 1827, første residerende Capellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn 1828, Meddirecteur og Lærer ved Pastoralseminariet 1834, Doctor i Theologien og

titulair Professor 1836, Directeur ved Sorø Academie 1837, Medlem af Commissionen til Revision af Udkast til et nyt Kirke-ritual og en ny Alterbog 1839, Ridder af Danebroge samme Aar, Danebrogsmand 1840, død 11 December 1842. Theologisk Forfatter, vide Erslews Forfatterlexicon.

44. **Zahle, Johan Christian Julius**, født paa Vemmetofte 20 Mai 1795, dimitteret fra Herlufsholm 1814 (Nr. 291), ansat som Adjunct paa Herlufsholm 1818, men Broderen Sophus Zahle (Nr. 307) vicarierede for ham indtil han havde taget theologisk Embedsexamen 1819, Sognepræst for Jellinge og Hover i Ribe Stift 1831, Provst for Nørvang og Tørrild Herreder 1836, Sognepræst for Givskud og Hveisel i Ribe Stift 1837, som Districtsprovst Medlem af Directionen for Skolelærerseminariet i Jellinge 1841, Ridder af Danebroge 1846, Sognepræst for Stillinge i Sjælland 1848, Provst for Slagelse Herred fra 1849 til 1861. Fader til Nr. 426 og 471.

45. **Dichman, Gustav Adolph**, Adjunct fra 1822 til 1832. See Nr. 3.

46. **Colding, Hans Erik**, født i Ørbæk i Fyen 30 Juni 1793, Student fra Odense 1812, theologisk Candidat 1819, Adjunct paa Herlufsholm 1822, Sognepræst for Gjerild og Hemmed i Aarhuus Stift 1827, for Ørsted ved Randers og Provst for Rougsø, Sønderhald og Nørre Herreder 1832, Ridder af Danebroge 1840, Sognepræst ved Frue Kirke i Odense 1845, død 27 Mai 1857.

47. **Hest, Ditlev Ludvig**, født 1802, dimitteret fra Herlufsholm 1822 (Nr. 332), theologisk Candidat og Adjunct paa Herlufsholm 1827, Sognepræst for Tirstrup og Fuglslev i Aarhuus Stift 1830, død 8 Mai 1836.

48. **Winding, Andreas**, født 16 Februar 1802, Student 1821, theologisk Candidat 1825, Adjunct paa Herlufsholm 1827, Sognepræst for Sønderhaa og Hørsted i Aalborg Stift 1831, for Reisby i Tørninglehn 1839, for Havrebjerg i Sjælland 1849, for Paarup i Fyen 1858.

49. **la Cour, Carl Georg**, født i Odder i Jylland 2 August 1808, privat dimitteret 1826, theologisk Candidat 1830, samme Aar constitueret som Adjunct ved Sorø Academie, men samtidig udnævnt til Adjunct ved Herlufsholm. Han foretrak den sidstnævnte Ansættelse og tiltraadte den 1831, Sognepræst for Bjørnsholm og Malle i Viborg Stift 1834, for Helsinge og

Valby i Sjælland 1847, Provst for Strø og Holbo Herreder 1857.

50. **Mølmark, Christian Abraham,** født 6 Juli 1807, Student 1825, theologisk Candidat 1830, Huuslærer, Adjunct paa Herlufsholm 1831, Sognepræst for Mou i Viborg Stift 1835, for Sørbymagle og Kirkerup i Sjælland 1848, for Ørsløv og Bjerre sammesteds 1858. Fader til Nr. 497.

51. **Tillisch, Poul Christian,** født 20 Februar 1805, Student fra Roeskilde 1825, theologisk Candidat og Adjunct paa Herlufsholm 1831, Sognepræst for Ballum i Ribe Stift 1832, for Borup og Kimmersløv i Sjælland 1833, for Herlufsholm 1844.

52. **Kabell, Frederik Christian,** født i Aarhuus 28 Februar 1808, Student fra Metropolitanskolen 1828, polytechnisk Candidat 1832, Adjunct paa Herlufsholm 1832, tog sin Afsked herfra 1833, reiste med offenlig Understøttelse udenlands i 1½ Aar for at studere Vandbygnings- og Møllebygningskonsten, Overinspecteur ved Travensalzer Saline 1838, virkelig Kammerraad 1842, reiste i 1850 med Understøttelse af det Reiersenske Fond til England for at anstille Undersøgelser med Hensyn til Vand-, Kloak- og Gas-Indretninger for Kjøbenhavn, i 1851 med offenlig Understøttelse til Frankrig, Belgien og Tydskland for at gjøre sig bekjendt med de nyeste Forbedringer i Møllebyggeriet, Justitsraad 1856, Amtsforvalter i Ringkjøbing 1863.

53. **Nielsen, Frederik,** født i Kjøbenhavn 16 Juli 1809, dimitteret fra Metropolitanskolen 1827, theologisk Candidat 1831, Adjunct 1832, tog Afsked og reiste til Kjøbenhavn 1833, Licentiat i Theologien og Sognepræst for Jeberg og Lyby i Viborg Stift 1836, for Lyngby og Albøge i Aarhuus Stift og Forstander for Lyngby Seminarium 1843, kongevalgt Stænderdeputeret ved Nørrejyllands Stænderforsamling 1848, titulair Professor 1851, Ridder af Danebroge og Sognepræst for Thorkildstrup og Lillebrænde paa Falster 1856, Stiftsprovst for Lolland-Falsters Stift 1860, Landsthingsmand 1859—64, Sognepræst for Thoreby paa Lolland 1863. Farbroder til Nr. 81.

54. **Münter, Frederik,** født i Kjøbenhavn 22 Juli 1807, Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1825, theologisk Candidat 1833, Adjunct paa Herlufsholm samme Aar, Sognepræst for Rold og Vebbestrup i Viborg Stift 1837, for Karrebæk i Sjælland 1841. Fader til Nr. 517.

55. **Müller, Thorvald,** Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn

1827, cand. philos., Adjunct 1833, fratraadte 1841, opholdt sig derefter i Norge, senere Huuslærer ved Roeskilde, nu paa Lolland.

56. **Branner, Georg Christian Mecklenburg**, født i Kjøbenhavn 26 Mai 1811, Student 1828, theologisk Candidat 1834, Adjunct paa Herlufsholm samme Aar, Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Nakskov 1837, Sognepræst til Næsby og Tyvelse i Sjælland 1846, til St. Peders Menighed og Hospitalet i Slagelse 1854.

57. **Schougaard, Peder Christian Erhard**, født i Saxkjøbing 10 Juli 1813, dimitteret fra Herlufsholm 1830 (Nr. 383), theologisk Candidat og Adjunct paa Herlufsholm 1835, Sognepræst for Fæmø 1843, for Refsnæs i Sjælland 1851, tog Afsked 1860, lever i Kjøbenhavn.

58. **Dons, Carl Anthon**, født i Halsted paa Lolland 6 Juni 1814, dimitteret fra Herlufsholm 1832 (Nr. 397), theologisk Candidat og Timelærer ved den lærde Skole i Nyborg 1837, samme Aar Adjunct paa Herlufsholm, udnævnt til ordineret Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Kjerteminde 1843, men før han tiltraadte, kaldet til Sognepræst for Radsted paa Lolland.

59. **Poulsen, Erik Peter**, født 1809, Student 1827, theologisk Candidat og Adjunct paa Herlufsholm 1837, fratraadte 1841, Bogholder hos Brændevinsbrænder Brøndum i Kjøbenhavn.

60. **Johansen, Peter Georg Kaffenberg**, født i Nakskov 4 Juni 1813, Student 1832, theologisk Candidat 1840, Adjunct paa Herlufsholm 1841, Sognepræst for Tisted, Vinderup og Durup 1851, død 3 Decbr. 1859.

61. **Jensen, Carl Christian**, født i Kjøbenhavn 11 Marts 1816, Student 1833, studerede et Aars Tid Polytechnik, derpaa Theologie, theologisk Candidat 1840, Adjunct paa Herlufsholm fra 1841 til 1843, reiste til Tydskland, Belgien og Frankrig og studerede der Theologie, de nyere Sprog og Naturvidenskab, vendte hjem 1847 og blev Lærer ved Petri tydske Realskole i Kjøbenhavn, constitueret Præst ved Slotskirken i Lyksborg 1850, fast ansat 1851, Sognepræst for Veiby og Tibirke i Sjælland 1859.

62. **Falkenskjold, Ely Sophus**, født paa Schyrupgaard ved Grenaa 7 Septbr. 1812, dimitteret fra Herlufsholm 1831 (Nr. 391), theologisk Candidat 1836, Huuslærer, Adjunct paa Herlufsholm fra 1843 til 1849, opholdt sig i 1846 nogle Maaneder i Paris for at uddanne sig i det franske Sprog, i hvilken Tid cand. theol.

Gløerfelt (Nr. 66) vicarierede for ham, siden Huuslærer, Sognepræst for Rind og Herning i Ribe Stift 1852, for Nørre-Nissum i samme Stift 1857, for Them i Aarhuus Stift 1865.

63. **Listoe, Søren,** født i Kjøbenhavn 7 Februar 1819, Student 1835, theologisk Candidat 1842, Adjunct ved Herlufsholm 1843, agtede at forlade sin Adjuncttjeneste for at overtage en Huuslærerplads paa Gaunø, men døde forinden, 12 Marts 1845.

64. **Fleischer, Adolph Frederik Hilarius,** født i Aarhuus 12 Juni 1816, Student fra Aarhuus 1836, tog 2den Examen 1837, studerede Theologie, men maatte paa Grund af Sygdom ophøre dermed, Adjunct ved Herlufsholm 1843, blev afskediget, fordi han giftede sig, 1850, flyttede da til Nestved, hvor han oprettede et privat Institut, vedblev som Timelærer at undervise paa Herlufsholm indtil 1851, tog Landmaalerexamen 1850, udnævnt til Landmaaler 1851, arvede en temmelig betydelig Formue efter en Farbroder i Neapel, kjøbte Nybogaard ved Helsingør 1853, Folkethingsmand 1854, reiste 1858 til Berlin for at gjøre sig bekjendt med Irvingianismen, Præst ved den i Kjøbenhavn oprettede Irvingianermenighed 1861.

65. **Dahl, Thorvald,** Adjunct fra 1845 til 1856. Blev Student 1835, ikke 1832, som det feilagtig er anført under Nr. 12.

66. **Gløerfelt, Carl Louis Christian Georg,** født i Helsingør 15 September 1812, privat dimitteret 1831, theologisk Candidat 1838, vicarierede nogle Maaneder for Adjunct Falkenskjold (Nr. 62), blev derefter Adjunct paa Herlufsholm 1846, tog Afsked 1850, Sproglærer i Helsingør, ordineret Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Assens 1851, i Helsingør 1852, Sognepræst for Kjøge og Ølsemagle 1856.

67. **Neergaard, Frederik Christian Sophus,** født paa Gisselfeld 25 Marts 1813, Student fra Aarhuus 1831, theologisk Candidat 1844, Huuslærer, Adjunct paa Herlufsholm 1847, titulair Overlærer 1862.

68. **Leth, Albert Emil,** Adjunct 1847. See Nr. 19.

69. **Nielsen, Frederik Theodor,** født i Nyraad 22 October 1820, Student fra Vordingborg 1839, philologisk Candidat 1847, Adjunct paa Herlufsholm 1849, ved Nykjøbing Cathedralskole 1851, Overlærer sammesteds 1861.

70. **Davidsen, David Carl,** født i Helsingør 5 Mai 1823, privat dimitteret 1839, theologisk Candidat 1845, Huuslærer, Adjunct

paa Herlufsholm 1850, Sognepræst for Ryde og Handbjerg i Ribe Stift 1859.

71. **Engelsted, Malte Jacob Peter Neergaard**, født i Kjøbenhavn 23 December 1824, Student fra Aarhuus 1841, theologisk Candidat 1847, constitueret Lærer ved Aarhuus lærde Skole 1850, Adjunct paa Herlufsholm 1851, Sognepræst for Vilsted og Vindblæs i Viborg Stift 1861.

72. **Nielsen, Sigurd Thorvald**, Adjunct fra 1851 til 1856. See Nr. 13.

73. **Mossin, Carl Adolph**, født i Rønne 1824, Student fra Rønne lærde Skole 1841, theologisk Candidat 1848, Adjunct paa Herlufsholm 1851, tillige inspectionshavende Lærer ved Opdragelsesanstalten 1854.

74. **Lund, Hans Lauritz**, født i Plön 15 April 1829, dimitteret fra Herlufsholm 1847 (Nr. 428), theologisk Candidat og const. Adjunct paa Herlufsholm 1854, fast ansat 1855, fik i 1857 Skolens Moltkeske Reisestipendium til en Reise i Frankrig, Schweiz og Tydskland for at uddanne sig yderligere i Sprogene. *) Inspectionshavende Lærer paa Opdragelsesanstalten 1859.

75. **Neergaard, Holger Christian Frederik**, født i Sjelle i Jylland 9 Juli 1830, Student fra Frederiksborg 1848, philologisk Candidat 1856, Adjunct paa Herlufsholm samme Aar, constitueret Lærer ved Nykjøbing Cathedralskole 1859, Adjunct sammesteds 1860.

76. **Hoff, Hannibal**, født i Rendsborg 23 April 1831, Student fra Viborg Cathedralskole 1850, juridisk Candidat 1857, constitueret Adjunct 1859, fast ansat 1860, tillige inspectionshavende Lærer ved Opdragelsesanstalten fra 1861 til 1864, da han tog Bopæl i Næstved.

77. **Rode, Gotfred Benjamin**, født paa Vallø 9 Marts 1830, Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1847, tog 2den Examen 1851, vicarierende Lærer ved Rødding Folkehøiskole fra 1851 til 1852, beskjæftigede sig derefter med Studiet af de nordiske Sprog, Lærer i Efterslægtselskabets Realskole og fra 1856 i Christianshavns Borgerdydskole, const. Adjunct og Viceinspecteur paa Herlufsholm 1859, fast ansat 1860, havde Permission i det sidste Halvaar 1860, i hvilken Tid cand. theol. Knudsen (Nr. 79) vicarierede

*) I de fire Maaneder, Adjunct Lund var udenlands, vicarierede cand. theol. H. Bülow, nu Præst i Estvad, for ham.

for ham, fratraadte fra 1 Januar 1861, vicarierende Lærer ved Metropolitanskolen fra 1862 til 1863, cand. magist. 1864. Dattersøn af Nr. 244.

78. **Rosing, Hans Peter Michael**, født i Kjøbenhavn 1830, Student fra Metropolitanskolen 1851, philologisk Candidat 1858, constitueret Adjunct paa Herlufsholm 1859, fast ansat 1860, constitueret Lærer ved Sorø Academie 1863.

79. **Knudsen, Adolph**, født i Kjøbenhavn 25 December 1825, privat dimitteret 1844, deeltog som frivillig Menig i Felttoget 1848, Huuslærer, udskreven som Værnepligtig 1849, gjorde Tjeneste som Underofficeer indtil 1851, studerede 1½ Aar Musik, derpaa Theologie, theologisk Candidat 1857, Huuslærer, vicarierede for Adjunct G. Rode (Nr. 77) fra August 1860 til Januar 1861, da han blev constitueret som Adjunct og Viceinspecteur paa Herlufsholm, men allerede samme Aar beskikket til Cantor paa Vallø; deeltog som Secondlieutenant i Krigen 1864. Søn af Nr. 287.

80. **Nielsen, Harald**, født i Aarhuus 1824, Student fra Aarhuus Skole 1843, theologisk Candidat 1850, Huuslærer fra 1850 til 1852, derefter Lærer ved den Rosingske Drengeskole i Horsens til 1856, ved Borgerskolen i Aarhuus til 1861, constitueret Adjunct paa Herlufsholm fra 1861 til 1862, Lærer ved Søetatens Drengeskoler til 1863, da han atter blev Lærer ved Borgerskolen i Aarhuus.

81. **Damborg, Hans Albert**, født i Kjøbenhavn 3 September 1835, kom i Lære i Thieles Bogtrykkeri i Kjøbenhavn 1850, blev Typograph 1854 og begyndte da at studere, privat dimitteret 1856, theol. Candidat 1861, Adjunct paa Herlufsholm 1862.

82. **Nielsen, Carl Frederik August**, født i Langebæk i Sjælland 22 August 1836, Student fra Nykjøbing Cathedralskole 1854, theologisk Candidat 1860, Andenlærer ved Realskolen i Aabenraa det sidste Halvaar af 1861, indtraadte i Uddannelsesskolen for Reserveofficerer, udnævnt til Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve 1862, samme Aar ansat som Adjunct og Viceinspecteur paa Herlufsholm, indkaldt til Militairtjeneste 1863, deeltog i Krigen 1864, vendte efter Freden tilbage til Herlufsholm *). Brodersøn af Nr. 53.

*) Under Adjunct Nielsens Fraværelse i Felten var stud. magist. Jørgen Bloch

83. **Heise, Carl Arnold Leopold**, født i Birkerød i Sjælland 28 December 1837, Student fra Frederiksborg 1856, philologisk Candidat 1862, reiste i Frankrig, Schweiz og Tydskland, constitueret Adjunct paa Herlufsholm 1863, fast ansat tillige som inspectionshavende Lærer 1864.

Musik- og Syngelærere.

84. **Whitte, Peter Bernholt**, Musiklærer fra 1792 til 1797. See Nr. 14.

85. **Schwarz, Johan Frederik Ernst**, født i Kiel 27 April 1788, Musiklærer ved Herlufsholm 1811, tillige Stadsmusikant i Nestved 1812, Stadsmusikant og Bedemand i Slagelse samt Musiklærer ved Latinskolen sammesteds 1816, død 1 October 1859.

86. **Brandt, Rasmus**, født i Horsens 1782, Student fra Aarhuus 1801, tog 2den Examen 1802, Huuslærer i Jylland til 1806, studerede Theologie indtil 1807, ansat i General-Commissariatet 1810, tillige Contrabassist i det kongelige Capel 1815, Musik- og Syngelærer paa Herlufsholm 1816, afgav Sangunderviisningen til sin Søn (Nr. 87) 1854.

87. **Brandt, Julius Vilhelm**, født i Kjøbenhavn 9 August 1816, uddannede sig i Musik først under sin Faders (Nr. 86), derefter under Concertmester Werschalls Veiledning, Musiklærer og Organist ved den hollandsk-reformeerte Kirke paa St. Croix fra 1839 til 1849, privat Musiklærer i Nestved siden 1850, tillige Syngelærer ved Herlufsholm 1854.

Skrive-, Regne- og Tegnelærere.

88. **Geisler, Johan Christian**, Kammertjener hos Skolepatronen, Grev Holstein, Spisemester paa Herlufsholm fra 1750 til 1802, Skrive- og Regnelærer fra 1755 til 1791, død i Nestved i Begyndelsen af Mai 1809, 86 Aar gammel. Fader til Nr. 146.

89. **Whitte, Peter Bernholt**, Lærer i Skrivning og Tegning fra 1792 til 1797. See Nr. 14.

90. **Topp, Hans Peter**, Lærer i Tegning og Skrivning fra 1811 til 1831. See Nr. 16.

---

constitueret i hans Sted et Par Maaneder i Slutningen af 1863; i 1864 vicarierede cand. theol. Schousboe.

91. **Prom, Jacob Nicolai**, Lærer i Skrivning og Tegning fra 1831 til 1841. See Nr. 17.

92. **Rosenørn, Peter Eleon**, Lærer i Skrivning fra 1841 til 1855. See Nr. 18.

93. **Kretz, Johan Georg**, født 17 Januar 1810, Architekt, Lærer i Tegning paa Herlufsholm 1841, tillige i Skrivning 1854; var derhos fra 1834 Lærer ved Tegneskolen i Nestved og havde i flere Aar en Function ved Veivæsenet. Død 14 Mai 1857.

94. **Bertelsen, Rudolph Vilhelm Valdemar**, født i Kjøbenhavn 20 December 1828, lærte Malerprofessionen og uddannede sig senere som Tegnelærer under Professor Hetschs Veiledning, informerede nogle Aar i Kjøbenhavn ved Kirke- og Fattigskoler, Lærer paa Herlufsholm i Tegning og Skrivning 1857.

Gymnastiklærere.

95. **Schmidt, Jacob**, Lieutenant ved de sjællandske Landsenerer, Gymnastiklærer paa Herlufsholm fra 1810 til 1815, Ritmester og Forstander for Exerceerskolen i Nestved, død 8 Juni 1828.

96. **Bidstrup, Lars Johan**, født paa Bornholm, Secondlieutenant ved de sjællandske Landsenerer 1814, Premierlieutenant 1824, Secondritmester 1833, afskediget 1842, forrettede under Krigen 1848 Tjeneste ved 4de Dragonregiments Depot i Nestved; Gymnastiklærer paa Herlufsholm fra 1815 til sin Død 19 Mai 1853.

97. **Meier, Johan Frederik**, født i Kjøbenhavn 3 Mai 1806, indtraadte i Militairetaten 1824 og deeltog som Overcommandeersergeant i Krigen 1848—1850, tog Afsked 1852; Gymnastiklærer ved Metropolitanskolen fra 1833 til 1853, da han blev ansat ved Herlufsholm i samme Egenskab; Danebrogsmand 1847, Krigsassessor 1853.

Dimittender.

1755.

Ingen.

1756.

Ingen.

1757.

98. **Hersom, Hans Christian.** See Nr. 25.

99. **Bang, Claus,** født 4 October 1740, Cornet ved fyenske Dragonregiment 1761, Lieutenant ved de vestindiske Tropper 1764, Premierlieutenant samme Aar, charakteriseret Capitain 1770, Tolder og Consumtionsbetjent samt Postmester i Veile 1774, Tolder i Nyborg 1779, Told- og Consumtionskasserer sammesteds 1797, død 22 December 1805. Bedstefader til Nr. 338.

100. **Jæger, Ephraim,** født 1737, theologisk Candidat 1765, personel Capellan for Valle i Norge samme Aar, for Moland i Christiansands Stift 1770, Sognepræst sammesteds 1774, Provst og Sognepræst for Bygland i samme Stift 1783, for Sognedal i samme Stift 1798, død 1 Mai 1799.

101. **Jæger, Hans Jørgen,** født 11 November 1741, theologisk Candidat 1762, Missionair i „Sukkertoppen" i Grønland 1768, Sognepræst i Mariager, Hem og Sem 1779, i Damsholte paa Møen 1782, død 16 Juni 1794. Søn af Præsten Adolph Jørgensen Jæger, der dimitteredes fra Herlufsholm 1725.

102. **Lindam, Christen Arsleben,** født 1734, Forpagter paa Søholm ved Gjorslev til 1769, forpagtede derpaa Ringsted Kloster og kjøbte Aagaard Gods, levede tilsidst i Kjøbenhavn af sin Formue, død 1801.

1758.

103. **Weber, Jens Jacob,** født 22 Juli 1742, Amanuensis ved Universitetsbibliotheket 1765, Registrator ved Geheimearchivet 1776, Revisor i det danske Cancelli 1800, død 1805.

104. **Steenlosius, Friderich,** født 23 September 1739, theologisk Candidat 1760, Sognepræst for Udby i Odsherred 1764, død 18 December 1786.

105. **Aaskow, Urban Bruun,** født 28 April 1742, sendt med Th. Bugge til Trondhjem 1761 for at anstille en astronomisk Observation, Underlæge ved Frederiks Hospital 1767—69, Dr. med., Læge ved en algierſk Eskadre og Admiralitetsmedicus 1770; 1775 Livmedicus hos Dronning Juliane Marie, som han, efter hvad man fortæller, bar ud af Christiansborg Slot ved dettes Brand, blev efter hendes Død Livmedicus hos Kong Christian den 7de; Etatsraad 1782, død 31 Mai 1806.

1759.

106. **Heerfordt, Jacob,** født 13 Juli 1742, Fuldmægtig hos Hofjægermester, Greve Rantzau; død 1797.

107. **Neergaard, Jens Bruun de,** født 14 Juni 1742, Eier af Svenstrup 1763, Landsdommer i Sjælland og Møen og Etatsraad 1769, optagen i den danske Adelstand 31 Mai 1780, død 22 April 1788. Stamfader til de nuværende Besiddere af Svenstrup og Skjoldnæsholm og til den slesvigske og holsteenske Familie Neergaard.

108. **Struntz, Andreas,** Organist paa Vemmetofte 1759, blev sindssvag og døde 1 Septbr. 1818 i en Alder af 78 Aar. Han var en Søn af Cantor Erhard Struntz paa Vemmetofte, der ogsaa var dimitteret fra Herlufsholm.

109. **Langhorn, Rasmus Peter,** født 1740, Skibspræst paa en Chinafarer 1771, Sognepræst for Bakke, Tonstad og Gyland i Christiansands Stift 1777, afskediget 1788, død i Kjøbenhavn 1797. Broder til Nr. 110.

110. **Langhorn, Hans Ancher,** født 28 Februar 1742, theologisk Candidat 1764, Cantor i Svaneke og Ibsker paa Bornholm 1772, Capellan for Hasle og Ruthsker sammesteds 1773, Sognepræst til Pedersker sammesteds 1783; død i September 1790. Broder til Foranstaaende.

1760.

Ingen.

1761.

111. **Bang, Peder Schwane,** født 21 October 1744, Underofficeer ved Livvagten, theologisk Candidat, residerende Capellan for Viig og Asminderup i Sjælland 1769, Sognepræst for Hitteroen i Trondhjems Stift 1774, for Strøm i Christiania Stift 1780, for Steenløse og Vexø i Sjælland 1785, for Viig og Asminderup 1787, død i Mai 1792. Broder til Nr. 112, Fader til Nr. 205, Morbroder til Nr. 207.

112. **Bang, Friderich Ludvig,** født 5 Januar 1747, medicinsk Candidat 1767, reiste paa det Finkeske Stipendium til Tydskland og Frankrig 1770—72, tog den medicinske Doctorgrad 1773, Reservemedicus ved Frederiks Hospital 1774, Overmedicus 1775, Professor med. design. 1782, ordenlig Professor og Assessor i Consistoriet 1800, fratraadte da sit Embede ved Frederiks

Hospital, Etatsraad 1811, Ridder af Dbrg. 1813, død 26 December 1820. Broder til Nr. 111, Morbroder til Nr. 207, Fader til Lægen, Conferentsraad O. Bang.

113. **Teilmann, Peter,** født 26 Septbr. 1745; theol. Candidat 1763, Hovmester for to Brødre de Poulsen ved Sorø Academie, Sognepræst for Borup og Kimmersløv i Sjælland 1776, for Tostrup og Uggerløse sammesteds 1783, død 21 November 1816. Broder til Efterfølgende.

114. **Teilmann, Hans,** født 7 Novbr. 1746; theol. Cand. 1763, Sognepræst for Borup og Kimmersløv i Sjælland 1770, for Tølløse og Aagerup smsteds 1776, død 17 Jan. 1822. Broder til Foranførte. Gift med en Søster til Ole Johan Samsø, som skal have skrevet „Dyveke" under et Besøg i Tølløse Præstegd.

115. **Hahn, Joachim Henrich,** født 7 Marts 1742, Byskriver i Rødby og Herredsskriver i Fuglse Herred 1777, tillige Byfoged i Rødby og Herredsfoged i Fuglse Herred 1778, entlediget fra Byfoged- og Byskriver-Embedet 1786, var ogsaa Postmester i Rødby, døde 1787. Broder til Efterfølgende.

116. **Hahn, Jørgen,** født 18 April 1744, theol. Cand. 1767, resid. Capellan i Stokkemarke 1772, Sognepræst for Kjøbeløv og Vindeby paa Lolland 1777, død 1801.

117. **Mathiesen, Johan Ludvig,** født 30 Decbr. 1744, Kahytsskriver paa Orlogsflaaden, Huuslærer, Lærer ved den kongl. Døttreskole i Kjøbenhavn, theol. Cand. 1786, Præst i Nørhaa i Thyland 1789, i Hundborg og Jannerup sammesteds 1790, død 17 Marts 1810.

118. **Hulegaard, Ole Jacobsen,** født 2 Mai 1740, theol. Candidat 1763, resid. Capellan i Nordborg paa Als 1769, Sognepræst for Slotsbjergby og Sludstrup i Sjælland 1777, for Egebjerg smsteds 1786, Provst i Odsherred 1788, Sognepræst i Karlebo 1794, død 12 Juni 1807.

119. **Høffding, Carl Adolph,** født 31 Januar 1741, Forvalter paa Fuglebjerg i Sjælland, senere Eier af Holløse Mølle ved Nestved, død 27 Mai 1793. Broder til Efterfølgende.

120. **Høffding, Ole,** Capellan for Hasle og Broby i Sjælland, Sognepræst for Marvede og Hyllinge smsteds 1775, død 29 Mai 1796.

1762.

121. **Eichstedt, Henrich Christopher Valentin v.,** var Cornet ved sin

Indtrædelse i Skolen, blev udnævnt til Premierlieutenant 1761, dimitteredes til Sorø Academie, ansattes ved sjællandske Dragonregiment 1763, Secondcapitain 1766, død 1770.

122. **Foss, Georg Mathias**, født omtrent 1746, død som Student 1771.

123. **Plum, Joachim Henrich**, født 1740, Regimentsqvarteermester ved falsterske Regiment 1775, ved Prinds Frederiks Regiment 1778, død 29 Decbr. 1797.

124. **Cronskjold, Cort Friderich**, født 1740 eller 1741, død som Student.

125. **Göring, Hans Diderich**, født omtr. 1743, Secondlieutenant ved sjællandske Dragonregiment 1766, Premierlieutn. 1772, Secondritmester ved 2det sjællandske Regiment Ryttere 1778, Escadronschef 1788, charakt. Major 1790, død 8 Mai 1793.

126. **Jacobsen, Jacob**, født 1743, Huuslærer i Helsingør, Sognepræst for Dreslette i Fyen 1778, Provst i Baag Herred 1794, død 1809.

127. **Nissen, Christian Bülow**, født 12 Januar 1743, theol. Cand. 1766, Sognepræst for Hjembæk og Svinninge i Sjælland 1774, Provst, død 29 Mai 1813. Farbroder til Nr. 271.

1763.

128. **Bendtsøn, Bendt**, født omtrent 1743. Har i Universitetsmatrikelen Tilnavnet **Herrlöw**.

1764.

129. **Jensen, Hans**, født omtr. 1748, Fuldmægtig i Rentekammeret 1779, Renteskriver, Justitsraad og Committeret i Rentekammeret 1802, Etatsraad 1812, entlediget 1826, død 1829.

130. **Lund, Jorgen Henrik**, født omtr. 1747, theol. Cand., Literatus, død i Kjøbenhavn 1808. Hans Skrifter anføres i Nyrups Forfatter-Lexicon. Broder til Nr. 152.

131. **Funch, Clemens Dieterich**, Fuldmægtig ved Sjællands Stiftamtscontoir; Told- og Consumtionskasserer i Vordingborg 1791, død 25 Marts 1808, 62 Aar gl. Farbroder til Nr. 349.

132. **Rehling, Andreas Johan**, født 22 Febr. 1748, theol. Candidat 1767, pers. Capellan for Hasle og Broby i Sjælland 1771, Sognepræst for Egebjerg smsteds 1774, Provst i Odsherred 1783,

Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst for Hillerød og Herløv 1786, død 30 Novbr. 1790.

133. **Holstein, Adam Caspar von**, var først bestemt for Søetaten, men mistede sin Førlighed ved som Cadet at falde ned fra Merset, kom derpaa til Herlufsholm, forlovede sig med Oldfruen Birgitte Wandal (Nr. 525), hvem han senere ægtede, tog dansk-juridisk Examen, og blev som et Tegn paa sin fornemme Families Unaade paa Grund af denne Mesalliance udnævnt til Byfoged og Byskriver i Storeheddinge og Herredsfoged og Skriver i Stevns og Faxø Herreder 1766, fratraadte Byfoged- og Byskriver-Embedet 1790 og Herredsfoged- og Herredsskriver-Embedet 1801, døde 10 Mai 1817, 76 Aar gl. Farfader til Nr. 372. Den fra Kjøbenhavns Bombardement 1807 bekjendte modige Chef for Livjægerne, Capitain C. F. v. Holstein, var hans Søn.

1765.

134. **Thestrup, Ole**, født 1747, Fuldmægtig ved Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn 1772; Protocolsecretair i Høiesteret 1774, tillige surnumerair Assessor i Hof- og Stadsretten 1780; Høiesteretsassessor 1796, Etatsraad, død 1815.

135. **Schlegel, Henrik Frederik**, født 19 Juli 1749, Alumnus paa Borchs Collegium og astronomisk Observator, Volontair i Oeconomie- og Commerce-Collegiet 1766, Fuldmægtig 1776, Chef for Collegiets tydske og ostindiske Secretariat 1781, Kammerraad 1783, Committeret 1797, samme Aar Justitsraad, Medlem af Directionen for Kbhavns Fattigvæsen 1800, afskediget paa Vartpenge fra sin Post i Oeconomie- og Commerce-Collegiet 1803, død 8 Septbr. 1822.

136. **Jensen, Lorentz Peter**, født omtr. 1749, død som ung Student.

1766.

137. **Jensen, Christian**, født 1750, død som theol. Candidat 1770.

138. **Horneman, Claus Frees**, født i Nestved 17 Febr. 1751, theol. Cand. 1768, studerede med Understøttelse af det Rosenkrantz'ske Stipendium i Göttingen fra 1770 til 1773, Decanus paa Klosteret 1773, erholdt Medaillen „pro meritis" og en overordenlig Belønning af det theologiske Facultet, extraordinair Professor i Theologie 1776, ordenl. Prof. 1777, Dr. theol. 1779, Medlem af General-Kirke-Inspections-Collegiet fra 1789 til 1791, af

Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler 1790, R. af Dbrg. 1810, Emb. af Dbrg. 1817, Rang med Biskopper 1822, død som Universitetets Senior 11 Febr. 1830. Hans 50-aarige Embedsjubilæum høitideligholdtes ved Universitetet 1826. Udgav i Forening med A. W. Brorson (Nr. 2) „Forhandlinger ved Jubelfesten paa Herlufsholm den 23 Mai 1816".

139. **Selstrup, Hans Nicolai**, død i Gallizien som Premierlieutenant ved de østerrigske Husarer.

140. **Hwas, Frantz Jørgen**, født 1746, theol. Cand. 1772, fik Expectancebrev med kgl. Confirmation paa Vinding og Vind 1775, men opgav den geistlige Bane og indtraadte i Rentekammeret som Volontair, Copist ved Revisionscontoiret for Kjøbstædernes Regnskaber 1781, Fuldmægtig ved det kjøbenhavnske Renteskrivercontoir 1787, Revisor (Contoirchef) i sjællandske og fyenske Pupilcontoir 1797, Amtsforvalter i Veile 1799, afskediget 1814, virkelig Kammerraad 1813, død i Kolding 14 Juni 1825.

1767.

141. **Temvigh, Jacob**, født 29 Marts 1748, Præst ved Kjøbenhavns Arresthuus 1782, Sognepræst for Slotsbjergby og Sludstrup i Sjælland 1786, for Vemmeløv og Hemmeshøi smsteds 1798, Provst, entlediget med Amtsprovsts Rang 1827, død i Slagelse 24 Juni 1831. Farfader til Nr. 457.

142. **Bruun, Thomas Christopher**, født 2 Novbr. 1750, Informator i levende Sprog, Lector i Fransk og Engelsk ved det pædagogiske Seminarium, tillige Professor i Engelsk ved Universitetet 1802, Sproglærer ved Ingenieurcorpsets Læreinstitut 1808, Capitain i Kongens Livcorps indtil 1828, Oversætter for det kgl. Theater, død 24 Juni 1834. Søn af Stiftelsens Forvalter. Om hans Virksomhed som Oversætter og Forfatter vide Erslews Lexicon.

143. **Thoroup, Adam Gottlob**, født 1751, antoges 1779 til at „oversætte Syngestykker for det kgl. Theater og forfatte Cantater til Taffelmusiken paa de kongl. Herskabers Fødselsdage", død 28 Februar 1804.

1768.

144. **Bentzen, Tauritz**, født 1751, Kammerraad og Renteskriver, Justitsraad 1812, død 1830. Fader til Nr. 246.

145. **Wirth, Tobias Christian**, født 23 Septbr. 1751, theol. Cand.

1776, resid. Capellan for Slangerup og Uvelse i Sjælland 1779, ved St. Knuds Kirke i Odense 1782, Sognepræst til Frue Kirke i Odense 1799, død 25 Febr. 1821.

146. **Geisler, Ludvig Christian**, født paa Herlufsholm 1750, Toldcontrolleur i Hjørring 1785, afskediget 1789, død 1790. Eneste Søn af Nr. 88, Fader til Nr. 241.

147. **Ferch, Johan Ludvig**, var Bogholder ved Frolands Jernværk i Norge.

1769.

148. **Linde, Georg**, født 1752, Cancellisecretair 1775, Protocolsecretair i Høiesteret 1778, surnumerair Assessor i Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn 1781, død 1785. Broder til Nr. 151.

149. **Piper, Johan Peter**, Degn i Vesteregede og Østeregede i Sjælland, død 12 Decbr. 1829, 81 Aar gl.

1770.

150. **Bernth, Peter Ludvig**, født 1754, theol. Cand. 1775, resid. Capellan for St. Laurentii paa Föhr 1782, Sognepræst for Enge i Slesvig 1784, for Nørreløgum 1789, for Varnæs 1793, død 18 Juli 1817. Brodersøn af Nr. 1.

151. **Linde, Conrad Daniel**, født 21 Januar 1754, Fuldmægtig ved det kgl. Partikulairkammer 1770, ved Skatkammeret 1774, adjung. og succederende Kasserer ved Partikulairkammeret 1775, tillige Kasserer ved Skatkammeret 1784 og ved den almindel. Forsørgelsesanstalt 1795, Zahlkasserer fra 1801 til 1821, vedblev at fungere som Partikulairkasserer til sin Død den 16 Septbr. 1826. Justitsraad 1781, R. af Dbrg. 1809, virkelig Etatsraad 1811. Broder til Nr. 148, Fader til 237.

152. **Lund, Lauritz Severin**. See Nr. 27.

153. **Eskildsen, Hans Vilhelm**, født omtr. 1749, Volontair i Generaltoldkammerets sjæll. Toldcontoir 1780, Portcontrolleur i Kjøbenhavn 1789, afskediget 1810, død 4 Novbr. 1819.

154. **Haagen, Hans**, født omtr. 1751, jur. Cand., Overretsprocurator 1778, Høiesteretsadvocat 1780, død 1812.

1771.

Ingen.

1772.

155. **Faye, Frederik Christian Otto**, født 10 Juni 1752, theol. Cand.,

resid. Capellan til Romnæs i Norge 1777, Sognepræst for Annebo smsteds 1793, entlediget 1822, død 26 Februar 1836. Broder til Nr. 159.

156. **Grove, Emanuel Rasmus**, født 13 Septbr. 1756, 1776 Consulatsecretair og senere Consul i Marokko, ansat i Commercecollegiet 1784, Generalkonsul i Paris 1789, Deputeret i Commercecoll. 1793, blev 1801 sendt i en diplomatisk Mission til St. Petersborg, hvor han forblev omtrent 1 Aar, R. af Dbrg. 1808, reiste i Aarene 1810—15 flere Gange til Holland deels for at negociere Statslaan, deels i andre diplomatiske Øiemed, Medlem af den afrikanske Consulatdirection, virkelig Etatsraad, Conferentsraad 1826, Dbrmd. 1828, død paa Fredensborg 12 Januar 1847. Var i Besiddelse af et ualmindeligt Sprogtalent, Medlem af flere lærde Selskaber og i endeel Aar Præses i Landhuusholdningsselskabet.

157. **Hammer, Olaus Christopher**, født 1752, Over-Birkedommer og Over-Inspecteur ved Grevskabet Jarlsberg i Norge 1789, Byfoged og Byskriver i Tønsberg og Holmestrand 1804, R. af Dbrg., død 31 Januar 1834.

1773.

158. **Tønnesen, Tonnes**, født paa Herlufsholm 1756, Sognepræst for Haudrup og Skjendsved i Sjælland 1786, for Herfølge og Sædder smsteds 1792, Provst for Bjeverskov Herred, død 21 Juli 1810. Søn af Forpagter Tønnesen, Broder til Nr. 170.

159. **Faye, Marcus**, født 10 Decbr. 1753, Kammerraad og Toldinspecteur i Frederiksstad i Norge, død 25 Decbr. 1830. Broder til Nr. 155.

160. **Bülow, Adam Gottlob Josua v.**, født 16 August 1751, Secondlieutenant à la suite ved sjællandske Infanteriregiment 1777, virkelig Secondltn. ved fynenske Infanterireg. 1779, Premierltn. 1787, forsat til Prinds Frederiks Reg. 1789, charakt. Capitain 1791, afskediget 1794, indtraadte igjen i Militairetaten som Major ved Kronens Regiments annecterede Bataillоner, charakt. Oberstlieutn. 1809, afskediget med Obersts Charakteer 1813, kjøbte Bjørnemose ved Svendborg, som han senere atter solgte, død i Svendborg 31 Decbr. 1835. Farfader til Nr. 500. Hans Datter Eline var gift med Poul Møller.

161. **Bergh, Gerhard Gunner,** født 23 Febr. 1755, theol. Candidat 1779, Sognepræst for Øvre-Qvinnesdal i Christiansands Stift 1790, for Vor Frue og St. Laurentii i Tønsberg 1796, for Ringsager 1798, død 30 April 1834.

1774.

162. **Koss, Peter Tønder v.,** født 1755, Auditeur ved det svenske geworbne Regiment, Assessor i Hofretten i Norge 1782, Kammerjunker, Laugmand i Nordland og Finmarken 1788, Justitiarius i Hofretten i Norge 1789, Etatsraad 1790, død 27 April 1793. Fra 1784 Lehnsbesidder af Godset Viltz i Mecklenburg. Fader til Nr. 258 og 270.

1775.

163. **Rahbek, Knud Lyne,** født 18 Decbr. 1760, var den Første, der, tilligemed P. A. Heiberg, i 1777 underkastede sig den saakaldte store philologiske Examen, begyndte derpaa først at høre theologiske og siden juridiske Forelæsninger, men opgav disse Studier af Forkjærlighed for Theatret og den nyere Literatur, opholdt sig i Tydskland og Paris fra 1782 til 1784, deeltog 1786 i Oprettelsen af „Selskabet for Efterslægten", begyndte 1788 at holde offenlige Forelæsninger over Æsthetik og Rhetorik, foretog en ny Reise til Tydskland 1789, Prof. i Æsthetik fra 1790 til 1799, Medlem af Commissionen for at udarbeide en ny Psalmebog 1790, Secretair i Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler fra 1794 til 1805, Lærer i Historie og senere tillige Bestyrer for den lærde Underviisning i det af Hofpræst Christiani oprettede Opdragelsesinstitut fra 1799 til 1805, Lieutenant à la suite i Kongens Livcorps 1801, Lærer ved den kongl. dramatiske Skole fra 1805 til 1816, Inspector i det pædagogiske Seminariums danske Classe 1807, samme Aar Capitain i Kongens Livcorps og havde i denne Egenskab Vagt paa Universitetsbiblioteket under Kjøbenhavns Bombardement, Medlem af Theaterdirectionen 1809, Ridder af Dbrg. 1810, Dr. philos. i Kiel 1811, Professor i Æsthetik og dansk Sprog og Literatur 1816, ordenlig Professor 1817, Assessor i Consistoriet 1820, Medlem af det danske Videnskabernes Selskab 1820 og af Selskabets Ordbogscommission 1821, Medlem af Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog 1822, Æresmedl. af Studenterforeningen 1823 og af det islandske literaire Selskab,

virkelig Etatsraad 1828. Død 22 April 1830. Udgiver af „Minerva" i Forening med Pram fra 1785—90, i Forening med Collet fra 1798—99, alene fra 1794—98 og fra 1799 til 1806, af „Ny Minerva" fra 1806—8, „Danske Tilskuer fra 1791 til 1806, „Nye danske Tilskuer" fra 1806—8, „Sandsigeren" 1811, „Dagen" fra 1811—14, „Dansk Minerva" fra 1815—19, „Tilskueren" fra 1819—22, „Hesperus" fra 1819—23, „Tilskuerne" 1823, „Tritogenia" fra 1828—30. Om hans øvrige Virksomhed som Forfatter og Oversætter henvises til Erslews Lexicon. Herlovianersamfundet høitideligholdt hans Hundredeaarsfest 18 Decbr. 1860.

164. **Buschlag, Frederik Ludvig,** født 7 Febr. 1759, Cancellist i Søetatens Revisionscontoir 1789, Controlleur ved Assistentshuset i Kjøbenhavn 1798, død 18 Jan. 1808.

165. **Bruun, Claus,** født omtr. 1758.

166. **Mandix, Jørgen,** født 1756, ansat i det østersøiske og guineiske Handelscompagnies Tjeneste 1787—92, derefter ved Gouvernementscontoiret i Guinea, Second (ɔ: Næstcommanderende) ved Fortet Fredensborg, siden Pakhuusforvalter, Commandant paa Fortet Kongenssteen og 4de Medlem af det kongl. Raad 1795, kort efter Commandant paa Fortet Fredensborg og 3die Medlem af Raadet, død 16 Novbr. 1799.

167. **Werligh, Adrian,** født 1756, Copist ved Hof- og Stadsrettens Justitscontoir 1782, tog dansk-juridisk Examen 1784, Procurator i Slagelse, Byfoged- og Byskriver i Præstø 1801, entlediget 1809, død 7 Marts s. A.

1776. *)

168. **From, Frederik Christian,** non cont., født 31 Juni 1758, theol. Cand. 1785, Missionair i Grønland 1787—93, vicarierede for Sognepræsten i Lyderslov i Sjælland 1795, Sognepræst for Lillehedding og Havnelov smsteds 1796, død 8 April 1823.

1777.

169. **Becker, Erik,** laud., født 23 Jan. 1760, jur. Cand. 1780, Volontair i Rentekammeret, Secretair 1782, Fuldmægtig i Revi-

---

*) Fra 1776 bleve Hovedcharaktererne laud., haud illaud. og haud contemn. eller non contemn. indførte ved Examen artium. Ved alle følgende Dimittender er Artiumscharakteren anført umiddelbart efter Dimittendens Navn.

sionscontoiret 1786, siden Revisor og Chef for det norske Revisionscontoir indtil 1814, da han blev ansat som Bogholder i Kjøbenhavns Magistrat, Kasserer ved Staden Kjøbenhavns Hovedkasse 1816, entldiget 1818; virkelig Cancelliraad 1804, virkelig Justitsraad 1812; død 11 Juni 1837.

170. **Tønnesen, Hans,** non cont., født 1759, jur. Cand., Forpagter af Skullerupsholm ved Roeskilde, Eier af Avlsgaarden Skousbo, som han siden afhændede, hvorefter han levede hos sin Søn paa Gunderupgaard ved Kjøge indtil sin Død 1837. Søn af Forpagteren paa Herlufsholm, Broder til Nr. 158, Farfader til Nr. 430.

171. **Marcher, Mads Bohne,** non cont., født 1758, Sognepræst for Kornerup og Svogersløv i Sjælland 1797, blev sindssvag og resignerede 1829, døde kort efter i Uttersløv ved Kbhavn.

172. **Temvigh, Otto,** haud ill., født 11 Septbr. 1758, theol. Cand. 1781, Copist i det danske Cancelli 1784, jur. Cand. 1788, Byfoged i Thisted og Herredsfoged i Hillersløv og Hundborg Herreder 1789, Procurator ved alle Over- og Underretter i Danmark med Undtagelse af Høiesteret og Hof- og Stadsretten i Kbhavn 1792, Landvæsenscommissair i Thisted Amt 1795, Birkedommer i Kronborg Birk 1798, tillige Birkedommer og Skriver i Hellebæk Birk 1806, Ridder af Danebroge 1810, entlediget med Forbehold af Auctionsdirecteur-Tjenesten 1811 død 24 August 1834. I Aaret 1800 reiste Nortorp Hovedgaards Bønder ham et Hædersminde paa RæR Sogns Kirkegaard i Thisted Amt, fordi han havde udvirket, at de bleve Selveiere.

173. **Warming, Frederik,** non cont., født 15 Novbr. 1758, gik strax efter sin Dimission i det asiatiske Compagnies Tjeneste, døde 20 Marts 1820 paa Cap, hvor han var bragt syg iland fra Chinafareren „Christianshavn", paa hvilken han var Supercargo.

1778.

174. **Beckman, Henrik,** haud ill., født 9 Octbr. 1761, theol. Cand. 1786, Sognepræst for Boeslunde i Sjælland 1787, død 11 Decbr. 1830.

175. **Schmidt, Andreas Christian,** uden Hovedcharakt. i Matrikelen, theol. Cand. 1782, Degn i Skjelby og Gundersløv i Sjælland omtr. 1801, afskediget 1827, død i Nestved 5 Novbr. 1828.

176. **Ryholm, Hans Nicolai**, non cont., født 1758 eller 1759, var Degn.

177. **Lorentzen, Nicolai Peter**, uden Hovedcharakt. i Matrikelen, var Degn i Gladsaxe, død 1807.

178. **Warming, Hans**, non cont., født omtr. 1760, var Underbetjent ved Toldvæsenet.

1779.

Ingen.

1780.

179. **Knagenhjelm, Joachim von der Lippe de**, haud ill., født 1760, død som Student 1782 eller 1783.

180. **Hersom, Niels Christian**, haud ill., født 1760, theol. Cand., Pagehovmester paa Fredensborg hos Enkedronning Juliane Marie, Sognepræst for Haudrup og Skjendsved i Sjælland 1792, for Lidemark og Bjeverskov smsteds 1794, død 10 Septbr. 1829. Brodersøn af Nr. 98.

181. **Stage, Henrik Vilhelm**, haud ill., født 1760, død som Student.

182. **Fog, Søren Lemvigh**, haud ill. See Nr. 28.

183. **Fog, Rasmus**, haud ill., født 28 Novbr. 1762, theol. Cand., resid. Capellan i Kjøge 1789, Sognepræst ved St. Mortens Kirke i Næstved 1796, for Kjøge og Olsemagle 1804, død 6 August 1817. Broder til Foranstaaende.

1781.

184. **Roed, Tyder**, haud ill., født 1761, jur. Cand., Overretsprocurator 1793, død som advocatus regius paa St. Croix.

185. **Ramus, Christian**, laud., født 3 Januar 1765, philol. Cand. 1784, theol. Cand. 1786, samme Aar Vice-Decanus paa Communitetet, reiste med Understøttelse af det Lassenske Stipendium udenlands 1789—93, studerede Numismatik i Wien under den berømte Eckhel, i Italien under Zoegas og Cardinal Borgias Veiledning, blev 1792 Medlem af det Volsciske Selskab i Velitri, Mag. artium og Dr. philos. 1793, holdt som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet over Classikerne 1794—95, Bibliothekar ved det Classenske Bibliothek 1795—1831, Inspecteur (senere Directeur) ved det kgl. Mynt- og Medaille-Cabinet 1799, Medlem af det skandinaviske Literatur-Selskab 1798, titulair Professor 1802, Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog 1813, af det kgl. danske Vidensk. Selskab

1816, R. af Dbrg. 1817, død 11 Juli 1832. Har navnlig stor Fortjeneste af den antike Myntsamling, som han beskrev i et Værk, der endnu tjener til Catalog for Samlingen, paabegyndte en Beskrivelse, efter en meget stor Maalestok, over de danske Mynter.

186. **Kragelund, Ludvig Frederik Schack**, haud ill., født 1762, død som theologisk Candidat 1785.

187. **Dyssell, Frantz Thestrup**, haud ill., født 24 Jan. 1763, theol. Cand. 1784, Huuslærer, pers. Capellan i Østofte paa Lolland 1788, Sognepræst sammesteds 1789, død 1818.

1782.

188. **Heuermann, Carl Georg**, laud., født omtr. 1765, død som medicinsk Candidat.

1783.

189. **Bernth, Frantz**, haud cont., født 1765, Copist i sjællandske og lollandske Toldcontoir 1792, Told- og Consumtionskasserer i Ringkjøbing 1798, død 26 Jan. 1818. Ældste Søn af Nr. 1, Broder til Nr. 221 og 238.

190. **Tychsen, Bartholomæus Christian**, haud cont., født 1763 eller 1764, var Underbetjent ved Veivæsenet.

1784.

191. **Koenig, Gerhard Frederik**, laud., født 30 April 1764, cand. philos., ansat i Toldkammerets norske Consumtionscontoir 1789, Eier af Stolpegaard i Gjentofte Sogn fra 1791 til 1792, Sognedegn i Boeslunde 1794, i Skjelskør 1809, Lærer ved Garnisons-Pigeskole i Kbhavn 1810, Assistent i Rigsbanken fra 1812 til 1815, da han vendte tilbage til sin Ansættelse ved Garnisons-Pigeskole, Førstelærer ved Trinitatis Skole 1818, død 6 Septbr. s. A.

192. **Des Campeaux, Rochus Leopold Henrik Frederik**, laud., født 1763, jur. Cand. 1793, fransk Sproglærer, død i Kjøbenhavn 1803. Broder til Nr. 204.

193. **Rosenkilde, Hans (Johannes)**, laud., født 1765, jur. Cand. 1799, Protocolsecretair i Høiesteret 1800, Assessor i Kbhavns Politiret 1802, Høiesteretsassessor 1809, virkelig Etatsraad, Conferentsraad 1828, død 4 Decbr. 1837.

1785.

194. **Klem, Gustav**, haud ill., født 1765, theol. Cand. 1791, resid. Capellan for Ramnæs Menighed i Norge, Sognepræst for Laurdal under Grevskabet Jarlsberg 1799, siden for Stokke, Skee og Arendal, død 21 Septbr. 1833.

195. **Wellejus, Thomas Hansen**, non cont., født 1765, Sognedegn for Fensmark og Riislov i Sjælland 1793, for Rønnebæk og og Olstrup sammesteds 1795, død 1833. Sønnesøns Søn af Anders Sørensen Vedels Søn Lauge Andersen Wedel, Sognepræst ved Domkirken i Ribe, som var dimitteret fra Herlufsholm.

1786.

196. **Saxild, Otto**, haud ill., født 1769, Organist i Christiansand 1787 eller 1788, død i Marts 1808.

197. **Kragelund, Peter Schack**, haud ill., født 1766, studerede Theologie, men opgav Studeringerne og blev Landmand, Forpagter af Ourebygaard paa Lolland 1805, død 15 Aug. 1819.

198. **Gjellerup, Jacob**, haud ill. See Nr. 30.

1787.

199. **Høyer, Nicolai**, laud., født 1767, theol. Cand. 1793, Sognepræst for Tvede og Linde i Aarhuus Stift 1801, død 30 Juni 1805.

200. **Møller, Jacob Thimotheus**, haud ill., født omtr. 1767, Exam. jur., studerede Landoeconomie og udgav i dette Fag adskillige Skrifter, som anføres i Nyrups Forfatterlexicon, død 1808. Broder til Nr. 218, 222 og 236.

201. **Schow Michael**, non cont., født 23 Septbr. 1766, Fændrik à la suite ved norske Livregiment 1792, afskediget 1793, Strandtoldbetjent mellem Helsingør og Tisvilde 1796, Strandcontrolleur, charakteriseret Capitain, død 20 Mai 1829.

1788.

202. **Howe, Christian Frederik**, non cont., død som Organist i Helsingør 18 Septbr. 1802, 34 Aar gl. (pag. 181, Anm. **).

203. **Berthelsen, Frederik**, non cont., født 1769, var Landmand.

204. **Des Campeaux, Carl Georg**, haud ill., født 1768, Underofficeer i Vestindien, kom derpaa, omtrent 1790, paa et Handelscontoir i Livorno, blev paa den franske Occupations Tid ansat i en militair Embedsstilling indtil Gjenoprettelsen af den tidligere

Tilstand, hvorefter han ernærede sig som dansk Tolk indtil sin Død 12 Januar 1828. Broder til Nr. 192.

205. **Bang, Jacob Hansen**, haud ill., født 19 April 1770, theol. Cand. og Huuspræsdikant paa Bregentved 1793, resid. Capellan for Asminderød, Grønholt og Fredensborg 1795, Sognepræst for Nykjøbing og Nørvig i Sjælland 1802, fik Rang med Kjøbenhavns Sognepræster 1812, anden Præst ved Roeskilde Domkirke 1813, Domprovst i Roeskilde og Provst i Sømme-Voldborg Herreder 1823, R. af Dbrg. 1836, død 28 Februar 1841. Søn af Nr. 111, Fader til Juristen, Geheimeraad P. G. Bang.

1789.

206. **Hersom, Otto**, laud., født 1770, død som Student 1791. Søn af Nr. 98.

207. **Grundtvig, Otto**, laud., født 20 Octbr. 1772, theol. Cand. 1794, Prædikant ved det Harboeske Frueklosster i Kjøbenhavn 1795, Sognepræst for St. Jørgens og St. Ibs i Sjælland 1798, for Torkildstrup og Lillebrænde paa Falster 1800, Provst i Nørre-herred 1805, fik Rang med Amtsprovster 1815, Sognepræst for Gladsaxe og Herløv i Sjælland 1823, død 14 Januar 1843. Søstersøn af Nr. 111 og 112, Broder til Biskop N. F. S. Grundtvig.

208. **Bagger, Frederik Siegfred**, haud ill., født 1772, var Oberst i fransk Tjeneste, deeltog under Napoleon i Felttogene i Italien, Ægypten, Spanien og Rusland, Officeer af Æreslegionen og chevalier de l'empire.

209. **Knag, Nicolai Lorentz**, haud ill., født 1769, død som Student.

1790.

210. **Ortwed, Johan Adolph**, haud ill., født 16 Septbr. 1768, Time-lærer i Kjøbenhavn, Degn og Skolelærer i Valby ved Hillerød 1801, død 8 Febr. 1844.

211. **Fischer, Georg Christian**, laud., født 7 Octbr. 1772, jur. Cand. 1792, studerede i Göttingen 1793—95, Copist i det danske Cancelli 1796, Cancellisecretair 1800, Cancellist 1802, Contoirchef 1804, Canelliraad 1807, tillige Assessor i Cancelliet og Justitsraad 1812, virkelig Etatsraad 1816, død 1 April 1825.

212. **Wadskjær, Emanuel**, laud., født 1773, jur. Cand. 1805, Sprog-lærer, død 1836.

213. **Olivarius, Henrik Elias**, haud ill., født 1772, chirurg. Cand. 1802, Regimentschirurg ved Bornholms Milits 1802, død i Rønne 1816.

214. **Melchior, Hans Bochman**, laud. See Nr. 8.

215. **Tybring, Søren**, laud., født 6 Novbr. 1773, theol. Cand. 1796, Hører ved Christiansands Skole og personel Capellan ved Domkirken sammesteds, Aftensangspræst og Rector ved Skolen paa Bragernæs 1798, Sognepræst i Karleby paa Falster 1802, men allerede samme Aar forflyttet til Drammen, Storthingsmand 1814, død 19 Novbr. 1822.

1791.

216. **Stockfleth, Johan Georg de**, laud, født omtr. 1773, død 1793.

217. **Weinschenck, Georg Frederik**, laud, født 1772, philol. Cand. og Hører ved Frue Latinskole i Kbhavn 1795, Adjunct smsteds 1797, tillige Secretair ved Skoleraadet for samme Skole 1803, theol. Cand. 1807, Sognepræst for Krummerup og Fuglebjerg i Sjælland 1812, for Skjelby og Gunderslev smsteds 1825, vandt 1818 Landhuusholdningsselskabets Guldmedaille, død 9 Mai 1830.

1792.

218. **Møller, Carl Johannes**, laud., født 3 Novbr. 1774, jur. Cand. 1800, vandt Universitetets Guldmedaille for det juridiske Priisspørgsmaals Besvarelse 1801 og baade for den philosophiske og den æsthetiske Opgaves Besvarelse 1802, Protokolsecretair i Høiesteret 1802, tillige Adjunct og Notarius ved det juridiske Facultet 1805, entlediget fra Protocolsecretair-Embedet 1813, fra sin academiske Ansættelse 1815, død 3 October 1816. Juridisk og æsthetisk Forfatter, vide Erslews Lexicon. Broder til Nr. 200, 222 og 236.

219. **Birckholtz, Christian Nicolai**, haud ill., født omtr. 1771, jur. Student, Copist i det danske Cancellies 2det Revisionscontoir for Kjøbstadregnskaber 1805, død 1817.

1793.

220. **Smith, Eiler Hagerup**, haud ill., født 1773 eller 1774, theol. Cand. 1798, Capellan i Helsinge i Sjælland 1801, Sognepræst for Hald i Aarhuus Stift 1811, tillige for Kjærby 1816, for Bringstrup og Sigersted i Sjælland 1822, død 13 Decbr. 1838.

221. **Bernth, Frederik Ludvig**, laud., født 1776, Capitain og Compagnichef i Kongens Livcorps 1808, død 22 Mai 1823. Søn af Nr. 1, Broder til Nr. 189 og 238.

222. **Møller, Berthel Christian Ludvig**, laud, født 1776, Respondens ved H. B. Melchiors (Nr. 8) Doctordisputats 1801, Forstander for Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1806—11, boede derefter i Lyngby ved Kbhavn og beskjæftigede sig tildeels med Privatunderviisning, død 13 Novbr. 1828. Broder til Nr. 200, 218 og 236.

1794.

223. **Manthey, Carl Frederik Paul**, laud., født 1777, juridisk Cand. 1798, Fuldmægtig i Rentekammerets tydske Kammercancelli 1802, Amtsforvalter i Sønderborg 1807, tillige Toldforvalter smsteds 1808, virkelig Justitsraad, Medlem af en Commission i Anledning af nogle storartede Smuglerier i Flensborg, flere Gange const. Amtmand, virkelig Etatsraad 1828, R. af Dbrg. 1836, entlediget og udnævnt til Dbrmd. 1852, død 15 Novbr. 1858.

224. **Winther, Thomas Holst**, laud, født omtrent 1775, jur. Cand. 1798, Undercancellist, Byfoged og Byskriver i Frederikssted paa St. Croix 1805, død 1806.

1795.

225. **Moss, Joseph Albert**, laud., født omtr. 1776, jur. Cand. 1798, levede i Christiania af sin Formue, død i Februar 1851.

226. **Friis, Erik**, laud, født 10 October 1776, theol. Cand. 1803, personel Capellan for Marslev og Birkende i Fyen 1807, Sognepræst smsteds 1808, død 5 Juni 1836. Broder til Nr. 260.

1796.

227. **Wederkinch, Hans Peter**, laud., født omtr. 1776, jur. Cand. 1801, Auditeur ved fyenske Regiment lette Dragoner 1803, tillige Regimentsqvarteermester 1806, virkelig Krigsraad 1810, Byskriver i Assens og Herredsskriver i Baag Herred 1822, 2den Raadmand samt By- og Raadstueskriver i Odense samme Aar, død 1 Juni 1832.

228. **Withusen, Carl Christopher**, laud., født 7 Decbr. 1778, Compagnichirurg ved sjællandske Infanteriregiment 1797, chirurgisk Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1801, cand.

chirurg. 1803, Reservechirurg ved det chirurgiske Academie 1803, tillige ved Frederiks Hospital 1805, charakt. Regimentschirurg 1807, reiste i Frankrig og Tydskland paa det Cappelske Reisestipendium 1807—10, Regimentschirurg ved det forenede slesvigske Jæger- og holsteenske Skarpskytte-Corps 1810, ved Kongens Regiment 1811—19, foretog med kongl. Understøttelse en videnskabelig Reise til Wien 1811, til London 1816, blev 1811 Adjunct, 1816 overordenlig Professor, 1819 tredie og 1830 anden ordenlig Professor ved det chirurgiske Academie, Medlem af Sundhedscollegiet 1819, Overchirurg ved Frederiks Hospital 1819—31, R. af Dbrg. 1828, kgl. Hofchirurg 1830 til 1848, virkelig Etatsraad og Æresmedlem af det kgl. medicinske Selskab 1836, Dbrmd. 1840, ordenlig Professor ved Universitetet 1842, Directeur for Blinde- og Døvstummeinstitutet 1840 og Medlem af Directionen for Frederiks Hospital 1842, Conferentsraad 1848, Cmd. af Dbrg. 1852, død 16 Juli 1853.

229. **Junch, Michael Johannes**, haud ill., født 1776, Secondlieutn. ved Husarerne 1804, Premierlieutenant 1810, død paa Jægersborg 13 April 1814. Fader til Nr. 336.

230. **Æreboe, Peter Christian Erasmus**, haud ill., født 1778, Secretair ved det kgl. danske Consulat i Algier 1802, afskediget med Vartpenge 1809, tog juridisk Examen, Fuldmægtig hos Faderen, der var Amtsforvalter i Segeberg, Told- og Consumtionsskriver i Tranquebar 1814, død 8 Decbr. 1820.

231. **Görtz, Georg Suhr**, haud ill., født 1777, chir. Cand. 1804, død samme Aar som Reservechirurg i Søetaten.

1797.

232. **Mølsted, Simon Christian**, laud., født 28 Jan. 1778, theologisk Cand. 1799, Huuslærer, personel Capellan for Valløby og Taarnby 1802, for Eiby og Dalby, for Slangerup og Uvelse, for Herstedøster og Herstedvester, for Thorslunde og Isløi — Alt i Sjælland, — Sognepræst for Hjerk og Harre i Viborg Stift 1810, død 18 Septbr. 1828.

233. **Wolff, Eiler Mathias**, non cont., Skolelærer i Høsten i Dalby Sogn, Skolelærer og Kirkesanger i Kjøderup i Thureby Sogn 1808, død 27 Jan. 1829, 52 Aar gammel.

234. **Bülow, Nicolai Christopher**, haud ill., født omtr. 1779, Forstinspecteur ved Herlufsholm 1811, tillige Godsforvalter 1816,

afskediget som Godsforvalter 1836, men vedblev som Forstinspecteur. Fra 1836 til sin Død 11 October 1853 var han i Huset hos sin Eftermand, Cancelliraad Kjer.

1798.

235. **Krebs, Carl Ferdinand Vilhelm**, laud., født 3 April 1780, tog 2den Examen 1798 og 1799, studerede Mathematik, 1802 tilkjendt Accessit og 1804 Universitetets Guldmedaille for de mathematiske Opgavers Besvarelse, reiste udenlands, vandt 1807 Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille for en mathematisk Afhandling, Digeconducteur i Hertugdømmet Slesvig 1808, Digeinspecteur over de slesvigske Øer 1819, samme Aar Kammerraad, tillige Postmester i Wyck paa Føhr 1839—46, død 6 Marts 1854. Broder til Nr. 256 og 263.

236. **Møller, Mathias Benjamin**, laud., født 1779 eller 1780, Assistent i Rigsbanken 1814, i Nationalbanken 1818, død 1822. Broder til Nr. 200, 218 og 222.

1799.

237. **Linde, Johan Gabriel**, laud., født 19 Novbr. 1781, anden Examen 1800, juridisk Student, Copist i Skatkammer-Kasserercontoiret 1801, tillige Copist i Zahlkasserercontoiret samme Aar, const. Fuldmægtig i Zahlkasserercontoiret 1803, virkelig Fuldmægtig 1805, opgav da det juridiske Studium, Kasserer, senere tillige Secretair og Medbestyrer ved det kgl. Blindeinstitut fra 1810 til 1854, tillige Fuldmægtig ved det kgl. Particulairkammer 1812—1821, virkelig Kammerassessor 1813, Zahlkasserer 1821—41, Particulairkasserer 1826—49, virkelig Kammerraad 1826, virkelig Justitsraad 1828, virkelig Etatsraad 1836, R. af Dbrg. 1840, Medlem af Directionen for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn fra 1841 til 1854, Conferentsraad 1849, Revisor for Civillistens Hovedregnskab og Decisor for sammes øvrige Regnskaber fra 1850 til 1861, Dbrmd. og Cmd. af Dbrg. 1851, død 13 Febr. 1864. Søn af Nr. 151.

238. **Berndt, Lauritz Andreas**, laud., født 1782, jur. Cand. 1803, Undercancellist 1805, Cancellisecretair 1807, Borgermester i Korsør 1809, Herredsfoged i Voer og Nim Herreder og Birkedommer ved Steensballegaards Birk 1823, virkelig Justitsraad, senere virkelig Etatsraad, R. af Dbrg. 1846, død 11 October 1860. Søn af Nr. 1, Broder til Nr. 189 og 221.

239. **Budde, Jens Henrik**, haud. ill., født 10 Novbr. 1778, studerede

nogle Aar Theologie, men maatte paa Grund af Sygdom opgive Studeringerne, Huuslærer, forpagtede Ovregaard i Gjentofte Sogn og 5 Aar efter Pagterold i Horns Herred, kjøbte Herløvgaard ved Hillerød 1831, Landvæsenscommissair for Frederiksborg Amt med Kammerraads Rang, solgte Herløvgaard 1841 og kjøbte en lille Landeiendom ved Bloustrød, hvor han døde 23 Februar 1858. Broder til Nr. 31 og 250.

240. **Grüner, Peter Christian**, haud ill., født 1781, død som Student 1817.

241. **Geisler, Johan Christian**, haud ill., født 1780, Kjøbmand i Grønland, død 1836. Søn af Nr. 146, Sønnesøn af Nr. 88.

1800.

242. **Braes, Johan Adam**, laud., født 1782, theol. Cand. 1805, Sognepræst for Holeby og Bursø paa Lolland 1814, død 11 Mai 1831.

243. **Arthman, Jens Peter**, haud ill., var Forvalter.

244. **Bartholdy, Nicolai Conrad Middelthon**, haud ill., født 14 Februar 1779, studerede nogle Aar, men tog ingen Embedsexamen, arbeidede derefter i Oeconomie- og Commerce-Collegiet indtil han 1806 kjøbte Herfølge Mølle ved Kjøge, som han atter solgte 1809, da han udnævntes til Skovrider ved Vallø Stift, død 26 Febr. 1835. Morfader til Nr. 77.

245. **Gerner, Henrik**, haud ill., Capitain, R. af Dbrg. 1809, Ridder af Sværdordenen, Grosserer i Moss, død 11 Febr. 1837.

1801.

Ingen.

1802.

246. **Bentzen, Peder**, laud., jur. Cand. 1807, Cancelliraad og Renteskriver 1821, Justitsraad 1829, Directeur for den grønlandske og færøeske Handel 1841, Etatsraad samme Aar, R. af Dbrg. 1847, Conferentsraad. Søn af Nr. 144.

247. **Sibbern, Frederik Christian**, laud., født 18 Juli 1785, kappedes i 1803 om Prisen for Universitetets Opgave i Mathematiken, vandt i Aarene 1806, 1807 og 1810 Medailler for Besvarelsen af Universitetets philosophiske Priisopgaver, jur. Cand. 1810, tog den philosophiske Doctorgrad 1811, studerede Philosophie ved tydske Universiteter fra 1811 til 1813, Medlem af Viden-

skabernes Selskab 1816, extraordinair Professor i Philosophie ved Kjøbenhavns Universitet 1813, ordenlig Professor og Medlem af Consistoriet 1829, R. af Dbrg. 1836, Dbrmd. 1840, virkelig Etatsraad 1845, Conferentsraad, Cmd. af Dbrg. 1862. Var en af Trykkefrihedsselskabets Stiftere, Medlem af det skandinaviske Literaturselskab. Foranstaltede i Forening med Nr. 352 og 412 den første større Sammenkomst af Herlovianere 14 Januar 1839. Hans 50 Aars Studenterjubilæum høitideligholdtes af Herlovianersamfundet 5 Novbr. 1852. Om hans Skrifter, hvoraf her bør nævnes de to Mindetaler over Brorson (Nr. 2) og over Melchior (Nr. 8) indeholdes Oplysning i Erslews Lexicon.

248. **Rehfeldt, Albert,** forlod Examen og blev privat indskreven som Student; Copist i Generaltolddirectoratets sjællandske Toldcontoir 1810, død 1814. Broder til Efterfølgende.

249. **Rehfeldt, Henrik Christian Ernst,** haud ill., kom aldrig i nogen Livsstilling, døde i stor Fattigdom 1821.

250. **Budde Christen Smith,** haud ill., født 16 August 1783, drev en Tid Handelsforretninger i Tønsberg, tog theologisk Embedsexamen i Christiania 1820, samme Aar pers. Capellan for Øder i Guldbrandsdalen, Sognepræst for Annebo 1822, for Brunlangnæs (Tanum) 1829, død 18 Mai 1830. Broder til Nr. 31 og 239.

251. **Sommerfeldt, Hans,** haud ill., født 5 April 1783, jur. Cand. 1807, Sagfører i Christiania, senere Sorenskriver i Moss, død 30 August 1823. *)

1803.

252. **Hammer, Heino Gottlob Melchior,** laud., født 11 Juli 1786,

---

*) I 1802 dimitterede Conrector Brorson privat:

Homann, Christian Horrebow, født 6 Juli 1782, medicinsk Cand. 1809, Distriktslæge i Kragerø, R. af Dbrg. 1813, død 1863. Broder til Efterfølgende og Nr. 266.

Homann, Peder, født 5 Novbr. 1783, jur. Cand. 1805, Volontair i Cancelliet 1806, Copist i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsrets Justitscontoir 1808, Assistent i Kongens Fogeds Contoir 1810, Underfoged i Kjøbenhavn 1821, virkelig Cancelliraad 1827, Kongens Foged sammesteds 1845, Justitsraad, afskediget og udnævnt til virkelig Etatsraad 1857, død i Kjøbenhavn 25 Januar 1861.

theol. Cand. 1810, resid. Capellan for Besser og Onsbjerg paa Samsø s. A., Sognepræst for Vistofte i Aarhuus Stift 1819, entlediget 1849, død i Vistofte 17 Febr. 1850.

253. **Schmidt, Johan Ludvig,** laud., født 23 April 1784, jur. Cand. 1806, Cancellist ved Feltcommissariatet 1807, senere Ordonnateur ved Armeecontingentet i Frankrig, Overkrigscommissair 1814, udnævnt til Underfoged i Kjøbenhavn 1817, men tiltraadte først Embedet 1819, Byfoged og Auctionsdirecteur i Aalborg samt Birkedommer i Nørre-Sundby Birk 1821, virkelig Justitsraad 1826, Borgermester og Auctionsdirecteur i Aalborg 1833, død 2 Septbr. 1837.

254. **Gartner, Herman Treschow,** haud ill., født 1785, Candidat ved Frederiks Hospital 1807, chirurgisk Cand. 1808, Amanuensis hos Professor Winsløv 1808—9, Regimentschirurg i den norske Armee 1809, samme Aar Physicus for Bradsberg Amt i Norge, reiste til Kjøbenhavn 1810, studerede i Edinburgh og London 1811—12, derefter Districtschirurg i Arendal, tog den medicinske Doctorgrad 1815 og practiserede derpaa i Kjøbenhavn, ordenligt Medlem af det medicinske Selskab 1818, fik Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille 1822, Regimentschirurg ved sjællandske Jægercorps 1824, ved begge Livgarder 1825, død 4 April 1827. Broder til Nr. 268.

255. **Palludan, Hans,** haud ill., født 29 Decbr. 1785, jur. Candidat 1806, Dragonofficeer, Politimester i Drammen 1813, Foged i Nedre-Tellemarken og Bamble 1828, Krigsassessor, Ridder af Vasaordenen, død i Skien 27 Juni 1842.

256. **Krebs, Peter Axel Christian,** non cont., født 31 Juli 1784, jur. Cand. 1808, Fuldmægtig i Rentekammeret, Amtsforvalter i Ringsted 1825, i Ringkjøbing 1833, Kammerraad, død 4 Juli 1850. Fader til Nr. 403, Broder til Nr. 235 og 263.

1804.

257. **Reiersen, Andreas Ludvig,** laud., født 27 Febr. 1787, juridisk Cand. 1809, Regimentsqvarteermester og Auditeur ved jydske Regiment lette Dragoner i Randers 1810, Herredsfoged i Rougsø, Sønderhald og Øster-Lisberg Herreder og Cancelliraad 1820, Justitsraad 1836, død 9 Septbr. 1850. Dattersøn af Nr. 1, Broder til Nr. 276 og 277.

258. **Ross, Joseph Albrecht Friederich Christoph v.,** laud. præcet.,

født 4 Marts 1787, jur. Cand. 1807, Gesandtskabssecretair i Westphalen 1813—14, i Wien 1816—28, derefter i Paris til 1835, da han udnævntes til Chargé d'affaires sammesteds, overordenlig Gesandt og befuldmægtiget Minister smsteds 1836, entlediget 1845. Kammerherre 1821, R. af Dbrg.; Dbrmd. og Ridder af den østerrigske Leopoldsorden 1828, Cmd. af Dbrg. 1836, Ridder af den sardinske St. Mauritius og Lazarusordens 1ste Classe. Død i Hamborg 18 Januar 1858. Søn af Nr. 162, Broder til Nr. 270.

259. **Wedell-Jarlsberg, Frederik Vilhelm,** Baron, privat indskreven som Student uden offenlig Examen, jur. Cand. 1808, Amtmand i Finmarken, senere i Bradsberg Amt, Toldinspecteur i Laurvig 1844, Storkors af Nordstjernen, død 1863.

1805.*)

260. **Friis, Otto Engelsted.** See Nr. 41.

261. **Gyldenfeldt, Hans Henrik,** jur. Cand. 1809, Overauditeur, Byfoged og Byskriver i Sorø, Birkedommer og Skriver i Sorø Birk og ved Baroniet Holberg, virkelig Justitsraad 1829, afskediget 1841; lever i Sorø.

262. **Schmidt, Mathias Henrik,** Fændrik ved norske Livregiment 1807, Secondlieutenant ved sjællandske Jægercorps 1811, ved holsteenske Landseneer-Regiment 1819, Premierlieutenant s. A., charakt. Ritmester 1828, afskediget 1842, død 1860.

263. **Krebs, Christian Emil,** Secondlieutenant i Artilleriet 1807, Premierlieutenant 1812, Secondcapitain 1824, Batterichef 1830, død 20 Juli 1832. Broder til Nr. 235 og 256.

264. **Bang, Jens,** født 14 Juli 1786, tog anden Examen 1806, studerede i nogle Aar Theologie, blev Huuslærer paa Basnæs og lagde sig da efter Botanik, Landmaaling og Forstvidenskab, tog Landmaalerexamen og senere Forstexamen, Skovrider ved de kgl. Skovanlæg paa Ahlheden 1815, tillige Tiendecommissair 1817 og Landmaaler 1820, Forstraad 1829, senere Justitsraad, R. af Dbrg. 1852, Formand i Tiendecommissionen for Viborg Amts sydostlige District 1854, afskediget med Titel af virkelig Etatsraad 1862, død 9 Juli 1862 paa Stendalgaard.

---

*) I Aarene 1805—1811, begge inclusive, gaves der ingen Hovedcharakterer ved Examen artium.

265. **Holtermann, Hans**, jur. Cand. 1809, Overretsprocurator i Vestindien 1812, død 1818.

1806.

266. **Homann, Christian Ludvig**, født 27 Jan. 1786, theol. Cand. 1814, Sognepræst paa Østerø i Færøerne 1817, død i Hammer i Sjælland 21 August 1824. Broder til de 1802 af Rector Brorson privat dimitterede Brødre Homann.

1807.

Ingen.

1808.

267. **Carstensen, Christian Brandt**, født 1789, theol. Cand. 1813, Huuslærer, Lærer ved Søetatens Pigeskole 1817, Sognepræst for Vester- og Øster-Vandet i Aalborg Stift 1819, for Boddum og Ydby i samme Stift 1839, død i December 1852. Broder til Nr. 37.

268. **Gartner, Benjamin**, født 5 Decbr. 1790, Candidat paa almindeligt Hospital 1810, chirurgisk Candidat 1813, samme Aar Reservechirurg ved almindeligt Hospital, practiserende Læge paa St. Thomas 1816—24, derefter i Kjøbenhavn, corresponderende Medlem af det medicinske Selskab, ordenligt Medlem af samme 1829, charakt. Regimentschirurg 1831, død 15 Januar 1834. Broder til Nr. 254.

269. **Fasting, Ludvig**, født 21 Juli 1789, tog anden Examen og studerede derefter Jura, men tog ikke Embedsexamen, oprettede en Realskole i Kjøbenhavn, Secondlieutenant ved Kongens Livcorps 1817, Premierlieutenant 1819, Compagnichef 1821, afskediget som Major 1828, Lærer ved Landcadetacademiet fra 1826 til 1828, Inspecteur for Colonierne og Hvalfangsten samt Skifteforvalter i Nordgrønland 1828, entlediget med Vartpenge 1843, const. Directeur for Kjøbenhavns Fattigvæsen fra 1850 indtil Omordningen af Fattigvæsenets Bestyrelse 1857, beskjæftigede sig derefter med Oversættelser (vide Erslews Lexicon). Var en af Stifterne af Studenterforeningen. Død 24 Novbr. 1863.

270. **Koss, Adam Joachim v.**, født 11 August 1789, Herre til Godset Viltz i Mecklenburg, som han solgte kort før sin Død, der indtraf 1856 i Rostock. Søn af Nr. 162, Broder til Nr. 258.

271. **Nissen, Christian Ditlev Høegh**, født 21 Novbr. 1790, jur. Cand. 1812, Volontair i Generaltolddirectoratet, Fuldmægtig hos Byfogden i Holbek 1815, Prøveprocurator 1817, Procurator ved alle Danmarks Over- og Underretter med Undtagelse af Høiesteret og Retterne i Kjøbenhavn 1819. Har siden 1817 boet i Kallundborg. Brodersøn af Nr. 127.

1809.

272. **Ræder, Nicolai Ditlev Amund**, født 6 Juli 1790, jur. Cand. 1812, const. Auditeur ved 2det jydske Infanteriregiment 1813, Auditeur ved holsteenske Infanteriregiment i Rendsborg 1814, Overauditeur 1820, Borgermester, Byfoged og Skriver i Horsens 1827—1858, virkelig Justitsraad 1836, R. af Dbrg. 1840, Medlem af Stænderforsamlingen i Viborg 1848 og af Rigsforsamlingen 1848—49, Etatsraad 1849, Medlem af Commissionen for Opførelsen af Horsens Tugthuus, Directeur for samme 1853—1858, Dbrmd. 1857, Æresborger i Horsens 1858, lever nu i Kjøbenhavn.

1810.

273. **Hansen, Carl Ludvig**, Officeer ved det vesterlehnske Regiment i Norge, affkediget, tog juridisk Examen, ansat hos Borgermesteren i Odense, fra 1825 hos Statsminister Malling, Krigsassessor, Toldcontrolleur i Holnæs 1826, Toldforvalter i Burg paa Fehmern og Overkrigscommissair 1830, const. Toldforvalter i Tønder 1836, Toldforvalter i Elmshorn 1839, død 9 Juli 1846.

274. **Holck, Søren Hagerup**, født 13 Octbr. 1791, theol. Cand. 1814, Huuslærer, resid. Capellan for Skovlænge, Søllested og Gurreby paa Lolland 1818, Sognepræst for Sandby smsteds 1824, død 7 Septbr. 1827.

275. **Claussen, Christopher Michael**, født 23 August 1791, theol. Cand. 1814, Huuslærer, resid. Capellan for Tirsted, Skjørringe og Veileby 1819, Sognepræst for Landet og Ryde 1821, for Horslunde og Nordlunde 1834, Alt i Lolland, død 9 Juni 1844.

276. **Reiersen, Peter Thestrup**, født 17 Juni 1792, jur. Cand. 1814, Volontair i Admiralitets- og Commissariats-Collegiet, Secretair og Regnskabsfører ved Directionen for Almue- og Borgerskolerne i Kjøbenhavn 1828, Cancelliraad 1831, Justitsraad 1846, tillige const. Bogholder ved Livrenteselskabet af 28 Juli 1792 samme

Aar, fast ansat 1849. Dattersøn af Nr. 1, Broder til Nr. 257 og 277.

277. **Reiersen, Christian**, født 17 Juni 1792, jur. Cand. 1815, Volontair i Cancelliet samme Aar, const. Undercancellist 1818, virkelig Undercancellist 1819, Protocolsecretair i Høiesteret 1820, const. Assessor i Kjøbenhavns Politiret 1825, 1827 fjerde, 1828 tredie og 1832 anden Assessor i bemeldte Ret, beordret til at overtage Tilsynet med de uprivilegerede Blade og trykte Skrifter, der udkom i Kjøbenhavn, 1834, dispenseret fra Deeltagelse i Politisagernes Behandling 1839, virkelig Justitsraad 1840, første Assessor i Criminal- og Politiretten i Kjøbenhavn 1845, virkelig Etatsraad 1847, entlediget 1851. Lever i Kjøbenhavn. Dattersøn af Nr. 1, Broder til Nr. 257 og 276.

278. **Aschlund, Einer Severin**, født 4 Juni 1792, Fuldmægtig ved det kgl. odsherredske Gods i Sjælland 1816—20, jur. Cand. 1824, Sagførerfuldmægtig i Kjøbenhavn, død 13 Marts 1827. Broder til Nr. 286.

1811.

279. **Bluhme, Christian Albrecht**, udmærket i alle Fag ved Examen artium, hvorfor han erholdt Universitetets Priismedaille; jur. Cand. 1816, Auditeur 1820, surnumerair Assessor i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret i Kjøbenhavn 1822, s. A. beordret til, i Forening med Commandeur-Capitain Schoubevder at udgaae til Ostindien for at undersøge Embedsforvaltningen der, Regjeringsraad og Medlem af Gouvernementet 1824, vendte hjem og blev entlediget med Vartpenge 1829, Byfoged og Byskriver i Storeheddinge og Herredsfoged i Stevns Herred 1831, Etatsraad, Borgermester og Byfoged i Nestved 1836, Stiftamtmand over Aalborg Stift 1838, Dbrmd. 1845, Directeur i General-Told- og Commerce-Collegiet, Præsident i dette Collegium 1848, extraordinair Assessor i Høiesteret, Geheimeconferentsraad, Stork. af Dbrg. 1847, Handelsminister 1848, Medlem af Rigsforsamlingen 1849, samme Aar Cabinetssecretair hos Kong Frederik den 7de og Amtmand over Præstø Amt, Directeur for Oresunds Toldkammer 1850—1858, Udenrigsminister ad interim 1851, tillige Premierminister 1852—1853, Ridder af den preussiske røde Orn, den østerrigske Leopoldsorden og den russiske Alexander-Newsky Orden 1852, Stork. af Æreslegionen 1853, Stork. af den oldenborgske Huus- og For-

tjenesteorden 1854, fratraadte som Udenrigsminister samme Aar, Medlem af Rigsraadet siden 1856, Ridder af Elephantordenen, Storkors af den hannoveranske Guelphe-Orden og af den nederlandske Løveorden, Ridder af den svenske Seraphimerorden 1857, Storkors af den belgiske Leopoldsorden 1858, Conseilspræsident og Udenrigsminister 1864. Medlem af Directionen for de Klarupske Stiftelser siden 1860.

280. **Wilhjelm, Jacob Nicolai,** født 25 Septbr. 1793, Cand. ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1816, chirurgisk Candidat 1817, practiserende Læge i Maribo 1820, tillige Districtslæge smsteds 1832, Cancelliraad 1855.

281. **Tassen, Niels Frederik,** jur. Cand. 1815, Auditeur ved første Livregiment 1818, Overauditeur 1821, Byfoged- og Byskriver i Frederikshavn og Herredsfoged og Skriver i Horns Herred 1833, bortreist til Nordamerica, afskediget 1850, lever nu i Nizza.

1812.

282. **Artzt, Jens Nicolai,** mg., født 22 Juni 1794, Lieutenant ved de vestindiske Tropper, død i Kjøbenhavn 1817.

283. **Mansa, Frederik Vilhelm,** mg., født 19 Jan. 1794, chir. Cand. 1818, Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1819—22, derefter practiserende Læge paa Kjøbenhavns Vesterbro indtil 1833, Bataillonschirurg ved Livjægercorpset 1825—1835, charakt. Regimentschirurg 1825, Medlem af det kongl. medicinske Selskab 1826, tog den medicinske og chirurgiske Doctorgrad i Halle 1831, Læge ved det orthopædiske Institut paa Tuborg ved Kjøbenhavn 1834—1845, Divisionschirurg (senere Overlæge) i Søetaten 1835—56, fik Rang med Capitainlieutenanter 1836, R. af Dbrg. 1843, Stabslæge i Søetaten 1845, Medlem af Sundhedscollegiet 1846, Ridder af Nordstjernen 1851, Dbmd. 1853, titulair Professor 1854, titulair Etatsraad 1856, virkelig Etatsraad 1861, Cmd. af Vasaordenen 1863, afskediget og udnævnt til Cmd. af Danebrogsordenens 1ste Classe 1864. Dansk Generalsecretair og Medlem af den styrende Committee for de skandinaviske Naturforskermøder fra 1844, Ordfører for den medicinske Section ved Møderne i Stockholm 1851 og i Christiania 1856, lægevidenskabelig Forfatter (vide Erslews Lexicon). Boer i Kjøbenhavn.

284. **Crone, Hans Christian**, g., født 27 Marts 1793, Candidat ved almindeligt Hospital 1821—28, medicinsk Candidat 1829, Læge ved Regentsen 1831—45, Districtslæge i Kjøbenhavn 1833—38, opgav sin Lægepraxis 1847, døde paa Engelholm i Sjælland 20 Juli 1861. Broder til Nr. 386.

285. **Wulff, Johan Christian**, mdlg., født 3 Januar 1793, cand. philos., Bomforpagter ved Charlottenlund, død 1837.

286. **Aschlund, Carl**, mg., født 6 Septbr. 1793, chirurgisk Candidat 1819, Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1819—22, practiserende Læge i Ringsted 1822, tillige Districtslæge smsteds 1831, død 7 Novbr. 1837. Broder til Nr. 278.

287. **Knudsen, Philip Julius**, g., født 12 Febr. 1792, jur. Candidat 1816, Overretsprocurator i Kjøbenhavn 1820, Landvæsenscommissair i Kjøbenhavns Amt med Kammerraads Rang 1829, den ham tillagte Rang blev ifølge hans Begjæring ophævet 1850, død 13 Octbr. 1850. Redacteur af „Den danske Statstidende" fra 1821 til 1828. Fader til Nr. 79.

288. **Urne, Frederik**, g., født 29 August 1794, jur. Cand. 1817, assessor auscultans i Høiesteret 1818, samme Aar Kammerjunker, surnumerair Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn 1820, virkelig Assessor i samme Ret 1826, Amtmand i Skanderborg Amt 1828, død 25 Octbr. 1837.

1813.

Ingen.

1814.

289. **Wedsted, Jens Michael**, mg., født 20 September 1794, theol. Cand. 1821, Sognepræst for Østerbrønderslev i Aalborg Stift 1832, for Serritslev i samme Stift 1835, død i Østerbrønderslev Præstegaard 11 Octbr. s. A.

290. **Begtrup, Julius**, mg., født 19 Novbr. 1795, theol. Cand. i Kjøbenhavn 1819, Huuslærer i Sjælland 1821—25, Overlærer ved Realskolen i Trondhjem 1825, tillige i flere Aar Præst for en privat Menighed smsteds, fornemmelig bestaaende af Herrnhutter, tog anden Examen og theologisk Embedsexamen i Christiania 1840, Sognepræst for Røraas 1845, død 8 Febr. 1854.

291. **Jahle, Johan Christian Julius**, g. See Nr. 44.

292. **Lund, Michael Hegelund Kildal**, g., født 10 Mai 1792, Com-

pagnichirurg ved jydske Jægercorps 1817, chirurgisk Candidat og charakt. Bataillonschirurg 1830, Underlæge ved 1ste Jægercorps i Kjøbenhavn 1842, const. Overlæge 1848, afskediget 1851, død 1855.

293. **Windekilde, Johan Peter, mdlg.**, født 25 Juni 1795, tog 2den Examen 1815, studerede først Medicin, men uden at tage Embedsexamen, derefter levende Sprog, kjøbte 1824 en Landeiendom paa Amager og drev Blomstergartneri, oprettede 1827 en Realskole i Kjøbenhavn, senere i Helsingør, Lærer ved den høiere Borgerskole i Nestved 1843, afskediget 1864, lever nu i Kirke-Stillinge ved Slagelse.

294. **Neergaard, Johan Ferdinand de, mg.**, jur. Cand. 1818, Kammerjunker, Auscultant i Rentekammeret 1824, Amtmand over Ringkjøbing Amt 1827, over Præstø Amt 1838, Stænderdeputeret, Kammerherre, R. af Dbrg., Eier af Fuglsang og Prierskov paa Lolland og Trøiborg i Nordslesvig, død 9 April 1849.

295. **Göricke, August Martin Vilhelm, g.**, født 3 Mai 1792, chir. Cand. 1820, const. Districtslæge i Varde, Overskibschirurg i Briggen „St. Croix“ paa et Togt til Vestindien, Compagnichirurg ved Christians Pleiehuus i Eckernførde 1826, samme Aar charakt. Bataillonschirurg, virkelig Bataillonschirurg ved holsteenske Infanteriregiment 1826, afskediget 1842, practiserende Læge i Rendsborg, død 19 Februar 1859. Broder til Efterfølgende.

296. **Göricke, Georg David, mg.**, født 19 April 1793, tog 2den Examen 1815, studerede Theologie, blev blind og lever nu i Rendsborg.

297. **Thott, Peter Frederik**, Kammerjunker, Lieutenant ved Hestgarden, Baron med Tilnavn **Rosenkrantz** 1822, død 1825.

298. **Cramer, Johannes, g.**, født 11 Juli 1795, theol. Cand. 1823, Sognepræst for Liørslev og Ørding paa Mors 1824, for Tolstrup og Stenum i Aalborg Stift 1826, død 19 Novbr. 1830. Broder til Efterfølgende.

299. **Cramer, Carl, g.**, født 16 Octbr. 1796, theol. Cand. 1825, Sognepræst for Veilby og Homaa i Aarhuus Stift 1827, for Vesterskjerninge og Ulbølle i Fyen 1848, død 23 Juli 1860.

1815.

300. **Galskjøt, Jens Severin Hvistendahl, mg.**, født 16 Octbr. 1797, theol. Cand. 1820, Huuslærer fra 1820 til 1823, Lærer ved

det Wærnske Institut paa Frederiksberg, Garnisonsskolen og flere andre Skoler i Kjøbenhavn, ordineret Catechet i Roeskilde 1826, resid. Capellan i Kolding og Sognepræst for Alminde 1831, Sognepræst i Kolding 1837, for Holbæk og Meerløse 1849.

1816.

301. **Kjelland, Gabriel Kirsebom**, mg., født 26 Janr. 1796, theol. Cand. i Christiania 1823, Sognepræst for Findø og Talgø i Norge 1824, for Lyngdal 1837, død 20 April 1854.

302. **Schouw, Frederik Christian**, mg., født 5 December 1796, lagde sig først efter Medicinen, derpaa efter Landvæsenet, men opgav dette for at studere Theologie, theol. Cand. 1831, Skolelærer i Store Magleby paa Amager 1833, Sognepræst paa Sandø i Færøerne 1838, paa Nord-Strømø smsteds 1839, paa Feiø i Lolland-Falsters Stift 1848, død 10 April 1858.

303. **Tillisch, Christian Ludvig**, g., født 28 Juli 1797, juridisk Cand. 1820, Auscultant i Rentekammeret, Kammerjunker og const. Amtmand over Færøerne 1825, virkelig Amtmand smsteds og R. af Dbrg. 1828, Amtmand for Aabenraa og Løgumkloster Amter 1830, Stænderdeputeret for Færøerne ved Stændernes to første Møder i Roeskilde, Kammerherre, Cabinetssecretair hos Kong Christian den 8de 1841, Dbrmd. 1842, Cmd. af Dbrg. 1843, død 13 Septbr. 1844. Broder til Nr. 323.

304. **Götzsche, Hans Frederik**, g., født 11 Mai 1796, theol. Cand. 1822, ordineret Catechet ved Trinitatis Kirke i Fredericia 1823, Sognepræst for Søby, Skadder og Halling i Aarhuus Stift 1830, død 5 Mai 1839. Broder til Efterfølgende.

305. **Götzsche, Nicolai Edinger Balle**, g., født 13 October 1797, jur. Cand. 1820, Copist ved Kjøbenhavns Politiret 1823, Politiassistent i Kjøbenhavn 1830, Byfoged i Ringkjøbing og Herredsfoged i Ulvborg og Hind Herreder 1844, afskediget 1846, lever som Sproglærer i Altona.

306. **Smith, Andreas Niels Christopher**, mg., født 30 April 1797, theol. Cand. 1821, ordineret Catechet ved Frue Kirke i Kjøbenhavn 1824, anden Capellan ved samme Kirke 1831, første Capellan 1837, R. af Dbrg. 1847, Sognepræst for Farum og Værløse i Sjælland 1857, død 7 August 1863.

1817.

307. **Zahle, Ernst Sophus Vilhelm**, mg., født 19 Marts 1797, holdt

som Skolens Dux Tale i Kirken ved Jubelfesten paa Herlufsholm 23 Mai 1816, vicarierede for Broderen (Nr. 44) som Adjunct paa Herlufsholm fra 1818 til 1819, vandt 1821 den udsatte Præmie for en Mindesang om Morten Luther, theol. Cand. og Adjunct ved Metropolitanskolen 1822, Sognepræst for Assens og Klakring i Aarhuus Stift 1824, erholdt Præmie af Videnskabernes Selskab for en naturhistorisk Priisopgaves Besvarelse 1828, Sognepræst for Hvedstrup og Fløng i Sjælland 1829, Hof- og Slotspræst i Kjøbenhavn 1836, død 29 Marts 1837. Fader til Nr. 422. Udgav 1834 Melchiors (Nr. 8) Priisskrift om den danske Stats og Norges Pattedyr, er selv Forfatter til „Herlufsholm Skole i sin Fødsel" samt flere Digte og Taler, der findes angivne i Erslews Lexicon.

308. **Torst, Philip Andreas**, mg., født 1799, tog 2den Examen 1818, studerede i nogle Aar Theologie, Timelærer ved Slagelse lærde Skole 1823, const. Adjunct smsteds 1834, fratraadte 1843 og blev ansat under Universitetsdirectionens Secretariat, overgik i 1848 til Cultusministeriet, hvor han fortiden fungerer som Expedient.

1818.

309. **Nielsen, Knud Christian**, laud., født 20 Mai 1798, cand. philos. 1819, studerede nogen Tid Theologie, Lærer ved det von Westenske Institut i Kjøbenhavn 1821, Medbestyrer af samme 1832, Rector ved den videnskabelige Realskole i Aarhuus 1839, afskediget med Vartpenge og tildeelt Titel som Professor ved Skolens Nedlæggelse 1853, senere endelig afskediget, boer i Kjøbenhavn. Det var ham, der gav Impulsen til Dannelsen af Herlovianersamfundet den 14 Januar 1850.

310. **Wissing, Peter Manderup**, laud., født 27 Novbr. 1799, theol. Cand. 1826, uddannet i London til ostindisk Missionair, reiste 1827 til Ostindien som Missionair for det engelske „Selskab for Forkyndelsen af Evangeliet i fremmede Verdensdele" og virkede der, først som Missionair ved Madras, derefter som Garnisonspræst i Vellore, senere som Bestyrer af Missionen i Tansore i Sydindien, vendte paa Grund af Sygdom tilbage til Danmark 1831, blev Sognepræst for Skallerup og Venneberg i Aalborg Stift 1832, for Dronninglund i samme Stift 1850.

311. **Balslow, Carl Adolph**, laud., født 1 Mai 1798, theol. Cand. 1828, const. Adjunct ved Frederiksborg lærde Skole 1829, fast

ansat 1830, Sognepræst for Liørslev og Ørding paa Mors 1835, for Hørby i Sjælland 1836.

312. **Pritzel, Jørgen Carl**, laud., født 22 April 1798, jur. Cand. 1826, Fuldmægtig i Generalpostdirectionens Secretariat 1828, charakt. Postsecretair 1837, overtog tillige fra 1840 Besørgelsen af Aviseexpeditionen og fra 1841 Tilsynet med Postvæsenets Oeconomie, Cancelliraad 1845, Chef for Aviseexpeditionen 1847, død i Juli 1848.

313. **Borch, Ole Christian**, laud., født 12 Septbr. 1799, cand. philos., Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn 1830, fransk Sproglærer i Kjøbenhavn.

314. **Rützou, Poul**, laud., født 3 Januar 1799, theol. Cand. 1822, tilkjendt Accessit for Besvarelsen af Universitetets Priisopgave i Philosophien 1825, Sognepræst for Assens og Klakring i Aarhuus Stift 1831, død 29 Decbr. 1838.

315. **Gjellerup, Carl Adolph**, laud., født 25 Januar 1799, medicinsk Cand. 1825, Candidat ved St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard 1825—32, Læge ved Afdelingen for Sindssvage i Graabrødre Hospital og practiserende Læge i Odense 1832, Cancelliraad 1845, tillige Læge ved Graabrødre Hospitals Lemmeafdeling 1848, fungerede ved Militair-Lazaretherne i Odense og udnævntes til R. af Dbrg. 1849, død 29 Decbr. s. A. Dattersøn af Nr. 1, Søn af Nr. 198.

316. **Baland, Christian Carl Andreas**, laud., født 1799, jur. Cand. 1823, Volontair i Rentekammeret 1824, Secretair 1829, Inspecteur ved Salinen i Oldesloe 1834, Lottokasserer i Altona 1843, død 1845.

317. **Hee, Christen**, haud ill., født 2 Decbr. 1796, studerede nogle Aar Theologie, men tog ingen Embedsexamen, Huuslærer i Aarhuus, hvor han senere oprettede et Institut, død 26 November 1864.

318. **Formann, Jacob Christian**, laud., født 18 Juli 1798, theol. Cand. 1826, Huuslærer, resid. Capellan i Thisted og Sognepræst for Skinnerup 1830, Sognepræst for Skamstrup og Frydendal i Sjælland 1831, for Kundby smsteds 1835, Provst for Meerløse og Tudse Herreder 1855.

319. **Petersen, Morten Smith**, haud. ill., født 15 Novbr. 1798, theol. Cand. i Christiania og pers. Capellan i Norge 1824, Sognepræst for Hof og Vadsaa i Christiania Stift 1826, død

1 October 1843. Broder til Sognepræst Petersen paa Herlufsholm. Farbroder til Nr. 366.

1819.

320. **Carstens, Frederik Carl**, haud ill., født 3 Juli 1799, theol. Cand. 1824, pers. Capellan for Kundby i Sjælland 1825, Sognepræst for Frederiks Sogn og Annexet Karup i Aarhuus Stift 1832, for Borum og Lyngby i samme Stift 1845, for Tyrstrup og Hjerndrup i Haderslev Amt 1850.

321. **Saxtorph, Johan Christian**, haud ill., født 4 Octbr. 1797, chir. Cand. 1825, Amanuensis i Aalborg 1826, const. Districtschirurg i Ribe 1828, død 12 Jan. 1829.

1820.

322. **Petersen, Jens Christian**, laud., født 4 Septbr. 1800, theol. Cand. 1825, Sognepræst for Borum og Lyngby i Aarhuus Stift 1835, for Tersløse og Skjelleberg i Sjælland 1844, for Gjerløv smsteds 1857.

323. **Tillisch, Frederik Ferdinand**, laud., født 15 April 1801, jur. Cand. 1825, Garnisons-Auditeur i Rendsborg og Kammerjunker 1826, Amtmand paa Færøerne 1830, R. af Dbr., Amtmand over Ringkjøbing Amt, Stænderdeputeret for Færøerne, Stiftamtmand over Aalborg Stift, Kammerherre 1843, Cabinetssecretair hos Kong Christian den 8de, Dbrmd. 1845, Directeur for det Classenske Fideicommis, Cabinetssecretair hos Kong Frederik den Syvende, Stork. af Dbrg. og Nordstjernen 1848, Medlem af Bestyrelsescommissionen for Slesvig 1849, extraordinair Regjeringscommissair for Slesvig og Geheimeconferentsraad 1850, slesvigsk Minister, R. af Elephantordenen, Indenrigsminister, Rigsdagsmand 1851, fratraadte som Indenrigsminister og Cabinetssecretair 1852, atter Cabinetssecretair fra 1853 til 1854, Indenrigsminister 1854, Medlem af Rigsraadet fra 1856 til 1863, Folkethingsmand fra 1858 til 1861, Chef for det kongl. Theater 1859—64, Medlem af Directionen for Selskabet „Kjæden" 1862, Indenrigsminister 1864. Broder til Nr. 303.

324. **Edsberg, Jens Frederik Vilhelm**, laud., født 8 Juli 1800, theol. Cand. 1826, Adjunct ved Aarhuus Cathedralskole 1828, Sognepræst for Hornslet i Aarhuus Stift 1835, for Thorsager

og Bregnet i samme Stift 1851, for Lindelse paa Langeland 1858.

325. **Brasen, Jens August**, laud., født 14 April 1802, theol. Cand. 1826, ordineret Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Odense 1829, Sognepræst for Karrebæk i Sjælland 1832, Provst for Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder 1836, Sognepræst i Skjelskør 1840, R. af Dbr. 1852. Halvbroder til Nr. 388, Fader til Nr. 483.

326. **Clausen, Nicolai Edinger Balle**, laud, født 6 December 1801, theol. Cand. 1825, Huuslærer, Sognepræst for Adslev og Miesing i Aarhuus Stift 1828, for Baagø i Lolland-Falsters Stift 1844, for Veilby i Fyens Stift 1857.

327. **Sorterup, Jørgen**, laud., født 18 August 1801, jur. Cand. 1828, Copist paa Underfogdens Contoir i Kjøbenhavn 1829, Assistent i Auctionsdirecteurens Contoir smsteds 1842, Cancellisecretair 1851.

328. **Krarup, Otto Christian**, laud., født 22 Juli 1802, theol. Cand. 1826, død paa Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1827.

329. **Hertel, Hans Vilhelm**, laud, født 11 Mai 1800, theol. Cand. 1826, Sognepræst for Sønderfelding og Assing i Ribe Stift 1827, for Aastrup i Haderslev Provsti 1833, for Moltrup og Bjerning i samme Provsti 1841, const. Provst i Haderslev Provsti 1848, afsat af Oprørsregjeringen samme Aar, const. Feltpræst og R. af Dbrg. 1849, tiltraadte atter sit Embede i Moltrup 1850.

330. **Orholm, Carl Arthur O'Neil**, laud., født 16 September 1804, Forstcandidat, Forst- og Jagtjunker 1822, Kammerjunker og Premierlieutenant ved Livvagten i Spanien 1824, faldt som Brigadegeneral 1839 i den spanske Revolutionskrig. Broder til Efterfølgende.

331. **Orholm, Valdemar Tully**, laud., født 11 Novbr. 1806, Lieutn. i Garden 1822, Kammerjunker 1824, Kammerherre 1840, Hofchef hos Frederik den 7de som Kronprinds, Generalmajor, Cmd. af Dbrg., Dbrmd. 1847, Ridder af den russiske Wladimir-Orden, Stork. af Dbrg. og den russiske St. Anna-Orden, Cmd. af den svenske Sværdorden, Medlem af Commissionen til Ordning af Kongens Civilliste 1848, Ordens-Ceremonimester 1852, Landsthingsmand 1849—53, overordenlig Gesandt og

befuldmægtiget Minister ved det kgl. storbritanniske Hof 1854—1857, Overhofmarskal 1863, Eier af Taarnborg i Sjælland.

1821.

Ingen.

1822.

332. **Beck, Ditlev Ludvig**, laud. See Nr. 47.

333. **Lund, Johan Christian Resen**, laud., født 10 Juni 1803, theol. Cand. 1826, Huuslærer i Fyen, const. Lærer ved det lærde Institut i Fredericia i Sommerhalvaaret 1830, Sognepræst for Hammer og Horsens i Aalborg Stift samme Aar, for Udby og Ørslev i Sjælland 1840. Søn af Nr. 32.

334. **Thorarensen, Jacob**, laud., født 10 Septbr. 1801, anden Examen 1823, død som juridisk Student 1829 paa Øfjord i Island.

335. **Raffenberg, Michael Kjær**, laud., født 28 Decbr. 1802, juridisk Cand. 1827, Volontair under Generaltoldkammer- og Commerce-Collegiet 1828, Fuldmægtig 1833, const. Contoirchef 1838, erholdt Contoirchefs Gage fra 1840, Contoirchef og virkelig Kammerraad 1841, reiste i Tydskland, Italien, Frankrig, Belgien og Holland 1845—46, Committeret 1847, virkelig Justitsraad s. A., R. af Dbrg. 1850, virkelig Etatsraad 1853, Ridder af Nordstjernen 1858, Medlem af Kjøbenhavns Havneraad 1859, Chef for det statistiske Tabelværks Afdeling for det indirecte Skattevæsen fra 1842 til 1849, havde 1850—55 Overtilsyn med de i det statistiske Tabelværk forekommende Arbeider, som angaae Told- og Consumtionsvæsenet; Medbestyrer af Konstforeningen, Censor ved den statsvidenskabelige Examen 1862.

336. **Lunch, Johan Casper Theodor**, laud., født 18 November 1803, theol. Cand. 1827, Sognepræst for Ulsted i Aalborg Stift 1834, for Slagslunde og Gandløse i Sjælland 1856. Søn af Nr. 229.

337. **Arendrup, Christian Rasmus**, laud., født 16 Marts 1803, chir. Cand. 1828, med. Cand. 1830, Candidat paa Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1829, practiserende Læge i Sæby 1831, Garnisonschirurg i Frederikshavn 1833, Districtslæge i Grenaa 1837, Stiftsphysicus i Fyens Stift 1856, Justitsraad 1862, boer i Odense.

338. **Hofman (Bang), Niels Erik**, laud., født 1803, cand. philos.

1823, reiste 1827 og 1830 med offenlig Understøttelse i Udlandet for at gjøre sig bekjendt med Schæferivæsenet, kongl. Schæferidirecteur i Sverrig 1831—41, erholdt den svenske Fortjenstmedaille i Guld 1843, mødte, ifølge Opfordring af Landhuusholdningsselskabet, ved Forsamlingen af tydske Land- og Forstmænd i Doberan 1841, deeltog med Understøttelse af Landhuusholdningsselskabet i lignende Forsamlinger i Altenburg 1843 og i München 1844, Medlem af Landhuusholdningsselskabets første Agerdyrkningscommission 1842, Vicepræsident i de danske Landmandsforsamlinger 1846, 1847 og 1863, bestyrede en landoeconomisk Læreanstalt ved Hofmansgave fra 1843 til dens Ophør 1853, Besidder af Stamhuset Hofmansgave i Fyen 1855, Medlem af „Commissionen for Monarchiets Repræsentation for Agerdyrkningen" i Paris 1856. Sønnesøn af Nr. 99. Landoeconomisk Forfatter (vide Erslews Lexicon).

339. **Christensen, Knud,** laud., født 13 Octbr. 1803, jur. Cand. 1827, Sagførerfuldmægtig, Cancellist i General-Commissariats-Collegiet 1832, arbeidede under dette Collegium og Krigsministeriet i forskjellige Stillinger, indtil han som Generaldecisor for Armeens Revisionsvæsen blev afskediget 1856 og udnævnt til Conferentsraad. Har senere fungeret i flere offenlige Stillinger og er for Tiden administrerende Directeur i Bestyrelsen for de militaire Underclassers Pensionering og for Invalideforsørgelsen, samt Medlem af Justitsdirectionen for det kjøbenhavnske Classelotteri. R. af Dbrg. 1845, Dbrmd. 1850.

340. **Roos, Johan Caspar,** laud., født 22 April 1804, theol. Cand. 1828, pers. Capellan paa Vemmetofte 1829, ordin. Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Ringsted 1834, Sognepræst for Lidemark og Bjeverskov i Sjælland 1836.

341. **Rosenkrantz, Gottlob Emil Georg Frederik,** Baron, laud., født 19 Mai 1803, jur. Cand. 1827, Kammerjunker 1828, Auscultant i Rentekammeret 1829, Capitain ved Kongens Livcorps 1833, Hofjægermester 1840, adjungeret Stiftamtmanden i Aarhuus Stift 1841, const. Amtmand i Ringkjøbing Amt 1842, Medlem af Stænderforsamlingen i Viborg samme Aar, Amtmand i Thisted Amt 1843, Kammerherre 1845, R. af Dbrg. 1851, Dbrmd. 1852, Medlem af Rigsraadets Landsthing 1864; Eier af Hovedgaarden Sophiendal og af Liselunds Gaard og Gods. Broder til Nr. 344.

342. **Stockfleth, William Walker**, laud., født 18 Octbr. 1802, juridisk Cand. 1828, Auditeur ved slesvigske Infanteriregiment 1830, Garnisonsauditeur i Rendsborg 1835, Overauditeur, Auditeur ved 4de Infanteribrigade 1842, Herredsfoged i Nørvang-Tørrild Herreder og R. af Dbrg. 1845, Medlem af Rigsforsamlingen 1848—49, Dbrmd. 1849, Amtmand over Haderslev Amt og Kammerherre 1851, tillige overdraget Varetagelsen af den forhenv. slesvig-holsteenske Provindsial-Regjerings Functioner i de adelige Godser Gram og Nybøl 1852, afskediget ved Slesvigs Adskillelse fra Danmark 1864.

343. **Steenstrup, Joachim Otto Poul**, laud., født 28 August 1804, theol. Cand. 1828, assisterede Faderen, Stiftsprovst H. Resen Steenstrup i Karleby paa Falster, blev Sognepræst for Holeby og Bursø paa Lolland 1831, for Taars smsteds 1840, for Bødstrup paa Langeland 1852.

344. **Rosenkrantz, Fritz Werner**, Baron, laud., født 19 Juni 1804, cand. philos. 1823, Secondlieutenant i Prinds Ferdinands Regiment lette Dragoner samme Aar, tog Officeersexamen 1824, Medlem af Remontecommissionen 1833, charakt. Premierlieutenant 1834, erholdt Ritmesters Anciennetet 1841, Premierlieutenant ved 3die Dragonregiment 1842, R. af Dbrg. 1846, Ritmester 1848, deeltog som Escadronschef i Vinterfelttoget 1850—51, erholdt Majors Anciennet 1856, tjenstgjørende Major ved 5te Dragonregiment 1859, ved 4de Dragonregiment 1862, Oberstlieutenant s. A., Commandeur for 4de Dragonregiment 1863, deeltog som saadan i Krigen 1864, afgaaet som Oberst ved Reductionen 1864. Medeier af Hovedgaarden Sophiendal i Jylland 1833—53, Eier af Worregaard ved Aarhuus, hvor han nu boer. Broder til Nr. 341.

345. **Lunn, Christian Ditlev**, laud., født 2 Decbr. 1804, jur. Cand. 1828, Volontair i det danske Cancelli 1830, Cancellist 1834, Contoirchef 1841, virkelig Cancelliraad 1842, Justitsraad 1845, Departementschef i Justitsministeriet 1848, Etatsraad 1850, R. af Dbrg. 1851, Dbrmd. 1857, Bestyrer af Kjøbenhavns Overformynderi 1858. Fra 1827 til 1836 Officeer ved Kongens Livcorps, de tre sidste Aar Compagnichef. Medlem af Directionen for de Klarupske Stiftelser. Broder til Nr. 395.

1823.

Ingen.

1824.

346. **Rung, Georg Frederik Frelsen**, laud., født 4 Januar 1805, cand. philos. 1825, læste fra 1847 foreløbig over det tydske Sprog ved den militaire Høiskole, udnævnt til Lærer smsteds 1848, entlediget 1860, titulair Professor 1853, Medbestyrer af Mariboes Realskole i Kjøbenhavn siden 1856.

347. **Posselt, Henrik**, laud., født 21 Jan. 1807, theol. Cand. 1829, Lærer ved Vaisenhuset 1831, ordineret Catechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Nyborg 1834, Sognepræst for Holeby og Bursø 1841, for Fuglse og Krønge 1855, for Østofte 1857 — Alt paa Lolland, — Provst for Fuglse Herred 1851—61.

348. **Lichtenberg, Frederik**, laud., født 14 Novbr. 1805, jur. Cand. 1831, reiste udenlands 1832, Jagtjunker 1835, Eier af Hovedgaarden Løystrup i Jylland 1842, Jægermester 1847, deeltog frivillig som menig Underjæger ved 1ste Jægercorps i den slesvigske Krig 1848 og 1850, R. af Dbr. 1848. Broder til Nr. 362.

349. **Funch, Johan Christian Vilhelm**, haud ill., født 12 Mai 1802, theol. Cand. 1829, Missionair i Jacobshavn i Grønland 1830, i Umanak smsteds 1831, tog Afsked og vendte tilbage til Danmark 1837, havde derefter en lille Skole i Næstved, blev 1838 Sognepræst for Thostrup og Roum i Viborg Stift, 1839 for Brøndum og Hvidberg i samme Stift, resignerede 1861, boer i Sorø. Brodersøn af Nr. 131.

350. **Fugl, Ulrik Nicolai**, laud., født 2 Februar 1807, jur. Cand. 1829, reiste samme Aar til Vestindien, blev Auditeur ved Borgervæbningen paa St. Thomas 1830, Prøveprocurator ved de vestindiske Retter og Garnisonsauditeur 1831, fungerede i nogen Tid som advocatus regius, Procurator ved den vestindiske Overret 1835, const. notarius publicus paa St. Thomas 1831 og 1834, kgl. constitueret i dette Embede 1841—55, deeltog i Stiftelsen af den danske Actiebank paa St. Thomas 1836 og 1837, udnævnt til Byfoged i Rudkjøbing og Herredsfoged i Nørre- og Sønder-Herred samt Branddirecteur paa Langeland 1849, men strax efter meddeelt Tilladelse til at træde tilbage fra dette Embede, vendte tilbage til Danmark 1851, virkelig Justitsraad 1852, Etatsraad og Directeur for Privatbanken i Kjøbenhavn 1857, afgav samme Aar sin Procuratorbestalling.

351. **Fischer, Ernst Christian**, haud ill., født 29 Jan. 1806, theol.

Cand. 1833, Huuslærer, pers. Capellan for Uby i Sjælland 1835, Sognepræst for Fuurland i Viborg Stift 1841, for Viby i Fyen 1853.

352. **Gad, Henry Christian**, haud ill., født 24 Jan. 1807, jur. Cand. 1828, Extraskriver ved Kjøbenhavns Politiret 1829, Copist ved samme Ret 1831, const. Politiassistent i Kjøbenhavn s. A., fast ansat 1833, Byfoged i Sæby og Herredsfoged i Dronninglund Herred 1842, Justitsraad 1852, R. af Dbr. 1859. Broder til Nr. 405, Fader til Nr. 518. Foranstaltede i Forening med Nr. 247 og Nr. 412 den første større Sammenkomst af Herlovianere 14 Jan. 1839.

353. **Ahlefeldt-Laurvigen, Carl Heinrich**, Greve, haud ill., født 12 Marts 1804, jur. Cand. 1832, Volontair under Kjøbenhavns Magistrat, Toldkasserer i Sæby 1839, Toldforvalter smsteds 1849, Toldkasserer i Aarhuus 1862, død 24 Mai 1863.

354. **Bonnez, Edvard**, haud ill., født 18 Juli 1804, jur. Cand. 1831, Byfoged og Skriver i Ebeltoft og Herredsfoged og Skriver i Mols og endeel af Sønder-Herred 1853, Cancelliraad 1861.

1825.

355. **Wegener, Julius Henrik**, laud. præcet., født 28 August 1806, jur. Cand. 1830, studerede derefter 1 Aar i Berlin ved Hjælp af det Plessenske Reisestipendium, Volontair i det danske Cancelli 1831, Cancellist ved Generalprocureur-Forretningerne 1832, tillige Cancellist i Cancelliet 1833, Gouvernementssecretair i Fyen og virkelig Cancelliraad 1840, virkelig Justitsraad 1841, R. af Dbrg. 1844, afskediget med Vartpenge 1848, s. A. virkelig Etatsraad, Amtmand paa Bornholm 1849, Kammerherre 1851, Dbrmd. 1853, Ridder af den russiske St. Anna-Ordens 2den Classe 1856.

356. **Holten, Carl Rømer**, haud ill., født 1806, død 1827.

1826.

357. **Baumann, Ferdinand**, laud., født 6 Juni 1804, theol. Cand. 1833, Adjunct ved Vordingborg lærde Skole samme Aar, Sognepræst for Kjerte i Fyen 1840, for Tanderup smsteds 1847.

358. **Schade, Rasmus Carl Julius**, laud., født 8 Juli 1807, theol. Cand. 1832, Huuslærer fra 1834 til 1843, Sognepræst for Nebbelunde og Sædinge paa Lolland 1843.

359. **Hjaltelin, Niels Melstedt**, haud ill., født 4 Jan. 1804, cand. philos., ansat i Cabinetssecretariatet 1831, R. af Dbrg. 1851, Justitsraad, er Archivar og Expeditionssecretair i Cabinetssecretariatet.

360. **Kraft, Hans Rudolph**, laud., født 4 Novbr. 1808, jur. Cand. 1832, Prøveprocurator ved Lands-over- samt Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn 1838, virkelig Procurator 1840, død 1 April 1861. Fader til Nr. 480.

361. **Sick, Ole Ditlev**, haud ill., født 10 Septbr. 1805, Candidat paa almindeligt Hospital i Kjøbenhavn 1829—37, med. Cand. 1834, practiserende Læge i Veile 1837.

362. **Lichtenberg, Carl Gerhard**, haud ill., født 9 Jan. 1807, jur. Cand. 1832, Eier af Hessel ved Grenaa. Broder til Nr. 348.

363. **Lund, Morten Frederik**, haud. ill., født 18 Octbr. 1807, jur. Cand. 1835, Sysselmand for Myhre og Knoppedals Syssel i Island, Byskriver i Nakskov og Herredskriver i Lollands Nørre-Herred 1847, død 5 Decbr. 1852.

364. **Ovre, Herman**, haud ill., født 9 Decbr. 1806, chir. Cand. 1833, practiserende Læge i Halleby ved Kallundborg.

1827.

365. **Blædel, Ludvig**, laud., født 18 August 1809, theol. Cand. 1833, const. Adjunct ved Odense Cathedralskole 1835, fast ansat 1837, Sognepræst for Brande i Veile Amt 1838, for Rustrup i Haderslev Amt 1851, Provst for Tørninglehns Provsti 1855, R. af Dbrg. 1862.

366. **Petersen, Frederik Julius Könemann**, laud., født 11 August 1809, jur. Cand. 1834, Copist under det danske Cancelli 1837, Fuldmægtig 1841, virkelig Cancellisecretair 1845, Herredsfoged i Bjerge og Aasum Herreder i Fyen 1852, virkelig Canceliraad 1854, Justitsraad 1861. Søn af Sognepræst Petersen paa Herlufsholm. Brodersøn af Nr. 319.

367. **Smidth, Anton Julius**, laud., født 21 Mai 1809, cand. philos., Skuespiller ved Theatret i Christiania, senere ved Casino, derpaa ved Folketheatret, nu atter ved Casino. Har i de senere Aar med offenlig Understøttelse bereist de danske Kyster for at virke for Fiskeriets Fremme, tildeelt Fortjenstmedaillen i Guld 1862.

368. **Melchior, Henrik Emil**, haud ill., født 5 August 1806, cand. philos., Lærer ved flere af Kjøbenhavns Skoler, oprettede 1839

„Melchiors Borgerskole" i Kjøbenhavn, for hvilken han endnu er Bestyrer. Brodersøn af Nr. 8.

369. **Colding, Ludvig Vilhelm**, haud ill., født 22 Febr. 1807, cand. philos., død 1830.

370. **Feilberg, Vilhelm Ferdinand**, laud., født 25 Septbr. 1808, Candidat paa almindeligt Hospital i Kjøbenhavn 1829—32, chir. Cand. 1831, reiste 1832 som Skibslæge i Orlogsbriggen St. Croix til Vestindien, Læge ved de kgl. Plantager paa St. Jan 1833—37, reiste da tilbage til Danmark, practiserede som Læge i Nysted 1838—39, i Nykjøbing paa Falster til 1843, Districtslæge paa Amager 1844, R. af Dbrg. 1862.

1828.

371. **Hänschell, Carl August Emil Friedenreich**, laud., født 13 September 1809, jur. Cand. 1839, Sagførerfuldmægtig i Kbhavn til 1844, Amtsfuldmægtig i Frederiksborg, Landfoged paa St. Jan 1845, Justitsraad, Underdommer, Skifteforvalter og Skriver samt Garnisonsauditeur paa St. Thomas 1856, forlod Vestindien 1857, Byfoged og Skriver i Lemvig samt Herredsfoged og Skriver i Skodborg og Vandfuld Herreder 1858, R. af Dbrg. 1859, død 19 Juni s. A. Broder til Nr. 382.

372. **Holstein, August Ferdinand**, haud ill., født 30 April 1807, cand. philos. 1829, Capitain i Kongens Livcorps 1837, Postmester i Nykjøbing i Sjælland 1845, deeltog frivillig i Krigen 1848 som ridende Jæger. Sønnesøn af Nr. 133 og 524.

373. **Overgaard, Christian**, haud ill., født 21 Septbr. 1810, jur. Cand. 1834, Volontair ved Kjøbenhavns Politi, reiste til Vestindien 1842 og var ansat ved forskjellige juridiske Contoirer paa St. Croix til 1845, da han reiste til Nordamericas Fastland, opholdt sig i Sydcarolina i Slutningen af 1846.

374. **Jæger, Edvard William**, laud., født 25 Juni 1810, theol. Cand. 1833, Sognepræst for Vedersø i Ribe Stift 1838, for Lønborg og Egvad i samme Stift 1855, for Knebel og Roelse i Aarhuus Stift 1864.

375. **Eschricht, Gotthilf Ferdinand**, laud, født 17 Marts 1810, chir. Cand. 1833, practiserende Læge i Varde 1834, Bataillonschirurg i Kolding 1836, Overlæge ved 2det Jægercorps i Helsingør 1842, deeltog i denne Egenskab i den første slesvigske Krig, R.

af Dbrg. 1850, afskediget 1858, derefter practiserende Læge i Farum.

376. **Uldall, Carl Edvard**, laud., født 10 Septbr. 1810, cand. philos., død 1830. Broder til Nr. 406 og 425.

377. **Brockdorff, Frederik Nicolai**, haud ill., født 13 Juli 1807, theol. Cand. 1834, pers. Capellan for Skjævinge og Gjørløse i Sjælland 1835, Sognepræst for Liørslev og Ørding i Aalborg Stift 1841, for Alrøe i Aarhuus Stift 1852.

378. **Giilmann, Christian Ludvig**, haud ill., født 18 Mai 1809, theol. Cand. 1836, Lærer ved Kjøbenhavns vestre Betalingsskole 1847, Sognepræst for Tømmerby og Lild i Aalborg Stift 1854, for Meelby i Sjælland 1861.

1829.

379. **Holten, Ernestus Carl Ludvig**, laud., født 18 Jan. 1811, jur. Cand. 1834, Cancellist i Generalcommissariats-Collegiet 1835, Fuldmægtig i samme Collegium (senere Krigsministeriet) 1843, virkelig Krigsassessor 1847, virkelig Krigsraad 1854, entlediget 1863, lever i Kjøbenhavn.

380. **Balle, Johannes Peter Ovesen**, laud., født 15 April 1810, theol. Cand. og Lærer ved Waisenhuset 1835, resid. Capellan for Besser og Onsberg paa Samsø 1836, Sognepræst for Ulsø og Braaby i Sjælland 1838, for Aversie og Thestrup smsteds 1846, Amtsraadsmedlem 1859.

1830.

381. **Rosenørn, Ernst Emil**, laud., født 7 Novbr. 1810, jur. Cand. 1838, reiste udenlands 1838—40, Kammerjunker 1841, samme Aar Medeier af Voergaard i Hjørring Amt, hvor han boede til 1846, flyttede da til Kjøbenhavn, foretog atter en Udenlandsreise 1851 og 1852, kjøbte Østergaard ved Skive 1855, Medstifter og Medbestyrer af Asylselskabet for Frederiksberg, Vesterbro og Omegn 1858, Folkethingsmand ved den overordenlige Rigsdag 1855 og ved de ordenlige Rigsdage fra 1855 til 1863, valgt af Folkethinget til Medlem af Rigsraadet 1861, valgt af Rigsraadet til Suppleant i Monarchiets Rigsret 1863, Medindbyder til Oprettelsen af et Folkebibliothek i Kjøbenhavn 1860, Medbestyrer af Brandforsikkringsselskabet „Danmark" fra 1861 til 1863, Directeur for Veterinair- og Landbohøiskolen

1862, Kammerherre og Ridder af Nordstjernen samme Aar, Formand for Forsteramination s-Commissionen og Bankrepræsentant 1863.

382. **Hänschell, Hother Gustav Adolph Sabine**, laud., født 26 Juli 1812, Huuslærer 1834, theol. Cand. 1839, Catechet i Frederiksssted paa St. Croix 1844, const. Præst paa St. Croix 1845, fast ansat 1847, tillige Missionair samme Aar, død paa Atlanterhavet paa Hjemreisen fra Vestindien 10 Mai 1853. Broder til Nr. 371.

383. **Schougaard, Peder Christian Erhard**, laud. See Nr. 57.

384. **Becker, Tyge Alexander**, laud., født 17 Mai 1812, tog anden Examen og begyndte at studere Jura, men opgav atter dette Studium og lagde sig efter Historie, underkastede sig Magisterconference 1842, foretog i Vinteren 1843—44 en Reise til det østlige Tydskland for at besøge de derværende Bibliotheker, Archivar ved det historisk-genealogiske Archiv ved Ordenscapitlet 1845, titulair Professor 1847, Medlem af Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog 1848, 1851—60 Secretair, siden 1861 Archivar i dette Selskab, frivillig Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve fra 1848 til 1849, extraordinair Medhjælper ved Geheimearchivet 1849. Udgav fra 1839 til 1841 og fra 1843 til 1851 „Orion", redigerede i 1840 „Dagen", „Søndagen" og „Morgenblad", Tillægsblad til „Dagen". Historisk Forfatter, en Deel af hans Skrifter anføres i Erslews Lexicon; foruden til de der anførte er han senere Forfatter til en Række historiske Tidsbilleder og i Forening med Inspecteur Rosenørn (Nr. 18) til „Efterretning om Herlovianere fra 1819 til 1853".

385. **Bassewitz, Christian Siegfried**, laud., født 24 Octbr. 1812, jur. Cand. 1839, Lieutenant ved 4de Jægercorps, gik 1848 over til Insurgenterne, blev landsforviist, informerer i Berlin.

386. **Crone, Vilhelm Christoffer**, laud., født 10 Novbr. 1813, jur. Cand. 1835, Auditeur ved fyenske Infanteriregiment 1840, Auditeur og Regnskabsfører ved 6te Dragonregiment 1843, Overauditeur, Byfoged og Politimester i Helsingør 1849, Justitsraad, R. af Dbrg. 1860, Ridder af den norske St. Olafs Orden 1861, Politidirecteur i Kjøbenhavn og Etatsraad 1863. Broder til Nr. 284.

387. **Castenschiold, Berndt Adolph**, laud., født 18 Januar 1811, jur. Cand. 1835, Overtoldbetjent i Odense 1844, Toldcontrolleur i Roeskilde 1846, const. Havnecontrolleur i Kjøbenhavn 1847, senere Toldcontrolleur smsteds, Toldinspecteur smsteds og Justitsraad 1861, Overtoldinspecteur for Jylland 1862, boer i Aarhuus. Broder til Nr. 396.

1831.

388. **Brasen, Niels Georg**, laud., født 4 Januar 1813, cand. philos., informerede i Kjøbenhavn, lever som uhelbredelig Patient paa Bidstrupgaards Sindssygeanstalt. Halvbroder til Nr. 325.

389. **Jørgensen, Fritz Henrik**, laud., født 12 Juni 1812, Førstelærer ved et lærd Institut i Ringkjøbing 1833—35, jur. Cand. 1838, const. Copist under det danske Cancelli 1839, fast ansat 1840, const. Fuldmægtig under Justitsministeriet 1848, Byfoged i Hasle og Herredsfoged i Nørre-Herred samt Birkedommer i Hammershuus Birk samme Aar, virkelig Cancelliraad 1854, Byfoged og Skriver i Sorø samt Birkedommer og Skriver i Sorø Birk og Baroniet Holberg 1864.

390. **Hesselberg, Hans Martin Colbjornsen**, haud ill., født 19 Mai 1810, theol. Cand. 1838, havde et Institut i Kjøbenhavn, const. Præst paa St. Thomas 1854, død 1855.

391. **Falkenskjold, Ely Sophus**, laud. See Nr. 62.

392. **Bülow, Emil**, haud ill., født 3 Juli 1811, cand. philos., Colonibestyrer ved Jacobshavn i Grønland, ved Godthaab smsteds 1859.

1832.

393. **Lillienskjold, Hans Gustav**, haud ill., født 22 Marts 1811, jur. Cand. 1837, Volontair i Generaltoldkammerets andet danske Revisionscontoir 1841, Overopsynsassistent i Ringsted 1845, Strandcontrolleur i Kallehave 1849, Toldoppebørselscontrolleur i Farø samme Aar, meddeelt kgl. Bestalling 1851, Toldoppebørselscontrolleur i Skive 1857.

394. **Rosenorn, Peter Eleon**, haud ill. See Nr. 18.

395. **Tunn, Peter Iver Julius**, laud præcet., født 1 Juli 1813, jur. Cand. 1836, Auditeur og Regnskabsfører ved 5te Jægercorps 1844, Garnisonsauditeur i Rendsborg 1846, fordreven derfra 1848 ved Oprørets Udbrud, Auditeur ved den active Armee 1848, const. Borgermester, Byfoged og Byskriver i Aabenraa

1850, fast ansat i disse Embeder efter Fredens Afslutning, Justitsraad, R. af Dbrg. 1854, arresteret af de preussiske Tropper 8 April 1864, men en Maaned senere atter løsladt efterat være bleven afsat fra sine Embeder af Civilcommissairerne. Broder til Nr. 345.

396. **Castenschiold, Theodor Christian,** laud., født 30 April 1814, jur. Cand. 1839, Volontair i Generalpostdirectionens Secretariat 1841, Cancellist 1843, Fuldmægtig 1845, Postsecretair og Chef for 1ste Postsecretariat 1850, Overpostmester og Chef for Kjøbenhavns forenede Brev-, Pakke- og Fodpost-Contoir 1854, tillige Overbestyrer af Kjøbenhavns Aviscontoir samt Personpost- og Befordrings-Contoir, Justitsraad 1856. Broder til Nr. 387.

397. **Dons, Carl Anthon,** laud. See Nr. 58.

398. **Henrichsen, Jørgen Tommerup,** laud., født 15 Juni 1813, theol. Cand. 1839, Huuslærer, oprettede 1845 i Frederikssund en Drengeskole, som han bestyrede til 1850, da han blev Lærer ved Kjøbenhavns offenlige Skoler, Sognepræst for Gjedsted og Fjeldsø i Viborg Stift 1856.

399. **Knudsen, Ludvig Anton Christian,** laud., født 22 Septbr. 1813, theol. Cand. 1837, Adjunct ved Horsens lærde Skole 1838, Sognepræst for Agrie og Egens i Aarhuus Stift 1848, for Eltang og Sønder-Vilstrup i Ribe Stift 1859.

400. **Brorson, Gregorius Martinus,** haud ill., født 24 Marts 1812, cand. philos. 1833, const. Consumtionskasserer i Holbek 1834, Volontair ved Toldkammeret i Holbek 1837, Toldbetjent smsteds 1839, const. Toldinspecteur i Storeheddinge 1840, const. Told- og Consumtions-Overbetjent i Løgstør 1841, meddeelt kgl. Bestalling 1845, Oppebørselscontrolleur smsteds 1851, Toldforvalter i Stege 1861. Brodersøn af Nr. 2.

1833.

401. **Voss, Henrich Theodor,** laud., født 20 April 1812, theol. Cand. 1841, Lærer ved et Institut i Næstved 1841—42, Lærer ved Landvæsensinstitutet paa Haraldslund ved Aarhuus 1842, Førstelærer ved den høiere Borgerskole i Aarhuus 1847, ordineret Catechet og Overlærer ved Borgerskolen i Nykjøbing paa Falster 1851, Sognepræst for Sønderup og Suldrup i Viborg Stift 1859.

402. **Wengel, Peter Emil,** laud., født 1 Novbr. 1813, cand. philos.,

Eier af Hømbgaarden ved Ringsted 1844—1853, da han blev Oeconom paa Herlufsholm.

1834.

403. **Krebs, Frederik Christian**, laud., født 15 Octbr. 1814, cand. med. & chir. 1841, Skibslæge 1843, Candidat paa Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1844—45, practiserende Læge paa Christianshavn 1845, const. Underlæge i Søetaten 1847, Districtslæge paa Læsø samme Aar, Districtslæge i Skjelskør 1855, Redacteur af Berlingske Tidende 1864—65. Søn af Nr. 256.

404. **Jessen, Johan Christian v.**, laud., født 2 Januar 1817, jur. Cand. 1840, samme Aar Volontair i Rentekammeret og Secretair hos Rentekammerdirecteuren, Fuldmægtig ved Fyens Stiftamt 1842, constitueret som Herredsfoged i Lunde, Skam og Skovby Herreder samt Birkedommer i Langensø og Roepstorff Birker og overdraget at forberede Omdelingen og Forandringen i Retskredsene i det nordlige Fyen 1843, const. Byfoged og Byskriver i Svendborg 1845, fast ansat 1846, senere tillige Birkedommer paa Taasinge, ledede i Forening med Criminalrets-Assessor Rothe ifølge kgl. Commissorium Undersøgelserne i den store, sydfyenske Justitssag 1854 og 1855, Kammerherre og R. af Dbrg. 1858, Borgermester, Byfoged og Byskriver i Horsens 1859, Indenrigsminister fra 2 Decbr. 1859 til 8 Febr. 1860, Medlem af Rigsdagens Folkething 1858, af Rigsraadets Folkething 1864, Dbrgmd. s. A.

1835.

405. **Gad, Henry Theodor**, laud., født 17 Septbr. 1816, jur. Cand. 1840, Birkedommer og Skriver samt Branddirecteur paa Læsø 1849, Byfoged i Thisted og Herredsfoged i Hundborg og Hillerslev Herreder 1855, Cancelliraad 1856, død 3 Octbr. 1860. Broder til Nr. 352.

406. **Uldall, Peter Ludvig Christian**, laud., født 21 Juni 1817, jur. Cand. 1840, ansat under Kjøbenhavns Criminal- og Politiret 1845, Capitain i Kongens Livcorps, deeltog i Krigen 1848, Fuldmægtig 1849, Byfoged i Svaneke og Herredsfoged i Øster Herred 1855. Broder til Nr. 376 og 425.

407. **Simonsen, Laurits Laurberg Kongslew**, laud., født 26 Februar 1815, theol. Cand. 1839, resid. Capellan i Linaa og Dallerup

i Aarhuus Stift 1846, Sognepræst for Aastrup og Starup i Ribe Stift 1852, for Torslev og Svenstrup i Aalborg Stift 1858.

408. **Staun**, Jacob Christian, laud., født 4 Marts 1817, theol. Cand. 1844, pers. Capellan for Skjellerup og Ellinge i Fyen 1847, for Flødstrup og Ullersløv smsteds 1850, død 8 April 1852.

1836.

409. **Mühlensteth**, Jørgen Erhard, laud., født 19 Febr. 1818, theol. Cand. 1841, Præst ved de danske Etablissementer paa Kysten Guinea 1845, afskediget med Vartpenge ved Etablissementernes Afhændelse til England 1850, samme Aar Sognepræst for Bjolderup i Aabenraa Provsti, afskediget af Civilcommissairerne i Slesvig 1864. Boer i Ribe.

1837.

410. **Leuning**, Carl Peter Gram, laud., født 27 Mai 1820, jur. Cand. 1842, Volontair i det danske Cancelli, Fuldmægtig i Justitsministeriet 1848, foretog 1851—53 en videnskabelig Udenlandsreise med Understøttelse af Statskassen, det Hurtigkarlske Reisestipendium og Herlufsholms Moltkeske Reisestipendium, Chef for Justitsministeriets 1ste Departement og virkelig Justitsraad 1856, virkelig Etatsraad 1857, overtog tillige de under Justitsministeriets 2det Departement henhørende, Brandforsikkrings- og Brandvæsenet vedkommende Sager 1858, samme Aar kgl. Tilforordnet ved Repræsentantskabet for det almindelige Brandassurancecompagni for Varer og Effecter, foretog i 1859 en Reise til Hamborg og Belgien for at blive betjendt med de derværende Sø- og Handelsretter, R. af Dbrg. 1859, Ridder af Nordstjernen 1861, Dbrgmd. 1862, Medlem af Rigsraadets Landsthing 1864. Medlem af Commissionen angaaende Juryindretningens Indførelse i Danmark 1857, af Commissionen til den endelige Drøftelse og Behandling af Udkastet til en ny almindelig Straffelov 1859 samt af flere andre Commissioner.

411. **Krøyer**, Georg, laud., født 2 Juni 1818, Landmand, reiste udenlands 1841, kjøbte Engelsholm ved Veile 1842, Landvæsenscommissair, Medlem af Rigsdagens Folkething 1854 og 1855, Jægermester 1859.

412. **Bruun**, Frederik, haud ill., født 22 Juli 1816, theol. Cand. 1843, Assistent ved Inspectionen for Straffeanstalten i Viborg

1845, Inspecteur og Kasserer ved denne Anstalt 1850, Inspecteur ved Horsens Tugthuus 1853, foretog 1858 en Udenlandsreise for offenlig Regning for at gjøre sig bekjendt med Cellefængslerne, const. Overinspecteur for Fængselsvæsenet 1859, Justitsraad 1860, Chef for Justitsministeriets Fængselscontoir og Inspecteur ved Bridsløselille Forbedringshuus 1861, R. af Dbrg. 1864. Foranstaltede i Forening med Nr. 247 og Nr. 352 den første større Sammenkomst af Herlovianere 14 Januar 1839.

1838.

413. **Aarestrup, Andreas Theodor,** haud ill., født 6 Septbr. 1819, medicinsk og chirurgisk Candidat 1844, f. A. Candidat ved almindeligt Hospital i Kjøbenhavn, Reservelæge smsteds 1848, Districtslæge i Kjøbenhavn 1851, Reservelæge ved den kongl. Fødsels- og Pleiestiftelse i Kjøbenhavn 1859, Overlæge ved almindeligt Hospital 1860, ved Kjøbenhavns Communehospital 1863.

1839.

Ingen.

1840.

414. **Poulsen, Bernt Hartman,** haud ill., født 20 August 1819, lægevidenskabelig Candidat 1848, Underlæge i Armeen 1849—51, derefter practiserende Læge paa Föhr og Læge ved Wilhelminebadet smsteds, underkastede sig 1853 Physicus-Examen i Flensborg, practiserende Læge i Allinge 1854, i Rønne 1856.

415. **Rottbøll, Christen Friis,** haud ill., født 16 April 1822, theol. Cand. 1845, Assistent ved det Classenske Bibliothek 1842, reiste 1845 og 1846 i Tydskland, Frankrig og Italien, Sognepræst for Brodersby og Thorsted i Gottorp Amt 1858, fordreven derfra 13 Februar 1864, arbeidede derefter som Volontair ved det kgl. Bibliothek, indtil han i Juli 1864 udnævntes til Sognepræst for Qværndrup i Fyen.

416. **Hansen, Peter Carl Frederik,** haud ill., født 4 Mai 1821, medicinsk og chirurgisk Candidat 1847, Skibslæge paa „Galathea" 1848, practiserende Læge i Saxkjøbing 1849.

417. **Fyhn, Thomas Ambrosius,** haud ill., født 22 Mai 1823, theol. Cand. 1848, Huuslærer 1849—54, pers. Capellan i Himmeløv

ved Roeskilde 1855, Sognepræst og Skolelærer paa Venø i Ribe Stift 1860.

418. **Knæckenborg, Georg Severin**, haud ill., født 27 Juli 1823, theol. Cand. 1846, Huuslærer, gjorde frivillig Tjeneste som Overjæger 1848, derpaa atter Huuslærer, const. Adjunct ved Frederiksborg lærde Skole 1849, fast ansat 1851, Sognepræst for Kollerup og Vindelev i Ribe Stift 1860.

1841.

Ingen.

1842.

Ingen.

1843.

419. **Reiersen, Christian Frederik**, haud ill., født 16 Marts 1826, theol. Cand. 1849, deeltog som Værnepligtig i Krigen 1848—51, Huuslærer, Lærer ved Søetatens Drengeskoler og Kjøbenhavns Borger- og Almueskoler 1854.

420. **Lund, Frederik Christian**, laud., født 4 Septbr. 1824, studerede først Æsthetik og levende Sprog og begyndte derefter det philologiske Embedsstudium, deeltog som frivillig Underofficeer ved 12te Bataillon i Krigen 1848, Volontair i Udenrigsministeriet 1849—54, constitueret som interimistisk Secretair ved Gesandtskabet i Wien 1852, const. Cancellist i Udenrigsministeriet 1854, virkelig Cancellist 1855, Legationssecretair 1857, Departementssecretair og Bureauchef i Udenrigsministeriet 1860, tillige Chef for det samlede Expeditionsbureau for Udenrigsministeriets Departement for politiske Sager 1862, Legationsraad samme Aar, R. af Dbr. 1864; Ridder af den italienske St. Mauritius- og Lazarus-Orden, Commandeur af den russiske St. Stanislaus-Orden, den tyrkiske Medjidie-Orden og den tunesiske Nichani Iftichar-Orden.

421. **Ibsen, Jens Carl Christian**, haud ill., født 8 Septbr. 1823, cand. philos., gik med i Krigen 1848, blev Lieutenant ved 2den Reservebataillon og faldt i Slaget ved Fredericia 6 Juli 1849.

1844.

422. **Zahle, Peter Christian**, haud ill., født 11 Novbr. 1825, theol. Cand. 1850, i flere Aar indtil 1861 incl. Medlem af Rigsda-

gens Folkething; lever i Kjøbenhavn. Søn af Nr. 307. Af hans literaire Arbeider nævnes her „Mindeblade for Herlovianere“ og en Oversættelse af Melchiors (Nr. 8) Doctordisputats.

423. **Treschow, Ove Guldberg,** haud ill., født 2 August 1824, cand. philos., var med i Krigen som Værnepligtig 1849, Cantor og Overlærer ved Garnisonsmenigheden i Slesvig 1856, fordreven fra sit Embede 1864, fra Mai til November s. A. Lærer ved Artilleri-Underofficeers-Elevskolen paa Christianshavn, for Tiden ude af Virksomhed.

1845.

424. **Mielche, Johan Christopher,** haud ill., født 15 Januar 1829, cand. philos. 1846, Frivillig i Krigen 1848, Lieutenant i Linien 1849, saaret ved Mysunde 12 Septbr. 1850, Capitain ved 14de Infanteriregiment 1864. Broder til Nr. 433.

425. **Uldall, Otto Sophus Frederik Joachim,** laud., født 17 August 1827, død 1846. Broder til Nr. 376 og 406.

426. **Zahle, Henrik Christopher Valentin,** haud ill., født paa Herlufsholm 6 Juli 1826, studerede Theologie, udskreven til Militairtjeneste 1849, deeltog i Krigen 1850 og blev permitteret 1851, var derefter i et Par Aar ansat deels ved Postvæsenet, deels ved Toldvæsenet, derpaa i 2 Aar Huuslærer i Vendsyssel, Lærer i Kjøbenhavn, ansat ved Statstelegraphen 1860, Assistent ved Telegraphstationen i Aarhuus 1861. Søn af Nr. 291, Broder til Nr. 471.

1846.

Ingen.

1847.

427. **Sehested, Alexander,** haud ill., født 7 Marts 1825, gik med i Krigen 1848, blev Lieutenant ved 2det Jægercorps og faldt i Slaget ved Fredericia 6 Juli 1849.

428. **Lund, Hans Lauritz,** laud. See Nr. 74.

1848.

Ingen.

1849.

429. **Bendtsen, Christian Alexander Bernhard,** laud., født 17 Mai

1830, jur. Cand. 1856, Fuldmægtig paa Byfogedcontoiret i Aalborg, senere Amanuensis hos Biskoppen i Aalborg.

430. **Tønnesen, Hans Bartholomæus**, laud., født 16 Juni 1830, theol. Cand. 1856, fjerde Lærer ved Borgerskolen i Kallundborg 1856, pers. Capellan for Refsnæs i Sjælland 1858, for Hagested og Gislinge smsteds 1860, Sognepræst for Skagen 1864. Sønnesøn af Nr. 170.

1850.

431. **Toepfer, Julius Georg Theodor**, laud., født 29 Januar 1833, Inspecteur ved det forenede Velgjørenhedsselskabs Skole i Kjøbenhavn 1851—54, Huuslærer 1855—57, philol. Cand. 1857, Adjunct ved Viborg Cathedralskole 1858, foretog 1863 med offenlig Understøttelse en Reise til Paris for at studere det franske Sprog.

432. **Ravnkilde, Peter Gudmund**, laud., født 1 Octbr. 1830, lægevidenskabelig Candidat 1857, studerede ved Hjælp af Herlufsholms Moltkeske Reisestipendium i Paris og Zürich 1858, practiserende Læge i Saxkjøbing 1859. Broder til Nr. 442.

433. **Mielche, Christian Ulrich Topp**, haud ill., født 3 Mai 1833, theol. Cand. 1858, Missionair i Omenak i Grønland s. A. Broder til Nr. 424.

1851.

Ingen.

1852.

434. **Ingerslev, Johan Vilhelm Christian**, 1ste Charakt., født 22 Jan. 1835, cand. med. & chir. 1859, Amanuensis i Hillerød 1859—60, Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1860—61, derefter practiserende Læge i Præstø.

435. **Rohding, Carl Adolph**, 1ste Charakt., født 21 Octbr. 1834, jur. Cand. 1860, Huuslærer i Sverrig 1861, død i Nestved 7 December s. A.

436. **Høegh-Guldberg, Frederik**, 1ste Charakt., født 14 April 1834, cand. med. & chir., Candidat paa Frederiks Hospital i Kbhavn 1859, paa St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard 1861, practiserende Læge i Vaalse paa Falster 1862, i Kippinge smsteds 1864.

1853.

437. **Reinau, Christian Andreas,** 1ste Charakt., født 7 Septbr. 1832, theol. Cand. 1858, Huuslærer fra 1858 til 1861, da han blev pers. Capellan for Aagerup og Kirkerup i Sjælland.

438. **Benzon, Peter Olaf,** 1ste Charakt., født 5 Novbr. 1833, Underlæge i Corvetten „Heimdal" paa et Togt til Vestindien 1858—59, lægevidenskabelig Candidat 1861, Candidat ved St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard, Underlæge i Søetaten 1862.

1854.

439. **Schrøder, Ludvig Peter,** 1ste Charakt., født 19 Jan. 1836, theol. Cand. 1860, Medhjælper ved Udgivelsen af „Dansk Kirketidende", Forstander for Rødding Folkehøiskole 1862—64. Boer nu i Kjøbenhavn.

440. **Branth, Cajus Peter Emil,** 1ste Charakt., født 18 Decb. 1835, jur. Cand. 1859, Volontair i det slesvigske Ministerium 1862—64. Boer i Kjøbenhavn.

441. **Gjellerup, Poul Frederik Jacob,** 1ste Charakt., født 14 Jan. 1835, lægevidenskabelig Candidat 1861, const. Districtslæge i Kjøbenhavn, Underlæge ved Sindssygeanstalten ved Aarhuus 1861, tredie Læge ved Sindssygeanstalten i Slesvig 1863, fordreven fra Slesvig i Februar 1864, militair Underlæge under Krigen, practiserende Læge i Kjøbenhavn. Brodersøns Søn af Nr. 198, Broder til Nr. 463.

442. **Ravnkilde, Christian Claudi,** 2den Charakt., født 18 Novb. 1835, jur. Cand. 1860, By- og Herredsfogedfuldmægtig i Saxkjøbing. Broder til Nr. 432.

443. **Monrad, Jacob Erik,** 1ste Charakt., født 7 Juli 1835, tog 2den Examen 1855, studerede en Tid Theologie, derpaa Jura, død i Marvede 9 Mai 1860.

444. **Petersen, Peter Bogislaus Carstens,** 2den Charakt., født 31 Jan. 1833, jur. Cand. 1860, s. A. Volontair i Kongens Fogeds Contoir i Kjøbenhavn, const. Assistent smsteds 1861.

1855.

445. **Schythe, Carl Adolph,** 1ste Charakt., født 19 Septbr. 1836, jur. Student, død 11 Juli 1859.

446. **Søttern, Alexius Julius Martin,** 1ste Charakt., født 12 Septb. 1836,

lægevidenskabelig Candidat 1861, Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1861—62, const. Underlæge ved Garnisonshospitalet smsteds 1862, practiserende Læge i Faaborg 1863, deeltog i Krigen 1864 som Underlæge i Artilleriet, vendte efter Fredens Afslutning tilbage til Faaborg. *)

1856.

447. **Hviid, Rasmus Peter Reinholdt**, 2den Charakt., født 20 Jan. 1838, polytechnisk Candidat 1862, Civilingenieur.

448. **Hvidberg, Hans Albert**, 2den Charakt., født 2 Juli 1838, jur. Student, deeltog i Felttoget 1864 som Officeersaspirant.

449. **Eigler, Carl Emil**, 1ste Charakt., født 12 Septbr. 1836, cand. philos. 1857, Huuslærer i Vestindien 1861—64; lever nu i Kjøbenhavn.

450. **Olrik, Holger Ludvig**, 1ste Charakt., født 15 Juni 1837, jur. Cand. 1862, Assistent ved Kjøbenhavns Politicontoir 1862, fungerede som Secretair ved Feltpolitiet 1864.

451. **Hegermann-Lindencrone, Johan Heinrich**, 1ste Charakt., født 21 Juli 1838, statsvidenskabelig Candidat og Volontair i Udenrigsministeriet 1862, Cancellist i samme Ministerium 1863, deeltog i Felttoget 1864 som Officeersaspirant.

452. **Kietz, Peter Jacob William**, 2den Charakt., født 16 December 1836, cand. med. & chir. 1863, Candidat ved Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 1863—64, deeltog i Krigen 1864 som const. Underlæge, practiserende Læge i Varde.

453. **Barner, Konrad**, 2den Charakt., født 26 Octbr. 1836, statsvidenskabelig Candidat 1862, Volontair under Generaltolddirectoratet 1863, Assistent s. A., Besidder af det Rosenfeldtske Fideicommis.

1857.

454. **Kjer, Christian Ludvig**, 1ste Charakt., født 25 Decbr. 1839 paa Herlufsholm, jur. Cand. 1863, const. Intendant ved Husarerne under Krigen 1864. Søn af Stiftelsens Forvalter.

---

*) Ved Dimittenderne fra 1855 kan ogsaa anføres:

Gether, Carl Christian Leopold, der forlod Skolen efterat have taget Afgangsexamens første Deel 1852 og tog Examens 2den Deel ved Skolen som Privatist 1855 med 2den Charakt.; født 3 Marts 1834, tog anden Examen 1856, studerede i nogen Tid Jura, er nu ansat i Krigsministeriet.

455. **Appel, Lauritz Christian**, 1ste Charakt., født 9 Febr. 1838, philologisk Student.

456. **Hinrichsen, Hans Otto**, 1ste Charakt., født 29 Jan. 1839, jur. Cand. 1863, Volontair under det slesvigske Ministerium, Secretair ved den internationale Finantscommission.

457. **Lemvigh, Jacob Christian Hendrik**, 1ste Charakt., født 5 Septb. 1838, cand. med. & chir. 1863, practiserende Læge i Kjøbenhavn. Sønnesøn af Nr. 141.

458. **West, Johan Engelbrekt**, 1ste Charakt., født 17 April 1838, jur. Cand. 1864, stud. polit.

459. **Jensen, Otto Nicolai**, 1ste Charakt., født 8 Jan. 1840, theol. Cand 1864.

460. **Fibiger, Carl Christian Edvard**, 2den Charakt., født 27 Mai 1838, Civilingenieur, Secondlieutenant i Artilleriets Krigsreserve.

461. **Jacobsen, Holger Engelbrecht**, 1ste Charakt., født 19 December 1837, jur. Cand. 1863, Fuldmægtig paa Horsens Byfogedcontoir. Broder til Nr. 474.

462. **Schmidt, Thomas Heinrich Petersen**, 2den Charakt., født 20 August 1838, tog 2den Examen 1859, studerede først Lægevidenskab, derpaa Statsvidenskab, men tog ingen Embedsexamen, deeltog i Krigen 1864 som Officeersaspirant, saaret ved Bombardementet af Sønderborg, død 19 April 1864.

463. **Gjellerup, Sophus Michael**, 2den Charakt., født 22 Aug. 1838, theol. Cand. 1864. Broder til Nr. 441, Brodersøns Søn af Nr. 198.

1858.

464. **Balle, Nicolay Edinger**, 1ste Charakt., født 12 April 1839, theol. Cand. 1864, Missionair i Grønland 1865. Søn af Nr. 380.

465. **Garde, Carl Ludvig Mogens**, 1ste Charakt., født 20 Mai 1839, theol. Cand. 1864, Huuslærer paa Lolland. Broder til Nr. 499.

466. **Tryde, Andreas Eggert Christopher**, 2den Charakt., født 11 Juli 1839, theol. Cand. 1864.

467. **Klestrup, Jens Clausen**, 2den Charakt., født 27 Septbr. 1838, stud. juris slesv., under Krigen 1864 ansat ved Intendanturen.

468. **Gandil, August Frederik Louis**, 2den Charakt., født 14 Decbr. 1838, stud. juris slesv., Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve.

469. **Gulstad, Edvard,** 2den Charakt., født 24 Februar 1839, juridisk Student.

1859.

470. **Bache, Hans Andreas,** 1ste Charakt. med Udmærkelse, født 13 October 1841, Secondlieutenant ved 22de Infanteribataillon. Broder til Nr. 494.

471. **Jahle, Frederik Caspar Conrad Friboe,** 1ste Charakt., født 9 Marts 1842, jur. Cand. 1864, Sagførerfuldmægtig i Kbhavn. Søn af Nr. 291, Broder til Nr. 426.

472. **Seidenfaden, Frederik Julius,** 1ste Charakt., født 23 Decbr. 1839, polytechnisk Student, deeltog i Krigen 1864 som Frivillig.

473. **Knudtzon, Nicolai Henrik,** 1ste Charakt., født 31 Juli 1841, cand. philos., Bestyrer af et Handelshuus i Kjøbenhavn. Broder til Nr. 495 og 496.

474. **Jacobsen, Engelbrecht,** 2den Charakt., født 26 Novbr. 1841, jur. Student. Broder til Nr. 461.

475. **Fenger, Christian,** 2den Charakt., født 3 Novbr. 1840, stud. med. & chir., const. Underlæge ved Armeen under Krigen 1864.

476. **Ahlefeldt-Laurvig, Sophus Frederik Ferdinand,** 2den Charakt., født 18 Novbr. 1840, jur. Student, deeltog som Secondlieutn. i Infanteriets Krigsreserve i Krigen 1864, blev saaret og afskediget. Broder til Efterfølgende.

477. **Ahlefeldt-Laurvig, Vilhelm Alexander,** 2den Charakt., født 19 Juni 1838, jur. Student, Secondlieutenant ved 2den Infanteribataillon.

478. **Krogh, Carl Henrik August,** 2den Charakt., født 22 Juni 1838, stud. med. & chir.

479. **Eller, Edvard Mathias Richard,** 2den Charakt., født 13 Juli 1839, theol. Student.

480. **Kraft, Frederik Vilhelm,** 2den Charakt., født 3 Septbr. 1840, Secondlieutenant ved 9de Infanteribataillon. Søn af Nr. 360.

1860.

481. **Sehested, Hannibal,** 1ste Charakt, født 16 Novbr. 1842, juridisk Student.

482. **Strøm, Rasmus Nyerup,** 1ste Charakt., født 4 Juni 1842, jur. Student, under Krigen Fuldmægtig ved 1ste Divisions Intendantur.

483. Brasen, Christian Emil, 1ste Charakt., født 21 Septbr. 1841, jur. Student. Søn af Nr. 325.

484. Meincke, Carl Jørgen, 1ste Charakt., født 1 April 1842, jur. Student. Broder til Nr. 512.

485. Engell, Carl, 1ste Charakt., født 31 Decbr. 1840, philologisk Student.

1861.

486. Hansen, Frants Emil, 1ste Charakt., født 19 Marts 1843, jur. Student.

487. Castenschjold, Gustav Hans Henrik Holten, 1ste Charakt., født 16 Octbr. 1841, jur. Student.

488. Thomsen, Hans Frederik Vilhelm, 1ste Charakt., født 16 April 1841, jur. Student, Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve.

489. Engelsted, Georg Severin Valdemar, 2den Charakt., født 11 Januar 1840, theol. Student.

490. Daniels, Frederik Vilhelm, 2den Charakt., født 2 Juni 1842, stud. magist.

491. Müller, Peter Anton Ferdinand, 2den Charakt., født 17 April 1842, stud. polit.

492. Winther, Ludvig Frederik, 2den Charakt., født 15 August 1842, jur. Student.

493. Petersen, August Holger Arnold, 2den Charakt., født 25 Septb. 1840, stud. med. & chir.

1862.

494. Bache, Otto Frederik, 1ste Charakt., født 30 Mai 1845, theol. Student. Broder til Nr. 470.

495. Knudtzon, Søren Christian, 1ste Charakt., født 16 Juli 1844, Secondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve, R. af Dbrg. 1864. Broder til Nr. 473 og 496.

496. Knudtzon, Frederik Gottschalck, 2den Charakt., født 11 Januar 1843, stud. magist. Broder til Nr. 473 og 495.

497. Molmark, Anton Georg Immanuel, 1ste Charakt., født 11 Mai 1844, stud. med. & chir. Søn af Nr. 50.

498. Sinding, Sophus Gudmund, 1ste Charakt., født 17 Juni 1843, jur. Student.

499. Garde, Jacob Nicolai Benedictus, 2den Charakt., født 3 Mai 1843, stud. med. & chir. Broder til Nr. 465.

1863.

500. Bülow, Adam Erik Christian, 1ste Charakt., født 27 Marts 1845, jur. Student. Sønnesøn af Nr. 160.
501. Hall, Andreas Balthasar, 1ste Charakt., født 25 Februar 1845, jur. Student. Brodersøn af Stiftelsens Forstander.
502. Ovesen, Henrik Elias, 1ste Charakt., født 23 Decbr. 1844, jur. Student.
503. Kabell, Søren Christopher, 1ste Charakt., født 28 Novbr. 1844, stud. med. & chir.
504. Heramb, Thor Guldbrand, 2den Charakt., født 1 Novbr. 1843, stud. med. & chir.
505. Kjerrumgaard, Hans Albert, 2den Charakt., født 6 Febr. 1844, stud. polit.
506. Kaalund, Peder Erasmus Christian, 1ste Charakt., født 19 August 1844, stud. magist.
507. Beyer, Carl Emil, 2den Charakt., født 18 Jan 1845, juridisk Student.
508. Kemp, Axel Gudmund, 2den Charakt., født 4 Septbr. 1844, theol. Student.
509. Tanng, Oscar Rosenørn, 1ste Charakt., født 22 Januar 1843, stud. med. & chir.
510. Hoskjær, Preben, 2den Charakt., født 1 Octbr. 1845, juridisk Student.
511. Brøndsted Peter Oluf, 2den Charakt., født 17 April 1843, stud. med. & chir.
512. Meincke, Jørgen Bech, 2den Charakt., født 13 November 1843, stud. med. & chir. Broder til Nr. 484.

1864.

513. Dumreicher, Carl Conrad Jacob Goethe, 1ste Charakt., født 14 Septbr. 1844.
514. Hennings, Vilhelm Frederik Sophus Magnus Bjørnsen, 1ste Charakt., født 1 Septbr. 1846.
515. Scavenius Peter Brønnum, 1ste Charakt., født 30 Juli 1845.
516. Baastrup, Carl Christian Gjoe, 2den Charakt., født 8 Juni 1844.
517. Münter, Herman Balthasar Theodor, 1ste Charakt., født 2 September 1845. Søn af Nr. 54.

518. **Gad, Peder Adolph Rostgaard Bruun**, 1ste Charakt., født 25 Novbr. 1846. Søn af Nr. 352.

519. **Hansen, Hans Albert**, 2den Charakt., født 11 Decbr. 1845.

520. **Weldingh, Vilhelm August**, 2den Charakt., født 29 Jan. 1844.

521. **Bartholdy, Nicolai Charles**, 2den Charakt., født 17 Mai 1844.

522. **Bentzien, Frederik Vilhelm**, 2den Charakt., født 5 Juli 1845.

Oldfruer.

523. **Worthmann, A. S.**, Madame, født **Monrad**, Oldfrue 1755, tog Afsked 1764 paa Grund af Alder og Svagelighed.

524. **Wandal, Birgitte**, Enke efter Maanedslieutenant Wandal, Oldfrue 1764, fratraadte 1768, ægtede Byfoged A. C. v. Holstein (Nr. 133), døde 8 Februar 1788, 51 Aar gammel. Bedstemoder til Nr. 372.

525. **Block, Dorothea**, Jomfru, Oldfrue fra 1768 til sin Død i Marts 1782, havde tidligere været Gouvernante. Hun var en Moder for Disciplene og besad ogsaa deres Hengivenhed og Agtelse i fuldeste Maal. Med kjærlig og besindig Omsorg tog hun sig af dem i alle Henseender, hvilket saameget mere fortjener Paaskjønnelse, som der paa den Tid ellers næsten slet intet Tilsyn var med Disciplene. Hun var den, hvem Forældrene nærmest henvendte sig til i deres Børns Anliggender, hvilket paadrog hende Jalousi og Fortrædeligheder fra andre Sider.

526. **Winther, Dorothea Vilhelmine**, Jomfru, Oldfrue 1783, tog sin Afsked 1806 med 80 Rd. i aarlig Pension, død i Nestved 1811, omtr. 70 Aar gl. Skjænkede i Forening med en Søster 2000 Rd. til Stiftelsen (pag. 213 og 268).

527. **Steenstrup, Sophie Hedevig**, Frue, født **Bruun**, Enke efter Auditeur Geert Steenstrup, Oldfrue fra 1806 til 1820, da hun døde. Var ikke som de foregaaende Oldfruer forpligtet til at føre Tilsyn med Disciplene og med Maden, hvortil denne brave Kone iøvrigt vilde have været vel skikket.

528. **Albrechtsen, Sophie,** Jomfru, født 11 Mai 1794, havde af den foregaaende Oldfrue (Nr. 527) været antagen som Medhjælperske, blev ansat som Oldfrue 1820, tog Afsked 1824 og ægtede Skolelærer Handrup i Nestved, hvor hun endnu lever som Enke.

529. **Oechslein, Anna Marie Elisabeth,** Jomfru, født 17 Jan. 1785, Huusjomfru paa forsk. Steder, Oldfrue paa Herlufsholm 1824, død 13 Mai 1863. Hun omfattede altid Disciplene og deres Anliggender med levende Interesse; uden nogensinde at tabe sin Livlighed og sit Lune røgtede hun trofast sin Gjerning til sin høieste Alder.

530. **Steenberg, Martine Luthera,** Frøken, født 31 October 1817, Oldfrue 1863.

Real-Register.

Personal-Register.

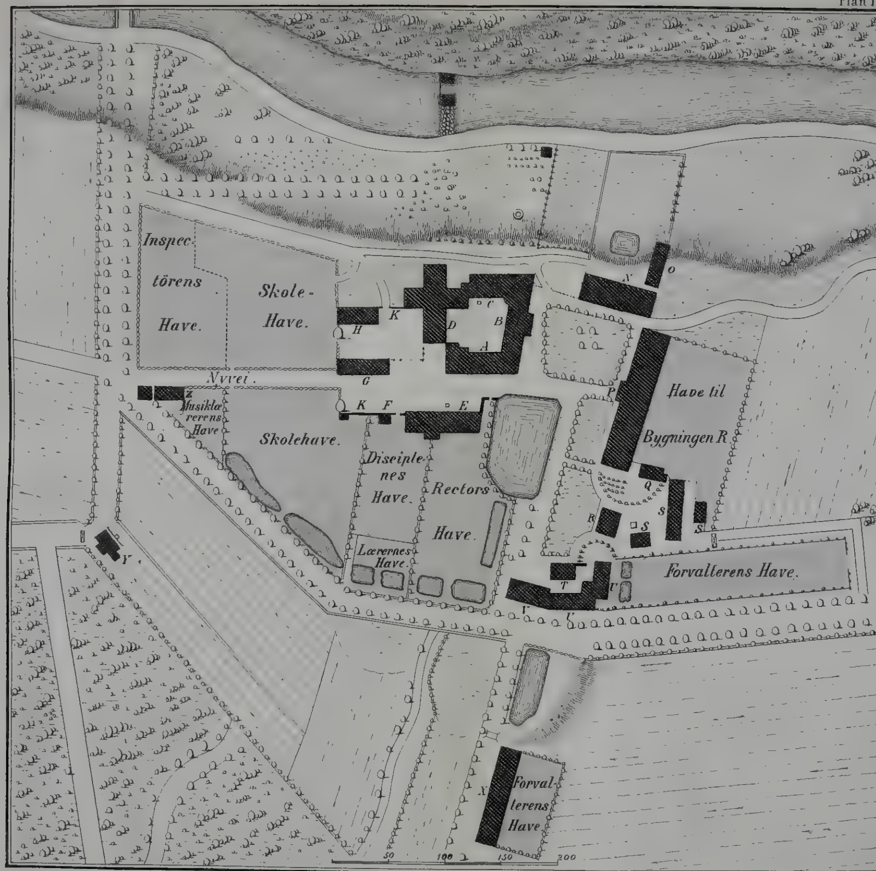
Grundplan af Herlufsholm og nærmeste Omgivelser i 1804.

Plan I.

Grundplan af Herlufsholm og nærmeste Omgivelser i 1818.

Plan II.

A. Hansens lith. Inst. Kbhvn.

Herlufsholms Hovedbygning.

1804.

№ 3.

№ 2.

№ 1.

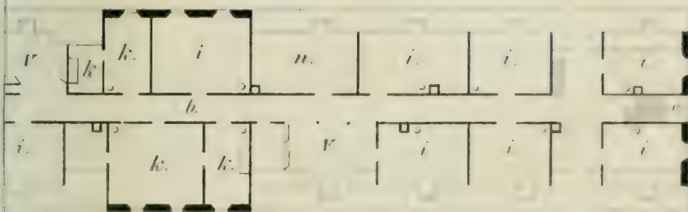

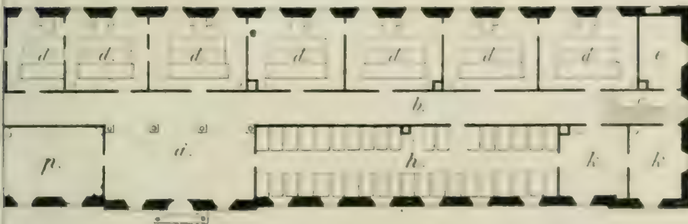
Lade Forpagterbolig Materialhuus Forvalterbolig

gning.

B.
1851.

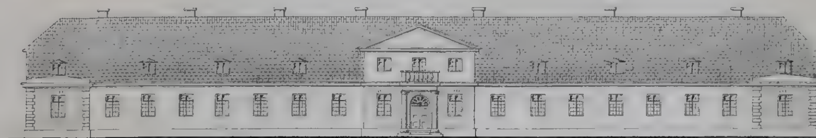

g. *Geværkammer.*
h. *Sovesal.*
i. *Discipelkammer.*
k. *Lærerbolig.*
l. *Gangkonekammer.*
m. *Sygestue.*
n. *Materialkammer.*
o. *Bibliothek.*
p. *Naturalie Cabinet.*
q. *Retirade.*
V. *Vaskeborde*

mo. Hen

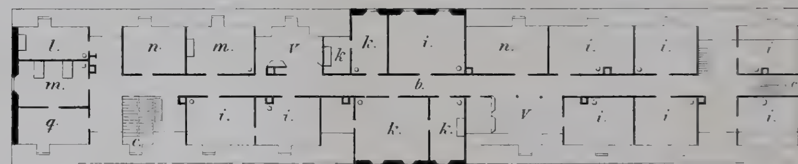
Den af Geheimeraad Kaas opförte Skolebygning.

A.
1810.

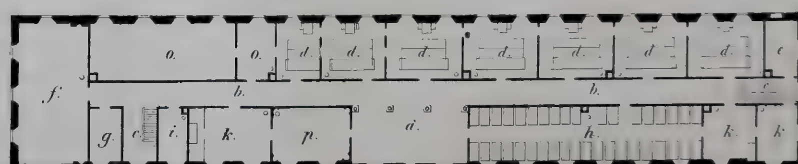
B.
1851.

S.K. Sovekamre.
D.S. Dagligstue (Læseværelse).
S.S. Sygestue.
L. Lærers Værelse med tilhörende Aflukke.
I. Inspecteurens Værelser.
G. Gangkonens Kammer.
V. Pladse med Vaskeanstalter for Disciplene.

a. Vestibule.
b. Gang.
c. Trappe.
d. Klasse.
e. Physisk Cabinet.
f. Gymnastiksal.
g. Geværkammer.
h. Sovesal.
i. Discipelkammer.
k. Lærerbolig.
l. Gangkonekammer.
m. Sygestue.
n. Materialkammer.
o. Bibliothek.
p. Naturalie Cabinet.
q. Retirade.
V. Vaskeborde.

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Alen

Överste Etage af
östre Fløi.

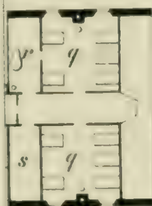

Overste Etage af
vestre Fløi

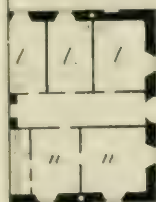
gudsning.
g til Loftet.
alkamre.

Qvist Etage.

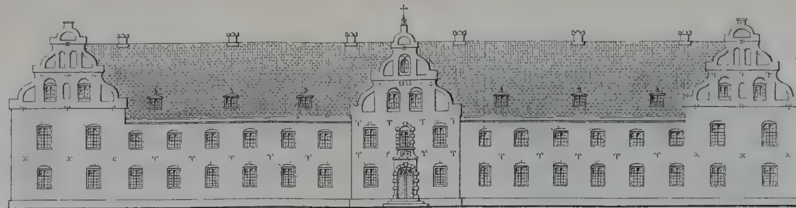
Anden Etage.

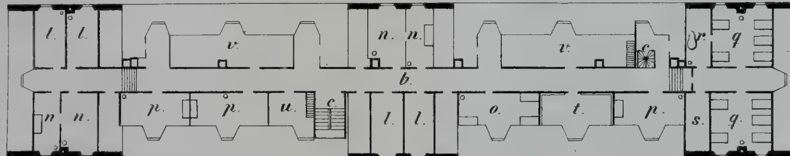
Stue Etage.

Den af Grev Knuth opförte Skolebygning.

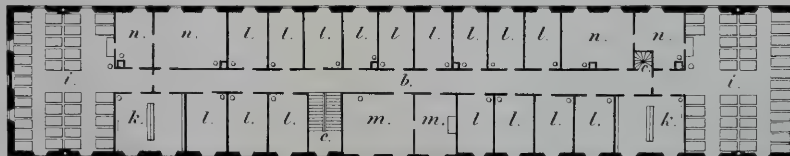
1853.

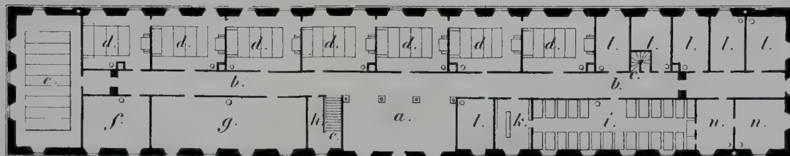
a. Vestibule.
b. Gange.
c. Trapper.
d. Klasseværelser.
e. Læsesal.
f. Physisk Cabinet.
g. Gymnastiksal.
h. Vaabenkammer.
i. Sovesale.
k. Vaskesale.
l. Discipelkamre.
m. Inspecteurbolig.
n. Lærerboliger.
o. Tjenernes Værelse.
p. Gangkonernes Værelser.
q. Sygestuer.
r. Badekammer for Syge.
s. Retirade for Syge.
t. Til Skopudsning.
u. Opgang til Loftet.
v. Materialkamre.

Qvist Etage.

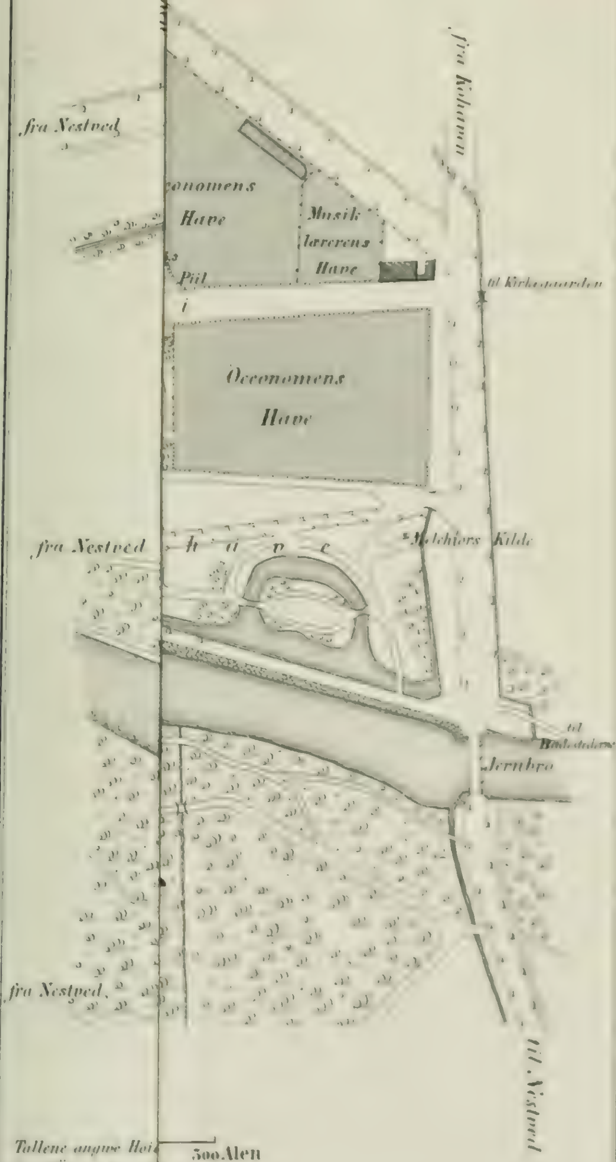

Anden Etage.

Stue Etage.

Schiteens lith. Inst. Kbhvn

Herlufsholm
med nærmeste Omgivelser.
1864.
fra Nestved
Oeconomens
Have
Musik
lærerens
Have
Piil
fra Kiøbmn
Oeconomens
Have
fra Nestved
Have
Melchiors Kilde
Jernbro
fra Nestved
til Nestved
500 Alen

A Hansens ... Lith. Inst.

Iufsholm Gods

1861.

1: 70000

3000 6000 Alen

55°16′

55°16′

Ollerup

Olstrup

Torward

Flegkjær

Kalby

Nr. Teede

olms Gods

0°42′

Borup Gaard

55°11′

0°42′

Herlufsholm Gods
1861.
1: 70000
1000 0 3000 6000 Alen
0°48'
55°16'
0°42'
55°11'
Söggaard
Gjelsted
Kjöberup
Naaby
Ritslöv
Stenskov
Ölderup
Gjerdrup
Guderup
Ladby
Vrédslöse
Hjulebæk, Fensmark og Kalkerup
Olstrup
Holsted
Örerup
Herlufsholm
Kalby
Riis
Fodby Gaards Gods
Nestved
Lle Nestved
Grimstrup
Rönnebæksholms Gods
Saltö Gods
KAREBÆK FJORD
Appenæs
Baroniet Garnö
Borup Gaard
Torværd
Nr Tvede
Suus aa
Teglværk
Bede Kohave
Klokker Kohave
Kloster skov
Vaad mose